

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова**

На правах рукопису

ПОТИЛЬЧАК Олександр Валентинович

УДК (-054.65+341.34):(477)"1939/1954"

**РАДЯНСЬКІ РЕЖИМНІ УСТАНОВИ
ДЛЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ТА ІНТЕРНОВАНИХ В УРСР
(1939-1954 рр.): ОРГАНІЗАЦІЯ, ДИСЛОКАЦІЯ, СТРУКТУРА**

07.00.01 – історія України

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук**

Науковий консультант:
ДАНИЛЕНКО Віктор Михайлович
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України

Київ – 2005

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1	
ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ	
ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Стан наукової розробки проблеми	23
1.2. Огляд джерельної бази	45
1.3. Методологія дослідження	60
РОЗДІЛ 2	
ПРОБЛЕМА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ	
СВІТОВОЇ ВІЙНИ Й СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ РАДЯНСЬКОГО	
ВІЙСЬКОВОГО ПОЛОНУ	
2.1. Міжнародно-правове регулювання режиму	
військового полону і позиція радянського керівництва	69
2.2. Організація мережі установ військового полону	
та їх функціонування в Українській РСР (1939-1941рр.)	80
2.3. Розвиток системи полонення та евакуації	
військовополонених у роки Великої Вітчизняної війни	99
РОЗДІЛ 3	
ТАБОРИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	
У 1943-1954 рр.	
3.1. Організація стаціонарних таборів у період Другої світової	
війни	125
3.2. Розвиток табірної мережі для військовополонених у	

1946-1950 рр.	148	
3.3. Табори для військовополонених й інтернованих у		
1950-1954 рр.	178	
РОЗДІЛ 4		
РЕЖИМНІ УСТАНОВИ ІНТЕРНОВАНИХ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР		
ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ		197
4.1. Інтернування іноземних громадян на територію України		197
4.2. Окремі робочі батальйони інтернованих у 1945-1949рр.		210
РОЗДІЛ 5		
СПЕЦІАЛЬНІ ШПИТАЛІ В СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОГО ПОЛОНУ.....		236
5.1. Медико-санітарне забезпечення військовополонених		
та інтернованих: нормативно-правова база		236
5.2. Організація і функціонування режимних лікувальних		
установ для військовополонених на території України у		
1944-1945рр.		253
5.3. Спеціальні шпитали у повоєнний період		262
РОЗДІЛ 6		
ПОХОВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ТА		
ІНТЕРНОВАНИХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ		281
6.1. Нормативне регулювання поховання		
військовополонених та інтернованих		281
6.2. Організація місць поховань бранців війни в Україні.....		289
6.3. Кладовища військовополонених та інтернованих після		
ліквідації режимних установ		305
ВИСНОВКИ		329
ПЕРЕЛІК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ		349

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	401
ДОДАТКИ.....	465
Додаток А. Управлінські структури та режимні установи військового полону у 1939-1941 рр.	465
Додаток Б. Стаціонарні табори для військовополонених та інтернованих на території Української РСР у 1939-1941 рр.	466
Додаток В. Система полонення та організації військовополонених у 1941-1945 рр.	467
Додаток Д. Стаціонарні табори НКВС (МВС) для військовополонених, дислоковані на території Української РСР (1943-1954 рр.)	468
Додаток Е. Регіональні структури управління в сфері радянського військового полону на території Української РСР у 1944-1953 рр.	683
Додаток Ж. Узагальнені відомості про дислокацію та лімітну чисельність стаціонарних таборів для військовополонених на території Української РСР (1944-1954 рр.)	685
Додаток З. Узагальнені відомості про кількість і лімітну наповнюваність стаціонарних таборів і табірних відділень для військовополонених по регіонам Української РСР (1944-1954 рр.)	691
Додаток И. Дислокація та контингент стаціонарних таборів НКВС СРСР для військовополонених на території України станом на 10 квітня 1945 р.	695
Додаток К. Розподіл інтернованих і мобілізованих осіб по регіонам і галузям господарства Української РСР станом на 10 квітня 1945 р.	696
Додаток Л. Окремі робочі батальйони НКВС (МВС) для інтернованих і мобілізованих осіб дислоковані на території	

Української РСР (1945-1949 рр.)	698
Додаток М. Кількість і характеристика чисельності контингенту окремих робочих батальйонів НКВС (МВС) для інтернованих і мобілізованих іноземців по регіонах Української РСР станом на 1 березня 1946 р.	721
Додаток Н. Узагальнені відомості про кількість і дислокацію окремих робочих батальйонів для інтернованих і мобілізованих іноземців по регіонах Української РСР (1945-1949 рр.)	722
Додаток П. Спеціальні шпитали для військовополонених та інтернованих на території Української РСР у 1944-1951 рр.	723
Додаток Р. Узагальнені відомості про кількість і лімітну наповнюваність спеціальних шпиталів НКОЗ (МОЗ), НКВС (МВС), МЗС СРСР для військовополонених та інтернованих по регіонах Української РСР (1944-1950 рр.)	734
Додаток С. Чисельність, лімітна наповнюваність спецшпиталів для військовополонених і закріплення їх за стаціонарними виробничими таборами на території України станом на 19 лютого 1946 р.	736
Додаток Т. Дислокація місць поховань на території України у 1944 – 1954 рр. і чисельність захоронених іноземних військовополонених та інтернованих	739
Додаток У. Чисельність місць поховань військовополонених та інтернованих по профілям режимних установ на території Української РСР у 1944-1954 рр.	794
Додаток Ф. Чисельність місць поховань військовополонених та інтернованих і похованих на них осіб по регіонах УРСР, що знаходилися на централізованому обліку МВС СРСР у 1955-1975 рр.	796
Додаток Х. Місця поховань військовополонених та інтернованих за показником чисельності захоронених на них	

останків по регіонах Української РСР у 1943-1954 рр. 798

Додаток Ц. Дислокація і чисельність місць поховань
військовополонених та інтернованих в УРСР, що утримувалися та
охоронялися за рахунок бюджетних коштів у 1955-1975 рр. 800

Додаток Ч. Режимні установи, об'єкти та управлінські
структури системи радянського військового полону в Українській РСР
у 1943-1954 рр. 802

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АН – Академія наук

АПШ – армійський приймальний пункт

БВ – будівельний відділ

БВУ – будівельно-відновлювальне управління

БК – будівельна контора

БМД – будівельно-монтажна дільниця

БМТ – будівельно-монтажний трест

БМУ – будівельно-монтажне управління

БР – будівельний район

ВБВ – військово-будівельний відділ

ВБД – військово-будівельна дільниця

ВБУ – військово-будівельне управління

ВБМУ – військово-будівельно-монтажне управління

ВВІ – відділ у справах військовополонених та інтернованих

ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)

ВМФ – Військово-морський флот

ВО – військовий округ

в/п - військовополонені

ВПС – Військово-повітряні сили

ВРВПІ – відділення по репатріації військовополонених та інтернованих

ВРНГ – Вища Рада Народного Господарства

ВРВПІІ – відділ по репатріації військовополонених та інтернованих

ВТК – виправно-трудоий табір

ВЦВК – Всесоюзний Центральний Виконавчий Комітет

ГАУ – Головне архівне управління

ГВІ – Група у справах військовополонених та інтернованих

ГВСУ – Головне військово-санітарне управління
ГЕС - гідроелектростанція
ГУАБ – Головне управління авіаційного будівництва
ГУВТУ - Головне управління виправно-трудоустанов
ГУДМР – Головне управління державних матеріальних резервів
ГУТАБ – Головне управління таборів
ГУПВІ – Головне управління у справах військовополонених та інтернованих
ГУЦФ – Головне управління цивільного повітряного флоту
ГУШОСДОР – Головне управління будівництва шосейних доріг
Держплан – Державна планова комісія (з 1948 р. – комітет при РМ СРСР)
ДКО – Державний Комітет Оборони
ДПЗВ – дивізійні пункти збору військовополонених
ЗБК – залізобетонні конструкції
ЗПВ – збірні пункти військовополонених
ЖКЗ – жесте-катальний завод
КЕВ – квартирно-експлуатаційне відділення
КЕЧ – квартирно-експлуатаційна частина
КОВБУ – Київське окружне військово-будівельне управління
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
МБВМФ – Міністерство будівництва військово-морського флоту
МБВП – Міністерство будівництва підприємств важкої промисловості
МБПП – Міністерство будівництва підприємств паливної промисловості
МВМБ – Міністерство важкого машинобудування
МВПЗР – Міністерство вугільної промисловості західних регіонів
МВС – Міністерство внутрішніх справ
МДБ – Міністерство державної безпеки
МЕП – Міністерство електропромисловості
МЕС – Міністерство електростанцій
МЗС – Міністерство збройних сил (закордонних справ)
МЖЦБ – Міністерство житлового цивільного будівництва

МОГП – Міністерство охорони громадського порядку
МОЗ – Міністерство охорони здоров'я
МКЧХ – Міжнародний комітет Червоного Хреста
МЛП - Міністерство легкої промисловості
ММП - Міністерство місцевої промисловості
ММФ – Міністерство морського флоту
МПБМ – Міністерство промисловості будівельних матеріалів
МПШ – Міністерство паперової промисловості
МХП – Міністерство харчової (хімічної) промисловості
МВПЗР – Міністерство вугільної промисловості західних районів
МСГМБ – Міністерство сільськогосподарського машинобудування
МЧМ – Міністерство чорної металургії
МШС – Міністерство шляхів сполучення
МЮ – Міністерство юстиції
НКАП – Народний комісаріат авіаційної промисловості
НКБ – Народний комісаріат будівництва
НКБМ – Народний комісаріат будівельних матеріалів
НКБП – Народний комісаріат боєприпасів
НКВП – Народний комісаріат важкої промисловості
НКВПЗР – Народний комісаріат вугільної промисловості західних районів
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НКДБ – Народний комісаріат державної безпеки
НКЕС – Народний комісаріат електростанцій
НКЗ – Народний комісаріат зв'язку
НКЕС – Народний комісаріат електростанцій
НКІС – Народний комісаріат у іноземних справах
НКЛП – Народний комісаріат лісової промисловості
НКМО – Народний комісаріат мінометного озброєння
НКОЗ – Народний комісаріат охорони здоров'я
НКО – Народний комісаріат оборони

НКПП – Народний комісаріат паперової промисловості
НКРФ – Народний комісаріат річкового флоту
НКСМ – Народний комісаріат середнього машинобудування
НКХП – Народний комісаріат харчової (хімічної) промисловості
НКЦПП – Народний комісаріат целюлозно-паперової промисловості
НКЦЖБ – Народний комісаріат цивільного житлового будівництва
НКЧМ – Народний комісаріат чорної металургії
НКШС – Народний комісаріат шляхів сполучення
ОБМТ – особливий (окремий)будівельно-монтажний трест
ОБМУ – особливе (окреме) будівельно-монтажне управління
ОБМЧ – особлива (окрема) будівельно-монтажна частина
ОВ – Особливий відділ
ОВО – Одеський військовий округ
ОДБ – Особливе довідкове бюро
ОРБ – окремий робочий батальйон
ОТП – окремий табірний пункт
ОЧВ – Оперативно-чекістський відділ
ОШБК – Особливий (окремий) шляхово-будівельний корпус
ОШБР – Особливий (окремий) шляхово-будівельний район
ПВ – Прикордонні війська
ПРИВО – Прикарпатський військовий округ
Прим. - примірник
ПРЗ – паровозоремонтний завод
ППЗВ – полковий пункт збору військовополонених
ПФТ – перевірно-фільтраційний табір
РСЧА – Робітничо-селянська Червона Армія
РМ – Рада Міністрів
РНК – Рада Народних Комісарів
СТЧХ і ЧП – Союз Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця
ТЕЦ – теплоелектроцентрально

ТВ – Тюремний відділ

ТУ – Тюремне управління

УБВО – Управління будівництва військового округу

УБВР – Управління будівельно-відновлювальних робіт

УВТУ – Управління виправно-трудоустанов

УВШ – Управління відновлення шахт

УМВС – Управління МВС (обласне)

УМДБ – Управління МДБ (обласне)

УПВІ – Управління у справах військовополонених та інтернованих

ФТР – фронтовий табір-розподільник

ФППТ – фронтовий приймально-пересильний табір

ХВО – Харківський військовий округ

ХЕМЗ – Харківський електромеханічний завод

ХТЗ – Харківський тракторний завод

ЦВК – Центральний виконавчий комітет

ЦЗФ – центральна збагачувальна фабрика

ЦК КП(б)У – Центральний комітет комуністичної партії (більшовиків)
України

ЦПФ – Цивільний повітряний флот

ШБД – шляхово-будівельна дільниця

ВСТУП

У минулому столітті українському народові випало подолати кілька чи не найтрагічніших щаблів своєї історії. Друга світова війна, що вогняною жорною двічі прокотилася Україною, виявилася одним із таких найтяжчих випробувань. Заподіявши жахливих руйнувань і непоправних втрат, війна водночас принесла сподівання і надії на майбутнє, радість перемоги над фашизмом і розчарування невдачі чергового етапу боротьби за незалежність. У 1939-1945 р. земля України стала не лише ареною непримиренного військово-політичного протистояння, але й місцем безмірної трагедії народів, що виявилися заручниками двох найжорстокіших тоталітарних ідеологій сучасності. Одним із проявів трагедії Другої світової війни, її неминучим породженням став полон.

Початок формуванню режиму військового полону в Україні покладено у 1939-1941рр., коли у спеціально створених нечисленних місцевих таборах-розподільниках і виробничих таборах для військовополонених органи НКВС розміщували, утримували та визискували десятки тисяч інтернованих польських громадян. У 1941-1945 рр. і в повоєнний період у таборах для військовополонених, утворених на українській землі спочатку нацистською Німеччиною, а згодом Радянським Союзом, у силу різних обставин опинилися сотні тисяч вояків і цивільних громадян обох воюючих сторін. Саме у період німецько-радянської війни окупована територія України стала ареною реалізації безприкладної за своєю жорстокістю, людиноненависницької нацистської практики фізичного знищення радянських військовополонених і цивільного населення. Одразу ж після визволення республіки Червоною Армією на її території знову почали відроджуватися режимні установи для військовополонених, тепер вже радянські. Упродовж 1943-1954 рр. під керівництвом УПВІ (ГУПВІ) НКВС

(МВС) СРСР і зусиллями його республіканських та обласних структур в Українській РСР була створена суворо централізована, цілісна та досить розгалужена й структурована система управлінських структур і режимних установ радянського військового полону. В її складі знаходилася ціла низка специфічних режимних установ і об'єктів, виробничі й оздоровчі табори та їхні відділення, робочі батальйони військовополонених, окремі робочі батальйони інтернованих цивільних іноземних громадян, стаціонарні лікувальні установи й місця поховань бранців війни. Стосовно останніх, то кладовища військовополонених та інтернованих як охоронювані об'єкти спеціального призначення продовжували існувати на території Української РСР і після ліквідації режимних установ системи військового полону. Окремі з них знаходилися під наглядом і на утриманні органів МВС до середини 70 - х рр. ХХ ст.

Актуальність теми передусім зумовлена станом її наукового дослідження. Історіографічне опрацювання проблеми військового полону періоду Другої світової війни на теренах України у радянській та й західній історичній науці ще донедавна відзначалося непослідовністю та проблемною вибірковістю, значною мірою викликаною політико-ідеологічними чинниками, зокрема протистоянням СРСР і країн Заходу в період холодної війни. Якщо злочинна практика нацистських таборів для військовополонених все ж знаходила своє висвітлення на сторінках наукових праць, то радянський військовий полон до кінця 80-х рр. минулого століття залишався темою заполітизованою на Заході і фактично виведеною за межі актуальної дослідницької проблематики в Радянському Союзі.

Розпад тоталітарного СРСР і пострадянський “історіографічний бум” 90 - х рр. певною мірою вирішили питання доступу до джерельної бази та позитивно вплинули на стан дослідження проблеми радянського військового полону періоду Другої світової війни. Поступово ця тема “обросла” сотнями наукових праць (на сьогодні, загальна чисельність досліджень із нашої проблематики наближається до 1500 назв), автори яких звертаються до

вивчення різноманітних аспектів радянського військового полону часів Другої світової війни – міжнародних, нормативно-правових, політичних, соціально-економічних, культурно-побутових, регіональних, історіографічних тощо. Проте не дивлячись на тематичне розмаїття публікацій і широкий спектр опрацьованих джерел, до сьогодні у вивченні радянського військового полону часів Другої світової війни присутній елемент певного еkleктизму. Монографії, брошури, статті, численні замітки та рецензії, збірники опублікованих архівних документів створюють різнобарвну картину військового полону, характеризують його як соціальне, економічне та політичне явище. Проте незважаючи на тематичне розмаїття публікацій і широкий спектр опрацьованих джерел, дотепер в історіографії бракує досліджень, у яких окреслена проблема розглядалася б комплексно, а предметом вивчення стали б не окремі її тематичні зрізи, а система радянського військового полону на території Української РСР загалом. Зокрема, системного вивчення потребують організаційно-територіальні й структурні аспекти функціонування режимних установ військового полону в Україні у 1939-1954 рр., а також створення, облаштування та забезпечення функціонування мережі подібних об'єктів радянськими силовими органами. Актуальність цього наукового завдання зумовлюється ще й тим, що, система радянського військового полону й інтернування на території Української РСР усе ж мала певні територіальні, ресурсні, галузеві та демографічні особливості, незважаючи на її приналежність до компетенції органів внутрішніх справ та ап'орі екстериторіальний характер.

Суспільна значимість наукового аналізу вітчизняних сторінок військового полону в межах дисертаційної теми посилюється також з огляду на внутрішні та міжнародні чинники. Військовий полон мав значний вплив на суспільний клімат повоєнної України. Більш як десять років поспіль іноземні бранці та інтерновані цивільні особи утримувалися в таборах на території України та використовувалися як робоча сила у важливих галузях господарства. Останнім часом зросли зусилля української і міжнародної

громадськості, спрямовані на з'ясування долі сотень тисяч бранців, які свого часу опинилися в радянських таборах на території республіки. Відтак, об'єктивне документальне дослідження проблеми радянського військового полону сприятиме подальшій гармонізації міждержавних стосунків України у Європі, поглибленню добросусідських відносин, зміцненню авторитету нашої держави на міжнародній арені.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. У контексті практичної реалізації дисертаційна праця є частиною наукової теми "Проблеми гуманітарних наук", розробка якої проводиться в Інституті історичної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова. Дослідження безпосередньо пов'язане з реалізацією міжнародних домовленостей щодо встановлення чисельності загиблих військовополонених та інтернованих, пошуку, встановлення та відновлення їхніх поховань. Ця програма координується в Україні Державною міжвідомчою комісією у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій при Кабінеті Міністрів України.

Об'єктом вивчення у дисертації є сфера радянського військового полону на території Української РСР у роки Другої світової війни та повоєнний період.

Предметом дослідження стали організація, дислокація й структура радянських режимних установ військового полону й інтернування в Україні.

Метою роботи є багатокomпонентне комплексне дослідження передумов, причин, практичних завдань, особливостей, форм і методів організації, розбудови, функціонування і ліквідації управлінських структур, режимних установ та об'єктів, що знаходилися під охороною у системі радянського військового полону на території України в 1939-1954 рр.

Для досягнення визначеної мети, дисертантом сформульовані такі **наукові завдання:**

- здійснити комплексний аналіз історіографії проблеми та джерельної бази дослідження;

- з'ясувати міжнародно-правове становище військовополонених напередодні Другої світової війни, проаналізувати доктринальні засади та позицію керівництва СРСР стосовно цієї проблеми, а також схарактеризувати їхній вплив на формування базових основ режиму радянського військового полону в 1939-1945рр.;

- виділити особливості організації та функціонування системи радянського військового полону та її режимних установ на території Української РСР у 1939-1941рр.;

- розглянути нормативну базу та практичні кроки влади, здійснені в напрямку розвитку системи полонення та організації військовополонених у війні з Німеччиною;

- з'ясувати передумови, причини, завдання, форми і методи організації і функціонування стаціонарних таборів для військовополонених у 1943-1954 рр., а також зміст структурно-реорганізаційних дій влади у цій сфері;

- виділити причини, обставини та особливості інтернування іноземних громадян на територію Української РСР у 1945 р., визначити завдання, форми і методи організації окремих робочих батальйонів інтернованих і мобілізованих, а також вивчити особливості структурних змін у мережі цих режимних установ;

- розкрити регіональну специфіку та особливості функціонування в Українській РСР стаціонарних режимних лікувальних установ як окремої ланки системи радянського військового полону;

- дослідити нормативно-правові основи та порядок організації місць поховань військовополонених та інтернованих в Україні, з'ясувати причини та обставини збереження й утримання цих кладовищ у 40-х – 70-х рр. ХХ ст. як об'єктів особливого статусу;

- узагальнити результати дослідження “української” регіональної ланки радянських органів системи військового полону Другої світової війни в контексті наукового і практичного значення дисертаційної праці, а також визначити питання, що потребують вивчення у майбутньому.

Хронологічні рамки дисертації окреслені 1939-1954 рр. У зазначений період на території Української РСР були створені та функціонували управлінські структури радянського військового полону, відповідні табори, їхні відділення, окремі робочі батальйони, спеціальні лікувальні установи та місця поховань військовополонених та інтернованих. Останні продовжували утримуватися і після ліквідації режимних установ, а тому в цій частині нашого дослідження його верхня хронологічна межа сягає середини 70-х рр. XX ст.

Географічні межі роботи охоплюють територію Української РСР у діючих на відповідний момент адміністративних кордонах.

Методологія дослідження. У світлі новітніх методологічних засад автор керувався загальними принципами історизму, багатofакторності, об'єктивності та системності, положеннями та принципами, що спираються на досягнення вітчизняної та зарубіжної історичної науки, врахував важливі в концептуальному плані розробки тих учених, теоретичні висновки та узагальнення яких сприяли осмисленню й формуванню принципових положень дисертації.

Методи дослідження застосовані дисертантом, залежали передусім від специфіки проблематики, поставленої мети та конкретних завдань роботи. Автором широко застосовуються порівняльно-історичний і типологічний методи, метод компонентного аналізу історичних явищ, проблемно-хронологічний метод дослідження. Квінтесенцією застосованого в дисертації методичного набору історичної науки стало використання методу комплексного підходу до предмету дослідження. Цілу низку конкретних наукових задач дисертант вирішує за допомогою методичного набору інших наук. Аналізуючи різносторонню нормативно-правову базу радянського військового полону, автор застосовує метод контекстної інтерпретації правових актів. При вивченні конкретних кількісних показників активно застосувалися математичні та статистичні методи. Результатом

статистичного аналізу визначених компонентів стало складання відповідних таблиць.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних у праці результатів зумовлені самою постановкою та розробкою комплексної історичної проблеми, до цього часу не виділеної як предмет спеціального наукового дослідження. Автор здійснив спробу системного вивчення організації і структурної побудови режимних установ радянського військового полону й інтернування в Україні у 1939 - 1954 рр. У дисертації науковою новизною відзначаються наступні аспекти:

- опрацьовано та вперше залучено до відкритого наукового обігу низку інформативно насичених унікальних відомчих документальних матеріалів НКВС (МВС, МОГП) із фондів Державного архіву МВС України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України і Центрального архіву вищих органів влади та управління України;

- виділено, схарактеризовано й запропоновано для використання в науковому обігу сутнісні поняття: система радянського військового полону, режимні установи та об'єкти, що охоронялися, організаційно-структурна побудова;

- на основі аналізу джерельної бази зроблено та обґрунтовано періодизацію становлення і розвитку регіональної ланки радянського військового полону періоду Другої світової війни та повоєнного часу в контексті Української РСР;

- комплексно і системно на основі проблемно-хронологічного принципу розглядається процес організації й розвитку режимних установ та об'єктів для військовополонених та інтернованих на території Української РСР у 1939-1954 рр. У цьому контексті в дисертації вперше виділено та конкретизовано такі окремі дослідницькі питання: передумови, причини та регіональна структурно-організаційна специфіка розбудови мережі стаціонарних таборів та робочих батальйонів для військовополонених, інтернованих, а також спецпиталів на території України; особливості

облаштування місць поховань військовополонених та інтернованих, функціонування, утримання, охорони та нагляду за кладовищами режимних установ системи військового полону на території Української РСР;

- на основі широкого застосування статистичного та порівняльно-історичного методів уперше узагальнено дані про чисельність і дислокацію стаціонарних таборів для військовополонених, їхніх підрозділів, окремих робочих батальйонів “інтернованих і мобілізованих” осіб, спецшпиталів, а також місць поховань їх контингенту, розташованих на території України;

- на підставі синтезу даних різноманітних джерел з’ясовано контингентно-кількісні показники чисельності військовополонених та інтернованих у таборах, ОРБ і спецшпиталях, що дислокувалися на території України у 1943-1954 рр., а також кількість осіб цих категорій, які померли та були поховані на спеціальних кладовищах в Україні;

- у вигляді схем і таблиць зібрано, опрацьовано та систематизовано значний фактичний матеріал, що стосується структури та організації органів НКВС (МВС) СРСР по роботі з військовополоненими у 1939-1941рр.; регіональних ланок управління у сфері військового полону на території Української РСР у 1944-1954 рр.; територіальних і кількісних показників, місць дислокації, лімітної чисельності контингентів стаціонарних таборів, ОРБ і спецшпиталів, а також поточних структурно-реорганізаційних змін у процесі їх функціонування; регіонально-кількісних показників, місць дислокації кладовищ і чисельності похованих на них військовополонених та інтернованих.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації охоплюють значний хронологічно-територіальний проміжок і торкаються різних аспектів теми радянського військового полону та інтернування в Україні. У зв’язку з цим вони можуть використовуватись при підготовці узагальнюючих праць, нормативних і спеціальних лекційних курсів, навчальних посібників, підручників з історії України періоду Другої світової війни та повоєнного часу. Зміст, основні положення і висновки дисертації

впроваджуються автором та професорсько-викладацьким складом кафедри історії слов'ян і українознавства та кафедри історії України НПУ імені М.П. Драгоманова при викладанні нормативних курсів “Історія слов'янських народів” та “Історія України”, а також спецкурсу “Радянський військовий полон та інтернування в Україні у роки Другої світової війни”.

Викладені в дисертації теоретичні положення й висновки мають конкретне практичне значення. Опрацьований у дослідженні матеріал та отримані дисертантом конкретні дослідницькі результати (систематизовані й подані у вигляді таблиць) можуть використовуватися для встановлення місць колишньої дислокації режимних об'єктів військовополонених та інтернованих: таборів і їхніх відділень, табірних зон ОРБ, спецшпиталів тощо, а також для визначення на місцевості і відновлення місць їхніх поховань в Україні, проведення пошукових польових робіт на території колишніх кладовищ військовополонених, ексгумації та перепоховання останків померлих.

Інтеграційні процеси і гуманізація міждержавних стосунків у Європі, що тривають на межі тисячоліть, позначені активізацією зусиль урядів, громадських організацій і науковців із вирішення проблем, що одержало людство у спадок із часів Другої світової війни. Однією з найболючіших серед них лишається трагічна доля військовополонених. Перманентні військові конфлікти, що зазвичай супроводжуються грубими порушеннями міжнародного гуманітарного права, роблять нагальною потребу у вивченні історії військового полону, зокрема організації і структурної побудови його органів та установ у різних країнах світу.

Апробація результатів дисертації здійснена в ході міжнародних, всеукраїнських, регіональних і вузівських наукових конференцій, симпозіумів, круглих столів, дослідження автора обговорювалось на засіданнях академічних наукових підрозділів і кафедр вузів.

Основні положення та висновки сформульовані в дисертації були предметом обговорення на щорічних наукових конференціях викладачів і

співробітників Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова у 1999 - 2005 рр., а також доповідалися на міжнародних і всеукраїнських конференціях, симпозиумах, круглих столах: “Соборність українських земель у контексті подій Другої світової війни (Криворізький технічний університет, м. Кривий Ріг, 24 - 25 жовтня 2000 р.), “Слов’янські народи в Другій світовій війні” (НПУ ім. М.П.Драгоманова, м. Київ, 4 - 5 травня 2000 р.), “Історія та культура Лівобережної України” (Ніжинський державний педагогічний університет ім. М.В.Гоголя, м. Ніжин, 25 - 26 жовтня 2001 р.), “Україна і Польща в ХХ ст.: проблеми історії і політології” (НПУ ім. М.П.Драгоманова, м. Київ, 16 - 18 травня 2002 р.), “Історична наука: проблеми розвитку” (Східноукраїнський національний університет, м. Луганськ, 17 - 18 травня 2002 р.), круглому столі “60-річчя визволення Києва від гітлерівських загарбників” (Інститут історії НАН України, м. Київ, 7 листопада 2003 р.), V-му Всеукраїнському симпозиумі з проблем аграрної історії (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, 7 - 8 жовтня 2004 р.), міжнародній науковій конференції до 60 – річчя звільнення України від гітлерівських загарбників “Незабутні сторінки історії нашого народу” (Інститут історії України НАН України 17 грудня 2004 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Безсмертя Подвигу”: До 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр. (Національна академія внутрішніх справ України, м. Київ, 22 квітня 2005 р.), міжрегіональній науковій конференції “Війна 1941 – 1945 рр.: події, оцінки, спомини”. До 60-річчя Перемоги (Криворізький технічний університет, м. Кривий Ріг, 29 квітня 2005 р.), міжнародній науковій конференції “Україна і Польща в горнілі Другої світової війни (1939 – 1945 рр.): до 60-річчя перемоги над фашизмом” (НПУ ім. М.П.Драгоманова, м. Київ, 5 – 6 травня 2005 р., міжнародній науковій конференції “Друга світова війна: український вимір” (Інститут історії України НАН України, м. Київ, 29 – 30 вересня 2005 р.) та інших.

Дисертація обговорювалась на засіданнях кафедр історії України факультету української філології та історії слов'ян і українознавства Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, а також на засіданні відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії НАН України.

Публікації. Основні положення дисертації викладені автором у монографії – “Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939 – 1954)” обсягом 30,25 ум. др. арк., двох брошурах (загальним обсягом 9,25 ум. др. арк.) та 34 статтях, 21 з яких надруковано у фахових виданнях. Загальний обсяг опублікованих праць за темою дисертації складає 56,5 ум. др. арк.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми

У силу цілком суб'єктивних причин в умовах панування тоталітарної влади та внаслідок негативного впливу ідеологічного чинника вітчизняною історичною наукою впродовж післявоєнного 40 - річчя так і не було створено повноцінної історичної концепції Великої Вітчизняної війни. Гортаючи сторінки праць, присвячених війні, вдумливий читач раз по раз звертав увагу на їх обмеженість, ідеологічну патетику, відсутність неупередженого дослідницького погляду на цілу низку проблем історії Другої світової війни. Окремі з них або вивчалися виключно однобічно, або взагалі були виведені за межі дослідницької роботи. До кола так званих “небажаних для дослідження” проблем історії війни потрапила і тема військового полону й зокрема питання, пов'язані з долею військовополонених у радянському тилу. Якщо трагічна історія радянських бранців у гітлерівських концтаборах усе ж стала об'єктом наукового пошуку вітчизняних учених, то тема військовополонених ворожих армій у радянському тилу знаходилася під негласним табу. Документи органів, що відповідали за організацію, утримання та трудове використання військовополонених у Радянському Союзі на довгі десятиліття потрапили у недоступні для дослідників, так звані “спеціальні фонди” архівів. Як наслідок, тема радянського військового полону часів Другої світової війни залишалася практично не дослідженою.

Спробуємо визначити основні етапи становлення її наукових студій у радянській, зарубіжній і вітчизняній історичній науці та окреслити

визначальні проблеми, що знаходили своє вирішення на сторінках наукових праць.

Уперше на урядовому рівні про військовополонених Німеччини та її союзників у СРСР ішлося на початку 1942 р. У Ноті НКІС СРСР підписаний В. Молотовим 27 квітня 1942 р. було заявлено, що радянський уряд, вірний принципам гуманності та поваги власних міжнародних зобов'язань буде дотримуватись Гаазької конвенції 1907 р. з питань режиму військовополонених. Цей крок уряду СРСР мав здебільшого пропагандистське спрямування, адже навесні 1942 р. міжнародній громадськості стали відомі не лише вражаючі своєю жорстокістю численні факти масового знищення військовополонених Червоної Армії у нацистських таборах, але й порушення норм міжнародного права стосовно військовополонених у радянському тилу. Для періоду з 1941 по 1956 р. притаманне звернення політиків, публіцистів, істориків передусім до питання судового переслідування військовополонених [1].

Радянська історична література про Другу світову та Велику Вітчизняну війну 50-х – середини 80-х рр. минулого століття обходила питання військовополонених армій Німеччини і її союзників майже цілковитим мовчанням. Якщо в окремих монографіях, статтях і фундаментальних узагальнюючих працях все ж і згадувалося про це, то у кращому випадку називалася кількість узятих у полон Червоною Армією, в тій чи іншій наступальній операції ворожих військ [2] Навіть у працях присвячених аналізу військових втрат періоду Другої світової війни, автори дивним чином уникали деталей про полонених німців і їх союзників на Східному фронті. Зокрема, у ґрунтовному історико-статистичному дослідженні Б. Урланіса (перше видання якого побачило світ у середині 50-х рр.), автор відвів лише кілька сторінок тексту для того, щоб укотре вже заявити про “інше” ставлення до військовополонених ворожих армій, які перебували в радянському полоні, що нібито повністю відповідало нормам міжнародного права. Водночас Б. Урланіс цілком обґрунтовано пов'язує

підписання радянським урядом Женевської конвенції 1949 р. про режим військового полону з поверненням після війни на батьківщину сотень тисяч військовополонених ворожих армій. Автор, зрозуміло, навіть не згадує про те, скільки військовополонених залишалося в Радянському Союзі після війни і як довго вони там перебували, взагалі обходить питання чисельності взятих у полон у роки війни військовослужбовців армій Німеччини та її союзників. Про дотримання Радянським Союзом міжнародних зобов'язань щодо військовополонених писали тоді й радянські історики військової медицини. І. Біспен, проаналізувавши організацію медичного обслуговування військовополонених під час Вісло-Одерської наступальної операції, прийшов до висновку, що “система заходів Радянської держави з обслуговування військовополонених забезпечувала виконання міжнародних зобов'язань” [3].

Офіційне визнання в радянській історичній науці знайшла лише одна тема: антифашистський рух німецьких солдатів та офіцерів у таборах військовополонених. Висвітленню офіційної версії мети й завдань цього руху, участі полонених у пропаганді, спрямованій на війська вермахту, присвятили свої дисертації, монографії та статті М. Погрібний, Г. Єжова, А. Бланк, А. Шевченко, Л. Гінцберг, К. Селезньов та інші радянські історики [4]. Завдяки колективним зусиллям на середину 80-х рр. XX ст. у дослідженні цієї проблеми було нагромаджено значний досвід. Разом із цим в опублікованих працях виразно проступають два моменти, що, на наш погляд, заслуговують критики. Так, виникнення й діяльність таких антифашистських організацій як Національний комітет “Вільна Німеччина” та “Спілка німецьких офіцерів”, жодним чином не пов'язується авторами з планами уряду СРСР і пояснюється лише ініціативою з боку самих німців. Одночасно перебільшується роль німецьких комуністів-емігрантів у ідеологічному перевихованні військовополонених.

У кінці 70-х рр. з'являються поодинокі публікації покликані здійснити критичний огляд праць західних учених, присвячених перебуванню німецьких військовополонених у Радянському Союзі. У цьому контексті слід

назвати статті-рецензії Л. Безименського, Г. Іваницького та О. Ржешевського [5]. Наприклад, співробітник Інституту воєнної історії Міністерства оборони СРСР Г. Іваницький у закритому для широкого читача “Інформаційному бюлетені” зробив такий висновок: “Публікація так званих документів “До історії німецьких військовополонених у другій світовій війні” являє собою велику ідеологічну диверсію реакційних кіл ФРН, мета якої полягає у спробі підірвати процес нормалізації відносин між СРСР та ФРН, а також послаблення міжнародної напруженості...”[6]. У 1978 р. “Военно-исторический журнал” опублікував чергову критичну статтю вищеназваних авторів, багатообіцяюча назва якої – “Правда і брехня про життя німецьких військовополонених в СРСР”, – проте, мало відповідала змісту. Вторячи вже відомим звинуваченням на адресу “фальсифікаторів історії” автори повели мову про гуманне ставлення в Радянському Союзі до переможеного та полоненого ворога [7].

Прямим підтвердженням того, що проблема військовополонених Другої світової війни в СРСР саме через своє ідеологічне значення була виведена за межі актуальної дослідницької проблематики радянської історичної науки, є той безперечний факт, що відомості та коментарі щодо військового полону і військовополонених у 50-х – 80-х рр. ХХ ст. зустрічаються лише на сторінках публікацій, далеких від історичної науки. Наприклад, інформацію про стан медико-санітарного забезпечення військовополонених у радянських таборах було вміщено у п'ятому томі чергового видання “Великої медичної енциклопедії” (1958 р.). Тут читаємо: “...Табори були забезпечені досвідченим медичним складом і достатньою кількістю поліклінічних, лікувальних, оздоровчих і санаторних закладів, обладнаних санаторною технікою й майном. Особлива увага надавалася зміцненню фізичного стану військовополонених, лікуванню хворих, санітарному нагляду, медичному контролю за харчуванням і охороною праці, профілактиці епідемічних захворювань, авітамінозів і травматизму...” [8]. У непоінформованої людини від прочитаного може виникнути враження, що

табори для військовополонених, власне, нічим не відрізнялися від тогочасних радянських курортів. У кінці 60-х – першій половині 80-х рр. у спеціалізованій військово-медичній періодиці було опубліковано кілька статей про медичне забезпечення військовополонених у шпиталях Червоної Армії [9]. Їхні автори наводять відомості про кількість полонених німців, які знаходились у фронтових радянських шпиталях у ході Сталінградської битви та на завершальному етапі війни. Йдеться про норми харчування поранених бранців, характер лікувальних процедур. Статистика кількості померлих від ран і хвороб військовополонених відсутня, а натомість текст рясніє прикладами гуманного ставлення лікарів до своїх пацієнтів.

Більш ніж скромний перелік публікацій радянської історіографії 50-х – першої половини 80-х рр. по проблематиці військового полону Другої світової війни в СРСР завершує книга А. Бланка “Німецькі військовополонені в СРСР”, видана німецькою мовою у Кельні. Колишній офіцер НКВС, перекладач табору для вищого командного складу в Суздалі досить професійно описав побут і життя німецьких офіцерів за колючим дротом. Чимало уваги приділено еволюції поглядів генералів та офіцерів, які, зрештою, порвали з Гітлером та його режимом. Автор настійливо проводить тезу про повне дотримання радянською стороною міжнародного права щодо військовополонених, а спробу західнонімецьких істориків засудити репресивну політику Кремля жертвами якої ставали практично всі червоноармійці, які побували у ворожому полоні, названо втручанням у внутрішні справи Радянського Союзу. Що стосується критики закритих судових процесів на яких нерідко виносилися необґрунтовані смертні вироки бранцям, то вона була оголошена “жалобною піснею по військовим злочинцям”. Як і його попередники А. Бланк робить висновок, що багатотомна праця німецьких істориків присвячена долі військовополонених вермахту в Радянському Союзі “...не має під собою наукової основи та переслідує явно неблаговидні цілі – активізувати реваншистські настрої й реабілітувати фашизм” [10]. Подібна виключно негативна оцінка всього

доробку вчених ФРН щодо проблеми військового полону в СРСР міцно утвердилася в радянській історичній науці. Навіть у 1989 р. у розпал політики розрядки визнаний фахівець у галузі зарубіжної історіографії А. Мерцалов, продовжував оцінювати погляди своїх західнонімецьких колег як одну з найнебезпечніших антикомуністичних концепцій [11].

Якщо звернути увагу на загальнодоступні публікації 50-х – середини 80-х рр., у яких так чи інакше йшлося про військовий полон часів Другої світової війни, то серед них переважно енциклопедичні та довідкові видання і праці з міжнародного права. Радянські енциклопедії у статтях про військовополонених зосереджували увагу читача виключно на політико-правових аспектах теми, наводячи анований зміст всіх чотирьох міжнародних конвенцій з питань військового полону [12]. Починаючи з середини 50-х рр., у Москві регулярно готуються до видання збірники документів міжнародно-правового характеру, монографії де йдеться і про правовий режим військового полону [13]. Міжнародно-правові питання військового полону у 50-х рр. стали предметом вивчення у кількох кандидатських дисертаціях [14].

Окремо слід згадати низку статей та монографій історико-правової тематики, у яких йшлося про правове регулювання військового полону у повоєнний період. Віддаючи данину часу та ідеологічній лінії радянського уряду, окремі автори таврували імперіалістів - “злісних порушників режиму військового полону” та водночас писали про повну відповідність нормам міжнародного права усієї системи правового забезпечення й утримання військовополонених ворожих армій у Радянському Союзі [15]. Стосовно ж історичного контексту проблеми, то останній не досліджувався зовсім.

Перебудова й демократизація суспільно-політичного життя в Радянському Союзі справили позитивний вплив на розвиток вітчизняної історичної науки. У другій половині 80-х рр. ХХ ст. виходить із небуття і проблема іноземних військовополонених Другої світової війни в СРСР. Публікаціями-піонерами, що по суті відкривали тему для серйозного

наукового дослідження, виявилися статті В. Галицького, зокрема, його наукова розвідка “Ворожі військовополонені в СРСР (1941-1945)”[16]. Із зрозумілих причин (адже тема лише входила в проблематику наукового студіювання) ця стаття мала загальний характер. Майже одночасно у різних періодичних виданнях друкуються ще дві його публікації про долю військовополонених ворожих армій у радянських таборах [17]. У наступні роки з-під пера В. Галицького з’являються вже статті, присвячені японським та угорським військовополоненим, репресивній політиці радянського уряду щодо іноземних бранців. Тут розглядалися такі аспекти теми: полонення і організація військовополонених у тилу, особливості їх утримання в таборах, динаміка чисельності, процес репатріації на батьківщину тощо. Згадані вище праці були написані на суворо документальній базі, підкресленій у недоступних ще тоді дослідникам фондах центральних архівів СРСР [18]. Майже одночасно друкуються й дослідження інших російських авторів, присвячені темі радянського військового полону часів Другої світової війни [19].

Трагічні сторони радянського військового полону і конкретні факти порушень міжнародного права у цій царині вперше стали здобутком широкого загалу в опублікованій у 1993 р. невеликій статті А. Якушевського, де автор навів раніше замовчувані, кричущі факти розстрілів полонених німців військовослужбовцями Червоної армії [20]. Неабиякий суспільний резонанс викликало обнародування на сторінках “Вопросов истории” документів із таємних архівів КПС і МВС СРСР які остаточно і незаперечно доводили, що розстріл інтернованих польських військовослужбовців під Смоленськом – міжнародний злочин сталінського режиму, вчинений руками співробітників органів НКВС навесні 1940 р.[21].

Одними з перших дослідників на пострадянському просторі, котрі поставили за мету ґрунтовно вивчити проблему німецьких військовополонених Другої світової війни в СРСР, були російські вчені В. Конасов, А. Терещук, В. Подольский, В. Судаков, О. Дзюба та інші.

Починаючи з 1991 р. з'являються їх наукові розвідки про долю військовополонених німецького Вермахту в радянських таборах [22]. Науковий пошук вологодського історика В. Конасова виливається 1996 р. у появу першої серйозної монографічної праці присвяченої дипломатичним, правовим і політичним аспектам теми [23]. Найсильнішим, переконливим достоїнством цієї книги є велика кількість опублікованих тут унікальних документів і добре продумана автором система аргументації наукових положень, які випливають з критичного аналізу цього архівного матеріалу. У монографії подане наукове тлумачення поняття військовополонений, прийняте у всіх міжнародних правових актах. Автор досить ґрунтовно вивчив питання про кількість німецьких військовополонених у СРСР, навів конкретні дані про трудову експлуатацію цієї категорії бранців, систему їх утримання в таборах, причини смертності тощо. Підводячи підсумок, автор зауважує, що твердження багатьох західних дослідників про погане поводження в Радянському Союзі з німецькими військовополоненими не має під собою ніякого реального підґрунтя, хоча умови життя і праці полонених не завжди могли бути цілком відповідними міжнародним правовим нормам. Дослідження В. Конасова, отримавши схвальні рецензії фахівців, викликало жвавий інтерес, стало своєрідним каталізатором дослідження проблеми військового полону [24]. У 1998 р. дослідник опублікував монографію “Судове переслідування німецьких військовополонених в СРСР. Зовнішньополітичний аспект проблеми” [25]. В. Конасов виділяє три етапи судового переслідування військовополонених, характеризуючи особливості кожного з них. Перший етап – відкриті судові процеси (грудень 1945 – січень 1946 рр.); другий етап – закриті військові трибунали (жовтень-грудень 1947 р.); третій етап – закриті процеси (осінь 1949 – початок 1950-х рр.). Вчений на основі архівних матеріалів довів, що практика судового переслідування німецьких військовополонених в СРСР супроводжувалась порушенням елементарних процесуальних норм [26]. Своєрідним проміжним результатом ефективної наукової праці В. Конасова стала його докторська дисертація,

захищена 1998 р. у Москві в Інституті військової історії Міністерства оборони Російської Федерації. У дослідженні зроблено ґрунтовний, комплексний та суворо документально-історичний аналіз політичної складової радянського військового полону 1941-1956 рр., передусім стосовно німецьких бранців [27]. Результатом багаторічної творчої наукової співпраці В. Конасова та О. Кузьмініх стала поява у 2002 р. двох монографій про перебування військовополонених та інтернованих поляків і фінів у таборах півночі Європейської частини СРСР. 2004 року О.Л.Кузьмініх опублікував монографію присвячену історії іноземних військовополонених Другої світової війни у таборах Європейської Півночі СРСР. Серед інших питань проблеми військового полону автор звертається і до аналізу проблеми становлення, розвитку і розформування системи таборів для військовополонених у регіоні в 1939-1949 рр.[28].

Доля військовополонених і інтернованих японців стала темою наукових інтересів С. Кузнецова, О. Бондаренко та М. Кузьміної, О. Базарова, С. Карасьова, М. Спірідонова. Починаючи з 1989-1991 рр. виходять друком статті і книги цих авторів [29], а згодом захищаються і дисертації [30] у яких досліджуються: організація та структура табірної мережі на Далекому Сході СРСР, питання поховання померлих бранців, їх трудового використання, побутового, медичного та харчового забезпечення, репатріації на батьківщину, а також міжнародно-правові та джерелознавчі аспекти теми. У шерезі новітніх досліджень із проблематики перебування японських бранців війни в повоєнному Радянському Союзі чільне місце посідає монографія О. Катасонової, опублікована у Москві 2003 р. Авторка вперше у російській історіографії представила на суд широкого читача докладний аналіз стосунків СРСР із країнами – союзниками по антигітлерівській коаліції в контексті проблеми японських військовополонених, складностей переговорного процесу з питань повоєнного врегулювання в Японії [31].

У середині 90-х рр. все ширше коло російських фахівців військово-історичної тематики звертається до проблеми іноземних військовополонених

Другої світової війни в СРСР. При цьому, предметом дослідження ставали цілком конкретні аспекти теми – соціальні, економічні, політичні, регіональні. [32]. Проблеми військового полону, зокрема репатріації іноземних військовополонених, були предметом обговорення на Міжнародній науково-практичній конференції у Москві в листопаді 1995 р. В. Галицький запропонував виділити у цій темі принаймні три аспекти: правовий, політичний і моральний, а Г. Іваницький звернув увагу на важливість економічного аспекту теми військового полону і репатріації. На думку останнього, однією з причин тривалої затримки іноземних військовополонених у Радянському Союзі став брак робочої сили, так необхідної для відбудови зруйнованої економіки країни. Разом із цим Г. Іваницький, на відміну від свого колеги (В. Галицького) був не на стільки категоричний у висновку про те, що радянський уряд зробив усе можливе для скорішої репатріації військовополонених на батьківщину [33].

У кінці жовтня 1997 р. у Вологді (Російська Федерація) за участю російських і зарубіжних учених, представників Генерального штабу Збройних Сил, МВС і прокуратури Росії, ветеранських організацій, відбулася міжнародна науково-практична конференція на тему: “Проблеми військового полону: історія і сучасність”. Обговорення дістав широкий спектр історичних, правових, політичних, дипломатичних і гуманітарних проблем, що стосувалися військового полону часів Другої світової війни в СРСР. Зокрема, у виступі В. Конасова стверджувалось, що в радянських архівах не виявлено жодного документу, який би свідчив хоча б про один наказ військового командування чи керівних органів партії розстрілювати взятих у полон військовослужбовців ворога без суду та слідства. Разом із тим бувало й таке, коли окремі червоноармійці та командири, засліплені жадобою помсти, знищували полонених, проте такі випадки засуджувалися та переслідувалися командуванням і органами НКВС. У доповіді В. Мухіна йшлося про порівняно низькі показники смертності серед німецьких військовополонених, які за словами доповідача пояснювалися постійним

удосконаленням системи збору, розміщення та евакуації військовополонених у тил, матеріальним і медико-санітарним забезпеченням на всіх етапах евакуації – до тилкових виробничих таборів НКВС включно. Хоча у Радянському Союзі (особливо в початковий період війни) ця система далеко не завжди спрацьовувала без збоїв. Виступаючий підкреслив, що “екстремальні ситуації”, які мали місце у прифронтовій смузі, пояснювалися зовсім не цілеспрямованою політикою радянських властей. І. Безбородова у своєму виступі торкнулася проблеми трудового використання військовополонених та інтернованих у Радянському Союзі [34], а С. Кузьмін зупинився на питаннях умов утримання військовополонених у СРСР [35]. Тема доповіді В. Всеволодова стосувалася ідеологічних, правових та військових аспектів полону початкового періоду війни [36]. Конференція не пройшла непоміченою широкою науковою громадськістю, а опубліковані матеріали отримали позитивні рецензії передусім російських спеціалістів [37].

Значимими у вивченні теми стали дослідження І. Безбородової, зокрема її довідкова праця “Військовополонені Другої Світової війни. Генерали вермахту в полоні”. Її видання - спільний проект Російського державного гуманітарного університету та австрійського Інституту з вивчення наслідків війни ім. Л. Больцмана. Книга побачила світ у 1998 р. і повністю написана на архівних документах ГУПВІ НКВС (МВС) СРСР, інших установ у чий компетенції знаходилися іноземні бранці на території Радянського Союзу. Авторка наводить дані про 403 вищих офіцери збройних сил Німеччини, котрі перебували у радянському полоні [38]. Як і подібні видання нашої тематики в Росії, це дослідження отримало позитивні відгуки фахівців. Зокрема ґрунтовну рецензію опублікував Б. Хавкін [39]. Перу цього дослідника належать і наукова розвідка про долю німецьких військовополонених у радянських таборах, опублікована у 1997 р. за кордоном [40]. Паралельно І. Безбородова досліджувала й окремі джерелознавчі аспекти теми та питання, пов’язані з повоєнним періодом

діяльності ГУПВІ НКВС (МВС) СРСР [41]. Результатом студіювання останньої з названих проблем стала підготовка і захист дисертацією у 1997 р. в Московському історико-архівному інституті кандидатської дисертації на тему: “Управління у справах військовополонених та інтернованих НКВС-МВС СРСР: (1939-1953)” [42]. На сьогодні це чи не єдина праця, що повністю присвячена аналізу організаційно-структурних аспектів діяльності управлінських структур радянського військового полону в роки Другої світової війни і повоєнний період.

Серед новітніх публікацій російських учених із проблематики радянського військового полону часів Другої світової війни слід також назвати статті і книги Н. Єлісеєвої, Є. Чудиновських, Н. Суржикової, С. Сидорова. Н. Єлісеєва у своєму дослідженні на сторінках “Военно-исторического журнала” наводить цікаві та маловідомі дані про смертність серед німецьких військовополонених на етапі їх конвоювання у тил [43]. Є. Чудиновських продовжив вивчення регіональних аспектів теми, опублікувавши невеличку розвідку про військовополонених Другої світової війни на території Кіровської області Російської Федерації Сфера наукових інтересів молодій Єкатеринбурзької дослідниці Н. Суржикової охоплює Середній Урал [44]. Волгоградський історик С. Сидоров у своїх статтях, монографії та докторській дисертації дослідив питання трудового використання праці військовополонених у Радянському Союзі в 1939-1956 рр. [45].

Окрему увагу слід звернути на вивчення російською історіографією питання долі інтернованих і мобілізованих осіб у радянських таборах. Першими на пострадянському просторі публікаціями з цієї тематики були статті В. Конасова та А. Терещук, П. Книшевського і М. Семиряги [46]. У 1995 р. вийшла друком брошура І. Чухіна “Інтернована юність”, автор якої здійснив детальну реконструкцію історії табору для інтернованих німкенів № 517 (ст. Падозеро, поблизу Петрозаводська) [47]. Комплексними історико-географічними дослідженнями з проблеми інтернованих іноземців у

повоєнному СРСР виявилися статті, книги та докторська дисертація П. Поляна. Їх автор – географ за фахом, подивився на проблему примусової міграції інтернованих іноземців під історико-географічним кутом зору. [48].

Своєрідним проміжним підсумком-зрізом стану вивчення проблеми радянського військового полону часів Другої світової війни в сучасній російській історіографії виявилась довідково-бібліографічна праця В. Конасова та А. Кузьмініх, що побачила світ у 2002 р. Автори проаналізували 830 назв публікацій російських і зарубіжних дослідників – дисертацій, монографій, документальних збірників, статей, мемуарних праць, рецензій, відгуків та нотаток, що тематично стосуються проблеми німецьких військовополонених у Радянському Союзі [49].

Дотичними для вивчення нашої теми є також новітні історико-правові дослідження російських вчених. Передусім йдеться про докторську дисертацію О. Смикаліна, присвячену історії радянської системи виконання покарань 20-х – 60-х рр. минулого століття. Серед іншого автор звертається і до аналізу проблем утримання засуджених іноземних військовополонених [50]. Внутріполітичні та міжнародні аспекти повоєнної репатріації іноземних військовополонених та інтернованих із СРСР склали частину предмету дослідження у докторській дисертації О. Бічехвоста [51].

Що стосується західної історіографії досліджуваного нами питання, передусім німецької, то слід відмітити, що з самого початку тут відбувалася інтенсивна розробка проблеми в цілому. Публікації про військовий полон почали з'являтися в нацистській Німеччині ще у воєнні роки. За змістом це були або відверто пропагандистські брошури, покликані сформувати у читача упереджено негативне ставлення і страх перед радянським полонем, або видання Червоного Хреста, що знайомили з положеннями міжнародного гуманітарного права у царині військового полону та інтернування [52]. Перші роботи про перебування військовополонених у радянському полоні друкуються у повоєнній Німеччині в другій половині 40-х рр. ХХ ст. [53].

Ще у 1957 р. розпочала роботу спеціальна наукова комісія з вивчення матеріалів про перебування солдатів та офіцерів вермахту в іноземному полоні. Спочатку її очолював доктор історії Мюнхенського університету Г. Кох, а після його смерті – професор Гейдельберзького університету Е. Машке. Саме він і став головним редактором 15-томної (22 книги) праці під загальною назвою “До історії німецьких військовополонених у Другій світовій війні”. Десять із цих томів були присвячені становищу німців у радянському полоні. Публікація цієї серії була розпочалась у 1962 р. і тривала дванадцять років [54]. Проте книги не одразу стали здобутком широкого читача. Під грифом “Для службового користування” вони довгий час використовувалися як підручники в навчальних закладах армії ФРН. Автори праць вміщених у томи цього фундаментального наукового серіалу – Д. Картельєрі, Х. Флейшхаккер, В. Ратц, К. Бернс, В. Шварц, К. Беме та Г. Робель [55] звертаються до характеристики різноманітних сторін життя німецьких військовополонених в СРСР, починаючи з питання про сексуальні уподобання мешканців табірних бараків, і закінчуючи такою дискусійною проблемою, як доля німецьких громадян безвісно зниклих у радянському полоні. Автори визнають, що абсолютна більшість радянських громадян поділяли з військовополоненими всі труднощі війни та повоєнного часу. Таблиці, графіки, схеми на сторінках багатотомного видання ілюструють дані про норми харчування, трудове використання табірної контингенту, рівень смертності, кількість репатрійованих на батьківщину. Проте зустрічаються і прикрі помилки та неточності, зумовлені дефіцитом інформації, яку, зрештою, можна було віднайти лише в радянських архівах. На матеріалах роботи спеціальної комісії з вивчення перебування солдатів та офіцерів вермахту в іноземному полоні написали свою книгу “Полонені” знані західнонімецькі дослідники П. Карель та Г. Беддекер. Нещодавно ця праця під назвою “Німецькі військовополонені Другої світової війни 1939-1945 рр.” була перевидана російською мовою у Москві.[56].

Серед публікацій 80-х рр. ХХ ст. слід відмітити монографії М. Ланга та А. Леммана [57]. Перший дослідив питання про кримінальне переслідування німецьких військовополонених у кінці 40-х – на початку 50-х рр. На думку історика закриті засідання військових трибуналів не мали нічого спільного з законністю та правосуддям. А. Леманн, на відміну від свого колеги, зробив спробу охопити все коло проблем пов'язаних із перебуванням німецьких бранців у радянському полоні [58].

Питання смертності серед німецьких військовополонених торкнувся у своєму дослідженні американський історик, фахівець у галузі міжнародного права А. де Цаяз. Аналізуючи ситуацію з порушенням законів та звичаїв війни з боку СРСР, учений стверджує, що до 95 % солдатів та офіцерів вермахту, яких полонили у 1941-1942 рр. одразу ж розстрілювалися червоноармійцями або гинули в радянському тилу дещо пізніше [59]. Більш стриманий у висновках щодо причин високої смертності серед полонених німецький дослідник Н. Нольте. На його думку, це могло статися і з об'єктивних причин (наприклад труднощі із забезпеченням продовольством) [60].

У другій половині 90-х рр. ХХ ст. інтерес німецьких учених до проблеми перебування своїх співвітчизників у радянському полоні значно активізувався. В травні 1995 р. у Бонні проходила виставка, присвячена німецьким і радянським військовополоненим. У червні того ж року архівні матеріали про німецьких військовополонених у Радянському Союзі експонувалися на міжнародній конференції в Гамбурзі. Більш-менш докладні відомості про перебування німецьких військовополонених у радянському полоні включаються в різноманітні довідкові видання з історії Другої світової війни [61]. Друкуються праці, автори яких намагаються вивчити проблему на регіональному рівні [62]. Із середини 90-х рр. зарубіжні дослідники отримали змогу безпосередньо працювати в російських архівах. Як наслідок, історіографія питання поповнилась кількома працями, написаними на основі документів відкритих архівних фондів [63].

Розлогим є коло опублікованих у 50-х – 90-х рр. праць німецьких учених, присвячених проблемі інтернованих до Радянського Союзу співгромадян. Ці дослідження, в основному, ґрунтуються на західних статистичних даних і свідченнях очевидців [64]. Німецькі дослідники приділяли увагу й дотичним до нашої тематики проблемам. Активно розроблялися питання громадських антинацистських організацій в СРСР у контексті політики Кремля на міжнародній арені. Цим аспектам теми присвячені роботи Б. Шойрінга, А. Фішера, Й. Крамаржа [65]. Юридичні виміри військового полону та критика повоєнних судових процесів над солдатами і офіцерами німецького вермахту в СРСР стали об'єктом наукового пошуку в монографії Р. Маруаха. Автор вірно підмітив загальну тенденцію радянського судочинства щодо німецьких військовополонених. Не обтяжуючи себе доказами, військові трибунали виносили вироки лише за те, що звинувачені бранці колись належали до військових підрозділів, що чинили злочини на окупованій території СРСР [66]. Безсумнівний інтерес у контексті теми являють роботи Б. Мейснера та Р. Лауна, де аналізується питання ставлення радянського керівництва до міжнародних угод про закони та звичаї війни [67]. Питання легітимності політичної пропаганди серед військовополонених підняв у згадуваному нами вище дослідженні К. Фрізер. Він нагадує, що Женевська конвенція 1929 р. заборонила ведення політичної пропаганди серед бранців [68]. І хоча автор монографії не йде далі, але не важко здогадатися, що він мав на увазі. Вперте небажання СРСР приєднатися до Женевських угод пояснювалося також і намірами радянського режиму проводити широку політичну роботу серед в'язнів таборів для військовополонених.

Високу оцінку на Заході отримала книга американського історика А. Сміта “Зниклий мільйон”. Автор звертає увагу читача на те, що радянська, американська та британська військові влади не змогли організувати персональний облік німецьких військовополонених у період їх масового полонення. Якщо союзники дуже скоро взяли ситуацію під контроль і

оприлюднили кількість полонених, які знаходилися у їхніх таборах, то Радянський Союз через політичні, економічні та інші мотиви не був зацікавлений у тому, щоб будь-яка інформація про кількість полонених ворожих солдатів і офіцерів стала відомою міжнародній громадськості. Саме тому дослідник ставить під сумнів оприлюднені СРСР офіційні цифри репатрійованих військовополонених [69]. У 2001 р. з'явилися монографія німецького історика війни А.Хільгера (“Німецькі військовополонені в Радянському Союзі 1941-1956”). Він одним із перших здійснив спробу синтезувати матеріали радянських архівних джерел і західної мемуарної літератури. Автор робить висновок, що у своїй політиці стосовно німецьких військовополонених радянська сторона не ставила реваншистської мети. Ставлення було суворим, але воно ніяк не відрізнялось від ставлення до військовополонених інших національностей і власного цивільного населення СРСР. Водночас А. Хільгер відмічає суттєві відмінності у ставленні до військовополонених між СРСР з одного боку і США та Англією – з іншого [70].

На межі століть у дослідженні проблематики радянського військового полону сталися якісні зрушення, пов'язані з розробкою і реалізацією урядовими, архівними установами та вченими Росії, Німеччини, Франції, інших країн дослідницьких проектів у цій царині. Одним із таких стала праця “Повернення з СРСР: військовополонені та інтерновані французи за матеріалами радянських архівів. 1945-1951”, що вийшла друком у Парижі 2001 р. Її поява – це результат масштабного російсько-французького дослідницького проекту за участю з російського боку Державної архівної служби та Державного архіву Російської Федерації, а з французького – Центру російських, радянських і пострадянських досліджень і Центру квантитативної історії Національної асоціації дослідницьких центрів Франції (CNRS). Метою проекту було виявлення та публікація документів про перебування в СРСР у повоєнний період військовополонених та інтернованих французів [71]. Ще одним подібним інтернаціональним

проектом є видання “В імя живих Пам’ятати про загиблих”. Публікація здійснена спільною німецько-російською комісією з вивчення новітньої історії російсько-німецьких стосунків та за фінансової підтримки Уповноваженого по культурі й засобах масової інформації ФРН і Міністерства внутрішніх справ Німеччини. Проект являє собою двомовний добре ілюстрований збірник статей, що охоплюють археографічні аспекти виявлення долі військовополонених, загиблих у таборах обох країн [72].

На відміну від зарубіжної історичної науки, що нагромадила досить значний доробок у вивченні теми радянського військового полону часів Другої світової війни, вітчизняні дослідники ще донедавна обходили увагою ці питання. У 90-х рр. ХХ ст. та у перші роки нинішнього можемо нарахувати лише кілька праць, проблематика яких тим чи іншим чином стосувалася радянського військового полону часів війни та повоєнного десятиліття. Це монографія, статті і кандидатська дисертація В. Карпова про долю японських бранців інтернованої Квантунської армії у СРСР [73], а також невеликі статті О. Буцько [74] та В. Левикіна [75], де висвітлюються загальні питання радянського військового полону часів Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр., а також історіографія проблеми.

Що стосується українських аспектів теми, то вони до останнього часу залишалися практично невивченими. Можна назвати хіба-що кілька публікацій про відомий “Київський процес” 1946 р., які цікавлять нас передусім тому, що цей процес став однією з ланок у повоєнному судовому переслідуванні полонених в Українській РСР. Цій проблемі присвячені один із нарисів монографії А. Чайковського, а також статті Л. Абраменка, В. Абаїмова та А. Абаїмова [76]. Восени 2001 р. вийшла друком книга В. Сергійчука “Новітня каторга. Військовополонені та інтерновані Другої світової війни в УРСР”. Поява цієї праці викликає у дослідника проблеми подвійне враження. Хоча вона й виявилася першою тематично присвяченою саме бранцям радянського військового полону та інтернованим особам в Україні, проте про серйозний науковий аналіз проблеми говорити не

доводиться. Видання являє собою типовий збірник документів із вміщеною на початку передмовою упорядника. Всі документи походять з фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань України і стосуються військовополонених Німеччини та її союзників, які утримувалися в таборах на території республіки і використовувалися для відбудови зруйнованої війною економіки УРСР [77]. Невеличкий сюжет, що стосується радянського військового полону часів Другої світової війни вміщено у науково-популярній книзі В. Короля [78].

Протягом 2000-2002 рр. з'явилося кілька наукових статей автора дисертації, де здійснено спробу залучити тему радянського військового полону на території України до наукового обігу. Зокрема, досліджуються питання формування контингентів, організації режимних установ, розміщення, утримання та трудового використання військовополонених й інтернованих на території Української РСР у період війни й перші повоєнні роки [79]. Низка статей та опублікованих наукових доповідей стосуються теми польських військовополонених у радянських таборах на території України [80].

16 травня 2002 р. у Національній академії внутрішніх справ України відбулася презентація книги А. Чайковського “Полон: За чужі та свої гріхи (Військовополонені й інтерновані в Україні 1939-1953 рр.)”. Ця подія виявилася знаковою у дослідженні теми радянського військового полону Другої світової війни в Україні та визначила початок її якісно нового етапу. Фундаментальна науково-популярна праця відомого вітчизняного військового історика вийшла друком російською мовою в “Парламентському видавництві України” і стала першим серйозним дослідженням у вітчизняній історіографії нашої теми. Автор, використавши унікальну документальну базу російських і українських архівів, а також опубліковані джерела, мемуари, періодику та нечисленну літературу з теми, зробив спробу комплексно вивчити проблему військового полону періоду Другої світової війни на її українському ґрунті [81]. Хоча праця є науково-популярною, її

суворо документальна основа, чітка і логічна структура дозволили автору окреслити всі основні аспекти теми – організаційні та нормативно-правові питання виникнення системи військового полону (зокрема в Україні), кадрове забезпечення роботи з військовополоненими, облаштування таборів й утримання в них в'язнів війни, умови життя бранців у трудових таборах та окремих робочих батальйонах на території України, їх харчування, побутове та медичне обслуговування. В окремих розділах книги йдеться про такі питання як смертність військовополонених і чинники, що впливали на її рівень; агентурно-оперативна робота НКВС серед військовополонених, використання праці в'язнів таборів військовополонених та інтернованих на відбудові економіки республіки, ідейно-політична та ідеологічна робота серед бранців. У праці знайшли своє висвітлення і особисті сторони життя військовополонених за колючим дротом, а також питання поховання померлих бранців і репатріації на батьківщину тих хто вцілів. Автор свідомо обрав науково-популярний шлях висвітлення проблеми. Як наслідок у роботі відсутні такі обов'язкові елементи наукового дослідження як: історіографічний аналіз, огляд джерельної бази, структуровані узагальнення та висновки. Водночас далеко не всі аспекти теми знайшли у цьому дослідженні своє вичерпне висвітлення. Це, зокрема, стосується питань організації та структурної побудови мережі режимних установ для військовополонених та інтернованих на території Української РСР в 1939-1954 рр. Науково-популярний характер праці не дозволив автору зосередитись на системному аналізі особливостей саме “української” регіональної ланки радянського військового полону, що визначалися не лише територіальними, але й ресурсно-галузевими та демографічними вимірами. Проте, не дивлячись на це, монографія А. Чайковського на сьогодні лишається єдиним вітчизняним (і одним із небагатьох у європейській історіографії) дослідженням, автор якого поставив за мету комплексно окреслити всі основні грані проблеми радянського військового полону 1939-1954 рр. на регіональному рівні.

Протягом 2003-2005 рр. автором дисертації опубліковано монографію, кілька брошур і низку статей у фахових наукових виданнях, в яких досліджується питання організації, дислокації й структури радянських режимних установ військового полону й інтернування в Україні у 1939-1954 рр. Комплексному історико-документальному аналізу піддано передумови, причини, практичні завдання, особливості, форми і методи організації, розбудови, функціонування і ліквідації управлінських структур, режимних установ та охоронюваних об'єктів у системі радянського військового полону на території республіки у роки війни та повоєнний період. У працях здійснено комплексний аналіз історіографії проблеми та джерельної бази дослідження [82], зроблено спробу з'ясувати міжнародно-правове становище військовополонених напередодні Другої світової війни, проаналізувати доктринальні засади й позицію керівництва СРСР у цьому питанні, а також охарактеризувати їхній вплив на формування базових основ режиму радянського військового полону в 1939-1945 рр. [83]. У монографії та інших працях дисертант виокремлює особливості організації та функціонування системи радянського військового полону та її режимних установ на території Української РСР у 1939-1941 рр. Розглядає та оцінює правові підвалини і практичні кроки влади, здійснені в розвиток системи полонення і організації військовополонених у роки війни з Німечиною. Встановлює передумови, причини, завдання, форми і методи організації і функціонування стаціонарних таборів для військовополонених, спецшпиталів і окремих робочих батальйонів інтернованих у 1943-1954 рр., а також зміст структурно-реорганізаційних змін у цій сфері [84]. Досліджує питання організації та утримання місць поховань військовополонених та інтернованих в Україні у 40-х – 70-х рр. ХХ ст., а також робить спробу з'ясувати причини й обставини їх збереження, як охоронюваних об'єктів особливого статусу [85].

Підсумовуючи викладене слід відмітити, що у розвитку історіографії радянського військового полону часів Другої світової війни виділяються принаймні три часові етапи. Для періоду початку 40-х – середини 50-х рр. ХХ

ст. притаманні політико-ідеологічні виміри при аналізі питання. Причому, це стосується як радянської так і західної сторони. Тому про серйозність дослідження у цей час говорити не доводиться. Власне становлення історіографії нашої проблеми відбулося у другій половині 50-х – другій половині 80-х рр. Характерним для цього етапу є примат зарубіжних досліджень як за кількістю так і за тематичним розмаїттям публікацій. Істориками СРСР в силу ідеологічних і політичних причин проблема радянського військового полону 40-х – 50-х рр. практично не вивчалася. Перебороти цей стан російським і вітчизняним дослідникам вдалося лише на третьому етапі розвитку історіографії нашої проблеми – у 90-х рр. ХХ ст. Поступово ця тема “обросла” сотнями наукових праць, автори яких звертаються до вивчення різноманітних аспектів радянського військового полону часів Другої світової війни – міжнародних, нормативно-правових, політичних, соціально-економічних, культурно-побутових, регіональних, історіографічних тощо.

Проте відмічаючи безсумнівний прогрес у вивченні тематики радянського військового полону 1939-1954 рр., слід зауважити, що, не дивлячись на тематичне розмаїття публікацій і широкий спектр опрацьованих джерел, до сьогодні у вивченні радянського військового полону часів Другої світової війни присутній елемент певного еkleктизму. Монографії, брошури, статті, численні замітки та рецензії, збірники опублікованих архівних документів створюють різнобарвну картину військового полону, характеризують його як соціальне, економічне та політичне явище. Водночас, майже цілком відсутні праці, де б означена проблема розглядалася комплексно, а предметом вивчення стали б не окремі її фрагменти, а система радянського військового полону загалом, зокрема організаційно-структурні аспекти розбудови, функціонування і ліквідації її режимних установ.

1.2. Огляд джерельної бази

Ключовою проблемою будь-якого наукового дослідження є питання джерел. Парадигма сучасної науки та елементарне сумління вченого вимагає всебічного вивчення та якомога ширшого залучення різноманітних джерел із теми. Археографічний аспект наукового дослідження передбачає виявлення архівних та опублікованих документів і матеріалів, їх наукову типологізацію, систематизацію, вивчення походження, визначення достовірності й репрезентативності джерел, з'ясування фондозасновників, здійснення опису справ відповідно до вимог сучасної археографії.

Із моменту своєї організації у вересні 1939 р. Управління у справах військовополонених та інтернованих (УПВІ) було віднесене до номенклатури апарату НКВС СРСР. Саме це відомство і виступало засновником переважної більшості архівних фондів у яких на сьогодні зберігається основний масив джерел, що стосуються військовополонених Другої світової війни в Українській РСР. Передусім це фонд Управління НКВС (МВС) УРСР у справах військовополонених та інтернованих, документи якого сконцентровані в системі відомчих архівів Міністерства внутрішніх справ України. Певною мірою парадокс, але ще й сьогодні у незалежній Україні ці матеріали зберігаються під грифом “цілком таємно” та є важкодоступними для дослідників.

Основна колекція документів з історії радянського військового полону в Україні періоду Другої світової війни й повоєнного часу зосереджена у фондах Державного архіву Міністерства внутрішніх справ України (ДА МВС України, м. Київ). Серед фондів, у яких зберігаються документи, що проливають світло на виникнення, розвиток і функціонування системи радянського військового полону в Українській РСР основним є архівний фонд Управління у справах військовополонених та інтернованих НКВС (МВС) УРСР (ф. 5). Із моменту своєї організації навесні 1944, і до розформування - у 1953 році, органи Управління (відділу, відділення) у

справах військовополонених та інтернованих НКВС(МВС) Української РСР нагромадили значний масив різноманітних документів. На цій документальній основі у відомчому архіві було започатковано окремий фонд, де на сьогодні зберігається основний масив джерел, що стосуються військовополонених Другої світової війни в Українській РСР.

Початок формування централізованих архівних фондів системи Управління у справах військовополонених та інтернованих МВС Української РСР було покладено 16 жовтня 1948 р. Того дня заступником міністра внутрішніх справ СРСР В. Рясним було підписано розпорядження № 637 “Про направлення до архіву ГУПВІ та архівів МВС-УМВС документів розформованих таборів МВС для військовополонених, спецшпиталів і робочих батальйонів” [86]. Нормативний припис супроводжувався додатком (із переліком документів розформованих режимних установ, що мали бути направлені до відповідних архівів і знищені після закінчення термінів їх зберігання) та інструкцією “Про порядок підготовки та послідовність виконання робіт для здачі справ до архіву” [87]. У відповідності з розпорядженням Москви до архівів МВС-УМВС мали надійти: агентурні розробки, слідчі справи та листування з оперативної роботи серед військовополонених та інтернованих; журнали реєстрації вхідної та вихідної кореспонденції, наказів, директив, розпоряджень МВС та ГУПВІ; облікові картки військовополонених та інтернованих, загальні реєстраційні журнали, акти та списки звільненого, репатрійованого, засудженого, померлого та переміщеного до інших таборів контингенту; цвинтарні книги й документи з організації кладовищ і поховання бранців війни; зведені звітні матеріали щодо захворюваності, смертності, фізичного стану контингенту та роботи оздоровчих установ, стаціонарні журнали лазаретів і листування з питань медико-санітарного забезпечення військовополонених й інтернованих; документи з охорони та режиму, кадрового й фінансового забезпечення. Значна частина документів таборів, спецшпиталів та робочих батальйонів підлягала знищенню. Серед них: документи особливої таємності, що не

підлягали зберіганню в архівах; загальне діловодство; плани роботи таборів, рапорти співробітників; документи статистичного обліку контингенту; листування табірних управлінь із табірними відділеннями з питань медичного та санітарного забезпечення бранців, амбулаторні журнали, журнали прийому та виписки хворих, копії декадних звітів спецшпиталів; всі документи по трудовому використанню військовополонених та інтернованих; документація табірних відділень з обліку матеріальних цінностей, а також усі документи ветеринарної служби. Окремі унікальні та найбільш інформативні матеріали вимагалось передати до архіву ГУПВІ МВС СРСР. Такими були: особові справи агентури з числа військовополонених та інтернованих, особова медична документація (історії хвороби, акти патолого-анатомічних розтинів померлих), історичні формуляри таборів, спецшпиталів та робочих батальйонів, все діловодство політвідділів і парторганізацій таборів, а також матеріали з антифашистської роботи [88]. Виконуючи це розпорядження союзного міністерства, протягом листопада-грудня 1948 р. республіканське УПВІ передало на зберігання до архіву 1-го Спецвідділу МВС Української РСР 310 контрольно-спостережних справ оперативного діловодства на військовополонених та інтернованих [89].

Надалі союзне міністерство продовжувало уточнювати перелік документів, що утворювалися в діяльності закладів системи ГУПВІ та мали зберігатися у відомчих архівах. 1 березня 1950 р. заступник міністра І. Серов підписав наказ № 0131. Останнім запроваджувався у дію “Перелік документальних матеріалів, що утворюються в діяльності ГУПВІ МВС СРСР і підвідомчих установ” [90]. У переліку було виділено 13 груп документів і матеріалів: 1) документація загального керівництва (накази, директиви, розпорядження, циркуляри, протоколи та стенограми нарад, книги обліку та алфавітні книги наказів); 2) документація з організаційних питань діяльності управлінських структур військового полону, таборів, спецшпиталів і робочих батальйонів (відомчі положення, листування, доповіді та огляди, плани роботи, звіти, дислокація режимних установ, їх історичні формуляри,

доповідні записки, акти і т. ін.); 3) мобілізаційні документи (положення, та інструкції з мобілізаційної роботи, мобілізаційні плани, схеми організації та розгортання установ, доповіді про мобілізаційну готовність, зведені плани виведення контингенту з фронтової зони, плани комплектування таборів особовим складом і т. ін.); 4) кадрові питання (штатний розпис, установ, листування, особові справи, книги обліку особового складу і т. ін.); 5) Партійно-політична робота та партійний облік; 6) документи з антифашистської роботи у таборах, спецшпиталях і робочих батальйонах; 7) облік військовополонених та інтернованих (стройові записки, облікові справи, зведені статистичні звіти, облікові картки, реєстраційні журнали, акти та списки контингенту, цвинтарні книги, листування по розшуку військовополонених та інтернованих, їхні скарги, тощо); 8) охорона та режим (журнали обліку надзвичайних випадків, зведення про них, листування, зведення та спецповідомлення про службу охорони та режиму, листування з обліку розконвойованих військовополонених, про вихід контингенту на роботу, і т. ін.); 9) документація з питань використання праці військовополонених та інтернованих; 10) медичне обслуговування (історії хвороби, медико-санітарні звіти, акти патолого-анатомічних розтинів, зведена звітність про захворюваність, смертність і фізичний стан, листування та ін.); 11) постачання та складське господарство (грошове забезпечення, продовольчо-фуражне, обозно-речове постачання, постачання паливно-мастильними матеріалами, бухгалтерська звітність тощо); 12) адміністративно-господарські питання; 13) документація діловодства та архів [91].

У жовтні 1950 р. на зберігання до архіву 1-го Спецвідділу МВС Української РСР було передано 1624 одиниці контрольно-спостережних справ на військовополонених та інтернованих і 480 справ з документами агентурно-оперативної роботи, загального діловодства та відділення кадрів республіканського УПВІ [92]. 20 березня 1951 р. архівний фонд Управління у справах військовополонених та інтернованих МВС УРСР поповнили ще 595

одиниць зберігання [93]. Водночас, тривав процес передачі архівних матеріалів із республіканського відомчого архіву до Москви. Зокрема, матеріали розформованих політвідділів таборів для військовополонених (у кількості 1247 справ) по акту від 6 вересня 1950 р. були передані до Особливого довідкового бюро МВС СРСР [94].

Чергове поповнення архівного фонду УПВІ НКВС (МВС) Української РСР відбулося у травні-вересні 1956 р. Тоді до архіву міністерства надійшло ще 240 справ із документами Відділу у справах військовополонених та інтернованих, а також 69 одиниць зберігання з матеріалами Тюремного управління МВС УРСР, що опікувалося військовополоненими протягом 1952-1954 рр. [95].

На початок 60-х рр. спливли, визначені директивними вказівками, терміни зберігання багатьох документів, а відтак актом спеціальної відбірної комісії від 16 березня 1960 р. було санкціоновано знищення 1093 одиниць зберігання документів фонду УПВІ. Деяко пізніше для знищення було відібрано ще 114 справ. Проте, в ході їх перегляду, для подальшого зберігання було залишено справи з матеріалами про звірства окупантів на території України [96]. У травні 1961 р. документальний масив фонду УПВІ республіканського архіву МВС був переглянутий КДБ УРСР. Увагу спецслужби привернули тоді копії розвідувальних та агентурних матеріалів, протоколи допитів військовополонених, інші документи оперативної роботи з контингентом таборів, робочих батальйонів та спецшпиталів. У результаті було зроблено висновок, що наявні в архіві документи “ні оперативної ні історичної цінності для органів КДБ не являють”. Водночас, матеріали що стосувалися вербування агентури з військовополонених й інтернованих, було рекомендовано залишити для зберігання та передати до обліково-архівного відділу КДБ Української РСР [97].

У 1964-1965 рр. на відомчі архівні фонди УПВІ-ВВІ в Українській РСР чекало чергове скорочення. 10 грудня 1963 р. заступник начальника Головного архівного управління (ГАУ) при Раді Міністрів СРСР Л.Яковлев,

у листі на до Міністерства охорони громадського порядку УРСР, вимагав вилучити з архівних відділів обласних управлінь всі облікові картки на військовополонених та інтернованих, дублетні примірники знищити, а картки на бранців померлих у таборах, спецшпиталях і робочих батальйонах республіки – передати на зберігання до Особливого архіву ГАУ РМ СРСР [98]. 13 січня 1965 р. заступник міністра охорони громадського порядку УРСР І.Бондаренко повідомляв, що за даними УОГП областей, для передачі в фонди Особливого архіву було відібрано 2583 одиниці зберігання документів діловодства колишніх відділів, відділень, груп у справах військовополонених та інтернованих, таборів, робочих батальйонів, спецшпиталів, а також 120000 облікових карток на померлих військовополонених та інтернованих. Цікаво, що загальна вага документів становила понад 1,5 тони. До літа 1965 р. всі ці матеріали було вивезено до м. Подольська Московської області [99]. З архіву МОГП УРСР, за тією ж адресою, 2 липня 1965 р. надіслали 294 справи з матеріалами УПВІ НКВС(МВС) Української РСР, а також акти на знищені та залишені для подальшого зберігання документи [100]. Надалі рух документів фонду припинився, а його склад залишався стабільним. За даними акту перевірки, датованого 15 вересня 1967 р., у складі фонду 5 нараховувалося 377 одиниць зберігання [101]. Саме стільки справ налічує фонд УПВІ НКВС(МВС) УРСР у Державного архіві МВС України сьогодні. Необхідно відмітити, що, незважаючи на відчутні втрати документів (спричинені знищенням більшої їх частини та передачею на зберігання в інші архівні установи) збережений на сьогодні документальний комплекс архівного фонду Управління у справах військовополонених та інтернованих галузевого Державного архіву Міністерства внутрішніх справ України, досить цілісно ілюструє всі сторони діяльності уповноважених органів НКВС (МВС) у системі радянського військового полону на території України в 1944-1953 рр. У матеріалах опису 2 цього фонду сконцентрований масив документів, вивчення яких дозволяє застосувати для дослідження теми проблемно-

хронологічний підхід із метою найповнішого використання наукового та пізнавального потенціалу масиву збережених документів і матеріалів.

Усі матеріали цього фонду, будучи єдиними за походженням, є досить різноманітними за типом документів і ступенем їхньої репрезентативності. З великою часткою умовності їх можемо поділити на кілька груп:

- протоколи допитів військовополонених. Серед архівних справ цієї групи знаходяться: запитальник для опитування військовополонених; матеріали з питань звірств і злочинів, учинених нацистськими окупантами і їхніми союзниками на окупованій території СРСР; матеріали про ставлення військовослужбовців Вермахту й цивільного населення Німеччини до війни тощо. Цікавими для дослідника є матеріали допитів військовополонених українців – колишніх вояків 14-ї дивізії СС “Галичина”[102].

- матеріали по підготовці та проведенню відкритих судових процесів над військовополоненими, які відбувалися в Україні у 1945 – 1947 рр. Серед них документи з оперативними матеріалами про злочини вчинені окупантами в окремих регіонах України; листування УПВІ НКВС (МВС) УРСР з ГУПВІ НКВС (МВС) СРСР та УНКВС (МВС) України з питань організації та проведення публічних судових процесів над військовополоненими у Києві, Миколаєві, Сталіно, Полтаві, Чернігові, Севастополі, Новгороді, Кишиневі та інших містах; альбоми фотодокументів про хід відкритих судових процесів у Києві, Миколаєві та Сталіно; контрольно-спостережні справи з матеріалами агентурно-слідчої роботи оперативного відділу УПВІ НКВС (МВС) УРСР та його підрозділів у областях України на військовополонених – військових злочинців; копії та витяги із звинувачувальних висновків військової прокуратури, вироків Військових Трибуналів тощо [103].

- справи з матеріалами про організацію та проведення закритих судових процесів над військовополоненими на території України. Серед них алфавітний список розшукуваних НКВС СРСР військовослужбовців і цивільних чиновників ворожих країн; службове листування УПВІ НКВС (МВС) УРСР з ГУПВІ НКВС (МВС) СРСР та УНКВС (МВС) України з

питань організації закритого судового переслідування військовополонених і інтернованих; контрольні-спостережні справи з матеріалами агентурної та оперативно-слідчої роботи серед бранців у таборах, спецшпиталях і робочих батальйонах інтернованих на території Української РСР [104].

- матеріали оперативно-слідчої роботи УПВІ (НКВС) МВС УРСР, ВВІ УНКВС (МВС) областей України серед контингентів таборів, спецшпиталів військовополонених і робочих батальйонів інтернованих. Серед цих документів доповідні записки, довідки, звіти, листування з таборами і ВВІ УМВС областей; списки агентури; списки військовополонених, колишніх співробітників розвідувальних та контррозвідувальних органів ворога, які утримувалися в таборах на території України; листування з ГУПВІ МВС СРСР щодо військовополонених, які не підлягали репатріації на батьківщину [105].

- службове листування оперативних відділів і відділень УПВІ (ВВІ) МВС УРСР із Оперативним управлінням ГУПВІ МВС СРСР з питань слідчої і агентурної роботи серед військовополонених японців та італійців у таборах на території Української РСР [106].

- матеріали з службовим листуванням про політичні настрої військовополонених [107].

- службове листування УПВІ МВС УРСР із таборами МВС СРСР для військовополонених на території України та з ГУПВІ МВС СРСР [108].

- плани роботи УПВІ МВС Української РСР за 1949, 1952, 1953 рр.[109].

- штатний склад співробітників УПВІ, ВВІ, таборів, спецшпиталів і робочих батальйонів по Українській РСР за 1946-1949 рр. [110].

- документи про організацію поховання померлих військовополонених й інтернованих. Службове листування з обліку та утримання кладовищ за 1945 – 1955 рр.[111].

Виключною інформаційною насиченістю відзначаються матеріали архівних фондів: Накази, розпорядження НКВС, МОГП, МВС СРСР (ф. 45) і

Накази, розпорядження НКВС, МОГП, МВС Української РСР, МВС України (ф. 46). Тут зосереджено унікальні документи, пов'язані з нормативним забезпеченням організації, функціонуванням, поточними структурно-реорганізаційними змінами і ліквідацією режимних установ системи військового полону на території України у 1939-1954 рр. Серед документів цих фондів накази, директиви, розпорядження, вказівки, інші нормативні приписи вищих органів державної влади та НКВС (МВС), що стосуються найрізноманітніших питань структурно-організаційної діяльності органів ГУПВІ (УПВІ). Їх опрацювання дозволило вивчити особливості організації та функціонування установ системи військового полону на території Української РСР у 1939-1954рр., дослідити завдання, форми і методи організації стаціонарних таборів для військовополонених, спецшпиталів і робочих батальйонів інтернованих, а також зміст структурно-реорганізаційної діяльності УПВІ (ГУПВІ) НКВС (МВС) у цій сфері, розглянути передумови, причини та особливості інтернування іноземних громадян на територію Української РСР у 1945 р. Опрацювання документів фондів 45 та 46 дозволило встановити низку важливих для розкриття теми контингентно-кількісних і структурних показників – місця дислокації таборів, табірних відділень, ОРБ, спецшпиталів, їх лімітну наповненість, відповідні реорганізаційні зміни тощо.

Основним джерельним комплексом для з'ясування питань організації, утримання та охорони місць поховань військовополонених й інтернованих на території Української РСР у 40 – 70-ті рр. ХХ ст. є матеріали фонду – Відділ слідчих ізоляторів і в'язниць (ф. 7). Тут сконцентровано службове листування з цієї проблематики (що нагромадилося між МВС УРСР та УМВС областей протягом 1954-1975 рр.), а також справи-формуляри окремих кладовищ, списки похованих тощо. Вивчення цих документів дозволило відтворити цілісну картину організації та функціонування на території України численних місць поховань бранців війни, встановити райони їхньої дислокації, чисельність могил (а в окремих випадках і кількість

похованих у них осіб), простежити долю поховань після ліквідації режимних установ системи військового полону. Окремі важливі документи, що стосуються структури та дислокації таборів, ОРБ і спецшпиталів на території України, а також нормативного регулювання питань поховання військовослужбовців ворожих армій, зустрічаються серед матеріалів фонду облікових документів (ф. 83) та Департаменту адміністративної служби міліції (ф. 54).

Документальний комплекс, представлений у вивчених автором архівних фондах ДА МВС України, досить цілісно ілюструє всі сторони організаційно-структурної діяльності уповноважених органів НКВС (МВС) у системі радянського військового полону на території України кінця 30-х – середини 50-х рр. (в частині, що стосується утримання й охорони місць поховань військовополонених та інтернованих із середини 50-х до середини 70-х рр.) і дозволяє застосувати для дослідження теми проблемно-хронологічний підхід із метою найповнішого використання наукового й пізнавального потенціалу зібраного та опрацьованого матеріалу.

Серед матеріалів про долю військовополонених на території України, що знаходяться за межами відомчих архівів МВС, важливими для нашого дослідження є документи зосереджені у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України, м. Київ). За походженням їх умовно можна розділити на дві групи – радянські та німецькі. Перші сконцентровані у фонді Управління справами Ради Народних Комісарів УРСР (ф. Р-2.) і являють собою переважно листування, доповідні, повідомлення про використання німецьких військовополонених у народному господарстві республіки, на відбудові промислових та енергетичних підприємств, об'єктів комунальної власності, наукових установ тощо. Хронологічно вони охоплюють період з 1944 по 1948 рр. Матеріали цих тек містять документи про використання військовополонених на відбудові Києва та відновленні вугільної і металургійної промисловості України [112]. Проте зустрічаються і нетипові для сфери використання

в'язнів військового полону, а тому особливо цікаві документи. Наприклад, проект листа заступника голови Ради Міністрів УРСР М. Бажана до міністра внутрішніх справ республіки Т. Строкача, у якому перший просить виділити групу німецьких військовополонених для ... забезпечення зйомок на Київській кіностудії художнього фільму "Третій удар" [113]. Гортаючи їх сторінки усвідомлюєш, наскільки важливе значення в умовах крайнього дефіциту трудових ресурсів, які були так потрібні для прискорення відбудови зруйнованого війною господарства, радянське керівництво СРСР та України надавало робочим рукам в'язнів військового полону.

Серед архівних документів німецького походження з фондів ЦДАВО України цікавими для вивчення теми, хоча і дуже нечисленими, є матеріали Колекції мікрофотокопій документів німецько-фашистських установ, армійських груп та їх підрозділів (ф. КМФ-8). Зокрема у описі 1 цього фонду зберігається справа 77. Це документ, складений у формі реферативної доповіді, ймовірно на адресу вищого керівництва Третього рейху, де йдеться про становище німецьких військовополонених в СРСР [114]. Дата і місце походження допису невідомі, проте аналіз змісту дозволяє віднести його появу до середини чи другої половини 1944 р. Документ цінний для дослідника передусім тим, що складений на основі використання різнобічних джерел: розвідувальних даних, допитів перебіжчиків, радянських військовополонених та німецьких вояків, яким пощастило вирватися з радянського полону.

У фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України, м. Київ) документи, що проливають світло на історію радянського військового полону в Україні, досить численні та зберігаються переважно в числі тисяч і тисяч справ Центрального Комітету КП(б)У (ф. 1). Тут, серед цілком таємних матеріалів Особливого сектору ЦК КП(б)У (зібраних у описі 23) знаходяться чимало таких, що містять документи з питань розміщення, утримання, забезпечення та трудового використання військовополонених та інтернованих, які знаходилися у

таборах, спецшпиталях і робочих батальйонах на території Української РСР. Хронологічно ці матеріали охоплюють 1944-1953 рр. Вони досить різні за характером, походженням і ступенем інформативності.

Найчисленнішу групу документів цього фонду з нашої теми становлять матеріали про трудове використання військовополонених і інтернованих. Серед них протоколи та постанови центральних і місцевих партійних і державних органів, накази наркоматів (міністерств) про використання праці військовополонених і інтернованих в економіці Української РСР, доповідні записки, довідки та статистичні матеріали, акти перевірок ефективності трудового використання бранців, листування і телеграми місцевих, республіканських і союзних партійних і господарських органів тощо. Особливий інтерес для дослідника становлять документи про трудове використання військовополонених на об'єктах важкої, вугільної та енергетичної промисловості [115]. Довідки, інформації та листування про стан та матеріально-побутові умови, продовольче та медико-санітарне забезпечення військовополонених у місцях утримання на території України складають хоч і нечисленну групу документів, проте відзначаються високим ступенем інформативності [116].

Окрему групу архівних справ становлять теки з матеріалами Українського штабу партизанського руху (УШПР), штабів Українських фронтів, НКВС (МВС), НКДБ УРСР. Серед них переважають розвідувальні зведення, довідки, спецповідомлення, а також листування на адресу керівництва ЦК КП(б)У, де у тому чи іншому контексті йдеться про військовополонених. Ці матеріали охоплюють період з 1942 по 1947 р. і знаходяться у згадуваному нами фонді ЦК КП(б)У (ф. 1, оп. 22, 23) і серед справ фондів Українського штабу партизанського руху (ф. 62.), Головного штабу партизанського руху Чехословаччини (Ф. 112.), Партизанських загонів Радянської України періоду Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. (ф. 130.), фондів окремих партизанських з'єднань (ф. 71, 77, 78, 103, 123, 129, 133) Вони різні за значенням, інформативністю, кумулятивністю з'явилися

свого часу з різних причин і тематично неоднорідні. Наприклад, документи з фондів партизанів України – це, як правило, повідомлення про полонення військовослужбовців ворога, їх розстріли, окремі випадки евакуації в тил тощо. Вони мають дотичне значення для розкриття окремих аспектів нашої теми [117].

Документи військового походження нечисленні. Серед них привертають увагу матеріали 1-го Українського фронту про роботу по ідеологічній обробці німецьких військ у смузї його дій, про становище в частинах фронту тощо (ф. 1, оп. 23). Це листування Політуправління фронту на адресу М. Хрущова, а також листи останнього до Й. Сталіна, у яких йдеться про досвід використання німецьких військовополонених за лінією фронту як агітаторів у військах ворога, а також про настрої в середовищі бранців. Документи датовані квітнем – липнем 1944 р.[118]. Матеріали справ фонду вміщують протоколи допитів військовополонених, доповідні про стан гарнізонів ворога на території західних областей України, а також інформаційні зведення про пропаганду та настрої серед німецьких солдатів і офіцерів [119]. Ці документи дозволяють певною мірою оцінити політико-моральний стан німецьких військовослужбовців на Східному фронті під кінець 1943 р, їх ставлення до перспективи полону.

Документи радянських спецслужб із нашої тематики, що зберігаються у фондах ЦДАГО України, також досить різноманітні. Окремі справи об'єднують матеріали про організацію таборів і розміщення військовополонених [120]. Проте більша частина документів цієї групи являють собою спеціальні повідомлення та інформації НКВС (МВС) і НКДБ (МДБ) УРСР на адресу вищого керівництва республіки про політичні настрої серед населення. У багатьох з них йдеться про ставлення громадян до Німеччини і німецьких військовополонених, до перспектив окупації переможеного Рейху, до проблеми трудового використання військовополонених на території республіки тощо [121].

Окрему групу документів НКВС (МВС), що сконцентровані у фонді ЦК КП(б)У, становлять матеріали оперативної роботи серед військовополонених, службових розслідувань зловживань і протиправної діяльності працівників УПВІ НКВС (МВС) УРСР. Це переважно листування, довідки та спецповідомлення НКВС (МВС) республіки на адресу її вищого партійного керівництва, огляди та доповідні записки про роботу Військового Трибуналу військ НКВС (МВС) Українського округу [122].

До групи опублікованих документальних джерел, використаних автором дисертаційного дослідження, належать збірники документів. Їх умовно можемо розділити на три групи. Першу складають публікації джерел, присвячені загальним питанням військового полону, його юридичним аспектам, зокрема міжнародному праву в цій галузі [123]. Друга частина – це збірники документів, зміст яких безпосередньо стосується діяльності радянських органів УПВІ-ГУВПІ НКВС (МВС) СРСР. Всі вони характеризують полон як міжнародно-правове, політичне, соціальне і економічне явище. У цьому контексті особливо важливими для розкриття теми є документи двох збірників, що послідовно з'явилися в Російській Федерації у 1996 та 2000 рр. Перший із них (що вийшов друком у серії “Русский архив”) вміщує документи з фонду 9401 (УПВІ-ГУВПІ НКВС(МВС) СРСР), що зберігаються в Державному архіві Російської Федерації [124]. Упорядником другого, ще більшого за обсягом збірника, став відомий російський історик професор М. Загорулько [125]. До цього видання увійшли документи з фондів Державного комітету оборони, Ради Народних Комісарів СРСР-Ради Міністрів СРСР, НКВС-МВС СРСР, що зберігаються в архівах Російської Федерації. Всі документи тематично згруповані. Укладачами виділено дев'ять тем: режим утримання військовополонених; зародження, розвиток і згорання системи Головного управління у справах військовополонених і інтернованих НКВС (МВС) СРСР; облік і утримання військовополонених; їх матеріальне забезпечення, медичне обслуговування, смертність і поховання; трудове використання

військовополонених; оперативна робота в таборах для військовополонених ; репатріація в'язнів військового полону на батьківщину; “деякі підсумки”. Видання належить до низки документальних публікацій так званої потрібної системи. Це означає, що до його змісту включено не лише документи, але і їх інформаційний супровід (пояснення), а також сигнальна система (пошукові засоби, які забезпечують адресний пошук необхідної користувачу інформації) [126]. Все сказане вище робить цей збірник документів надзвичайно зручним для дослідника, незважаючи на те, що чимала кількість до цього часу засекречених документів опублікована не була. У 1999 та 2002 рр. серію “Русский архив” поповнили чергові томи з документами про німецьких військовополонених у радянському полоні [127].

Окремої уваги дослідника заслуговують документальні матеріали, опубліковані у збірниках, які тематично стосуються діяльності органів НКВС та державної безпеки у роки Другої світової та Великої Вітчизняної воєн. Серед включених до їхнього змісту документів зустрічаються й такі, що стосуються роботи цих органів по організації і утриманню військовополонених, проведенню слідчих дій щодо тих бранців, які були визнані винними у військових злочинах на окупованих територіях СРСР і зокрема України, а також документи Національного комітету “Вільна Німеччина” та “Союзу німецьких офіцерів” [128].

Вітчизняні видання документів із нашої проблематики вкрай нечисленні. Серед них можемо назвати документальну збірку В. Сергійчука, котрий обробив та опублікував окремі документи з фондів ЦДАГО України, що стосуються долі військовополонених й інтернованих Другої світової війни на території республіки [129]. Цікавою є невеличка збірка документів, упорядкована В. Левікіним, про поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території Української РСР. Її основу складають переважно документи керівних органів внутрішніх справ СРСР, які стосувалися тих або інших питань, пов'язаних із захворюваністю та смертністю серед військовополонених і їх похованням. Завершується це

видання документів складеним автором додатком, у якому подано інформацію про місця поховань німецьких військовополонених на території України станом на 1950 р.[130].

Що стосується матеріалів радянської періодики 1939 - 1954 рр., а також мемуарних джерел, то останні в силу специфіки предмету, мети та конкретних завдань нашого дослідження не знайшли широкого використання у дисертації. Основною причиною цього є дуже обмежена інформативність подібних джерел для висвітлення питань організаційно-структурної діяльності органів МВС в системі військового полону.

Проведений автором архівний пошук засвідчив, що у фондах Державного архіву МВС України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України на сьогодні сконцентровано значний за обсягом і ступенем інформативності масив документів, що розкривають всі сторони організаційно-структурної діяльності уповноважених органів НКВС (МВС) у системі радянського військового полону часів Другої світової війни на території України. Архівні джерела доповнюють збірники документів, де в основному опублікована частина документальної бази державних архівів Російської Федерації.

1.3. Методологія дослідження

У світлі новітніх методологічних засад автор у процесі дослідження обраної теми керувався загальними принципами історизму, проблемно-хронологічного аналізу, багатофакторності, об'єктивності, системності та комплексного вивчення проблеми. Головним принципом нашого дослідження є принцип історизму, який вимагає висвітлення минулого в його

загальноцивілізаційному контексті. Його наскрізне застосування дозволило авторові у хронологічній динаміці простежити за історичними процесами в сфері військового полону Другої світової війни. Застосування проблемно-хронологічного принципу дослідження забезпечило послідовний розгляд основних сторін, напрямків та особливостей структурно-функціональної діяльності органів НКВС (МВС, МОГП) в Українській РСР, схарактеризувати режимні установи та об'єкти військового полону на території республіки, як регіональний сегмент організаційно єдиної, структурованої, суворо централізованої та екстериторіальної за природою системи радянського військового полону. Такий підхід забезпечив якомога повнішу репрезентацію наукового, пізнавального і практично значимого потенціалу зібраних, опрацьованих й вивчених у дисертації джерел і наукової літератури. Дотримання принципу багатofакторності сприяло дослідженню різноманітних суб'єктивних та об'єктивних чинників, що у визначений хронологічний період впливали на процеси організації, функціонування, структурного реформування і ліквідації режимних установ та об'єктів радянського військового полону на території України. Загальнонауковий принцип об'єктивності реалізувався через комплексний аналіз всієї використаної автором сукупності джерел, які стосуються організаційно-структурних аспектів формування та функціонування мережі таборів, окремих робочих батальйонів, стаціонарних режимних лікувальних установ і місць поховань військовополонених та інтернованих. У цьому контексті широко застосовувалися методи історичних досліджень.

Праця має комплексний міждисциплінарний характер. Її концептуальні підвалини формують такі наукові напрямки, як історія України, всесвітня історія, міжнародне право, джерелознавство, статистика. Відбір груп методів та алгоритмів дослідження окремих пластів історичних джерел здійснювався в площині основоположних законів діалектики як універсальних категоріальних систем, що пояснюють часові та просторові форми існування історичних об'єктів та явищ, уособлених в образах для дослідження

конкретних територіально-хронологічних реперах системи радянського військового полону. Обробка, аналіз, групування, синтез базових джерельних даних дослідження проводилися у відповідності з основними законами класичної логіки.

Методичний інструментарій, застосований автором дисертації, визначається передусім специфікою окреслених у праці об'єкту, предмету, мети та конкретних дослідницьких завдань. Вирішуючи їх, дисертант використав найширший спектр методів історичної та інших наук. Одним із основних методів історичної науки, що знайшов наскрізне застосування в дослідженні є порівняльно-історичний. Це спосіб дослідження, який дає змогу шляхом порівняння виявити загальне та особливе у контексті розвитку студійованого явища, окреслити причини цих подібностей і розбіжностей. Саме порівняльно-історичний метод слугував автору дисертації при здійсненні комплексного аналізу історіографії та джерельної бази проблеми. Порівняльно-історичним шляхом були з'ясовані міжнародно-правові аспекти питання військового полону напередодні Другої світової війни і відповідна позиція уряду СРСР. Метод також допоміг схарактеризувати вплив поглядів радянського керівництва у питанні військовополонених на формування базових основ режиму радянського військового полону в 1939-1945рр.

Застосовуючи такий поширений вид історичних порівнянь як історико-генетичне, автор зробив спробу вивчити особливості організації та функціонування установ системи військового полону на території Української РСР у 1939-1954 рр., дослідити завдання, форми і методи, регіональні та структурно-галузеві особливості організації стаціонарних таборів для військовополонених, розглянути передумови, причини та особливості інтернування іноземних громадян на територію Української РСР у 1945 р., завдання, форми і методи організації окремих робочих батальйонів "інтернованих і мобілізованих осіб", а також вивчити притаманні цим режимним установам особливості структурно-реорганізаційної діяльності НКВС (МВС). Порівняльно-історичний метод слугував автору в процесі

аналізу передумов, причин та особливостей організації і функціонування в Українській РСР стаціонарних режимних лікувальних установ - невід'ємної й важливої складової системи радянського військового полону. Саме історичне порівняння покладено автором дисертації в основу аналізу питання організації та утримання місць поховань військовополонених й інтернованих в Україні у 40-х – 70-х рр. ХХ ст.

При вивченні режимних установ і спеціальних об'єктів для військовополонених й інтернованих НКВС (МВС) на території України у кінці 30-х середині 50-х рр. і їх інтерпретації як складових регіональної ланки єдиної системи радянського військового полону, автор застосував типологічний метод. Він є одним із універсальних методів упорядкування величезного емпіричного матеріалу, котрий ставить за мету виявлення всієї сукупності однопорядкових явищ, як певної цілісності і системи. Ключовим поняттям цього методу є тип. Він убачається як ідеальна модель істотних і однопорядкових ознак. Коли упорядкування схожих та істотних ознак історичного явища здійснюється в синхронному аспекті, це і являє собою типологізацію. Подібний метод нами застосовується при аналізі історичної літератури з проблеми та джерельної бази дослідження. Застосовуючи типологічний метод, автор характеризує організаційно-структурну діяльність УПВІ (ГУПВІ) у контексті України, як екстериторіальну і системотворчу за суттю, метою якої було створення єдиної та всеохоплюючої системи утримання і експлуатації військовополонених й інтернованих, а основними типами режимних установ та об'єктів були фронтові приймально-пересильні табори, тиллові виробничі та оздоровчі табори, ОРБ військовополонених, ОРБ інтернованих, стаціонарні спецшпиталі та місця поховання померлих бранців війни.

При вивченні окремих типів режимних установ у системі військового полону та місць поховань застосовано метод компонентного аналізу історичних явищ. Цей метод передбачає виявлення всіх існуючих зв'язків між усіма компонентами з наступним визначенням серед них

основоположних, важливих та другорядних. У цьому контексті саме стаціонарні виробничі табори військовополонених разом із ОРБ інтернованих цивільних іноземців визначені автором як основний компонент системи радянського військового полону Другої світової війни на теренах України.

Квінтесенцією методичного набору історичної науки стало використання методу комплексного підходу до предмету дослідження. Сформульовані автором основні положення та висновки є результатом комплексного дослідження питання організаційно-структурної діяльності органів радянського військового полону та інтернування на території України. Комплексний підхід до вивчення проблеми дозволив прослідкувати структурні й сталі зв'язки між усіма визначеними автором компонентами цієї системи, а також виділити регіональні та структурно-галузеві особливості функціонування системи військового полону на Українських теренах.

Цілу низку конкретних наукових завдань цього історичного дослідження ми вирішуємо за допомогою методичного набору інших наук. Тут, передусім, слід виділити методи правознавства, статистики та математики. Наприклад, при аналізі різносторонньої нормативно-правової бази радянського військового полону застосовується метод контекстуальної інтерпретації правових актів. Практичне застосування цього методу правознавчої науки в історичному дослідженні полягало у предметному конкретно-історичному аналізі змісту наказів, директив, розпоряджень, інших нормативних приписів органів НКВС (МВС) у питаннях забезпечення організації, функціонування й організаційно-структурного реформування режимних установ і спеціальних об'єктів у системі радянського військового полону досліджуваного періоду.

При вивченні конкретних кількісних показників (лімітної й фактичної чисельності контингентів військовополонених та інтернованих, кількості й дислокації режимних установ та охоронюваних об'єктів системи радянського військового полону, чисельності похованих військовополонених), а також

при визначенні абсолютного показника смертності серед бранців війни на території Української РСР були активно застосовані математичні та статистичні методи. Результатом статистичного аналізу визначених компонентів стало складання відповідних таблиць [Див. додатки Б, Д, Ж, З, И, К, Л, М, Н, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц].

Досліджуючи питання організаційної структури радянського військового полону в 1939-1945 рр., регіональних органів управління в цій сфері на території Української РСР у 1944-1950 рр. та з метою ефективного зображення зазначених процесів автор застосував графічні методи. Це вилилось у складання кількох тематичних схем [Див. додатки А, В, Е, Ч].

Працюючи над науковою проблемою, ми також керувалися положеннями та принципами, що спираються на досягнення вітчизняної й зарубіжної історичної науки, враховували важливі в концептуальному плані розробки тих учених, теоретичні висновки та узагальнення яких сприяли осмисленню й формуванню принципів положень нашого дослідження.

Підсумовуючи, слід відмітити, що широта й ефективність всього спектру застосованих автором методологічних принципів, а також науково-методичного інструментарію виконаного дослідження, визначаються передусім специфікою джерельної бази, метою і конкретними завданнями роботи. Саме дотримання основоположних принципів сучасної історіографії та комплексне використання методів історичної науки, правознавства, статистики, математики, графічних методів, дозволило авторів досягти поставленої мети та забезпечило достовірність результатів дисертаційного дослідження.

* * *

Отже, оцінюючи стан наукової розробки теми радянського військового полону часів Другої світової війни, необхідно відмітити, що подібні дослідження впродовж другої половини ХХ ст. характеризувалися крайньою

нерівномірністю та непослідовністю у вивченні проблеми, що стало результатом пануючого у світі військово-ідеологічного протистояння двох політико-ідеологічних систем. Як наслідок, у історіографії радянського військового полону часів Другої світової війни сформувалися два основні напрямки, а відтак - історичні школи.

У розвитку радянської історіографії питання чітко виділяються три періоди: перший – початок 40-х – середина 50-х рр.; другий – середина 50-х – друга половина 80-х рр. ХХ ст.; третій – з кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. до сучасності. Протягом перших двох періодів проблема радянського військового полону часів Другої світової війни була фактично виведена за межі актуальної дослідницької проблематики. Автори обходили питання військовополонених армій Німеччини і її союзників у радянських таборах майже цілковитим мовчанням, а ті поодинокі наукові розвідки, що все ж з'являлися, мали відверто замовний характер і слугували не стільки справі досягнення наукової істини, скільки були знаряддям ідеологічної пропаганди. Для керівництва Радянського Союзу проблема військовополонених набула передусім вагомого політичного значення, як важливий аспект міжнародного права і разом з тим її намагалися не помічати як проблему історичної науки. Режиму було не вигідно, щоб така неоднозначна і суперечлива тема стала здобутком громадськості, а її деталі набули широкого розголосу в історичних працях. Як наслідок, до кінця 80-х рр. ХХ ст. історія іноземних військовополонених у Радянському Союзі в роки війни та повоєнний час виглядала суцільною “білою плямою”, навіть на тлі інших, далеко не розроблених у радянській історіографії сторінок Великої Вітчизняної війни.

У зарубіжній історіографії другої половини ХХ ст. проблема становища військовополонених Німеччини і її союзників у Радянському Союзі досліджувалася комплексно. Проте вразливою стороною цих праць є обмеженість джерельної бази, сконцентрованої переважно у радянських

архівах, і недоступної західним ученим майже до середини 90-х рр. минулого століття.

Вивчення теми іноземних військовополонених та інтернованих в СРСР особливо активізувалося у 90-х рр. ХХ ст. у Росії та Німеччині. Впродовж останнього десятиліття науковці цих країн інтенсивно працювали над розширенням проблематики досліджень. Що стосується новітньої вітчизняної історіографії радянського військового полону досліджуваного періоду, то до кінця 90-х рр. ХХ ст. наша тематика в Україні практично не розроблялася. Як наслідок - українські сторінки цього надзвичайно цікавого комплексу проблем почали досліджуватися лише останнім часом.

Аналіз опрацьованої джерельної бази дозволяє зробити висновок про досить повну забезпеченість теми архівними джерелами. У вивчених автором фондах центральних державних архівів України сконцентрований документальний масив, що охоплює практично всі сторони та напрямки діяльності органів військового полону на території Української РСР і дозволяє комплексно вивчити проблему структурно-організаційної побудови режимних установ і об'єктів у системі радянського військового полону зазначеного хронологічного періоду. Базовими для наукового опрацювання теми радянського військового полону Другої світової війни на матеріалах Української РСР є фонди Державного архіву МВС України. В силу специфіки фондоутворювача, яким виступав НКВС (МВС) УРСР, переважна більшість цих архівних матеріалів ще й до сьогодні зберігаються під грифом "цілком таємно", та до останнього часу практично не залучалися в науковий обіг. Ця обставина надає особливого значення та науковій ваги використаним автором матеріалам. Архівні фонди ЦДАВО та ЦДАГО України хоча й мають на собі певний відтінок "другорядності", проте є надзвичайно важливими для забезпечення джерельної бази дослідження таких аспектів теми, як організація і структурно-функціональне забезпечення діяльності різних типів режимних установ системи радянського військового полону. Архівні джерела з нашої теми органічно доповнюють збірники

опублікованих документальних матеріалів. Відтак, наявність широкого кола документів і матеріалів із студійованої проблеми дозволяє ставити конкретні та масштабні науково-пізнавальні завдання, моделювати джерелами, а не абстрактними та умоглядними гіпотезами.

Отже, аналіз історіографії та джерельної бази проблеми, винесеної у заголовок монографії, дозволяє зробити висновок, що не зважаючи на широке коло історичної літератури, присвяченої долі військовополонених Другої світової війни в радянському полоні, та систематизовану і достатню архівну базу, на сьогодні не існує спеціального наукового дослідження у якому б питання організаційно-структурної діяльності органів системи радянського військового полону на території України розглядалося як самостійна наукова проблема. Існуючі й значні за обсягом праці не вирішують завдання комплексного проблемного дослідження теми. Взагалі, більшість із них мають фрагментарно-аспектний чи науково-популярний характер. Виходячи з цього виглядає очевидною наукова актуальність нашої проблеми, що для української історичної науки становить цілком новий напрямок дослідження.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ Й СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ РАДЯНСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ПОЛОНУ

2.1. Міжнародно-правове регулювання режиму військового полону і позиція радянського керівництва

Війни асоціюються сучасником не лише з жахом смерті але і з поневіряннями військового полону. Проте так було далеко не завжди. У війнах глибокої давнини в полон не брали, а переможених зазвичай знищували. Лише з виникненням соціально структурованого суспільства та формуванням держави переможці почали брати полонених, перетворювати їх на рабів і використовувати для задоволення власних потреб. Так, перетворення військовополонених на рабів було однією з головних причин війн в епоху існування цивілізацій давнього Сходу, античних часів та еллінізму. В середньовічній Русі полонених також перетворювали на холопів і продавали. З XVII-XVIII ст. у практику військового полону почав входити обмін та викуп полонених. Угоди про це часто укладалися воюючими сторонами. Умови життя в полоні ніколи не були легкими і дуже часто ставали причиною хвороб та підвищеної смертності військовополонених, до того ж серед них, як правило, було багато поранених та фізично виснажених. Епідемії серед військовополонених розповсюджувались з особливою швидкістю, масово забираючи їх життя. Все це викликало необхідність об'єднання зусиль різних країн на шляху створення і законодавчого закріплення гідних умов утримання військовослужбовців армій ворога в полоні. Проте, до другої половини XIX ст. у чинному міжнародному праві не

було випадків укладання багатосторонніх договорів, які б встановлювали режим військового полону.

Вперше Конвенція про закони та звичаї війни, котра зафіксувала норми, покликані встановити правовий режим регулювання військового полону, була укладена у Гаазі на Першій конференції миру, що відбулася у 1899 р.[1] Наслідком цих домовленостей стало створення країнами-учасниками конференції власних документів, що регулювали б режим військового полону. Наприклад, у 1902 р. з'явився черговий (вже вісімнадцятий за ліком) зошит директив Генерального штабу збройних сил Німеччини, де стосовно військовополонених вказувалося: "...Виключною ціллю військового полону є перешкодження подальшій участі полонених у війні. Держава може робити все, що виявиться необхідним для утримання за собою полонених, але не більше... Військовополонені можуть бути залучені до помірної роботи, що відповідає їх суспільному становищу. Зрештою, вона не повинна бути шкідливою для здоров'я та мати принизливий характер. Вона не повинна також служити військовим операціям проти батьківщини полонених. Хоча військовополонені і втрачають свою свободу, проте не втрачають своїх прав..." [2]

Друга Міжнародна конференція миру, що також проходила в Гаазі у 1907 р., виробила новий документ, котрий більш повно визначив правовий режим військовополонених. "Конвенція про закони та звичаї війни на суходолі" була ухвалена 5(18) жовтня 1907 р. [3]. У розділі 2 додатку до цього акту, який отримав назву "Положення про закони та звичаї війни на суходолі", вперше чітко було вказано на статус військовополоненого. Зокрема у статті 4 йдеться: "Військовополонені знаходяться під владою ворожого уряду, а не окремих осіб чи загонів, що їх полонили. З ними слід поводитись гуманно. Все, що належить їм особисто, за виключенням зброї, коней і військових паперів, залишається їх власністю" [4]. У статті 5 визначалися умови ізоляції та ув'язнення військовополонених. Цікаво, що ув'язнення застосовувалося лише "... як необхідний захід безпеки і виключно

поки існують обставини, що його викликають” [5]. Можливість використання праці бранців військового полону теж була передбачена конвенцією 1908 р. Зокрема йшлося про те, що держава, яка утримувала останніх, “...може залучати військовополонених до робіт, відповідно їх чинам і здібностям, за виключенням офіцерів.” Причому використання полонених на тяжких і військових роботах не допускалося (“...Роботи ці не повинні бути надто обтяжливими та не повинні мати жодного стосунку до військових дій”). Праця військовополонених оплачувалася, причому, більша частина заробленого мала витратитися “...на покращення їх становища...” та покриття витрат на їх утримання, а решта видавалася полоненим при звільненні з полону [6].

Утримання військовополонених конвенція покладала на уряд держави, що їх полонила. При цьому у статті 7 зазначалося: “Якщо між воюючими не укладено особливої угоди, то військовополонені користуються такою ж їжею, приміщенням та одягом, як і війська Уряду, що їх полонив” [7]. У статтях 10-12 “Положення про закони та звичаї війни на суходолі” було зроблено спробу правовим чином урегулювати такий досить давній звичай як звільнення бранців з полону. Тут зауважувалося: “Кожен військовополонений відпущений під чесне слово, а згодом знову захоплений зі зброєю в руках... втрачає права надані військовополоненим і може бути підданим суду” [8]. У наступних трьох статтях конвенції (14-16) визначалися правові основи та повноваження організації й діяльності гуманітарних інститутів з допомоги полоненим (товариства допомоги військовополоненим), а також міжнародного і національних довідкових бюро, що мали створюватися з початком військових дій у кожній із воюючих держав. Подібні Бюро зобов’язувалися збирати відомості про військовополонених і відповідати на всі запити стосовно долі останніх. Функції довідкового бюро також передбачали збір, збереження та пересилку цінностей, листів, інших особистих речей бранців незалежно від їх долі в полоні (відпущені, обмінені, втікачі, померлі в шпиталях та польових

лазаретах). Товариства допомоги військовополоненим визначалися конвенцією як посередники у справі благочинності щодо бранців війни. Ці товариства та уповноважені ними особи мали користуватися режимом особливого сприяння з боку воюючих країн, вони допускалися для роздачі харчової, речової та грошової допомоги у табори військовополонених. Власне самі військовополонені, а також товариства допомоги та довідкові бюро звільнялися від сплати будь-яких грошових зборів за пересилання листів, бандеролей, посилок, грошових переказів, речової допомоги на адресу бранців від усіх митних та перевізних зборів тощо.

Цікаво, що конвенція передбачала і досить суттєве грошове утримання для військовополонених-офіцерів. У ст. 17 з приводу цього читаємо таке: “Військовополонені офіцери отримують платню, на яку мають право офіцери того ж рангу країни де вони затримані, з умовою відшкодування цих витрат їх Урядом” [9]. У заключних статтях документу за військовополоненими (ст.ст. 18-19) закріплювалися такі невід’ємні в демократичному суспільстві права особи як: право на вільне віросповідання, право заповіту та гідного поховання у разі смерті. У цьому контексті військовополонені повністю прирівнювалися до вояків армії, що їх полонила. Нарешті останнє положення, закріплене в Гаазі і сформульоване у ст. 20 додатку до конвенції, передбачало: “Після укладення миру військовополонені якомога в коротший термін мають бути відіслані на батьківщину” [10].

Отже, навіть досить поверховий аналіз положень Гаазького документу, ухваленого у жовтні 1907 р., свідчить: конвенція в загальних рисах забезпечувала нормативну базу для дотримання воюючими сторонами, (звісно, тими, що її підписали) основних особистих прав бранців військового полону.

Під час Першої світової війни у російському полоні опинилося понад 3,5 млн. солдатів та офіцерів армій Центральних держав. Більшовицький уряд бачив у більшості з них потенційних класових союзників, здатних експортувати революцію у власні країни. З метою привернути цю багатолику

і різнобарвну масу колишніх ворогів на бік світової революції радянський уряд організував і провів у Москві в квітні 1918 р. Всеросійський з'їзд військовополонених. На цьому форумі більшовики закликали так званих “братів по класу” розгорнути на своїй батьківщині боротьбу за повалення капіталістичного ладу та встановлення диктатури пролетаріату. Проте була й інша сторона медалі у цьому питанні. Близько 2,5 млн. підданих колишньої Російської імперії на початок 1918 р. знаходилися у німецьких й австрійських таборах для військовополонених і нова влада сподівалася найближчим часом залучити їх на свій бік для боротьби з внутрішньою та зовнішньою контрреволюцією. Таким чином, проблема військового полону для уряду Радянської Росії з самого початку набула вагомого політичного значення. Це частково пояснює і той факт, що перші урядові декрети радянської влади були пронизані співчутливим та поважним ставленням до “в'язнів війни”. Матеріальну допомогу отримували не лише ті хто повертався на батьківщину, але і родини тих військовополонених, які продовжували залишатися на чужині. За вказівкою В. Леніна було налагоджено контакти з Міжнародним комітетом Червоного Хреста, що його в цей час очолював швейцарець Г. Адор. 2 червня 1918 р. радянський уряд оголосив про визнання усіх міжнародних конвенцій про захист жертв війни, котрі свого часу ратифікувала царська Росія. У 1921 р. МКЧХ розповсюдив інформацію про те, що Радянська Росія отримує право на застосування щодо неї Женевських угод [11].

Проте дуже скоро ставлення радянського уряду до проблеми військовополонених перетерпіло еволюцію, викликану зміцненням військово-політичного становища РРФСР. Це засвідчила постанова Ради Робітничої і Селянської Оборони від 1 серпня 1919 р., згідно з якою родини червоноармійців, які перейшли на бік ворога, позбавлялися усіх видів державної допомоги, а селяни втрачали земельний наділ [12]. Із самого початку більшовики виявили і особливе ставлення до своїх внутрішніх політичних противників, яких миттєво було оголошено

контрреволюціонерами. Так вже на другий день після жовтневого перевороту 1917 р. Л. Троцький відверто заявляв: “Полонені є для нас заручниками. Якщо нашим ворогам доведеться брати наших полонених, то нехай вони знають: кожного робітника і солдата ми будемо обмінювати на 5 юнкерів... Вони гадали, що ми будемо пасивними, але ми їм показали, що, коли справа стосується утримання завоювань революції, ми можемо бути нещадними”[13]. Стосовно військовослужбовців (передусім, солдатів) Білої Армії, то їх з травня 1920 р. перестали вважати військовополоненими, а відповідно після полонення етапували вже не до таборів для військовополонених, а до таборів примусової праці. Тоді ж до військовополонених були застосовані заборонені Женевською конвенцією методи політичної фільтрації. Особлива комісія із представників військового відомства, НКВС і Всеросійської Надзвичайної Комісії після відповідної перевірки відбирала найбільш політично благонадійних до лав Червоної Армії. Тих кому довіряли менше відряджали до так званих “трудох армій”, а зарахованих до категорії неблагонадійних чекали примусові роботи за місцем свого мешкання, якщо там, звісно, була “встановлена та зміцнена радянська влада”[14].

Під час польсько-радянської війни 1920 р. проблема військовополонених постала з новою силою. Специфіка моменту полягала у тому, що ні більшовицька Росія, ні Польща до укладення перемир'я восени 1920 р. особливо не переймалися проблемами бранців. РРФСР як правонаступниця Російської імперії взагалі не була учасником Гаазьких угод про військовополонених, а уряд відродженої Польщі лише на словах визнавав ці документи. Таким чином до початку мирних переговорів між країнами військовополонені з обох боків могли розраховувати лише на допомогу міжнародних гуманітарних організацій. Після підписання 12 жовтня 1920 р. у Ризі прелімінарної мирної угоди між УСРР, БСРР та РРФСР сторонами було створено спільну російсько-українсько-польську комісію по репатріації “для обміну полоненими та видачі заручників” [15]. Укладений в

березні 1921 р. Ризький мирний договір прискорив повернення на батьківщину та процес оптації (вибору підданства) військовополоненими й інтернованими особами з обох сторін [16].

З утворенням СРСР питання про приєднання тепер вже нової союзної держави до Женевських конвенцій Червоного Хреста знову опинилося на порядку денному радянської дипломатії. 16 лютого 1925 р. уряд Швейцарії ознайомив РНК СРСР із тими змінами і доповненнями, котрі пропонувалося внести у найближчому майбутньому до конвенції “Про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях” [17]. Обговорення нової редакції цієї конвенції так само як і питання про приєднання до діючої, ухваленої в Женеві ще 1906 р., наразилося на гостру дискусію про характер майбутньої війни, що її Радянський Союз буде вимушений неодмінно вести в умовах ворожого оточення. Вже тоді чітко окреслились кола прихильників оборонної та наступальної стратегій. Прибічники першої підтримували проголошений у проекті нової конвенції принцип повного сприяння медичним працівникам та установам. Зокрема, правник-міжнародник Є.А.Коровін публічно заявив, що у майбутній війні не можна виключити вірогідність відступу, територіальних втрат, полонення червоноармійців, а відтак у ворожих руках можуть опинитися похідні лазарети і шпиталі. “Ми більше ніж будь-хто зацікавлені у виділенні санітарного персоналу із загальної маси полонених та у використанні їх для догляду за хворими і пораненими червоноармійцями у ворожому полоні”, – писав цей радянський фахівець [18]. Проте у нового проекту конвенції знайшлося і чимало недоброзичливців, які вважали зайвим надавати медичним працівникам та установам ворожих армій прав і привілеїв по виконанню в полоні своїх прямих функцій, а також права бути обмінюваними у ході збройного конфлікту. Такі заперечення ґрунтувалися на сформульованому більшовицькою дійсністю принципі так званої “революційної доцільності”. Конвенція забороняє лікарям, сестрам милосердя та санітарам брати участь у бойових діях, а “червоному медпрацівнику” не личить бути “байдужим глядачем

соціальної драми збройної боротьби двох світів, яка розгортається на його очах” [19] – гадали противники приєднання Радянського Союзу до Женевських угод.

Поки тривали безплідні теоретичні суперечки радянський уряд діяв більш прагматично. Без зайвої тяганини було юридично оформлено приєднання СРСР до тих міжнародних конвенцій, що найменше заважали реалізації у майбутньому далекосяжних планів “світової революції”. Так, 16 червня 1925 р. РНК СРСР ухвалила постанову про приєднання до Женевської конвенції “Про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях” та Гаазької угоди “Про застосування до морської війни положень Женевської конвенції 1864 року”. Основу другого документу склав принцип сприяння суднам-шпиталю Червоного Хреста [20]. Що ж стосується “незручної” для радянської сторони Гаазької конвенції “Про закони та звичаї суходільної війни”, то останній документ чекала зовсім інша доля. Справа в тім, що у спеціальному розділі цієї угоди регламентувалися досить широкі права військовополонених. Це йшло у розріз з інтересами офіційної наступальної стратегії, яку сповідувало тодішнє керівництво Радянського Союзу. З огляду на це зовсім не випадковим є той факт, що на XIV з’їзді ВКП(б) у грудні 1925 р. Й. Сталін назвав Гаазьку мирну конференцію, яка обговорювала згадувану конвенцію ще на межі XIX-XX ст., – “зразком безприкладного лицемірства буржуазної дипломатії”, зібранням, учасники якого “шумом і піснями про мир намагаються прикрити справу підготовки до нової війни” [21].

Під кінець 20-х рр. у СРСР практично завершився процес формування нової військової доктрини, що виходила із абсолютного пріоритету наступальної стратегії. Найчіткіше контури цієї доктрини були визначені у працях маршала Б. Шапошнікова та радянського військового теоретика В. Триандафілова [22]. Зрозуміло, що прихильників оборонної стратегії дуже скоро примусили замовчати. Так дискусія другої половини 20-х рр. про характер військової доктрини добігає свого логічного, єдино можливого у тоталітарному суспільстві фіналу.

На хвилі цих подій прийшло повідомлення про скликання в Женеві чергової міжнародної конференції, що мала на меті переглянути існуючу конвенцію про поранених і хворих, а також виробити новий документ про військовополонених, який би (на відміну від Гаазької конвенції) більш детально враховував їхні права та обов'язки. Судячи з усього, своє принципове ставлення до останнього документу Й. Сталін і вище керівництво СРСР визначали, керуючись, переважно уявленнями про стратегію Червоної Армії у майбутній війні. Вважалося, що цю війну Радянський Союз якщо і буде вести, то лише на чужій території, а тому у ворожому полоні опиниться мінімум червоноармійців. Виходячи з цього, обтяжувати себе будь-якими міжнародними зобов'язаннями, радянське керівництво вважало недоцільним. Натомість спеціальна комісія, очолювана спочатку членом колегії НКІС Ф. Ротштейном, а згодом консультантом Ради Праці і Оборони РНК СРСР І. Левенсоном, ще у вересні 1928 р., розпочала роботу над власним документом під назвою “Кодекс військового полону” [23]. Брати ж участь у міжнародному форумі в Женеві радянська сторона зовсім не збиралася.

15 травня 1929 р. керівник Народного комісаріату військових і морських справ К. Ворошилов отримав службову записку такого змісту: “Народний Комісаріат в Іноземних Справах вважає за необхідне поставити Вас до відома, що найвища інстанція не визнала за можливу участь СРСР у конференції по полоненим і пораненим, що скликається у червні цього року в Женеві” [24]. За наказом із Москви залишив Женеву і виконуючий обов'язки наркома в іноземних справах М. Литвинов. Таким чином коли 27 липня 1929 р. керівники делегацій 47-ми країн підтвердили власними підписами дві нові міжнародні угоди, то підпису радянського представника під жодною з них не було [25]. Робота конференції та її результати в Радянському Союзі були піддані обструкції і в пресі не висвітлювались. Виключення становлять хібащо окремі критичні статті в газеті “Правда”, де досить неоднозначно і

осудливо стверджувалося, що “...Всі угоди капіталістичних країн є не гарантією миру, а загрозою війни і підготовкою до неї...”[26].

Міжнародні кола тим часом зустріли дипломатичний демарш Кремля гострою критикою. Це змусило Й. Сталіна дещо переглянути свою позицію. Було вирішено, що СРСР все ж приєднається до Женевської конвенції 1929 р. “Про покращення долі поранених та хворих у діючих арміях”. Стосовно ж конвенції про військовополонених, то проти її ратифікації висловлювалися усі зацікавлені проблемою урядові відомства. Згадувана ж вище комісія з підготовки “Кодексу військового полону” продовжувала працювати. За пропозицією К.Є.Ворошилова до тексту проекту цього документу було внесено положення про те, що військовополоненими слід вважати не лише солдатів та офіцерів ворожих армій але й “осіб, які належать до населення незайнятої військами РСЧА території ворога та піднялися для збройної боротьби проти РСЧА при її наближенні”. Це формулювання докорінно суперечило нормам міжнародного права і відверто переслідувало інтереси наступальної війни, що її збирався вести Радянський Союз. Цілям цієї ж доктрини відповідало і положення про те, що наркому військових і морських справ дозволялося запроваджувати на чужій території “режим військового полону” навіть “без формального стану війни” з цією країною [27]. Керівні органи радянського Червоного Хреста у питанні про приєднання до Женевської конвенції прямували цілковито у фарватері офіційної лінії уряду. Ще 21 листопада 1929 р. Виконком Товариства Червоного Хреста та Червоного Півмісяця СРСР сформулював негативний висновок щодо цього, мотивуючи своє рішення тим, що конвенція “відмовляється від всякого виду репресалій стосовно військовополонених”, а також забезпечує полоненим офіцерам привілейоване становище [28].

8 лютого 1930 р. колегія НКІС ухвалила визнати конвенцію “Про покращення долі поранених та хворих у діючих арміях”, так як її основні положення не суперечать інтересам СРСР, а від підписання конвенції “Про військовополонених”, оскільки існують “суттєві застереження з боку

Наркомвійськмору”, відмовитись [29]. 12 травня 1931 р. це рішення було підтверджено постановою ВЦВК СРСР, а 25 серпня 1931 р. про приєднання Радянського Союзу до конвенції “Про покращення долі поранених та хворих у діючих арміях” світова спільнота була поінформована спеціальною декларацією [30].

Із викладеного вище випливає, що перша третина ХХ ст. виявилася періодом інтенсивного формування міжнародно-правової бази військового полону. Ухвалені на конференціях у Гаазі (1907 р.) та Женеві (1929 р.) конвенції урегулювали всі основні питання режиму військового полону. Вони забезпечили нормативну базу режиму утримання і трудового використання військовополонених, їхніх основних особистих прав, а також для діяльності міжнародних гуманітарних організацій з допомоги бранцям війни.

Аналіз джерельної бази свідчить, що для радянського керівництва питання військовополонених зокрема, і міжнародно-гуманітарна проблема військового полону загалом, із самого початку набули вагомого політичного та ідеологічного значення. У розвитку політичної лінії проблеми військовополонених у Радянській Росії та СРСР міжвоєнного часу, на наш погляд, можна виділити два етапи. Перший етап припадає на 1918 – середину 20-х рр. У цей час військовополонені цікавили радянський уряд як потенційно вагомий чинник майбутньої “світової революції” та дієвий засіб тиску на своїх політичних й ідеологічних противників. Другий етап еволюції політичної лінії радянського керівництва у питанні про військовополонених тривав в умовах зміцнення військово-політичного становища Радянського Союзу з другої половини 20-х рр. до початку Другої світової війни. Він характеризується суттєвим зменшенням уваги Москви до військовополонених у майбутній, можливій війні та цілковитому ігноруванні зусиль міжнародної спільноти спрямованих на міжнародно-правове регулювання гуманітарних аспектів режиму військового полону. З кінця 20-х – початку 30-х рр. у питанні військовополонених радянський уряд цілковито

виходив з позицій існуючої військової доктрини, а тому не бажав зв'язувати себе будь-якими міжнародними зобов'язаннями у цій сфері.

2.2. Організація мережі установ військового полону та їх функціонування в Українській РСР (1939 – 1941рр.)

Із початком Другої світової війни проблема військовополонених вже вкотре стала актуальною для радянського політичного і військового керівництва. На цей час єдиним чинним документом, що стосувався військового полону залишалося “Положення про військовополонених”, затверджене ще постановою ВЦВК та РНК СРСР 19 березня 1931 р. Не відбулося відчутних змін і в позиції СРСР стосовно існуючих міжнародних угод із цього питання. Як і раніше радянський уряд відмовлявся приєднатися до чинної Женевської конвенції “Про утримання військовополонених” від 27 липня 1929 р. Проте вступ СРСР у війну поставив військовий полон із площини виключно міжнародно-правової проблеми у площину практичних питань, що потребували негайного вирішення.

Створення апарату, який би опікувався полоненими, та організація таборів для їх утримання почалося ще до початку вторгнення Червоної армії на територію західних регіонів Білорусі та України. Вже 15 вересня 1939 р. Генеральний штаб РСЧА віддає розпорядження про організацію у смузі фронтів пунктів для прийому військовополонених (ФПП). Спочатку їх всього було влаштовано 7. Для Українського фронту таких приймальних пунктів створювали 4 – на залізничних станціях Ірша, Погребищі, Хирівка та Хоробичі. Згідно цього ж розпорядження в Путивлі, крім табору НКВС, військове відомство створювало і власний табір–розподільник для прийому

бранців (зона Київського особливого військового округу). Для Білоруського особливого військового округу пункти військовополонених влаштувалися на станціях Друть, Хлюстіно, Жлобин, а табір-розподільник - у Козельську (Калузька область РРФСР) [31]. Проте вже 17-19 вересня 1939 р., стало зрозумілим – така кількість приймальних пунктів військовополонених є явно замалою, щоб забезпечити прийом всезростаючої кількості польських бранців, а тому НКВС за домовленістю з Генеральним штабом РСЧА вже 20 вересня розпочав розгортання нових ППВ на території Білорусії і України. Всього на додаток до вже існуючих було створено 11 таких пунктів, із них в Українській РСР – 6 (ст. Олевськ, Шепетівка, Прикордонна, Волочиськ, Ярмолинці) [32]. Особливістю роботи з військовополоненими у цей перший період Другої світової війни було те, що організація таборів відбувалася паралельно зі створенням нормативної бази військового полону, а нерідко і випереджала його. Самі ж нормативні документи створювалися НКВС з помітною поспішністю, адже діюча з 1931 р. спільна постанова ВЦВК і РНК СРСР “Про затвердження проекту постанови ЦВК і РНК СРСР “Положення про військовополонених” вже не відповідала вимогам часу.

У першій половині вересня 1939 р. НКВС за участю Наркомату в іноземних справах Союзу РСР було підготовлено новий документ. 20 вересня 1939 р. оновлене “Положення про військовополонених” схвалила Економічна рада при РНК СРСР [33]. Документ, що з’явився, не мав сили закону, так як він не був затверджений урядом – Радою Народних Комісарів, на яку в той період було покладено законотворчі функції. Сфера його законодавчого регулювання не сягала далі відомчого підзаконного акту НКВС. Такий підхід до справи нормативно-правового забезпечення військового полону, на наш погляд, зайвий раз свідчить, що керівництво СРСР восени 1939 р. робило все для того, щоб не зв’язувати себе жодними міжнародно-правовими рамками у питанні військовополонених. Тоді як належне законодавче оформлення “Положення про військовополонених” тягнуло б за собою певні міжнародні зобов’язання для Радянського Союзу. Наступні події показали, що

керівництво країни продовжувало ігнорувати загальноприйняті норми міжнародного права у цій царині. Відомо, що відповідно до Гаазьких (1907 р.) та Женевських (1929 р.) угод, статус військовополоненого виникав лише у випадку оголошення протилежними сторонами стану війни одна одній. До речі, це формулювання було закріплене і в новому “Положенні про військовополонених”. Як відомо, ні Польща, ні Радянський Союз війни одна одному не оголошували, а тому утримання польських громадян у таборах для військовополонених на території СРСР саме в якості військовополонених було позбавлене будь-яких правових підстав. Одним із перших на цю міжнародно-правову колізію звернув увагу російський військовий історик Ю. Зоря [34].

Ще до офіційного ухвалення “Положення про військовополонених” 19 вересня 1939 р. нарком внутрішніх справ СРСР Л. Берія, керуючись останнім, (цей факт є красномовним підтвердженням того, що НКВС та його структури фактично перебували поза загальним правовим полем держави) підписує наказ № 0308 “Про організацію таборів військовополонених”, яким створюється Управління у справах військовополонених при НКВС СРСР (УПВ НКВС СРСР). Начальником цього структурного підрозділу НКВС СРСР було призначено українця, майора державної безпеки П.І.Сопруненка, а його заступниками лейтенанта держбезпеки І.І.Хохлова та майора І.М.Полухіна. Комісаром управління Л. Берія призначив полкового комісара С.В.Нехорошева [35]. На наш погляд, подібна кадрова політика (коли начальником цілого управління НКВС призначається майор – хай навіть і “державної безпеки”, а його заступником - лейтенант) може свідчити лише про одне – вище керівництво СРСР, як і раніше, не надавало проблемі військовополонених особливого значення. Очевидно, що Й. Сталін та його оточення не повною мірою розуміли той обсяг роботи, який звалиться у майбутньому на це відомство. На користь такого висновку певною мірою свідчить і той факт, що штати нового Управління були чи не найменшими у порівнянні зі штатними розписами інших структурних підрозділів НКВС –

усього 56 осіб у складі п'яти відділів: політичного, режимного, обліково реєстраційного, відділу постачання та санітарного [Див. додаток А].

Поряд із загальними організаційними питаннями у наказі наркома йшлося і про створення таборів для військовополонених. Із восьми утворених стаціонарних таборів [36] три облаштовувалися на території Української РСР [Див. додаток Б] – у Путивлі, Козельщині та Старобільську [37]. Путивльський табір (Сумська область) створювався на місці колишнього Софронівського монастиря та торфорозробок поблизу ст. Тіткіно, Московсько–Київської залізниці. Начальником табору Л. Берія призначив майора М.М.Смірнова, комісаром – батальйонного комісара С.П.Васягіна. Із самого початку табір мав прийняти 7000 бранців, а на 29 вересня 1939 р. їх кількість планувалося довести до 10000 осіб. Табір у Старобільську (Ворошиловградська область) облаштовували також на місці ліквідованого монастиря. Початковий контингент в'язнів у ньому встановлювався у 5000 осіб та до 1 жовтня мав бути збільшений ще на 3000 військовополонених. Начальником табору призначався капітан держбезпеки А.Г.Бережков, а комісаром – батальйонний комісар М.М.Кіршин. Під територію табору в околицях селища Козельщина на Полтавщині, також відвели колишнє монастирське обійстя. Спочатку в ньому планували розмістити 5000 осіб, а до 1 жовтня розрахункова лімітна кількість утримуваного тут контингенту вже повинна була скласти 10000 військовополонених. Начальником табору керівництво НКВС призначило старшого лейтенанта держбезпеки В.Л.Соколова, а комісаром капітана Ф.С.Акуленка [38]. Решта 5 таборів створювалися на території РСФСР – у Осташкові (Калінінська область), Юхнові (ст. Бабиніно, Західної залізниці), Козельську (Калужської області), Южську (ст. В'язники, Північної залізниці), Оранську (ст. Знам'янка, Московсько-Казанської залізниці). Загалом 8 новостворюваних таборів мали прийняти 41000 бранців (на 1 жовтня 1939 р. - 68000 осіб) [39]. В майбутньому з'ясувалося, що цього було явно замало для розміщення всіх польських бранців, які надходили із західних регіонів України та Білорусі.

На початок війни у радянських органів НКВС не було досвіду роботи з військовополоненими, а тому цілком зрозумілим стало широке застосування практики ГУТАБу. Зокрема вже в першому ж наказі стосовно організації таборів військовополонених (№ 0308 від 19 вересня 1939 р.) Л. Берія вимагає: “...для надання допомоги по розгортанню таборів військовополонених відрядити терміном на 10 днів: у Калінінську область заступника начальника відділу ГУТАБу тов. Полякова; в Смоленську область заступника начальника ГУТАБу, бригадного комісара тов. Васильєва; в Іванівську область начальника ВТК НКВС СРСР ст. лейтенанта держбезпеки тов. Яцкевича; в Горьківську область заступника начальника інспекції ГУТАБу лейтенанта держбезпеки тов. Лобудьова.” До речі, не існувало навіть мобілізаційних планів розгортання мережі таборів для військовополонених, а тому нарком внутрішніх справ вимагав скористатися для цього планами, що їх було розроблено відділом виправно-трудова колоній НКВС СРСР. Зрозуміло, що і штатний склад утворюваних таборів військовополонених мав бути сформований на основі тих самих мобілізаційних планів. На ГУТАБ НКВС було покладено також продовольче, майнове та санітарне забезпечення таборів військовополонених [40]. Безпосереднє керівництво Управлінням по військовополонених було покладене Л. Берією на свого заступника В. Чернишова, який одночасно очолював і ГУТАБ НКВС. У наказі Л. Берії визначалися основні завдання УПВІ НКВС СРСР: безпосереднє керівництво організацією таборів, прийом, розміщення, облік та реєстрація контингентів, утримання в таборах і трудове використання бранців. При цьому Управління мало вирішувати масу організаційних питань. Серед них відкриття приймальних пунктів військовополонених і таборів-розподільників у зонах Білоруського та Українського особливих військових округів, а також облаштування у внутрішніх районах країни стаціонарних таборів для постійного утримання військовополонених в них. До цього додавалося ще й матеріально-побутове, санітарно-медичне та харчове забезпечення полонених. Не слід забувати і про політичну та оперативно-агентурну роботу

серед бранців. Але становище ускладнювалося тим, що власна нормативно-правова база УПВІ НКВС СРСР, яка б регулювала шерег вищезазначених проблем була практично відсутня, а існуюча система ГУТАБ НКВС та її законодавче забезпечення далеко не завжди враховували специфіку нового для НКВС контингенту в'язнів, якими восени 1939 р. були польські військовополонені. Висновок напрошувався такий: необхідно було терміново цю нормативну базу створити.

Одними із перших перед УПВІ НКВС СРСР постали питання гуманітарного характеру. Бо досить значні контингенти польських військовослужбовців, поліцейських, жандармів, державних чиновників та інших “ворожих” з точки зору сталінського режиму “елементів” (яким було надано статус військовополонених) необхідно було годувати, забезпечити житлом, створити відповідні побутові умови, налагодити матеріальне постачання та медико-санітарне обслуговування. Відтак вже у кінці вересня 1939 р. були вжиті організаційні заходи по облаштуванню побуту і табірної життя військовополонених.

20 вересня 1939 р. Економічна рада при РНК СРСР затвердила норми харчового та речового постачання для військовополонених. Судячи з добового обсягу продовольства для бранців війни, ці норми були значно кращими, ніж існуючі в таборах ГУТАБу для власних “ворогів народу”. Так добова норма на одного військовополоненого становила: 800 гр. хліба; 130 гр. крупів; 50 гр. м'яса ; 75 гр. риби ; 500 гр. овочів; 30 гр. олії тощо. Крім того на місяць кожен військовополонений отримував 200 гр. мила та 5 пачок тютюну [41].

23 вересня 1939 р. з'явилися одразу два документи, затверджені заступником наркома внутрішніх справ СРСР В. Чернишовим – “Положення про табір для військовополонених”, [42] та “Тимчасове положення про медико-санітарне обслуговування військовополонених в системі Управління НКВС СРСР у справах військовополонених” [43].

Серед основних завдань “Положення про табір військовополонених” визначалися: утримання військовополонених в умовах ізоляції; створення режиму, який би виключав будь-яку можливість втечі бранців; проведення агітаційно-пропагандистської та культурно-масової роботи. Виконанню цих завдань була підпорядкована затверджена наказом організаційна структура таборів. У структурі кожного табірної управління передбачалися штатні посади начальника, комісара та помічника начальника табору; канцелярія; відділення – політичне, обліково-розподільче, господарське, фінансове, санітарне, а також команди внутрішньої та пожежної охорони. Кожен із цих підрозділів мав свої функції і штат та підпорядковувався начальнику табору. Лише один табірний підрозділ – особливе відділення, було виведене з підпорядкування табірній адміністрації [Див. додаток А].

Інший документ, затверджений 23 вересня 1939 р. – “Тимчасове положення про медико-санітарне обслуговування військовополонених в системі Управління НКВС СРСР у справах військовополонених” виявився одним із перших ґрунтовних підзаконних актів створюваної системи військового полону. У восьми розділах “Тимчасового положення...” послідовно розкривалися завдання санітарної служби таборів військовополонених; заходи, що їх необхідно було здійснити під час прийому контингентів бранців у стаціонарні табори; порядок проведення карантину та профілактичних щеплень; загальний санітарний огляд; надання лікувальної допомоги. Документом регламентувалося також медичне постачання таборів, звітність санітарних відділень та їх організаційна структура [44].

Проте втілити в життя ухвалені положення в умовах існування штатів санітарних відділень таборів затверджених ще наказом Л. Берії № 0308 від 19 вересня 1939 р. виявилось нереальним. Вони потребували суттєвого розширення. Саме тому вже 4 жовтня 1939 р. з’являється наказ № 0327 за підписом заступника наркома внутрішніх справ С. Круглова “З оголошенням штатів санітарних відділень, лікувальних і санітарних апаратів таборів НКВС для військовополонених”. У лаконічному, як і більшість подібних документів

НКВС, наказі читаємо: “Ввести в дію оголошені в додатках штати санітарних відділень, лікувальних та санітарних апаратів таборів НКВС для військовополонених. Штати санітарних відділень ...оголошені наказом від 19 вересня цього року за № 0308, скасувати” [45]. У додатку до наказу йшлося про визначені штатні розписи санітарно-лікувальних апаратів трьох категорій таборів військовополонених залежно від їхньої наповненості. Зокрема, штати санітарного відділення, амбулаторії, лазарету та інших санітарно-лікувальних підрозділів табору військовополонених у якому передбачалося утримувати 10000 в'язнів, складали всього 27 осіб. Подібні штати таборів, розрахованих на 4000-8000 військовополонених, відповідно нараховували 22 та 18 осіб медперсоналу. Цей штатний розклад не враховував медичних працівників із числа самих бранців, які могли бути залучені для лікування і санітарної обробки контингентів таборів. Цікаво, що кожен табір військовополонених, окрім санітарного відділення, лазарету-стаціонару, амбулаторії мав також зубний кабінет, центральний аптечний склад з аптекою, санітарно-бактеріологічну та клінічну лабораторію, дезінфекційний та протималярійний загони. Штати двох останніх підрозділів, за виключенням їх керівників, мали комплектуватися із військовополонених [46].

На наш погляд поява “Тимчасового положення про медико-санітарне обслуговування військовополонених...” та нового штатного розкладу медико-санітарних служб таборів була викликана перш за все неможливістю тривалого застосування існуючого досвіду ГУТАБу в цій сфері, адже останній надто різко дисонував із положеннями міжнародних конвенцій про військовополонених. Ухвалені документи ж як ніколи до цього відповідали положенням ст. 13-15 (“Санітарне обслуговування таборів”) Женевської конвенції про військовополонених 1929 р.[47].

У другій половині вересня – на початку жовтня 1939 р. з'явилася ціла низка документів, напрацьованих як апаратом наркома, так і УПВІ НКВС СРСР. Серед них директива НКВС СРСР “З оперативного-чекістського обслуговування військовополонених у таборах НКВС СРСР”, директива

УПВІ НКВС СРСР “Про організацію роботи відділень з обліку військовополонених у таборах”, “Правила внутрішнього розпорядку табору НКВС для утримання військовополонених”. Ці документи цікаві передусім своєю ґрунтовністю (що вигідно відрізняло їх від документів початку вересня 1939 р.), а також деталізацією окремих питань організації функціонування системи УПВІ НКВС.

Директива “З оперативно-чекістського обслуговування військовополонених у таборах НКВС СРСР” визначала основні напрямки оперативної та агентурної роботи органів НКВС серед бранців. У відповідності з її положеннями весь обсяг такої роботи покладался на особливі відділення таборів, що мали вирішувати у свою чергу такі завдання: створення агентурної мережі; вияв (із допомогою агентури) осіб, що служили у розвідувальних, поліцейських та охоронних органах Польської держави, прикордонних військах, в’язницях, органах суду та прокуратури, учасників “зарубіжних білоемігрантських організацій” (до шерегу яких потрапили й українські – УНДО та ОУН), “провокаторів колишньої царської охоранки”, поліцейських і наглядачів дореволюційної Росії, а також “куркульських та антирадянських елементів, що втекли з СРСР до колишньої Польщі”; вияв і попередження групових і поодиноких втеч військовополонених із таборів.

Весь виявлений таким чином “контрреволюційний елемент” вимагалося негайно “брати на оперативний облік, відкривати на них агентурні справи та забезпечити викриття організованих контрреволюційних формувань, як серед військовополонених всередині табору так і для виявлення зарубіжних зв’язків...” Арешти військовополонених мали проводитися лише з санкції начальника особливого відділу та військового прокурора відповідного округу. Слідство у справі “контрреволюційної діяльності”, у відповідності з § 5 директиви “як правило” вчинялося особливими відділами військових округів. Що стосується особливих відділень у таборах військовополонених, то в юрисдикції останніх директива залишала лише розслідування у справах про порушення правил внутрішнього

розпорядку табору, втеч бранців, хуліганських дій, крадіжок тощо. Проте навіть у цьому випадку всі справи мали бути згодом передані до військової прокуратури відповідного округу.

Директива передбачала також організацію агентурної мережі серед обслуговуючого персоналу табору та мешканців сусідніх йому населених пунктів. Причому, це робилося – читаємо в документі: “З метою своєчасного вияву та запобігання можливих фактів використання військовополоненими в злочинних цілях осіб із обслуговуючого персоналу табору”. Цікаво, що серед “злочинних цілей” поряд із “підкупом з метою втечі” називалася також “передача повідомлень і листів”. Останнє, як нам відомо, належало до низки невід’ємних прав військовополонених, закріплених у діючій на той час Женевській конвенції 1929 р. Останній параграф директиви (§ 9.) стосувався порядку підпорядкованості особливих відділень таборів. Їх начальники у частині своєї “оперативно-чекістської роботи” мали підпорядковуватися безпосередньо “начальникам особливих відділів відповідних військових округів, наркомам внутрішніх справ союзних і автономних республік і начальникам Управлінь НКВС – по територіальності” [48].

Взимку 1939-1940 рр. Радянський Союз розв’язав черговий акт агресії, тепер вже стосовно невеликої Фінляндії. Зрозуміло, що військові та керівництво НКВС мали заздалегідь потурбуватися про розміщення полонених військовослужбовців фінської армії. На другий день радянсько-фінської війни 1 грудня 1939 р. Л. Берія підписав наказ № 001445 “Про організацію приймальних пунктів і таборів військовополонених” [49]. “У відповідності з вказівкою Генерального штабу РСЧА про організацію пунктів для прийому військовополонених, – читаємо в документі, – наказую: 1. Організувати приймальні пункти військовополонених...”. Далі йшов перелік місць дислокації 9-ти новостворюваних ППВ. Із них: у Мурманській області (ст. Мурманськ і Кандалакша) – 2; Карельській АРСР – 4 (Петрозаводськ, Медвежа Гора, Кемь і Сенежа); по Ленінградській області – 3 (Сестрорецьк, Лодійне поле, Васкелово). Організацію новостворюваних ППВ було

покладено на начальників відповідних УНКВС і наркома внутрішніх справ Карельської АРСР. Для розміщення військовополонених наказ вимагав підготувати 6 таборів розрахованих на утримання 26500 бранців. П'ять із них розміщувалися на території РРФСР [50]. В Українській РСР, звільнений на той час від польських військовополонених, табір у Путивлі мав бути підготовлений для розміщення 4000 фінських бранців [51].

Охорона приймальних пунктів військовополонених, конвоювання під час перевезення бранців з ППВ у табори НКВС та охорона самих таборів покладалася на підрозділи Головного управління конвойних військ НКВС СРСР, а відповідальним за цю справу Л. Берія призначив начальника цього управління. Що стосується матеріального постачання та фінансування створюваних приймальних пунктів і таборів, то тут залишалися чинними положення наказу Л. Берії № 0308 від 19 вересня 1939 р. Постачання особового складу управлінь таборів одностроями та зброєю покладалося на Управління внутрішньої служби НКВС СРСР [52].

29 грудня 1939 р. з'явився наказ, підписаний В. Чернишовим, яким оголошувався чинним ще один підзаконний акт інструктивного характеру, що поповнював нормативну базу по роботі з військовополоненими. Це була, затверджена заступником Л. Берії, тимчасова інструкція про “Про роботу пунктів НКВС по прийому військовополонених” [53]. У документі, що складався із чотирьох розділів, визначалися як загальні засади організації і функціонування ППВ так і їх конкретні функції та завдання пов'язані з прийомом військовополонених, обліком їх контингентів, а також режимом утримання як на самих пунктах прийому так і під час етапування у тиллові стаціонарні табори. У додатках до тексту тимчасової інструкції регламентувався розпорядок дня ППВ, а також норми харчового і медичного забезпечення бранців [54]. У довершення, того ж таки 29 грудня 1939 р., з'явився наказ № 001534, підписаний С. Кругловим, яким оголошувався штатний розпис приймальних пунктів військовополонених. Кожен такий ППВ мав 23 співробітника – від начальника пункту та його помічників, до

повара, їддового, водіїв і комірника. До штату пункту входили: оперуповноважений НКВС, вахтери, бухгалтер, діловод-друкарка, а також інспектори з обліку контингенту [55]. Саме з появою тимчасового положення “Про роботу пунктів прийому військовополонених” та затвердженням штатного розкладу останніх система полонення набувала цілісного вигляду.

Так у результаті наполегливої роботи апарату НКВС СРСР і його Управління у справах військовополонених й інтернованих, поступово складалася досить струнка система по роботі з військовополоненими [Див. додаток А]. Необхідно відзначити притаманну радянській системі військового полону організаційну особливість, вона ніколи не залишалася статичною, а навпаки, постійно удосконалювалася в залежності від практичних потреб режиму й реалій військово-політичної ситуації .

Відмова Москви приєднатися до Гаазької та Женевської конвенцій про військовополонених далася в знаки вже у перші місяці Другої світової війни. Численні запити Міжнародного комітету Червоного Хреста про долю польських військовослужбовців, які опинилися в радянських таборах для військовополонених, зазвичай, залишалися без відповіді. Пропозиція надати допомогу в розшуку “зниклих” офіцерів з Осташківського, Старобільського та Козельського таборів, у силу відомих тепер причин, теж була проігнорована [56]. Голова Міжнародного комітету Червоного Хреста М. Губер намагався вирішити проблему звільнення бранців війни за посередництва Німеччини, що була зацікавлена у поверненні до рейху поляків німецького походження. Проте ці спроби виявилися малоефективними, адже СРСР і не збирався виконувати ст.20 Гаазької конвенції, відповідно до якої після закінчення війни всі військовополонені повинні бути відпущені додому незалежно від національної приналежності кожного [57].

Негативне ставлення радянського уряду до більшості ініціатив Міжнародного комітету Червоного Хреста спрямованих на полегшення долі жертв війни характеризують й інші факти. Зокрема на телеграму М. Губера

від 20 березня 1940 р., що містила прохання повідомити умови пересилання кореспонденції та посилок на адресу польських військовополонених, голова виконкому Товариства Червоного Хреста П. Глебов відгукнувся лише ... шість місяців потому [58]. Сталінське керівництво не збиралося виконувати навіть ратифікованої свого часу Женевської конвенції “Про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях”. У Старобільському таборі стався цікавий випадок, коли польські лікарі посилаючись на цю конвенцію поставили питання про своє звільнення. Табірне начальство на якусь мить навіть розгубилося. Колективна заява 130 медичних працівників була надіслана особисто Л. Берії. А коли начальник табору А. Бережков звернувся до свого шефа – начальника УПВІ НКВС СРСР П.К.Сопруненка з проханням надіслати йому текст згаданої конвенції для ознайомлення та керівництва, то той негайно поставив свого підлеглого на місце: “Женевська конвенція лікарів не є документом яким Ви повинні керуватися в практичній роботі. Керуйтеся в роботі директивами Управління НКВС у справах військовополонених [59].”

Ще один характерний в цьому контексті приклад наводить у своїй монографії В. Конасов. На п'ятий день радянсько-фінської війни 4 грудня 1939 р. М. Губер надіслав уряду СРСР телеграму про готовність МКЧХ бути посередником в обміні довідками про військовополонених і поранених. Проте і в цьому випадку все завершилося безрезультатно. Без відповіді залишився також протест Червоного Хреста Фінляндії з приводу бомбардування шпиталів та житлових кварталів, що призвело до жертв серед мирного населення. Це послання опинилося у відомстві Л. Берії, а звітти (через В. Молотова) потрапило до наркомату іноземних справ. Цим все і завершилось.

Ключовим аспектом у контексті завдань нашого дослідження є особливості формування та функціонування режимних установ системи УПВІ НКВС на території Української РСР. Із початком радянсько-польської війни кількість полонених солдатів та офіцерів польської армії у таборах

невпинно зростала. За офіційними даними РСЧА, станом на 27 вересня 1939 р. через приймальні пункти на території Української РСР пройшло 44216 осіб. Із цієї кількості полонених значна частина була відправлена у табори на території республіки – в Путивльський – 9064 бранці, а до Старобільського – 7235 осіб [60]. Встановити точну кількість в'язнів у конкретному таборі на певний момент важко, так як вони знаходилися у постійному русі. Наприклад, на 19 жовтня 1939 р. із Старобільського табору було звільнено 1783 уродженці західних регіонів України та Білорусі – солдати й молодші командири польської армії, 2329 відправлено до інших таборів. Відтак у таборі залишилося 4824 особи [61]. В інших таборах, створених пізніше на території України, теж відбувалися значні переміщення контингентів бранців. Так, ще 25 вересня 1939 р. Л. Берія підписав наказ № 0315 “Про будівництво автошляху Новоград-Волинський-Рівне-Дубно-Львів”, у якому серед іншого йшлося також і про створення стаціонарного виробничого табору для військовополонених з лімітом у 25000 осіб [62]. Станом на 19 жовтня 1939 р. у Рівненському таборі нараховувалося 23163 особи – найбільший контингент військовополонених подібної категорії, котрі підлягали звільненню, як мешканці територій західних України та Білорусі. В інших таборах, на той час, таких нараховувалося лише 518 осіб [63].

14 жовтня 1939 р. РНК СРСР прийняла постанову про обмін польськими військовополоненими з Німеччиною. У результаті табірні контингенти знову зазнали змін, так як обміну підлягали військовослужбовці, які походили з територій Польщі, що відійшли відповідно до Радянського Союзу та Німеччини.

Після закінчення активних бойових дій надходження військовополонених поляків до таборів припинилося та УПВІ НКВС, керуючись політичними рішеннями радянського керівництва провело у таборах широкомасштабну акцію по фільтрації бранців. Плануючи в перспективі звільнити військовополонених мешканців територій, що відійшли до СРСР, режим водночас вже традиційно перевіряв таких бранців

“на політичну благонадійність”. Наказ НКВС СРСР № 001177 від 3 жовтня 1939 р. вимагав тих бранців, батьківщина яких знаходилася у частині Польщі, окупованій Німеччиною, “до особливих вказівок” зосередити у Путивльському таборі. Військовополонених генералів, офіцерів, державних чиновників, поліцейських було передбачено зібрати у Старобільську. Разом із тим, як вже згадувалося вище, 25000 військовополонених рядового та молодшого командного складу - українців і білорусів за походженням не поспішали звільняти, а передбачали використати для будівництва автошляху Новоград-Волинський – Корець – Львів, першу чергу якого планувалося завершити на кінець грудня 1939 р.[64]. Проте досвід ГУТАБу штовхав керівництво НКВС на більш широке використання робочих рук наявних контингентів в'язнів, а тому невдовзі прийняли рішення про початок будівництва другої черги цієї стратегічної автомагістралі, що мала пролягти від Проскурова через Тернопіль, Львів, Яворів до державного кордону. Військовополонені, що працювали на її будівництві утримувалися у Львівському таборі аж до початку німецької агресії проти СРСР.

Робочі руки польських військовополонених використовувалися також на підприємствах вугільної та металургійної промисловості в Українській РСР. Відомо, що станом на 19 жовтня 1939 р. на підприємствах наркомату чорної металургії працювало 5267 польських бранців [65]. 26 лютого 1940 р. з'явився наказ Наркома внутрішніх справ СРСР “Про заходи щодо упорядкування праці військовополонених на підприємствах Наркомчермету СРСР”. У документі йшлося про проведення чергової фільтрації бранців за регіонально-етнічною ознакою (українців і білорусів), уродженців західних регіонів України та Білорусі, і концентрацію їх для використання на підприємствах гірничої та металургійної промисловості. В Україні це були гірничі трести “Дзержинськруд”, “Жовтеньруд”, Криворізький залізорудний басейн, Нікопольський марганцевий басейн, металургійний комбінат “Запоріжсталь” тощо. Наказ вимагав організувати на цих підприємствах окремі виробничі табори для військовополонених (невдовзі

з'являються Запорізький, Криворізький, Оленівський і Каракубський стаціонарні виробничі табори). Встановлювалася заробітна плата та норми харчового постачання працюючих в'язнів, причому вони залежали виключно від виконання останніми виробничих норм та продуктивності їх праці [66]. Всього на підприємствах Наркомату чорної металургії СРСР на території України у 1940-1941 рр. працювало близько 10000 польських бранців [67].

Експлуатація праці польських військовополонених на території Української РСР тривала до початку німецько-радянської війни. Так ще у червні 1941 р. понад 14000 в'язнів Львівського табору військовополонених працювали на будівництві автошляху Рівне – Львів [68]. Загалом протягом 1941 р., НКВС СРСР планував побудувати руками військовополонених на території Львівської та Дрогобицької областей 11 військових летовищ. Проте ні достатньої кількості робочих рук, а як виявилось згодом, і часу для реалізації цього проекту не залишилося. Не допомогло навіть зняття 10000 військовополонених із будівництва згадуваної вище автомагістралі Проскурів – Львів – Яворів – державний кордон. До початку вторгнення нацистської Німеччини вдалося розпочати лише підготовчі роботи на п'яти об'єктах [69].

Якою ж була подальша доля польських військовополонених, зібраних на початку 1940 р. у Старобільському таборі? Відповісти на це питання можна лише частково, адже залучені до наукового обігу архівні документи не дають повної картини того, що відбулося протягом весни 1940 – літа 1941 рр. із польськими військовополоненими в таборах на території України. Із доповідок УПВІ НКВС СРСР довідуємось, що у кінці лютого 1940 р. частину хворих, літніх людей та інвалідів із числа військовополонених-поляків Старобільського табору було звільнено. Відпустили також офіцерів запасу колишньої польської армії (українців і білорусів за походженням) попередньо перевіривши їх “на благонадійність”. Що стосується офіцерів – етнічних поляків з 2-го відділу Головного штабу польської армії, “Корпусу охорони прикордонної”, заарештованих й утримуваних у таборі суддів,

прокурорів, поміщиків, активістів польських національних партій, поліцейських, то ці категорії військовополонених та інтернованих підлягали суду “Особливої наради НКВС” [70].

У доповідній комісара УПВІ НКВС СРСР С.В.Нехорошева заступникові Наркома внутрішніх справ В.М.Меркулову, датованій 22 квітня 1940 р., повідомляється про те, що лише з 5 по 22 квітня 1940 р. із Старобільського табору були етаповані 1717 полонених польських офіцерів і генералів [71]. Куди – з документу невідомо? Луганський дослідник, старший викладач місцевої Академії внутрішніх справ В. Снегірьов стверджує, що згадані військовополонені були доправлені до Харкова, де й розстріляні НКВС. Трупні жертв ховали в котловані поблизу с. П'ятихатки у передмісті першої радянської столиці України [72].

Офіційні документи НКВС свідчать, що на кінець липня 1940 р. у Старобільському таборі, а також у Путивлі, не залишилося жодного бранця [73]. У жовтні 1940 р. всі облікові справи, справи-формуляри, картотека, довідки на військовополонених, алфавітні книги обліку, запитальні листи, табірні накази, книги реєстрації, фотографії та інші документи, на більше ніж 4000 польських військовополонених Старобільського табору, за наказом керівництва НКВС СРСР були знищені [74].

Після закінчення бойових дій з Фінляндією і в умовах відсутності скільки-небудь значних контингентів військовополонених відпала потреба в окремих приймальних пунктах і таборах, а тому наказом № 00421 від 7 квітня 1940 р. були ліквідовані Медвежегірський і Кемський ППВ, а також Путивльський табір військовополонених [75]. Проте невдовзі виявилось, що ліквідовані табори стануть при нагоді для розміщення інтернованих на території Литви поляків, а тому наказом № 00831 від 13 липня 1940 р., НКВС СРСР відновив Козельщинський і Путивльський стаціонарні табори для військовополонених [76].

Рух контингентів у таборах військовополонених на території України надалі продовжувався. Наприклад, на кінець вересня 1940 р. у

Путивльському таборі бранців вже не було [77]. Водночас звільнений від військовополонених табір у Старобільську використовувався для утримання вітчизняних в'язнів. Зокрема, наказом НКВС СРСР № 001098 від 3 вересня 1940 р. «Про розвантаження в'язниць УРСР», у цьому таборі передбачалося розмістити 6000 в'язнів [78]. 29 листопада 1940 р. Москва прийняла рішення про розміщення інтернованих у Литві поляків у Козельщинському таборі для військовополонених [79]. У Старобільську ув'язнили етнічних латишів [80].

Частина військовополонених у 1940 – 1941 рр. продовжувала залишатися у виробничих таборах. Крім згадуваних уже таборів підприємств вугільної і металургійної промисловості, а також Львівського, 14599 військовополонених утримувалися у Рівненському таборі працюючи на будівництві автошляху Рівне – Львів [81]. У 1941 р. польські військовополонені продовжували використовуватись на будівництві цієї дороги, але тепер вони утримувалися у Львівському таборі. З початком німецько-радянської війни було прийнято рішення про їх евакуацію у тил. 24 червня 1941 р. 14135 військовополонених з Львівського табору було етапували до Старобільська, а звідти згодом їх передали на формування польських військових частин у радянському тилу. Під час евакуації частина полонених загинула. За даними НКВС ці втрати склали 1834 особи [82]. На початок німецько-радянської війни, в структурі УПВІ НКВС СРСР залишалось лише 8 таборів лімітною наповненістю 45000 полонених.

Отже, період з вересня 1939 по червень 1941 р. означився як час початку формування підвалин системи військового полону в СРСР. Саме тоді було закладено основи його нормативної бази, організації системи полонення, концентрації військовополонених, евакуації їх із фронту до тилових стаціонарних таборів, утримання, забезпечення та трудового використання бранців війни, оперативної роботи серед контингентів. У практиці роботи з військовополоненими на перших порах НКВС цілком покладався на досвід ГУТАБу. Саме розгалужена радянська табірна система стала джерелом організаційного, кадрового та матеріально-технічного

забезпечення новоствореного УПВІ та його структурних підрозділів. Водночас, для першого періоду функціонування системи радянського військового полону часів Другої світової війни характерна певна недооцінка з боку влади важливості проблеми. Це тягнуло за собою недосконалість та обмеженість нормативної бази. Не останню роль у цьому відігравав і факт ігнорування режимом існуючих міжнародних угод сфері військового полону.

Підводячи певні підсумки щодо структурно-організаційних аспектів формування та функціонування режимних установ радянського військового полону на території Української РСР у 1939-1941 рр. необхідно відмітити, що Україна як територія, котра безпосередньо межувала з театром військових дій, розглядалася і використовувалася НКВС СРСР, великою мірою, як транзитна зона для концентрації, фільтрації та наступного етапування бранців війни в інші подібні табори на території Радянського Союзу. Частина в'язнів утримувалися у стаціонарних таборах на території республіки й використовувалася як робоча сила для виконання низки військово-стратегічних та економічних проектів (будівництво важливих шляхів, військових об'єктів, металургійна, гірничодобувна промисловість тощо). Протягом 1939-1941 рр. на території Української РСР УПВІ НКВС були облаштовані та діяли 9 стаціонарних приймально-пересильних і виробничих таборів для військовополонених та інтернованих [Див. додаток Б].

У 1939-1941 рр. "український" регіональний сегмент створеної системи військового полону мав повністю екстериторіальний характер. Не лише структурно-організаційні, але й поточні рішення ухвалювалися виключно у Москві. Натомість НКВС УРСР був фактично усунений від роботи по організації й забезпеченню функціонування табірної мережі військового полону на території республіки. Ці функції зосереджувалися виключно в руках адміністрацій режимних установ, що безпосередньо підпорядковувалися УПВІ НКВС СРСР.

2.3. Розвиток системи полонення та евакуації військовополонених у роки Великої Вітчизняної війни

Проблема військовополонених, яка під кінець 1940 р., вже почала втрачати свою актуальність через різке зменшення кількості бранців у таборах, із початком війни з Німеччиною знову набирала ваги. З перших днів війни стало очевидним, що існуюча нормативна база військового полону безнадійно застаріла. 1 липня 1941 р. РНК СРСР своєю постановою №1798-800с ухвалила два важливих рішення. Одне з них стосувалося скасування чинності “Положення про військовополонених” від 19 березня 1931 р., а перший пункт згаданої постанови затверджував нове “Положення про військовополонених” [83]. У цьому ключовому для сфери військового полону нормативному документі влада сформулювала своє титульне ставлення до військовополонених армій ворога. Треба відмітити, що за формою та характером нове положення різко відрізнялося від документу чинного ще донедавна. Перш за все тому, що тут було зовні дотримано й враховано основні вимоги міжнародного гуманітарного права про поводження з військовополоненими, передусім Гаазької конвенції “Про закони та звичаї війни на суходолі” від 18 жовтня 1907 р. і Женевської конвенції від 27 липня 1929 р. “Про утримання військовополонених”[84]. Документ, ухвалений 1 липня 1941 р., складався із шести розділів: загальні положення; евакуація військовополонених; умови утримання військовополонених та їх правове положення; працевлаштування військовополонених; кримінальна й дисциплінарна відповідальність військовополонених; про організацію довідок і допомоги військовополоненим. У першому розділі “Загальні положення”, визначалося саме поняття “військовополонений”. До числа останніх зараховувалися: “...особи, які належать до складу збройних сил держав, що знаходяться у стані війни з СРСР, захоплені під час військових дій, а також громадяни цих

держав, інтерновані на території СРСР; особи, які входять до складу озброєних загонів, що не належать до збройних сил ворога, якщо вони відкрито носять зброю; цивільні особи, що супроводжують у відповідності з дозволом армію та флот ворога, як наприклад: кореспонденти, постачальники та інші особи захоплені під час військових дій”. Тут закріплювалися заборони щодо насильницьких дій стосовно бранців. Військовополонених заборонялося ображати та жорстоко поводитися з ними, застосовуючи заходи примусу й погрози, відбирати у полонених однострій, білизну, взуття, предмети особистого вжитку, документи та знаки військових чинів [85]. У наступних розділах “Положення про військовополонених” регламентувалися питання евакуації бранців у тил, умови утримання в таборах, їхнє правове становище, правила трудового використання військовополонених, кримінальна й дисциплінарна відповідальність останніх, а також визначалися правила організації довідок та гуманітарної допомоги полоненим арміям ворога [86]. Навіть побіжний аналіз змісту основних розділів документу дозволяє зробити висновок про те, що в них було формально закріплено всі основні гуманітарні права бранців військового полону. Зокрема в розділі “Умови утримання військовополонених та їхнє правове становище” читаємо: “...Військовополонені забезпечуються житлом, білизною, одягом, взуттям, продовольством..., а також грошовим утриманням... Військовополоненим дозволяється носити їхній однострій, знаки відмінності та відзнаки... Військовополонені в медико-санітарному відношенні обслуговуються на однакових підставах із військовослужбовцями Червоної Армії... Військовополоненим надається право: а) при першій же можливості повідомити на батьківщину про своє полонення; б) придбавати за свій рахунок продукти, одяг, білизну, взуття та інші предмети особистого вжитку і першої необхідності; в) безмитно, безліцензійно та без сплати акцизу отримувати... посилки з продовольством, одягом та іншими предметами першої необхідності; г) отримувати... грошові перекази...” [87].

Разом із цим, ухвалений РНК СРСР 1 липня 1941 р. документ, мав і суттєві відмінності у порівнянні з існуючими міжнародними домовленостями у сфері утримання бранців війни в полоні. Зокрема Радянське “Положення про військовополонених” було дуже обмеженим. Важливі питання правового статусу та умов утримання військовополонених тут, або не були деталізовані, або взагалі про них не згадувалося. У документі зовсім не йшлося про норми харчування полонених. Цілком ігнорувався визнаний міжнародною спільнотою принцип окремого утримання бранців відповідно до їхніх расових та національних ознак. Не були забезпечені права в’язнів таборів військовополонених на вільне сповідання будь-якої релігії. У положенні не було дотримано права військовополонених на подання скарг у разі порушення їхніх прав та при незадовільних умовах утримання в таборах. Ціла низка аспектів військового полону була викладена в документі у дуже загальних рисах. Це, скажімо, стосувалося оскарження ухвалених проти військовополонених дисциплінарних та судових рішень, зокрема і смертних вироків. У розділі “Працевлаштування військовополонених” хоч і згадувалося про заборону використовувати бранців “на роботі у районах бойових дій”, але жодним чином не йшлося про іншу, закріплену Женевською конвенцією, заборону використовувати працю військовополонених із метою виробництва зброї та на будівництві оборонних укріплень. Наведені приклади подібних нормативних неузгодженостей на наш погляд свідчать про те, що керівництво Радянського Союзу і надалі не збиралося себе обтяжувати жодними обіцянками повного дотримання вимог Женевської конвенції 1929 р. з питань військового полону. У цьому контексті характерною є одна деталь, пов’язана з набуттям чинності ухваленого 1 липня 1941 р. “Положення про військовополонених”. Майже до кінця першого місяця війни про існування нової редакції цього документа у військах і низових структурах УПВІ НКВС нічого не знали і лише 21 липня 1941 р., заступник наркома внутрішніх справ В. Чернишов підписав наказ №0342 з оголошенням ухваленої постанови РНК СРСР [88]. Лише після

цього новоприйняте “Положення про військовополонених” було взяте для керівництва органами УПВІ на місцях. Чим пояснюється таке досить незвичне для спецслужб сталінського режиму зволікання з оприлюдненням цього документа. На наш погляд, головною причиною була очікувальна позиція, яку займав Сталін, а разом із ним і вище керівництво Радянського Союзу, сподіваючись змін на краще у ситуації на фронті. І лише після того, як Вермахт захопив Прибалтику, Білорусь, половину України та західні області РРФСР, а головне – сотні тисяч радянських військовополонених, у керівництві СРСР почали вважати потрібним запровадити в дію ухвалений документ.

Закріплені в “Положенні про військовополонених” позиції із часом деталізувалися, доповнювалися чи уточнювалися постановами та рішеннями РНК, а також наказами та директивами НКВС СРСР, УПВІ (ГУПВІ) НКВС СРСР тощо. Уже протягом літа–осені 1941 р. НКВС СРСР розробив та затвердив у розвиток ухваленого “Положення про військовополонених” кілька важливих документів.

Так, 4 липня 1941 р. було затверджено тимчасову інструкцію “Про конвоювання військовополонених із приймальних пунктів у табори-розподільники НКВС”, а 20 липня оголошено директиву “Про медичне обслуговування військовополонених у фронтових та армійських районах”. 24 липня 1941 р. уведено в дію “Положення про Центральне довідкове бюро у справах військовополонених при виконкомі Союзу товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця СРСР”. Окрім Виконкому СТЧХіЧП СРСР і Наркомату закордонних справ, у підготовці цього документу найактивнішу участь узяло і відомство Л. Берії [89].

7 серпня 1941 р. заступник народного комісара внутрішніх справ Союзу РСР, комісар держбезпеки 3 рангу І. Серов підписав наказ про затвердження інструкції УПВІ НКВС СРСР “Про порядок обліку військовополонених у таборах НКВС” [90]. Положення інструкції регламентували порядок прийому прибулих у табори військовополонених, їх

реєстрації, карткового обліку. В окремих розділах документа йшлося про порядок повідомлення керівних інстанцій НКВС у разі вибуття полоненого з табору чи прибуття до нього, регламентувалося ведення облікових справ військовополонених, їхній стройовий облік [91].

Через тиждень, 13 серпня 1941 р., той же І. Серов затверджує інший, поданий на розгляд начальником УПВІ НКВС СРСР П. Сопруненком, документ – інструкцію “Про порядок утримання військовополонених у таборах НКВС”. У складеному з восьми розділів документі, надалі деталізувалися питання прийому військовополонених у табори та порядку їх утримання. Зазначалися обов’язки й права мешканців табірних бараків. Регламентувалося листування, отримання посилок, бандеролей, грошових переказів та організація побачень військовополонених. Окремі розділи інструкції визначали заходи щодо накладання дисциплінарних стягнень на військовополонених, подання ними скарг і заяв, а також порядок повідомлення про смерть і поховання [92].

Таким чином, вже на кінець серпня 1941 р. основу нормативної бази системи полонення, евакуації військовополонених із прифронтової зони та розміщення їх у тилкових таборах було в основному створено. А як діяла ця система в реальній ситуації початку війни?

Існував мобілізаційний план УПВІ НКВС СРСР, відповідно якому, в разі війни управління мало розгорнути мережу із 30 приймальних пунктів військовополонених. Проте в перші місяці війни, зважаючи на мізерну кількість полонених Вермахту і їхніх союзників, така їх кількість виявилася просто непотрібною. Як наслідок, на кінець липня 1941 р. було організовано лише 19 армійських приймальних пунктів (АПП), однак реально працювали лише окремі з них.

Протягом 1941-1942 рр. в умовах, коли Вермахт здійснював стратегічний наступ по всьому фронту, а Червона Армія вперто обороняючись, постійно відступала на схід, система збору та конвоювання військовополонених була спрощеною до елементарного. Військові підрозділи

(якщо останнім усе ж вдавалося захопити полонених) передавали їх в АПП, а вже звідти бранців конвоювали до стаціонарних тилкових таборів НКВС для військовополонених. Така двочленна формула полонення була не просто незручною, вона неминуче породжувала масу зловживань, недоліків і неврахованих обставин. Перш за все це стосувалося конвоювання військовополонених у армійському тилу. Далеко не поодинокими були випадки самочинних розстрілів щойно полонених чи конвойованих у тил військовополонених. Німецькі архіви донесли до нас свідчення рядового Вермахту Г. Хайса про перший відомий факт розстрілу червоноармійцями полонених німців. Сталося це на північний-захід від Рівного поблизу с. Броніки 1 липня 1941 р. Тоді від колони військовополонених, які відступали разом з Червоною Армією на схід, конвой відділив 15 осіб. На узбіччі засіяного конюшиною поля частину їх закололи багнетами, а частину розстріляли. У колоні почалась паніка і німці кинулися тікати. Вогнем кулеметів та рушниць всі вони були знищені, лише кільком вдалося врятуватися, діставшись лісу. Тоді було знищено 165 німецьких військовополонених...[93]

Подібні незаперечні факти розстрілів військовополонених викликали у німців переконання в тому, що радянські війська у полон нікого не беруть. Наприклад, в одному з повідомлень про становище німецьких військовополонених у СРСР говорилося: "... Всупереч закону про поводження з військовополоненими, що був прийнятий в Радянському Союзі 1.07.41 р. більшість німецьких полонених... у 1941 р. розстрілювалися. Це відбувалося або безпосередньо після полонення, або після допиту в штабі полку..." [94]. Звісно, можна сказати, що ці повідомлення є фальшивками ідеологічного спрямування. Тоді як бути з радянськими документами? Так, у перехопленому німцями бойовому донесенні № 11 206-ї стрілецької дивізії від 13 липня 1941 р. читаємо: "Ворог у ході бою втратив приблизно 400 чоловік вбитими. Близько 80 німців здалися в полон і були ліквідовані"[95]. Масовість фактів розстрілів військовополонених німців підтверджувалася і

командним складом Червоної Армії. Зокрема, у розпорядженні командуючого 5-ї армії генерал-лейтенанта М. Потапова, від 30 червня 1941 р. прямо стверджувалося: “ Бійці та командири Червоної Армії озлоблені діями фашистських бандитів... не беруть у полон нікого із німецьких солдатів та офіцерів, а розстрілюють їх на місці” [96].

Актам самосуду над полоненими окремі радянські керівники навіть намагалися надати політичного звучання й законності. Наприклад, восени 1941 р. у Ленінграді поблизу Миколаївського мосту через Неву було розстріляно 300 німецьких військовополонених. Акція була публічною та проводилася органами НКВС, а перший секретар Ленінградського обкому ВКП(б) А.О.Жданов навіть виголосив промову, у якій обґрунтував скоєне, як помсту за злочини німців проти радянського народу [97].

Перелік відомих злочинів військовослужбовців Червоної Армії стосовно німецьких полонених далеко не обмежується наведеними вище фактами і його можна продовжити. Серед них вбивство 29 грудня 1941 р. п'яними морськими піхотинцями 35-ти поранених німецьких солдатів у польовому шпиталі м. Феодосії (протягом двох наступних днів було розстріляно ще 125 німців виявлених у звільненому місті); розстріл 600 бранців (майже 500 із них – етнічні німці) у лютому 1943 р. в районі м. Гришино на північний-захід від Сталіно [98]. Проте аналіз усього комплексу джерел свідчить, що масові розстріли військовополонених не були результатом усвідомленої злочинної ініціативи радянського військового командування чи керівництва НКВС. У більшості це були акти елементарної помсти й самосуду червоноармійців і командирів, які на власні очі бачили наслідки злочинів, вчинених військами Вермахту, німецької поліції і СС у прифронтовій смузі та на окупованих територіях.

До тилкових таборів бранці (значна частина з яких були поранені, виснажені та хворі) доправлялися пішки, долаючи по 200-300 км шляху. Харчування та медичне обслуговування військовополонених у цей період було, або ж мінімальним або ж відсутнім узагалі. Влітку 1942 р., схема

евакуації військовополонених із фронту у тиліві табори була доповнена ще однією ланкою – фронтовими таборами-розподільниками. Наказом НКВС № 001156 від 5 червня 1942 р. начальникові УПВІ НКВС П. Сопруненку було доручено: “...не пізніше 20 червня 1942 р. організувати табори-розподільники для прийому, всебічної обробки та дальшої перевідправки військовополонених...” Усього тоді було організовано 6 таборів-розподільників для обслуговування 10-ти існуючих фронтів. Під табори-розподільники використали приміщення, майно та інфраструктуру існуючих спецтаборів НКВС і приймальних пунктів військовополонених. Зокрема, потреби Карельського й Волховського фронтів мав обслуговувати Череповецький табір-розподільник, створений на базі існуючого у цьому місті спецтабору НКВС. Військовополонених із зони Північно-Західного та Ленінградського фронтів концентрували у колишньому Боровичському спецтаборі НКВС (Ленінградська область). Узятих у полон бранців із смуги Західного й Калінінського фронтів доправляли до м. Красногорська Московської області, де табір-розподільник також було влаштовано у приміщеннях колишнього спеціального табору НКВС. Брянський фронт збирав усіх, захоплених у полон ворожих солдатів і офіцерів, у м. Єлець. Тут фронтовий табір-розподільник було створено на місці колишнього приймального пункту для військовополонених. Потреби в евакуації військовополонених із прифронтової смуги Південно-Західного, Південного та Північнокавказького фронтів мали задовольнити табори-розподільники у містах Острогозьку та Кам'янськ-Шахтинську. Кожному з новоутворених ФТР було підпорядковано низку армійських приймальних пунктів. Наказ вимагав від новопризначених начальників ФТР разом з армійським командуванням, також переглянути і дислокацію існуючих на той момент АПП [99]. Відповідно до цих нововведень у структурі евакуації військовополонених із прифронтової зони до тилівих таборів, потребувала змін і нормативна база. Відтак, 5 червня 1942 р. наказом № 001155 були введені в дію одразу два положення, затверджені І. Серовим. Перший

документ – “Тимчасове положення про табори-розподільники НКВС СРСР для військовополонених” - визначав порядок і схему організації, завдання таборів-розподільників, структуру та функції їхніх апаратів, окреслював коло прав особового складу та керівництва цих таборів. Зокрема, для кожного табору-розподільника встановлювався твердий ліміт максимальної чисельності контингенту. За цим показником усі ФТР поділялися на 3 категорії: 3-я категорія – табори з одночасним лімітом понад 3500 військовополонених; 2-га категорія – табори, що були розраховані на утримання від 2000 до 3000 бранців; 1-ша категорія – до 2000 осіб. Серед основних завдань табору-розподільника для військовополонених визначалися: прийом військовополонених від армійських частин; їх ізольоване утримання від цивільного населення; окреме утримання рядового й молодшого командного складу від середнього, старшого й вищого командування; створення належного режиму та порядку для військовополонених, що виключав-би можливість втеч, заворушень та інших так званих “ексцесів”; організація опитування та обліку військовополонених; забезпечення бранців задовільними житлово-побутовими умовами й харчуванням; ведення “роз’яснювальної та виховної” роботи серед контингенту; організація медико-санітарного обслуговування бранців; максимальне використання праці військовополонених на господарських роботах і роботах з самообслуговування; влаштування суворого карантину та здійснення всього комплексу протиепідемічних заходів; відновлення фізично ослабленого контингенту із числа військовополонених; організована відправка бранців до тилкових стаціонарних таборів НКВС [100].

Як уже згадувалося вище, для організації прийому контингенту кожен такий табір утворював у армійському тилу необхідну кількість ППВ. Порядок утворення пунктів прийому військовополонених, їх завдання, організаційна структура, матеріально-фінансове забезпечення, а також порядок прийому, обліку та утримання військовополонених визначалися другим із затверджених 5 червня 1942 р. документів – “Тимчасовим

положенням про пункти НКВС по прийому військовополонених”. А ось як були визначені завдання створюваних пунктів НКВС по прийому військовополонених: “Приймальні пункти мають своїм завданням: а) прийом військовополонених від військових частин; б) тимчасове утримання прийнятих військовополонених; в) недопущення втеч військовополонених; г) первинний облік військовополонених; д) відправку військовополонених із приймальних пунктів до таборів-розподільників Цікаво, всі питання забезпечення функціонування як таборів-розподільників так і армійських приймальних пунктів покладалися на НКВС, тоді як за тилловими структурами Червоної Армії залишалося лише матеріально-технічне обслуговування цих об’єктів [101].

Влітку 1942 р. у надрах системи УПВІ розробили проект ще одного нормативного документа за своїм значенням ключового для діяльності цього відомства. 3 серпня 1942 р. Л. Берія затвердив нову редакцію “Положення про управління НКВС Союзу РСР у справах військовополонених та інтернованих”. Документ, що з’явився, мав дві суттєві відмінності від свого попередника, ухваленого ще 1939 р. По-перше, у структурі УПВІ тепер з’явився організаційно-виробничий відділ, основним завданням котрого стала організація всебічного трудового використання бранців. По-друге, у відання управління було передано також і спецтабори НКВС із перевірки та фільтрації так званого “спецконтингенту” – радянських військовослужбовців, які в силу різних обставин потрапили у німецький полон чи оточення, а згодом повернулися через лінію фронту [102]. Аналізуючи цей крок Л. Берії, спадає на думку, що включення спецтаборів НКВС до системи подібних установ УПВІ, було доцільним лише з однієї причини. Створена мережа таборів для військовополонених (а разом із нею і кадровий склад УПВІ) через відсутність скільки-небудь значних контингентів ворожих бранців, далеко не була завантажена роботою. В цих умовах передача у відання УПВІ ще й таборів для “спецконтингенту” виглядала цілком логічною. Тим часом, кількість взятих у полон частинами Червоної Армії військовослужбовців

Вермахту та їхніх союзників поволі зростала. У кінці 1942 р. кількість АПП становила – 44, а фронтових таборів-розподільників – 15 [103].

У 1942-1943 рр. практика конвоювання військовополонених з АПП до таборів розподільників і тилових виробничих таборів НКВС і надалі свідчила про існування суттєвих недоліків у цій роботі. Ось лише окремі факти. У період з 15 січня по 28 лютого 1943 р. від станцій Воробйовка, Ширінкіно та Серебряково Південно-Східної залізниці було відправлено три потяги з військовополоненими. У дорозі померло 1953 особи, що склало 25 % всього етапованого контингенту. Висока смертність виявилася наслідком недостатнього харчування військовополонених, які знаходилися у дорозі протягом 34 діб. Значним був відсоток смертності також і серед поранених бранців. Наприклад, 24 січня 1943 р. конвоєм 240-го конвойного полку НКВС були прийняті з армійського приймального пункту 152 особи. В дорозі від утрати крові та тяжких ран померло 49 із них. Факти смертності мали місце також і при припиненні спроб утечі бранців. Щоправда, такі випадки фіксувалися рідко. Так, у 1942 р. трапилося 68 подібних документально зафіксованих випадків [104]. Як би там не було, а в роки війни найбільша смертність серед іноземних військовополонених спостерігалася саме під час їх евакуації у тилі табори НКВС. Наприклад, із січня по березень 1943 р. лише з потягів, що перевозили військовополонених у спецшпиталі тільки однієї Кіровської області РРФСР було знято 3417 померлих у дорозі бранців. Загалом же до місця призначення не дісталася більше половини військовополонених. У повідомленнях із місць такі жахливі втрати пояснювали приблизно так: “Всі прибулі партії військовополонених не мали в дорозі медобслуговування, брудні, страшно завошені, виснажені, з обмороженими кінцівками... Значна частина ледь пересувалася, а більшість були схожі вже на трупи. Смертність у вагоні була висока... Траплялися випадки, коли смерть наступала під час санобробки прямо у ванній” [105].

Смертність контингенту на всіх етапах його конвоювання до тилових таборів у кінці 1942 – на початку 1943 р. була настільки значною, що це

спричинило занепокоєння у керівництва НКВС. Реакція Л. Берії не примусила себе довго чекати. 5 лютого 1943 р. за підписом заступника наркома А. Апполонова з'явився наказ № 00242 “Про заходи з упорядкування конвоювання військовополонених”. “Для усунення недоліків із конвоювання військовополонених, - йшлося у ньому, - наказую: ... Начальникам ешелонів у дорозі... забезпечити військовополонених: а) гарячим харчуванням – один раз на добу; б) окропом – не менше одного разу на добу, та холодною водою у достатній кількості; в) роздачу хліба та інших ...продуктів – щоденно; г) постачання ешелону паливом і роздачу його по вагонам; д) при відсутності у вагонах унітазів, не менше ніж двічі на добу здійснювати зупинку ешелонів у відповідних пунктах для відправлення природних потреб; е) щоденний обхід вагонів медпрацівниками для надання медичної допомоги потребуючим її військовополоненим, зняття з ешелонів тих, які підлягають госпіталізації та передачу їх у найближчі шпиталі. ... Начальникам приймальних пунктів і таборів НКВС відправляти, а начальникам ешелонів приймати для конвоювання лише здорових військовополонених. Начальникам приймальних пунктів, таборів НКВС і начальникам ешелонів проведенням указаних заходів виключити смертність військовополонених у дорозі...” [106].

Проте гостра проблема високого рівня смертності дошкуляла й надалі. Не дивлячись на існуючі положення, накази НКВС про заборону конвоювати хворих, поранених і ослаблених бранців до тилкових таборів такі випадки продовжували мати місце. Щоб якось покращити становище 6 жовтня 1943 р. куратор УПВІ С. Круглов підписав наказ № 0388, яким було оголошено для виконання затверджену ним же інструкцію “Про санітарне забезпечення військовополонених і спецконтингентів при надходженні їх на приймальні пункти та у фронтові приймально-пересильні табори НКВС і при залізничних перевезеннях”[107]. “...НКВС СРСР неодноразово роз’яснювалося, - читаємо у диспозиційній частині наказу, - що справі санітарного забезпечення військовополонених при їх прийомі від частин діючої Червоної Армії,

утриманні у фронтових приймально-розподільчих таборах і під час етапування в дорозі приділяється недостатньо уваги з боку керівного складу таборів. У низці фронтових приймально-пересильних таборів продовжують мати місце випадки прийому хворих і тяжко поранених військовополонених і їхнє етапування у тиллові табори”. Уміщена у додатку до наказу С. Круглова інструкція, детально регламентувала питання санітарного забезпечення бранців на етапі їх, полонення та конвоювання у тил [108].

Із настанням чергового осінньо-зимового періоду 1943-1944 рр. існуючі проблеми збереження контингенту військовополонених знову загострилися. Виключно важливе значення, що його надавало армійське командування та керівництво НКВС ефективній організації етапування бранців викликало появу у цей час цілої низки документів, у котрих зверталася увага на існуючі недоліки та шляхи їх усунення. 29 листопада 1943 р. начальник Головного управління військ НКВС з охорони тилу фронтів, генерал-майор Горбатюк, начальник УПВІ генерал-майор І. Петров і начальник Управління конвойних військ НКВС генерал-майор М. Кривенко підписали спільне розпорядження № 28/1/20058 “Про організацію етапування військовополонених із приймальних пунктів у фронтові табори” [109]. Привертає увагу сформульована у цьому розпорядженні мотивація необхідності збереження життя військовополонених: “Заздалегідь продумані маршрути пересування військовополонених із приймальних пунктів у фронтові табори, завчасно намічені привали та пункти обігріву військовополонених у дорозі під час конвоювання пішки, організація регулярного харчування дадуть значне зниження захворюваності, смертності серед військовополонених і дозволять зберегти їх, як робочу силу для використання на роботах у виробничих таборах НКВС.” Далі у документі наводилися конкретні приклади недоліків і порушень та пропонувалися заходи з їх усунення [110]. Висновок про те, як практично виконувалося це розпорядження можемо зробити хоча б із того, що протягом грудня 1943-

січня 1944 р. керівництво НКВС та апарат начальника тилу Червоної Армії неодноразово знову й знову поверталися до цього питання.

19 грудня 1943 р. з'явилося чергове спільне розпорядження заступника наркома внутрішніх справ та начальника військ НКВС з охорони тилу фронтів за № 52/23718 “Про порядок продовольчого забезпечення етапованих військовополонених”. Появу цього документа викликала існуюча на той час практика, коли конвойованим у тил військовополоненим видавали одразу всю норму продовольчого пайка передбачену на час етапування. Це призводило до того, що голодні та ослаблені бранці з'їдали ці харчі протягом одного–двох днів, а решту шляху залишалися голодними. Розпорядження забороняло надалі видавати етапованим військовополоненим одночасно більше однієї добової норми харчування [111].

Покращення умов утримання військовополонених у фронтових районах стало предметом розгляду чергової директиви НКВС № 28/К/21676 від 31 грудня 1943 р. Судячи з узагальнених і наведених у ній фактів, становище військовополонених у прифронтовій зоні не лише не змінювалося на краще, а ще більше ускладнилося: “Прийом військовополонених, їх утримання на приймальних пунктах НКВС, етапування до фронтових таборів НКВС і утримання у фронтових таборах поставлені в низці випадків украй незадовільно, що призводить до зниження фізичного стану військовополонених, а в окремих випадках породжує високу смертність... Продовжується встановлена шкідлива практика прийому начальниками пунктів НКВС хворих, поранених, обморожених, украй виснажених і роздягнених військовополонених, не дивлячись на заборони наказами НКВС і НКО приймати цю категорію військовополонених.”[112]. Далі йшли пункти у яких повторювалися положення, що вимагали застосувати конкретні заходи “для усунення недоліків, котрі тягнули за собою погіршення фізичного стану й смертність” серед військовополонених.

Вищенаведеним положенням документів НКВС вторили й пункти наказу начальника тилу Червоної Армії, генерала армії О. Хрульова № 006

від 18 січня 1944 р. “Про усунення недоліків у евакуації військовополонених і їх забезпеченні”[113], звернутого до сфери компетенції начальників тилу фронтів у цій царині.

Для того, щоб від початку і до кінця тримати під наглядом весь цикл перебування полонених у фронтів зоні, Л. Берія у кінці 1942 р. ініціював утворення при штабах начальників тилу фронтів окремого інституту уповноважених НКВС СРСР у справах військовополонених. Згодом, намагаючись раз і на завжди поставити під контроль свого відомства всю справу евакуації військовополонених, забезпечивши її мобільність, всесильний нарком пішов по шляху дальших нововведень. Наказами Л. Берії – № 00345 від 18 лютого 1943 р. “Про заходи з організації прийому, утримання й відправки військовополонених у прифронтів смузі” та № 00367 від 24 березня 1943 р. “Про покращення керівництва таборами НКВС для військовополонених”, при Управліннях військ НКВС з охорони тилу Північнокавказького, Південного, Південно-Західного, Воронезького, Брянського фронтів і Чорноморської групи військ Північнокавказького фронту були створені відділення у справах військовополонених. Ці структури знаходилися у подвійному підпорядкуванні, безпосередньому – УПВІ НКВС, а в царині оперативної роботи – начальників управлінь військ НКВС з охорони тилу фронтів. Штатний склад новоутворених відділень був порівняно невеликим – усього 6-8 осіб. На них покладалося керівництво існуючими та створення нових АПП, організація конвоювання військовополонених до фронтів таборів-розподільників, а також вирішення поточних питань прийому, охорони та утримання полонених у прифронтів смузі [114].

На початок 1943 р. обсяг роботи УПВІ значно зріс, а як наслідок - зростали і відомчі штати. Тоді ж почалось створення низових органів УПВІ у вигляді управлінь, відділів та відділень. Новостворені формування увійшли до складу республіканських НКВС та крайових і обласних УНКВС на правах самостійних оперативних підрозділів, із безпосереднім оперативним

підпорядкуванням останнім. Їхня структура, правове становище, функції та завдання були аналогічні УПВІ. Штати залежали від кількості дислокованих на тій чи іншій території таборів і числа військовополонених у них. Водночас, у лютому 1943 р. стаціонарні табори для військовополонених, виходячи з їх територіального принципу, були передані в підпорядкування відповідним НКВС республік та УНКВС відповідних країв і областей [115].

Масове надходження військовополонених, що розпочалося після Сталінградської битви, та виникнення у зв'язку з цим цілого комплексу проблем (особливо в умовах суворої зими) примушувало УПВІ НКВС і Головне управління Тилу Червоної Армії, шукаючи вихід із складного становища, у черговий раз повернутися до структурних змін у системі евакуації бранців. У травні 1943 р. існуючі фронтові табори-розподільники було реорганізовано у фронтові приймально-пересильні табори (ФППТ). Спочатку їх утворили 11 – по числу фронтів на той момент. Проте в умовах стратегічного наступу Червоної Армії, що розгорнувся у 1943 р., існуюча система евакуації виявилася не такою ефективною як очікувалося, адже відстань між АПП і ФППТ постійно збільшувалася, а це не сприяло швидкій та ефективній евакуації військовополонених. Зважаючи на це, 26 вересня 1943 р. черговим наказом № 001575 (цього разу за підписом С. Круглова) НКВС створює 5 нових ФППТ. Кілька існуючих до цього таборів було передислоковано ближче до лінії фронту, а 11 ФППТ реорганізовано у тиліві виробничі табори. Крім змін у структурі та дислокації різних типів таборів для військовополонених, у цьому наказі йшлося і про створення на ділянці між АПП і ФППТ ще однієї проміжної ланки у системі евакуації з прифронтової зони – збірних пунктів військовополонених (ЗПВ): “...У фронтових приймально-пересильних таборах... фронтів, окрім основного штату співробітників, мати два відділення по 42 особи кожне (збірні пункти військовополонених) для прийому військовополонених у випадку значного віддалення приймальних пунктів від таборів”[116]. У затвердженому тим же наказом “Тимчасовому положенні про збірні пункти військовополонених”

визначалися їх завдання, порядок організації та матеріально-фінансового забезпечення, внутрішня структура. Зокрема, завданнями ЗП були визначені: своєчасне розвантаження АПП від військовополонених; скорочення шляху евакуації військовополонених з АПП до ФППТ; покращення харчування військовополонених у дорозі. Новоутворені ЗП були розраховані на одночасний прийом 1200-2000 осіб військовополонених. Остання важлива новація, встановлена наказом НКВС №001575, полягала у тому, що надалі із зміною лінії фронту існуючі ФППТ та ЗП при них мали передислоковуватися вже без особливих на те вказівок центру, а виключно за ініціативи начальників військ НКВС з охорони тилу фронтів [117]. Без сумніву, таке рішення Л. Берії сприяло підвищенню мобільності, а відтак і ефективності функціонування усієї системи евакуації військовополонених із прифронтової зони у тил.

Проте із зростанням чисельності контингентів військовополонених, організація конвоювання, охорони, продовольчого й санітарного забезпечення, вирішення багатьох інших питань, пов'язаних із утриманням бранців у прифронтовій смузі та їх етапуванням у тилі табори, вимагала все більших матеріальних засобів і людських ресурсів. Такі завдання навіть надмогутньому відомству НКВС самотужки виконувати ставало дедалі важче. Проте дуже скоро Л. Берія знайшов цілком логічне, як йому здавалося, вирішення частини цих проблем. Було вирішено повністю перекласти обтяжливі (та водночас, не дуже престижні) обов'язки матеріально-технічного, продовольчого, речового та санітарно-медичного забезпечення всієї фронтової системи збору й евакуації військовополонених виключно “на плечі” тиліних армійських підрозділів. Разом із цим оперативне керівництво АПП ЗПВ і ФППТ НКВС планувало і надалі залишити виключно за собою. З цього приводу було ухвалено директиву Генерального Штабу Червоної Армії, а 27 січня 1944 р. з'явився спільний наказ НКВС та начальника тилу Червоної Армії № 0077/007 “Про зміну порядку постачання військовополонених і про формування відділів НКВС у

справах військовополонених при начальниках тилу фронтів”. Цим наказом функції продовольчого, матеріального, медичного, транспортного забезпечення військовополонених на всьому їх шляху від армійських приймальних і збірних пунктів до тилкових таборів НКВС було у останнього відібрано та покладено на інтендантські підрозділи Червоної Армії. Натомість, для збереження жорсткого контролю над контингентом військовополонених при начальниках тилу фронтів утворювалися відділи НКВС у справах військовополонених. Існуючі до цього відділення у справах військовополонених при начальниках військ НКВС по охороні фронтового тилу, були ліквідовані, а їхній особовий склад, майно й транспорт використані для укомплектування створюваних відділів НКВС у справах військовополонених при начальниках фронтового тилу [118]. Цим же наказом затверджувалось і відповідне “Положення про відділ НКВС у справах військовополонених при начальнику тилу фронту” та штати його працівників [119].

Закінченого вигляду система евакуації військовополонених із прифронтової зони у тил набрала навесні 1944 р. Наказом НКО СРСР № 098 від 28 квітня 1944 р. за підписом маршала О. Василевського, “Про упорядкування евакуації військовополонених з фронтових районів” були визначені відстані між АПП, ЗП фронтів та фронтовими приймально-пересильними таборами: АПП дислокувалися на відстані 25-30 км від переднього краю, ФЗП - не далі 50-70 км, а ФППТ – 100-120 км. Тим самим наказом вимагалось в ході наступальних операцій створювати в тилу військ першого ешелону дивізійні та полкові пункти збору військовополонених (ДПЗВП, ППЗВП) на відстані 10 – 12 км від лінії фронту [120].

Таким чином, від бойових частин діючої армії до глибокого тилу діяла ціла мережа з евакуації військовополонених. Найнижчий її щабель становили полкові та дивізійні пункти збору військовополонених (ППЗВ, ДПЗВ). Вони були спроможні одночасно приймати від 500 до 1000 полонених. Приймальні пункти військовополонених у смузі армій (АПП) були розраховані на

одночасне розміщення 1500 осіб. Паралельно у фронтівій зоні було створено і збірно-пересильні пункти для “спецконтингенту” (ЗПП). Лімітна наповнюваність фронтівіих збірних пунктів військовополонених (ФЗПВ), встановлювалася від 1500 до 3000 осіб, а ФППТ були розраховані на одночасне перебування 3000-5000 полонених [121]. Уся ця схема отримувала логічне завершення у тилу, де НКВС створив цілу мережу тилівіих виробничих таборів і тилівіих спецтаборів для військовополонених. За даними НКО і НКВС СРСР на кінець війни у фронтівій зоні було загально організовано 620 установ подібного типу, а в тилу – 430. Разом це становило 1050 таборів, комендатур, приймальних та збірно-пересильних пунктів тощо [122].

Згідно схеми, наведеної вище, взяті в полон солдати та офіцери ворога негайно спрямовувалися у полкові й дивізійні пункти збору, звідки (також у терміновому порядку) конвоювалися на армійські приймальні пункти. Тут відбувалася їх реєстрація за встановленими НКВС формами та допит. Після цього військовополонених переводили у фронтівіі приймально-пересильні табори, звідки ешелонами вивозили до тилівіих таборів НКВС [Див. додаток В]. При цьому, збір і конвоювання військовополонених з лінії фронту до армійських приймальних пунктів здійснювалося військами фронту, а їхнє етапування далі у тил покладалося на конвойні війська НКВС.

Проте не зважаючи на існування жорстких директив, положень, інструкцій і наказів НКВС і НКО, реальна практика евакуації військовополонених із фронту продовжувала залишатися далекою від задекларованих норм. На місцях спостерігалися численні порушення та зловживання, що призводило до підвищеної захворюваності й смертності серед бранців. Наприклад, ФППТ № 22 (1-й Український фронт) у травні 1944 р. до тилівіих таборів №№ 35, 58 і 82 (Темниково, Усмань, Лебедянськ) були етаповані військовополонені, які не відбули встановленого карантину й не пройшли санітарної обробки. У такому ж стані були відправлені транспорти з контингентом із фронтівіого приймально-пересильного табору

№ 33 (2-й Український фронт) до тилкових виробничих таборів №№ 64 і 123 (Моршанськ та Урюпінськ). У результаті поголовної завошеності та інфікованості на тиф окремих військовополонених серед них спалахнула епідемія, що охопила п'ять згаданих тилкових таборів. Становище виявилось настільки загрозливим, що 4 серпня 1944 р. з'явився наказ № 0139 "Про порушення правил прийому, утримання та етапування військовополонених" за підписом С. Круглова. У черговий раз винні в порушенні санітарних правил етапування військовополонених були покарані в дисциплінарному порядку. "...1. Начальника фронтового приймально-пересильного табору № 22 підполковника тов. Лук'янова та заступника начальника фронтового приймально-пересильного табору № 33 тов. Глазачева, – йшлося в наказі, – піддати домашньому арешту на 10 діб, із виконанням службових обов'язків. 2. Начальнику відділу НКВС у справах військовополонених при начальнику тилу 1-го Українського фронту, майору держбезпеки тов. Большакову, начальнику відділу НКВС у справах військовополонених 2-го Українського фронту майору тов. Погрібняку та начальнику фронтового приймально-пересильного табору № 33 підполковнику тов. Яцуті оголосити догану..."[123]. Подібні негаразди з конвоюванням бранців були типовими і для інших фронтів. Зокрема, у липні 1944 р. Військова Рада 2-го Білоруського фронту телеграфувала про це самому Й. Сталіну [124].

Створивши фронтові відділи у справах військовополонених при начальниках тилу фронтів, НКВС опинився перед новою проблемою. Необхідно було якось інкорпорувати новостворену структуру в існуючий апарат УПВІ. Саме з цією метою 21 липня 1944 р. у складі управління було організовано ще один відділ – по керівництву роботою фронтових відділів у справах військовополонених. Штат відділу був невеликим - усього 16 осіб. Його функція полягала в координації зусиль фронтових ВВІ з метою покращення роботи з евакуації бранців у тил. Начальником новоутвореного відділу було призначено заступника начальника УПВІ НКВС СРСР

полковника І. Воронова, а його заступником – колишнього начальника 1-го відділу УПВІ майора держбезпеки М. Романова [125].

Паралельно з розбудовою системи полонення та евакуації військовополонених у тил у 1941-1945 рр. вдосконалювалася і мережа тилових структур УПВІ НКВС. Її основною ланкою стали стаціонарні виробничі табори для військовополонених. У 1941-1941 рр кількість захоплених у полон військовослужбовців армій Німеччини та її союзників була дуже незначною. Так, на 1 серпня 1941 р. АПП було прийнято від підрозділів Червоної Армії лише 2385 військовополонених [126]. На 1 січня 1942 р. їх нараховувалося усього 9147 осіб [127]. Зрозуміло, що утримувати порожні табори за таких обставин ніхто не збирався. Показовим документом цього першого, нелегкого для системи роботи з військовополоненими, періоду війни є наказ НКВС № 0371 “Про стан таборів військовополонених” від 15 серпня 1941 р. Відповідно до цього наказу, підписаного особисто Л. Берією, було здійснено передислокацію військовополонених у таборах з метою їхньої концентрації. В документі читаємо: “Весь офіцерський та унтер-офіцерський склад із Темниковського та Вологодського таборів етапувати для утримання в Слабузький табір НКВС Татарської АРСР, де і організувати їхнє розміщення... Військовополонених рядового складу, які знаходяться в Темниковському та Вологодському таборах, відправити до Карагандинського табору військовополонених. Надалі, всіх військовополонених рядового складу, які надходять на приймальні пункти, направляти в Карагандинський табір – до повної його чисельності в 5000 осіб...”[128]. Як результат подібного “укрупнення” табірних контингентів, восени 1941 р. у підпорядкуванні УПВІ НКВС лишалось лише 3 табори - Грязовецький, Суздальський і Старобільський загальною лімітною наповнюваністю близько 9000 полонених.

У 1942 р. число режимних об’єктів, де утримувалися військовополонені, поволі зросло. Станом на 1 травня 1942 р. під охороною конвойних частин НКВС знаходилося вже 8 тилових таборів [129]. На кінець

року їх було вже близько двадцяти. З початку 1943 р. кількість полонених, які надходили з фронту, почала стрімко зростати, і як наслідок – постійно зростала і кількість стаціонарних таборів для їх розміщення. На 1 березня 1943 р. у підпорядкуванні УПВІ НКВС знаходилося 35 стаціонарних виробничих таборів для військовополонених. Серед них 4 офіцерських, 20 тилових таборів для рядового складу та 11 ФППТ [130]. На початок 1944 р. подібних таборів нараховувалося вже 40 (6 офіцерських і 34 для рядового та унтер-офіцерського складу), а під кінець року – 85, в яких одночасно могли утримуватися до 1000000 бранців війни. У червні 1945 р. стаціонарні табори для військовополонених загальним числом 206 розміщувалися на території 13 союзних і 7 автономних республік, Алтайського краю, 38 областей РРФСР. Із них 152 – у Російській Федерації, 27 – в Українській РСР, 9 – в Білорусі, 8 – в Естонії, по 5 – у Казахстані та Литовській РСР. Загальна лімітна наповнюваність військовополоненими усіх таборів складала близько 1500000 осіб. Протягом 1945 р. ГУПВІ НКВС СРСР організувало 222 стаціонарні виробничі табори у складі 2713 табірних відділень. За цей же час було розформовано, як такі що не відповідають своєму призначенню, 99 таборів і 1080 табірних відділень [131].

Підводячи підсумок, необхідно відмітити, що у 1941-1945 рр. військово-політичне керівництво СРСР здійснило низку заходів політико-правового та організаційного характеру спрямованих на дальшу розбудову створеної у 1939 – 1940 рр. системи полонення, евакуації та організації військовополонених. Каталізатором цих дій став напад Німеччини на СРСР. Особливо інтенсивно процес розвитку системи полонення та евакуації військовополонених у тил тривав із липня 1941 до весни 1944 р., коли остання набрала завершеного вигляду.

Головна роль в організації та забезпеченні функціонування системи полонення й конвоювання бранців була надана спеціально створеним для цього структурам НКВС. Поряд із цим, військовополоненими у смузі дій армій і фронтів мали опікуватися тиллові підрозділи Червоної Армії. Проте у

всіх оперативних питаннях, організації утримання та етапування бранців вони були підконтрольні ГУПВІ НКВС СРСР через уповноважених, які знаходилися при начальниках тилу армій і фронтові відділи НКВС у справах військовополонених та інтернованих. У питаннях оперативного керівництва евакуацією військовополонених дивізійні та полкові пункти збору, армійські приймальні пункти і фронтові збірні пункти та приймально-пересильні табори підпорядковувалися (через командування військ і начальників тилу армій та фронтів) начальнику тилу Червоної Армії. Саме його директивами визначалося формування АПВ і ФЗПВ, укомплектування майном, транспортом, а також матеріальне та медичне забезпечення військовополонених на всіх етапах евакуації у тил.

Паралельно з розбудовою системи полонення та евакуації військовополонених у тил у 1941-1945 рр. вдосконалювалася і мережа тилових структур УПВІ НКВС. Її основними ланками стали стаціонарні виробничі табори, окремі робочі батальйони та спецшпиталі для військовополонених.

* * *

У першій половині ХХ ст. проблема військового полону у міжнародних стосунках провідних країн світу набуває особливої ваги. На наш погляд, це пов'язано з двома основними чинниками. По-перше, відбувався поступовий процес гуманізації міжнародно-правових відносин та тлі розвитку західних демократій. По-друге, саме на початку століття до краю загострилися протиріччя між основними військово-політичними союзами того часу - Антантою і Центральними державами і, як наслідок, у повітрі запахло війною. Це вимагало від урядів зацікавлених країн заздалегідь врегулювати правовий статус військовополонених, так як від сумної перспективи потрапити у ворожий полон солдати і офіцери жодної з країн не могли бути застраховані. Такі кроки і були зроблені шляхом підписання двох (Гаазької

1907 та Женевської 1929 р.) міжнародних конвенцій. На цьому тлі вкрай непослідовною виглядала позиція радянської Росії, а згодом і СРСР. Радянський уряд із самого початку розглядав військовий полон як політичну, а не військово-гуманітарну проблему і поставив її в цілковиту залежність від ідеологічних пріоритетів й існуючої військової доктрини. Керівництво Радянського Союзу відверто і на очах у всього світу своїми діями, а частіше бездіяльністю, демонструвало очевидну зневагу не лише до чинних міжнародних угод із питань військового полону, але й гуманних ініціатив повноважних міжнародних гуманітарних органів. У майбутньому такі дії Москви стануть для очільників Третього рейху приводом у виправданні власного злочинного ставлення до радянських військовополонених

У розвитку системи радянського військового полону часів Другої світової війни рельєфно виділяються два періоди. Перший період тривав з вересня 1939 до червня 1941р. Другий – з червня 1941 р. до закінчення війни (вересень 1945 р.). Протягом першого періоду відбувалося організаційне становлення всієї системи роботи з військовополоненими - створено основи нормативної бази, організації полонення і концентрації військовополонених, евакуації їх із фронту до тилкових стаціонарних таборів, утримання, забезпечення та трудового використання, оперативної та політичної роботи серед військовополонених. У практиці цієї роботи в 1939-1941 рр. НКВС повністю покладався на багатий табірний досвід. Джерелом організаційного, кадрового та матеріально-технічного забезпечення новоствореного УПВІ та його структурних підрозділів стало Головне управління таборів та виправно-трудових колоній НКВС СРСР – сумнозвісний ГУТАБ.

Із самого початку УПВІ НКВС створювалося по типовій для силових органів схемі як суворо централізована, екстериторіальна структура з чіткою субординацією, що не терпіла самочинної ініціативи низових ланок. Саме тому в розвитку та вдосконаленні системи військового полону винятковою була роль центрального керівництва СРСР. У 1939-1941 рр. “українська” ланка створюваної системи військового полону мала повністю

екстериторіальний характер. Не лише структурно-організаційні, але й поточні рішення ухвалювалися виключно у Москві. Натомість НКВС УРСР був фактично усунутий від роботи по організації й забезпеченню функціонування табірної мережі військового полону на території республіки. Ці функції зосереджувалися виключно в руках адміністрацій режимних установ, що безпосередньо підпорядковувалися УПВІ НКВС СРСР.

Водночас, аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що у 1939-1941 рр. Сталін і його найближче оточення продовжували недооцінювати важливості створення повноцінної і дієздатної системи полонення, евакуації, утримання та трудової експлуатації бранців війни. Наслідком такої позиції стала недосконалість і помітна обмеженість відомчої нормативної бази УПВІ НКВС із забезпечення режиму військового полону.

Протягом другого періоду свого розвитку (1941-1945 рр.) сфера роботи з військовополоненими в СРСР (і система полонення та організації бранців зокрема) набула цілісного, дійсно системного вигляду. Поступово була оновлена та розширена нормативно-правова база, організована мережа фронтних і тилкових управлінських підрозділів і таборів. Все це дозволило (незважаючи на масу недоліків) створити грандіозну за масштабами, струнку, дієздатну, а головне реально працюючу систему полонення, організації та використання військовополонених. На той час жодна із воюючих країн і армій світу (і Німеччина в їхньому числі) нічого подібного у сфері військового полону не створила.

Проте головні “здобутки” радянської системи військового полону були ще попереду. У 1945-1954 рр. мережа режимних установ і об’єктів ГУПВІ, опутавши густим мереживом всі важливі в економічному сенсі регіони, перетворилася на могутній чинник відбудови господарства та економічного зростання країни. Українська РСР виявилася в цьому шереху на чільних позиціях. Саме тут, у десятках таборів і сотнях табірних відділень, режим розмістив один з найбільших контингентів військовополонених (і найбільшу кількість інтернованих цивільних іноземців), маючи за мету, передусім,

використати їх трудовий потенціал. Відтак у повоєнний період, як ніколи до цього, важливою ланкою роботи системи ГУПВІ-УПВІ-ВВІ стала саме організаційно-структурна сфера, адже від її ефективності подібного “табірного менеджменту” багато в чому залежав й успіх всієї справи залучення військовополонених та інтернованих до виконання важливих господарсько-економічних завдань.

РОЗДІЛ 3

ТАБОРИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У 1943-1954 рр.

3.1. Організація стаціонарних таборів у період Другої світової війни

У кінці 1942 р. військово-стратегічна ініціатива на фронтах повністю перейшла до Червоної Армії, а контрудар радянських військ під Сталінградом відкривав можливість розпочати визволення України. Відчутне зростання кількості військовополонених, а також відносно швидке просування військ на захід змусило НКВС та армійські інстанції, відповідальні за полонення та утримання бранців у фронтових приймально-пересильних таборах, подумати про зміну дислокації останніх ближче до лінії фронту.

Вже в ході Харківської та Донбаської наступальних операцій (у серпні-вересні 1943 р.) армійські підрозділи та НКВС розпочали передислокацію, на визволену від нацистів територію України, фронтових приймально-пересильних таборів для військовополонених. Зокрема, 28 серпня 1943 р. заступник НКВС СРСР С. Круглов підписав наказ № 001465 про організацію в районі Харкова ФППТ № 144 з лімітною чисельністю 3000 осіб. Особовий склад новоствореного табору укомплектували за рахунок апарату розформованого табірної відділення ФППТ № 82 у м. Старий Оскол та оперативної групи НКВС у м. Обоянь. Начальником табору було призначено полковника державної безпеки Н. Хмаріна [1]. Типовий штат табору було затверджено наказом № 001591 від 30 вересня 1943 р. у кількості 108 посад. Водночас табору передавалися 8 автомобілів різної вантажопідйомності, 1 мотоцикл, 15 коней і 2 польові армійські кухні [2].

“За розпорядженням НКВС СРСР та на підставі клопотання командування Воронезького фронту, в с. Велика Писарівка (Сумська область – О.П.) намічено відкрити табір військовополонених” – повідомляв у доповідній на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка нарком внутрішніх справ республіки В. Рясний [3]. Табір, про який йшлося у листі наркома, був одним із тих, котрі передбачалося розгорнути в прифронтовій смузі наказом НКВС СРСР № 001575 від 26 вересня 1943 р. [4]. Із п'яти новостворюваних ФППТ на території України облаштовували чотири. Серед них табори: № 43 – м. Ніжин Чернігівської області (Центральний фронт); № 22 – м. Гребінка на Полтавщині (Воронезький фронт); № 33 – м. Полтава (Степовий фронт); № 38 – м. Павлоград (Південно-Західний фронт). Далі в документі йшлося про передислокацію окремих вже існуючих ФППТ ближче до району бойових дій. Зокрема, на територію України (в район м. Токмака, Запорізької області) переводили фронтовий приймально-пересильний табір № 139 (із м. Шахти Ростовської області РРФСР), що повинен був забезпечити прийом полонених з Південного фронту. Черговий пункт наказу стосувався зміни статусу цілої низки таборів із фронтових приймально-пересильних на тиллові стаціонарні. Першим таким табором на території України став № 144. Раніше 24 квітня 1944 р. його було вирішено передислокувати із Харкова до Вінниці [5]. Проте дуже скоро плани УПВІ НКВС помінялися, а управління реорганізованого у стаціонарний табору № 144 перевели до м. Ворошиловграду [6]. Станом на 3 жовтня 1943 р. у цьому таборі утримувалося 1052 військовополонені [7].

Трохи згодом УПВІ передислокувало на територію України окремі колишні ФППТ, що змінили статус на стаціонарні. Табір № 280 із м. Шахти (Ростовська область РРФСР) переводили до Сталіно. У Запоріжжі було організовано стаціонарний табір НКВС для військовополонених № 100. На середину грудня 1944 р. у його складі вже перебувало 11 табірних відділень загальною лімітною чисельністю – 21000 військовополонених [8]. Зі звільненням Києва Новохопйорський табір № 62 (ст. Некрилово, Воронезької області, РРФСР) “прописався” на території створеного німецькими

окупантами на околиці столиці України Сирецького концтабору. Відповідний наказ НКВС СРСР № 001743 про зміну дислокації табору й переведення його до столиці України з'явився вже 13 листопада 1943 р.[9].

У результаті стрімкого наступу радянських військ на Правобережжі України на початку 1944 р. склалася непроста ситуація з евакуацією значних мас військовополонених у тил, адже відстань від ФППТ до стаціонарних таборів значно зростає. З метою забезпечення безперешкодного прийому полонених у смугах 1, 2, 3 та 4 Українських фронтів, наказом № 0078 від 26 січня 1944 р. на Лівобережжі України НКВС створював три нових, так званих “проміжних табори” для військовополонених. Облаштовувалися вони на базі приміщень ФППТ, котрі були передислоковані ближче до лінії фронту. Табір № 159 у Ніжині створювався на місці фронтового приймально-пересильного табору № 43, табір № 163 у сел. Згурівка на Полтавщині – на місці ФППТ № 22, табір військовополонених №167 у Полтаві – на базі приміщень ФППТ №33. Кількість контингенту новостворюваних таборів була також лімітована, і складала відповідно: 2500, 3500 та 3000 військовополонених [10]. Подібні табори створювалися УПВІ по мірі потреби, а тому – діяли, як правило, недовго. Зокрема, Ніжинський – № 159 та Полтавський № 167, проіснувавши трохи більше місяця, були ліквідовані вже на початку березня 1944 р.[11] [Тут і далі див. додаток Д].

Із розширенням мережі таборів для військовополонених і “спецконтингенту” неминуче зростає і обсяг роботи низових ланок НКВС у цій сфері. З метою покращення керівництва таборами військовополонених, у лютому 1943 р., НКВС СРСР прийняв рішення організувати у структурі УПВІ низові ланки – управління, відділи, відділення та групи у справах військовополонених. Ці формування входили до складу республіканських (крайових, обласних) НКВД-УНКВД, як самостійні підрозділи, котрі мали подвійне підпорядкування. Спочатку у складі НКВС УРСР було утворено відділення по керівництву таборами військовополонених. Його очолив капітан Ф. Меркулов [12]. На початку 1944 р. подібні структури почали

з'являтися і на місцях. Спершу це були відділення та групи (все залежало від кількості таборів) у складі обласних УНКВС. Зокрема, наказом НКВС СРСР № 00136 від 19 лютого 1944 р. у структурі УНКВС Сталінської області утворювали відділення по керівництву таборами військовополонених. На початку березня 1944 р. наказом республіканського НКВС було затверджено штат відділення – 4 особи [13]. 7 березня 1944 р. НКВС СРСР своїм наказом санкціонував створення групи по керівництву таборами військовополонених (зі штатною чисельністю – 2 особи) при УНКВС Харківської області, а 18 березня 1944 р. наказ на виконання цього рішення підписав заступник НКВС УРСР полковник Кальненко [14]. Кількома днями раніше відділ у справах військовополонених та інтернованих (ВВІ) було організовано і в структурі НКВС Української РСР. На основі вказівок центру відповідний наказ (з оголошенням персонального складу відділу) нарком внутрішніх справ республіки В. Рясний підписав 4 березня 1944 р. Начальником ВВІ НКВС УРСР було призначено полковника П. Нікіфорова, його заступником – Ф. Меркулова. У складі відділу організували 3 відділення охорони та режиму, трудового використання та санітарне [Див. додаток Е]. Цікаво, що в період комплектування штатів ВВІ, керівництво НКВС УРСР виявилось не в змозі одразу ж підібрати повний склад його працівників. Так, із 12 посадових одиниць – 5 були вакантними [15]. Цей факт зайвий раз підтверджує гостроту кадрової проблеми в республіканському апараті наркомату.

Із віддаленням лінії фронту на захід і з початком інтенсивних відбудовчих робіт на території республіки стрімко почала зростати чисельність новостворюваних і передислокованих з інших регіонів СРСР стаціонарних виробничих таборів. Одночасно за рахунок організації нових табірних відділень розширювалася мережа вже існуючих таборів. Цей процес активізувався навесні 1944 р. 26 лютого 1944 р. у складі Сирецького табору № 62 (м. Київ) було організовано табірне відділення у Дарниці. Маючи лімітну наповненість 2000 осіб, табірне відділення розташовувалося в приміщеннях колишнього німецького табору для радянських

військовополонених [16]. Необхідно підкреслити, що у початковий період організації стаціонарних таборів військовополонених на території республіки, НКВС для їх облаштування часто використовував території та приміщення колишніх німецьких таборів для радянських військовополонених, так званих “дулагів”. “...Табори створювалися враховуючи наявність приміщень... котрі в період окупації були зайняті німецькими таборами і які відповідають режимним умовам утримання військовополонених німецької армії”, – читаємо в одній із довідок НКВС УРСР від 5 жовтня 1944 р. на адресу вищого керівництва республіки [17].

Із збільшенням потоку військовополонених мережа табірних підрозділів Сирецького табору № 62 зростала і надалі. У березні 1944 р. у відділення № 2 цього табору було реорганізовано проміжний табір для військовополонених № 163, котрий тоді знаходився в районі Білої Церкви [18]. 3 липня 1944 р. шерег відділень табору № 62 поповнився черговим режимним об'єктом – табірне відділення №3 лімітною наповнюваністю 600 осіб з'явилося при Київському шкіряному заводі. Тоді ж табірне відділення № 2 передислокували з Василькова на завод № 512 столиці України [19]. 21 липня 1944 р. на табір чекала чергова реорганізація. Наказом НКВС СРСР № 00877 його центральне управління переводили з передмістя до Києва, лімітна чисельність контингенту збільшувалася до 18500 військовополонених, а склад табірних відділень поповнювали вісім новостворених режимних об'єктів (№ 4-11), загальною лімітною наповнюваністю 14500 бранців) [20]. На початку вересня 1944 р. із метою використання військовополонених на будівництві житла для працівників НКДБ УРСР та Управління військового постачання НКВС Київського округу в складі табору № 62 організували табірне відділення № 12, розраховане на утримання 1500 військовополонених [21]. 18 вересня 1944 р. наказом № 001171 НКВС СРСР санкціонує створення табірної відділення № 13 при Дарницькому вагоноремонтному заводі, з лімітом у 1000 осіб [22]. Для використання військовополонених на відновленні комплексу будинків Київського артилерійського училища та

Київської ТЕЦ було облаштоване табірне відділення № 14 на 1000 військовополонених [23]. Організація нових табірних відділень табору № 62 тривала навіть у розпал зими. Так, наказами НКВС СРСР №№ 001497-001498 від 15 грудня 1944 р. створювалися два нових режимних об'єкти: табірне відділення № 16 на 500 осіб (для утримання військовополонених, які працювали на відбудові комплексу будинків АН УРСР) і № 17 – при київському заводі “Більшовик”, розраховане на одночасне утримання 1000 бранців [24]. Таким чином, на початок 1945 р. у складі табірної управління стаціонарного табору НКВС СРСР для військовополонених № 62 у м. Києві знаходилося 17 табірних відділень загальною лімітною наповнюваністю понад 22000 осіб. Реальна ж чисельність військовополонених у цих таборах була значно меншою. За даними НКВС УРСР станом на 10 квітня 1945 р. у таборі № 62 і його відділеннях знаходилося 12797 військовополонених [25].

Особливо динамічною ситуація з таборами військовополонених виглядала у Донбасі. Сюди радянське керівництво спрямувало масовий потік бранців, сподіваючись використати останніх на відбудові вугільної та металургійної промисловості. На початок 1944 р. у регіоні існувало два стаціонарних виробничих табори НКВС СРСР для військовополонених – № 144 та 280, які дислокувалися в районі Ворошиловграду . 29 лютого 1944 р. наказом НКВС СРСР № 00197 у складі табору № 280 було утворено три табірні відділення. Їх контингент, загальною чисельністю 4800 військовополонених передбачалося використовувати на місцевих заводах №№ 64, 107 та 110 Наркомату боєприпасів СРСР [26].

У квітні 1944 р. НКВС збільшив лімітну чисельність контингенту обох існуючих тоді на Донбасі таборів до 12000 військовополонених. Паралельно тривав процес розбудови мережі табірних відділень. Так, наказом НКВС СРСР № 00562 від 12 травня 1944 р. у складі табору № 280 організовували додатково ще 5 відділень (№ 4-8). Тижнем потому така ж кількість табірних підрозділів була організована й у складі Ворошиловградського табору № 144 (№ 1-5) [27]. Оскільки обсяг відбудовчих робіт на підприємствах Донбасу

був величезним, а потік військовополонених у цей регіон неспинно зростає, то вже у червні 1944 р. союзний НКВС вдався до чергового розширення мережі табірних відділень. 22 червня 1944 р. у складі табору № 280 було додатково створено чотири табірних відділення (№ 10-13) загальною лімітною чисельністю контингенту – 5200 військовополонених. Тоді ж список режимних об'єктів табору № 144 поповнився п'ятьма новоствореними відділеннями (№ 8-12) загальним лімітом у 5500 бранців [28]. Лише кількома днями потому 26 червня з'являється наказ про організацію у складі табору № 280 відділення № 9 на 2000 осіб. 8 липня 1944 р. чергове відділення (№ 13, лімітною наповнюваністю 1000 осіб) було створено й у складі табору № 144 [29].

Проте справа розширення мережі табірних відділень Донбаських таборів № 144 та 280 на цьому не завершилась. Як показало життя – це був лише початок. 11 липня 1944 р. С. Круглов підписав черговий наказ № 00806 “Про організацію у складі таборів №№ 280 та 144 додатково табірних відділень першої черги”. Відповідно до наказу, у складі табору № 280 організували ще 14 табірних відділень (№ 14-27, загальною лімітною наповнюваністю 18900 військовополонених), а в складі табору № 144 – 16 відділень (№ 14-29 з лімітом – 23500). Весь цей так званий “трудоий фонд” (як називали військовополонених у діловому листуванні НКВС і господарських органів) передбачалося використати на відновленні вугільних копалень і вугледобувних роботах [30]. Потребу в дешевій робочій силі відчували й підприємства чорної металургії та хімічної промисловості регіону, а тому вже 21 липня 1944 р. НКВС СРСР затвердив рішення про організацію у складі табору № 280 (додатково до існуючих) ще п'яти відділень (№ 28-32) [31]. Через кілька днів – 25 липня, двома новими табірними відділеннями поповнився і штат табору № 144. Їх було передано зі складу табору НКВС СРСР для спецконтингенту № 0310. Відтепер загальна чисельність табірних відділень Ворошиловградського табору № 144 становила – 31 [32]. Проте так тривало недовго. Вже 10 серпня 1944 р.

наказом НКВС СРСР № 00950 у складі табору № 144 було додатково створено відділення № 32 – з лімітом 600 осіб, а 6 вересня 1944 р. – ще п'ять (№ 33-37) [33].

Із збільшенням кількості табірних відділень штати двох Донбаських таборів для військовополонених ставали дедалі численнішими, а чимала відстань між управлінням табору та його підрозділами утруднювала керівництво режимними об'єктами з боку центрального апарату. Це сприяло безконтрольності в роботі низових ланок таборів, породжувало різноманітні зловживання серед особового складу, а головне – не додавало ефективності справі експлуатації праці військовополонених. Уникнути подібних негативних тенденцій було можливо лише за рахунок створення нових таборів та реорганізації табірних відділень у вже існуючих.

24 липня 1944 р. наказом НКВС СРСР № 00854 С. Круглов доручив начальнику УПВІ НКВС СРСР І. Петрову організувати у м. Краматорську табір для військовополонених № 217 лімітною наповнюваністю 10000 осіб у складі трьох табірних відділень (№ 1-3). Військовополонені, сконцентровані у цьому таборі, мали працювати на підприємствах важкого машинобудування і чорної металургії регіону. У серпні 1944 р. до складу Краматорського табору № 217 були передані табірні відділення № 28 і 30 табору № 280 [34]. Черговий стаціонарний виробничий табір № 256 для військовополонених, з лімітною наповнюваністю 2500 осіб, було організовано згідно з наказом НКВС СРСР № 001004 від 18 серпня 1944 р. у м. Штерівка Ворошиловградської області. Трудовий контингент цього табору передбачалося використовувати на відбудові Штерівської ГРЕС [35].

Реорганізація табірної господарства УПВІ у Донбаському регіоні тривала і надалі. 8 вересня 1944 р. НКВС СРСР започаткував організацію в м. Горлівці Сталінської області табору для військовополонених № 242 з лімітом у 8800 осіб. Паралельно тривала докорінна реорганізація табірних відділень усіх таборів регіону. Новоствореному табору № 242 передавалися в управління 8 табірних відділень (№ 3-5, 12, 25-27 і 30) табору № 280.

Управління Штерівського табору № 256 змінило свою “прописку” та було переведене до м. Красний Луч Ворошиловградської області. Одночасно в штат цього табору переходили 11 табірних відділень (№ 9-12, 14-18, 28 і 29) табору № 144, а також 6 відділень (№ 8, 9, 16, 17, 23 і 32) табору № 280. Натомість, у складі останнього створювалося табірне відділення в селищі Курахівка (на будівництві ГРЕС) з лімітом у 2000 осіб, а на місці колишнього табірної управління № 256 у Штерівці організували відділення цього ж табору з лімітом у 2500 осіб. Змінило свою дислокацію і табірне управління № 144, його перевели з обласного центру до м. Серго Ворошиловградської області, а трохи згодом – до Кадіївки. В результаті таких організаційно-структурних змін кількість табірних відділень і чисельність контингенту в таборах було відносно збалансовано. Відтепер табір № 242 мав 8 відділень, табори № 256 та 280 – по 17, а табір № 144 – 19 табірних відділень [36].

Осінь і зима 1944-1945 рр. внесли суттєві корективи у діяльність всього табірної господарства Донбаського регіону. Вкотре загострилися проблеми, пов'язані з підготовкою таборів до зими, та розміщенням військовополонених, забезпеченням контингенту теплим одягом, взуттям, ліками та протиепідемічними засобами тощо. Одночасно розширювалися масштаби відбудовчих робіт, а це потребувало нових контингентів робітників. У цих складних умовах УПВІ НКВС СРСР продовжував організовувати у регіоні нові табори та їх відділення. 18 вересня 1944 р. у складі Кадіївського табору №144 було утворено шість нових табірних відділень (№ 20-25) [37]. 26 вересня для використання військовополонених на відбудові заводу № 353 наркомату озброєнь СРСР у м. Ізюм (Харківська обл.) було організоване табірне відділення № 7 (ліміт 1000 осіб) Краматорського табору № 217 [38].

10 жовтня 1944 р. заступник НКВС СРСР С. Круглов підписав наказ № 001246 про організацію табору № 125 у сел. Верхнє (м. Лисичанськ), Ворошиловградської області з лімітом 14600 військовополонених. Як видно з констатуючої частини нормативного документу, підставою для його

створення була необхідність “..кращого керівництва таборами НКВС й ефективнішого використання військовополонених на роботах...”. Новоствореному табору були передані 12 табірних відділень Кадіївського табору № 144, відтак у складі останнього тепер нараховувалося лише 13 табірних режимних об’єктів [39]. Проте дуже скоро виявилось, що новостворене табірне управління № 125 не забезпечило ефективного використання “трудоного фонду” переданих йому табірних відділень, а тому вже в середині грудня 1944 р. НКВС СРСР повернув шість з них (№ 1, 3-6, 9) знову в штат Кадіївського табору № 144 [40]. Тривало дальше розширення табірної мережі Сталінського табору № 280. 23 жовтня 1944 р. у його складі було створено табірні відділення № 19 та 20, загальною лімітною наповнюваністю 1800 осіб [41]. 15 листопада в ході чергової реорганізації до складу табору № 280 НКВС СРСР передав чотири табірні відділення (№ 12-16) табору № 256 у м. Красний Луч. Натомість, із складу Сталінського табору було виведено (та передано Горлівському таборі № 242) три відділення – № 2, 19 та 20 [42]. Останні у поточному році зміни для табірної мережі № 280 сталися 14 грудня. Цього дня Москва санкціонувала створення у складі табору відділення № 18 на 1000 військовополонених із пунктом дислокації у Маріупольському морському порту [43].

Окрім усього іншого, необхідно відмітити, що новостворювані табірні підрозділи знаходилися у постійній динаміці. НКВС неодноразово змінював їхню лімітну чисельність, нумерацію та дислокацію, а окремі з них ліквідував зовсім. Наприклад, 13 грудня 1944 р. НКВС СРСР своїм черговим наказом упорядкував лімітну чисельність окремих табірних відділень Донбаських таборів у відповідність до фактичної чисельності їх контингенту. Зокрема, нові ліміти було встановлено для п’яти табірних відділень (№ 1, 2-5, 6, 13) табору № 144; для семи відділень (№ 1, 2, 4-8) табору № 217; для дев’яти (№ 1-9) табору № 242; для п’яти табірних відділень (№ 1-3, 9, 18) табору № 256; для семи відділень (№ 2, 3, 7, 9, 12, 17, 18) табору № 280. Одночасно ліквідувалося табірне відділення № 8

Кадіївського табору № 144 [44]. Про результати цієї масштабної організаційної діяльності УПВІ НКВС СРСР у регіоні свідчить той факт, що станом на 1 січня 1945 р. (за підрахунками автора) у складі шести Донбаських таборів знаходилося 86 табірних відділень загальною лімітною наповненістю близько 130000 військовополонених. Щоправда, реальна кількість утримуваного в таборах військовополонених контингенту була куди скромнішою. За даними НКВС України станом на 10 квітня 1945 р. у донбаських таборах для військовополонених перебувало 82563 особи [45].

Упродовж 1944 р. організація стаціонарних виробничих таборів для військовополонених інтенсивно тривала і в інших регіонах України. Зокрема, наказом НКВС СРСР № 00511 від 30 квітня 1944 р. весь особовий склад, майно та автотранспорт стаціонарного табору № 126 із Шадрінська (Курганська обл., РРФСР) переводився до Миколаєва, а 15 грудня 1944 р. у його складі створили табірне відділення № 2, з лімітом у 1200 осіб [46]. 3 липня 1944 р. було організовано табір № 159 в Одесі з лімітною чисельністю контингенту 12000 осіб. Згодом у складі табору було організовано табірне відділення (№ 1), де утримувалися полонені, які працювали на відновленні Миколаївського суднобудівного заводу ім. А.Марті. На початок вересня 1944 р. у складі табірної управління № 159 нараховувалося вже 5 табірних підрозділів [47]. 10 липня 1944 р. С. Круглов підписав одразу кілька нормативних приписів про організацію стаціонарних таборів військовополонених на території України. У наказі № 00797 йшлося про передислокацію ФППТ № 139 у район м. Умані та переведення його в категорію стаціонарних. Стаціонарний табір № 139 (з лімітом 5000 осіб) утворювався на базі особового складу, майна та автотранспорту колишнього ФППТ і його збірних пунктів, і мав розміщуватися у приміщеннях, котрі до цього займав інший ФППТ – № 33 [48]. У наказі № 00799 йшлося про організацію таборів для військовополонених у Ніжині (№ 176, ліміт – 1500) та Чернігові (№ 177, ліміт – 2000 осіб). Їх створювали на базі приміщень згадуваних нами вище резервних таборів. Згодом, для використання

військовополонених на відновленні Прилуцького заводу пожежних автомобілів, у складі табору № 177 організували табірне відділення № 1 з лімітом у 1000 осіб, а 30 грудня 1944 р. – табірне відділення № 2 у Чернігові [49]. Треба відмітити, що табір № 176 у Ніжині дислокувався недовго. 18 вересня 1944 р. наказом НКВС СРСР № 001168 його було переведено до м. Бельці (Молдавська РСР). Визначальною причиною подібного кроку стала, як йшлося в наказі, – “...відсутність належних умов розміщення і утримання військовополонених у таборі...”[50].

24 серпня 1944 р. з'явився наказ НКВС СРСР № 001031 “Про організацію табору для військовополонених у м. Жмеринка Вінницької області”. За новостворюваним стаціонарним табором, лімітною наповнюваністю 3500 осіб, закріплювався номер – 253. У жовтні 1944 р. в його складі було організовано три табірні відділення (№ 1 – 3) загальним лімітом у 3000 бранців і пунктами дислокації: № 1 – м. Вінниця (завод суперфосфатних добрив НКХП СРСР); № 2 – ст. Гнівани, Тиврівського району (рудоуправління); № 3 – с. Глухівці, Комсомольського району (каоліновий комбінат) [51].

Виконуючи рішення союзного керівництва щодо використання військовополонених на будівництві Дніпропетровського автомобільного заводу, НКВС СРСР 30 листопада 1944 р. санкціонує організацію в місті стаціонарного табору для військовополонених № 315 з лімітом у 5000 осіб. На початку грудня в складі табору з'являється відділення № 1 (м. Дніпродзержинськ, азотно-туковий завод), що його УПВІ передав зі штату Запорізького табору № 100 (т/в № 4) [52].

9 вересня 1944 р. В. Чернишов підписав одразу два накази №№ 001132 і 001133 про організацію стаціонарних таборів для військовополонених у Бердичеві та Коростені Житомирської області. Табір № 112 (м. Бердичів) створювався в складі двох табірних відділень з лімітною наповнюваністю 7500 осіб. Коростеньський табір № 110 був розрахований на лімітну чисельність 3000 військовополонених [53].

У кінці 1944 р. НКВС розпочав організацію стаціонарних таборів для військовополонених і в безпосередній близькості від районів бойових дій на Прикарпатті. У жовтні 1944 р наказом НКВС СРСР № 001271 було створено перший з них № 304 (м. Станіслав). Вже наступного місяця центральне керівництво наркомату через брак належних приміщень для організації табору, ухвалило рішення про його передислокацію до м. Сваляви (Закарпаття). Проте загрозлива епідемічна ситуація у цьому регіоні, врешті-решт, примусила Москву відмовитись від планів передислокації табору [54].

Останнім стаціонарним табором для військовополонених, організованим у 1944 р. на території Української РСР, став – № 136. Наказом НКВС СРСР № 001493 від 14 грудня 1944 р. місцем дислокації його управління було визначено ст. Карлівка Полтавської області. У складі табору створили два табірних відділення загальною лімітною наповненістю 3000 осіб. Військовополонені, котрі утримувалися в них працювали на місцевих цукрових заводах [55].

Таким чином, у 1943-1944 рр. УПВІ НКВС СРСР та його республіканські структури організували на території 17 областей Української РСР 26 стаціонарних таборів для військовополонених (177 табірних відділень з лімітом понад 260000 бранців) [Див. додатки Ж, 3]. На початку 1945 р. функціонували 13 з них, у складі котрих перебувало 115 табірних відділень здатних розмістити одночасно близько 215000 військовополонених [56].

Початок 1945 р. в історії УПВІ НКВС СРСР позначився масштабною структурною реорганізацією, котра стала наслідком зростання кількості полонених у таборах різних типів і розширення функцій відомства по роботі з військовополоненими. 11 січня 1945 р. Л. Берія підписав наказ № 0014 “Про покращення керівництва роботою таборів для військовополонених та інтернованих”. “...з метою покращення керівництва роботою таборів..., - читаємо в наказі наркома, – ...Організувати у складі НКВС Української та Білоруської РСР Управління у справах військовополонених та інтернованих...”[57]. Фактично, йшлося про реорганізацію існуючих у штаті

республіканських НКВС відділів в управління з більшими штатами, але практично тими ж функціями та компетенцією. У складі УПВІ НКВС Української РСР відтепер існувало 8 підрозділів – 3 відділи та 4 відділення. На додаток до існуючих (відділу охорони та режиму, санітарному та відділенню “по трудовому використанню військовополонених”), утворювався оперативний відділ, відділ постачання, а також 3 відділення: облікове, квартирно-експлуатаційне й політичної роботи [Див. додаток Е]. Начальником новоствореного УПВІ НКВС Української РСР призначили полковника І. Шумського, який до цього працював начальником управління табору № 62 (м. Київ). Його заступником став полковник В. Єрофеев колишній заступник начальника УНКВС Миколаївської області. Оперативний відділ очолив підполковник державної безпеки М. Тимошенко, котрого перевели до УПВІ з посади начальника оперативного відділу НКВС УРСР. Усього в штаті УПВІ НКВС УРСР нараховувалося 80 посадових одиниць. На час призначення персонального складу співробітників управління (1 лютого 1945 р.) у його штаті залишалось 29 вакантних посад [58].

Сталися організаційні зміни й на місцях. У складі УНКВС Дніпропетровської та Житомирської областей утворювався відділи у справах військовополонених й інтернованих (ВВІ УНКВС) зі штатами 33 та 25 осіб відповідно. Розширювали свої склади й існуючі ВВІ УНКВС Ворошиловградської та Сталінської областей. Відтепер у їхніх апаратах працювало по 44 особи. Крім усього, при УНКВС Дніпропетровської, Ворошиловградської та Сталінської областей утворювались окремі відділення “по роботі серед інтернованих німців”, у кожному з яких працювало 7 співробітників. Стрімке розширення географії дислокації стаціонарних таборів для військовополонених привело до того, що у складі УНКВС Вінницької, Полтавської, Харківської, Київської, Миколаївської, Одеської, Чернігівської та Запорізької областей були створені відділення у справах військовополонених та інтернованих. Їхні штати були порівняно

невеликі – всього 12 осіб [59]. Одночасно Л. Берія призначив і начальників ВВІ УНКВС Ворошиловградської та Сталінської областей [60].

Паралельно тривала робота з організації нових таборів і табірних відділень на території республіки, що тепер уже повністю була очищена від окупантів. Протягом січня 1945 р. НКВС УРСР (з утворенням УПВІ НКВС УРСР відповідальність за організацію таборів було покладено на республіканський наркомат) створив 3 нових табірних відділення в стаціонарних таборах №№ 217 (Краматорськ), 280 (Сталіно) та 315 (Дніпропетровськ). Відділення № 10 табору № 100 (м. Запоріжжя) передислокували з металургійного комбінату “Запоріжсталь” у розпорядження тресту “Запоріжбуд” [61].

Організація нових таборів для військовополонених тривала й узимку. 8 січня 1945 р. з’явився наказ союзного наркомату про організацію виробничого табору для військовополонених № 134 в Улянівці Сумської області (ліміт – 4500 військовополонених). Трудовий фонд усіх трьох новостворюваних відділень цього табору передбачалося використати у цукровій промисловості та на лісорозробках [62].

Із перенесенням військових дій на територію країн Центральної Європи неминуче розтягнулися фронтові комунікації, а це додавало клопоту з організацією евакуації значних мас полонених у тил. До того ж виникла потреба у перевантаженні ешелонів бранців із вузької (західноєвропейської) на широку (східноєвропейську) залізничну колію. Переслідуючи цю мету, 24 січня 1945 р. наказом № 0036 НКВС СРСР доручає республіканському наркомату організувати у прикордонних районах УРСР спеціальні проміжні табори-розподільники: № 186 – м. Залуж, Львівської області (з лімітом контингенту у 15000 осіб); № 194 – м. Сянок (Польща), з лімітом – 10000 осіб [63]. Ці табори мали виконувати роль своєрідних перевалочних пунктів для військовополонених на їх шляху до стаціонарних виробничих таборів у глибокому тилу.

Особливо плідним у плані організації нових таборів для військовополонених на території УРСР виявився останній місяць зими 1945 р. Лише протягом одного дня – 27 лютого, НКВС СРСР спрямував на місця 8 наказів, що стосувалися організації нових відділень таборів для військовополонених, зміни дислокації таборів, існуючих лімітів, ліквідації табірних відділень тощо. Зокрема, управління стаціонарного табору для військовополонених № 136 переводили зі ст. Карлівка Полтавської області до обласного центру. Через відсутність приміщень для розміщення контингенту були ліквідовані одразу два відділення (№ 8 та 16) табору № 144 (м. Кадіївка), а ще шість його режимних підрозділів (№ 2, 4, 6, 9, 14, 15) змінювали свою лімітну наповнюваність до рівня фактичної наявності військовополонених у них. Одразу п'ять нових табірних відділень (№ 3-6, 7) розпочали облаштовувати у табірному управлінні № 315 (м. Дніпропетровськ). Три відділення (№ 3-5) з'явилися в Бердичівському таборі № 112. По одному табірному виробничому підрозділу було вирішено організувати у складі табірних управлінь: № 126 (м. Миколаїв), № 242 (м. Горлівка), № 280 (м. Сталіно). Зрештою, через два місяці – 24 квітня 1945 р. своє рішення про облаштування табірних відділень у Миколаєві НКВС СРСР відмінив [64].

Із початком весни 1945 р. кількість полонених ворожих солдатів і офіцерів динамічно зростала. Згідно з оприлюдненими новітньою російською історіографією даними, з 1 лютого по 9 травня 1945 р. Радянська Армія полонила понад 1668000 військовослужбовців Вермахту, СС та інших військових формувань Німеччини. За офіційною військовою статистикою кількість взятих у полон з 1 по 9 травня 1945 р. німецьких вояків, а також тих, котрі капітулювали після припинення військових дій у Європі, становила 1591125 осіб [65].

Як наслідок, шерег стаціонарних таборів для військовополонених, організованих на території УРСР, поповнювався черговими режимними об'єктами. Наказом НКВС СРСР № 00257 від 27 березня 1945 р. ФПТТ № 38

було переведено в категорію стаціонарних таборів з дислокацією у м. Рені Ізмаїльської області та лімітною наповнюваністю 4000 осіб [66]. Станом на 10 квітня 1945 р. у підпорядкуванні республіканського НКВС знаходилося 24 табори з лімітною наповнюваністю 297200 військовополонених. Із них 15 виробничих, 5 оздоровчих таборів, а ще 4 режимні установи знаходилися в стадії організації. Кількість утримуваних бранців становила 175074 особи, з яких 131640 – трудовий контингент виробничих таборів військовополонених, 19791 – мешканці оздоровчих таборів, а 23643 знаходилося на лікуванні в 37 спецшпиталях. ГУПВІ НКВС СРСР спланував у січні-квітні 1945 р. доправити в табори на території Української РСР 98300 військовополонених. Із цієї кількості на 10 квітня 1945 р. надійшов лише 32961 бранець, а завезення 65339 ще чекали [67]. Цікавою виглядає і географія розміщення військовополонених по регіонах УРСР [Див. додаток І]. Як видно з таблиці, областю найбільшої концентрації стаціонарних виробничих таборів для військовополонених були індустриальні райони Донбасу, Південного Подніпров'я, Причорномор'я та Київ. Натомість, на Правобережжі, в західних регіонах УРСР і на прикордонних з Польщею територіях ГУПВІ НКВС тримало нечисленні контингенти бранців у так званих “невиробничих таборах”.

Із метою використання військовополонених на відбудові міського житлового фонду Херсона 25 квітня 1945 р. НКВС СРСР прийняв рішення про створення у цьому місті стаціонарного табору № 214 з лімітом 2000 бранців [68]. Вже 27 квітня 1945 р. з'явилися одразу два накази В. Чернишова про організацію таборів на території УРСР. Один із них - у селі Гельсендорф Дрогобицької області - отримав порядковий номер 232 та ліміти у 1500 осіб. Його бранців планували використати на будівництві місцевих сажових заводів. Інший стаціонарний виробничий табір № 269 за задумом господарських органів та НКВС мав забезпечити робочою силою підприємства цукрової промисловості Одещини та Кіровоградщини. Створювали його на ст. Виска (Одеська залізниця) Кіровоградської області у

складі шести табірних відділень із загальною лімітною наповненістю 3650 військовополонених [69]. На цукрових заводах Полтавщини мали використовувати трудовий контингент новоствореного стаціонарного виробничого табору для військовополонених № 122, котрий облаштували в селищі Ромодан Миргородського району. Початок організації його одинадцяти табірних відділень (загальною лімітною наповнюваністю – 5900 осіб) було покладено наказом НКВС СРСР № 00418 від 30 квітня 1945 р.[70]. 5 травня 1945 р. керівництво союзного наркомату доручило НКВС УРСР організувати табір для військовополонених у Золочеві Львівської області. Лімітна наповнюваність новостворюваного режимного об'єкту № 306 складала 6500 осіб, котрих передбачалося працевлаштувати на кам'яновугільних копальнях Прикарпатського вугільного басейну [71]. Після цього організацію нових стаціонарних таборів військовополонених в Україні було тимчасово призупинено, а відновило її УПВІ НКВС і ВВІ УНКВС УРСР лише у липні 1945 р. “...З метою організаційного зміцнення керівництва таборами... для військовополонених, розташованими на території Одеської області, - читаємо в диспозиційній частині наказу НКВС СРСР № 00820 від 12 липня 1945 р., – НКВС УРСР... на базі табірних відділень №№ 13, 14, 17 та 18 табору НКВС СРСР для військовополонених № 159, організувати у м. Котовську Одеської області табір НКВС для військовополонених № 426 з лімітом 5400 осіб...” [72]. Як бачимо, у цьому випадку НКВС застосувало дещо інший принцип організації табору. Якщо згадувані нами вище табори № 134, 186, 194, 38, 232, 269, 122, 306 створювалися на абсолютно нових місцях і з залученням новоприбулих контингентів бранців, то табір у Котовську постав у наслідок структурної реорганізації Одеського стаціонарного табору № 159. Надалі НКВС все частіше застосовуватиме структурно-реорганізаційний принцип із метою створення нових стаціонарних таборів.

4 червня 1945 р. ДКО ухвалив постанову № 8921сс. Тут також йшлося про широке використання військовополонених для будівництва мережі

автомобільних шосейних доріг. Із цією метою бранці надходили у розпорядження створеного в структурі НКВС СРСР Головного управління будівництва шосейних доріг (ГУШОСДОР НКВС СРСР). Протягом наступних літніх місяців на території УРСР було організовано три стаціонарні виробничі табори військовополонених, бранці яких працювали в системі ГУШОСДОР. Серед них № 412 – у Харкові, № 413 – у Хоролі, Полтавської області та № 414 – у селищі Березань на Київщині. Джерелом комплектування динамічно зростаючого трудового фонду цих режимних установ, передусім, були контингенти ліквідованих відділень інших таборів для військовополонених. Наприклад, на середину вересня 1945 р. у складі табору № 414 було вже 3 табірних відділення [73]. Надалі НКВС СРСР неодноразово реорганізовував існуючі в Україні табори ГУШОСДОР. 31 грудня 1945 р. з'явився наказ новопризначеного наркома внутрішніх справ С. Круглова № 001557, що санкціонував створення на базі існуючих таборів ГУШОСДОР 19-ти стаціонарних виробничих таборів для військовополонених, кожен з яких мав бути “прикріплений” до відповідного управління шляхового будівництва. В Україні таких управлінь було 4. Для обслуговування кожного з них відповідно облаштувалися табори: № 415 у Харкові (для Управління будівництва № 5 ГУШОСДОР) з лімітом у 9000 осіб; № 414 – у Києві (для Управління будівництва № 8) з лімітом 16000 військовополонених; № 417 – м. Дніпропетровськ (Управління будівництва № 12) лімітною наповненістю – 10000 бранців; № 418 – м. Херсон (Управління будівництва № 13) з лімітом у 7500 осіб. А існуючі до цього табірні управління № 412 та 413, були ліквідовані [74].

Одночасно з облаштуванням в Українській РСР нових режимних об'єктів ГУПВІ тривала територіально-організаційна реорганізація існуючих управлінь таборів для військовополонених. Виявилось це передусім у зміні пунктів дислокації табірних управлінь, корегуванні граничної лімітної кількості контингенту, а також у профільній реорганізації таборів. Так, у травні – вересні 1945 р. свою дислокацію змінили 7 табірних управлінь. З

метою наближення управління табору № 242 до центру розміщення його табірних відділень 14 травня 1945 р. його було переведено з Горлівки до м. Комсомольська Сталінської області [75]. 6 червня 1945 р. свою “прописку” змінили одразу чотири табірних управління: № 122 (сел. Ромодан, Полтавської обл.), № 186 (м. Залуж, Львівської обл.), а також табори № 194 та 275 (м. Сянок і Перемишль), які за договором між СРСР та Польщею мали відійти останній. Відтепер пунктами їх дислокації були відповідно Лубни на Полтавщині, Сміла в Київській області, Самбір – Дрогобицької та Львів. Причиною такого кроку НКВС стала, як говорилося в наказі з цього приводу – “...відсутність обладнаних приміщень для розміщення військовополонених в таборах...”[76]. Проте, що стосується останніх двох таборів, то їхню передислокацію, на нашу думку, все ж зумовило прикордонно-територіальне питання. 9 червня 1945 р. було змінено адресу ще одного табірних управління № 269. Через відсутність приміщень для розміщення та належного утримання бранців у селищі Мала Виска Кіровоградської області його передислокували на ст. Цукрова Одеської залізниці з розміщенням на території Сабліно-Знаменського цукрового заводу. Одночасно зменшувалася (до рівня фактичної наявності житлового фонду) лімітна чисельність відділень табору. Окремі табірні відділення ліквідовувалися та утворювалися нові [77]. У жовтні 1945 р. (також через відсутність житла для розміщення контингенту) змінило свою розташування й управління табору № 413. Його переводили з м. Хорол Полтавської області до Лубен [78].

Дещо відмінна від вищенаведених ситуація склалася в липні 1945 р. у Золочеві на Львівщині. Тут на приміщення табору військовополонених № 306 претендували військові інстанції. Зрештою це й виявилось причиною його передислокації до Шепетівки. Одночасно лімітну чисельність (тепер уже Шепетівського) табору № 306 було збільшено до 5600 осіб, а до його складу ГУПВІ передав 6 табірних відділень Бердичівського табору № 112 [79]. Аналогічні причини змусили НКВС у вересні-жовтні 1945 р. із Станіслава до Чернівців перевести особовий склад, майно та контингент

військовополонених табору № 304 [80]. Прикладом профільної реорганізації стаціонарного табору для військовополонених може бути переведення Коростеньського табору № 110 із категорії стаціонарних оздоровчих таборів до шереху виробничих. Відповідний наказ В. Чернишов підписав 27 липня 1945 р. [81].

Паралельно УПВІ НКВС УРСР за вказівками з Москви облаштувало нові табірні відділення в існуючих таборах. Залежно від поставлених урядом господарських завдань, реальної чисельності бранців у таборах, існуючих умов їх розміщення тривала фактично перманентна структурна реорганізація табірних відділень. Звернемося до конкретних фактів. Протягом шести місяців (березень-жовтень) 1945 р. у складі 16 раніше існуючих на території УРСР і 10 новоутворених табірних управлінь було організовано 344 відділення. За цей же час 2 табірних відділення змінило свою дислокацію всередині табору, 30 – нумерацію, 21 – лімітну чисельність, 25 – були передані з одного табору до іншого, а 14 – ліквідовано [82]. На наш погляд, серед причин, що викликали таку небачену організаційну активність органів радянського військового полону слід назвати: необхідність розміщення значних контингентів трудового фонду військовополонених, котрі надходили з фронтів; відсутність у багатьох відділеннях стаціонарних таборів належних умов для розміщення бранців; значна віддаленість окремих табірних підрозділів від своїх управлінь тощо.

Упродовж літніх місяців 1945 р. фронтові органи військового полону звільнили значну частину полонених, які утримувалися у ФППТ на території країн Центральної Європи та Німеччини. За даними Генерального штабу Червоної Армії, їх кількість становила близько 600000 осіб [83]. Як наслідок – низка тилкових виробничих таборів у Радянському Союзі позбавлялися потенційної можливості поповнити свої трудові контингенти. У зв'язку з цим 30 серпня 1945 р. керівництво НКВС наказом № 001000 прийняло рішення ліквідувати 21 із них. На території України така доля чекала передусім новостворені табори №№ 214 та 269. Їх особовий склад, майно,

автомобільний та гужовий транспорт передбачалося використати для укомплектування новостворюваних [84]. Фактично сталося так, що стаціонарні виробничі табори у Херсоні та на ст. Цукрова Кіровоградської області було ліквідовано навіть не завершивши їх організації. У жовтні 1945 р. ГУПВІ НКВС СРСР ліквідувало в Україні ще п'ять виробничих стаціонарних таборів (№№ 38, 112, 122, 139 та 194), а в грудні два: Харківський табір № 412 та Лубенський – № 413. Всі людські та матеріальні ресурси цих режимних об'єктів спрямовувалися на укомплектування інших таборів на території УРСР, зокрема, таборів для військовополонених ГУШОСДОР НКВС СРСР [85].

Відчутна реорганізація таборів військовополонених на території України була розпочата НКВС напередодні нового 1946 року. 31 грудня заступник наркома внутрішніх справ СРСР В. Чернишов підписав наказ № 001560 “Про організаційні зміни у складі таборів НКВС для військовополонених на території Української РСР” [86]. Про масштабність останніх можна судити навіть із обсягу нормативного документу – 22 аркуші. Цікавий збіг: реорганізація цього разу торкнулася саме 22-х стаціонарних таборів для військовополонених на території УРСР. Метою акції керівництво НКВС СРСР бачило “... покращення організаційної структури таборів... та приведення їхньої лімітної чисельності у відповідність фактичній наявності військовополонених...” [87]. У результаті 20 стаціонарних об'єктів для утримання військовополонених втратили 200 своїх відділень. Натомість у складі 13-ти таборів було організовано лише 24 нових підрозділи. За функціональністю ці відділення були виробничими, приймально-розподільчими, а також обслуговували підсобні господарства таборів. Граничні ліміти контингентів усіх таборів також змінили, й відтепер їх загальна чисельність по УРСР становила 251500 осіб. Зокрема, найбільшими стаціонарними таборами для військовополонених були Київський № 62 (ліміт 260000, 26 табірних відділень); Кадіївський № 144 (ліміт 300000, 18

режимних підрозділів) та № 280 - у Сталіно, з таким же лімітним наповненням але в складі 25 відділень.

Таким чином, усього протягом 1943-1945 рр. УПВІ НКВС СРСР та його республіканські структури організували на території Української РСР 37 стаціонарних табори для військовополонених. У результаті вищерозглянутих організаційних і структурно-реорганізаційних заходів відомства на початок 1946 р. функціонували 26 таких таборів (4 із них у системі ГУШОСДОР НКВС СРСР), у складі котрих за неповними даними перебувало 263 табірних відділення з лімітною наповненістю понад 320000 військовополонених [Див. додатки Ж, 3].

У порівнянні зі східними регіонами СРСР організація на території Української РСР мережі стаціонарних режимних об'єктів для військовополонених у 1943-1945 рр. мала суттєві особливості. По-перше, вона відбувалася в умовах триваючих в регіоні інтенсивних військових дій. По-друге, очищена від нацистів територія республіки являла собою суцільну руїну. Це неминуче створювало проблеми з облаштуванням таборів, адже існував сталий брак придатних для цього приміщень і матеріально-технічних ресурсів. По-третє, промислово-ресурсний потенціал України був одним із найбільших в СРСР, а обсяги необхідних відбудовчих робіт просто вражали. Саме останнє зумовило бажання влади сконцентрувати в Українській РСР значні контингенти військовополонених і сповна використати цей трудовий фонд.

У процесі організації стаціонарних таборів для військовополонених на території України в ході її визволення від німецько-фашистських військ виразно виділяються два часові етапи. Кожен із них зумовлювали конкретні завдання у царині розвитку радянської системи полонення, евакуації та утримання військовополонених у регіоні України.

Перший етап (вересень 1943 – травень 1944 р.) відзначався тим, що облаштування стаціонарних таборів для військовополонених здійснювалось у безпосередній близькості до районів інтенсивних бойових дій та було

зумовлене передусім суто внутрішніми потребами ефективного функціонування системи полонення й евакуації військовополонених із прифронтової зони у глибокий тил, і до того ж в умовах зростаючої їх кількості.

На другому етапі (травень 1944 – 1945 р.) розширення та реорганізація табірної мережі відбувалася виключно з метою задоволення зростаючих потреб у робочій силі для відбудови зруйнованого війною господарства УРСР. Як свідчать архівні документи, масово застосувати працю в'язнів таборів для військовополонених на території республіки режим розпочав якраз навесні 1944 р. Саме з цією метою УПВІ НКВС СРСР та його структури на місцях розгорнули небачену до цього діяльність з організації нових таборів і табірних відділень.

Процес організації мережі стаціонарних таборів для військовополонених на визволеній від нацистів території Української РСР відзначався неабияким динамізмом. Застосовуючи структурно-реорганізаційне адміністрування (створюючи, реорганізовуючи, змінюючи дислокацію, нумерацію, ліміти, ліквідовуючи табори та їх відділення), НКВС намагався забезпечити фізичне збереження контингентів військовополонених з метою ефективного використання трудових ресурсів останніх.

3.2. Розвиток табірної мережі для військовополонених у 1946 – 1950 рр.

По закінченні Другої світової війни вся система роботи з військовополоненими в Радянському Союзі була суттєво скорегована, передусім із урахуванням нових умов, обставин мирного часу, а також господарських планів керівництва СРСР і зростаючої потреби у використанні праці бранців війни. Україна та її промислово-сировинний і

сільськогосподарський потенціал посідали у цьому контексті далеко не останнє місце.

Початок першого повоєнного року в діяльності органів УПВІ НКВС УРСР вже традиційно позначився структурно-реорганізаційними змінами, пов'язаними з розширенням географії розміщення військовополонених у окремих регіонах України та поступовим зростанням їх чисельності в таборах. 16 січня 1946 р. з'явився наказ № 0044 заступника союзного наркома внутрішніх справ по кадрах Б. Обручнікова, в якому оголошувалися зміни в штатах УПВІ НКВС УРСР, ВВІ УНКВС Сталінської, Ворошиловградської та Дніпропетровської областей, відділень у справах військовополонених та інтернованих УНКВС Київської, Житомирської, Запорізької, Одеської та Харківської областей. Кількість працюючих у них співробітників зростає. Зокрема, в штаті Управління у справах військовополонених та інтернованих республіканського НКВС відтепер нараховувалося 78 осіб [88]. У складі УНКВС Вінницької, Дрогобицької, Миколаївської, Полтавської, Станіславської та Чернігівської областей утворювали групи у справах військовополонених та інтернованих (ГПВІ УНКВС), штатні склади Кам'янець-Подільського, Львівського, Сумського та Херсонського УНКВС поповнилися посадами старших оперуповноважених у справах військовополонених та інтернованих [89]. Відтепер структурні підрозділи системи військового полону охоплювали своєю діяльністю 18 областей Української РСР (із 23-х існуючих на той час). Подібне структурно-територіальне розширення було закономірним і стало наслідком не лише зростання чисельності військовополонених та розширення географії дислокації таборів, але й ускладнення функціональності самого відомства по роботі з військовополоненими та інтернованими [Див. додаток Е].

Протягом 1946 р. в Україні тривала інтенсивна розбудова мережі стаціонарних таборів і їхніх відділень. У січні 1946 р. черговим виробничим режимним підрозділом (№ 16) з лімітом у 200 осіб поповнився склад стаціонарного табору для військовополонених № 159 (м. Одеса). Його

контингент планували використати на відновленні місцевого санаторію НКВС [90]. У лютому 1946 р. УПВІ НКВС УРСР отримало вказівки розформувати окремі табірні підрозділи. Зокрема, 12 лютого 1946 р. “у зв’язку зі звільненням житлового фонду...для розміщення робітників ХТЗ” відділення № 2 Харківського табору № 149 ліквідували, а військовополонених передали табірному відділенню № 9, лімітну чисельність котрого одночасно збільшили з 1500 до 2500 осіб [91]. Тоді ж з’явився ще один наказ, котрий стосувався організаційних питань. “У зв’язку зі зміною програми автошляхового будівництва ГУШОСДОР НКВС СРСР” [92] було вирішено ліквідувати 5 виробничих таборів закріплених за будовами цього відомства. В Україні ліквідації підлягав табір № 418 (м. Херсон). Його трудовий контингент, майно та особовий склад передали до іншого табору ГУШОСДОР № 417 (м.Дніпропетровськ) [93]. Насамкінець, 12 лютого 1946 р. НКВС СРСР відмінив своє попереднє рішення про ліквідацію табірної відділення № 9 Краматорського табору № 217, що його бранці працювали на підприємствах Часов-Ярського рудоуправління НКЧМ СРСР [94]. Станом на 1 березня 1946 р. на території України в діючих на той час 26-ти стаціонарних виробничих таборах утримувалося 242241 військовополонений [95].

Структурно-реорганізаційні зміни в системі стаціонарних виробничих об’єктів НКВС для військовополонених ще з більшою інтенсивністю тривали й надалі. Так, у період з березня по листопад 1946 р. УПВІ НКВС УРСР та його низові ланки на основі наказів із центру створили десять нових табірних відділень у складі восьми таборів. Одночасно 11 табірних підрозділів у десяти таборах було ліквідовано, а шість (у 5-ти таборах) - змінили свою дислокацію. Чотирьом табірним управлінням (№№ 186, 177, 217 та 275) та п’яти відділенням було змінено лімітну чисельність, а п’ять режимних підрозділів – реорганізовано шляхом об’єднання чи зміни профілю [96].

Типовими причинами ліквідації табірних відділень було закінчення робіт на окремих підприємствах (у зв'язку з чим, потреба в робочих руках військовополонених відпадала); необхідність звільнення приміщень таборів для розміщення на цій площі інших установ; невідповідність житлового фонду для утримання військовополонених узимку; переведення контингенту до інших таборів тощо. Зокрема, табірне відділення № 6 табору № 186 (м. Сміла) ліквідували у березні 1946 р. у зв'язку із закінченням робіт на цукровому заводі, котрий обслуговував трудовий контингент цього режимного підрозділу. За подібних обставин у травні 1946 р. було розформоване табірне відділення № 8 Полтавського табору № 134, бранці якого виявилися більше непотрібними на Шалигінському цукровому заводі [97]. 17 травня 1946 р. з'явився наказ про ліквідацію відділення № 21 Київського табору № 62 та переведення його контингенту до режимного виробничого підрозділу № 20 цього ж табору [98]. Через відсутність елементарних умов для розміщення та утримання контингенту військовополонених 16 березня 1946 р. був підписаний наказ союзного Наркомату внутрішніх справ про ліквідацію табірної відділення № 7 (ст. Сіль, трест "Артемсіль" НКХП СРСР) Краматорського табору № 217. Подібні негаразди з житлово-побутовими умовами розміщення полонених стали причиною ліквідації у вересні 1946 р. табірної режимного підрозділу № 13 табору № 149, трудовий контингент якого обслуговував цегельні заводи на ст. Основа, Харківської області. Непідготовленість табірних бараків для утримання військовополонених узимку виявилася причиною розформування у жовтні 1946 р. табірних відділень №7 (Коростеньського табору № 110) та № 17 (табору № 280, м. Сталіно) [99]. "У зв'язку з відсутністю контингенту військовополонених" НКВС СРСР 18 березня 1946 р. наказав ліквідувати табірне відділення № 8 Дніпропетровського табору № 315, яке, свого часу створили для обслуговування буро-вугільних копалень у м. Олександрія. 18 квітня 1946 р. наказом заступника міністра внутрішніх справ В. Чернишова у складі Львівського стаціонарного табору для

військовополонених № 275 було розформоване табірне відділення № 6 (м. Ковель) лімітною наповнюваністю 1000 осіб. Причиною такого кроку стала передача контингенту військовополонених бази МЗС СРСР № 3602 для формування з цього контингенту окремих робочих батальйонів [100].

Нові ж табірні відділення як і раніше утворювалися (за виключенням оздоровчих режимних підрозділів) переважно за господарсько-виробничої необхідності. Проте все частіше основним методом їх організації виявлялося не комплектування новоприбулим контингентом, а перерозподіл мешканців існуючих табірних підрозділів, зменшення їх контингенту, передислокація останнього тощо. Ось лише кілька характерних прикладів. Для використання військовополонених на роботах будівельно-монтажного тресту № 3 МВС СРСР 19 липня 1946 р. було вирішено організувати у м. Тернополі табірне відділення № 13 (табір № 275 – м. Львів). Із цією метою зменшили лімітну чисельність відділень № 7 та 11 цього табору, а вивільнений таким чином контингент працевлаштували у Тернополі [101]. З метою експлуатації праці бранців в Берестовецькому кар'єрі ГУШОСДОР 21 червня 1946 р. МВС СРСР наказав організувати в складі табору № 306 (м. Шепетівка) табірне відділення № 7 з лімітною чисельністю 1000 військовополонених. Укомплектувати його передбачалося трудовим контингентом з інших, дислокованих в Україні, таборів військовополонених [102].

Високий рівень захворюваності та смертності серед військовополонених, котрий спостерігався взимку 1945-1946 рр., примусив керівництво НКВС вдатися до чергових структурно-реорганізаційних кроків у системі таборів з метою виправити становище. Директивою С. Круглова № 16 від 16 січня 1946 р. “Про заходи зі зниження захворюваності та смертності в таборах військовополонених” передбачалося створення у таборах оздоровчих відділень, які мали прийняти всіх ослаблених та хворих бранців [103]. На цій основі 1 квітня 1946 р. з'явився наказ про організацію низки таких підрозділів. Зокрема, на території України оздоровчі табірні

відділення облаштовували у таборах №№ 110, 126, 149, 159 та 232. Їхня загальна лімітна наповнюваність складала 5200 осіб [104].

Окрім ліквідації існуючих та створення нових табірних підрозділів ГУПІВ МВС СРСР досить часто практикувало передислокацію відділень, злиття кількох табірних підрозділів в один та перепрофілювання режимних об'єктів. Наприклад, у наказі НКВС СРСР № 00213 від 16 березня 1946 р. читаємо: “У зв'язку з клопотанням трестів “Радянськвугілля”, “Краснолучшахтбуд” та “Боково-Антрацит” НКВП Західних районів СРСР, а також НКВС УРСР про перекидання військовополонених, які працюють у цих трестах, із одних об'єктів на інші – наказую: 1. Народному комісару внутрішніх справ Української РСР генерал-лейтенанту Т. Строкачу табірне відділення № 11 табору НКВС № 256 ... з лімітом у 1000 осіб, передислокувати зі ст. Карахаш на ст. Щетово й вважати його при шахтах №№ 28 та 29 тресту “Боково-Антрацит”. Табірне відділення № 3 табору НКВС № 280 з лімітом у 1000 осіб, дислоковане на ст. Ханженково при шахті та житловому будівництві тресту “Радянськвугілля”, вважати при шахті “Холодна Балка” ... з тим же лімітом” [105]. 20 вересня 1946 р. “у зв'язку з доцільністю розміщення військовополонених у одному військовому містечку” союзне МВС доручило Т. Строкачу провести злиття табірних підрозділів № 7 та 13 Львівського табору № 275 в одне відділення. Цікаво, що номер, реорганізованому таким чином підрозділу, залишили першого (№ 7), а місцем дислокації відділення обрали базу другого – м. Тернопіль [106]. Ще один характерний приклад (цього разу функціонального перепрофілювання табірної підрозділу) стався 4 квітня 1946 р. “З метою проведення оздоровчих заходів у таборі МВС для військовополонених № 177,” – читаємо в наказі МВС СРСР № 00281, – “...реорганізувати приймально-розподільче табірне відділення № 9 табору МВС № 177 в с. Яцево Чернігівського району на 500 осіб в оздоровче табірне відділення...” [107].

Ще у квітні 1946 р. МВС СРСР підготувало та направило на місця наказ (№ 0030546), а згодом і директиву (№ 119-46), в яких йшлося про “укрупнення таборів і табірних відділень і встановлення лімітної чисельності, виходячи з фактичної наявності військовополонених”. На підставі цих рішень УПВІ МВС УРСР, ВВІ УМВС областей і управління таборів провели масштабну роботу, результатом якої стала чергова докорінна реорганізація табірної господарства дислокованих в Україні стаціонарних режимних об’єктів для військовополонених. 29 листопада 1946 р. В. Чернишов підписав наказ МВС СРСР № 001048 “Про організаційні зміни у складі таборів МВС для військовополонених на території Української РСР і встановлення їм лімітної чисельності”. Відповідно до цього нормативного документа, майбутні організаційні зміни стосувалися 22-х стаціонарних таборів із 25-ти функціонуючих на той час у республіці. Зокрема, розформували управління таборів № 186 (м. Сміла, Київської обл.) та № 304 (м. Станіслав), а також 36 табірних відділень інших таборів. Натомість було утворено лише 3 нових відділення, а 6 режимних табірних підрозділи передали в підпорядкування іншим управлінням таборів. Окрім усього, табори та їхні відділення отримали нові ліміти, які, відтепер були наближеними до реальної чисельності військовополонених у режимних установах. Найбільшими контингентами, як і кількістю відділень, могли похвалитися табірні управління № 62 (31000 військовополонених – 28 табірних відділень), № 144 (24000 бранців у 17 табірних підрозділах), № 280 (20000 – у 20-ти відділеннях) [108]. Листопадові організаційні зміни не торкнулися лише трьох стаціонарних таборів для військовополонених у системі ГУШОСДОР МВС СРСР (№№ 414, 415, 417). Завершилися поточні структурно-реорганізаційні зміни лише 28 грудня 1946 р. Тоді у складі стаціонарного табору № 280 (м. Сталіно) було створене відділення № 27 лімітною наповнюваністю 400 військовополонених. Останніх планували використати на авторемонтних роботах [109]. За неповними даними, на 1 січня 1947 р. мережа стаціонарних виробничих установ для

військовополонених в Українській РСР охоплювала 24 табори у складі 224 табірних відділень із загальною лімітною чисельністю понад 240000 осіб [Див. додаток Ж, 3].

Серед шеругу різнотипних стаціонарних режимних установ для утримання і трудового використання військовополонених, окремої уваги заслуговують так звані “окремі робочі батальйони” (ОРБ). У квітні 1946 р. на території України було організовано 34 таких батальйони. Для їхнього укомплектування контингентом частину військовополонених передислокували з інших регіонів СРСР, а частину передали безпосередньо із таборів на території України. Цікаво, що місцем дислокації переважної більшості ОРБ було обрано західний та центральний регіони України, де розміщувалося 24 із них. Зокрема, у Волинській області – 12, Львівській – 4, Дрогобицькій та Київській області – по 2, на Закарпатті, Буковині, Рівненщині та Полтавщині – по одному ОРБ. На півдні та сході України “прописалися” лише 10 новоутворених робочих батальйонів. Вісім із них - у Сталінській області, по одному – у Ворошиловградській та Одеській. Хоч організаційно ці режимні виробничі підрозділи й підпорядковувалися Міністерству Збройних Сил СРСР, проте охорона військовополонених, нагляд за дотриманням режиму та оперативна робота покладалися на низові ланки ГУПВІ МВС. Для цього в новостворюваних робочих батальйонах організовували додатковий штат співробітників [110]. Надалі кількість ОРБ на території України незначно зросла (до 43-х - на початку 1947 р.), а з другої половини 1947 р. почала скорочуватися. Так, на 1 січня 1948 р. на території УРСР залишалося всього 9 окремих робочих батальйонів військовополонених, у яких утримувалося лише 2700 осіб [111].

Протягом 1947 р. мережа стаціонарних таборів для військовополонених, дислокованих в Україні, продовжувала зазнавати суттєвих змін. В умовах фактичного припинення надходження нових партій військовополонених, поступове зменшення їхніх контингентів у таборах (репатріація непрацездатних, смертність, втечі, засудження) тягнуло за

собою ліквідацію чи передислокацію останніх. Одночасно продовжувала існувати гостра необхідність в організації нових режимних виробничих об'єктів, передусім для забезпечення виконання важливих урядових народногосподарських програм. Таким чином, чи не вперше з часу закінчення війни склалася ситуація, коли єдино можливими методами дальшого розвитку табірної господарства в УРСР залишились реорганізація установ та перерозподіл контингентів військовополонених.

У січні-грудні 1947 р. ГУПВІ МВС та його республіканські структури ліквідували в Україні 2 стаціонарні табори, 45 табірних відділень. 12 табірних підрозділів, а також табір № 177 змінили свою дислокацію, 3 відділення – перепрофілювали. Натомість було утворено 5 нових табірних управління та 33 відділення [112]. Десятки об'єктів утримання військовополонених змінили свою нумерацію та лімітну чисельність [113].

7 січня 1947 р. “у зв'язку з відсутністю умов для утримання військовополонених” МВС СРСР наказом № 0010 ліквідувало табірне відділення № 11 Кадіївського табору № 144. Контингент військовополонених переводили в облаштовані для проживання взимку табори [114]. Подібні ж негаразди з житлово-побутовими умовами стали причиною розформування протягом 1947 р. ще низки табірних підрозділів. Зокрема, у березні було ліквідоване відділення № 20 Сталінського табору для військовополонених №280, у жовтні – табірне відділення № 4 табору № 134 (сел. Улянівка, Сумської обл.), а в грудні 1947 р. розформували по одному режимному виробничому табірному підрозділу в таборах № 110, 256 та 275 [115]. Необхідність використання трудового контингенту на інших об'єктах робіт стала причиною розформування у січні 1947 р. табірної відділення № 11 табору для військовополонених № 256 (м. Красний Луч) [116]. Наприкінці зими 1947 р. відмовились від подальшого використання робочих рук військовополонених дирекції Корнинського цукрового заводу (Житомирська обл.) та Ямпільського лісопункту міністерства чорної металургії (Сумська область). Наслідком цих рішень господарських органів

стала ліквідація у березні виробничих режимних підрозділів (№ 5 табору для військовополонених № 110, та № 3 табору № 134), котрі обслуговувало ці підприємства. У квітні 1947 р. через подібні причини були розформовані табірні відділення № 8 (табір № 217) та № 1 (табір № 280) [117]. Як економічно нерентабельне та збиткове 4 березня 1947 р. було розформоване табірне відділення № 5 Дніпропетровського табору № 315, бранці якого працювали на залізорудних копальнях області [118]. Тривав процес розвитку продовольчо-фуражної інфраструктури таборів МВС для військовополонених дислокованих в Україні. 4 травня 1947 р. наказом МВС СРСР № 00463 було започатковано формування сільськогосподарських табірних відділень у структурі таборів №№ 217 та 242 [119].

Рада Міністрів СРСР 14 березня 1947 р. ухвалила постанову № 1022 - 305с “Про відправку на батьківщину непрацездатних військовополонених та інтернованих, які працюють на підприємствах вугільної промисловості західних районів”. Із 18000 в’язнів таборів для військовополонених, які підпадали під репатріацію за цією постановою, на долю “українських таборів” припадало понад 12000 [120]. Згодом репатріювали військовополонених австрійців та угорців. Загалом же, на кінець 1947 р. з території України на батьківщину було репатрійовано 114626 військовополонених. Із них 52947 – німців, 7928 – громадян Австрії, 39850 угорців, 5083 румуни, 897 японців та 7921 – бранці інших національностей [121]. У результаті, чисельність контингенту таборів скоротилася, а це потягло за собою організаційні зміни у структурі окремих із них.

Наприклад, 13 червня 1947 р. “у зв’язку з частковою репатріацією військовополонених угорців і німців” було розформовано відділення №№ 2 та 5 Сумського табору № 134, змінено лімітну чисельність його діючих табірних підрозділів та порядкову нумерацію останніх [122]. 11 липня 1947 р. міністр внутрішніх справ СРСР С. Круглов підписав наказ № 00725 “Про приведення штатів таборів МВС для військовополонених у відповідність із наявністю у них контингентів”. Згідно з наказом, на реформування лімітної

кількості контингенту у бік зменшення чекали 10 таборів у 8 областях Української РСР (№№ 253, 125, 144, 256, 62, 275, 126, 136, 415 та 177). Переведення табірних управлінь на нові ліміти та штатну чисельність особового складу вимагалось завершити до 1 серпня 1947 р. [123]. Протягом липня – листопада 1947 р. через репатріацію частини бранців було також розформовано табірні відділення: №№ 5 та 6 Чернігівського табору для військовополонених № 177; № 8 – табору № 149 (м. Харків); № 6 – табору № 217 (м. Краматорськ); № 10 – табору № 242 (м. Горлівка); №№ 4, 7 – 9, 11 – 14 – табору № 159 (м. Одеса) та деякі інші [124].

Наслідком репатріації у 1947 р. значних мас військовополонених стали структурно-реорганізаційні зміни і в системі УПВІ-ВВІ-ГВІ МВС-УМВС УРСР. Спочатку у липні 1947 р. УПВІ республіканського МВС за вказівкою з Москви провів реорганізацію у складі окремих відділів власного апарату, а також скоротив штати груп у справах військовополонених та інтернованих УМВС Станіславської та Херсонської областей [125]. У зв'язку зі зростанням обсягів роботи з репатріації військовополонених у МВС СРСР визріла ідея створення в системі республіканських УПВІ відповідних структур, котрі б опікувалися цими питаннями. 5 вересня 1947 р. С. Круглов підписав наказ № 00944 “Про формування відділень із репатріації військовополонених та інтернованих у складі МВС БРСР, УРСР і Молдавської РСР”. Відділення по репатріації військовополонених та інтернованих (ВРВП) створювалися у структурі УПВІ за рахунок скорочення існуючих штатних одиниць. Місцем дислокації ВРВП УПВІ МВС Української РСР було встановлено ст. Коломия Львівської залізниці. Згідно положення, затвердженого цим наказом, новостворювані ВРВП “...організуються для контролю й керівництва роботою з перевірки та обслуговування ешелонів з репатрійованими військовополоненими та інтернованими на прикордонних станціях..” [126]. Вже 5 вересня 1947 р. наказ союзного міністерства продублювали у Києві. Причому, штат ВРВП УПВІ МВС УРСР (7 осіб) були укомплектовано за рахунок скорочення

відповідних посад у складі ВВІ УМВС Житомирської та Вінницької областей [127].

10 вересня 1947 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила чергову постанову, котра мала далекосяжні наслідки для еволюції табірної мережі військового полону в УРСР. Йдеться про рішення передати значні контингенти військовополонених для використання на підприємствах вугільної та паливно-енергетичної галузі. Наслідком ухвалення подібного рішення стала чергова реорганізація табірної господарства - скорочення контингентів військовополонених у одних таборах, їхня передислокація до інших, ліквідація існуючих та організація нових табірних управлінь і відділень. Вже 19 вересня 1947 р. МВС СРСР своїм наказом ліквідує стаціонарний табір для військовополонених № 15 у м. Артемівську. Його контингент передали Особливому шляхо-будівельному корпусу МВС, а також таборами №№ 149, 315, 217 та 125. 30 жовтня 1947 р. розформували й табірне управління № 136 (м. Полтава) та його 5 відділень. Весь контингент військовополонених було передано для використання у вугільну промисловість Донбасу [128]. Із метою працевлаштування бранців військового полону на вугільних копальнях передислоковували цілі табірні управління. Зокрема, 4 жовтня 1947 р. з'явився наказ союзного МВС про зміну дислокації стаціонарного табору № 177. Із Чернігова його переводили до м. Чистяково Сталінської області. Для поповнення трудового контингенту табору, йому передали частину військовополонених із сусіднього табору № 280, дислокованого в обласному центрі. Відтак, на 30 жовтня 1947 р., у складі новооблаштованого Чистяківського табору № 177 знаходилося 12 табірних відділень з лімітом у 11550 бранців. Табірне управління № 280 (м. Сталіно) відтепер об'єднувало у своєму складі 32 відділення загальною лімітною наповненістю 33500 осіб [129]. Окремим таборами, які позбулися частини власних контингентів військовополонених, зменшили лімітну чисельність останніх. Так вчинили, наприклад, із стаціонарними таборами № 100 (м. Запоріжжя), № 149 (м.

Харків), № 232 (м. Стрий) та № 253 (м. Вінниця), котрим зменшили загальний ліміт із 28600 до 25200 осіб [130].

Одночасно тривала організація нових таборів і табірних відділень. Наприклад, 30 вересня 1947 р., виконуючи рішення уряду, МВС СРСР санкціонувало облаштування нових табірних відділень у Донбаських таборах №№ 242 та 280. Зокрема, у складі Горлівського табору № 242 утворювалися 14 нових виробничих режимних підрозділи (№ 13-26), а стаціонарний табір для військовополонених № 280 (м. Сталіно) поповнився аж 21-м новоствореним відділенням (№ 21-41) [131]. У жовтні 1947 р. одразу 22 табірних підрозділи поповнили штати таборів № 144, 256 та 125. У складі Кадіївського табору № 114 облаштували 9 нових відділень (№№ 19-27) загальною лімітною наповнюваністю – 5300 військовополонених. Табір № 256 (м. Красний Луч) зарахував до свого штату 10 відділень (№№ 12-21) з лімітом у 10300 осіб. Склад Лисичанського табору № 125 поповнили 3 табірних відділення (№№ 7-9) загальною лімітною наповненістю 2500 бранців [132].

Все ж апогеєм організаційно-структурного реформування виробничої табірної системи МВС для військовополонених на території Української РСР у 1947 р. стало формування нових управлінь таборів. Вони були укомплектовані трудовим контингентом за рахунок так званого “розукрупнення” існуючих режимних установ і перерозподілу їхніх бранців. Наприклад, 1 листопада 1947 р. наказом № 001125 МВС СРСР ініціював організацію стаціонарного виробничого табору МВС для військовополонених № 470. Місцем дислокації його управління було визначено м. Свердловськ Ворошиловградської області. Трудовим фондом п’ять його новостворених табірних відділень забезпечили, передавши військовополонених із складу сусіднього табору № 256 (м. Красний Луч). Усі роботи з організації табору союзне керівництво МВС вимагало завершити до 20 листопада поточного року [133]. У грудні 1947 р. в структурі режимних об’єктів МВС для військовополонених на території

Української РСР одразу з'явилися 4 нових стаціонарних табори: № 471 (м. Макіївка); № 472 (м. Єнакієве); № 473 (м. Червоноармійськ, Сталінської обл.) та № 474 – в Алчевську. На комплектування сформованих таборів передали 33 табірних відділення зі складу донбаських таборів №№ 144, 242, 256 та 280. У результаті проведеної структурної реорганізації на початок січня 1948 р. у складі табору № 471 перебувало 15 табірних виробничих підрозділів із загальним лімітом 16200 військовополонених. Решта табірних управлінь об'єднували: № 472 - 9 відділень (11050 осіб); № 473 – 4 (5250 осіб); № 474 – 6 режимних виробничих підрозділів з лімітною наповненістю 6800 осіб. Наслідком подібної перетасовки контингенту військовополонених стало скорочення граничних лімітів таборам–донорам – № 242, 256, 280 із 72000 до 43950 військовополонених [134]. На завершення цієї грандіозної спеціальної операції ГУПВІ МВС СРСР урегулював штати таборів для військовополонених розташованих в Україні. 29 грудня 1947 р. з'явився наказ № 001313 “Про приведення штатів таборів МВС для військовополонених у відповідність з фактичною наявністю контингенту в них”. У результаті цього, протягом грудня 1947 - січня 1948 рр. було зменшено лімітну чисельність контингенту дев'яти таборам: №№ 315, 110, 62, 306, 417, 275, 126, 134 та 217 до загального рівня – 58100 військовополонених [135].

На 1 січня 1948 р. мережа стаціонарних виробничих установ МВС СРСР для військовополонених в Українській РСР охоплювала 26 таборів у складі 266-ти табірних відділень із загальною лімітною чисельністю понад 258000 осіб та 9 окремих робочих батальйонів [Див. додаток Ж, 3]. Проте реальна чисельність їхнього контингенту станом на 1 січня 1948 р. складала 201500 бранців військового полону [136].

Окрему категорію установ у системі ГУПВІ МВС СРСР становили режимні табори. Початок їх організації було покладено 9 вересня 1944 р. наказом НКВС СРСР № 001130 “Про утримання особливих категорій військовополонених у таборах № 99 та № 171” [137]. Тоді ж було

затверджено і положення “Про режимні табори НКВС для військовополонених”. Останні призначалися для утримання військовополонених – “...учасників звірств і злодіянь; ... активних фашистів і співробітників розвідувальних, контррозвідувальних та каральних органів ворога; ... втікачів із таборів, спецшпиталів, та тих, хто виявляє активні прагнення до організації втеч. ... Режим та охорона у цих таборах мають забезпечити надійну ізоляцію бранців від оточуючого населення та створення умов, що б виключали б будь-які можливості втечі...” [138].

На території України табірні підрозділи особливого режиму почали з’являтися у другій половині 1947 р. Їхній появі передував наказ С. Круглова № 00664 від 26 червня 1947 р. “Про незадовільну охорону військовополонених у таборах МВС прикордонної смуги та заходи по посиленню охорони й режиму утримання військовополонених у зонах і на роботах” [139]. Піддавши гострій критиці “вкрай незадовільну” охоронно-режимну роботу таборів, зокрема й дислокованих в Українській РСР, №№ 62, 110, 159, 232 та 280 союзний міністр висунув низку першочергових завдань, спрямованих на зниження рівня втеч військовополонених. Надалі передбачалося здійснити концентрацію та ізоляцію у спеціальних режимних таборах усіх бранців, котрих режим розглядав як військових злочинців, реальних і потенційних політичних противників, ідеологічних та класових опонентів тощо. До переліку військовополонених особливої категорії поступово зарахували також бранців, засуджених за різноманітні політичні та кримінальні злочини. 14 серпня 1947 р. заступник МВС СРСР І. Серов, підписавши відповідний наказ, санкціонував реорганізацію виробничих табірних підрозділів у режимні та створення нових режимних табірних відділень у стаціонарних виробничих таборах № 242 (м. Горлівка), № 280 (м. Сталіно) та № 256 (м. Красний Луч). Усього в складі трьох вищеназваних таборів у гранично короткі терміни (до 20 серпня 1947 р.) мали бути облаштовані 4 відділення особливого режиму, загальною лімітною наповненістю 4000 осіб [140]. Надалі кількість режимних табірних відділень

продовжувала зростати, а згодом на території УРСР з'явилися і режимні табори.

1948 рік для системи радянського військового полону виявився переломним. Саме з цього часу почалося суттєве і безповоротне скорочення мережі таборів, управлінь, відділів, відділень і груп у справах військовополонених та інтернованих МВС-УМВС. На наш погляд, причин цього кілька. По-перше, серед військовополонених (та й інтернованих) була величезна кількість людей старшого віку, хворих, ослаблених, а значить непрацездатних бранців. Природно, що режим не бажав далі утримувати цю армію чужинців, не маючи з них жодного зиску. По-друге, на Заході зростало напруження у суспільній думці занепокоєній тривалою затримкою військовополонених в СРСР. До того ж інтенсивно тривала підготовка підписання у найближчий час нової міжнародної конвенції з питань військового полону, запрошеним до участі в якій був і Радянський Союз, а тому демонстративно й надалі порушувати положення чинної Женевської конвенції 1929 р. (підриваючи цим здобутий повоєнним СРСР міжнародний авторитет) Й. Сталіну та його оточенню було невігідно.

Почалося все з урядової постанови № 334-123сс, ухваленої 15 лютого 1948 р., котрою з таборів військовополонених звільнялися молдавани–громадяни СРСР [141]. 21 лютого 1948 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову “Про репатріацію в 1948 р. 300000 осіб хворих і малопрацездатних військовополонених німців” [142]. 5 квітня 1948 р. уряд прийняв постанову № 1099 – 393с “Про репатріацію угорських і румунських військовополонених”, відповідно до якої із таборів звільнялося 93802 угорці та 46946 румунів [143], а 12 квітня – постанову “Про репатріацію військовополонених японців у 1948 році” [144]. 22 червня 1948 р. аналогічною урядовою постановою було санкціоновано репатріацію 257 генералів та старших офіцерів – громадян Австрії [145]. Виконуючи рішення уряду та відповідні накази союзного міністерства, УПВІ МВС УРСР і його низові ланки протягом березня-жовтня 1948 р. репатріювали на батьківщину

107989 військовополонених [146]. Абсолютна більшість репатріантів – це були військовополонені похилого віку (старші 50-ти років), непрацездатні та малопрацездатні бранці (3 і 4 групи працездатності).

Наслідком широкомасштабної репатріації стали чергові структурно-реорганізаційні зміни у системі УПВІ-ВВІ-ГВІ МВС-УМВС Української РСР. Протягом першого кварталу 1948 р. було ліквідовано табори № 417 (м. Дніпропетровськ), № 306 (м. Шепетівка), № 134 (м. Суми) та № 232 (м. Стрий), розформовано 46 табірних відділень [147]. Наказом союзного міністерства 12 квітня 1948 р. було розформовано апарати у справах військовополонених та інтернованих УМВС Дрогобицької та Сумської областей [148].

У квітні-липні (2-й квартал 1948 р.) УПВІ республіканського МВС за наказом із Москви розформувало табірне управління № 253 (м. Вінниця) та 24 відділення в різних таборах військовополонених [149]. У травні-червні 1948 р. наказами МВС СРСР та МВС УРСР було змінено штати управління, відділів, відділень і груп у справах військовополонених. Відтепер у складі УПВІ МВС УРСР працювало 76 осіб. Відповідні відділи УМВС Ворошиловградської та Сталінської областей нараховували 50 співробітників кожен. У відділеннях при УМВС Дніпропетровської та Київської областей відповідно – 9 та 4 працівники. ГВІ у складі Управлінь МВС Миколаївської та Житомирської областей мали у своєму складі відповідно – 2 та 1 співробітника [150].

Паралельно були здійснені кроки, щоб збалансувати реальну кількість військовополонених, котрі ще лишалися у таборах, з їхньою лімітною наповненістю. В тих умовах це означало суттєве скорочення штатів таборів. 4 червня 1948 р. з'явився і відповідний наказ МВС СРСР. Міністрам внутрішніх справ республік і начальникам УМВС областей наказувалося встановити нову лімітну чисельність і типові штати в існуючих таборах військовополонених. Особовий склад управлінь таборів, котрий таким чином вивільнявся, мав бути працевлаштований у системі ГУТАБу МВС

СРСР [151]. Знайшла застосування і частина приміщень та зон розформованих табірних відділень для військовополонених. На їхній базі Управління виправно-трудова таборів і колоній МВС УРСР організувало табірні пункти для в'язнів - радянських громадян. Наприклад, 31 травня 1948 р. з'явився наказ міністра внутрішніх справ УРСР Т. Строкача про організацію на місці розформованих таборів для військовополонених нових табірних підрозділів, де передбачалося розмістити в'язнів – інвалідів. Усього облаштувалося 6 таких колоній - у Вінниці, Шепетівці, Фастові, Одесі, Запоріжжі, Львові та Стрию (колишні т/в: № 1 та 5 табору № 253; № 14 – табору № 62; № 4 – табору № 159; № 5 – табору № 100; №№ 1 та 5 табору № 275). Загальна лімітна наповнюваність новостворюваних підрозділів ГУТАБу становила 6650 осіб [152]. Подібне перепрофілювання табірних підрозділів для утримання вітчизняного контингенту в'язнів застосовувалося й надалі.

У липні-жовтні (3-й квартал 1948 р.) мережу таборів і систему УПВІ-ВВІ-ГВІ МВС в Україні чекали нові зміни. Були ліквідовані управління таборів № 177 (м. Чистяково), № 217 (м. Краматорськ), № 472 (м. Єнакієве), № 473 (м. Червоноармійськ) та № 474 (м. Ворошиловград), а також розформовано 48 табірних відділень [153]. У жовтні – грудні (4-й квартал 1948 р.) розформували управління таборів №№ 470 (сел. Свердловськ) та 126 (м. Миколаїв). При цьому контингент першого передали на комплектування існуючих таборів для військовополонених ГУШОСДОР МВС СРСР. У цей самий час було ліквідовано й 29 табірних відділень у різних таборах [154]. Зазнали змін також апарати співробітників УПВІ-ВВІ-ГВІ республіканського МВС. Наказом С. Круглова від 3 грудня 1948 р. було ліквідовано групи у справах військовополонених та інтернованих при УМВС Вінницької, Кам'янець-Подільської та Миколаївської областей. УПВІ МВС УРСР, відділи у справах військовополонених та інтернованих УМВС Сталінської та Ворошиловградської областей, відділення при УМВС Дніпропетровської, Одеської та Запорізької областей та відповідні групи на

Львівщині, Київщині та Житомирщині – отримали нові штати [155]. Відтепер центральний апарат УПВІ МВС СРСР мав 54 співробітника, ВВІ УМВС по Сталінській та Ворошиловградській областях – по 34, відділення в Одесі та Запоріжжі – по 3, Харкові – 5, Дніпропетровську – 7. ГВІ УМВС Київської, Житомирської та Львівської областей мали у своєму складі єдиного оперативного працівника [156]. Таким чином, станом на 1 січня 1949 р. органи по роботі з військовополоненими та інтернованими існували лише у центральному апараті МВС УРСР і восьми обласних управліннях [Див. додаток Е].

1948 рік в історії системи радянського військового полону на території України запам'ятався не лише репатріацією мешканців табірних бараків, ліквідацією таборів і їхніх відділень. Табірна мережа ГУПВІ МВС як і раніше, мала забезпечувати широкомасштабне та ефективне трудове визискування військовополонених. Проводячи хоча й масову проте все ж вибіркочу репатріацію, ГУПВІ МВС намагалося одночасно, якомога з більшою користю, розпорядитися наявними в його руках трудовими ресурсами. Саме тому продовжували застосовуватися такі структурно-організаційні заходи: облаштування нових табірних відділень, передислокація існуючих таборів, реорганізація окремих табірних підрозділів, зміна лімітної чисельності контингенту, штатної чисельності особового складу тощо. Так, у січні – жовтні (1-3-й квартали 1948 р.) було організовано 11 нових табірних відділень, а у грудні 1948 р. – 30 [157]. У цей час нові табірні відділення створювалися виключно за гострої виробничої необхідності, адже трудовий фонд військовополонених невпинно скорочувався. Одночасно здійснювалася передислокація цілих табірних управлінь, окремих табірних відділень і невеликих контингентів військовополонених, як всередині табірної мережі України так і поза нею. Зокрема, у січні – березні 1948 р. із Харківського табору № 149 триста бранців етапували в табір № 280 (м. Сталіно), а контингент Дніпропетровського табору № 315 поповнився 950-ма військовополоненими

з таборів №№ 149, 232 та 275. У той же таки табір № 315 доправили 1193-х бранців із таборів і робочих батальйонів військовополонених дислокованих у Білорусії, Ленінградській та Володимирській областях РРФСР. У таборі № 62 (м. Київ) було сконцентровано 945 осіб військовополонених угорців, румунів та австрійців, які знаходилися на обліку в оперативних відділів [158].

Що стосується передислокації табірних управлінь, то вона зачепила лише систему ГУШОСДОР МВС СРСР. І це не випадково, адже саме програми шляхового будівництва на території Української РСР були тогочасним пріоритетом, а з огляду на неминучу й скору репатріацію основної маси військовополонених мали бути завершені якомога скоріше [159]. У січні 1948 р. із сел. Голіцине (Московської області, РРФСР) до Харкова передислокували табір для військовополонених № 401, що знаходився у підпорядкуванні ГУШОСДОР МВС СРСР. У березні 1948 р. у його складі нараховувалося 10 табірних відділень загальною лімітною чисельністю контингенту 11300 осіб [160]. 17-18 грудня 1948 р. С. Круглов підписав накази про передислокацію табірних управлінь №№ 414 та 424. Перше змінило свою київську “прописку” на Запоріжжя, а табір № 424 було передислоковано з П’ятигорська (Ставропольського краю, РРФСР) до м. Мелітополя Запорізької області. Сконцентрований у таборах двадцятитисячний трудовий фонд військовополонених мав забезпечити добудову автошляху Москва – Харків – Сімферополь. Одночасно реорганізували існуючі табірні відділення цих таборів, утворивши й 30 нових підрозділів [161].

1948 року в системі таборів військовополонених з’явилася ще одна цікава структурна новація – так звані “табірні відрядження”. Виникли вони як підрозділи табірних відділень, що створювалися з метою забезпечення робочою силою окремих підприємств і будівництв. Так, 13 травня 1948 р. у структурі табірної відділення № 10 Ворошиловградського табору № 144 створили відрядження лімітом у 500 військовополонених, які працювали на

будівництві Кадіївського сажового заводу та приміщень місцевої виправно-трудової колонії. Згодом цей підрозділ було почергово перепідпорядковано табірним відділенням № 13 та 1, а 27 листопада 1948 р. – розформовано. 23 червня 1948 р. два табірних відрядження (з контингентом 250 осіб кожне) з'явилися у складі управління табору № 62. Військовополонені тут працювали на об'єктах міністерств внутрішніх справ та державної безпеки УРСР [162]. Поступово створення фактично позаштатних табірних відряджень стало досить поширеним явищем у колі структурно-реорганізаційних заходів табірних адміністрацій, а тому МВС СРСР вирішив їх нормативно врегулювати. 30 липня 1948 р. заступник міністра внутрішніх справ СРСР І. Серов підписав наказ № 00916 “Про запровадження у складі табірних відділень таборів МВС для військовополонених штатних підрозділів – відряджень і встановлення для них типового штату”. “З метою скорочення витрат на утримання апаратів табірних відділень таборів для військовополонених, - читаємо в документі, - наказую: 1. Встановити у складі виробничих табірних відділень таборів МВС для військовополонених штатні підрозділи – відрядження, формування та розформування котрих проводити лише за наказом МВС СРСР. 2. Запровадити ... оголошений ... окремим додатком типовий штат для відряджень виробничих табірних відділень таборів МВС для військовополонених ...” Заступник міністра вимагав від тодішнього начальника ГУПВІ МВС СРСР генерал-лейтенанта Т. Філіпова провести ревізію усіх табірних відділень із контингентом 300 військовополонених і менше, й до 5 вересня 1948 р. підготувати проект наказу про перепрофілювання не менше 80 % останніх у відрядження табірних відділень. Одночасно необхідно було переглянути вже існуючі позаштатні відрядження й ті з них, котрі доцільно було б зберегти (не більше 60 %), оформити до 5 вересня 1948 р. уже як штатні відрядження табірних відділень. Затверджений типовий штат для відряджень табірних відділень був мінімально можливим – усього 8 осіб. Серед них начальник відрядження (майор–капітан); 2 чергових офіцери (ст. лейтенант–лейтенант); 4 вахтери

(сержант–молодший сержант); комірник (молодший сержант). При цьому остання посада запроваджувалася лише у відрядженнях, віддалених від своїх табірних відділень [163].

Керуючись вищезгаданим наказом, органи УПВІ-ВВІ-ГВІ МВС-УМВС Української РСР протягом вересня-грудня 1948 р. реорганізували у табірні відрядження кілька малокомплектних табірних відділень. Наприклад, 29 вересня 1948 р. у відрядження при табірному відділенні № 11 табору № 62 було переформовано табірне відділення №12, що його контингент працював на об'єктах будівництва МВС УРСР у м. Києві [164]. Одночасно активно облаштували й нові табірні підрозділи цього типу. Так, 14 грудня 1948 р. у складі чотирьох табірних відділень табору № 401, щойно передислокованого на територію України, було організовано 5 відряджень (лімітом 200 – 250 військовополонених кожне). 18 грудня 1948 р. чотири табірних відрядження (лімітом від 150 до 250 осіб) поповнили штати трьох виробничих відділень (№№ 9, 18 та 19) табору № 424 (м. Мелітополь) [165]. Організація відряджень у структурі окремих табірних відділень тривала й надалі.

Упродовж 1948 р. дальшого розвитку в Україні набула й мережа табірних відділень особливого режиму. Це пояснюється тим, що в процесі репатріації 1946-1948 рр. на батьківщину відправляли майже виключно тих військовополонених, котрі не були політично чи ідеологічно скомпрометовані перед режимом, що існував у СРСР. Із часом у таборах залишалося все більше бранців – колишніх військовослужбовців підрозділів СС, співробітників військової розвідки та контррозвідки, польової жандармерії, поліції, охоронних частин, а також тих, кого затримували від репатріації за підозрами чи звинуваченнями у вчиненні військових злочинів на окупованих територіях, організацію руху опору в таборах, саботаж і диверсії на виробництві, втечі, а також навмисне заподіяння фізичних ушкоджень і каліцтв (у надії бути репатрійованими як непрацездатні). Саме цьому контингенту ГУПВІ МВС і знаходило місце в режимних таборах і

табірних відділеннях. Тут слід також мати на увазі, що територія України була транзитною зоною в ході репатріації. Відфільтровані на цьому шляху та затримані від репатріації вищеперелічені категорії військовополонених доправлялися у місцеві табори, а тому поступово кількість так званого “особливого контингенту” в них зростала. 16 січня 1948 р. у ході реорганізації табірних відділень Київського табору № 62, в його складі з’явилися режимні відділення №№ 4 та 6. У квітні 1948 р. черговим режимним підрозділом (№ 13, з лімітом 600 осіб) поповнилося табірне управління № 280 (м. Сталіно). 19 жовтня 1948 р. у режимне відділення для утримання “особливого контингенту” із числа інтернованих групи “Б”, був перепрофільований виробничий табірний підрозділ № 16 табору № 242 (м. Комсомольськ). 28 жовтня режимне табірне відділення № 3 розформованого табору № 470 (сел. Свердловськ) передали до складу табірному управлінню № 256 (м. Красний Луч), де йому було присвоєно номер –15. 4 листопада виробниче відділення № 2 табору № 149 (м. Харків) реорганізували в режимне з лімітом у 1900. Статус режимних 25 грудня 1948 р. отримали табірне відділення № 6 Запорізького табору № 100 і перше табірне відділення табору № 110 (м. Коростень) [166]. Розширюючи мережу режимних табірних установ для військовополонених, ГУПВІ МВС одночасно зміцнювало їх охоронно-режимну інфраструктуру та кадри. Так, 30 жовтня 1948 р. з’явився наказ С. Круглова, згідно якого у штаті управлінь таборів для військовополонених особливого режиму запроваджувалася посада заступника начальника управління табору по режиму та охороні [167]. В окремих табірних відділеннях розширювалися штати охорони та оперативних працівників.

На початок 1949 р. на території Української РСР діяло 16 стаціонарних таборів (3 із них: № 401, 414 та 424 – підпорядковувалися безпосередньо МВС СРСР) у складі 197 табірних відділень із загальним лімітом 149630 осіб [Див. додаток Ж, 3]. За даними офіційної статистичної звітності УПВІ МВС УРСР станом на 10 жовтня 1948 р. реальна кількість військовополонених у

таборах становила 147170, що майже збігалось з лімітною наповненістю останніх [Див. додаток Ж]. Цей рік пройшов під знаком масової репатріації основної частини контингентів таборів військовополонених і робочих батальйонів інтернованих в СРСР іноземців. Окрім репатріації, основними завданнями УПВІ МВС Української РСР на 1949 р. визначалися: покращення ефективності трудового використання військовополонених й інтернованих, оздоровлення контингенту та зміцнення його фізичного стану, зміцнення режиму та охорони мешканців табірних бараків у зв'язку з репатріацією й формування режимних таборів [168].

Виконуючи урядові постанови від 6 та 19 лютого, 15 червня 1949 р. про репатріацію військовополонених та інтернованих австрійських громадян, німців, японців [169] ГУПВІ МВС СРСР спланував і провів протягом 1949 р. репатріацію військовополонених та інтернованих із таборів на території України. Її масштаби виявилися найбільшими за всі попередні роки. З квітня по жовтень 1949 р. було репатрійовано 36256 військовополонених. Зокрема, у 2-му кварталі 1949 р. (квітень-червень) із таборів України вивезли 11326 осіб, а в 3-му кварталі 1949 р. (липень-вересень) – 24930 військовополонених [170]. Протягом листопада-грудня з таборів ГУШОСДОР МВС СРСР, дислокованих на території України (№№ 401, 414, 424), планувалося репатріювати 21561 військовополоненого. Натомість, вивільнені таким чином зони таборів до 1 січня 1950 р. мали заповнити 11500 вітчизняних в'язнів [171].

Результатом репатріації військовополонених й інтернованих стало відчутне скорочення табірної мережі на території України. 20 січня 1949 р. МВС СРСР санкціонував ліквідацію табору № 125 (м. Лисичанськ), а 17 лютого з'явився наказ про розформування табірної мережі № 275 (м. Львів). Водночас табірне відділення № 3 цього табору зберігалось у підпорядкуванні УМВС Львівської області як транзитне для розміщення тут відібраних для репатріації австрійських, угорських та румунських військовополонених. У липні 1949 р. припинив існування табір № 315 у

Дніпропетровську. На початку вересня ліквідували табірне управління № 149 (м. Харків), а місяцем потому – табори № 242 (м. Комсомольськ) та № 471 – у Макіївці. 11 листопада 1949 р. було розформовано табір № 256, управління котрого дислокувалося у м. Красний Луч [172]. Ліквідацію табірних управлінь супроводжувало розформування більшої частини їхніх підрозділів та масштабна передислокація контингенту до існуючих таборів. Протягом 1949 р. перестали існувати 114 табірних відділень, 21 табірний підрозділ було передано до складу інших таборів, а 4 змінили дислокацію в межах своїх табірних управлінь [173]. Через скорочення контингенту 4 відділення реорганізували у табірні відрядження (№ 2 – табору № 414; 3 та 9 – табору № 424; № 13 – табору 471) [174].

Не дивлячись на триваючу масову репатріацію військовополонених, плани їх трудового використання залишалися в дії і потребували відповідного забезпечення. У зв'язку з цим протягом 1949 р. ГУПВІ МВС СРСР та його республіканські структури продовжували здійснювати структурні реорганізаційні заходи в системі таборів для військовополонених на території України. Створювалися нові табірні відділення, їхні відрядження, змінювали свій профіль окремі табірні підрозділи й управління таборів. У зв'язку з переміщенням трудового контингенту бранців з вугільних копалень Донбасу на будівництво тресту “Сталіншахтбуд”, 26 березня 1949 р. у складі табору № 242 (м. Комсомольськ) було створене табірне відділення № 18 (лімітом 1500 осіб) з дислокацією на шахті “Ново-Кондратьєвка”. У складі табору № 62 (м. Київ) у квітні, червні та серпні 1949 р. облаштовували 3 табірні відрядження. Перше з них (лімітною чисельністю 80 осіб) організували у м. Кременці Станіславської області для відбудови санаторію МВС СРСР. Інші два (з лімітом 250 та 100 осіб відповідно) були створені в передмісті та приміській зоні столиці – у сел. Святошин і Конча-Заспа. Бранці цих табірних відряджень використовувалися на будівництві житла для працівників заводу “Більшовик” та дачного містечка Ради Міністрів УРСР [175].

Суттєве зростання частки затриманого від репатріації контингенту, котрий за рішенням директивних органів СРСР активно піддавався тиску, репресіям і каральним акціям із боку оперативно-слідчих структур УПВІ-ВВІ МВС, прокуратури та суду, викликало необхідність посилення охорони та режиму утримання цієї категорії військовополонених. Відтак, низка табірних відділень і управлінь були перепрофільовані на особливо-режимні об'єкти та паралельно створено кілька нових. 8 червня 1949 р. С. Круглов підписав накази про переформування у режимні стаціонарних виробничих таборів №№ 159, 144 та 280 та про організацію нового режимного табору - № 460. Зокрема, табір в Одесі (№ 159) мав прийняти до своїх режимних відділень 3700 румунських бранців, які знаходилися на обліку оперативних відділів системи ГУПВІ. У двох режимних табірних відділеннях Ворошиловградського табору № 144 передбачалося утримувати 4200 бранців. Табір у Сталіно (№ 280) відтепер об'єднав у своєму складі 5 режимних підрозділів із загальною чисельністю контингенту 4100 військовополонених. Тоді ж на базі режимного табірної відділення № 2 табору № 315 (м. Дніпропетровськ) організували табір особливого режиму для військовополонених №460 з лімітом 3500 осіб. У грудні 1949 – січні 1950 рр., виконуючи спеціальне розпорядження МВС СРСР, сюди доправили всіх засуджених військовополонених, які утримувалися у внутрішніх та пересильних в'язницях на території України. У травні - червні 1949 р. новоствореними режимними підрозділами поповнилися табори № 471 (м. Макіївка) та № 401 (м. Харків). У червні –липні поточного року в режимні були перепрофільовані табори у Коростені (№ 110 - у складі 5-ти табірних відділень, з лімітом – 3100 осіб) та Києві (№ 62 – у складі 6-ти режимних табірних відділень, з лімітом – 6500 осіб) [176].

Скорочення табірної мережі та пов'язані з цим структурно-реорганізаційні зміни зачепили й сферу управління системою військового полону. 2 лютого 1949 р. у підпорядкування МВС УРСР та УМВС Харківської й Запорізької областей було передано стаціонарні виробничі

табори ГУШОСДОР МВС СРСР №№ 401, 414 та 424. Як випливає з тексту відповідного наказу союзного міністра, таке територіальне підпорядкування мало на меті підвищити ефективність поточного керівництва таборами військовополонених [177].

Чергові зміни чекали й на республіканські та обласні структури по роботі з військовополоненими й інтернованими. У лютому 1949 р. частково скоротили штати відділів у справах військовополонених та інтернованих УМВС Сталінської та Ворошиловградської областей. Тоді ж у зв'язку із закінченням репатріації основної маси військовополонених румунів та угорців розформуванню піддали відділення з репатріації УПВІ МВС Української РСР, базоване на ст. Коломия Львівської залізниці. У квітні 1949 р. нові вибіркові скорочення зачепили ВВІ УМВС Ворошиловградської, Сталінської та Запорізької областей [178].

У серпні-вересні 1949 р. сталася вже докорінна реорганізація штатів відділів і відділень у справах військовополонених та інтернованих УМВС областей. Зокрема, наказом МВС СРСР № 00779 від 13 серпня 1949 р. (продубльованим у вересні республіканським міністерством) встановлювалися нові штатні розписи ВВІ УМВС Сталінської (20 осіб) та Ворошиловградської (15 осіб) областей. У складі відповідних відділень обласних управлінь Запорізької, Харківської та Дніпропетровської областей відтепер працювало відповідно – 6, 5 та 3 співробітники. Відділення при УМВС Одеської області, а також ГПВІ УМВС Житомирської, Київської та Львівської областей розформували. Відтепер структурні підрозділи системи військового полону охоплювали своєю діяльністю (крім центрального апарату МВС УРСР) лише 5 областей України – Сталінську, Ворошиловградську, Дніпропетровську, Харківську та Запорізьку [179], [Див. додаток Е].

Подібні структурно-реорганізаційні зміни свідчили про те, що радянський режим зовсім не збирався повною мірою виконувати проголошені обіцянки про остаточну репатріацію військовополонених у

1949 р. Станом на 1 січня 1950 р. на території Української РСР ще продовжували функціонувати 10 стаціонарних таборів для військовополонених (6 із них – режимні), у складі 67-ми табірних відділень із лімітом понад 56000 осіб [Див. додатки Ж, З]. Серед контингенту, який утримувався в них, значну частку становили затримані від репатріації військовополонені, колишні військовослужбовці СС, СА та СД, частин карального та спеціального призначення, жандарми й поліцейські, розвідники та контррозвідники, бранці, звинувачені у вчиненні військових, політичних та кримінальних злочинів у таборах, саботажі, диверсіях і навмисному членушкодженні на виробництві. Серед цих військовополонених та інтернованих були й відверті ідеологічні антиподи більшовицького режиму - державні чиновники високого рангу, священики, журналісти, керівники фірм, засобів масової інформації, активні члени різних політичних партій і громадських організацій воюючих із СРСР країн тощо. Виправдати подальше перебування більшості цих бранців у полоні можна було лише шляхом засудження останніх. Адже військовополонені, визнані судом військовими, політичними чи кримінальними злочинцями, автоматично переходили в категорію в'язнів ГУТАБу.

Підводячи підсумки організаційно-структурної діяльності органів радянського військового полону на території України у 1946-1950 рр., слід відмітити, що окреслений період виявився піковим у розвитку всієї системи роботи з військовополоненими. Після Другої світової війни остання була суттєво скорегована з урахуванням нових умов, обставин мирного часу, господарських планів керівництва СРСР, а також зростаючої потреби у використанні праці бранців війни. У контексті організаційно-структурної роботи органів ГУПВІ-УПВІ-ВВІ в Українській РСР у досліджуваній період треба відзначити два етапи, кожен з яких вирізнявся суттєвими особливостями у цій сфері. Перший із них тривав із січня 1946 р. по грудень 1947 р. і позначився структурно-реорганізаційними змінами, пов'язаними з розширенням географії розміщення військовополонених у окремих регіонах

України та поступовим зростанням їх чисельності в таборах. Саме в цей час в Україні тривала інтенсивна розбудова таборів і їхніх відділень, ОРБ, а структурно-реорганізаційні зміни в їх мережі відбувалися з найбільшою інтенсивністю. Нові стаціонарні виробничі установи для військовополонених у 1946-1947 рр. утворювалися (за виключенням оздоровчих режимних підрозділів) переважно за господарсько-виробничої необхідності.

Провідними принципами в структурній розбудові системи таборів, що їх НКВС (МВС) застосувало в Україні, були ресурсно-виробничий і територіально-галузевий. Перший означав, що трудові ресурси військовополонених концентрувалися переважно у виробничій сфері, а другий передбачав розміщення їхніх контингентів у таборах чи ОРБ лише на підприємствах стратегічно важливих галузей і в тих регіонах, де відчувалась гостра нестача робочих рук. У цьому контексті основними методами табірної адміністрації в “українському” регіональному сегменті радянської системи військового полону зазначеного періоду все частіше виявлялися не комплектування установ новоприбулими бранцями, а перерозподіл контингентів існуючих табірних підрозділів, зменшення їх чисельності, передислокація останніх, злиття кількох табірних відділень в одне та їх функціональне перепрофілювання. Водночас, типовими причинами ліквідації табірних відділень були: закінчення робіт на окремих підприємствах (у зв’язку з чим, потреба в робочих руках військовополонених відпадала); необхідність звільнення приміщень таборів для розміщення на цій площі інших установ; невідповідність житлового фонду для утримання військовополонених узимку; переведення контингенту до інших таборів. Із другої половини 1947 р. ще одним впливовим фактором, що суттєво впливав на організаційно-структурну діяльність УПВІ-ВВІ, стала репатріація військовополонених. Як наслідок, мережа стаціонарних таборів і ОРБ для військовополонених почала невпинно скорочуватися. Продовжувала існувати гостра необхідність в організації нових режимних

виробничих об'єктів, передусім для забезпечення виконання важливих урядових народногосподарських програм. У цих умовах єдино можливими методами дальшого розвитку табірної господарства в УРСР залишилися реорганізація установ і перерозподіл контингентів військовополонених.

Другий етап повоєнного структурно-організаційного адміністрування табірної мережі для військовополонених на території України датуємо 1948-1950 рр. У зазначений час діяли два основних чинники, що визначали сутність подальшого функціонування таборів і їхніх підрозділів. З одного боку – це початок масової репатріації бранців, з іншого – необхідність подальшого забезпечення виконання стратегічно важливих економічних програм та завершення проектів, що були розпочато в Україні руками військовополонених. З огляду на перший чинник (репатріацію) - почалося суттєве і безповоротне скорочення мережі таборів, управлінь, відділів, відділень і груп у справах військовополонених та інтернованих МВС-УМВС. У результаті, чисельність контингенту таборів поступово скоротилася до мінімуму, а це потягло за собою ліквідацію останніх. Табірна мережа ГУПВІ МВС, як і раніше, мала забезпечувати широкомасштабне та ефективне трудове визискування військовополонених. Саме тому, проводячи хоча й масову, проте вибірккову репатріацію, органи УПВІ-ВВІ МВС-УМВС України намагалося одночасно й більш ефективно розпорядитися наявними трудовими ресурсами. Відтак саме в 1948-1950 рр. значно розширюється мережа табірних установ особливого режиму, де утримувалися військовополонені, затримані від репатріації з політичних та ідеологічних мотивів. Розбудовуючи їх, органи УПВІ-ВВІ продовжували застосовуватися такі структурно-організаційні заходи: організація нових таборів і відділень, передислокація існуючих, реорганізація окремих підрозділів, зміна лімітної чисельності контингенту, штатної чисельності особового складу тощо.

І останнє. Протягом 1948-1950 рр. табірна мережа на території Української РСР значною мірою виконувала функціональне навантаження транзитної зони в ході репатріації військовополонених та інтернованих.

Відфільтровані на цьому шляху та затримані від репатріації бранці війни, як правило, доправлялися у місцеві табори, а тому поступово відсоток так званого “особливого контингенту” в загальній чисельності військовополонених на території Української РСР зростав.

3.3. Табори для військовополонених й інтернованих у 1950 – 1954 рр.

У ході завершення масової репатріації військовополонених та інтернованих, існуючу в Українській РСР мережу таборів було скорочено до мінімуму. 3 січня 1950 р. наказом заступника МВС СРСР І. Сєрова розформовані табори ГУШОСДОР № 401 (м. Харків), № 414 (м. Запоріжжя) та № 424 (м. Мелітополь). 10 січня перестали існувати стаціонарні табори для військовополонених у Запоріжжі (№ 100) та Коростені (№ 110). Усього протягом січня-квітня 1950 р. МВС-УМВС ліквідували 41 табірне відділення загальною лімітною наповненістю 31950 осіб [180]. Паралельно скорочувалися й апарати УМВС у справах військовополонених та інтернованих. 17 січня 1950 р. було розформовано відповідне відділення у структурі Управління МВС Харківської області. 25 лютого ліквідували подібну структуру при УМВС Запорізької області й реорганізували (у відділення) ВВІ УМВС у Ворошиловграді та Сталіно [181].

Демонстративне невиконання Радянським Союзом обіцянок повної репатріації бранців війни до кінця 1949 р. викликало широкий міжнародний резонанс на Заході. Зважаючи на це, 17 березня 1950 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову № 1108-396сс “Про німецьких військовополонених”. У документі йшлося про репатріацію в березні-травні 1950 р. більшої частини німецьких військовополонених, зокрема й засуджених військовими трибуналами у 1943-1949 рр. Водночас, 13532 бранці мали залишатися й

надалі в таборах, щоправда тепер вже як засуджені або притягнені до слідства за військові злочини [182]. 5 травня 1950 р. центральні радянські газети опублікували інформацію ТАРС про те, що Радянський Союз повністю завершив репатріацію військовополонених [183]. Про завершення репатріації 24 травня 1950р. рапортував Політбюро ЦК ВКП(б) і міністр внутрішніх справ С. Круглов. Перефразовуючи відомий вислів, це означало видавати “небажане (для очільників радянського режиму) за дійсне”. На той час у таборах МВС СРСР, окрім згадуваних вище німців, знаходилося 8599 військовополонених та інтернованих громадян Угорщини та 5685 румунських бранців війни. Велика кількість військовополонених громадян Японії, Австрії, Італії, Польщі, інших країн. Всі вони були затримані від репатріації як військові злочинці, етнічні німці, вихідці з територій приєднаних до СРСР і нетранспортабельні хворі. У червні 1950 р. С. Круглов і заступник міністра іноземних справ СРСР А. Громико надіслали Й. Сталіну доповідну записку. Дописувачі пропонували найближчим часом звільнити з таборів і репатріювати на батьківщину 13225 військовополонених та інтернованих громадян цих країн, а також тих угорців і румунів, родини котрих мешкали на територіях приєднаних до СРСР. Зрештою, після репатріації цього контингенту в таборах мали залишатися 1059 військовополонених громадян Угорщини та Румунії, які були засуджені чи знаходилися під слідством за військові злочини [184]. Чимало німецьких, австрійських, угорських, румунських й італійських бранців продовжували утримуватися МВС у кількох режимних таборах на території Української РСР. У жовтні-грудні до Австрії було репатрійовано 441 бранця, а в Італію повернули 26 її громадян. Для концентрації цих контингентів ГУПВІ обрало табір у Києві (№ 62), звідки репатріантів доправили в транзитний фільтраційний табір № 304 (м. Сигіт, Румунія). У листопаді-грудні 1950 р. на батьківщину репатріювали військовополонених та інтернованих угорців і румунів, про яких йшлося у вищезгаданій доповідній записці [185].

Затриманих від репатріації піддали суду військового трибуналу за військові злочини, шпигунство, бандитизм, крадіжки у значних розмірах і залишили відбувати покарання у таборах до закінчення терміну визначеного судом. Таким чином, з формально-юридичного боку, військовополонених у Радянському Союзі вже не було, а залишалися лише засуджені військові злочинці – колишні бранці війни. У доповідній записці, надісланій Й. Сталіну 24 грудня 1950 р., йшлося про 19457 таких бранців. 17936 із них були працездатними, а тому їх робочі руки передбачалося активно використовувати в господарстві. Зокрема, підприємствам міністерства вугільної промисловості (лева частина яких були розміщені в Донбасі) передали 4706 колишніх військовополонених, працю котрих використовували переважно на будівництві. На розгляд Й. Сталіна виносилися пропозиції щодо зміни умов утримання засуджених військовополонених, які були новою категорією в переліку в'язнів радянського ГУТАБУ, оскільки дія існуючих положень про статус військового полону на них більше не розповсюджувалася. Міністерства внутрішніх та закордонних справ СРСР радили утримувати колишніх військовополонених та інтернованих окремо від засуджених радянських громадян, встановити єдину для всіх засуджених військовополонених норму харчування (незалежно від колишніх військових звань), активно експлуатувати їхню працю, сплачуючи за виконання норми (однакової з вільнонайманими робітниками) на 35 % менше. Грошові суми, що утворювалися як результат зниження тарифних ставок, мали відійти у прибуток держави. Натомість, із заниженого понад третину заробітку кожного засудженого більша частина вираховувалася на відшкодування вартості табірної баланди, одягу та забезпечення побутових умов утримання. І вже зовсім цинічно виглядало відрахування “податку на прибутки” із заробітку засуджених військовополонених. Після всіх цих відрахувань “на руки” бранець мав отримати не більше 250 карбованців. Щоправда, надіслані Й. Сталіну пропозиції містили і соціальні пункти. Серед них

збереження колишніх норм харчування для хворих і непрацездатних бранців із категорії засуджених військовополонених, гарантовані й безоплатні харчі та одяг для них [186].

Наслідком репатріаційних заходів радянського уряду здійснених у першій половині 1950 р. стали чергові структурні зміни в табірній мережі на території Української РСР. Так, 400 військовополонених табору № 159 із розформованого у квітні 1950 р. табірної підрозділу № 7 у Миколаєві були перевезені до Одеси (у табірні відділення №№ 4 та 5) та впродовж травня-жовтня поточного року використовуватися на об'єктах портового будівництва. Закінчивши у кінці травня 1950 р. репатріацію військовополонених із режимних таборів №460 (м. Дніпропетровськ) і № 144 (м. Кадіївка), розформували 5 їхніх табірних відділень із загальним лімітом 7150 осіб. Водночас, управління табору № 144 змінило свою прописку й було передислоковане до сел. Брянки на місце розформованого табірної відділення № 7. У реорганізованому таборі, що отримав і нову лімітну наповненість 1500 осіб, відтепер утримувалися виключно засуджені військовополонені та інтерновані. Виконуючи урядове розпорядження № 8853р від 10 червня 1950 р., МВС УРСР у вересні облаштувало табірне відрядження в структурі режимного табору № 460. 300 його бранців, яких доправили на Дніпропетровщину із режимного табору № 62 (м. Київ), використовували як робочу силу на Томаківському гранітному кар'єрі [187].

Згорання всієї системи роботи з військовополоненими неминуче відбилося на її регіональних управлінських структурах в Українській РСР. “У зв'язку зі зменшенням кількості таборів, - говорилося в наказі союзного міністра, підписаному 20 вересня 1950 р., - ...Управління у справах військовополонених та інтернованих (УПВІ) МВС УРСР – переформувати у Відділ у справах військовополонених та інтернованих...” [Див. додаток Е]. Реорганізована та понижена у своєму статусі структура міністерства нараховувала лише 17 працівників. Тепер вже колишнього начальника УПВІ МВС УРСР І. Шумського, відповідно його звання, номенклатурного

становища та досвіду, було переведено на посаду першого заступника начальника провідного підрозділу МВС УРСР – Управління виправно-трудових таборів і колоній. Натомість, начальником ВВІ МВС призначили колишнього заступника І.Б.Шумського підполковника М. Попова. Оперативною роботою відділу відтепер керував майор І. Дурняков. Кілька днів потому 27 жовтня 1950 р. з'явився наказ про організаційні зміни в складі апаратів по керівництву таборами військовополонених Сталінської та Ворошиловградської областей [Див. додаток Е]. Існуючі в штатах місцевих УМВС відділення було реорганізовано у ГПВІ [188].

Наступним реорганізаційним кроком стало перепрофілювання існуючих режимних таборів. До осені 1950 р. за статусом та своїми штатами вони залишалися стаціонарними режимними таборами для військовополонених. Проте серед утримуваного тут контингенту переважали або засуджені військовополонені, або ті, що знаходилися під слідством із чіткою перспективою потрапити в списки в'язнів радянських виправно-трудових колоній. Щоб ліквідувати цю невідповідність, міністр внутрішніх справ СРСР 20 жовтня 1950 р. наказав переформувати низку таборів для військовополонених у табори “для засуджених військовополонених та інтернованих”. В Україні таких було 5: № 144 (сел. Брянка, Ворошиловградської області), № 460 (м. Дніпропетровськ), № 62 (м. Київ), № 159 (м. Одеса) та № 280 (м. Сталіно). Перепрофілювання по-суті означало запровадження нових лімітів і тимчасових штатів цих таборів та їхніх відділень. Наприклад, загальна лімітна чисельність чотирьох відділень (№№ 11, 13, 2 та 4) табору № 62 склала 6000 в'язнів. Одеський табір для засуджених військовополонених № 159 був розрахований на одночасне утримання 2800 осіб, які розміщувалися у двох табірних відділеннях. Граничне лімітне наповнення контингентом трьох наступних таборів (№№ 144, 460 та 280) складало від 1500 до 2000 бранців. Серед них, два табірні підрозділи (№№ 5 та 7) мав лише табір № 280 у Сталіно. Залежно від

чисельності охоронюваного контингенту комплектувалися й штати особового складу [189].

Статус тимчасових, штати таборів для засуджених військовополонених отримали далеко не випадково, адже Україна була західною прикордонною зоною Радянського Союзу. В силу передусім географічного фактору, розташовані тут табори, будучи зручними для проведення фільтрації бранців у процесі їх репатріації, мало підходили для утримання засуджених військовополонених. Відтак, у МВС СРСР виношувалися плани етапування більшої частини їх контингенту до таборів на сході і північному сході СРСР. Такі плани дуже скоро знайшли підтвердження у конкретних діях режиму. Після проведення репатріації угорських і румунських військовополонених, у грудні 1950 р. були розформовані табірні управління у Києві (№ 62) та Одесі (№ 59). У Києві МВС залишило діючим лише табірне відділення № 2 (сел. Дарниця), підпорядкувавши його безпосередньо ВВІ МВС УРСР. Його контингент використовувався на будівельних роботах місцевих підприємств легкої промисловості УРСР [190]. Утримували тут різномовну і багатоетнічну громаду військовополонених серед яких були транзитні репатріанти, засуджені і підслідні, а також бранці війни, затримані від репатріації з різних об'єктивних чи суб'єктивних причин (хвороба, оперативний інтерес, політичні чи ідеологічні мотиви, тощо).

На початок 1951 р. в Україні ще лишалося 3 діючі режимні табори для засуджених військовополонених та інтернованих (№№ 144, 280 та 460), загальною чисельністю контингенту близько 4500 осіб [Див. додатки Ж, З]. Проте вже у лютому розформували табірне управління № 460 у Дніпропетровську. 1000 в'язнів його контингенту відправили етапом до м. Першоуральська Свердловської області (табір № 476), а решту розподілили між донбаськими таборами №№ 144 та 280. Наслідком ліквідації на Дніпропетровщині мережі режимних об'єктів МВС СРСР для військовополонених стало розформування у квітні-травні 1951 р. групи у

справах військовополонених та інтернованих місцевого УМВС [191]. 20 лютого 1951 р. С. Круглов підписав наказ № 0078 про переформування ВВІ МВС Української РСР у відділення у справах засуджених військових злочинців із числа військовополонених із штатом 8 осіб [192]. Подібна реорганізація управлінських структур системи військового полону тривала й в центрі. 20 червня 1951 р. Головне управління у справах військовополонених та інтернованих МВС СРСР позбулося першого слова в своїй назві та було реорганізоване у звичайне управління (УПВІ МВС СРСР). Очолив його (за сумісництвом) генерал-лейтенант А. Кобулов [193].

Водночас продовжувала здійснюватись залишкова репатріація окремих невеликих контингентів засуджених військовополонених. Реалізуючи домовленість з урядом сателітної Польської Народної Республіки, 6 березня 1951 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову №684-343сс “Про звільнення з таборів інтернованих і полонених на території Польщі”. Виконуючи урядове рішення, органи УПВІ-ВВІ МВС репатріювали на батьківщину 410 польських громадян. Ще 44 етнічних німця, колишніх польських громадянина, були репатрійовані до Німеччини. Найжорстокіше режим обійшовся з власними підданими – українцями й білорусами, мешканцями західних областей, приєднаних до СРСР у 1939 р. 71-го з них “звільнили” з таборів та ... етапували на вічне поселення до північних районів СРСР [194].

Військовополонені, котрі ще залишалися у таборах, перебували в постійному русі. Особливо це стосувалося в'язнів нечисленних табірних відділень у європейській частині Радянського Союзу. На наш погляд, так режим намагався приховати той факт, що у таборах залишалися ув'язненими тисячі бранців війни. У червні - липні 1951 р. розформували табірне відділення для військовополонених № 11 МВС Білоруської РСР, а 488 його в'язнів (які не були засуджені) доправили етапом в табір № 280 (м. Сталіно). Для розміщення та трудового використання цього контингенту у липні 1951 р. було облаштоване табірне відділення № 1 в селищі Ясинівка Макіївського

району Сталінської області на будівництві коксохімічного заводу. Проте вже у вересні 1951 р., цей табірний підрозділ розформували, а військовополонених передислокували до табірної відділення № 2 МВС УРСР (м. Київ, сел. Дарниця). З метою їх працевлаштування терміново організували табірне відрядження з дислокацією на будівництві стаціонарного відділення лікарні Головного санітарного управління Міністерства охорони здоров'я Української РСР [195]. Таким чином, упродовж неповних чотирьох місяців ця група бранців війни змінила три місця ув'язнення. Їх продовжували тримати в полоні всупереч будь-яких існуючих норм міжнародного права.

Намагаючись продуктивніше використати працю засуджених військовополонених табору № 144, МВС СРСР у липні 1951 р. передислокував його табірне управління з селища Брянка до Краснопілля-Глибокого Ворошиловградської області. Частина його в'язнів (900 осіб) працювали на будівництві місцевої вугільної копальні. У селищі Верхне-Дуванне Краснодарського району було облаштоване табірне відділення, 900 засуджених військовополонених якого працевлаштували на спорудженні центральної вуглезбагачувальної фабрики [196]. У липні 1952 р. табірне управління № 144 поповнилося відділенням №4, переданим з міркувань господарської доцільності зі складу табору № 182, дислокованого в сусідній Ростовській області РРФСР. 500 його в'язнів працювали на будівництві Гундерівської центральної вуглезбагачувальної фабрики тресту "Ворошиловградшахтобуд" [197].

На початок 1953 р. у функціонуючих таборах на території Української РСР майже не залишилося військовополонених та інтернованих. Стали непотрібними й відповідні управлінські структури. Відтак групи у справах засуджених військовополонених та інтернованих МВС УРСР, УМВС Сталінської та Ворошиловградської областей були ліквідовані. Розпорядженням союзного міністерства № 568с від 2 квітня 1953 р. табори №№ 280, 144 й табірне відділення № 2 (м. Київ) були підпорядковані

відділам в'язниць УМВС відповідних областей [198]. Прийняття цього рішення де-юре означало припинення діяльності на території республіки мережі органів радянської системи військового полону. Проте фактично чимала кількість військовополонених (від кількох сотень до кількох тисяч осіб) продовжували утримуватися в місцевих таборах, чекаючи на репатріацію чи етапування у радянські виправно-трудова установи ГУТАБу. 1 жовтня 1953 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову № 2550-1061сс "Про репатріацію із СРСР іноземців". У наказі, виданому МВС СРСР на виконання цього рішення уряду, йшлося про звільнення з таборів і репатріацію до 1 грудня 1953 р. 7630 військовополонених та інтернованих 16 національностей. Через територію Української РСР повертали на батьківщину 1424 угорців, 328 румунів, 148 громадян Чехословаччини, 15 болгар. Зокрема, для концентрації військовополонених та інтернованих угорців було виділене табірне відділення № 30 УВТТіК Міністерства юстиції УРСР, дислоковане на ст. Клепарове Львівської залізниці. За даними УМВС Львівської області вже 16 липня 1953 р. тут утримувалося 955 засуджених військовополонених та інтернованих угорців. Місцева влада навіть вивчала можливість їх амністування як незаконно репресованих. Передачу репатріантів-угорців, чехів та словаків здійснили на ст. Чоп. Румунів та болгар повертали владі своїх країн в Унгенах (Молдавська РСР), а сирійця й єгиптянина посадили на транзитні кораблі в порту Одеси. Проведена репатріація за дипломатичною формою виглядала як видворення за межі СРСР і здійснювалась управлінням в'язниць МВС [199].

На початок 1954 р. на території Української РСР у двох таборах і окремому табірному відділенні ще залишалися військовополонені та інтерновані. Так, у Дарницькому табірному відділенні МВС УРСР № 2, станом на 14 грудня 1953 р. утримувалося 200 інтернованих іноземців – громадян Югославії, фінів, греків, іспанців... Від тривалого і майже безнадійного очікування свободи ці люди знаходилися на межі нервового зриву. У будь-який момент міг розпочатися стихійний виступ. Табірна

адміністрація змогла попередити бунт лише ізолювавши ініціаторів його підготовки. Водночас, про існування табірної відділення у Києві стало відомо за кордоном і родичі ув'язнених, сподіваючись на побачення зі своїми рідними, почали приїздити до столиці України. Подібний випадок стався влітку 1953 р., коли в табір прибула рідна сестра утримуваного тут фінського громадянина М. Ульянова. Відомості про місцезнаходження брата і його адресу вона отримала від двох репатрійованих голландських громадян, а до Києва потрапила в складі фінської молодіжної делегації. Зрозуміло, що всі намагання сестри зустрітися з братом закінчилися безрезультатно. Побачення їм так і не дозволили [200]. Події навколо дарницького табірної відділення всерйоз занепокоїли владу й стали каталізатором процесу остаточної ліквідації мережі таборів для засуджених військовополонених та інтернованих на території Української РСР. Врахувавши можливість рецидивів подібних “ексцесів” і в інших таборах прикордонної зони СРСР, керівництво союзного МВС невдовзі прийняло рішення про ліквідацію останніх.

За вказівкою ТУ МВС СРСР № 34/1/5738 у кінці грудня 1953 – січні 1954 р. на базі табору № 144 в селищі Краснопілля-Глибоке було розгорнуто збірний пункт для тимчасового утримання достроково звільнених засуджених німецьких громадян – військовополонених та інтернованих. Усього передбачалося сконцентрувати тут 452 особи, котрі підлягали репатріації на батьківщину. За наказом начальника табірної управління № 144 (на період відправки репатріантів) було призначено тимчасовий штат збірного пункту – начальника, оперуповноваженого, перекладача, обліковця та медичного працівника [201]. За офіційними даними відділу в'язниць УМВС Ворошиловградської області, з 29 грудня 1953 р. до 4 січня 1954 р. до цього збірного пункту з в'язниць і таборів Москви, Володимира, Мінська, Уралу, Іркутської області, Караганди, Калінінграда, Солікамська, Магадана, Норильська, “Обтабу”, “Річтабу”, а також Харкова було етаповано 426 осіб. Серед них: 5 військовополонених і 421 інтернований (із яких – 95 жінки).

Всі вони чекали репатріації на батьківщину [202]. Не забуваючи ні на мить про перспективи експлуатації праці в'язнів, у складі відділення облаштували й табірне відрядження (сел. Максимівка, Ворошиловградської області) [203]. Про роботу збірного пункту довідуємося із довідки ТУ МВС УРСР, надісланої до Москви 29 грудня 1953 р. "...Станом на 23 грудня 1953 р., – читаємо в документі, – на збірний пункт із в'язниць і таборів ГУТАБу, МЮ, особливих таборів МВС надійшло 371 особа, із них 86 жінок, котрі розміщені в окремій частині зони табірної відділення. Після вибуття 372 осіб контингенту табору МВС № 144 вони будуть переведені в основну зону. Оглядом приміщень основної зони встановлено, що вони потребують побілки, лагодження дерев'яних частин (двері, вікна), крім цього, ремонту підлягає харчоблок, огорожа зони з боку господарського двору, сигналізація постів і прохідна вахти...Контингент, який надходить, піддається медогляду, санітарній обробці та опитується на предмет встановлення випадків залишення в колишніх місцях утримання зароблених грошей, особистих речей і цінностей. Жінки запитуються на предмет встановлення їхніх дітей на території СРСР. Переглядом ... особових справ контингенту, котрий надходить, встановлено, що переважна їх більшість засуджена Військовими Трибуналами Радянської Армії, що дислокуються в НДР. Прийом контингенту ... проводиться начальником збірного пункту з обов'язковим обшуком і ретельною перевіркою особи... Начальнику Управління табору МВС № 144 майору Кондахч'ян дозволено використовувати працю контингенту на близьких об'єктах робіт. Порушень у прийомі та тимчасовому утриманні контингенту, який надходить, не було"[204]. Існував цей збірний пункт недовго. 15 січня 1954 р. ешелон №30065 (у складі 14 вагонів) із 439 репатріантами було відправлено від ст. Алмазна. Серед його пасажирів було 292 фізично здорових осіб, 124 інваліди та 23 хворих [205].

За вказівкою МВС СРСР 17 січня 1954 р. весь контингент (166 в'язнів) із табірної відділення № 2 було вивезено до сел. Краснопілля-Глибоке Ворошиловградської області (табір № 144). Серед етапованих були: 1

німець, 4 громадянина Австрії, 92 – громадянина Югославії, 58 іспанців, 4 фіни, 3 угорця, 3 греки та 1 громадянин Чехословаччини. Опустілий режимний об'єкт МВС УРСР у Дарниці почали готувати до розформування [206].

25 січня 1954 р. перший заступник міністра внутрішніх справ СРСР І. Серов підписав наказ № 0038 “Про ліквідацію таборів МВС №№ 144, 182, 280 і табірних відділень УМВС Сталінградської та Київської областей для засуджених військовополонених та інтернованих”. Офіційним приводом для ліквідації перелічених у наказі режимних об'єктів, що прозвучав у диспозиційній частині цього нормативного відомчого документу МВС, була репатріація з таборів “значної кількості засуджених військовополонених та інтернованих”. Усіх бранців, які залишалися в розформованих таборах Сталінської, Ворошиловградської та Київської областей, етапували для подальшого відбуття ними терміну визначеного судом до м. Свердловська (табір № 476) [207]. Виконуючи рішення Москви, МВС УРСР протягом лютого 1954 р. звільнило ці табори від залишків контингенту. Так, 1 лютого 1954 р. із табору № 280 (м. Сталіно) до офіцерського табору військовополонених № 48 (м. Іваново, РРФСР) було відправлено 9 німецьких генералів, а вже 6 лютого – вивезли решту 739 військовополонених. Останніх, ешеленом № 97089, етапували до місця визначеного в наказі МВС СРСР - табору № 476 у Свердловську. 2 лютого 1954 р. туди ж вивезли 776 осіб військовополонених та інтернованих із табору №144. 4 лютого 1954 р. із табору № 144 на батьківщину було репатрійовано 61 громадянин Фінляндії, а вже наступного дня зону табору № 280 покинули 16 італійців [208].

25 січня 1954 р. для тимчасового транзитного утримання і наступної репатріації незасуджених військовополонених та інтернованих на базі розформованого табірної управління № 144 у сел. Краснопілля-Глибоке було організовано табірне відділення з лімітом 1100 осіб [209]. Найближчим часом сюди, етапами, направляли репатріантів з усього СРСР. Наприклад, 19

лютого 1954 р. до Краснопілля-Глибокого з табору № 476 (м. Свердловськ) прибуло 87 осіб не засуджених військовополонених та інтернованих громадян Іспанії [210]. Проте і це табірне відділення проіснувало лічені тижні. Вже 2 лютого 1954 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову про передачу його приміщень комбінату “Ворошиловградвугілля” Міністерства вугільної промисловості СРСР. 8 березня 1954 р. заступник союзного міністра внутрішніх справ С. Перев’єрткін підписав наказ про передислокацію всього контингенту військовополонених та інтернованих разом із охороною з табірної відділення в Краснопіллі на ст. Потьма Московсько-Рязанської залізниці до виправно-трудоного табірної відділення для інвалідів № 18 (“Дубравтабу” МВС СРСР). У березні 1954 р. з табірної відділення на батьківщину були репатрійовані 7 громадян Німеччини та 287 іспанців [211]. Залишки контингенту бранців та особовий склад покинув табірне відділення 10 квітня 1954 р. ешеленом № 99017 у напрямку ст. Потьма. Цікаво, що для перевезення табірної відділення МВС СРСР замовив 57 вагонів, із них лише 10 відводились для в’язнів [212]. Так добігає свого кінця історія грандіозної системи таборів, створеної радянськими органами військового полону в Україні у 1939 – 1954 рр.

Підводячи підсумки слід відмітити, що 1950-1954 рр. виявилися завершальними для існування як системи військового полону в СРСР загалом, так і її “української” ланки зокрема. Проводячи під тиском зовнішніх чинників і внутрішніх обставин репатріацію бранців війни, правлячий режим одночасно намагався вдавати, що з кінця 1949 р. проблеми військовополонених у Радянському Союзі не існує. Залишені у таборах засуджені та не засуджені бранці й інтерновані іноземні громадяни були позбавлені статусу військовополонених, а натомість набули статусу військових, політичних та кримінальних злочинців. Частина з них режим просто приховував від міжнародної громадськості та гуманітарних органів. Відповідних змін зазнала й мережа регіональних органів військового полону та установ утримання, дислокованих на території Української РСР. Місцеві

табори було реорганізовано на особливо-режимні установи для засуджених колишніх військовополонених. Їх основними функціями (за виключенням двох Донбаських таборів - №№ 144 та 280) були тимчасове транзитне утримання контингенту, його фільтрація в ході репатріації та трудова експлуатація тих, хто ще залишався в табірних бараках. У кінці 1953 – на початку 1954 рр. єдиною функцією таборів і табірних відділень для військовополонених та інтернованих на території Української РСР було забезпечення транзитного утримання репатрійованих контингентів.

Головними причинами ліквідації на початку 1954 р. залишків табірної мережі для військовополонених на території України, ми схильні вважати завершення масової репатріації (відтак, ці табори ставали непотрібними), а також певне зростання рівня відкритості радянської держави, що спостерігалось після смерті Й. Сталіна. На тлі зростання кількості іноземних гостей, котрі відвідували Українську РСР (засновника та активного у повоєнні роки члена ООН) і занепокоєння долею бранців війни на Заході, режим не міг далі компрометувати проголошений на весь світ миролюбний курс в очах міжнародної спільноти. У цьому контексті рішення про ліквідацію таборів в Україні та передислокацію їхніх контингентів углиб СРСР виглядало для радянського політичного керівництва єдино правильним.

* * *

Протягом 1943-1954 рр. органи НКВС(МВС) організували на території 20 областей України цілу мережу стаціонарних режимних установ для утримання військовополонених, що складалася з 44-х стаціонарних таборів МВС (у складі яких в різні часи знаходилося близько 270 табірних підрозділів), 2-х окремих табірних відділень УМВС, а також 43-х робочих батальйонів МЗС СРСР. Саме ця категорія режимних установ виявилася найбільш чисельною за кількістю контингенту та розгалуженою за

територією дислокації частиною української ланки радянської системи військового полону часів Другої світової війни.

В історії виникнення, розбудови, розвитку та функціонування стаціонарних режимних установ для військовополонених на території Української РСР у роки Другої світової війни й повоєнне десятиліття треба відзначити три основні періоди. Кожен із них зумовлювали конкретні специфічні риси, особливості, завдання, а також форми і методи організаційно-структурної діяльності у царині розвитку радянської системи військового полону в Україні.

Перший період тривав із вересня 1943 р. до грудня 1945 р. У зазначений час структурно-організаційна розбудова органів військового полону і режимних об'єктів мала суттєві особливості. Організація фронтових приймально-пересильних і тилкових стаціонарних таборів відбувалася в умовах інтенсивних військових дій, а звільнена від нацистів територія республіки являла собою суцільну руїну. Це неминуче створювало проблеми з облаштуванням таборів, адже існував сталий брак придатних для цього приміщень і матеріально-технічних ресурсів. Водночас, промислово-ресурсний потенціал України був одним із найбільших в СРСР, а обсяги необхідних відбудовчих робіт просто вражали. Останнє і зумовило бажання влади сконцентрувати в Українській РСР значні контингенти військовополонених і сповна використати цей трудовий фонд.

У процесі організації стаціонарних таборів для військовополонених на території України в ході її визволення від німецько-фашистських військ виразно виділяються два часові етапи. Перший етап (вересень 1943 – травень 1944 р.) відзначався тим, що облаштування стаціонарних таборів для військовополонених здійснювалось у безпосередній близькості до районів інтенсивних бойових дій та було зумовлене передусім суто внутрішніми потребами ефективного функціонування системи полонення й евакуації військовополонених із прифронтової зони у глибокий тил, і до того ж в умовах зростаючої їх кількості. На другому етапі (травень 1944 – грудень

1945 рр.) розширення та реорганізація табірної мережі відбувалася виключно з метою задоволення зростаючих потреб у робочій силі для відбудови зруйнованого війною господарства УРСР. Як свідчать архівні документи, масово застосувати працю в'язнів таборів для військовополонених на території республіки режим розпочав якраз навесні 1944 р. Саме з цією метою УПВІ НКВС СРСР та його структури на місцях розгорнули небачену до цього діяльність з організації нових таборів і табірних відділень.

Основними методами організаційно-структурного адміністрування в табірній мережі для військовополонених у період Другої світової війни були: організація, реорганізація, зміна дислокації, нумерації, лімітної чисельності установ, а також ліквідація таборів та їх відділень. Тоді основним джерелом контингентів для стаціонарних режимних установ України в 1943-1945 рр. було надходження військовополонених із фронтових приймально-пересильних таборів у смузі фронтів, а метою організаційного та структурного адміністрування в системі УПВІ-ВВІ НКВС залишалося практичне забезпечення фізичного збереження контингентів військовополонених і їх подальшого ефективного трудового використання.

Другий період організаційно-структурної діяльності органів радянського військового полону на території України окреслений 1946-1950 рр. Він виявився часом найбільшого піднесення та розвитку всієї системи роботи з військовополоненими. Після Другої світової війни остання була суттєво скорегована з урахуванням нових умов, обставин мирного часу, господарських планів керівництва СРСР, а також зростаючої потреби у використанні праці бранців війни.

У контексті організаційно-структурної роботи органів ГУПВІ-УПВІ-ВВІ в Українській РСР у 1946-1950 рр. рельєфно відзначаються два етапи, кожен з яких вирізнявся суттєвими особливостями у цій сфері. Перший із них тривав із січня 1946 р. по грудень 1947 р. і позначився розширенням географії розміщення військовополонених у окремих регіонах України та поступовим зростанням їх чисельності в таборах. Саме в цей час в Україні

тривала інтенсивна розбудова таборів і їхніх відділень, ОРБ, а структурно-реорганізаційні зміни в їх мережі відбувалися з найбільшою інтенсивністю. Нові стаціонарні виробничі установи для військовополонених у 1946-1947 рр. утворювалися (за виключенням оздоровчих режимних підрозділів) переважно за господарсько-виробничої необхідності. Провідними принципами в структурній розбудові системи таборів, що їх НКВС (МВС) застосувало в Україні, були ресурсно-виробничий і територіально-галузевий. Перший означав, що трудові ресурси військовополонених концентрувалися у виробничій сфері, а другий передбачав розміщення їхніх контингентів у таборах чи ОРБ лише на підприємствах стратегічно важливих галузей і в тих регіонах, де відчувалась гостра нестача робочих рук. Основними методами табірної адміністрації в “українському” регіональному сегменті радянської системи військового полону 1946-1947 рр. були: перерозподіл контингентів існуючих табірних підрозділів, зменшення їх чисельності, передислокація останніх, злиття кількох табірних відділень в одне та їх функціональне перепрофілювання. Типовими причинами для ліквідації табірних відділень були: закінчення робіт на окремих підприємствах (у зв’язку з чим, потреба в робочих руках військовополонених відпадала); необхідність звільнення приміщень таборів для розміщення на цій площі інших установ; невідповідність житлового фонду для утримання військовополонених узимку; переведення контингенту до інших таборів. Із другої половини 1947 р. ще одним впливовим фактором, що суттєво впливав на організаційно-структурну діяльність УПВІ-ВВІ, стала репатріація військовополонених. Як наслідок, мережа стаціонарних таборів і ОРБ для військовополонених почала невпинно скорочуватися. Водночас, продовжувала існувати гостра необхідність в організації нових режимних виробничих об’єктів, передусім для забезпечення виконання важливих урядових народногосподарських програм. У цих умовах єдиною можливою метою дальшого розвитку табірної господарства в УРСР залишились реорганізація установ і перерозподіл контингентів військовополонених.

Другий етап повоєнного структурно-організаційного адміністрування в табірній мережі для військовополонених на території України датуємо 1948-1950 рр. У зазначений час діяли два основних чинники, що визначали сутність подальшого функціонування таборів і їхніх підрозділів. З одного боку – це початок масової репатріації бранців, з іншого – необхідність подальшого забезпечення виконання стратегічно важливих економічних програм та завершення проектів, що були розпочаті в Україні руками військовополонених. З огляду на перший чинник (репатріацію) почалося суттєве і безповоротне скорочення мережі таборів, управлінь, відділів, відділень і груп у справах військовополонених та інтернованих МВС-УМВС. У результаті чисельність контингенту таборів поступово скоротилася до мінімуму, а це потягло за собою ліквідацію останніх. Табірна мережа ГУПВІ МВС, як і раніше, мала забезпечувати широкомасштабне та ефективне трудове визискування військовополонених. Саме тому, проводячи хоча й масову, проте вибірккову репатріацію, органи УПВІ-ВВІ МВС-УМВС України намагалося одночасно якомога ефективніше розпорядитися наявними трудовими ресурсами. Відтак, саме в 1948-1950 рр. значно розширюється мережа табірних установ особливого режиму, де утримувалися військовополонені затримані від репатріації з політичних та ідеологічних мотивів. Розбудовуючи їх, органи УПВІ-ВВІ продовжували застосовуватися такі структурно-організаційні заходи: організація нових таборів і відділень, передислокація існуючих, реорганізація окремих підрозділів, зміна лімітної чисельності контингенту, штатної чисельності особового складу тощо. Протягом 1948-1950 рр. табірна мережа на території Української РСР значною мірою виконувала функціональне навантаження транзитної зони в ході репатріації військовополонених та інтернованих. Відфільтровані на цьому шляху та затримані від репатріації бранці війни зазвичай доправлялися у місцеві табори, а тому поступово відсоток так званого “особливого контингенту” в загальній чисельності військовополонених на території Української РСР зростав.

Третій період структурної та організаційної розбудови УПВІ-ВВІ МВС УРСР окреслюється 1950-1954 рр. Він виявився завершальними для існування як системи військового полону в СРСР загалом, так і її “українського” сегменту зокрема. Проводячи під тиском зовнішніх чинників і внутрішніх обставин репатріацію бранців війни, правлячий режим одночасно намагався вдавати, що з кінця 1949 р. проблеми військовополонених у Радянському Союзі не існує. Залишені у таборах засуджені та не засуджені бранці й інтерновані іноземні громадяни були позбавлені статусу військовополонених, а натомість набули статусу військових, політичних та кримінальних злочинців. Частина з них режим просто приховував від міжнародної громадськості та гуманітарних органів. Відповідних змін зазнала й мережа регіональних органів військового полону та установ утримання, дислокованих на території Української РСР. Місцеві табори було реорганізовано на особливо-режимні установи для засуджених колишніх військовополонених. У 1950-1953 рр. їх основними функціями були: тимчасове транзитне утримання контингенту, його фільтрація в ході репатріації та трудова експлуатація тих, хто ще залишався в табірних бараках. У кінці 1953 – на початку 1954 рр. єдиною функцією таборів і окремих табірних відділень на території Української РСР залишалося забезпечення транзиту репатріантів. Ліквідовуючи на початку 1954 р. залишки табірної мережі для військовополонених в Україні, режим брав до уваги принаймні дві обставини: завершення масової репатріації та певне зростання рівня відкритості радянської держави, що спостерігалось після смерті Й. Сталіна. На тлі зростання кількості іноземних гостей, котрі відвідували Українську РСР із нагоди помпованого владою святкування 300-річного ювілею “возз’єднання” України з Росією, збереження таборів військовополонених було відчутним компрометуючим чинником.

РОЗДІЛ 4

РЕЖИМНІ УСТАНОВИ ІНТЕРНОВАНИХ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

4.1. Інтернування іноземних громадян на територію України

Наприкінці Другої світової війни та у повоєнні роки на території Української РСР поряд з військовополоненими були розміщені і працювали на відбудові зруйнованої економіки десятки тисяч цивільних громадян із країн Центральної та Південної Європи, переважно етнічних німців. Цей трудовий контингент в офіційному діловодстві НКВС отримав назву “інтерновані мобілізовані особи”.

Міжнародне право розглядає інтернування у двох аспектах – військовому та цивільному. З точки зору першого, інтернування – це примусове затримання і роззброєння нейтральною державою військових частин воюючих країн при переході на його територію. У своєму цивільному аспекті інтернування розуміється як затримання та позбавлення волі воюючою державою громадян ворожої держави, які знаходяться на її території [1].

У сучасній російській історіографії серед інших обстоюється думка, що ідея використання праці інтернованих етнічних німців визріла на ґрунті концепції так званих “репарацій працею”, як своєрідної акції історичної справедливості та помсти за депортацію на примусові роботи до Німеччини мільйонів радянських громадян [2]. Проте очевидно, що визначальним поштовхом до масштабної експлуатації праці сотень тисяч іноземців на

території СРСР була саме проблема трудових ресурсів у її практичному розумінні.

В умовах невинного наближення військового краху нацистського Рейху та переходу до широкомасштабних відбудовчих робіт на визволених територіях, питання примусових трудових мобілізацій набувало для радянського керівництва не просто важливого, а навіть стратегічного значення. Ще на початку війни з Німеччиною був нагромаджений певний досвід у справі трудового використання праці примусово мобілізованих й інтернованих до таборів осіб німецької національності. Спочатку це були громадяни Німеччини, а згодом і радянські етнічні німці. 11 березня 1942 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила рішення № 322-165с про конфіскацію майна інтернованих у 1941 р. німецьких громадян. На його виконання 31 березня 1942 р. заступник наркома внутрішніх справ В. Меркулов підписав директиву № 135. Було складено списки усіх інтернованих на території СРСР осіб цієї категорії, а їх майно конфісковано [3]. 7 жовтня 1942 р. ДКО схвалив постанову № 2383сс “Про додаткову мобілізацію німців для народного господарства СРСР”, а 10 грудня 1942 р. на її виконання з’явився наказ НКВС СРСР № 002217. Республіканським, крайовим та обласним органам НКВС доручалося провести негайну мобілізацію усіх працездатних громадян німецької національності з центральних областей СРСР та Поволжя (чоловіків віком від 15 до 55 років та жінок 16-45 років). Із відмобілізованих німців формувалися робочі батальйони, що їх планувалося використати на підприємствах вугільної та нафтової промисловості СРСР [4].

Значно більших масштабів інтернування набрало у завершальний період війни з Німеччиною. На території Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії та Балканських країн мешкали мільйони етнічних німців, які із початком визволення Червоної Армії цих теренів опинилися в її тилу. До їх примусової мобілізації та інтернування режим почав готуватися заздалегідь. Ще у 1942-1943 рр. спеціальні розвідувальні групи НКВС збирали та систематизували інформацію про склад, господарську діяльність,

політичні настрої етнічних німців у країнах Центральної Європи і на Балканах. Зокрема, оперативна група НКВС УРСР у жовтні 1942 р. підготувала розлоге аналітичне повідомлення про німецьку етнічну меншину в Румунії [5]. Ці відомості використовувалися керівництвом НКВС для планування майбутніх дій. Передбачаючи інтернування цивільного німецького населення країн Центральної і Південної Європи, радянське керівництво та верхівка НКВС виходили принаймні з двох аргументів. По-перше, мобілізуючи активну частину німецького населення цих територій, режим таким чином убезпечував свій фронтовий тил від так званої “п’ятої колони” потенційних політичних противників. По-друге, сотні тисяч вестарбайтерів були б суттєвим поповненням трудових ресурсів на відбудові зруйнованої війною економіки СРСР.

Вже 24 листопада 1944 р. нарком внутрішніх справ Л. Берія доповідав Й. Сталіну про те, що на визволені військами 2-го, 3-го та 4-го Українських фронтів території країн Європи направлені три групи оперативних працівників НКВС. Вони повинні були терміново (протягом 10 днів) провести у цих районах загальний попередній облік усіх громадян німецької національності. Мета акції: відбір цивільних осіб для наступної їх мобілізації й депортації для трудового використання на територію СРСР [6]. У кінці 1944 р. проблеми інтернування все частіше ставали предметом обговорення на засіданнях Державного Комітету Оборони. 16 грудня 1944 р. ДКО прийняв постанову № 7161сс., де зазначалося: “Мобілізувати та інтернувати з направленням для роботи в СРСР всіх працездатних німців у віці – чоловіків від 17 до 45 років, жінок від 18 до 30 років, які знаходяться на звільнених Червоною армією територіях Румунії, Югославії, Угорщини, Болгарії, Чехословаччини. Встановити, що мобілізації підлягають німці, як німецького і угорського підданства так і німці – піддані Румунії, Югославії, Болгарії та Чехословаччини... Мобілізацію та інтернування німців провести протягом грудня 1944 р. – січня 1945 р., закінчивши їх доправлення на місця робіт до 15 лютого 1945 р.” [7]. На 2 лютого 1945 р. перший етап спеціальної операції

НКВС із мобілізації, інтернування та відправки до СРСР німецького населення балканських країн був повністю завершений. Усього на Балканах було інтерновано 124542 особи, зокрема 66616 чоловіків та 57926 жінок. Із них 12190 звільнили зі збірних пунктів прямо на місці. За даними оперативних груп до Радянського Союзу було відправлено 112352 особи [8]. Скільки з них потрапило до таборів на території України? Л. Берія спочатку планував направити для робіт по відновленню вугільних шахт Донбасу до 50000, а на об'єкти чорної металургії півдня України до 20000 мобілізованих і інтернованих німців [9], а постановою ДКО № 7252сс від 29 грудня 1944 р. передбачалося депортувати на промислові об'єкти Української РСР 113000 інтернованих [10]. Практично ж на 20 квітня 1945 р. до Української РСР депортували 59149 мобілізованих [11]. Особи німецької національності, інтерновані у період січня-лютого 1945 р., отримали статус так званих “інтернованих-мобілізованих” (за ними було закріплено кодування – група “Г”).

Вже на початку січня 1945 р. ЦК КП(б)У та уряд Української РСР ухвалюють перші рішення, пов'язані з розміщенням і трудовим використанням інтернованих. Наприклад, 10 січня 1945 р. спільною постановою РНК УРСР та ЦК КП(б)У на підприємства наркоматів чорної та вугільної промисловості, розташовані у Сумській області, планувалося направити 1000 німців, депортованих з країн Центральної Європи [12]. Проте надалі це рішення було переглянуто й контингенти інтернованих іноземців на території області так і не розмістили.

На місцях реалізація урядових рішень про трудове використання інтернованих і мобілізованих покладалася на Виконкоми Рад та відповідні партійні комітети в областях, районах, містах Української РСР. Як і в центрі, тут приймалися численні рішення, постанови та резолюції тотожні за назвою й подібні за змістом. Для забезпечення виконання рішення ДКО по прийому та розміщенню “мобілізованих німців” за вказівкою ЦК КП(б)У в областях створювалися спеціальні комісії, до складу яких входила керівна регіональна

трійка – перший секретар обкому партії, голова обласного виконкому та начальник управління НКВС області. Наприклад, відповідно до постанови Житомирського обласного комітету КП(б)У подібна комісія була створена в області вже 10 лютого 1945 р.[13]. Саме на ці комісії покладалася відповідальність за розміщення, побутове, харчове та медичне забезпечення депортованих, політичну та культурно-масову роботу серед них, а також їх ефективне трудове використання. Наприклад, вже 16 січня 1945 р. Сумський обком КП(б)У та Виконком обласної Ради прийняли спільне рішення, яким зобов'язали партійних і радянських керівників області “надати допомогу ...в прийомі, розміщенні та трудовому використанні інтернованих”. Одночасно обласний відділ охорони здоров'я мав допомогти підприємствам Сумщини у налагодженні медико-санітарного обслуговування контингенту [14].

Типовою в цьому контексті є постанова Чистяківського міськвиконкому та міськкому КП(б)У Сталінської області “Про трудове використання мобілізованих німців”, ухвалена 6 березня 1945 р. Це рішення в деталях враховувало всі аспекти прийому, розміщення, охорони, продовольчого та медичного забезпечення і трудового використання контингенту “мобілізованих німців”. Зокрема, постановою передбачалося: “...Покласти всю відповідальність на комісію щодо здійснення всіх заходів із розміщення та працевлаштування прибулих німців, для цього: ...для розміщення мобілізованих використовувати приміщення ...розташовані поблизу шахт, а також гуртожитки за рахунок розміщення вітчизняних робітників на приватних квартирах; ...виділити необхідну кількість... працівників для укомплектування вільнонайманої вахтерської охорони; ...проводити в таборах серед інтернованих, мобілізованих німців масову роботу. З цією метою виділити для них газети, встановити радіо, всіляко заохочувати розвиток художньої самодіяльності ...організовувати відвідування кіно. ...Особливу увагу звернути на режим у таборах: ізолювати інтернованих німців від спілкування з населенням, застосувати заходи, щоб інтерновані і мобілізовані німці прямували на роботу та з роботи в строю, не

припускати без конвою ходіння по вулицях, базарах, особливо слідкувати, щоб німці не співали своїх фашистських пісень; ...при розміщенні в гуртожитках дотримуватись та обов'язково проводити найсуворішу санобробку. В таборах організувати камери схову, встановити чергування із числа інтернованих і мобілізованих німців, підібрати комірників; ...для всіх працюючих проводити техмінімум з тим, щоб все було підпорядковано максимальному трудовому використанню інтернованих і мобілізованих німців. ... Організувати в таборах майстерні з пошиття одягу та взуття, відкрити ларьки для продажу овочів і промтоварів...; ...забезпечити медико-санітарне обслуговування мобілізованих німців. Використовувати медперсонал... із їхнього середовища. Довідки про звільнення ...по хворобі повинні видаватись лише нашим медперсоналом; ...з перших днів надходження інтернованих і мобілізованих використовувати їх на роботах у першу чергу по відновленню житла для них за рахунок відновлення зруйнованих будівель. Із метою інтенсивного використання німців на роботі...нормувати працю, запровадити оплату від виробітку, дошки трудових показників, всіляко заохочувати виконуючих, а також тих, хто перевиконує норми, надавати їм краще житло, поліпшувати харчування..." [15]. Перелік цих першочергових заходів для розміщення та трудового використання інтернованих вражає. Проте реальність засвідчила зовсім інше, далеке від задекларованого, ставлення господарських інстанцій до цього контингенту примусових робітників. Вже той факт, що інтерновані і мобілізовані німці фактично були виведені із під повного контролю Головного управління у справах військовополонених і інтернованих НКВС (МВС) СРСР ставив їх у значно гірші умови а ніж військовополонених. Не дивлячись на повоєнні труднощі, система ГУПВІ постачалася у першу чергу і куди краще господарських інстанцій, які використовували працю спецконтингенту. Звідси у місцевої влади виробилося стійке зневажливе ставлення до інтернованих і мобілізованих осіб, як до робочої сили третього ґатунку, про побут та підтримання фізичного стану яких турбуватися було

зайвим клопотом. Не дарма у цитованій нами вище спільній постанові Чистяківського міськвиконкому та міськкому КП(б)У наголошувалося: “Роз’яснити партійним і господарським керівникам, що зневажливе ставлення до інтернованих і мобілізованих німців, особливо до побутових умов, може завдати збитків лише державі. Необхідно інтернованих і мобілізованих німців максимально використовувати як робочу силу для найшвидшого відновлення наших підприємств...” [16].

Не встигла встигнути перша хвиля інтернування, як почався його другий етап. Визначальною для її проведення стала постанова ДКО № 7467сс від 3 лютого 1945 р. Документом передбачалася примусова мобілізація “...всіх придатних до фізичної праці та здатних носити зброю німців-чоловіків у віці від 17 до 50 років. Німців, стосовно яких буде встановлено, що вони служили в німецькій армії чи частинах “фольксштурму”, вважати військовополоненими та направляти в табори НКВС для військовополонених. Із решти мобілізованих німців сформувати робочі батальйони по 750 – 1200 осіб у кожному для використання на роботах в Радянському Союзі, у першу чергу в Українській і Білоруській РСР” [17]. Лише на об’єкти вугільної, металургійної промисловості та будівництва УРСР згідно цієї постанови передбачалося направити 200 тис. депортованих німців. На виконання цього рішення 6 лютого 1945 р. Л. Берія підписує наказ № 0062 “Про заходи із забезпечення прийому, розміщення й утримання мобілізованих німців” [18]. Переважна більшість цих етнічних німців підпали під категорію так званих “інтернованих-заарештованих осіб” (їм було надано власний код – група “Б”). Згідно наказу НКВС № 00101 від 22 лютого 1945 р. встановлювалися такі категорії осіб, які підлягали “фільтрації”: “А” – військовополонені ворожих армій; “Б” – цивільні особи, члени різних ворожих організацій, керівники органів місцевої влади та самоуправління, керівники великих господарських та адміністративних організацій, редактори газет та журналів, автори антирадянських видань та інші “ворожі елементи”; “В” – радянські громадяни, які знаходилися в полоні; “Т” – цивільні німці

мобілізовані в робітничі батальйони за постановами ДКО. Для того, щоб потрапити до групи “Г” достатньо було таких обґрунтувань: “донька поміщика”, “спекулянтка”, “експлуататор” [19].

На виконання рішень ДКО, РНК Української РСР та ЦК КП(б)У 8 лютого 1945 р. ухвалюють спільну постанову № 55/45. Відповідно до цього документу, лише для використання на вугільних копальнях Ворошиловградської області мали бути доправлені 35500 осіб із числа інтернованих. Станом на 15 лютого (за тиждень після ухвалення постанови) на вугільні підприємства комбінату “Ворошиловградвугілля” надійшло 19792 депортованих, із яких 10986 осіб становили чоловіки, а 8806 – жінки [20]. Секретар обкому КП(б)У А.Гайовий доповідав секретареві ЦК КП(б)У Д. Коротченку про готовність підприємств області протягом лютого - березня 1945 р. прийняти ще 22050 інтернованих [21].

У зв'язку з появою такого нового для ГУПВІ НКВС контингенту, як інтерновані і мобілізовані особи, в його системі відбулися певні організаційні зміни. 20 лютого 1945 р. наказом по НКВС СРСР № 00100 у складі ГУПВІ було створено два управління: Управління у справах військовополонених (начальник – комісар держбезпеки М. Ратушний) та Управління у справах інтернованих і мобілізованих, кероване комісаром держбезпеки С. Шеменою. У зв'язку з цим оперативний відділ ГУПВІ було реорганізовано в оперативне управління [22]. Відповідні зміни сталися і в структурі республіканських наркоматів внутрішніх справ та обласних управлінь НКВС. Відділення по роботі серед інтернованих були створені в складі УНКВС Сталінської, Ворошиловградської та Дніпропетровської областей. Структурно ці управлінські підрозділи входили до складу існуючих ВВІ УМВС. Їхні штати були невеликі - лише 7 осіб [23]. Функціонально, відділення по роботі з інтернованими мали опікуватися організацією розміщення, утриманням, трудовим використанням, а також медичним і продовольчим забезпеченням цих контингентів. Проте окреме Управління у справах інтернованих і мобілізованих і його регіональні структури існували недовго. Вже у січні

1946 р. у зв'язку зі значним скороченням контингентів інтернованих воно було розформоване, а його функції передані 1-му Управлінню ГУПВІ НКВС СРСР [24].

Мобілізація та інтернування німців продовжувалося до середини квітня – початку травня 1945 р. У листі до Й. Сталіна від 17 квітня 1945 р. Л. Берія повідомляв, що станом на 15 квітня 1945 р. в ході цих примусових акцій було заарештовано загалом 215540 осіб. Лише 148540 із них етапували до Радянського Союзу. 62000 утримувалися в прифронтових таборах і в'язницях, а 5000 інтернованих померли в дорозі, так і не досягнувши місць призначення [25]. Характерно, що абсолютна більшість цих людей були етаповані саме в Українську РСР. Цей висновок підтверджує і довідка НКВС Української РСР, датована 21 квітня 1945 р. Із документу видно, що на той час контингент інтернованих-мобілізованих німців на підприємствах різних наркоматів республіки становив 151853 особи [26]. Як бачимо, це більше тієї кількості інтернованих, про яку йдеться у листі Л. Берії до Й. Сталіна!? У чому причина розбіжностей? Обидва документи розділяє зовсім незначний термін – п'ять днів. Оскільки структури НКВС по інтернуванню працювали досить оперативно, то, на наш погляд, немає нічого дивного в тому, що за цей час кількість зареєстрованого на місцях інтернованого спецконтингенту зросла.

Про значення, що надавалося використанню праці інтернованих і мобілізованих німців у народному господарстві Української РСР свідчать наміри керівництва республіки залучити максимально можливу кількість цього контингенту до відновлювально-будівельних робіт і на виробництві. Інтернованих німців планували залучити навіть для роботи в сільському господарстві. Так, 15 лютого 1945 р. перший секретар Херсонського обкому КП(б)У О. Федоров доповідав телеграмою у сільськогосподарський відділ ЦК КП(б)У, що колгоспи і радгоспи області здатні розмістити 7000 мобілізованих німців [27].

Не дивлячись на те, що ДКО СРСР двома постановами (№ 7252сс/1944р. та № 7467сс/1945 р.) виділив Українській РСР 313000 осіб із числа так званих “інтернованих-мобілізованих”, із цього контингенту на 20 квітня 1945 р. надійшло лише 151863 особи. Реально ж необхідна кількість робочої сили була набагато більшою. Перш за все, це стосувалося таких галузей як вугільна, металургійна, хімічна, лісопереробна промисловість, будівництво, електроенергетика, сільське господарство. За дорученням ЦК КП(б)У Державна планова комісія республіки на початку 1945 р. виконала розрахунки кількості інтернованих іноземців, котрі могли бути залучені для роботи у цих галузях. 12 березня 1945 р. голова Держплану УРСР В. Валуєв надіслав результати своєї роботи секретареві ЦК КП(б)У Д.С.Коротченку [28]. Читаючи ці документи складається враження, що чиновники Держплану були переконані якщо й не у невичерпності трудового контингенту інтернованих, то, принаймні, в його значних обсягах. Так, підрахована загальна кількість інтернованих, працю яких планували використати у промисловості, будівництві та сільському господарстві Української РСР у 1945 р. визначалася в 860000 осіб. Переважна більшість контингенту могла бути працевлаштована у промисловості (370000) та на будівництві (280000). Задовольнити потребу лісозаготівельних промислів у робочих руках за рахунок інтернованих передбачалося на 40000 працівників. Потреби ж сільського господарства (радгоспів) у цьому трудовому контингенті складали 65000 осіб. Передбачалося навіть компенсувати за рахунок їхніх робочих рук і повернення колгоспників у сільське господарство (головним чином із будівельних та лісозаготівельних організацій). Цікаво, що з цієї кількості контингенту (860000) лише 55000 інтернованих мали бути розміщені на підприємствах західних областей України. Решта працевлаштовувалися у шістнадцяти східних регіонах республіки [29]. Отримавши ці розрахунки, тодішній голова РНК УРСР М.С.Хрущов звернувся з листом до Й. Сталіна, у якому просив голову ДКО “...виділити додатковий контингент мобілізованих німців у кількості 550000 осіб...” [30]. Було навіть підготовлено й надіслано

до Москви проект постанови ДКО “Про виділення мобілізованих німців для народного господарства Української РСР у 1945 році” [31]. Проте це прохання керівника уряду республіки залишилося без відповіді. Відтак, широкомасштабні плани залучення до роботи на підприємствах республіки майже мільйонної армії примусово мобілізованих іноземців, так і залишилися планами. Причина досить банальна. НКВС просто не мав у своєму розпорядженні такої значної кількості інтернованих іноземців. Однак пріоритет народногосподарського комплексу Української РСР у забезпеченні трудовими ресурсами зі складу контингенту інтернованих і мобілізованих осіб зберігався й надалі. Красномовним підтвердженням цього може служити динаміка надходження інтернованих і мобілізованих німців на українські підприємства. Наприклад, станом на 1 квітня 1945 р. на підприємствах чорної металургії лише однієї Дніпропетровської області працювало 6029 інтернованих, а за місяць (на початку травня 1945 р.) ця цифра сягнула 10142 особи [32]. Цікава, а разом із тим і доволі закономірна тенденція спостерігається в динаміці цього трудового контингенту на окремих металургійних заводах області впродовж літніх місяців 1945 р., коли кількість залучених до праці інтернованих німців навіть зменшилася. Так, із звіту дирекції заводу ім. Ф. Дзержинського (м. Дніпропетровськ) видно, що у липні 1945 р. на підприємстві працювало 2567 робітників і молодших відповідальних працівників із числа інтернованих і мобілізованих. У серпні ця цифра складала вже 2231 особу, а на 1 вересня 1945 р. – 2198 [33]. Причину поступового скорочення трудового фонду інтернованих, на наш погляд, слід шукати у незадовільному фізичному стані депортованих іноземців, серед яких було чимало непрацездатних (людей похилого віку, хворих на невиліковні хвороби, інвалідів, вагітних жінок, а також жінок з грудними дітьми). Що ж стосується трудового потенціалу інтернованих, то, як свідчать документи, переважну більшість їх трудового контингенту, принаймні у 1945 р., становили чоловіки. Наприклад, серед 1170 інтернованих німців, які працювали на вже згадуваному нами вище

металургійному заводі ім. Ф. Дзержинського у квітні 1945 р. жінок було 767. Проте вже наступного місяця їх кількість у балансі цього трудового контингенту значно зменшилася (з 2760 інтернованих - 257 жінок). У червні 1945 р. з 2803 працюючих тут інтернованих було лише 249 жінок. У липні і серпні 1945 р. загальна тенденція практично не змінилася. Так, у липні поточного року на підприємстві працювало відповідно 2332 чоловіків і 235 жінок, а в серпні ця цифра становила 1975 осіб сильної статі та 256 жінок [34].

17 квітня 1945 р. ДКО ухвалює постанову № 8148сс, яка передбачала припинення дальшої мобілізації та інтернування німців до СРСР. У документі згадувалося 97487 вже інтернованих етнічних німців, які закріплювалися за низкою радянських наркоматів: вугільної промисловості, будівництва, чорної металургії, шляхів сполучення, місцевої паливної промисловості, харчової промисловості, танкової промисловості, цивільного житлового будівництва, електростанцій, промисловості будівельних матеріалів, середнього машинобудування, озброєння. Левову частку цього трудового контингенту передбачалася розмістити в Українській РСР. Із довідки “Про наявність контингентів військовополонених та інтернованих мобілізованих німців по УРСР”, надісланої 21 квітня 1945 р. на адресу вищого керівництва НКВС СРСР, дізнаємося, що із запланованих для завозу в УРСР 113500 інтернованих реально надійшло 92714 осіб. Всі вони належали до першої хвилі інтернування. Що стосується людей, мобілізованих відповідно до постанови ДКО № 7467сс від 3 лютого 1945 р., то таких на 20 квітня 1945 р. в Українську РСР було етаповано 59142 особи. Цікаво, що НКВС навіть перевиконав план примусової депортації мобілізованих етнічних німців. Із числа запланованих до розміщення на підприємствах республіки 200000 мобілізованих, у першу чергу передбачалося направити 57250 осіб. У дійсності на 20 квітня 1945 р. до Української РСР депортували 59149 мобілізованих. Загалом же протягом лютого – квітня поточного року на територію Української РСР надійшло

151863 інтернованих і мобілізованих іноземців груп “Б” і “Г” – переважно етнічних німців [35]. Надзвичайно цікавою виглядає і географія розміщення цього трудового контингенту в різних галузях господарства Української РСР [Див. додаток К]. Як видно з поданої таблиці, контингенти інтернованих розподілили між підприємствами дев’яти східних, південних і центральних областей УРСР. Найбільше примусово мобілізованих іноземців працевлаштували у вугільній промисловості на копальнях Сталінської та Ворошиловградської областей – 83167 осіб. Металургійні заводи Донбасу та Дніпропетровщини прийняли 42487 інтернованих. На підприємствах кольорової металургії (Сталінська область) опинився 2181 інтернований іноземець. 9236 осіб доправили на об’єкти наркомату будівництва у Сталінській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Невеликі контингенти інтернованих розмістили на своїх підприємствах наркомати будівельних матеріалів (1000 осіб), електрифікації (2663), електропромисловості (1000), шляхів сполучення (2001) та харчової промисловості (1996) [36]. Таким чином, регіонально-галузева структура інтернованих у промисловості Української РСР є чіткою ілюстрацією пріоритетів, визначених урядом і господарськими організаціями щодо використання цієї групи трудових ресурсів.

Підводячи підсумки відмітимо, що інтернування і мобілізація етнічних німців із числа цивільного населення розглядалася радянським керівництвом, як комплекс заходів для поповнення трудових ресурсів у промисловості СРСР. При цьому застосовувалися виключно насильницькі, примусові методи, які не мали нічого спільного з міжнародним правом. Основну масу примусово мобілізованих етнічних німців та інших громадян із країн Центральної та Південної Європи було інтерновано до Радянського Союзу в два етапи – січень-лютий та березень-квітень 1945 р. Надалі інтернування здійснювалося незначними партіями. У процесі примусової мобілізації та інтернування цивільного населення країн Центральної і Південної Європи та Німеччини на територію України виділяються два етапи.

Хронологічні межі першого визначаються січнем-лютим 1945 р. У цей час НКВС здійснювало спеціальну операцію з мобілізації та інтернування, а партійні, радянські й господарські структури республіки (за вказівкою з центру) проводили підготовку до прийому, розміщення та використання праці інтернованих іноземців.

Другий етап інтернування тривав з початку березня до кінця 1945 р. Він позначився прогресуючим надходженням контингентів інтернованих і мобілізованих іноземців на підприємства Української РСР. Саме на територію України органи НКВС СРСР доправили і розмістили тут переважну більшість інтернованих до Радянського Союзу іноземців – етнічних німців, румунів, угорців, поляків, громадян інших країн Центральної та Південної Європи. Найчисленніші контингенти були розміщені у трьох індустриальних областях: Сталінській, Ворошиловградській та Дніпропетровській. При цьому більша частина їх припала на підприємства вугільної промисловості та чорної металургії. Решта регіонів республіки отримали порівняно незначні контингенти інтернованих, котрі надійшли на підприємства енергетичної, хімічної та харчової промисловості, кольорової металургії, шляхового будівництва, будівельних матеріалів тощо. Абсолютна більшість підприємств, на яких передбачалося використати працю цього трудового контингенту, була союзного підпорядкування і керувалася з центру.

4.2. Окремі робочі батальйони інтернованих у 1945-1949 рр.

Для ефективного трудового визискування інтерновані й мобілізовані іноземні громадяни концентрувалися у складі спеціальних режимних воєнізованих підрозділів, так званих “окремих робочих батальйонів”.

Основним нормативним документом, що регулював порядок використання трудових ресурсів інтернованих і мобілізованих іноземців стало спеціально розроблене НКВС СРСР й ухвалене постановою ДКО № 7252сс 29 грудня 1944 р. “Положення про прийом, утримання і трудове використання мобілізованих й інтернованих німців” [37]. Відповідно документу, мобілізовані та інтерновані в складі ОРБ направлялися на відновлювально-будівельні роботи в шахти, кар’єри, енергетичні підприємства, на заводи перерахованих у постанові ДКО народних комісаріатів. Таким чином, у господарсько-економічному плані, цей спецконтингент фактично виводився з-під жорсткого контролю ГУПВІ НКВС СРСР. Чисельність робочого батальйону інтернованих визначалася від 700 до 1200 осіб (3-5 рот). Такий батальйон вважався штатним підрозділом того наркомату, на об’єктах якого працювали інтерновані, й знаходився у підпорядкуванні та на цілковитому утриманні відповідного наркомату. Очолював робочий батальйон інтернованих виділений НКО офіцерський склад. Взагалі, штатний розклад таких батальйонів затверджувався лише після узгодження НКВС із господарськими наркоматами. Затверджений наказом НКВС СРСР № 0014 від 11 січня 1945 р. типовий штат “батальйону з обслуговування інтернованих німців” нараховував 99-100 посад, із яких 52 мали заступати самі інтерновані іноземці. У складі ОРБ виділялися: командування і штаб, група матеріально-побутового обслуговування, група обліку, медико-санітарна група, група трудового використання, “вахткоманда” та оперативна група НКВС [38].

Всі інтерновані були організовані в бригади та робочі зміни. Їх комплектування відбувалося за виробничим принципом. Положення передбачало, що при формуванні бригад потрібно було враховувати фахову підготовку, кваліфікацію та фізичний стан інтернованих.

Відповідальність за постачання трудового контингенту усім необхідним (харчування, забезпечення одягом, житлом, культурно-побутові умови, медичне обслуговування) покладалася на господарські органи

відповідних наркоматів. Утримувати інтернованих і мобілізованих німців мали ізольовано від інших “спецконтингентів” та цивільних громадян. Для цього використовувалися приміщення барачного типу, інші тимчасові та постійні споруди обладнані огорожею з колючого дроту чи парканом. Охорону контингенту здійснювали вахтери відповідних наркоматів. Цікаво, що у таборах інтернованих дозволялося спільне утримання і чоловіків і жінок в одній огороженій зоні, щоправда, в окремих приміщеннях.

Внутрішній розпорядок батальйону був аналогічний запровадженому в таборах НКВС для військовополонених. У випадку порушень винних карали відповідно до вимог Дисциплінарного статуту Червоної армії. Коли інтерновані припускалися грубих порушень дисципліни чи табірному порядку (втечі, відмова працювати), або батальйонне начальство вбачало в них ознаки рецидиву, винних чекав етап у віддалені режимні табори НКВС для інтернованих. Всі інші злочини, вчинені спецконтингентом робочих батальйонів, тягнули за собою карну відповідальність перед Військовим Трибуналом.

Та частина положення, де йшлося про трудове використання контингенту, передбачала організований вихід інтернованих на роботу у супроводі офіцерського складу батальйону чи вахтерів. Військова озброєна охорона у цьому випадку не передбачалася. Використання трудового контингенту дозволялося лише у складі робочих батальйонів та обов’язково ізольовано від вітчизняних робітників.

Документ визначав також і умови оплати праці інтернованих і мобілізованих іноземців. Розмір зарплатні ставився у цілковиту залежність від виконання норм виробітку. Із цих грошей вираховувалися суми на утримання і харчування самих мешканців табірних бараків, охорону та утримання батальйонного штату, а також 10 % так званих “централізованих витрат”.

У випадку втрати працездатності хворі та немічні залишалися на цілковитому утриманні підприємств. Це тривало до вирішення питання про повернення таких осіб на батьківщину [39].

На практиці, саме вказівки органів НКВС виконувалися господарськими інстанціями у першу чергу. Справа у тому, що хоча робочі батальйони інтернованих і мобілізованих німців штатно і організаційно підлягали відповідним наркоматам, у питаннях охорони, режиму утримання та обліку контингенту вони оперативного підпорядковувалися НКВС. Цей режим та охорона інтернованих мало чим відрізняли їх від військовополонених. Регламентувалися вони інструкцією, затвердженою наказом НКВС СРСР № 038 від 3 березня 1945 р. Згідно документу, зовнішня охорона території ОРБ здійснювалася підрозділами конвойних військ “у відповідності з вимогами статуту гарнізонної служби Червоної армії” [40]. Остаточо НКВС прирівняло статус військовополонених та інтернованих 29 квітня 1945 р. Цього дня з’явився відомчий наказ № 00414 “Про поширення наказів НКВС СРСР з утримання, матеріального й санітарного забезпечення та трудового використання військовополонених щодо німців, котрі утримуються у таборах для інтернованих”. Згідно цього нормативного припису, на контингенти інтернованих розповсюджувалася дія низки ухвалених у 1941-1945 рр. наказів, положень, інструкцій, директив та вказівок. Серед них: “Інструкція про порядок утримання та обліку військовополонених у таборах НКВС”, “Інструкція про службу гарнізонів з охорони таборів, шпиталів, в’язниць, складів і спецоб’єктів конвойними військами НКВС СРСР”, наказ НКВС СРСР № 00675 від 6 квітня 1943 р. із оголошенням директиви і типової угоди УПВІ з господарським органом про порядок трудового використання військовополонених, інтернованих і спецконтингентів, “Інструкція про санітарне забезпечення військовополонених і спецконтингентів при надходженні до приймальних пунктів, фронтових приймально-пересильних таборів НКВС і під час залізничних перевезень”, “Положення про оздоровчі табори НКВС і

оздоровчі відділення в таборах НКВС для військовополонених”, “Технічні вказівки щодо спеціального обладнання табірних зон у таборах військовополонених”, інші відомчі нормативні документи [41]. Наказом НКВС СРСР № 0156 від 14 червня 1945 р. встановлювався порядок харчування та постачання інтернованих речовим майном. Як можна здогадатися, здійснювалося воно за нормами, встановленими для військовополонених відповідних категорій [42]. Такими були положення офіційних нормативних документів, що визначали долю інтернованих і мобілізованих етнічних німців на чужині, регламентували їх утримання і трудове використання.

Організацію окремих робочих батальйонів для інтернованих і мобілізованих республіканські й обласні структури НКВС СРСР розпочали на території України навесні 1945 р. 14 квітня 1945 р. з'явився наказ С. Круглова № 00310, що ним оголошувалася дислокація ОРБ, котрі мали бути облаштовані в Українській РСР найближчим часом. Зокрема, на вугільних копальнях, металургійних та енергетичних підприємствах Сталінської області створювалося 50 робочих батальйонів (№№ 1000-1049). У Ворошиловградській облаштували 39 ОРБ (№№ 1201-1239). На гірничих та металургійних підприємствах Дніпропетровщини були створені 23 подібні режимні установи примусової праці (№№ 1401-1423). На “Дніпрогесі” та заводах Запоріжжя тоді організували 10 робочих батальйонів для цивільних німців, інтернованих із країн Центральної Європи (№№ 1501-1510), а в Харківській області – 2 (№№ 1551-1552) [43].

Інтернування мобілізованих вестарбайтерів тривало. 28 квітня 1945 р. наказом НКВС СРСР № 00410 було оголошено дислокацію чергових новоутворених ОРБ. Цього разу облаштовували 6 робочих батальйонів для утримання і трудового використання мобілізованих цивільних німців групи “Г”. Чотири із них організували на підприємствах Сталінської області (№№ 1050-1053) та по одному на Кіровоградщині й Одещині (№№ 1951, 2001) [44]. Наприкінці квітня 1945 р. кількість робочих батальйонів виключно з

німецьким контингентом на території України складала 130 (із загальної кількості по СРСР – 150). Усі вони були розміщені лише у східних і центральних областях республіки. Ці батальйони переважно закріплювалися за тим чи іншим підприємством наркоматів чорної і кольорової металургії, вугільної й автомобільної промисловості, електростанцій, житлового цивільного будівництва тощо [Тут і далі див. додаток Л]. Так, наприклад, ОРБ № 2071, створений у березні 1945 р., обслуговував Особливий будівельно-монтажний трест (ОБМТ) № 306 м. Полтави наркомату житлового цивільного будівництва УРСР [45], ОРБ № 1009 – коксохімічний завод у м. Горлівці Сталінської області, що підпорядковувався Наркомату чорної металургії СРСР. Інтерновані німці з ОРБ № 1209 працювали виключно на шахті ім. Ф. Енгельса тресту “Краснодонвугілля” Ворошиловградської області. Спецконтингент робочого батальйону № 1508 був залучений на роботах по будівництву заводу № 478 Наркомату автомобільної промисловості, що розміщувався в Запоріжжі. Мобілізовані етнічні німці із ОРБ № 1951 працювали на відбудові цукрового заводу в селищі Мала Виска Кіровоградської області [46].

У перші повоєнні місяці кількість робочих батальйонів інтернованих і мобілізованих німців, дислокованих в Українській РСР, продовжувала зростати. 9 червня 1945 р. з'явилися одразу два відомчих накази НКВС СРСР, підписані В. Чернишовим, де йшлося про організацію нових ОРБ у промислових регіонах України. На території Сталінської області (наказ № 00649) додатково до існуючих облаштувалися ще 22 окремих робочих батальйони (№№ 1052, 1054-1074). Водночас було ліквідовано ОРБ для інтернованих мобілізованих етнічних німців організований у квітні 1945 р. на шахті ім. Кисельова-Латугіна (ст. Воскрес, Чистяківського району). Його номер 1052 передали новоствореному батальйону, котрий облаштували на Макіївській вугільній копальні ім. В. Леніна. Шерог робочих батальйонів для інтернованих іноземців Харківської області поповнився п'ятьма режимними установами (№№ 1553-1557), контингент яких працював на відбудові

аеропорту та промислових підприємств області. Цим же наказом було оголошено про організацію трьох нових ОРБ на Одещині (№№ 2002-2004) та по одному у Вінницькій (№ 2081) і Полтавській (№ 2071) областях. Трудовий фонд останніх було залучено виключно на працевістких відбудовчих та будівельних роботах [47]. В іншому наказі (№ 00650), що з'явився того ж таки 9 червня 1945 р., оголошувалася дислокація семи ОРБ (№№ 1424-1430), котрі створювалися додатково до існуючих на території Дніпропетровської області. Сконцентровані в цих режимних установах примусової праці інтерновані залучалися до роботи на відбудові чорної металургії, машинобудівних та енергетичних підприємств регіону [48].

У другій половині 1945 р. масову примусову мобілізацію та інтернування цивільних громадян із країн Центральної та Південної Європи і Німеччини було призупинено. Як наслідок, низка підготовлених для прийому нових контингентів вестарбайтерів ОРБ, так і не отримали свій трудовий фонд. Відтак, за рішенням керівництва НКВС усі вони підлягали ліквідації. 6 липня 1945 р. В. Чернишов підписав наказ № 00784, яким відмінялася нумерація, надана восьми робочим батальйонам раніше облаштованим на території Ворошиловградської області, проте не укомплектованим контингентом через вищезазначені причини. Серед них окремі робочі батальйони розгорнуті на вугільних копальнях регіону – 1215, 1229-1232, 1234, 1237, 1239 [49]. Водночас НКВС СРСР цим же наказом оголосив дислокацію та нумерацію кількох новоутворених ОРБ. Так, на металургійних, будівельних та залізничних підприємствах Дніпропетровської області створили додатково чотири робочих батальйони для інтернованих групи “Г” (№№ 1431-1434). Трудовий фонд вугільних копалень Донбасу також поповнили контингенти інтернованих іноземців чотирьох новостворених ОРБ – №№ 1240-1243 [50].

Восени 1945 р. стан трудових ресурсів інтернованих і мобілізованих цивільних іноземців значно погіршився. Безконтрольна трудова експлуатація при відсутності задовільного харчування, медичного обслуговування,

елементарних побутових умов поступово призвела до різкого скорочення числа працездатних інтернованих. Ослаблених, немічних, невиліковно хворих та інвалідів почали репатріювати на батьківщину. В результаті чисельність контингентів окремих робочих батальйонів почала стрімко скорочуватись. Водночас потреба в майже безоплатній робочій силі залишалася стабільно високою, а відтак режим мав потурбуватися про підвищення ефективності трудової експлуатації тих інтернованих, які ще залишалися у табірних зонах ОРБ.

Для забезпечення ефективного визискування праці інтернованих, НКВС і господарські органи застосували звичне у табірній практиці структурно-організаційне адміністрування. Частина ОРБ було розформовано, а залишки їхніх контингентів переведено до інших подібних батальйонів. Трудовий фонд деяких режимних установ примусової праці інтернованих був розділений, а на його основі створено нові робочі батальйони. Прикладом такого цільового адміністрування може слугувати наказ НКВС СРСР № 001022 від 6 вересня 1945 р. “У зв’язку з переводом контингенту мобілізованих німців, – читаємо в документі, – до інших робочих батальйонів... 1. Батальйони № 2002 (сел. Ільїнка Одеської області, при заводі стінових будівельних матеріалів) та № 1432 (м. Дніпропетровськ, завод ім. Г. Петровського) – розформувати. 2. У зв’язку з розукрупненням робочого батальйону № 1410 тресту “Кривбасруда” сформувати робочий батальйон при рудоуправлінні ім. Р. Люксембург із місцем дислокації його на ст. Калачівське Сталінської залізниці Дніпропетровської області). Робочому батальйону присвоїти № 1078...” [51].

Процес розформування ОРБ, викликаний репатріацією непрацездатних інтернованих, особливо прискорився в останні місяці 1945 р. Перша масова партія інтернованих і мобілізованих німців у 25 тис. осіб (це був виключно непрацездатний контингент – літні люди, хворі на невиліковні недуги, інваліди, які отримали каліцтво на виробництві, вагітні жінки, жінки з грудними дітьми тощо) була відправлена на батьківщину ще в кінці 1945 р., а

підставою для такого кроку НКВС СРСР стала постанова ДКО № 9959сс від 30 серпня 1945 р. “Про покращення умов утримання і трудового використання інтернованих німців, залучених на роботах у промисловості” [52]. Як наслідок, у листопаді були ліквідовані робочі батальйони №№ 1412, 1414, 1417 (Дніпропетровська область) та №№ 1202, 1203, 1212, 1227, 1236, 1238 (Ворошиловградська область). У грудні 1945 р. розформували ОРБ №№ 1057, 1060, 1065, 1076, 1077 (Сталінська область); №№ 1552, 1554, 1557 (Запорізька область) і робочий батальйон № 1434 при Управлінні будівельно-відновлювальних робіт Сталінської залізниці (Дніпропетровська область) [53]. Водночас здійснювалася передача інтернованих із малокомплектних робочих батальйонів і проводилося формування на їхній базі нових ОРБ. Наприклад, наказом НКВС СРСР № 001426 від 21 листопада 1945 р. на вугільних шахтах Ворошиловградської області створювалися три нових робочих батальйони (№№ 1244-1246), укомплектовані контингентом за рахунок розформування ОРБ малої чисельності [54].

Скорочення чисельності інтернованих і розформування окремих робочих батальйонів тривали й надалі. За офіційною статистикою УПВІ НКВС Української РСР станом на 1 березня 1946 р. на території дев'яти східних, південних і центральних областей республіки знаходилося 129 ОРБ у котрих утримувалося 97869 осіб [Див. додаток М]. Як і раніше, найбільший контингент інтернованих (48603 особи, у 63-х ОРБ) розміщувався у Сталінській області. На підприємствах Ворошиловградщини та Дніпропетровщини продовжували функціонувати по 28 робочих батальйонів у кожній області, а утримувалося тут 25635 та 18776 інтернованих відповідно. На долю Харківської, Запорізької, Вінницької, Полтавської, Одеської та Кіровоградської областей припадало 10 ОРБ загальною чисельністю контингенту всього 5152 особи [55], [Див. додаток М]. Як бачимо, середня чисельність контингентів окремих робочих батальйонів упродовж року їх функціонування скоротилась. Якщо в першій половині 1945 р. вона була близькою до розрахункової – 800-1200 осіб, то вже навесні

1946 р. середньостатистична чисельність контингенту робочого батальйону інтернованих становила 758 осіб. Причому, в окремих із них залишалось не більше 200-300 осіб. Наприклад, контингенти робочих батальйонів №№ 1951, 1204 та 2071 склали відповідно 225, 219 та 354 особи. Тут простежується цікава й закономірна для ресурсно-кадрової політики тодішнього радянського режиму тенденція. ОРБ інтернованих малої чисельності зазвичай знаходилися в непромислових регіонах, тоді як середньостатистична чисельність робочих батальйонів Дніпропетровської, Запорізької та Харківської областей була значно більшою. Навесні 1946 р. вона становила 668 інтернованих на один ОРБ. Стосовно кам'яновугільного регіону Донбасу, то тут середня чисельність трудового контингенту окремих робочих батальйонів інтернованих була ще вищою – 812 осіб [56].

Тенденція до скорочення кількості окремих робочих батальйонів та зменшення чисельності їхніх контингентів залишалася сталою й надалі. Так, протягом квітня-грудня 1946 р. МВС СРСР розформувало в Україні 13 ОРБ. Якщо у квітні-липні 1946 р. ліквідовано було 4 робочих батальйони інтернованих, то протягом серпня-листопада поточного року – 9 [57]. Залишок контингенту інтернованих із розформованих робочих ОРБ етапували до діючих, дислокованих не лише на території України, а й за межами республіки. Так практично забезпечувалася реалізація принципу екстериторіальності і в цій ланці системи ГУПВІ-УПВІ-ВВІ МВС-УМВС. Ось лише кілька прикладів. У квітні 1946 р. через недостатню чисельність контингенту інтернованих були розформовані ОРБ №№ 1240, 1246 та 1235, дислоковані на вугільних копальнях і Алмазинському металургійному заводі Ворошиловградської області. Залишок їхнього трудового фонду було працевлаштовано на місцевих підприємствах відповідних міністерств і трестів. У червні 1946 р. розформували робочий батальйон інтернованих № 1419 (м. Кривий Ріг, коксохімічний завод). Контингент інтернованих ліквідованого ОРБ у кількості 300 осіб передали подібній режимній установі № 1009, дислокованій на об'єктах Горлівського коксохімічного заводу.

Решту вестарбайтерів доправили для трудового використання на Дніпропетровський паровозобудівний завод і розмістили в зоні ОРБ № 1422. У вересні 1946 р. за наказом із Москви МВС УРСР “з метою раціонального використання інтернованих” розформувало ОРБ № 1421 при Дніпродзержинському коксохімічному заводі (Дніпропетровська область). Весь наявний контингент ліквідованої режимної установи було передано на доукомплектування робочого батальйону № 1008 при Єнакіївському коксохімічному заводі [58]. 12 вересня 1946 р. наказом МВС СРСР № 00821 було розформовано робочий батальйон інтернованих іноземців № 2081, що дислокувався при Управлінні будівельно-відновлювальних робіт Вінницької залізниці. Весь його контингент вивезли з України й передали на комплектування ОРБ № 1971 (УБВР Білоруської залізниці). Кілька тижнів потому, 25 вересня 1946 р. з’явився наказ МВС СРСР № 00859 про ліквідацію окремого робочого батальйону при УБВР Одеської залізниці (№ 2004). 118 осіб його трудового контингенту також передали ОРБ № 1971, котрий відтепер дислокувався вже на ст. Земці Калінінської залізниці (Великолукська область РРФСР) [59].

Динаміку процесу скорочення мережі ОРБ і зменшення чисельності інтернованих на території Української РСР, добре ілюструють щомісячні доповідні ВВІ УМВС областей. Наприклад, станом на 1 жовтня 1946 р. у Ворошиловградській області залишалося 25 ОРБ загальною чисельністю контингенту 20817 осіб. Серед них було 12797 чоловіків і 8020 жінок. Лише протягом вересня 1946 р. чисельність інтернованих у батальйонах області скоротилася на 2446 осіб. Із них 2286 непрацездатних інтернованих репатріювали на батьківщину, 10 – передано до таборів для військовополонених, а 151 – помер [60].

Поряд із ліквідацією режимних установ примусової праці для інтернованих іноземців, у системі ГУПВІ-УПВІ-ВВІ МВС-УМВС широко застосовувалися такі форми структурно-реорганізаційного адміністрування: передислокація діючих ОРБ на нові об’єкти робіт, передача робочих

батальйонів іншим господарським органам, а також організація нових режимних установ. “Для використання інтернованих німців на роботах при Торезькому машзаводі Міністерства вугільної промисловості західних районів СРСР, – читаємо в наказі МВС СРСР № 00400 від 10 травня 1946 р., – ...передислокувати робочий батальйон інтернованих німців № 1218 із міста Красний Луч Ворошиловградської області у місто Дружківку Сталінської області для робіт на Торезькому машзаводі...” [61].

Виробнича необхідність і гострий дефіцит робочих рук підштовхували МВС до облаштування нових робочих батальйонів для інтернованих. Наказом МВС СРСР №00552 від 18 червня 1946 р. було сформовано ОРБ № 1435 з контингентом у 757 осіб для забезпечення робочою силою підприємств тресту “Дніпроважбуд” Міністерства будівництва підприємств важкої індустрії СРСР. Робочою силою новостворений батальйон був укомплектований за рахунок ОРБ № 1416, що дислокувався при металургійному заводі ім. Г. Петровського (м. Дніпропетровськ) [62].

Красномовною ілюстрацією реального стану, в якому опинилися інтерновані за колючим дротом охоронних зон ОРБ, може слугувати приклад режимної установи № 2071, дислокованої при ОБМЧ-306 у Полтаві. 6 червня 1946 р. заступник міністра внутрішніх справ СРСР В. Чернишов підписав наказ № 00663. “У зв’язку з незабезпеченістю нормальних умов для утримання і трудового використання робочого батальйону інтернованих німців при ОБМЧ-306 МЦЖБ УРСР, - вказується в документі, – ... робочий батальйон інтернованих німців № 2071...передати для використання контингенту Червоноармійському цукрокомбінату...” [63]. По документах, виявлених у архівних фондах Центрального державного архіву громадських об’єднань України, вдалося відновити передісторію прийняття цього рішення. У квітні 1945 р. до м. Полтави на адресу дислокованого тут Особливого будівельно-монтажного тресту № 306, надійшло 997 осіб інтернованих – переважно етнічних німців. На їх основі МВС СРСР облаштував ОРБ № 2071. Як встановила перевірка, лише 60 % цього

контингенту могли працювати (40 % були повністю працездатними, а 20 % – мали обмежену працездатність). У зоні табору робочого батальйону відповідальний господарський орган не створив жодних прийнятних побутових умов інтернованим. Останні утримувалися у неопалюваному підвальному приміщенні будинку зруйнованого музею. Не маючи зимового одягу і постільної білизни, спали на голих нарах. Лазня та дезінфекційна камера у батальйоні облаштовані не були. Це привело до поголовної завошеності контингенту. В результаті фізичний стан інтернованих стрімко погіршувався. З квітня по жовтень 1945 р. у батальйоні помер кожний третій – всього 317 осіб, а ще 280 інтернованих були репатрійовані на батьківщину через повну втрату працездатності. Усього протягом одинадцяти місяців (з квітня 1945 р. по березень 1946 р.) у батальйоні помер 401 інтернований. Станом на 19 березня 1946 р. у списках ОРБ № 2071 значилося лише 342 особи...[64] Як бачимо, рішення про зміну господарського органу відповідального за розміщення, утримання та трудове використання інтернованих цієї режимної установи, надійшло занадто пізно. Кілька сотень інтернованих ОРБ № 2071 із червня по листопад 1946 р. продовжували використовувати як робочу силу на відбудові Червоноармійського цукрового комбінату (Полтавська область). 16 листопада 1946 р. наказом МВС СРСР № 001009 цей робочий батальйон було розформовано, а його ослаблених і хворих інтернованих вивезли на батьківщину. Решту 180 осіб (котрі ще залишилися і могли працювати) МВС передало на доукомплектування ОРБ № 1074, що обслуговував один із азотних заводів у Сталіно [65]. Цей приклад яскраво ілюструє злочинні байдужість і бездіяльність, котрі демонструвала державна та господарська номенклатура існуючого в СРСР режиму до долі інтернованих вестарбайтерів.

У результаті подібних структурно-реорганізаційних кроків станом на 1 січня 1947 р. в Україні функціонувало 127 окремих робочих батальйонів. Із них на території Сталінської області – 72, Ворошиловградської – 23, Дніпропетровської – 24, Запорізької – 2, Харківської – 4, Кіровоградської – 1

[Див. додаток Н] Кількість батальйонів, чисельність їхніх контингентів, нумерація і розміщення продовжували зазнавати змін і надалі. Це було викликано як об'єктивними (репатріація, переміщення на інші виробничі об'єкти) так і причинами суб'єктивного порядку.

Протягом лютого-березня 1947 р. МВС УРСР і його обласні управління за вказівками союзного міністерства розформували на території Ворошиловградської, Запорізької, Харківської та Кіровоградської областей 5 окремих робочих батальйонів інтернованих. Так, після закінчення у лютому поточного року відновлювальних робіт на шахті № 10 ім. Артема тресту “Кадіївшахтвідношення”, закріплений за цим підприємством ОРБ № 1225 було ліквідовано, а його трудовий контингент передано на поповнення робочого батальйону № 1224 цього ж таки тресту. Водночас від подальшого використання праці мобілізованих іноземців відмовились адміністрації будівництва алюмінієвого комбінату у Запоріжжі та заводу № 135 (м. Харків). Наслідком цих рішень стала ліквідація (у березні 1947 р.) ОРБ № 1501 та 1555. Їхні контингенти було передано для поповнення робочих батальйонів № 1502 (тресту “Запоріжбуд” Міністерства будівництва підприємств важкої індустрії СРСР) і № 1553 (м. Харків, завод № 75 Міністерства транспортного машинобудування СРСР) [66].

Як і раніше поширеною причиною розформування ОРБ залишалася відсутність умов для розміщення та трудового використання інтернованих. Ось характерний приклад. 11 березня 1947 р. у наказі МВС СРСР № 00277 вказувалося: “У зв'язку з відсутністю житлово-побутових умов для нормального утримання та трудового використання інтернованих (мобілізованих) німців... робочі батальйони інтернованих німців: № 1556 при Харківському аеропорті ЦПФ і № 1951 при Мало-Висківському цукрокомбінаті МХП СРСР розформувати. Контингент із розформованого батальйону № 1556 передати на доукомплектування робочих батальйонів № 1551, 1553 та 1555, а із батальйону № 1951 – на доукомплектування робочого

батальйону при комбінаті “Сталінвугілля” МВП західних регіонів СРСР” [67].

Різке погіршення якості трудових ресурсів інтернованих (мобілізованих) цивільних іноземців і стабільне падіння продуктивності праці останніх спричинило черговий виток репатріації. Так режим позбавлявся від непотрібного йому баласту, яким були для табірної адміністрації та господарських органів вестарбайтери, котрі втратили здоров'я й здатність працювати. 4 березня 1947 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову № 413-173сс “Про відправлення до Німеччини непрацездатних німців, працюючих на підприємствах чорної металургії”. З території Української РСР на батьківщину було вирішено репатріювати непрацездатних інтернованих, у тому числі й усіх вагітних жінок і матерів з дітьми. На підставі цього рішення уряду, міністерства внутрішніх справ та чорної металургії СРСР підготували розрахунок на вивезення контингенту. Всього з 39 ОРБ, дислокованих на території Ворошиловградської, Дніпропетровської та Сталінської областей, було заплановано репатріювати на батьківщину 6680 осіб. Найбільший контингент (4188 інтернованих із 21 робочого батальйону) припадав на долю підприємств чорної металургії Сталінської області. Із 17 ОРБ Дніпропетровщини на батьківщину вивезли 2482 особи. Що стосується робочих батальйонів інтернованих Ворошиловградської області, то в рознарядці на вивезення непрацездатних іноземців було зазначено лише одну режимну установу примусової праці – ОРБ № 1235 при Алмазнінському металургійному заводі. Тут репатріювати на батьківщину збиралися лише ...10 інтернованих [68].

14 березня 1947 р. уряд ухвалює чергову постанову № 1022-305с “Про відправку на батьківщину непрацездатних військовополонених та інтернованих, працюючих на підприємствах вугільної промисловості західних районів. Виконуючи рішення Ради Міністрів СРСР, союзний міністр внутрішніх справ 19 квітня 1947 р. підписав наказ № 00430. У документі затверджувалася рознарядка на репатріацію 5000 інтернованих, у тому числі

з території України 3835 осіб. Зокрема, із ОРБ дислокованих на вугільних копальнях Сталінської області мали вивезти 2013 непрацездатних, а з Ворошиловградської – 1822 [69].

Відтік трудових ресурсів із ОРБ, викликаний високим рівнем захворюваності, смертності та репатріацією непрацездатних інтернованих на батьківщину призвів до суттєвого скорочення трудових контингентів. Інколи їхній “некомплект” досягав 90 %. Ось лише кілька характерних прикладів. У квітні 1947 р. контингент робочого батальйону № 1007, розквартированого на Старо-Макиївському коксохімічному заводі, становив 53 особи. ОРБ № 1409 (Шахтоуправління “Жовта річка”, тресту “Кривбасруда”) нараховував 68 інтернованих. Батальйони №№1422 і 1429 (Дніпропетровська область) мали відповідно ... 23 та 17 осіб особового складу за списком [70]. Ясна річ, що про жодне ефективне використання праці тут не йшлося. Як правило, подібні робочі батальйони розформовувалися, а залишки їхніх контингентів перерозподілялися між існуючими ОРБ. Наприклад, наказом МВС СРСР № 00422 від 17 квітня 1947 р. на території Сталінської та Дніпропетровської областей було ліквідовано 8 робочих батальйонів загальною чисельністю контингенту лише 1068 осіб. Їхній трудовий фонд було розподілено між ОРБ №№ 1000, 1403, 1410, 1412 та 1416. Водночас 39 інтернованих іноземців із розформованого ще у квітні 1946 р. ОРБ № 1235, котрі весь цей час продовжували працювати на Алмазнінському металургійному заводі, були переведені до батальйону № 1002 при Єнакіївському металургійному комбінаті. Ліквідація перелічених вище робочих батальйонів та перерозподіл інтернованих були закінчені до середини травня поточного року [71].

16 вересня 1947 р. С. Круглов підписав наказ № 00970, що визначав порядок репатріації інтернованих групи “Б”, котрі пройшли перевірку особливих відділень системи УПВІ-ВВІ МВС-УМВС. До 15 грудня 1947 р. репатріації підлягали інтерновані групи “Б” – громадяни країн Центральної і Південної Європи (окрім громадян Німеччини та Румунії), на яких були відсутні компрометуючі матеріали. Осіб, інтернованих у 1945 р. із території

Німеччини та Румунії, мали піддати медичному обстеженню, а виявлених таким чином непрацездатних - передати для репатріації на батьківщину. Встановлені під час перевірки контингентів інтернованих військовослужбовці армій німецької та румунської армій, ополченці – бійці так званого “фольксштурму”, СС, СА, службовці в’язниць, концтаборів, військових комендатур, органів військової прокуратури та суду, в місячний термін мали бути доправлені в табори для військовополонених. Особи без громадянства, а також громадяни СРСР, виявлені серед інтернованих групи “Б” і викриті як зрадники батьківщини чи поплічники окупантів, негайно підлягали суду військового трибуналу. Тих радянських громадян і осіб без громадянства, на яких компрометуючі матеріали були відсутні, звільняли з таборів і відправляли на спец поселення [72]. У черговій доповідній на адресу вищого керівництва країни міністр внутрішніх справ С. Круглов зазначав, що станом на 15 жовтня 1947 р. репатрійовано 15415 інтернованих осіб [73].

У другій половині 1947 р. розформування режимних установ для утримання інтернованих осіб в УРСР стало вже плановим. У травні-грудні поточного року, керуючись наказами з центру, відповідальні за роботу з інтернованими республіканські структури ліквідували понад 20 робочих батальйонів. Із них: у Сталінській області – 7; Ворошиловградській – 8; Дніпропетровській – 5 та Харківській – 1 [74]. Основними причинами, котрі спонукали органи ГУПВІ до розформування окремих робочих батальйонів інтернованих, були: репатріація на батьківщину; мала чисельність контингенту ОРБ; передача трудового фонду іншим господарським інстанціям; закінчення відновлювально-будівельних робіт на окремих підприємствах, а також необхідність вивільнення зон таборів для розміщення військовополонених, які у цей час надходили на вугільні копальні Донбасу. В результаті на 1 січня 1948 р. в Україні функціонувало 75 окремих робочих батальйонів. Із них на території Сталінської області – 46,

Ворошиловградської – 12, Дніпропетровської – 14, Запорізької – 2, та Харківської – 1.[Див. додаток Н]

У лютому-березні 1948 р. із спецшпиталів та робочих батальйонів у табори органів репатріації № 69 (м. Франкфурт-на-Одері, Німеччина) та № 36 (м. Сигіт, Румунія) продовжували вивозити хворих і непрацездатних інтернованих. Підставою для репатріації стало розпорядження Ради Міністрів СРСР № 19064рс від 23 грудня 1947 р. На його виконання міністр внутрішніх справ СРСР С. Круглов 31 грудня 1947 р. підписав наказ № 001317, який визначив порядок репатріації вестарбайтерів. Цього разу поверненню на батьківщину підлягали хворі, німечні, малопрацездатні інтерновані, чоловіки й жінки старші відповідно 45-ти й 30-ти років. Репатріювали також вагітних жінок і матерів із дітьми незалежно від віку й фізичного стану. Комісії по відборі репатріантів працювали з 1 по 15 січня 1948 р. До кінця поточного місяця було складено списки, визначено станції завантаження контингенту та необхідну кількість вагонів. До 1 лютого узгодили й план перевезення репатріантів [75]. Цей виток репатріації інтернованих (мобілізованих) іноземців виявився одним із наймасовіших.

Згідно офіційної статистики УПВІ МВС УРСР у січні - березні 1948 р. із таборів і ОРБ на території України було репатрійовано 16969 військовополонених та інтернованих. Станом на 1 квітня 1948 р. у робочих батальйонах інтернованих на території УРСР продовжували утримуватися 40194 особи. У другому кварталі (квітень-червень) поточного року вивезення інтернованих на батьківщину тривало. Лише у червні 1948 р. органам репатріації було передано 7193 вестарбайтери. На 1 липня 1948 р. загальна чисельність контингентів робочих батальйонів становила 30008 інтернованих. Протягом липня-серпня на батьківщину повернули ще 3546 непрацездатних осіб. У результаті репатріаційних заходів влади станом на 1 жовтня 1948 р. на обліку за списками ОРБ знаходилося 16873 інтернованих іноземних громадян [76].

Безпосереднім наслідком скорочення контингентів інтернованих, стало розформування ОРБ. Протягом 1948 р. на території України МВС ліквідувало понад 20 робочих батальйонів. У Ворошиловградській області – 2, Сталінській – 12, Дніпропетровській – 6 та Запорізькій – 1 [77]. Щоправда, трудовий фонд ОРБ дещо поповнився за рахунок надходжень інтернованих із інших регіонів СРСР. На початок 1949 р. в Українській РСР продовжувало знаходитись 54 робочих батальйони інтернованих і мобілізованих іноземців загальною чисельністю близько 27000 осіб [78], [Див. додаток Н].

1949-й виявився останнім роком існування мережі установ примусового утримання і працевикористання інтернованих іноземців на території Української РСР. Далеко не останню роль у рішенні влади репатріювати цей контингент примусових робітників посів міжнародно-політичний чинник. Із початком “холодної війни” радянське керівництво на міжнародній арені заходилося все активніше зміцнювати імідж СРСР як миролюбної та демократичної держави. У цьому контексті вагомим каталізатором виявилася дипломатична конференція з перегляду положень Женевської Конвенції 1929 р. про поводження з військовополоненими, що тривала з квітня по серпень 1949 р. у столиці нейтральної Швейцарії. Радянський Союз як країна, що мала намір поставити свій підпис під цим документом, більше не міг без шкоди власному зовнішньополітичному іміджеві та усупереч будь-яким нормам міжнародного права утримувати й експлуатувати тисячі примусово депортованих іноземних громадян. На наш погляд, саме останній аргумент виявився найпереконливішим у політичних намірах влади повернути інтернованих на батьківщину. Проте з ухваленням остаточного рішення зволікали до останнього. На користь саме такого сценарію подій свідчать факти. Так, протягом січня-вересня 1949 р. на території Української РСР органи УПВІ-ВВІ розформували лише 9 окремих робочих батальйонів інтернованих. Із них: у Сталінській області – 7 (№№ 1031, 1074, 1003, 1035, 1059, 1010, 1012) та у Ворошиловградській – 2 (№№ 1210, 1224). Характерними виявилися і формулювання диспозиційної

частини відомчих наказів МВС СРСР про ліквідацію ОРБ, датованих січнем – першою половиною жовтня поточного року. Як правило, причиною розформування робочих батальйонів визначалося зменшення чисельності інтернованих, тоді як про репатріацію навіть не йшлося [79]. Ситуація різко змінилася після того, як 12 серпня 1949 р. узгоджений текст нової Женевської конвенції було підписано [80]. Цього ж місяця в республіканському МВС отримали наказ про проведення репатріації інтернованих [81]. Вивезенню на батьківщину не підлягали лише засуджені й ті, що перебували під слідством за вчинення різноманітних злочинів інкримінованих владою. Останніх мали доправляти у спеціальні режимні табори для засуджених військовополонених та інтернованих. 13 вересня 1949 р. в УПВІ МВС Української РСР відбулася планова нарада. Одним із питань, що розглядалося тут, була репатріація інтернованих. Виступаючи на цій нараді, начальник УПВІ МВС УРСР, полковник І. Шумський, озвучив директиви центру в цьому питанні. Основна маса інтернованих мали бути репатрійовані вже у жовтні, а решта - до кінця 1949 р. Цікаво, що керівник республіканського УПВІ звертав увагу підлеглих на відсутність у персоналу ОРБ досвіду репатріації. Мабуть саме тому, в кінці вересня 1949 р., у Сталінську, Дніпропетровську та Ворошиловградську області мали направити відповідальних працівників управління. Вони мали перевірити та проконтролювати процес підготовки контингентів до відправки на батьківщину. Чи належала ініціатива з відправкою уповноважених безпосередньо І. Шумському? Найімовірніше – ні. Знаючи про суворо екстериторіальний характер системи військового полону та інтернування в СРСР, важко навіть припустити, щоб Москва допустила у цій сфері будь-яку низову ініціативу. Без наказу МВС СРСР в Україні місцеві органи УПВІ-ВВІ МВС-УМВС не могли навіть розформувати спустілі (після репатріації інтернованих) ОРБ. Так, лише з 15 жовтня по 26 грудня 1949 р., заступник союзного міністра внутрішніх справ І. Серов, підписав і направив на місця 10 відомчих наказів про ліквідацію робочих батальйонів інтернованих. На

підставі цих нормативних рішень МВС СРСР у зазначений період в УРСР було ліквідовано 41 ОРБ. Із них: 26 – у Сталінській області, 6 – на території Ворошиловградської, 7 – на Дніпропетровщині та по одному робочому батальйону у Запоріжжі та Харкові [82]. Таким чином, мережа окремих робочих батальйонів для інтернованих припинила своє існування. Її вцілілі мешканці були вивезені на батьківщину, а ті що залишилися утримувалися у в'язницях і таборах для засуджених військовополонених.

Важливим для наукового вивчення теми є питання про кількість інтернованих, котрі впродовж 1945-1949 рр. пройшли через систему режимних установ примусової праці на території України. Його складність полягає принаймні у двох моментах. По-перше, протягом 1945 – початку 1946 р. статистичний облік цієї категорії трудових ресурсів здійснювався незадовільно, й не виключено, що певна кількість померлих і репатрійованих восени 1945 – навесні 1946 р. вестарбайтерів просто не була облікована. По-друге, цей контингент знаходився у постійному русі, що додавало складності його обліку та не виключало ймовірності певного дублювання даних (у випадку переведення інтернованого з одного ОРБ до іншого). Як би там не було, а основним статистичним джерелом для з'ясування загального числа інтернованих, що перебували в ОРБ на території України можуть бути лише облікові картки останніх. До 1965 р. ці документи зберігалися в архівних фондах обласних Управлінь Міністерства охорони громадського порядку УРСР. У 1965 р. особові облікові документи на військовополонених та інтернованих були частково знищені, а частково передані до Особливого архіву Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР. Із службового листування МОГП Української РСР й управлінь охорони громадського порядку Донецької (колишньої – Сталінської) та Луганської (колишньої – Ворошиловградської) областей, датованого груднем 1963 р., видно, що на зберіганні у відомчих архівах знаходилося відповідно 100000 та 65000 облікових карток інтернованих із місцевих ОРБ [83]. В архіві УОГП Кіровоградської області таких карток нарахували 1618 [84]. Відомості по

Харківській, Дніпропетровській і Запорізькій областях подаються разом із військовополоненими й становлять відповідно 99948, 71136 та 121000 облікових карток [85]. Враховуючи, що на території цих областей у 1945-1949 рр. розміщувалося 54 ОРБ, ймовірна кількість інтернованих, які пройшли через них, не може бути меншою 50000 осіб. В архівних відділах УОГП Вінницької, Полтавської та Одеської областей облікові картки взагалі були відсутні, проте доля цих областей у загальній чисельності режимних установ для інтернованих була невеликою – 6 ОРБ, а відтак кількість не облікованого контингенту суттєво не впливає на загальний показник [86]. У результаті нескладних арифметичних підрахунків виходить, що мінімальна кількість інтернованих, які пройшли через систему ОРБ на території України у 1945-1949 рр., може становити близько 220000 осіб, що складає понад 75 % усіх іноземців, котрі знаходилися в Радянському Союзі зі статусом “інтерновані й мобілізовані особи” [87].

Скільки інтернованих цивільних іноземців продовжували залишатися на території України після 1 січня 1950 р.? Відповісти на це питання досить складно. До цього часу дослідникам залишаються недоступні всі документи. Вивчення потребує передусім документальний масив управління в'язниць МВС за 1950-1954 рр. Адже відомо, що з ліквідацією УПВІ, функції утримання засуджених інтернованих були передані саме цьому управлінню республіканського міністерства. Так, за офіційними даними ГУПВІ МВС СРСР, на 25 січня 1950 р. у Радянському Союзі ще залишалися 3692 інтернованих [88]. Кілька сотень із них утримувалися у таборах на території України. У серпні 1950 р. у табірному відділенні № 11 табору для військовополонених № 62 (м. Київ) продовжували утримувати 90 інтернованих угорців із Закарпаття [89].

На кінець 1951 р. із 1459 інтернованих етнічних німців, які ще залишалися в СРСР, в Україні знаходилося 362 особи. Утримувалися вони у табірному відділенні № 2 при УМВС Київської області (сел. Дарниця) [90]. Табірне відділення у Дарниці й надалі продовжувало залишатися місцем

транзитного утримання інтернованих іноземців. За даними МВС УРСР станом на 14 грудня 1952 р. тут знаходилося 200 інтернованих осіб – німців, угорців, румунів, громадян Югославії, іспанців, фінів, греків, громадян інших національностей. 17 січня 1954 р. весь контингент інтернованих, який залишався у дарницькому відділенні, було етаповано до табору для засуджених військовополонених № 144 (сел. Краснопілля-Глибоке, Кадіївського району, Ворошиловградської області) [91]. У лютому 1954 р. всі не засуджені інтерновані з таборів на території України (котрі підлягали репатріації) були сконцентровані у табірному відділенні, спеціально облаштованому на місці ліквідованого табору № 144 [92]. У березні-квітні 1954 р. після ліквідації цього табірної відділення решту не репатрійованих іноземців вивезли з території України до табірної відділення № 18 (ст. Потьма, Мордовської АРСР) [93]. Відтак на території республіки більше не залишилося суттєвих і сконцентрованих контингентів із числа примусово мобілізованих у 1945-1946 рр. й інтернованих до СРСР громадян країн Центральної та Південної Європи і Німеччини.

Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що протягом 1945-1949 рр. на території 9 східних, південних і центральних областей Української РСР господарські органи разом із регіональними структурами системи ГУПВІ створили 180 окремих робочих батальйонів для розміщення і трудової експлуатації примусово мобілізованих та інтернованих іноземних громадян. Зокрема, у Сталінській області – 79, Ворошиловградській – 46, Дніпропетровській – 36, Запорізькій – 11, Одеській – 4, у Кіровоградській та Вінницькій областях – по одному [Див. додаток Н]. За найскромнішими підрахунками через цю мережу пройшло близько 220000 осіб, що становило понад 75 % усіх іноземців, котрі знаходилися в Радянському Союзі зі статусом “інтерновані й мобілізовані особи”.

У розвитку мережі режимних установ примусового утримання та працевикористання інтернованих на території Української РСР у повоєнний період чітко простежуються два часові відрізки. Хронологія першого етапу

визначається березнем–жовтнем 1945 р. Упродовж цього часу кількість ОРБ стабільно зростала, а основним методом організації режимних установ інтернованих було адміністрування на основі й за рахунок надходження нових контингентів примусово мобілізованих іноземців. Другий етап охоплює часовий відрізок із жовтня 1945 р. по грудень 1949 р. Протягом цього періоду кількість робочих батальйонів і чисельність інтернованих у них поступово скорочувалися, а провідним методом, що забезпечував ефективне використання трудових ресурсів інтернованих, було структурно-реорганізаційне адміністрування на основі перерозподілу наявних у ОРБ контингентів.

* * *

Очевидно, що головною причиною насильницької депортації сотень тисяч іноземців, переважно етнічних німців на територію Української РСР, була величезна потреба у забезпеченні відновлення провідних і стратегічно важливих галузей промисловості робочою силою. На користь цього висновку свідчить і той факт, що інтерновані і мобілізовані німці використовувалися переважно на підприємствах вугільної промисловості та чорної металургії Української РСР, які на той час були найбільш трудомісткими. При цьому факт багатомільйонної депортації німецько-фашистськими окупантами “остарбайтерів” сталінський режим використав лише як привід для обґрунтування власних дискримінаційних заходів щодо громадян воюючих із СРСР країн.

Територія Української РСР розглядалася режимом, як найважливіша ресурсно-промислова база для розміщення трудового фонду інтернованих іноземців, а провідними організаційними основами системи роботи з інтернованими (як і з військовополоненими) упродовж всього часу залишалися принципи суворого централізму та екстериторіальності. В

реальній практиці структурно-організаційного адміністрування в системі ОРБ – це означало повну відмову від низової ініціативи та цілковите субординаційне підпорядкування низових ланок центру. Республіканські структури відповідальні за утримання та трудове використання інтернованих, виглядали пересічними ланками у ланцюжку виконання ухвалених “на горі” рішень. Водночас саме на місцеві партійні й державні органи та УМВС областей було покладено весь тягар відповідальності за реалізацію директивних приписів центру.

Створена й функціонуюча в Україні протягом 1945-1949 рр. мережа режимних установ для утримання та примусового трудового використання інтернованих була найчисленнішою та найбільш розгалуженою на території всього СРСР. За своїми структурно-організаційними рисами вона являла собою цілісну автономну систему примусової праці, котра ґрунтувалася на принципах та досвіді радянського військового полону часів Другої світової війни. Водночас ОРБ інтернованих належали до режимних установ подвійного підпорядкування. Організаційно вони підлягали відповідним Наркоматам, а в питаннях охорони, режиму утримання та обліку контингенту оперативно підпорядковувалися НКВС. Відтак, створений НКВС (МВС) у табірних зонах для інтернованих режим і охорона, мало чим відрізняли їх від військовополонених.

Ключовими принципами в контексті структурного та організаційного адміністрування сфери трудової експлуатації інтернованих і мобілізованих іноземців на території Української РСР у повоєнний період були ресурсно-виробничий і територіально-галузевий. Трудові ресурси інтернованих концентрувалися виключно у виробничій сфері та лише на підприємствах стратегічно важливих галузей економіки. Основними методами структурних змін у табірній мережі для інтернованих протягом 1945-1949 рр. були: організація, реорганізація, зміна дислокації, нумерації, “розукрупнення” установ, передача їх іншим господарським органам, а також ліквідація ОРБ. Основні контингенти інтернованих для стаціонарних режимних установ

України етапувалися у лютому-квітні 1945 р. Надалі надходження цієї категорії “трудоного контингенту” на підприємства України було епізодичним і не мало визначального ресурсного значення. Провідним методом табірною адміністрування у цій сфері став перерозподіл контингентів існуючих робочих батальйонів. Основною метою діяльності уповноважених органів МВС-УМВС упродовж всього періоду роботи з інтернованими залишалося практичне забезпечення фізичного збереження їхніх контингентів з ціллю їх подальшого ефективного трудового використання.

Загалом окремі робочі батальйони й управлінські структури УПВІ-ВВІ, що опікувалися інтернованими іноземцями, являли собою важливу і невід’ємну складову частину системи радянського військового полону повоєнного періоду та одну з ланок всеохоплюючої системи примусової праці, що діяла в Радянському Союзі у 30-х – 50-х рр. ХХ ст.

РОЗДІЛ 5

СПЕЦІАЛЬНІ ШПИТАЛІ В СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОГО ПОЛОНУ

5.1. Медико-санітарне забезпечення військовополонених та інтернованих: нормативно-правова база

Однією з головних проблем військового полону у всі часи залишалося збереження життя та здоров'я бранців у таборах. У роки Другої світової війни питання медико-санітарного забезпечення військовополонених та інтернованих набуло небаченої гостроти. Якщо в нацистських таборах медичне обслуговування радянських бранців як інститут військового полону було повністю відсутнім, то в СРСР питанням збереження життя, здоров'я та працездатності ворожих військовополонених приділяли досить великого значення. У системі радянського військового полону періоду Другої світової війни на території України поряд із різного роду таборами та ОРБ чільне місце посіли й режимні лікувальні установи для їхнього контингенту.

На проблему медико-санітарного обслуговування військовополонених у НКВС звернули увагу з перших днів існування таборів для цієї категорії бранців. Механічне перенесення досвіду ГУТАБу в питанні лікування в'язнів на військовополонених не годилося. Хотіло того радянське керівництво чи ні, а для збереження власного зовнішньополітичного іміджу, воно мало хоча б формально рахуватися з чинними положеннями міжнародного права щодо військовополонених. У цьому контексті саме питання збереження життя і здоров'я бранців війни посідали ключове значення.

Вже у першому наказі НКВС СРСР, що стосувався організації системи військового полону (№ 0308 від 19 вересня 1939 р.) йшлося про запровадження у складі таборів-розподільників для військовополонених

санітарних відділень. Щоправда, їхні штати були невеликі – усього 7 осіб [1]. При цьому було використано досвід таборів ГУТАБу. 23 вересня 1939 р. заступник наркома внутрішніх справ СРСР комдив В. Чернишов, котрий очолював Головне управління таборів НКВС затвердив “Тимчасове положення про медико-санітарне обслуговування військовополонених у системі Управління НКВС у справах військовополонених” [2]. Створений у надрах УПВІ документ визначав основні завдання санітарної служби таборів для військовополонених, окреслював заходи по прийому їхніх контингентів, проведенню карантину, профілактичних щеплень, визначав правила загального санітарного нагляду в режимних установах для військовополонених. Положення регламентувало структуру санітарної служби табору, надання лікарської допомоги бранцям, постачання медикаментами, ведення медичної звітності. Зокрема, серед основних завдань санітарної служби називалися: постійний санітарний нагляд за станом території табору, здійснення нагляду за харчуванням та постачанням полонених водою, спостереження за виконанням бранцями правил особистої гігієни, контроль за функціонуванням санітарних пропускників, лазень, пралень та дезинфекційних камер, розробка та реалізація плану протиепідемічних заходів, розгортання лікувальної мережі та надання військовополоненим усіх видів медичної допомоги, постачання лікувальних закладів таборів медикаментами та обладнанням, а також ведення медичної звітності та аналіз медико-статистичних матеріалів [3]. Ухвалений документ тривалий час залишався основним відомчим нормативним приписом, що регламентував медичну справу таборів для військовополонених. Водночас тривало формування санітарних підрозділів у таборах.

4 жовтня 1939 р. наказом НКВС СРСР №0327 були затверджені нові типові штати санітарних відділень, лікувальних і санітарних апаратів таборів НКВС для військовополонених [4]. Було відмінено штатний розпис санітарних відділень, затверджений наказом НКВС СРСР № 0308 від 19 вересня 1939 р. У відповідності до нових норм, залежно від чисельності

контингентів таборів для військовополонених запроваджувалося три типові штатні розписи. До складу медико-санітарного апарату цих режимних установ входило санітарне відділення, центральна амбулаторія, лазарет, зуботехнічний кабінет, центральний аптечний склад та аптека, санітарно-бактеріологічна й клінічна лабораторія, дезінфекційний і малярійний загони. Зокрема, у таборах лімітною чисельністю 10000 бранців, штатна чисельність лікувального персоналу складала 27 осіб. Режимні установи з лімітом 8000 та 4000-6000 військовополонених мали медичні штати, відповідно 22 та 18 осіб. Передбачалося залучення до лікарської справи у таборі й військовополонених медиків за фахом [5].

Нормативно врегулювали й надання медичної допомоги військовополоненим у період їх етапування із приймальних пунктів до тилових таборів. Зокрема, додаток № 2 до “Тимчасової інструкції про роботу пунктів НКВС СРСР по прийому військовополонених”, затвердженої начальником УПВІ НКВС майором державної безпеки П. Сопруненком, визначав приблизні норми медичного обладнання, інструментарію та медикаментів санітарних вагонів в ешелонах для перевезення бранців [6].

Відносно невелика чисельність бранців військового полону у 1939-1941 рр. мирні умови та завчасно застосовані заходи забезпечили доволі задовільне медико-санітарне обслуговування польських і фінських військовополонених у таборах. Ми цілком погоджуємося з думкою А. Чайковського, що у період 1939-1941 рр. смерті військовополонених від ран і хвороб не перевищували загальних показників для бранців ГУТАБу [7].

Із початком німецько-радянської війни система медико-санітарного забезпечення військового полону виявилася неефективною, а з часу надходження масових партій бранців війни до таборів і взагалі неспроможною вирішувати завдання збереження життя та здоров'я військовополонених. “Положення про військовополонених” (у редакції ухваленій РНК СРСР 1 липня 1941 р.) містило пункт про те, що поранені та хворі полонені, котрі потребували медичної допомоги, мали доправлятися

командирами військових частин у найближчі шпиталі [8]. На практиці ж ця вимога виконувалася далеко не завжди, а поранені, хворі та виснажені бранці надходили прямо до збірних пунктів, а далі до тилкових таборів. Ясна річ, що смертність серед контингенту у цьому випадку зростала.

Масова смертність (до 60%) серед військовополонених узимку 1942-1943 рр. примусила радянське керівництво, верхівку армії та НКВС шукати вихід із становища, що склалося. Збереження високого рівня смертності серед військовополонених на етапі їх конвоювання та у тилкових таборах загрожувало втратою значної частини трудових ресурсів. Відтак необхідно було створити дійсно ефективну систему лікування бранців війни. Існуючі евакуаційні шпиталі НКО та НКОЗ не відповідали вимогам щодо утримання військовополонених. У цих умовах керівництво НКВС зупинилося на необхідності створення в системі військового полону ще однієї групи режимних лікувальних установ – “спеціальних шпиталів для військовополонених”.

В основі нормативного регулювання діяльності спецшпиталів для військовополонених знаходилась “Інструкція про порядок утримання поранених і хворих військовополонених у шпиталях НКОЗ СРСР і НКО”, затверджена заступником наркома внутрішніх справ СРСР С. Кругловим 6 березня 1943 р. Цього ж дня він підписав наказ № 00438, яким документ оголошувався для виконання [9]. Відповідно до положень цієї відомчої інструкції, спецшпиталі виділялися наркоматами охорони здоров'я та оборони “для обслуговування стаціонарною медичною допомогою хворих і поранених військовополонених, котрі потребували госпіталізації”. Лімітна чисельність шпиталів, їхня кількість і дислокація встановлювалися залежно від потреби. Медичний персонал цих установ комплектувався за штатами евакуаційних шпиталів системи НКОЗ-НКО СРСР й утримувався за рахунок кошторисів останніх. Вся лікувальна робота проводилася у відповідності з положенням про шпиталі Наркомату охорони здоров'я чи НКО, залежно від підпорядкованості конкретного спецшпиталю. У такому ж порядку

здійснювалося й постачання шпиталів для військовополонених ліками та медико-санітарним майном. Що стосувалося режиму, охорони, спеціального обліку та “оперативного обслуговування” військовополонених у спецшпиталях, то ці напрямки роботи традиційно закріплювалися за НКВС. Для виконання своїх функцій відомство Л. Берії організовувало в кожній подібній установі додатковий штат співробітників, очолюваний заступником начальника шпиталю по режиму та охороні. Грошово-матеріальне забезпечення та правове становище особового складу апарату НКВС спецшпиталів для військовополонених було тотожним персоналові системи таборів УПВІ НКВС СРСР. Зовнішню охорону спецшпиталів здійснювали підрозділи конвойних військ НКВС [10].

Невдовзі завдання та функціональні обов'язки особового складу апаратів НКВС спецшпиталів для військовополонених було конкретизовано у черговому відомчому нормативному документі. Ним стало “Положення про апарат НКВС при спецшпиталях для військовополонених”, затверджене заступником наркома С. Кругловим 12 квітня 1943 р. “Апарат НКВС при спецшпиталі для військовополонених, – вказувалося у вступній частині документу, - організується з метою створення належного порядку в питаннях охорони, режиму, попередження втеч, забезпечення необхідного оперативного обслуговування, а також проведення заходів щодо якнайшвидшого відновлення фізичного стану військовополонених” [11]. Положення остаточно унормувало статус апаратів НКВС шпиталів для військовополонених. Вони визначалися частиною єдиної системи УПВІ та в своїй роботі мали керуватися відповідними наказами, директивами, розпорядженнями й вказівками НКВС-УНКВС. Заступник начальника спецшпиталю з охорони та режиму призначався й звільнявся з посади виключно наркомами внутрішніх справ республік і начальниками УНКВС по територіальності лише за наявності санкції начальника УПВІ НКВС СРСР. Штати апаратів НКВС спецшпиталів встановлювалися наказами НКВС СРСР. У колі завдань, що покладалися на апарат НКВС спецшпиталю,

визначалися: організація прийому й розподіл хворих і поранених військовополонених у шпиталі, організація та забезпечення внутрішньої й зовнішньої охорони, створення режиму утримання контингенту, організація і контроль усіх видів постачання особового складу апарату НКВС і військовополонених, підготовка та передача одужавших військовополонених до таборів, спостереження за змістом і проведенням лікувально-профілактичних заходів і санітарним станом спецшпиталю, “спеціальне обслуговування” хворих та поранених бранців та їхній облік. У відповідності до цих завдань, на апарати НКВС покладалася ціла низка посадових функцій, що знайшли своє висвітлення в тексті документу [12].

6 жовтня 1943 р. нормативну базу санітарно-лікувальної справи в системі військового полону поповнила чергова відомча інструкція. Документ під назвою “Інструкція по санітарному забезпеченню військовополонених і спецконтингентів у разі надходження на приймальні пункти й фронтові приймально-пересильні табори НКВС і при залізничних перевезеннях”, з’явився як плід колективної нормотворчої діяльності чотирьох зацікавлених відомств – УПВІ НКВС, наркомату охорони здоров’я, Головного військово-санітарного управління Червоної Армії й Народного Комісаріату шляхів сполучення СРСР. Інструкція регламентувала порядок відбору хворих поранених та ослаблених військовополонених у фронтовій зоні, визначала основні завдання санітарних заходів під час прийому, перевезенні та пішому етапуванні здорового контингенту. В окремих розділах йшлося про санітарне забезпечення військовополонених на приймальних пунктах і ФППТ, на шляху до тилкових стаціонарних таборів, а також визначався порядок евакуації нетранспортабельних хворих [13].

Не дивлячись на всі зусилля уповноважених органів значна, частина військовополонених навіть і після лікування у спецшпиталях все ж потрапляли до таборів у стані, що був далеким від працездатного. В суворих умовах табору до кінця не вилікувані хвороби таких бранців давали рецидиви, що нерідко призводили до летальних випадків. Водночас тяжкі

умови праці, незадовільне харчування, відсутність елементарних побутових умов у таборах, а також порушення правил техніки безпеки на виробництві, призводили до втрати працездатності значної частини контингентів тилових виробничих таборів. Із метою створення повного і завершеного лікувально-оздоровчого циклу щодо військовополонених, керівництво НКВС вирішило реорганізувати частину таборів і їхніх відділень у оздоровчі. Відповідний наказ № 0219, за підписом С. Круглова з'явився 5 жовтня 1944 р.[14]. Окрім вказівок по реорганізації цілої низки виробничих таборів у оздоровчі, тут також визначалися й умови організації оздоровчих табірних відділень. Зокрема, встановлювалися граничні межі їхніх лімітів (10 % загальної лімітної чисельності табору). Наказ вимагав встановити в оздоровчих таборах і відділеннях особливий режим, харчування та лікування, котрі забезпечували б швидке відновлення працездатності виснажених військовополонених. Відтепер ослаблених військовополонених із ФППТ мали доправляти виключно в оздоровчі режимні установи. Окремо наголошувалося, що система оздоровчих таборів і відділень створюється для утримання в них лише ослаблених бранців. Хворі військовополонені мали етапуватися до спецшпиталів [15].

Піврічний досвід функціонування у системі УПВІ оздоровчих таборів і відділень показав, що в діяльності цих специфічних режимних об'єктів далеко не все відповідало положенням нормативних приписів. “Перевірка роботи оздоровчих табірних відділень свідчить, – читаємо в диспозиційній частині наказу НКВС СРСР № 057 від 24 березня 1945 р., – що не в усіх таборах створені необхідні побутові умови для якнайшвидшого видужання виснажених військовополонених; медичне обслуговування організовано незадовільно; не створено режим, котрий би сприяв відновленню працездатності ослаблених військовополонених...” [16]. Із метою покращення становища з оздоровленням контингенту підлеглим інстанціям наказувалося: “1. ...виділити у всіх таборах...найбільш облаштовані табірні відділення, на базі яких організувати оздоровчі відділення... 2. Кількість оздоровчих

табірних відділень встановити в залежності від наявності виснажених військовополонених... 3. В оздоровчих табірних відділеннях утримувати лише ослаблених військовополонених... 5. ...переглянути штати оздоровчих таборів, організованих наказом НКВС СРСР № 0219 1944 р., а також розробити типові штати оздоровчих табірних відділень... 7. ...встановити особливий контроль за роботою оздоровчих таборів та оздоровчих відділень...”[17]. Окремим пунктом наказу в дію запроваджувалося “Положення про оздоровчі табори та оздоровчі відділення в таборах НКВС для військовополонених” [18]. Із запізненням на півроку цей документ все ж унормував сферу функціонування оздоровчих режимних установ НКВС. Тут були закріплені загальні положення діяльності оздоровчих таборів і відділень, визначався порядок відбору та направлення військовополонених до оздоровчих таборів, а також виписки з них. Положення регламентувало внутрішній розпорядок таборів, принципи залучення контингенту до праці, організацію оздоровчих заходів.

Отже, на початок 1945 р. у системі УПВІ існувала інтегрована мережа санітарно-лікувальних підрозділів та режимних установ. Її представляли санітарні відділи й відділення (у виробничих таборах і їхніх підрозділах), оздоровчі табори і табірні відділення, а також спецшпиталі для військовополонених. Паралельно директивні органи, відповідальні за полонення, утримання, постачання, медичне обслуговування та трудове використання бранців війни, розробили та запровадили в дію шерег положень та інструкцій, що склали основу нормативної бази медико-санітарного забезпечення військового полону. В силу цілої низки об’єктивних і суб’єктивних причин (що складають предмет окремого дослідження) ухвалені нормативні документи далеко не завжди належним чином виконувалися на місцях. Як наслідок, упродовж 1943-1945 рр. рівень захворюваності та смертності серед військовополонених залишався дуже високим. Така картина спостерігалася на всьому шляху полонених бранців із лінії фронту до тилкових таборів, а також і в останніх.

Намагаючись виправити становище та зменшити рівень смертності полонених, керівництво НКВС постійно нагадувало підлеглим структурам про необхідність виконання положень відомчих документів у частині збереження життя та працездатності бранців війни. Лише протягом 1943-1945 р. на місяць було надіслано наказів, директив та розпоряджень, що стосувалися покращення санітарно-побутових умов утримання військовополонених, виправлення недоліків у лікувальній роботі таборів і спецшпиталів. Наприклад, 16 березня 1943 р. С. Круглов підписав директиву НКВС СРСР № 120 про покращення санітарно-побутових умов утримання військовополонених у таборах. “Тяжкий фізичний стан більшої частини контингентів військовополонених, – йшлося у документі, – котрий є достатньо вираженим у момент їхнього полонення, погіршується в подальшому наявністю у деяких таборах військовополонених порушень директив... про утримання військовополонених і незабезпеченням належних санітарно-побутових умов для військовополонених. З метою збереження та покращення фізичного стану військовополонених, покращення санітарно-побутових умов утримання військовополонених у таборах, наказую...” [19]. Далі заступник наркома формулював цілу низку першочергових вимог, що їх вимагалося провести. Ця директива й подібні їй відомчі нормативні приписи не обходилися без нагадування про особисту відповідальність керівників республіканських НКВС та УМВС областей за виконання викладених у них положень. Подібною категоричністю відзначався й наказ НКОЗ СРСР № 335 від 30 травня 1943 р. “Про виправлення недоліків у роботі евакошпиталів для військовополонених” [20]. 11 жовтня 1943 р. керівник УПВІ надіслав начальникам санітарних відділень таборів директивного листа з вимогою ліквідації недоліків у лікуванні військовополонених. Судячи зі стилю написання, документ мав скоріше інформативно-методичну ніж нормативну спрямованість. У листі не лише йшлося про недоліки щодо лікування військовополонених і шляхи їх усунення. Тут наголошувалося на особливому політичному значенні “питань епідемічного благополуччя в таборі,

оздоровлення контингенту й ліквідації смертності” [21]. 7 березня 1945 р. з’явився наказ НКВС СРСР № 33, де наголошувалося на необхідності дотримання порядку виписки зі спецшпиталів військовополонених, які одужали. У документі “пропонувалося” провести у спецшпиталях загальний медичний огляд хворих, а тих хто вилікувалися негайно вивезти до найближчого табору [22]. Черговий наказ про необхідність покращити організацію медичної допомоги в таборах для військовополонених заступник наркома С. Круглов завізував у останній день війни з Німеччиною 9 травня 1945 р. [23]. Питанням “прийняття заходів по боротьбі з втратами військовополонених від дистрофії” було присвячено запит ГУПВІ НКВС СРСР № 28/4/1109 від 21 березня 1945 р. Як і решта, цей документ адресувався наркомам союзних і автономних республік і начальникам УНКВС країв та областей [24]. Чергове розпорядження № 113 про покращення лікувальної справи у спецшпиталях з’явилося 2 червня 1945 р. [25]. У зв’язку з урядовим рішенням про розгортання додаткової мережі шпиталів для лікування військовополонених, 7 серпня 1945 р. світ побачила директива НКВС СРСР № 130. У документі нормувалися практичні кроки низових ланок системи ГУПВІ по організації нових спецшпиталів, облаштуванню приміщень і розміщенню хворих бранців [26].

Окрему групу нормативних відомчих документів становлять накази, директиви та розпорядження НКВС СРСР про здійснення у таборах для військовополонених протиепідемічних заходів, застосування у лікуванні бранців нових лікувальних методів тощо. Наприклад, 22 березня 1944 р. заступник наркома внутрішніх справ В. Чернишов підписав наказ № 133 “Про санітарно-епідемічні заходи на весняно-літній період 1944 р. у таборах військовополонених” [27]. Питанням покращення епідемічної ситуації у таборах та ліквідації вогнищ епідемічних захворювань було присвячено директиву НКВС СРСР № 105 від 30 червня 1945 р. [28]. Під кінець війни у лікуванні військовополонених все частіше набув застосування метод переливання крові. 9 березня 1945 р. заступник наркома С. Круглов підписав

директиву № 36. Документ стосувався широкого впровадження цього методу в повсякденну лікувальну практику спецшпиталів і табірних лазаретів. 29 квітня 1945 р. начальник ГУПВІ НКВС СРСР М. Кривенко направив підлеглим підготовлене у медико-санітарному відділі свого управління повідомлення. “...Для широкого запровадження у лікувальну практику методу переливання крові, - йшлося у документі за № 28/4/1582, – створіть у таборах із числа військовополонених (на добровільних засадах) групи донорів. Для правильної постановки справи переливання крові та донорства в таборах, необхідно зв’язатися зі станцією чи інститутом переливання крові... під керівництвом якого проводити цю форму лікувальної роботи. Якщо виникне необхідність, відрядіть лікарів табору до однієї з установ., що займаються питаннями переливання крові...” [29]. Цей відомчий документ супроводжувався інструктивними вказівками щодо показів та протипоказань переливання крові хворих на дистрофію, а також директивою про порядок харчування донорів [30].

Створена в роки Другої світової війни відомча нормативна база санітарно-лікувальної діяльності в системі військового полону загалом діяла й у повоєнний період. Упродовж 1945-1950 рр. відповідальні органи зберегли чинність ухвалених у 1941-1945 рр. інструкцій та положень, котрі регламентували функціонування усієї системи лікувальних режимних установ для військовополонених. Починаючи з 1945 р. дія частини цих нормативних документів була розповсюджена також і на інтернованих іноземців. У цей період відомчі нормативні документи: накази, директиви, розпорядження, вказівки, директивні телеграми та повідомлення МВС СРСР і керівних органів системи ГУПВІ стосувалися порядку використання шпиталів для лікування військовополонених, заходів по підготовці їх до зими, покращення медичного постачання спецшпиталів і лікування контингенту, впорядкування вивезення хворих військовополонених у спецшпиталі, проведення навчальних зборів медичного складу, зниження та ліквідації смертності серед військовополонених й інтернованих, проведення

протиепідемічних та оздоровчих заходів у таборах і ОРБ, кадрових питань діяльності санітарно-лікувальних установ системи ГУПВІ тощо. Загалом з осені 1945 і до 1950 р. НКВС (МВС) СРСР, ГУПВІ та НКОЗ (МОЗ) СРСР було підготовлено близько 30 нормативних рішень, що стосувалися санітарно-лікувальної сфери військового полону.

14 вересня 1945 р. побачила світ спільна директива НКОЗ РРФСР і НКВС СРСР № 1553/с/160. У документі, надісланому наркомам внутрішніх справ республік, начальникам обласних УНКВС і завідуючим регіональними відділами охорони здоров'я, йшлося про підготовку шпиталів для військовополонених до зими 1945-1946 рр. [31]. Необхідно підкреслити, що невідповідність лікувальних режимних установ і таборів до роботи взимку була постійним об'єктом занепокоєння центрального керівництва. Упродовж 1946-1948 рр. з'явилося ще кілька подібних нормативних приписів. Наприклад, 7 червня 1946 р. союзні міністерства охорони здоров'я та внутрішніх справ направили підлеглим інстанціям директиву № 322/45с/152. Цей міжвідомчий нормативний документ вимагав від уповноважених органів активізувати роботу по ремонту та обладнанню спецшпиталів, їх облаштуванню й підготовці до зими 1946-1947 рр. [32]. Як виявилось пізніше, з настанням осені роботи з підготовки спецшпиталів до зимового періоду закінчені так і не були. Місцеві органи УПВІ-ВВІ, зазвичай, пояснювали невиконання директиви дефіцитом будівельних матеріалів і пального для автотранспорту. Це виявилось причиною появи розпорядження МВС СРСР № 326 від 12 листопада 1946 р. МВС-УМВС у котре нагадувалося про необхідність якнайшвидшого завершення всіх робіт із забезпечення нормального функціонування спецшпиталів узимку та вимагалося застосувати всі наявні засоби для виконання поставленого завдання [33]. Чергова директива МВС СРСР № 129 про підготовку спецшпиталів до зими (тепер уже – 1947-1948 рр.) з'явилася 30 червня 1947 р. Відомчий припис вимагав усі роботи з підготовки спецшпиталів до зими провести у липні-вересні 1947 р. При цьому нормативною базою мали

залишатися раніше ухвалені директиви і розпорядження [34]. До вересня поточного року, не дивлячись на всі дисциплінарні зусилля Москви, регіональні структури МВС-УМВС так і не завершили роботи з перед сезонної підготовки шпиталів. 1 вересня 1947 р. наказом № 0524, який підписав особисто міністр внутрішніх справ СРСР С. Круглов, у складі республіканських структур УПВІ-ВВІ були створені спеціальні комісії з перевірки стану готовності спецшпиталів до роботи в зимовий період. На місяць було надіслано відповідні інструктивні вказівки [35].

У повоєнний період важливим напрямком нормативного забезпечення медико-санітарної діяльності в системі військового полону було врегулювання порядку використання спецшпиталів, покращення їхнього медичного постачання та якості лікування контингенту. Наприклад, у директиві НКВС СРСР № 151 від 7 вересня 1945 р. йшлося про розміщення спецшпиталів на території окремих таборів військовополонених. “При вирішенні питання розміщення спецшпиталів, – читаємо в директиві, – ...необхідно мати на увазі, що намічені заходи повинні переслідувати мету збереження існуючого фонду ліжок, ...наближення шпиталів до таборів, скорочення перевезень хворих” [36]. 30 грудня 1945 р. С. Круглов підписав директиву НКВС СРСР № 256 “Про покращення обслуговування військовополонених у таборах” [37]. 19 лютого 1946 р. з’явився наказ № 00128 “Про порядок використання спецшпиталів, виділених НКОЗ і НКО СРСР для військовополонених”. Окрім вказівок по своєчасному завантаженню шпиталів контингентом, тут наводилися їхня дислокація та гранична лімітна чисельність [38]. 17 січня 1948 р. “із метою покращення лікувальної справи у спецшпиталях, встановлення правильного порядку госпіталізації хворих із таборів і своєчасної виписки одужавших військовополонених”, МВС СРСР розповсюдив директиву № 9 [39]. У колі нормативних приписів цього ж спрямування знаходиться розпорядження МВС СРСР № 129, підписане заступником міністра І. Серовим 27 лютого 1948 р. Документ стосувався створення та діяльності комісій з перевірки

стану спецшпиталів і заходів, спрямованих на покращення роботи останніх [40]. Упорядкування медичного постачання таборів і шпиталів для військовополонених стало предметом відомчого розпорядження МВС СРСР № 250 від 25 квітня 1949 р. Лейтмотивом документу була реалізація програми економії державних коштів у системі медико-санітарного обслуговування військовополонених та інтернованих [41].

МВС СРСР тримало під постійним контролем і питання кадрового забезпечення лікувальних установ для військовополонених, удосконалення фахових знань персоналу, обмін досвідом у цій сфері. Показовою у цьому контексті є директива НКВС СРСР № 176 від 1 жовтня 1945 р. У документі йшлося про влаштування регіональних (“кущових”) зборів підвищення кваліфікації медичного складу таборів. Москва не лише визначила термін проведення зборів (жовтень-листопад 1945 р.), але й підготувала та надіслала на місця відповідні методичні вказівки [42]. Цікавим зразком піклування центру про ідеологічну чистоту кадрового потенціалу лазаретів і спецшпиталів є директивна телеграма, надіслана підлеглим інстанціям 1 квітня 1948 р. У документі за № 204, підписаному І. Серовим, категорично заборонялася будь-яка участь медичного персоналу з військовополонених у роботі комісій по відборі непрацездатних бранців для репатріації. “...Військовополонених лікарів, стосовно яких є матеріали про їх ворожі наміри, сприяння незаконній відправці військовополонених на батьківщину, а також учасників фашистських угруповань з роботи в амбулаторіях, лазаретах, спецшпиталях негайно знімати...Ведення та зберігання медичної документації, медичне комісування...доручати лише радянському медичному персоналові” [43].

Упорядкування вивезення хворих військовополонених до спецшпиталів також знаходилося в зоні нормативного регулювання МВС СРСР. Тут можемо навести кілька директивних документів, ухвалених протягом 1946-1947 рр. Наприклад, 19 серпня 1946 р. світ побачила директива № 211. Документ, підписаний особисто С. Кругловим, був покликаний упорядкувати

питання вивезення хворих бранців на батьківщину з метою більш раціонального використання лікарняних ліжок у лазаретах таборів і спецшпиталях [44]. Директива № 253 “Про проведення своєчасної госпіталізації хворих військовополонених і виділення з цією метою утепленого автотранспорту” надійшла на місця 25 жовтня 1946 р.[45]. Про покращення умов перевезення хворих та виснажених військовополонених йшлося у підписаному 31 січня 1947 р. наказі МВС СРСР № 067. “З метою попередження простудних захворювань й особливо захворювань верхніх дихальних шляхів і запалення легенів у виснажених та хворих військовополонених, – читаємо в документі, – ...1. Евакуацію хворих та виснажених...проводити лише в утепленому автотранспорті... 2. Перекидання здорових контингентів на віддалені об’єкти робіт... проводити в критих брезентом чи фанерою автомобілях...” [46].

Так само як і в роки війни, у повоєнний час особливе занепокоєння керівництва МВС і ГУПВІ викликали випадки спалахів епідемічних захворювань у таборах, ОРБ і спецшпиталях для військовополонених та інтернованих. Про заходи з профілактики малярії в таборах для військовополонених йшлося у спільній директиві НКВС та НКОЗ СРСР № 129/04-8/435 від 6 серпня 1945 р. [47]. 1 березня 1946 р. з’явилася директива НКВС СРСР №50. У підписаному заступником наркома В. Чернишовим документі йшлося про здійснення профілактичних заходів, спрямованих на знищення інфекційних шлунково-кишкових захворювань у таборах для військовополонених та інтернованих. Підлеглим республіканським наркоматам і УНКВС пропонувалося негайно розпочати профілактичні щеплення; очистити території табірних зон, смітників і вбиралень; перевірити стан та благоустрій джерел водопостачання; звернути особливу увагу на санітарний стан харчових блоків; систематично знищувати мух; здійснювати контроль за дотриманням військовополоненими й інтернованими правил особистої гігієни. Усіх проносних хворих передбачалося ізолювати від решти бранців у спеціальних приміщеннях [48].

Окремим додатком до директиви на місця було надіслано вказівки щодо проведення щеплень проти шлунково-кишкових інфекцій [49]. Нормативні документи подібного змісту приймалися МВС СРСР і пізніше. Зокрема, наказ НКВС СРСР № 0148 від 17 березня 1947 р. “Про проведення профілактичних заходів проти інфекційних шлунково-кишкових захворювань серед військовополонених у таборах і робочих батальйонах” майже в деталях повторював положення наведеної вище директиви [50]. Розпорядження МВС СРСР № 171 від 25 березня 1949 р., окрім заходів з попередження дизентерії, вимагало проводити профілактику малярії. Санітарно-медичні служби таборів, ОРБ та спецшпиталів мали організувати цю роботу у відповідності до директиви № 105 (1947 р.) [51]. Заходи з попередження харчових отруєнь контингенту стали предметом відомчого розпорядження МВС СРСР №14, підписаного В. Чернишовим 8 січня 1948 р. [52].

Проблемно-галузевий аналіз законодавчо-регулювальної бази медико-санітарного забезпечення функціонування системи радянського військового полону в роки Другої світової війни та повоєнний період дозволяє зробити висновок, що протягом 1939-1950 рр. уповноважені директивні структури створили досить струнку, цілісну й водночас структуровану систему нормативного забезпечення діяльності мережі лікувальних установ для військовополонених та інтернованих. Відомчими документами – положеннями, інструкціями, наказами, директивами та розпорядженнями, були врегульовані всі важливі практичні сторони роботи медичної служби системи ГУПВІ-УПВІ-ВВІ МВС-УМВС. Водночас реалії табірної життя бранців війни свідчили, що далеко не завжди, не всюди й не повною мірою низові ланки системи реалізували нормативні приписи центрального керівництва.

Комплексне вивчення відповідних джерел засвідчує, що для радянського керівництва основним мотиваційним стрижнем розвитку та вдосконалення медико-санітарного забезпечення військовополонених й інтернованих була стратегічна потреба у збереженні цих контингентів як

надзвичайно дешевого “трудового фонду”. У розвитку нормативного регулювання медико-санітарного забезпечення військового полону часів Другої світової війни в СРСР, на наш погляд, можна виділити три етапи.

Часовий проміжок першого етапу охоплює 1939-1941 рр. Він характеризується становленням справи медико-санітарного забезпечення у таборах для військовополонених. Відносно невелика чисельність бранців військового полону, мирні умови та завчасно застосовані заходи забезпечили доволі задовільне медико-санітарне обслуговування польських і фінських військовополонених.

Другий етап охоплює період німецько-радянської війни та війни з Японією 1941-1945 рр. Його змістом стала поступова повна перебудова всієї системи медичного забезпечення бранців війни. В результаті на початок 1945 р. у системі УПВІ існувала інтегрована мережа санітарно-лікувальних підрозділів та режимних установ. Паралельно директивні органи розробили й запровадили в дію шерек положень та інструкцій, що склали основу нормативної бази медико-санітарного забезпечення військового полону. В умовах війни ухвалені нормативні документи далеко не завжди належним чином виконувалися на місцях. Як наслідок, упродовж 1943-1945 рр. рівень захворюваності та смертності серед військовополонених залишався дуже високим.

Третій етап нормативного регулювання медичного і санітарного забезпечення військового полону часів Другої світової війни в Радянському Союзі припадає на повоєнні роки. Він характеризується проблемно-галузевим розширенням та деталізацією регулювальної нормативної бази, а також її розповсюдженням на контингент примусово мобілізованих й інтернованих іноземців. Реалізація ухвалених рішень у цей період ускладнювалася тяжким повоєнним становищем господарства країни, а також вагомим суб’єктивним чинником на місцях.

5.2. Організація і функціонування режимних лікувальних установ для військовополонених на території України у 1944–1945рр.

Розміщення значних мас військовополонених у фронтових приймально-пересильних, а згодом і в стаціонарних, таборах на території України поставило перед НКВС цілу низку проблем, пов'язаних із медико-санітарним обслуговуванням контингенту. Велика кількість поранених та виснажених бранців, котрі надходили в тиллові табори на території України, а також незадовільні умови їх утримання породжували стабільно високий рівень смертності. 13 листопада 1943 р. начальник Харківського ФППТ № 144 доповідав у НКВС СРСР: "...До командування табором приступив із 25 жовтня. Табір до зими підготовлено не було. В таборі не було води, не працювала лазня дезкамера та пральня. Військовополонені розміщувалися у кімнатах від 5 до 250 осіб на асфальтованій підлозі при обмеженій кількості солом'яної підстилки. Військовополонені надходять у табір виключно пішки з Полтави, Кременчука, правого берега Дніпра, Переяслава та Києва. Прибувають зовсім роззуті, роздягнені, без головних уборів, поголовно завошені і не менше 15 % хворих, котрі потребують госпіталізації. З 28 жовтня настало різке похолодання, почала зростати захворюваність і смертність. Лазарет на той час існував, проте був необладнаний. Військовополонені гуртувалися просто на підлозі, без постільної білизни. Лазарет медперсоналом укомплектовано не було, медикаментів украї недостатньо, становище табору було дуже тяжким..." [53]. Подібна ситуація примусила військове керівництво, НКОЗ і НКВС вживати термінових заходів для поліпшення становища. 22 грудня 1943 р. заступник наркома внутрішніх справ СРСР С. Круглов підписав директиву № 52/23834. У документі зверталася увага на недопустимо високу смертність у таборах військовополонених на території Української РСР та робилися конкретні інструкції по її зниженню [54]. На виконання вказівок союзного керівництва

НКВС УРСР провів перевірку таборів і продублював власними директивними рішеннями першочергові заходи, спрямовані на зменшення рівня захворюваності та смертності в таборах [55]. Проте силами табірних лазаретів становище виправити не вдавалося.

18 січня 1944 р. Начальник Тилу Червоної Армії генерал армії О. Хрульов підписав наказ № 006. Тилові апарати фронтів та армій зобов'язувалися забезпечити госпіталізацію хворих і виснажених військовополонених у фронтових шпиталях. З цією метою за існуючими на території України фронтовими приймально-пересильними таборами закріпили низку евакошпиталів, котрі мали приймати з фронту поранених, хворих та обморожених військовополонених. Спецшпиталі для військовополонених із лімітом по 300 ліжко-місць кожен розміщувалися в районі дислокації ФППТ. На початок 1944 р. у смузі дії чотирьох Українських фронтів НКВС розгорнув 5 фронтових таборів: №№ 22 та 43 (1-й Український фронт), № 33 (2-й Український фронт), № 38 (3-й Український фронт), № 139 (4-й Український фронт) [56]. Проте виконання наказу в частині організації спецшпиталів для військовополонених затягнулось. Лише 24 березня 1944 р. О. Хрульов і В. Чернишов підписали спільний наказ № 0010/00338 “Про прикріплення шпиталів до фронтових приймально-пересильних таборів для військовополонених” [57]. Відтак, за ФППТ № 22 закріплювався шпиталь НКО № 4566, а за таборами №№ 33, 38, 139 та 280, відповідно шпиталі №№ 2619, 2984, 2149 та 4937. Наразі виділені для лікування бранців шпиталі НКО мали забезпечуватися всім необхідним на загальних підставах із шпиталями для військовослужбовців Червоної Армії. Відповідно до наказу НКВС № 00165 від 21 лютого 1944 р. для підтримання режиму, охорони та оперативного обслуговування військовополонених, у шпиталях організовували відповідні апарати НКВС. Реорганізовані у спецшпиталі лікувальні установи НКО змінювали своє розташування слідом за зміною дислокації ФППТ. Наприклад, спецшпиталь №2149, який у січні 1944 р. знаходився у Мелітополі в липні 1944 р. (разом із фронтовим

приймально-пересильним табором № 139) був передислокований і знаходився вже в районі м. Умані [58]. Шпиталь № 4566, закріплений за ФППТ № 22, спочатку дислокувався в сел. Гребінка (Полтавська область), а вже в травні 1944 р. його разом із табором вивезли до м. Ізяслава (Кам'янець-Подільська обл.) [59].

Поступово кількість спецшпиталів у фронтівій смузі на території республіки зростала. Наприклад, за ФППТ 3-го Українського фронту закріпили евакошпиталі № 4513 та 5280. У червні 1944 р. вони дислокувалися відповідно у Дніпропетровську та Кривому Розі. Кількість хворих військовополонених, котрі лікувалися тут у кілька разів перевищувала штатну лімітну чисельність ліжко-місць. Так станом на 20 червня 1944 р. у спецшпиталі № 4513 (м. Дніпропетровськ), розрахованому на одночасне розміщення 200 хворих військовополонених, фактично лікувалися 806 осіб. Стан цієї лікувальної установи не відповідав жодним вимогам шпитального лікування. У переповнених палатах були відсутні навіть ліжка. Хворі військовополонені знаходилися просто на підлозі й на прогулянки не виводилися. Прання білизни неякісне. Серед пацієнтів спостерігалася завошеність. Водночас шпиталь у Кривому Розі (№ 5280) розмістив у своїх приміщеннях 680 хворих бранців. Через велику скупченість у шпиталі спалахнула епідемія тифу, що привело до значної смертності серед пацієнтів [60]. Переповненість хворими військовополоненими була характерним явищем для функціонування мережі спецшпиталів на території УРСР у 1944-1945 рр.

Передислокація тилкових військових шпиталів на територію України та їх закріплення за таборами військовополонених тривали й надалі. Особливо цей процес активізувався з початком організації мережі стаціонарних виробничих таборів для військовополонених. 21 липня 1944 р. РНК СРСР ухвалила розпорядження № 15054рс “Про передислокацію спецшпиталів НКОЗ для лікування хворих військовополонених”. Виконуючи це рішення уряду, на початку вересня 1944 р. союзні наркомати охорони здоров'я та

внутрішніх справ передислокували зі східних регіонів країни на територію Української РСР 6 шпиталів. Серед них: № 3986 – із Джамбула (Казахська РСР) в Одесу; № 1149 – із Великих Халуниць до Запоріжжя; № 1035 – з Мартука (Казахська РСР) до Києва; № 1512 – із Славгорода (Алтайський край, РРФСР) до Ворошиловграда; № 4564 – із Коканда (Узбецька РСР) до Миколаєва, та № 3006 – з Атбасара (Казахська РСР) у Дружківку Сталінської області [61], [Тут і далі див. додаток П].

Згідно розпорядження РНК СРСР № 19604рс від 7 жовтня 1944 р., для лікування військовополонених стаціонарних таборів медичне відомство мало надати 20000 ліжок. На його виконання 12 жовтня 1944 р. НКОЗ СРСР наказом № 672 затвердив список евакошпиталів, котрі закріплювалися за таборами військовополонених. В Україні таких було 19, загальною наповнюваністю 9400 ліжок . Зокрема, у Ворошиловградській області – 7 (3050 ліжок), у Сталінській – 4 (2400), у Запорізькій – 3 (600), у Харківській – 3 (1400), та на Полтавщині – 2 (950 ліжок)[Див. додаток С]. Як бачимо, це майже половина загального фонду ліжок, виділеного цією постановою уряду [62].

Восени 1944 р. захворюваність і смертність контингенту в таборах військовополонених ще залишалася високою. Водночас число самих режимних установ та кількість військовополонених у них невинно зростали. В цих умовах ДКО СРСР 14 жовтня 1944 р. ухвалює постанову № 6725сс, якою зобов'язує НКОЗ виділити додаткові шпиталі для лікування бранців війни. 24 жовтня відповідний наказ № 693 підписав нарком охорони здоров'я. Цього разу для обслуговування таборів на території Української РСР виділялося 8 евакошпиталів загальною наповненістю 4500 ліжко-місць. Із них 3 - на території Сталінської області (2000 ліжок); 4 – на території Ворошиловградської (2100 ліжок), та 1 – у Харківській області (400 ліжок) [63]. У листопаді 1944 р. НКОЗ ще тричі приймав рішення про виділення нових шпиталів для лікування військовополонених, на зміну раніше виділених. У результаті цих змін від лікування військовополонених з таборів

на території України були відсторонені 3 спецшпиталі (1300 ліжок). Натомість список залучених до цієї справи поповнили 4 установи загальною лімітною наповненістю 1800 хворих [64]. Прості арифметичні підрахунки показують, що на початок 1945 р. для лікування військовополонених лише зі стаціонарних таборів на території республіки, НКОЗ та НКВС розмістили в Україні 19 спецшпиталів загальною лімітною наповненістю понад 17000 ліжко-місць.

Однак, цього явно було недостатньо, адже контингент військовополонених постійно зростав за рахунок великої кількості новоприбулих із ФШПТ виснажених, хворих і поранених бранців. Останніх, як ми знаємо, директивами НКО і НКВС СРСР було заборонено доправляти у стаціонарні табори, а необхідно було лікувати. Проте дуже часто цього не робили. Особливо загрозливих масштабів захворюваність і смертність серед контингентів таборів досягла взимку 1944-1945 р. і навесні 1945 р. Так із датованої 12 грудня 1944 р. доповідної записки начальника комбінату “Ворошиловградвугілля” К. Печенкова на ім’я секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка довідуємося, що із 27550 військовополонених (розміщених у 20-ти табірних відділеннях і закріплених за вугільними копальнями цього комбінату) 4302 особи потребували госпіталізації, 7498 були непрацездатними та утримувалися в “оздоровчих командах”, 4750 бранців (через епідемію тифу) знаходилися “на карантині”. Таким чином, щоденно працювали лише 9000-9500 військовополонених (35 % контингенту). “...Фізичний стан контингенту, - продовжував далі чиновник, - вельми незадовільний. У жовтні померло 2646 осіб, у листопаді лише по 256 та 125 таборам – 1826 осіб, а протягом першої декади листопада у таборі 144 – 736 осіб. Причинами, що викликали настільки тяжкий стан, є: 1. Комплектування таборів головним чином за рахунок полонених, значною мірою виснажених, які надійшли безпосередньо із фронту. Особливо слабкий контингент надійшов у вересні – жовтні цього року з Румунії. Не менше двох третин із числа тих, що захворіли та померли, припадає на цей контингент. Наприклад,

із 500 осіб, які надійшли до табірної відділення № 3 при шахті № 4-БІС (“Донбасантрацит”), протягом першої декади жовтня померло близько 250 осіб, решта - частково лікуються у шпиталі, частково знаходяться в оздоровчій команді. Тоді ж у табірне відділення № 4 при шахті “Ново-Дружеська” тресту “Лисичанськвугілля”, надійшло 1325 осіб, з яких 248 вже померли, 325 знаходяться в оздоровчій команді та 167 - на лікуванні” [65]. Ситуацію кинулися виправляти негайно. Протягом грудня 1944 р. – січня 1945 р. за вказівкою УПВІ НКВС СРСР із таборів на території Донбасу до спецшпиталів було вивезено 8000 хворих військовополонених. Водночас за межі регіону було вивезено 20000 виснажених військовополонених, непридатних для використання у вуглевидобувній галузі [66].

За даними УПВІ НКВС Української РСР протягом січня та 20 днів лютого 1945 р. в 12-ти найгірших щодо рівня смертності таборах померли 14894 військовополонені [67]. Зокрема, у таборі № 242 (м. Горлівка) із загальної кількості бранців близько 10000 осіб, протягом лютого 1945 р. померло 6,2 % контингенту. Лише за 10 днів березня ця цифра склала 3,3 %. В окремих табірних відділеннях смертність була ще вищою ніж середня по табору. Так у табірному відділенні № 8 з лімітом у 2500 осіб (м. Єнакієве) смертність протягом лютого-березня 1945 р. досягла 9,8 %. У відділеннях №№ 9 та 2 цей показник відповідно становив 11,3 та 12,3 %. Наслідком зростання захворюваності та смертності стало суттєве скорочення “трудового фонду”. Наприклад, якщо в грудні 1944 р. працездатні військовополонені у таборі № 242 складали 43 % контингенту, то в лютому 1945 р. – лише 29 % [68].

Намагаючись виправити ситуацію на краще, ДКО на своєму засіданні 29 березня 1945 р. приймає постанову № 7946сс, якою зобов’язує НКОЗ СРСР виділити додаткові евакошпиталі для лікування хворих і поранених військовополонених. Виконуючи це директивне рішення, на початку квітня 1945 р. НКОЗ передав 7 лікувальних установ на території України для розміщення в них полонених. Це були шпиталі в Дубно (№ 3715), Коломиї

(№ 2796), Станіславі (№ 1509), Вінниці (2662), Новограді-Волинському (5953), Бердичеві (№ 2993) та Краснодоні (№ 6003). Загальна кількість ліжко-місць у них становила 4300 [69].

У січні 1945 р. за для покращення ефективності керівництва режимними установами дислокованими в Україні, останні були підпорядковані безпосередньо УПВІ МВС УРСР і його підрозділам у областях [70]. Роботою спецшпиталів для військовополонених відтепер опікувалося спеціальне 2-ге відділення, створене в структурі 4-го (санітарного) відділу УПВІ НКВС УРСР. Штати цих підрозділів були невеликі. У санітарному відділі працювало всього 9 осіб, із них у відділенні спецшпиталів 2 співробітники [71]. Систематичний контроль, керівництво та допомога в повсякденній роботі спецшпиталів мали здійснюватися на місцях. У складі відділів у справах військовополонених та інтернованих УНКВС Сталінської, Ворошиловградської, Дніпропетровської та Житомирської областей створили відповідні 4-ті (санітарні) відділення [72]. Відділення у справі військовополонених та інтернованих УНКВС Вінницької, Полтавської, Харківської, Київської, Миколаївської, Одеської, Чернігівської та Запорізької областей у своїх штатах мали посаду старшого санітарного інспектора (лікаря) [73]. Чисельність і структура штатів санітарного відділу УПВІ та його регіональних відділень надалі неодноразово змінювалися.

У лютому-квітні 1945 р. відбулася незначна реорганізація регіональної структури спецшпиталів на території Української РСР. Зміни були пов'язані передусім із виведенням фронтових приймально-пересильних таборів за межі республіки, а також перегрупуванням контингентів військовополонених у стаціонарних таборах. Зокрема, було виведено зі складу спецшпиталів для військовополонених лікувальні установи № 6063 (сел. Білики Полтавської області) та № 3118 (м. Ровеньки, Ворошиловградської області), № 3715 (м. Дубно, Рівненської області). Натомість для лікування хворих полонених із таборів на території України було залучено спецшпиталі у Миргороді (№ 6006) та Бердичеві (№ 2726), здатні одночасно розмістити відповідно 300 та

400 хворих, а також шпиталь у Дніпропетровську (№ 5905) на 500 ліжок [74]. У квітні 1945 р. змінили пункти своєї дислокації п'ять спецшпиталів (№№ 1512, 5927-5929, 6014) на території Ворошиловградської області, виділених для лікування військовополонених ще у 1944 р. Відтепер ці режимні лікувальні установи для військовополонених розміщувалися відповідно у Краснодоні, Свердловську, Лутугіно та селищах Паризька Комуна й Станично-Луганське [75].

Чергове розширення мережі спецшпиталів для військовополонених припало на початок літа 1945 р. Саме тоді до стаціонарних таборів на території УРСР із Західної Європи спрямували масовий потік військовополонених. 4 червня 1945 р. ДКО ухвалює постанову № 8921сс зі звичною назвою “Про додаткове виділення шпиталів для лікування поранених та хворих військовополонених”. На підставі цього рішення НКОЗ СРСР 15 червня передав у розпорядження УПВІ НКВС УРСР 8 спецшпиталів загальною лімітною наповнюваністю 5000 ліжко-місць. По одному шпиталю у Дніпродзержинську, Стрию, Коростені, Білій Церкві, Ніжині та три у Львові. Згодом для лікування бранців таборів військовополонених було передано і шпиталь № 3641 у м. Гайсині на Вінниччині [76].

Розміщували спецшпиталі для лікування хворих військовополонених як правило у непристосованих і тимчасово вільних приміщеннях шкіл, дитячих садків, клубів, господарських, державних та партійних установ. Так, спецшпиталь № 2686 у Білій Церкві (з лімітом у 400 ліжко-місць) розмістили у будинку колишнього дворянського зібрання, котрий у 1930-1941 рр. займав Білоцерківський райком КП(б)У, а під час нацистської окупації (з 1941 по 1944 р.) тут розміщувався німецький військовий шпиталь [77]. У приміщеннях шкіл влаштували палати для свого контингенту спецшпиталі №№ 5929 і 1512 (сел. Паризька Комуна та Лозова Павлівка Ворошиловградської обл.), а також установа № 5807 (м. Дніпродзержинськ). У Миколаєві під шпиталь для військовополонених (№ 4564) місцева влада виділила спустіле приміщення дитячого садка. Режимна лікувальна установа

у сел. Пуща-Водиця (передмістя Києва) займала територію санаторного комплексу, а спецшпиталь № 2149 у Сталіно розміщувався у приміщеннях заводу № 107 Міністерства сільськогосподарського машинобудування СРСР [78].

На початку осені 1945 р. масове надходження військовополонених до таборів на території України припинилося. До того ж завдяки лікувально-оздоровчим заходам дещо покращилась санітарно-епідемічна ситуація у таборах для військовополонених. Відтак розпочався вже зворотній процес розформування спецшпиталів. 14 вересня 1945 р. НКОЗ СРСР прийняв рішення про поступове звільнення від хворих військовополонених та наступну ліквідацію 9 шпиталів для цього контингенту. В Україні найближчим часом мали розформувати спецшпиталь № 4514 (м. Вишневатка, Запорізької області) [79]. 22 вересня 1945 р. з'явився наказ про розформування ще семи спецшпиталів для військовополонених (№№ 5895-5897 – м. Львів, № 1806 – м. Ніжин, № 2726 – м. Бердичів, № 2543 – м. Дніпродзержинськ та № 2796 – у Коломиї) загальною лімітною наповненістю 4000 ліжок-місць. Натомість НКОЗ СРСР виділяв для лікування військовополонених нові спецшпитали № 5807 – у Дніпропетровську, № 2546 – у м. Ічня та № 6051 – у сел. Мена Чернігівської області [80]. У листопаді 1945 р. розформували спецшпиталь № 6031 (на 1000 ліжок) при будівництві Курахівської ГРЕС (Сталінська обл.), а лімітну наповнюваність шпиталю для військовополонених у Новограді-Волинському (№ 5953) зменшили з 1200 до 700 ліжок [81].

Підводячи підсумки підкреслимо, що протягом 1944-1945 рр. союзні наркомати збройних сил та охорони здоров'я за активної участі НКВС розгорнули в Україні понад 60 спецшпиталів для військовополонених, загальною лімітною наповнюваністю близько 30000 осіб. Станом на 1 січня 1946 р. діяло 43 із них, здатних розмістити близько 25000 хворих [82] [Див. додаток Р].

Аналіз документальної бази дозволяє з певністю твердити, що основним мотивом, яким керувалося радянське керівництво, приймаючи рішення про розгортання мережі спецшпиталів для військовополонених на території України, була гостра необхідність збереження потенційно важливого для майбутніх відбудовчих робіт трудового контингенту військовополонених. Каталізатором цього процесу стало багатократне зростання кількості взятих у полон поранених, виснажених і хворих бранців.

У 1944-1945 рр. основним методом адміністрування у процесі організації мережі спецшпиталів для військовополонених на території України стала передислокація вже діючих евакошпиталів НКО і НКОЗ.

При організації мережі спецшпиталів у початковий період їх функціонування в Україні, керівництвом НКВС враховувалися маршрути та шляхи евакуації військовополонених із фронту. Регіональна структура режимних лікувальних установ для військовополонених, що склалась у досліджуваний період, свідчить, що цей показник, зазвичай, залежав від чисельності контингентів таборів у окремих областях УРСР. Що стосується ліміту ліжко-місць у спецшпиталях, то у 1944-1945 рр. він був явно недостатнім, адже кількість військовополонених, котрі потребували госпіталізації, у цей період залишалась стабільно високою. Але не дивлячись на всі недоліки та проблеми, розгортання мережі спецшпиталів на території України у період війни стало кроком, що об'єктивно працював на зменшення рівня смертності серед контингентів таборів для військовополонених.

5.3. Спеціальні шпиталі у повоєнний період

На початку 1946 р. кількість хворих і непрацездатних військовополонених та інтернованих у таборах і ОРБ на території України залишалась досить високою. Проте, не зважаючи на це, чисельність

специшпиталів невпинно зменшувалася, а динаміка цього процесу знаходилася у прямій залежності від контингентно-кількісних показників таборів і робочих батальйонів інтернованих на території республіки. Наказом НКОЗ СРСР № 26 від 17 січня 1946 р. розформовувалися спецшпиталі в Ічні (№ 2546), Коростені (№ 2497) та Станіславі (№ 1509). Скорочений таким чином ліжко-фонд становив 1600 місць. У кінці поточного місяця табори перестали направляти хворих бранців до цих шпиталів, а поступово вивільнені приміщення ліквідованих установ було передано для використання за їх прямим призначенням [83].

В поточному році визначальне значення для функціонування мережі режимних лікувальних установ у системі військового полону на території України відіграв наказ МВС СРСР № 00128 “Про порядок використання спецшпиталів, виділених НКО та НКОЗ СРСР (підпорядкованих ГВСУ ЧА) для військовополонених колишньої німецької та японської армій, з оголошенням списку та ліжкової потужності названих шпиталів на 1946 р.” У документі, підписаному В. Чернишовим 19 лютого 1946 р., йшлося про необхідність своєчасного “завантаження” спецшпиталів хворими військовополоненими, забезпечення суворого контролю за випискою тих, хто видужав та їх доправленням у табори, спостереження та контролю за лікуванням бранців у спецшпиталях, за організацією в них харчування, укомплектування кадрами, матеріально господарське забезпечення. З 1 березня 1946 р. табірній адміністрації було категорично заборонено доправляти хворих бранців у спецшпиталі, що залишалися в резерві ГУПВІ МВС СРСР. Встановлювались жорсткі вимоги до порядку етапування військовополонених на лікування у спецшпиталі. До шпиталів мали направляти лише тих бранців, котрі дійсно потребували стаціонарного лікування. Перед вивезенням усі хворі проходили обов’язкову санітарну обробку. Для своєчасного виявлення бранців, котрі видужали, у шпиталях не рідше двох разів на місяць мали проводити медичні комісії. Окремим додатком до наказу затверджувався список спецшпиталів, що закріплювалися

за окремими таборами для військовополонених і залишалися в резерві ГУПВІ МВС СРСР. Із 148 шпиталів НКОЗ і НКО, виділених у 1946 р. для лікування військовополонених, на території 13 областей України розміщувалося 40 подібних установ із загальним лімітом 21300 ліжок. Вони мали приймати хворий контингент із 28 стаціонарних таборів для військовополонених. Водночас 4 спецшпиталі №№ 5374, 5919 (сел. Софіївка й Курахівка Запорізької області) та № 5366 і 5984 – у Куп'янську на Харківщині МВС СРСР залишило в резерві ГУПВІ [84]. За даними УПВІ НКВС Української РСР станом на 1 квітня 1946 р. медичний та обслуговуючий персонал режимних лікувальних установ для військовополонених нараховував понад 4000 осіб [85]. Досить логічним виглядає і розподіл спецшпиталів по окремих регіонах республіки [Див. додаток С]. Як видно з таблиці, кількість спецшпиталів та ліжко-місць у них цілком залежала від чисельності контингентів військовополонених у регіонах Української РСР.

Подвійне, а то й потрійне підпорядкування спецшпиталів для військовополонених різним міністерствам і відомствам не сприяло підвищенню ефективності лікувальної діяльності. 3 травня 1946 р. Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову № 976-408сс. Виділені МЗС СРСР для лікування військовополонених евакошпиталі передавалися у повне підпорядкування Міністерства внутрішніх справ. Водночас керівництво лікувальною та господарською діяльністю спецшпиталів, їх фінансування, матеріальне й продовольче постачання, як і раніше мало здійснюватися через військові округи по місцю їх дислокації [86]. На виконання рішення уряду 1 липня 1946 р. з'явився наказ МВС СРСР № 00615 “Про передачу МВС СРСР спецшпиталів для військовополонених, виділених Міністерством збройних сил СРСР”. С. Круглов вимагав від підлеглих йому республіканських міністрів і начальників УМВС у 10-ти денний термін прийняти штати та особовий склад спецшпиталів МЗС СРСР, вирішити питання із забезпеченням шпиталів та охороною останніх силами конвойних військ МВС СРСР. На час підписання наказу в Українській РСР дислокувався лише

один спецшпиталь, що підпорядкувався МЗС СРСР – № 2149 (м. Стрий Дрогобицької області). Решта режимних лікувальних установ були перепрофільовані МОЗ СРСР [87]. Запроваджені структурно-реорганізаційні зміни майже не зачепили мережі шпиталів для військовополонених на території республіки.

Наступним кроком, який здійснило МВС у напрямку реформування колишньої мережі евакошпиталів для військовополонених Міністерства збройних сил СРСР, став наказ № 001185, підписаний С. Кругловим 23 грудня 1946 р. У документі оголошувалися нові типові штати персоналу та затверджувався список відповідних спецшпиталів МВС для військовополонених. Усього в залежності від лімітної кількості ліжок було розроблено 11 штатних категорій спецшпиталів. Чисельність медичного та обслуговуючого персоналу, оперативних працівників, співробітників режиму та охорони змінювалася відповідно номеру штатного розряду. Так типовий штат № 1 спецшпиталю, розрахованого на одночасне лікування 100 хворих військовополонених, нараховував 30 співробітників. Штати № 2,3, 4... (і далі до № 11), розраховані на розміщення 200, 300, 400... і понад 1000 пацієнтів мали відповідно 50, 61, 70... і 141 працівника. Водночас за спецшпиталями закріплювалась відповідна кількість авто та гужового транспорту. Частина персоналу шпиталів, наприклад, комірники призначалася із перевірених військовополонених [88]. Відповідно до нових штатних розрахунків спецшпиталь № 2141 (м. Стрий) було віднесено до 2-го розряду. Відтак управлінський склад нараховував 5 осіб, чисельність медичних працівників установи складала 24 посади, охорони та режиму – 7, оперативних співробітників – 2, господарської та фінансово-матеріальної обслуги – 12 осіб [89].

Процес зменшення лімітної наповненості та розформування шпиталів для військовополонених тривав і надалі. У травні 1946 р. було скорочено чисельність ліжок у спецшпиталі № 987 (м. Сталіно). Відтепер установа могла одночасно приймати на лікування 400 військовополонених [90].

Подібна реорганізація сталася в червні 1946 р. у шпиталі № 5953 м. Новограда-Волинського на Житомирщині. Його лімітну чисельність із 700 ліжок скоротили до 600 [91]. У липні 1946 р. МОЗ та МВС СРСР ліквідували шпиталь для військовополонених у сел. Верхнє Тепле Ворошиловградської області. Наказом МВС СРСР № 0225 від 26 липня 1946 р. начальник УМВС області зобов'язувався звільнити приміщення спецшпиталю № 5931 від пацієнтів. Бранців, які видужали, мали перевести в табори, а тих, хто ще потребував лікування – до інших подібних установ області [92].

Суттєве скорочення мережі режимних лікувальних установ для військовополонених відбулося восени 1946 р. У відповідності до відомчих наказів МОЗ СРСР № 587 від 10 вересня і МВС СРСР № 0302 від 17 вересня 1946 р. розформуванню підлягали одразу 10 спецшпиталів. Із них у Ворошиловградській області – №№ 5927, 6013 та 6003, дислоковані відповідно у селищах Свердловськ, Карахаш і Краснодоні. На території Сталінської області розформували спецшпиталі № 3081 (м. Єнакієве) та № 6028 (м. Держинськ). Водночас перестали існувати шпиталі для військовополонених № 5366 (м. Куп'янськ Харківської області), №№ 5374 і 5919 (селища Софіївка та Юрківка Запорізької області), № 6051 (сел. Мена Чернігівської області) та № 6066, дислокований у Миргороді на Полтавщині. Шпитальний фонд скоротився на 4600 ліжок [93]. На початку жовтня 1946 р. припинив приймати хворих бранців спецшпиталь № 5953 у Новограді-Волинському.

У жовтні 1946 р. чергові зміни сталися в структурі спецшпиталів Донбасу. На прохання МВС УРСР та УМВС Ворошиловградської області союзне міністерство переглянуло прийняте місяцем раніше рішення про розформування режимних лікувальних установ у селищах Свердловськ і Карахаш (№№ 5927, 6013). Шпиталі у цих населених пунктах було відновлено. Натомість ліквідували 3 інших – № 6014 (сел. Станично-Луганське), № 5928 (сел. Лутугіно) та № 5924 (сел. Сватово). Кількість ліжок у розформованих спецшпиталях становила 1500, а їх загальна чисельність

зменшилася ще відчутніше [94]. Листопад 1946 р. став останнім місяцем існування для спецшпиталю у м. Гайсин Вінницької області (№ 3641), а в грудні було розформовано шпиталі № 6011 (сел. Рубіжне Ворошиловградської області) та № 1233 (сел. Буди Харківської області).

Про конкретні показники в роботі спецшпиталів для військовополонених у цей період говорять лаконічні документи – доповідні записки. В одній із них, датованій 7 грудня 1946 р. і надісланій заступником начальника УМВС по Миколаївській області підполковником Сахаровим на адресу УПВІ МВС УРСР, йшлося про поточні результати роботи спецшпиталю № 4564 у Миколаєві. Із допису видно, що на 1 листопада 1946 р. у спецшпиталі з лімітом 500 ліжок, знаходилося 511 хворих бранців. Протягом місяця на лікування до шпиталю з табору № 126 доправили ще 122 особи. Водночас виписали та відрядили до табірних відділень 156 військовополонених. Протягом місяця 2 хворих бранця померли. Станом на 1 грудня 1946 р. у спецшпиталі перебувало 486 хворих. Серед них абсолютну більшість складали німецькі військовополонені – 321 особа. Поряд із ними лікувалися 127 угорців та 20 громадян Австрії [95].

Зроблені нами підрахунки показують, що упродовж 1946 р. мережа спецшпиталів для військовополонених на території України скоротилася на 19 режимних лікувальних установ і 9600 ліжко-місць. Для медико-санітарного обслуговування хворих бранців у липні 1946 р. перепрофілювали лише один шпиталь № 2149 (м. Самбір), розрахований на одночасне лікування двох сотень хворих [96]. Станом на 1 січня 1947 р. у республіці функціонували 25 шпиталів загальною чисельністю 12700 ліжко-місць [97], [Див. додаток Р].

Упродовж 1947 р. скорочення мережі спецшпиталів для військовополонених в Україні продовжувалося. Проте далеко не завжди ці рішення приймалися виважено, з урахуванням реального рівня захворюваності в таборах. Характерними в цьому зв'язку стали події навколо розформування спецшпиталів на території Дніпропетровської області.

Почалося все з урядової постанови № 1989рс про ліквідацію спецшпиталю для військовополонених № 5905 на 500 ліжок у Дніпропетровську, ухваленої 5 березня 1947 р. Уже в червні поточного року його приміщення мали передати Міністерству трудових резервів для облаштування тут професійно-технічного навчального закладу. Виконуючи рішення РМ СРСР, В. Чернишов 21 березня 1947 р. підписав відомчий наказ № 0160. Згідно його положень із 1 квітня поточного року табори мали припинити доправляти хворих бранців у шпиталь, а до 15 червня 1947 р. звільнити приміщення останнього від військовополонених і передати його за призначенням [98]. Компенсувати втрату ліжок розформованої лікувальної установи МВС сподівався за рахунок збільшення лімітної чисельності спецшпиталю № 5807, дислокованого у Дніпродзержинську. Саме туди передбачалося перевести більшу частину хворих бранців ліквідованого спецшпиталю № 5905. Наказом МВС СРСР № 0299 від 17 травня 1947 р. лімітну чисельність шпиталю у Дніпродзержинську було збільшено з 400 до 600 ліжко-місць [99]. Проте подібні кроки не вирішили ситуацію. Як наслідок, протягом весни-літа 1947 р. захворюваність і смертність у таборах Дніпропетровщини зроста.

4 вересня 1947 р. заступник міністра внутрішніх справ УРСР І. Лобуренко у листі заступникові голови РМ Української РСР Л. Корнійцю писав: “Для обслуговування хворих військовополонених таборів № 315 та 417 були організовані спецшпиталі № 5905 – м. Дніпропетровськ на 600 ліжок і № 5807 – м. Дніпродзержинськ на 600 ліжок. Рішенням Уряду спецшпиталь № 5905 у квітні місяці 1947 р. розформовано й приміщення передані Міністерству трудових резервів. При наявності у таборах № 315 та 417 до 20000 полонених, залишений спецшпиталь № 5807 у м. Дніпродзержинську не в змозі через малопотужність забезпечити зрослої потребу в госпіталізації хворих. У наслідок цього, в таборі залишаються без спеціалізованої медичної допомоги важкохворі, що призводить до високої смертності. Так, протягом серпня місяця 1947 р. у цих таборах померло 40 військовополонених. Для своєчасного надання кваліфікованої медичної

допомоги та недопущення смертності серед військовополонених, прошу Вашої вказівки Виконкому Облради про виділення в м. Дніпропетровську чи його околицях приміщення для спецшпиталю” [100]. Мабуть, республіканське керівництво все ж потурбувалося про виділення додаткових приміщень під спецшпиталь для військовополонених. Саме такий висновок випливає з аналізу наступних подій. Так, 8 жовтня 1947 р. Рада Міністрів СРСР ухвалює розпорядження № 14818рс про збільшення лімітної наповненості шпиталю № 5807 у Дніпродзержинську. На його виконання міністр охорони здоров'я СРСР 14 жовтня 1947 р. підписує наказ № 407, а союзне МВС 18 жовтня готує власний відомчий нормативний документ за № 0644. У результаті, лімітна чисельність дніпродзержинського спецшпиталю збільшується з 600 до 900 ліжок. Водночас на 300 ліжко-місць (до 600) зросла чисельність лікувальних площ шпиталю № 6013 у сел. Карахаш Ворошиловградської області [101].

Масова репатріація військовополонених, що тривала в поточному році, також внесла корективи у розвиток лікувальних режимних установ на території республіки. Українська РСР, як відомо, була головною транзитною зоною репатріації. Відтак саме тут концентрувалися відібрані ГУПВІ контингенти репатріантів, а також передбачався посилений медико-санітарний контроль останніх. 31 липня 1947 р. заступник союзного міністра внутрішніх справ І. Серов підписав наказ № 0466 про організацію на ст. Коломия стаціонарного лазарету шпитального типу на 100 ліжок. Ця окрема режимна медична установа мала обслуговувати військовополонених-репатріантів. Розмістили лазарет на базі місцевого відділення табору для військовополонених № 232. Приймати перших хворих розпочали вже 10 серпня 1947 р. [102].

Наведені вище приклади, проте не змінювали загальної тенденції в динаміці розвитку мережі спецшпиталів. Їх чисельність й лімітна наповнюваність і далі планомірно зменшувалися. У червні-липні 1947 р. МОЗ і МВС СРСР розформували шпиталь № 5925 (500 ліжок) у м. Красний

Луч Ворошиловградської області. Військовополонених, котрі вилікувалися, було переведено в найближчі табори, а хворих бранців – до інших спецшпиталів регіону. Звільнені приміщення передавалися для організації на їх базі спеціального ремісничого училища [103]. У серпні 1947 р. було удвічі зменшено чисельність ліжок у спецшпиталі № 6029 (м. Чистяково Сталінської області). Відтепер ця режимна лікувальна установа була в змозі одночасно розмістити не більше 500 хворих бранців. Вивільнені таким чином три житлові корпуси передавалися Міністерству вугільної промисловості західних районів СРСР для влаштування робітничих гуртожитків [104]. У вересні-жовтні поточного року до 300 ліжок було скорочено лімітну наповнюваність спецшпиталю № 5993, що дислокувався у м. Барвінкове Харківської області. Тоді ж “урізали” чисельність ліжок у шпиталі для військовополонених № 1035 (сел. Пуща-Водиця), що тепер міг водночас пролікувати не більше 600 хворих [105]. Побутувала практика, коли, звільняючи приміщення державним і комунальним організаціям, органи ГУПВІ-УПВІ-ВВІ передислоковували спецшпиталі на базу стаціонарних таборів для військовополонених. Наприклад, у вересні 1947 р. шпиталь № 5927 (м. Свердловськ Ворошиловградської області) лімітною наповненістю 400 ліжко-місць було переведено у приміщення табірної відділення для військовополонених № 5 (ст. Должанка). Останнє знаходилося у структурі табірної управління № 256 (м. Красний Луч) [106].

Відчутні структурно-реорганізаційні зміни в мережі режимних лікувальних установ для військовополонених на території Української РСР сталися восени-взимку 1947 р. 10 вересня 1947 р. РМ СРСР ухвалила, згадувану нами вище, постанову № 3214-1050с про забезпечення вугільних копалень Донбасу новими значними контингентами робочої сили з військовополонених [107]. У зв'язку з цим на територію Сталінської та Ворошиловградської областей МВС етапувало чимало бранців. Серед останніх виявилася значна кількість ослаблених та хворих, котрі потребували стаціонарного лікування. Ось лише один характерний приклад. У жовтні

1947 р. із стаціонарного табору № 145 (м. Курськ, РРФСР) на адресу табору № 280 (м. Сталіно) надійшов ешелон військовополонених. Із контингенту в 600 осіб 394 виявилися непрацездатними [108]. Саме для забезпечення потреб у стаціонарному лікуванні новоприбулих військовополонених у листопаді 1947 р. до регіону було передислоковано два спецшпиталі, що знаходилися у підпорядкуванні МВС. Облаштували їх на базі існуючих табірних відділень таборів №№ 280 та 256. Так із Самбора Дрогобицької області до відділення № 5 табору № 280 (сел. Щеглівка Сталінська область) разом із персоналом, обладнанням, майном і транспортом, доправили шпиталь № 2149 на 200 ліжок. Переведений у подібний спосіб із Хабаровського краю (РРФСР) спецшпиталь № 3099 (ліміт – 300 ліжко-місць) розмістили на території табірної відділення № 30 (м. Макіївка) [109].

У результаті структурно-реорганізаційних змін, що сталися в мережі спецшпиталів для військовополонених в Україні на 1 січня 1948 р. у республіці продовжували функціонувати 23 спецшпиталі з лімітом у 12200 ліжко-місць [110], [Див. додаток Р]. Водночас, за даними УПВІ МВС УРСР у місцевих таборах і ОРБ утримувалося 242138 військовополонених та інтернованих [111]. Таким чином наявний фонд ліжок у спецшпиталях ледь покривав 5 % потенційних пацієнтів.

Наступний 1948 р. не відзначався особливим динамізмом щодо організаційних змін у мережі спецшпиталів для військовополонених. Зауважимо, йдеться про час, коли чисельність контингенту мала стати тенденцію до скорочення. Так, за офіційними даними УПВІ МВС УРСР на 1 квітня 1948 р. у таборах МВС і робочих батальйонах на території республіки утримувалося 230924 військовополонених та інтернованих, а на 1 жовтня поточного року цей показник склав уже – 147170 осіб [112].

Навесні 1948 р. у практиці структурно-організаційної діяльності в системі спецшпиталів для військовополонених з'явилася новація. 21 лютого 1948 р. РМ СРСР ухвалила розпорядження № 1931рс. Рішення уряду стосувалося об'єднання у найближчому майбутньому двох існуючих

специшпиталів на території Київської області. На його виконання союзні МОЗ та МВС у березні 1948 р. підготували відповідні накази. У відповідності з рішенням уряду до 15 червня 1948 р. спецшпиталь № 1035 у Пущі-Водиці мав покинути зайняті ним приміщення. Останні передавалися для розміщення дитячого приймального-розподільника МВС. Медичних працівників, особовий склад і військовополонених, які потребували подальшого лікування, переводили до спецшпиталю № 2686 у Білій Церкві чи до інших подібних установ УРСР. Починаючи з 1 липня 1948 р., обидва спецшпитали були об'єднані в один - № 2686 із дислокацією в Білій Церкві і чисельністю ліжко-місць – 600 [113]. Відмітимо, що об'єднання окремих режимних установ як метод структурно-реорганізаційного адміністрування до спецшпиталів України застосовувався вперше. Найпоширенішими в цьому шерегу залишалися – скорочення лімітної наповненості, передислокація та розформування шпиталів для військовополонених.

7 травня 1948 р. РМ СРСР ухвалила постанову № 1492-572сс “Про поліпшення умов утримання і трудового використання інтернованих німців”. Урядовим рішенням передбачалося до 1 червня 1948 р. направити для лікування до спецшпиталів 5000 хворих інтернованих-чоловіків [114]. Це був перший значний контингент інтернованих, котрий розміщувався для лікування у шпиталях військовополонених. До того ж його переважна частина розміщувалася саме в Україні.

Задля збалансування потоків хворих бранців із таборів було змінено дислокацію спецшпиталю № 2149. Цього разу його перевели з сел. Щеглівка на Ворошиловградщині до м. Єнакієве Сталінської області. Відповідний наказ заступник МВС СРСР В. Рясний підписав 10 лютого 1948 р. [115]. Скорочення чисельності контингентів військовополонених на території Полтавської області стало причиною розформування у травні-червні 1948 р. спецшпиталю № 3780 (м. Кобеляки). Звільнені приміщення, майно та автотранспорт передали на укомплектування місцевої виправно-трудової колонії УВТТК МВС УРСР [116].

Протягом листопада-грудня поточного року на території України відповідальні міністерства та їх низові ланки ліквідували ще 2 шпиталі для військовополонених і зменшили чисельність ліжок у 11 подібних установах. Зокрема, 13 листопада 1948 р. МОЗ СРСР надіслав для виконання наказ № 099с. Згідно документу до 15 грудня 1948 р. мав бути розформованим шпиталь № 5929 (на 400 ліжок) у сел. Паризька Комуна Ворошиловградської області. При цьому бранців хворих на туберкульоз переводили до спецшпиталю № 3006 (сел. Дружківка Сталінської обл.), а решту виснажених – до інших подібних установ регіону. Медичне та санітарне обладнання і майно розформованого шпиталю передавалося установі № 6009 (сел. Голубівка), а шкільне приміщення, у якому з 1945 р. розміщувалися палати спецшпиталю № 5929 поверталось за призначенням. Цим же відомчим наказом скорочувалась кількість ліжко-місць у чотирьох спецшпиталях Ворошиловградської області. Серед них № 1512 (сел. Лозова Павлівка), № 6009 (сел. Голубівка), № 5927 (м. Свердловськ) та № 6013 (сел. Карахаш). Сумарну кількість ліжок у них було зменшено з 2000 до 1400 [117]. Із ліквідацією у листопаді 1948 р. стаціонарного табору для військовополонених № 126 у Миколаєві відпала потреба й у місцевому шпиталі. Відтак, вже 30 листопада союзне відомство охорони здоров'я надіслало для виконання наказ № 0106. У документі йшлося про розформування миколаївського спецшпиталю № 4564. Водночас було скорочено ліміти п'яти режимних лікувальних установ: № 2686 (м. Біла Церква), № 5984 (м. Куп'янськ), № 3986 (м. Одеса), № 2993 (м. Бердичів) та № 5998 у Стрию Дрогобицької області. Загальна чисельність ліжок у цих шпиталях скоротилась із 2300 до 1900 [118]. Зростання кількості хворих і виснажених бранців у таборах Ворошиловградщини змусило керівництво ГУПВІ переглянути ліміти окремих спецшпиталів у бік збільшення. Наприклад, у грудні 1948 р. кількість ліжко-місць у шпиталі № 1512 (сел. Лозова Павлівка) збільшили до 500 [119].

Результатом подібного структурно-реорганізаційного адміністрування в системі спеціальних шпиталів МОЗ та МВС СРСР в Україні стало скорочення кількості цих установ, їх регіональної структури та лімітної чисельності хворих бранців. На початку 1949 р. продовжувало функціонувати 20 спецшпиталів із лімітом 9700 ліжок [120]. Як бачимо, незважаючи на відчутне скорочення контингенту таборів і ОРБ, кількість спецшпиталів не зазнала суттєвих змін, зменшившись лише на 3 установи та 2500 ліжок [Див. додаток Р]. Це свідчило про зростання уваги радянського державного й господарського керівництва до проблеми збереження працездатності трудового контингенту військовополонених та інтернованих.

Переломним для функціонування мережі спецшпиталів виявився 1949 рік. Масова репатріація і поступове суттєве скорочення контингентів у таборах і робочих батальйонах безпосередньо відбилися на кількості спецшпиталів, географії їх розміщення та лімітах.

У січні 1949 р. на 100 ліжок було “урізано” ліміт спецшпиталю № 5807 (м. Дніпродзержинськ), а невдовзі його взагалі передислокували до обласного центру. З 1 лютого 1949 р. ця установа розміщувалася вже на базі відділення № 2 табірної управління № 315 (м. Дніпропетровськ) [121]. Водночас на початку 1949 р. місце кількох ліквідованих спецшпиталів посіли діючі. Розформувавши у січні 1949 р. шпиталі № 6027 (м. Горлівка) і № 6047 (ст. Цукуриха), на їх базу перевели лікувальні спецустанови № 2149 із м. Єнакієве та № 3099 (м. Макіївка) [122]. У березні 1949 р. на 1000 ліжок скоротили загальну лімітну наповнюваність спецшпиталів №2993 (м. Бердичів), № 1149 (м. Запоріжжя), № 3986 (м. Одеса), № 6029 (м. Чистяково) [123]. До травня 1949 р. МОЗ та МВС СРСР ліквідували шпиталі для військовополонених № 1512 (сел. Лозова Павлівка Ворошиловградської обл.), № 5998 (м. Стрий Дрогобицької обл.), №№ 3006 та 6029 (сел. Дружківка та м. Чистяково Сталінської обл.) [124]. Як наслідок, загальна чисельність ліжок у спецшпиталях України скоротилася на 2400.

Восени 1949 р. у діяльності УПВІ-ВВІ МВС-УМВС намітились тенденції щодо спеціалізації деяких лікувальних установ для військовополонених. Окремі категорії бранців війни, передусім так званий “подучетный элемент”, органи ГУПВІ прагнули ізолювати від решти контингенту. Так свого часу з’являються особливо-режимні табори, а в вересні 1949 р. – профільні спецшпиталі. “З метою створення найсприятливіших умов для утримання і кваліфікованого лікування хворих на туберкульоз військовополонених із таборів особливого режиму, - читаємо в наказі МВС СРСР № 0642 від 21 вересня 1949 р., – ...спецшпиталь № 3099 ст. Цукуриха Сталінської області на 500 ліжок виділити для лікування військовополонених із таборів особливого режиму хворих на туберкульоз і з 15 жовтня 1949 р. вважати його спецшпиталем туберкульозних хворих. ...Усіх виявлених хворих на туберкульоз із таборів МВС Української РСР доправляти на лікування в спецшпиталь № 3099...” [125].

Протягом червня-грудня 1949 р. структурні зміни в мережі спецшпиталів тривали. За цей час органи охорони здоров’я та ГУПВІ розформували в Україні шість спецшпиталів, одну установу передислокували, а чотирьом змінили ліміти. Основною причиною змін стало викликане репатріацією відчутне поточне скорочення кількості військовополонених у таборах Київської, Харківської, Ворошиловградської, Запорізької та Житомирської областей. Так, 20 червня 1949 р. І. Масленников підписав наказ МВС СРСР № 0397. Посилаючись на відповідне відомче рішення МОЗ СРСР, заступник союзного міністра внутрішніх справ наказав до 1 липня поточного року розформувати спецшпиталь № 5984 на 200 ліжок у Куп’янську Харківської області. Облаштована інфраструктура шпиталю передавалася УВТТіК МВС УРСР [126]. У липні ліквідували шпиталь у Білій Церкві (№ 2686). За рахунок його лікарського складу та апарату МВС було доукомплектовано спецшпиталь № 2993 у Бердичеві. Йому також збільшили лімітну кількість до 500 ліжок [127]. У зв’язку зі зменшенням чисельності військовополонених у таборах закріплених за спецшпиталем № 6009 (сел.

Голубівка Ворошиловградської обл.) останній у серпні-вересні 1949 р. передислокували до м. Ірміно на базу місцевого відділення табірною управління № 144. Водночас цій режимній лікувальній установі зменшили штатну кількість ліжко-місць із 500 до 300 [128]. 19 жовтня 1949 р. з'явилося одразу два відомчих документи МВС СРСР стосовно реорганізації мережі спецшпиталів для військовополонених в Україні. У наказі № 0716 йшлося про скорочення лімітної чисельності шпиталів № 1149 у Запоріжжі та № 5367 (сел. Високе Харківської обл.). Загальні лімітні втрати обох установ склали 500 ліжок. У підписаному того ж дня наказі № 0720 оголошувалося про ліквідацію (до кінця жовтня 1949 р.) шпиталю в селищі Карахаш (№ 6013) [129]. У листопаді-грудні поточного року були розформовані лікувальні установи для військовополонених у м. Свердловську Сталінської області (№ 5927), сел. Високому на Харківщині (№ 5367), Бердичеві Житомирської області (№ 2993) загальною лімітною чисельністю 1000 ліжок [130]. Загалом упродовж 1949 р. органи охорони здоров'я та УПВІ МВС УРСР ліквідували 9 спецшпиталів для військовополонених і скоротили 5800 ліжок.

На 1 січня 1950 р. діючими в Україні залишалися 6 шпиталів [Див. додаток Р] із загальним лімітом 2500 ліжок [131]. Здебільшого їхніми пацієнтами були бранці нечисленних режимних таборів для військовополонених, котрі ще залишалися на той момент в Україні. Наприклад, наказом МВС СРСР № 00350 від 31 травня 1950 р. для лікування засуджених військовополонених та інтернованих, котрі утримувалися у режимних таборах Донбасу, було закріплено спецшпиталь № 3099 (ст. Цукуриха Сталінської обл.) з лімітом у 300 ліжок. Надалі ця режимна лікувальна установа обслуговувала лише бранців таборів № 144 та 280 [132]. Проте функціонував шпиталь недовго та був розформований наказом МВС СРСР № 0455 від 29 червня 1950 р. [133].

Завершення масової репатріації військовополонених та інтернованих, а також скорочення чисельності контингентів режимних таборів тягнули за собою згортання мережі спецшпиталів. У січні 1950 р. припинили приймати

хворих бранців і були розформовані шпиталі у Сталіно (№ 2149) та Запоріжжі (№ 1149). Водночас на 300 одиниць була скорочена кількість ліжок у діючих спецшпиталях №5807 (м. Дніпропетровськ) та № 3986 (м. Одеса) [134]. До 20 квітня поточного року звільнили від військовополонених та ліквідували режимну лікувальну установу № 6009 в м. Ірміно Ворошиловградської області [135]. Таким чином на початок 1951 р. в Українській РСР залишалися лише два діючих шпиталі для засуджених військовополонених та інтернованих іноземців [Див. додаток Р]. Спецшпиталь в Одесі (№ 3986) та шпиталь для засуджених військовополонених у Дніпропетровську (№ 3986) були розформовані відповідно лише 31 січня та 15 червня 1951 р. [136]. Із цього часу мережа стаціонарних лікувальних установ системи військового полону на території Української РСР припинила своє існування.

Отже, протягом 1946-1951 рр. в Україні діяло 45 спецшпиталів для військовополонених, загальною лімітною наповнюваністю близько 26000 осіб [Див. додаток Р]. У зазначений хронологічний період основним змістом функціонування мережі спецшпиталів для військовополонених на території Української РСР стало поступове удосконалення медичного забезпечення хворих бранців, а також розширення його сфери (за рахунок інтернованих). Пovoєнний час характеризується поступовим зростанням ролі й функцій ГУПВІ-УПВІ МВС у системі медико-санітарного забезпечення військовополонених загалом і в діяльності спецшпиталів зокрема.

У 1946-1951 рр. основними методами структурно-організаційних змін та адміністрування в мережі спецшпиталів для військовополонених на території України були: передислокація діючих евакошпиталів, корегування лімітної чисельності їх контингенту (переважно у бік зменшення), розформування спецшпиталів, профільне та режимне перепрофілювання останніх.

* * *

Вивчення залученого автором комплексу архівних джерел та опублікованих документальних матеріалів свідчить, що в роки Другої світової війни та повоєнний період НКОЗ (МОЗ) СРСР, НКО (МЗС) СРСР і союзно-республіканські органи ГУПВІ-УПВІ-ВВІ НКВС(МВС) створили та розбудували в Україні мережу стаціонарних режимних лікувальних установ для військовополонених. У період з 1944 по 1951 р. на території республіки в різний час працювали 68 спеціальних шпиталів, здатних розмістити понад 37000 військовополонених, котрі потребували стаціонарного лікування. Основним спонукальним мотивом, котрим керувалося радянське керівництво, приймаючи рішення про розгортання мережі спецшпиталів для військовополонених на території України, була гостра необхідність збереження потенційно важливого трудового контингенту військовополонених, а каталізатором цього процесу стало багатократне зростання кількості взятих у полон поранених, виснажених і хворих бранців. Для забезпечення ефективної практичної діяльності мережі спецшпиталів, уповноважені відомства в досліджуваний період створили струнку, цілісну і водночас структуровану нормативно-регулювальну базу медико-санітарного забезпечення бранців військового полону та інтернованих іноземців. Підсумовуючи, треба відзначити два етапи формування й розвитку мережі режимних лікувальних установ системи радянського військового полону на території України.

Перший із них тривав з березня 1944 р. по грудень 1945 р., охоплював період війни, та характеризувався становленням мережі спецшпиталів для військовополонених як системної ланки радянського військового полону на визволеній території Української РСР. У 1944-1945 рр. основним методом структурного адміністрування у процесі організації мережі спецшпиталів для військовополонених на території України стала їх передислокація із глибокого тилу. Регіональна структура режимних лікувальних установ для

військовополонених, що склалась у 1944-1945 рр. свідчить про пряму залежність цього показника від чисельності контингентів таборів у окремих областях УРСР. Водночас при організації мережі спецшпиталів в Україні, керівництвом НКВС враховувалися маршрути та шляхи евакуації військовополонених із фронту. Для першого періоду організації і функціонування спецшпиталів був притаманним стабільно високий відсоток військовополонених, котрі потребували госпіталізації. Хоча в цей час і спостерігався сталий дефіцит лікувальних площ у шпиталях, все ж розгортання мережі останніх об'єктивно сприяло зменшенню рівня смертності серед контингентів таборів для військовополонених.

Другий етап у розвитку мережі спецшпиталів для військовополонених на території України датуємо січнем 1945 – червнем 1951 р. Його сутнісним змістом стало функціонування мережі медико-санітарного забезпечення військовополонених в умовах мирного часу. У повоєнний період основною метою структурно-реорганізаційного адміністрування в мережі спецшпиталів для військовополонених на території Української РСР стало поступове удосконалення медичного забезпечення хворих бранців, а також розширення його сфери (за рахунок інтернованих). Водночас зростає функціональна частина ГУПВІ-УПВІ МВС у системі медико-санітарного забезпечення військовополонених через мережу спецшпиталів. Характерними методами структурного адміністрування в системі спецшпиталів для військовополонених на території України у 1946-1951 рр. були: передислокація діючих евакошпиталів, корегування лімітної чисельності їх контингенту (переважно у бік зменшення), розформування спецшпиталів, профільне та режимне перепрофілювання останніх.

Поступове розформування мережі спецшпиталів і скорочення їхньої лімітної наповнюваності зумовлювалися відчутним зменшенням чисельності військовополонених та інтернованих на території Української РСР. Починаючи з 1946 р., цей процес стає плановим, набуває системності та поступовості. Характерною рисою адміністрування у цій царині було

намагання відповідальних органів підтримувати достатній баланс між загальною чисельністю потенційних пацієнтів у таборах та ОРБ і кількістю шпитальних ліжок. У досліджуваний період це співвідношення зростало саме на користь останніх.

Для сфери організації й функціонування спецшпиталів військовополонених на території України (як і загалом для практики діяльності всієї системи військового полону) був характерним надзвичайний динамізм. Застосовуючи структурно-реорганізаційне адміністрування (створюючи, реорганізовуючи, змінюючи дислокацію, ліміти, ліквідовуючи спецшпитали) уповноважені органи прагнули забезпечити такий рівень медичного обслуговування контингенту, котрий би зумовив збереження працездатності військовополонених та інтернованих, а також забезпечив їх тривалу і ефективну трудову експлуатацію.

Сформульоване вище дає підстави розглядати та кваліфікувати мережу стаціонарних лікувальних режимних установ для військовополонених як невід'ємну й органічну складову системи радянського військового полону, що функціонувала на українській землі в роки Другої світової війни та повоєнне десятиліття.

РОЗДІЛ 6

ПОХОВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ТА ІНТЕРНОВАНИХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

6.1. Нормативне регулювання поховання військовополонених та інтернованих

Трагізм військового полону і табірної життя бранців примушує нас поглянути на обрану для дослідження історичну проблему очима суворої реальності війни. У силу цілої низки обставин земля України стала одним із місць, де знайшли свій останній спочинок сотні тисяч військовополонених та інтернованих. За невеликим виключенням смертність серед цього контингенту виявилася безпосереднім наслідком полону. Відтак, висвітлюючи українські аспекти організації та функціонування режимних установ системи радянського військового полону часів Другої світової, не можемо обминути питання поховання померлих бранців відповідних таборів. Ця тема ще й сьогодні лишається однією з найменш вивчених сторінок історії радянського військового полону в Україні.

Вперше у новітній світовій історії питання поховання померлих бранців військового полону стало предметом обговорення восени 1907 р. на Гаазькій конференції. У ст. XIX “Положення про закони та звичаї війни на суходолі” ухваленого 5 жовтня 1907 р., читаємо: “Духовні заповіді військовополонених приймаються на зберігання та складаються на тих самих підставах, як і заповіді вояків місцевої армії. Ті ж правила дотримуються й відносно свідоцтв про смерть, а рівно й відносно поховання військовополонених, причому зауважуються їх чин і військове звання”[1]. Подібні, гуманістичні у своїй основі, положення (щоправда зазнавши

незначних змін) були включені й до тексту Женевської конвенції 1929 р. Зокрема деталізувалася вимога шанобливого ставлення до могил бранців війни: “...Воюючі сторони слідкують, щоб померлі в полоні були поховані з честю та щоб на їхніх могилах мала вся потрібна інформація, а останні шанувалися і належно утримувались”[2]. Як відомо, керівництво Радянського Союзу категорично відмовилося приєднатися до Женевської конвенції про режим військового полону. Проте повною мірою ігнорувати міжнародно-правову практику в цьому питанні все ж не наважилося. В ухваленому 19 березня 1931 р. ЦВК і РНК СРСР “Положенні про військовополонених” захоронення останніх рекомендувалося “проводити в такому ж порядку, як і поховання військовослужбовців РСЧА...” [3].

Значно менше уваги питанню поховання бранців війни було приділено в новій редакції “Положення про військовополонених”, затвердженій РНК СРСР 1 липня 1941 р. У статті 17 цього документу, визначалося: “Військовополонені можуть укладати заповіти. Порядок засвідчення факту смерті військовополонених та місце їх поховання мають бути належним чином оформлені”[4]. І все. Жодних розгорнутих коментарів до питання поховання військовополонених у цитованому вище документі ми не знайдемо. Як не знайдемо їх і загалом у шерезі нормативних інструкцій, положень, наказів, директив і розпоряджень УПВІ НКВС СРСР за 1941 – 1942 рр. У затвердженій 7 серпня 1941 р. інструкції “Про порядок обліку військовополонених у таборах НКВС” лише побіжно згадувалося про необхідність (у разі смерті військовополоненого) документувати факт його поховання спеціальним актом [5]. Затверджена одночасно з попереднім документом інструкція “Про порядок утримання військовополонених у таборах НКВС” мала вже цілий розділ “Порядок повідомлення про смерть військовополонених, їх поховання та видачі речей померлих їхнім родичам”. “Місце поховання померлих військовополонених, – читаємо в документі, – має бути оформлене розпізнавальним знаком із зазначенням мартикулярного номера та номера облікової справи” [6]. Відповідальність за поховання

військовополонених, які померли у таборах-розподільниках і виробничих таборах, НКВС поклав на відповідні комунально-побутові служби режимних установ. Про це зокрема йшлося у “Тимчасовому положенні про табори-розподільники НКВС СРСР для військовополонених”, затверженому 5 червня 1942 р.[7]. У квітні 1943 р. тодішній заступник НКВС СРСР С. Круглов затвердив “Положення про апарат НКВС при спецшпиталях для військовополонених”. Серед інших структурно-функціональних питань діяльності останнього було врегульовано й поховання померлих бранців. Захоронення небіжчиків здійснювалося на кладовищах “спеціально відведених із цією метою місцевими органами влади”, а відповідальним за поховання померлих військовополонених призначався комендант шпиталю [8].

Жорстока реальність війни вносила суттєві корективи в положення директивних документів. Майже половина тих нечисленних військовополонених, котрі опинялися у радянському полоні в 1941-1942 рр., гинули у прифронтовій смузі та на півдорозі від ФШПТ до тилкових таборів, так і не потрапивши в останні. Як наслідок у зазначений період система обліку померлих та знищених бранців війни в Радянському Союзі фактично не діяла. Щоб виправити становище 13 серпня 1943 р. заступник наркома внутрішніх справ направив у підлеглі інстанції директиву № 413 “Про заходи щодо відновлення персонального обліку померлих військовополонених”. Цей документ вимагав оформити персональний облік військовополонених, які померли за весь період війни [9]. Проте це завдання директивних органів низові структури НКВС у повному обсязі виконати так і не змогли, адже значна кількість взятих у полон солдатів та офіцерів ворога гинула, так і не потрапивши не те що в табір, але й на збірний пункт військовополонених. Місця їхніх поховань не фіксувалися. Цьому сприяла й затверджена згаданою вище директивою С. Круглова “Інструкція по оформленню документів персонального обліку на померлих військовополонених в таборах та шпиталях НКВС”. Зокрема пункти 16 - 19

останньої запроваджували нововведення у діловодстві УПВІ НКВС – так звані “групові акти про смерть військовополонених”. Змодельована в Інструкції ситуація із складанням цих документів виглядала так: “Наприклад, до табору прибуває ешелон без етапного списку. В дорозі ... померло, припустимо, 100 осіб військовополонених, із них 40 трупів було знято з ешелону в дорозі, а 60 прибули до табору. На цю групу померлих в 100 чоловік, особи яких встановити немає можливості, складається один груповий акт про смерть..., вказуючи на час, номер ешелону, звідки прибув..., на яких станціях було знято 40 трупів (якщо є такі відомості, якщо немає, тоді вказувати просто “зняті в дорозі”), де, коли та під яким розпізнавальним знаком поховані прибулі 60 трупів...” [10]. Як бачимо, Інструкція припускала можливість і ненадання не те що точних, а взагалі будь-яких даних про факт і місце поховання етапованого бранця. В реальній практиці це виливалося в тисячі і тисячі ніким і ніколи не облікованих місць поховань військовополонених. Треба думати, що й про дотримання інших “формальностей” під час захоронення цих небіжчиків навряд чи йшлося. Знятих із ешелонів померлих бранців найчастіше ховали не на кладовищах, а в зовсім випадкових місцях: придорожніх кюветах, ярах, урвищах, бомбових воронках, наспіх викопаних неглибоких ямах...

Показовою у ставленні радянської сторони до питання поховання ворожих військовослужбовців є постанова ДКО СРСР № 1517 від 1 квітня 1942 р. У документі йшлося про порядок збору та поховання трупів солдатів і офіцерів армій Німеччини та її союзників. На звільнених територіях органи НКВС мали зібрати й захоронити останки, взяти на облік усі місця поховання ворожих військовослужбовців і ліквідувати ці кладовища [11]. 7 жовтня 1943 р. керівник республіканського НКВС В. Рясний надіслав підлеглим начальникам УНКВС, визволених на той момент областей Української РСР розпорядження. “... У ряді районів, визволених від німецько-фашистських окупантів, – вказувалося в документі, – постанова Державного Комітету Оборони від 1 квітня 1942 р. ... виконується незадовільно. На узбіччях доріг,

у полях і урвищах, лежать і розкладаються трупи ворожих солдатів та офіцерів... У деяких, звільнених від окупантів населених пунктах, до цього часу не ліквідовані могили ворожих солдатів та офіцерів...” Далі нарком вимагав: “Застосувати рішучі заходи для очищення полів колишніх боїв й інших місць від трупів ворожих солдатів і офіцерів...”, облікувати всі існуючі місця захоронень та кількість поховань на них, а також знищити ці цвинтарі. У разі неможливої негайної ліквідації кладовищ передбачалося зняти хрести та написи, зрівняти могили із землею, перепоховати неглибоко захоронені трупи, а з настанням холодів перенести їх у заздалегідь підготовлені на скотомогильниках ями [12]. Як бачимо у цитованому розпорядженні НКВС УРСР немає і натяку на дотримання міжнародно-правових стандартів у питанні поховання військовослужбовців ворога. Посилаючись на жахливі нацистські злочини, можна звичайно шукати виправдання цим діям влади. Проте істина полягає у тому, що радянське керівництво не просто “закривало очі” на кричущі порушення норм міжнародного права і елементарної людської моралі. Режим цілком свідомо проводив у життя цю лінію.

Відсутність спеціальної нормативної бази, що чітко б урегулювала спосіб та порядок захоронення військовополонених вносила елемент випадковості у цю справу. У 1941-1944 рр. померлих від ран, хвороб та фізичного виснаження бранців часто-густо ховали де прийдеться, без жодного централізованого обліку та контролю з боку відповідальних структур. Так, наприклад, восени 1944 р. померлих військовополонених табірних відділень № 1 (м. Севастополь) та № 2 (сел. Аршинцево) управління табору № 299 (м. Сімферополь) ховали, засипаючи у бомбових воронках [13]. Часто про могили не йшлося взагалі. Наприклад, у серпні 1941 р. трупи полонених спалювали у Харківському крематорії, [14], а тіла декількох сотень німців, які померли в таборах Ленінградської області, були передані для медичних експериментів у клініки міста [15].

Ключове значення для упорядкування та організації належного поховання померлих у таборах і спецшпиталях бранців війни мала директива

ГУПВІ НКВС СРСР № 28/2/23 від 24 серпня 1944 р. У диспозиційній частині, підписаного заступником начальника УПВІ НКВС СРСР М. Ратушним, нормативного припису, читаємо: “...У деяких таборах НКВС і спецшпиталях НКО та НКОЗ захоронення померлих проводиться у різних випадкових місцях. Спеціально відведеної ділянки землі під кладовище для військовополонених у цих таборах і спецшпиталях немає...” Санкціонуюча частина документу містила докладні вказівки з організації такого кладовища та порядку здійснення захоронень трупів на ньому. Зокрема під цвинтар для військовополонених мали використовуватися спеціально відведені ділянки землі у безпосередній близькості від режимної установи. Останні обов’язково огорожувалися колючим дротом. Для здійснення захоронення померлих бранців кладовище “розбивалося на квадрати”. У кожному такому квадраті мало бути 5 рядів по 5 могил у кожному. Відтак, ховали по 25 трупів у 25 могилах. Це означало, що поховання передбачалися виключно індивідуальні. Захоронення трупів проводилося по-квадратно в порядку встановленої нумерації, починаючи з верхнього ряду (в плані) зліва праворуч. Перших 25 небіжчиків ховали у першому квадраті, других – у другому і т.д. Кожна могила позначалась спеціальним розпізнавальним знаком. Це був поважного діаметру дерев’яний кілок, у верхній частині якого закріплювалася фанерна табличка. На останній простим дробом вказувався номер могили (у чисельнику) та номер квадрата (знаменник). Для реєстрації та ведення обліку похованих на кладовищі небіжчиків директива вимагала “завести цвинтарну книгу”, де б вказувалися основні відомості про померлого та похованого на цвинтарі бранця: прізвище, ім’я, по-батькові, національність, рік народження, військове звання, дати смерті та поховання, номери могили й квадрату. Додатком цвинтарної книги обов’язкового мав бути докладний план кладовища, де б поступово фіксувалися всі наступні захоронення. Для швидкого отримання довідкової інформації про того чи іншого померлого бранця та місце його поховання, додатково разом із цвинтарною вели й алфавітну книгу. В останній зазначалися прізвище та ім’я небіжчика, а також

порядковий номер під яким його записано до цвинтарної книги. Останнім пунктом у директиві заступника начальника ГУПВІ зазначалося: “Кладовища мають бути безумовно забезпечені від проникнення на їх територію худоби, котра може полатати розпізнавальні знаки, а також від того, щоб ці знаки не розтягувалися населенням” [16]. На наш погляд, поява цієї директиви засвідчила той факт, що в шерезі режимних установ для військовополонених з’явився ще один об’єкт посиленої уваги – кладовища померлих бранців війни.

По закінченні Другої світової війни проблема поховань військовополонених та інтернованих набуває особливого значення передусім через свій міжнародно-правовий вимір. Засудивши злочини нацизму та приєднавшись до Женевської конвенції 1929 р., керівництво СРСР, хотіло того воно чи ні, але мало рахуватися з діючим міжнародним правом, зокрема й у контексті захоронення бранців війни. Натомість реальна практика військового полону не відповідала задекларованим позиціям. Останнє стало приводом для появи чергової директиви ГУПВІ НКВС СРСР – “Про порядок захоронення та обліку померлих військовополонених”. Документ за № 28/74 від 17 грудня 1945 р. загалом виходив із попередньої директиви у цьому питанні. Проте тут містилися й суттєві доповнення: “...Надалі не допускати захоронення трупів померлих військовополонених у загальних могилах (по кілька трупів у могилі) та без натільної білизни. Померлих військовополонених ховати у білизні та верхньому одязі... В змішаних таборах, де утримуються військовополонені німецької та японської армій, захоронення померлих військовополонених японської армії... проводити окремо, виділивши для цього окремі кладовища...” [17]. Посилаючись на “виключну важливість” правильного обліку та захоронення трупів, автори директиви вимагали від підлеглих інстанцій (УПВІ-ВВІ) створити на місцях спеціальні комісії для перевірки організації й порядку поховання військовополонених та інтернованих, надіслати до ГУПВІ копії планів усіх кладовищ, організованих таборами, їх відділеннями, спецшпиталями і

робочими батальйонами. Всю “відповідальність та контроль за правильністю виконання” директив про захоронення та облік померлих бранців війни начальником ГУПВІ НКВС СРСР було покладено на керівників відповідних регіональних управлінь, відділів і відділень у справах військовополонених та інтернованих МВС-УМВС [18]. Як бачимо, відомчі нормативні документи 1941-1945 рр., що стосувалися справи поховання військовополонених армій ворога, за формою, змістом, повнотою охоплення питань, суттєво відрізнялися від норм Женевської конвенції 1929 р. Вони порушували передусім три ключові принципи організації захоронення бранців війни: обов’язкову індивідуальність поховань, шанобливе ставлення до тіл небіжчиків (останніх ховали навіть без натільної білизни), а також іменний характер могили (в СРСР поховання військовополонених були анонімними).

Стосовно медико-санітарних стандартів у справі захоронення трупів, організації та утримання кладовищ режимних установ МВС, то вони визначалися затвердженими 20 грудня 1948 р. головним державним санітарним інспектором МОЗ СРСР “Санітарними правилами з облаштування та утримання кладовищ” [19].

Проте дійсність засвідчила суттєву прірву між нормативними приписами влади й суворою реальністю табірної життя. Часто-густо адміністрації таборів, ОРБ та спецшпиталів не дотримувалися директивних рішень у справі поховання військовополонених та інтернованих. Відтак, це наклало свій відбиток на організацію місць поховань, порядок захоронення трупів і належне утримання кладовищ.

Підсумовуючи викладене вище необхідно відмітити що, у порівнянні з іншими сферами радянського військового полону, організація захоронення та утримання місць поховань померлих військовополонених (а згодом і інтернованих іноземців), чи не найбільше залежали від зовнішньополітичної кон’юнктури та міжнародно-правових чинників. Ці обставини безпосередньо відбилися і на внутрішньому нормативному регулюванні досліджуваних питань. У такому контексті рельєфно виокремлюються принаймні два часові

відрізки, що визначають етапи розвитку радянської нормативної бази у справі поховання військовополонених.

Перший етап тривав із березня 1931 р. до грудня 1945 р. У цей період в основі організації захоронення померлих військовополонених були не зігноровані СРСР приписи міжнародного права, а директивні вказівки радянського керівництва та ухвалені на їх основі відомчі нормативні документи. За своєю формою, змістом і повнотою охоплення останні суттєво відрізнялися, а в принципових питаннях і прямо суперечили нормам Женевської конвенції 1929 р.

Другий етап у розвитку нормативного регулювання питань організації захоронення та утримання кладовищ військовополонених датуємо 1946-1949 рр. Протягом цього часу радянські відомчі нормативні документи, що регулювали означені питання, були приведені у відповідність чинним нормам міжнародного права. Передусім це стосується таких ключових принципів організації захоронення бранців війни: можливість швидкої ідентифікації поховань, їх виключна індивідуальність, шанобливе ставлення до тіл небіжчиків, а також систематичний догляд за могилами військовополонених та інтернованих.

6.2. Організація місць поховань бранців війни в Україні

У силу трагічних реалій військового полону, місця поховання військовополонених та інтернованих іноземців ставали обов'язковими супутниками режимних установ для утримання останніх. Земля України, рясно вкрита у повоєнний період таборами для військовополонених, табірними зонами ОРБ і спецшпиталів, не стала у цьому контексті винятком. За нашими підрахунками у 1939-1941 та 1943-1954рр. на території

республіки органами НКВС (МВС) були організовані й діяли 52 стаціонарні табори для військовополонених (у різний час вони мали у своєму складі близько 270 табірних відділень), 180 окремих робочих батальйонів інтернованих, 43 ОРБ для військовополонених і 68 спецшпиталів. Очевидно, що смертність мала місце у абсолютній більшості подібних режимних установ, за виключенням хіба-тих, що були розформовані так і не отримавши контингенту. Відповідно існуючим нормативним документам ГУПВІ місцями для поховання померлих військовополонених та інтернованих стали, спеціально облаштовані таборами, ОРБ та спецшпиталями, цвинтарі закритого типу. За призначенням і характером функціонування ці об'єкти повною мірою можемо віднести до шерегу режимних установ системи військового полону.

У кожному окремому випадку ініціатива організації кладовища для поховання померлого контингенту виходила від адміністрації режимної установи. Причому, у реальній практиці розбудови таборів, цвинтарі для військовополонених часто-густо виникали раніше ніж облаштовувався сам табірний підрозділ. Обираючи місце для поховання померлих бранців, адміністрації таборів, ОРБ і спецшпиталів керувалися передусім міркуваннями зручності. Цвинтарі по-можливості намагалися влаштувати на суміжній території, чи у безпосередній близькості від режимної установи. Земельні ділянки для використання під спеціальні кладовища, як правило, надавалися у довічне користування табірних установ і спецшпиталів номінальними власниками та користувачами земель – Виконавчими комітетами районних, міських і селищних Рад, правліннями колгоспів. Це були так звані “неугіддя” – пустки, яри, переліски, інші неродючі чи незабудовані землі. Наприклад, із довідки Славутського райвиконкому Кам'янець-Подільської області, датованої 25 серпня 1949 р., довідуємося: “...Видана Славутському РВ МВС у тому, що дійсно Виконком районної Ради Депутатів Трудящих виділив ділянку 0,02 га на території Голицької дачі в кварталі № 4 під кладовище військовополонених табірною відділення № 2”

[20], [Тут і далі див. додаток Т]. Досить часто та чи інша режимна установа займала клопоть землі під кладовище, інколи не отримавши навіть формальної згоди місцевої влади на здійснення поховань. Часто-густо документи на відведення землі під цвинтар для військовополонених оформлялися лише в період ліквідації режимної установи, коли кладовища передавали під нагляд місцевих органів МВС. Подібну ситуацію ілюструє цитований нижче витяг із протоколу засідання правління колгоспу “Перемога” (с. Судилкове, Кам’янець-Подільської області): “...Слухали звернення табірнього відділення № 4 від 6.05.1948 р., просять затвердити 0,02 сотих землі на постійне користування табірнього відділення, що зайнята під кладовище військовополонених. Земля належить колгоспу “Перемога” непридатна для посівів і знаходиться на базі гранітного кар’єру. Виступили з цього питання колгоспники, котрі точно підтвердили, що земля непридатна для посівів, а тому правління колгоспу ухвалило: земля 0,02 га відпускається на довічне користування табірному відділенню військовополонених” [21].

Стосовно дислокації місць поховань контингенту відносно власних таборів, ОРБ чи спецшпиталів, то за топографічними ознаками всі вони поділяються на три групи безпосередньо, наближено та віддалено розташовані. Вибір місця для поховання, у кожному конкретному випадку залежав від наявності відповідних вільних чи спеціально пристосованих (міські чи сільські кладовища) ділянок землі. Наближене і безпосереднє розташування кладовищ є особливо характерним для режимних об’єктів, що дислокувалися в селах, селищах і невеликих робітничих містечках України. На їхніх околицях було чимало вільних від забудови та нерозораних ділянок землі. Саме у таких топографічних умовах облаштовувала свої кладовища абсолютна більшість табірних установ. Ось лише кілька характерних прикладів, підкреслених із актів обстеження окремих місць поховань: “...Цього числа (29 червня 1951 р. – О.П.) склали цей акт на предмет огляду кладовища №1 померлих військовополонених спецшпиталю № 6014 в станиці Луганській Ворошиловградської області, при цьому встановлено

наступне: ...Кладовище знаходиться в 120-150 м на південь від кута південно-східної околиці станиці Луганської та в 100-150 м від берега р. Донець. Місцевість похила з дрібними пагорбами, з піщаним ґрунтом, майже без рослинності з кількома чагарниками... місце заливається весняними повіннєвими водами...” [22]. “...Кладовище табору для військовополонених № 414 (табірне відділення № 6), що дислокувалося в с. Березань, Київської області. Кладовище на околиці с. Березань, на пагорбі, піщаному ґрунті, займає площу близько 100 квадратних метрів...” [23].

Наближене чи безпосереднє розташування кладовищ в околицях режимних установ зустрічалося також і в містах, якщо дозволяли існуючі топографічні умови та малися для цього вільні від забудови місця. Наприклад, севастопольські табірні відділення № 5, 6, 13 табору № 241, а також № 12 та 19 (табір № 299) облаштували свої цвинтарі на прилеглій території на відстані 100-300 м від табірних зон [24]. Табірне відділення № 1 табору № 414 організувало кладовище на одній із подільських вулиць столиці України: “...Кладовище розташоване у м. Києві, по вул. Ново-Наводницькій, № 8, на пагорбі, внизу піщаний кар’єр, площа 500 квадратних метрів...” [25].

Траплялося, що вільну та зручну ділянку для поховання вдавалося знайти лише за кілька кілометрів від режимної установи. Наприклад, на початку 1946 р. під кладовище для спецшпиталю № 3986 (м. Одеса) було відведено земельну ділянку розташовану за 6 км. на північ від міста. Померлих пацієнтів шпиталю № 2686 ховали на околиці с. Роток, що за 4 км. на схід від Білої Церкви. Спецшпиталь № 5993 (м. Барвінкове, Харківської області) облаштував своє кладовище за містом на орних колгоспних землях. Спеціальна лікувальна установа в м. Рубіжному Ворошиловградської області (№ 60011) здійснювала поховання на кладовищі, розташованому в східній частині міста на території піщаної пустки. Кладовище спецшпиталю № 6027 (2149) організували за 3 км від м. Горлівки в районі міського цвинтаря [26].

Традиційно в шерезі “найпопулярніших” місць для поховання спецконтингенту перебували території чи околиці існуючих цивільних кладовищ. Причому, це стосувалося як великих індустріальних центрів так і невеличких містечок, селищ і сіл по всій території дислокації режимних об’єктів для військовополонених та інтернованих в Україні. У великих містах і обласних центрах облаштовували цвинтарі одразу кілька табірних підрозділів, спецшпиталів, ОРБ, що дислокувалися у даному населеному пункті чи його околицях. Такими були кладовища для військовополонених у Харкові, Полтаві, Львові, Рівному, Дрогобичі, Миколаєві та інших містах. Наприклад, на Червонозаводському міському кладовищі м. Харкова ховали свій померлий контингент табірні відділення № 1,2,3 та 7 табірною управління № 149, табірні відділення № 5 та 9 таборів ГУШОСДОР № 415 та 417, а також ОРБ №1551 та 1553. Відтак, на централізованому обліку МВС СРСР знаходилося одразу 3 кладовища з дислокацією поблизу цього міського цвинтаря. Вищеназвані режимні установи здійснювали поховання і в околицях Зміївського міського кладовища (м. Харків), де по документах ГУПВІ МВС СРСР також знаходилося на обліку 3 окремі місця поховань [27]. Полтавське міське кладовище стало місцем дислокації для цвинтарів табірною відділення № 6 місцевого табору військовополонених та окремого робочого батальйону № 2071 [28]. Дислоковані у м. Львові табірні відділення та ОРБ ховали померлих військовополонених на території двох міських кладовищ розташованих на північній та північно-західній околицях міста – Замартинівського та Яновського [29]. Спецшпиталь № 5998 і табір № 232, що дислокувалися у м. Стрию Дрогобицької області, облаштували свої кладовища у північній частині міського цвинтаря [30]. На прилеглий території до міського кладовища у м. Миколаєві з 16 березня 1945 р. по 2 грудня 1948 р. здійснював поховання померлих пацієнтів місцевий спецшпиталь № 4564 [31]. На католицькому кладовищі у Рівному організувала цвинтар для військовополонених адміністрація режимної лікувальної установи №2688 [32]. “...Кладовище колишнього спецшпиталю № 5953 ГУПВІ МВС СРСР, –

читаємо в одному з актів обстеження цвинтаря, – відкрито 9.07.1945 р. і закінчено 25.10.1946 р., дислокується на околиці загальноміського кладовища в 2-х кілометрах від центру м. Новограда-Волинського, по вул. Чехова №8... У 3-х квадратах наявні 75 могил...” [33]. Подібних прикладів саме такого розташування цвинтарів можна наводити сотні. Комплексне вивчення дислокації місць поховань організованих режимними установами в Україні протягом 1944-1950 рр. засвідчує, що близько третини усіх облікованих цвинтарів і поодиноких могил військовополонених та інтернованих були прилеглими до цивільних цвинтарів, або ж знаходилися безпосередньо на їхній території. Причому конфесійна належність останніх у жодному разі до уваги не бралася. Військовополонених та інтернованих, які у своїй масі були католиками і протестантами, часто-густо ховали на православних, єврейських і навіть на мусульманських (Донбас, Крим) кладовищах.

Адміністрація режимних установ, облаштовуючи цвинтарі, мала керуватися діючими відомчими документами. Проте реальна практика військового полону вносила суттєві корективи у справу поховання бранців. У цьому контексті особливо драматичним виявився організаційний період. Нашвидкуруч облаштовуючи табірні зони в умовах підвищеної смертності контингенту, їх адміністрація інколи навіть не вважала за потрібне проводити організоване поховання померлих військовополонених та інтернованих, затрачаючи на цю справу силу і засоби. Поховання трупів відбувалося у зовсім випадкових місцях: ярах, бомбових та артилерійських воронках, рівчаках. У такому випадку годі було й говорити про дотримання інших “формальностей”, як то позначення могил і поховання небіжчиків у домовинах, натільному та верхньому одязі тощо. Наприклад, із 1326 бранців табору № 299, похованих у період із серпня 1944 р. по вересень 1945 р. на кладовищі в м. Феодосії, лише 707 осіб були внесені до цвинтарної книги. Решта 619 померлих військовополонених були просто зняті із стройового обліку табору та поховані без документування [34]. Із 962 осіб

військовополонених, внесених до цвинтарної книги табірної відділення №2 табору № 299 (сел. Аршинцево, Керченського району), 702 бранці були поховані у бомбових воронках у різних місцях. Восени 1944 р. подібним чином здійснювала поховання контингенту й адміністрація табірної відділення № 1 табору № 299 (м. Севастополь) [35].

Відсутність чітких директив ГУПВІ щодо суворого дотримання положень міжнародного гуманітарного права в питаннях поховання військовополонених у початковий період організації режимних установ призвела до численних порушень у цій сфері. “...Повідомляю, – читаємо у листі заступника начальника УМВС Луганської області, полковника Г. Косенка до свого керівництва в МВС УРСР, датованому 3 жовтня 1958 р., – що відповідно до цвинтарної книги табірної відділення № 23, управління табору № 144 МВС, за 1944 рік, на сторінці 11, порядковий № 151, зазначено похованим поза кладовищем, без вказівки на орієнтир та район поховання Муканс Янес Антонович 1923 року народження, за національністю латиш, солдат, помер 26 жовтня 1944 року. Дати поховання, номеру могили та квадрату не вказано...” [36]. Взагалі поховання військовополонених та інтернованих у спільних могилах без відповідного документування було звичною практикою у 1944-1945 рр. і навіть пізніше. Подібні факти є настільки численними, що йдеться вже не про випадковість, а про сталу тенденцію. Вивчені нами документи свідчать, що поховання у спільних могилах практикувалося як у початковий період організації таборів, так і пізніше. Ось лише кілька характерних прикладів.

На кладовищі табірної управління № 100 (м. Запоріжжя), розташованому в районі робітничого селища № 10, на площі до 1 га було поховано близько 3000 військовополонених. Їх абсолютна більшість померла у період 1944-1945 рр. і ховали їх у спільних могилах по 50-60 і навіть більше трупів [37]. На кладовищі в районі міської лікарні Феодосії (Кримська область) із серпня 1944 р. до вересня 1945 р. було поховано 1326 трупів військовополонених табору № 299. Ховали небіжчиків переважно у спільних

ямах-могилах – по 30-50 осіб у кожній. Їх на цьому кладовищі нараховувалося аж 30, а в індивідуальних могилах було поховано лише 56 бранців [38]. На кладовищі для військовополонених м. Самбора у 1945-1946 рр. померлих бранців місцевого спецшпиталю та ОРБ ховали у ящиках по 5-6 трупів разом. Усього на цьому цвинтарі в 146 могилах було поховано 762 особи [39]. Кладовище (с. Созань, Старо-Самбірського району Дрогобицької області) “...знаходиться на території військового містечка № 77 та являє собою прямокутну ділянку ... окопану ровом. Поховання здійснювалося 466 ОРБ МЗС у загальних могилах, що являли собою 7 паралельно розташованих траншей довжиною по 25 метрів кожна. Кількість похованих встановити немає можливості через відсутність документації в УМВС...” [40].

Групові поховання та поховання в братських могилах практикувала й адміністрація ОРБ інтернованих і мобілізованих іноземців. Наприклад, померлих інтернованих ОРБ № 1087 ховали на кладовищі в районі робітничого селища № 8 (м. Запоріжжя). Усього в 225 могилах були поховані (без домовин) 436 трупів [41]. У селищі Мала Виска Кіровоградської області на кладовищі ОРБ № 1951 в 226 могилах знаходилися останки 292 інтернованих осіб [42]. На Зміївському міському кладовищі у Харкові, де здійснював поховання померлих інтернованих ОРБ № 1551, у 55 могилах знаходилося 83 трупи [43]. На кладовищі робочого батальйону № 1013, розташованому в м. Часов Яр Сталінської області в одній спільній могилі було поховано одразу 59 трупів померлих інтернованих [44].

Вивчення цілого комплексу архівних документів переконує, що групові й масові поховання військовополонених та інтернованих були присутніми на більшості облікованих цвинтарів, за виключенням окремих поодиноких могил та деяких кладовищ, створених у 1946-1950 рр. Наприклад, із документально встановлених на Полтавщині 14-ти місць поховань військовополонених та інтернованих групові могили існували щонайменше на 6-ти з них. Так на 3-х цвинтарях (ОРБ № 2171, табірних відділень № 3 та 6 табору № 136), розташованих поблизу міського комунального кладовища м.

Полтави, у 200 могилах були поховані 496 осіб. На кладовищі спецшпиталю № 3780 (с. Лещинівка, Кобеляцького району) у 400 могилах поховали останки 523 померлих пацієнтів цієї режимної лікувальної установи. У сел. Біликах цього ж району в 11 могилах місцевого цвинтаря шпиталю № 6063 поховали 64 трупи, а на кладовищі подібної установи (№ 6066) у Миргороді під облікованими 168 надмогильними позначками знаходилося 175 осіб [45].

Аналіз цвинтарних книг і списків похованих свідчить, що переважна більшість групових і масових поховань військовополонених та інтернованих з'явилася на кладовищах у період із 1944 до початку 1946 рр. Причому, поховання у такий спосіб суперечило положенням діючої директиви ГУПВІ МВС СРСР № 28/2/23 від 24 серпня 1944 р., що встановлювала чіткий порядок цієї процедури [Див. підрозділ 6.1. дисертації]. Становище почало змінюватися лише з появою чергової директиви ГУПВІ № 28/74 від 17 грудня 1945 р. [46], що остаточно заборонила практику спільних поховань. Збережені в фондах Державного архіву МВС України документи кладовищ військовополонених дозволяють предметно простежити зміну ставлення адміністрації режимних установ на місцях до справи поховання померлих бранців. Типовою ілюстрацією вищезазначеного може слугувати аналіз поховань військовополонених на кладовищі спецшпиталю № 2686 (с. Роток, Білоцерківського району, Київської області). Як видно із цвинтарної книги цього кладовища з 13 серпня 1945 р. по 25 січня 1946 р. померлих пацієнтів спецшпиталю ховали майже виключно у групових могилах по 2-3 трупи разом. Усього в такий спосіб у 27 могилах поховали 48 осіб. Причому небіжчиків ховали без врахування їх національності та віросповідання. Характерним у цьому контексті прикладом є поховання рядового угорської армії Сагоша Петера (помер 21 січня 1946 р.) та унтер-офіцера Вермахту Брудера Гельмута (помер 22 січня 1946 р.). Судячи із запису в цвинтарній книзі, їх ховали в одній могилі (квадрат 2, могила 2) з інтервалом у 2 дні. Перший був похований 23 січня, а вже 25 січня (поверх ледве засипаного землею угорця) поклали померлого військовополоненого-німця. Подібні

“інтернаціональні” поховання на цьому кладовищі були звичним явищем. Так у спільній могилі (17/1) 2 листопада 1945 р. був похований німець, обер-ефрейтор Гормут Арнольд (помер 1 листопада 1945 р.) та військовополонені-угорці Дабай Іштван і Гайду Балінт, котрі померли відповідно 29 жовтня та 1 листопада 1945 р. Починаючи з лютого 1946 р., практику групових поховань на кладовищі спецшпиталю № 2686 було припинено й надалі всіх небіжчиків ховали окремо [47].

Як свідчать документи, стандартним виправданням для табірних адміністрацій у випадках масштабного масового поховання бранців у спільних ямах-могилах були випадки масової смертності від епідемій, переохолодження, фізичного виснаження, поранень тощо. Показовим у цьому контексті є приклад масового поховання бранців – жертв епідемії тифу, що охопила табірні відділення № 21 (ст. ім. Т. Шевченка, Одеської залізниці) та № 29 (м. Сміла) київського табору №62 восени-взимку 1946 р. Сотні померлих від тифу військовополонених закопували тоді в ямах-могилах прямо навпроти табірних зон без будь-якого документування цих поховань [48]. Стосовно справжніх причин масового розповсюдження групових і масових анонімних поховань у спільних могилах, на наш погляд, провідним чинником тут виступали не стільки вищезгадані об’єктивні форс-мажорні обставини, скільки небажання табірних адміністрацій обтяжувати себе такими “дрібницями” як гідне його статусу поховання військовослужбовця ворожої армії. Тим більше, що до початку 1946 р. нормативні документи НКВС СРСР дозволяли такий спосіб поховання “як винятковий”. Досить очевидно виглядає думка про те, що це не була якась свідомо адресна практика, яка застосовувалася режимом виключно у ставленні до іноземних військовополонених чи інтернованих. Численні факти свідчать, що подібним чином влада ставилася й до власного народу. Масові анонімні поховання в період Другої світової війни були ознакою радянського фронту, а значною мірою й тилу. Невідомий солдат, “безіменний герой” – звичні поняття радянської повоєнної дійсності.

У реальній практиці здійснення поховань військовополонених далеко не рідкістю були випадки організації табірною адміністрацією фіктивних кладовищ. Останні існували лише у хворобливій уяві окремих начальників режимних установ і лише для вчинення періодичних звітів. Із формально-юридичної точки зору все начебто складалося належним чином. Табірне відділення мало цвинтарну книгу з вписаними до неї відомостями про поховання померлих бранців, дислокацією та планом кладовища. Насправді, такого кладовища не існувало. Небіжчиків ховали у різних місцях, а в кращому випадку на кладовищах інших табірних відділень, ОРБ чи спецшпиталів. У більшості випадків місця здійснення таких поховань надалі встановити було неможливим. Безсумнівним документальним свідченням існування подібної практики у справі поховання військовополонених та інтернованих є акти перевірки стану кладовищ. “...Цього числа (21 червня 1951 р. – О.П.) здійснили перевірку документації та обстеження кладовища табірною відділення № 9 управління табору № 125, встановили: 1. В існуючих документах ... зазначено, що на кладовищі були поховані 170 померлих військовополонених. Місцезнаходження кладовища зазначене, що знаходиться в сел. Ново-Дружівка, Лисичанського району, номера не має. 2. Перевіркою на місці встановлено, що цього кладовища не існує і не існувало, так як поховання здійснювалися в різних місцях, зокрема й на місці іншого існуючого кладовища № 1 цього табірною відділення. 3. Попередні обстеження також вказували, що як такого кладовища не існувало...” [49].

Одним із ключових аспектів у контексті досліджуваної теми є питання про кількість кладовищ на території України і чисельність похованих на них іноземних військовополонених та інтернованих Другої світової війни. Відмітимо, що у вивченій нами джерельній базі немає чіткості у цьому питанні. За даними, вибраними українським дослідником В. Левикіним, із документу “Відомості (списки) про кількість кладовищ і поховань на них померлих військовополонених та інтернованих по республіках, краях і областях за 1950 рік”, що зберігається у фондах Російського державного

військового архіву на території 19 областей Української РСР було зафіксовано 293 поодиноких могил і кладовищ військовополонених та інтернованих, на яких знаходилося 40293 поховання. Причому 115 із перерахованих цвинтарів на момент складання документу вже вважалися ліквідованими. Більша частина цвинтарів знаходилися на території промислового сходу України в Дніпропетровській (15 – 1925 могил), Запорізькій (15 – 6707 могил), Харківській (39 – 3881 могила), Сталінській (56 – 5756 могил) та Ворошиловградській (69 – 8647 поховань) областях. На долю решти 14 центральних, південних та західних областей республіки припадало 101 місце поховання військовополонених та інтернованих із 13377 розташованими на них могилами [50]. Проведене нами порівняльне дослідження вищенаведених даних і документів, що зберігаються у фондах Державного архіву МВС України, засвідчує очевидний факт неповноти перших і дозволяє поставити їх репрезентативність під сумнів. Так у опрацьованому В. Левикіним документі майже повністю відсутні відомості про поховання інтернованих і мобілізованих іноземців на території східних областей України, а також зовсім не йдеться про кладовища військовополонених та інтернованих у Станіславській та Кіровоградській областях.

За офіційними даними Тюремного управління союзного МВС, станом на 1 лютого 1954 р. у 16 областях Української РСР було обліковано 289 кладовищ військовополонених та інтернованих [51]. У листі заступника міністра внутрішніх справ СРСР С. Єгорова, надісланому 1 жовтня 1955 р. на адресу республіканського МВС, йшлося вже про 328 місць поховань і цвинтарів розташованих на території Української РСР у нових адміністративних кордонах (включно з Кримською областю) [52]. За нашими підрахунками, зробленими на основі комплексно-порівняльного аналізу архівних документів, на території республіки (в адміністративних кордонах 1953 р.) встановлено 470 подібних кладовищ, де (за неповними даними) знаходилося 96102 індивідуальних і масових поховань військовополонених

та інтернованих [Див. додаток У]. Включно із приєднаною до УРСР 1954 р. Кримською областю ці цифри відповідно становлять 523 кладовища та 102781 могила [Див. додаток Ф]. Із них на 250 цвинтарях таборів і їхніх відділень обліковано 40596 могил військовополонених. Ще 3169 могил знаходилося на 24 кладовищах, організованих адміністрацією робочих батальйонів МЗС СРСР для військовополонених. Трупи померлих пацієнтів спецшпиталів були поховані в 31503 індивідуальних і групових могилах 61-го цвинтаря, а на 128 встановлених нами місцях поховань інтернованих і мобілізованих осіб (за неповними даними) обліковано 18332 могили [Див. додаток У]. На наш погляд суть вищезазначених кількісних розбіжностей полягає у двох причинах. По-перше, виходячи з структурно-організаційного принципу, кожне окреме табірне відділення, робочий батальйон та спецшпиталь мали здійснювати облік і поховання померлого контингенту самостійно. У випадку дислокації в одному населеному пункті кількох подібних установ вони досить часто ховали померлих бранців на суміжній території. Поступово формувався цвинтарний комплекс. Проте централізований облік місць поховань кожного табірної підрозділу здійснювався окремо. Типовою була ситуація, коли на території де-факто єдиного кладовища документи фіксували одразу кілька офіційно зареєстрованих місць поховань. У листі начальника ТВ УМП МВС Української РСР підполковника Федорова до МВС СРСР, датованому 29 березня 1960 р., читаємо: "...Кількість кладовищ у Сталінській, Луганській і Харківській областях більша від фактичної. Це пояснюється тим, що в одному населеному пункті дислокувалося кілька підрозділів військовополонених. Усі вони здійснювали поховання на одній земельній ділянці, що складала одне кладовище, проте, на облік бралися самостійно ... по кожному підрозділу окремо, і вийшло, що на одній земельній ділянці знаходиться декілька кладовищ" [53]. По-друге, частина кладовищ (особливо в початковий період організації системи режимних об'єктів) зовсім не фіксувалася, а кількість похованих на них осіб не обліковувалися. Як

наслідок, ці місця поховань так ніколи й не були враховані в офіційній статистиці ГУПВІ та ТУ МВС СРСР. Водночас, у 1943-1945 рр. значну частину померлих військовополонених та інтернованих ховали у спільних могилах. Із часом у багатьох випадках документи по цих кладовищах були втрачені, а тому встановити чисельність похованих тут осіб (не провівши ексгумацію останків) є практично неможливим. В офіційній статистиці МВС СРСР такі могили, а інколи й цілі кладовища, обліковувались як поховання із невизначеною кількістю трупів.

Порівняльно-статистичний аналіз джерельної бази дозволив встановити кількісні значення окремих груп місць поховань і кладовищ військовополонених та інтернованих за показником чисельності могил (чи похованих у них трупів). Серед них виділяються 4 типологічні групи: поодинокі поховання, кладовища з числом похованих останків від 3 до 10 осіб, цвинтарі з числом похованих останків від 10 до 100, а також масові поховання. За нашими підрахунками доля поодиноких поховань у загальній кількості подібних кладовищ становила найменше 20. Цвинтарів із числом могил від 3 до 10 ми нарахували 66, а кладовищ, де поховані від 11 до 100 бранців - 204. Натомість група місць поховань із кількістю могил понад 100 є найбільшою – 218 об'єктів, а даних про кількість похованих на 15 кладовищах віднайти не вдалося [Див. додаток X]. На нашу думку, незначна кількість зафіксованих поодиноких поховань бранців війни свідчить про дві різнопланові тенденції в практиці захоронення військовополонених та інтернованих. По-перше, такі поховання дуже часто не обліковувалися та не позначалися на місцевості, а через відсутність постійного нагляду швидко руйнувалися. Як наслідок, вони або взагалі не включалися до відповідної статистики, або (з часом) вилучалися з неї, як неіснуючі. По-друге, адміністрації режимних установ, виконуючи директивні вказівки НКВС-МВС, усе ж намагалися ховати померлих бранців централізовано. Саме останнім і пояснюється абсолютна перевага кладовищ із чисельністю похованих на них понад 100 військовополонених та інтернованих.

І все ж чи можливим є на сьогодні встановлення достовірної чисельності ворожих військовополонених та інтернованих цивільних осіб, котрі знайшли свій останній спочинок на українській землі. Очевидно, що виконання цього завдання є надзвичайно складною справою. Окрім неповноти відповідної обліково-реєстраційної інформації існують і суттєві розбіжності в офіційній статистиці окремих таборів, ОРБ і спецшпиталів, УПВІ і ТУ МВС УРСР, тюремних відділів УМВС областей, котрі мали здійснювати систематичний облік померлих та похованих на кладовищах бранців війни. Ось лише один приклад подібних неузгодженостей. За даними ГУПВІ НКВС СРСР лише у січні-лютому 1945 р. у табірних відділеннях Київського табору № 62 померли 1772 військовополонені. Водночас за даними, підкресленими із офіційних відомостей ГУПВІ про кількість кладовищ військовополонених на 1950 р. виходить, що всього за час існування табірної мережі № 62 тут помер та був похований ...1431 бранець. І якщо до цієї кількості небіжчиків додати військовополонених, похованих на кладовищах місцевих спецшпиталів (686 осіб), то все одно виходить цифра – 2117 [54]. Це ... за весь період існування табірної мережі на території області!? На наш погляд подібна статистика є абсурдною. Якщо погодитися з цими цифрами, тоді виходить, що бранці як до настання зими 1944-1945 рр. так і після, на території Київської області взагалі не вмирили.

Істину в питанні про кількість померлих і похованих військовополонених та інтернованих певною мірою дозволяє встановити обліково-реєстраційна документація таборів, ОРБ і спецшпиталів дислокованих на території Української РСР у 1943-1954 рр. У січні-квітні 1965 р. за вказівкою МОГП РРФСР з архівів 1-х спецвідділів УОГП 19 областей Української РСР до Особливого архіву ГАУ при Раді Міністрів СРСР було передано 133126 облікових карток на померлих у таборах, окремих робочих батальйонах, лазаретах і спецшпиталях військовополонених та інтернованих. Серед цих документів знаходилося 6978 реєстраційних карток на військовополонених, які померли та були

поховані на території Кримської області, що як відомо до 1954 р. знаходилася у складі РРФСР. Кількість померлих і похованих у 1943-1954 рр. на території Української РСР у старих адміністративних кордонах бранців війни становить 125148 [55]. На нашу думку цілком небезпідставно можна стверджувати, що саме такою є мінімальна (облікована) кількість бранців, котрі померли й були поховані на території республіки. Проте через зазначені вище причини ми не можемо вважати цю цифру остаточною.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно відмітити, що упродовж десятиліття функціонування в Україні режимних установ системи радянського військового полону останні створили на території республіки цілу мережу місць поховань. На основі аналізу документальної бази вдалося виявити відомості про існування 523-х кладовищ та окремих місць поховань, облаштованих таборами, ОРБ і спецшпиталями на території 21-ї області Української РСР (включно з Кримською). Кількість осіб, похованих на них, може варіюватися в межах від 100000 до 130000 осіб.

Ініціатива організації та вибору місця дислокації кладовищ виходила безпосередньо від адміністрацій режимних установ. При цьому земельні ділянки для використання під спеціальні цвинтарі надавалися у довічне користування останніх як місцевими органами державної влади та самоврядування так і номінальними користувачами земель. За господарсько-функціональними ознаками це були незабудовані та непридатні для сільськогосподарського виробництва землі: пустки, низовини, яри, переліски, а також околиці й території місцевих комунальних кладовищ. За топографічними ознаками дислокації місць поховань відносно власних таборів, ОРБ чи спецшпиталів, всі вони поділялися на три групи – безпосередньо, наближено та віддалено розташовані кладовища.

Комплексне вивчення та аналіз джерельної бази досліджуваного питання засвідчує, що в реальній практиці системи військового полону існували суттєві розбіжності не лише з існуючими положеннями міжнародного гуманітарного права у цьому питанні, але й нормативними

приписами влади щодо порядку здійснення поховання військовополонених. Це наклало свій відбиток на організацію місць поховань, порядок поховання трупів та належне утримання кладовищ. Анонімні поховання померлих бранців у спільних ямах-могилах, поховання у випадкових місцях, без домовин, верхнього та натільного одягу, без належного оформлення відповідних документів, “існування” фіктивних цвинтарів, інші відверті порушення, були неодмінними супутниками сумних реалій трагічного фіналу табірною буття військовополонених та інтернованих в Українській РСР. На нашу думку, далеке від загально визнаних морально-етичних уявлень і норм гуманності ставлення режиму до справи поховання колишніх ворогів, наврядчи було свідомою та адресною практикою виключно у ставленні до іноземних військовополонених. Численні факти свідчать, що із подібним духовним нігілізмом атеїстична влада ставилася й до могил власного народу.

6.3. Кладовища військовополонених та інтернованих післяліквідації режимних установ

До весни 1949 р. усі закриті для поховання та ще діючі цвинтарі, що знаходились у системі ГУПВІ-УПВІ-ВВІ МВС, утримувалися та обслуговувалися зусиллями функціонуючих режимних установ. Проте з початком масової репатріації і розформуванням мережі таборів, спецшпиталів і ОРБ неминуче постало питання подальшої долі цих поховань. На додаток до всього з’явилася і суттєва міжнародно-правова обставина. Радянський Союз 12 серпня 1949 р. підписав Женевську конвенцію про поводження з військовополоненими. Частина 3 розділу 4 (ст. 120) конвенції докладно визначала порядок дій у випадку смерті військовополоненого. “Утримуюча в полоні влада, – зазначалося в тексті цієї статті, – має

забезпечити, щоб померлі військовополонені були поховані з честю, ... щоб могили небіжчиків поважалися, утримувалися в порядку та були помічені таким чином, щоб їх завжди можна було розшукати ... Поховання померлих військовополонених має проводитись в окремих могилах, за виключенням випадків, коли незалежні обставини примушують поховати їх у братській могилі. Спалення трупів може проводитися лише з причин дотримання гігієни, за релігійними мотивами чи за бажанням військовополоненого... Відповідальність по догляду за могилами та за реєстрацію всіх подальших переміщень тіл покладається на Державу, що контролює цю територію...” [56]. Як бачимо, у цьому міжнародно-правовому документі недвозначно йшлося про відповідальність за належне збереження та догляд за могилами військовополонених. Зважаючи на міжнародні зобов'язання радянської сторони, необхідно було забезпечити постійний догляд і охорону кладовищ на тривалий період. А зберегти місця поховання бранців війни в належному стані можна було лише забезпечивши і надалі статус кладовищ військовополонених, як охоронюваних об'єктів обмеженого доступу.

24 травня 1949 р. заступник міністра внутрішніх справ СРСР І. Серов підписав розпорядження № 324 “Про передачу кладовищ військовополонених та інтернованих під нагляд місцевих органів МВС”. “У зв'язку з необхідністю подальшого збереження у належному стані всіх місць поховань – кладовищ військовополонених та інтернованих, організованих при таборах МВС, табірних відділеннях, спецшпиталях та окремих робочих батальйонах пропоную...” Далі в документі викладалася низка заходів, які необхідно було здійснити адміністрації режимних установ. При розформуванні останніх, організовані при них кладовища та місця поховання, мали позначити на схемах і мапах та передати їх для здійснення нагляду міським і районним відділам МВС. Начальників таборів, табірних відділень, спецшпиталів і командирів робочих батальйонів зобов'язали впорядкувати окремі могили та цвинтарі (відремонтувати огорожі, поправити та встановити відсутні розпізнавальні знаки, відновити зруйновані надгробки

і т.д.). Всю облікову документацію стосовно поховань військовополонених та інтернованих (цвинтарні книги, плани-схеми кладовищ) передбачалося передати на зберігання в архіви МВС-УМВС на правах цілком таємних документів. Від регіональних органів МВС-УМВС вимагалось не допускати використання територій кладовищ під сільськогосподарські та будівельні роботи без санкції на те союзного керівництва [57].

Проте незважаючи на існування чітких директивних вказівок органи МВС на місцях зовсім не поспішали перебирати від адміністрацій ліквідованих режимних установ функції нагляду за кладовищами. Таку тенденцію засвідчує ділове листування УМВС окремих областей республіки з центральними органами МВС СРСР. Наприклад, у листі начальника Особливого довідкового бюро МВС СРСР полковника Белова до начальника УМВС Кам'янець-Подільської області, датованому 14 березня 1950 р., читаємо: “Питання про подальший нагляд за кладовищами військовополонених та інтернованих ... вирішується керівництвом МВС СРСР... Крім цього, повідомляю, що кладовище табірної відділення № 2 табору № 110 упорядковане та здане під нагляд Полонському РВ МВС по акту від 29.11.1949 р. Нами дано вказівку начальнику управління табору № 110 про надіслання всієї документації по цьому кладовищу на Вашу адресу...” [58].

Протягом 1949-1950 рр. існуючі в Україні кладовища поступово були обстежені й належним чином упорядковані. Документи на кожне з них систематизувалися та у вигляді окремих справ передавалися до місцевих органів МВС. Одночасно інформація про збережені місця поховань надсилалася до МВС СРСР і всі подібні цвинтарі централізовано обліковувалися. Упродовж 1951-1954 рр. в Українській РСР діючими залишалися лише кілька кладовищ. Серед них - цвинтар табірної відділення № 2 УМВС Київської області, на якому станом на 5 серпня 1953 р. знаходилося 39 могил. Поховання бранців продовжували здійснювати також і на кладовищі № 2 табірної відділення № 7/6 табору № 144 (сел. Брянка,

Ворошиловградської області). За даними місцевого УМВС 1 вересня 1951 р. на цьому цвинтарі було 123 могили [59]. Одними з останніх під нагляд міськрайонних органів МВС потрапили кладовища військовополонених та інтернованих, що знаходилися на території Ворошиловградської області. Так 24 липня 1953 р. адміністрацією табірної управління № 144 місцевим органам МВС по актам був переданий 71 цвинтар, причому 64 із них на момент передачі значилися впорядкованими та охоронялися [60].

Реальний стан абсолютної більшості кладовищ для військовополонених та інтернованих був далеким від належного. Наспих упорядковані та передані під нагляд місцевих органів МВС місця поховань у силу об'єктивних (погодно-кліматичних) і суб'єктивних (псування населенням і домашньою худобою) чинників дуже швидко руйнувалися. Як наслідок, вже в 1950 р. велика їх частина виявилися повністю або частково зруйнованими. Наприклад, начальник господарського відділу УМВС Полтавської області майор Малишев у листі до начальника ВВІ МВС УРСР майора Дурнякова, надісланому адресату 4 вересня 1951 р., писав: “На території Полтавської області, знаходяться 13 кладовищ військовополонених та інтернованих із загальною чисельністю 980 могил...У 1949 р. названі кладовища упорядковувалися. Проведеним у 1950 р. ... обстеженням було встановлено, що всі кладовища, за виключенням двох, знаходяться у занедбаному стані, себто територія цвинтарів і надмогильні горби заросли дикорослими травами, більша частина могил зруйнована худобою, ... розпізнавальні надмогильні знаки на багатьох могилах знищені та зламані місцевим населенням і худобою. Кладовища ніким не охороняються, у більшості знаходяться на луках і пасовищах і систематично руйнуються...” [61]. Як свідчать архівні документи, подібний стан кладовищ військовополонених та інтернованих був характерним для всієї території України. “...Кладовище, що знаходиться у м. Бериславі в районі цегельного заводу перебуває в занедбаному стані, огорожа відсутня, могили обвалені та лише незначна їх частина зберегла свою форму...” “...Після розформування таборів для військовополонених

(Запорізька обл. – О.П.) ... нагляд за кладовищами військовополонених ніким не здійснювався, в результаті, останні на сьогодні знаходяться у незадовільному стані: заросли, могили зруйновані, надмогильні знаки не збереглися.” “...Кладовище табірної відділення № 2 табору № 263, розташоване у сел. Гнівани Тиврівського району (Вінницька обл. – О.П.), на якому поховано 65 військовополонених. Із 65 могилок збереглося 23, а решта розорані під городні культури...” “ ...Кладовище у м. Самборі (Дрогобицька обл. – О.П.), де поховані військовополонені евакошпиталі 2149, 1557 та ОРБ МЗС 463, 464, 465 і 467... відновлювалося у 1949 р., але, через відсутність нагляду за ним, огорожа, могильні стовпці й таблички розкрадені. Праворуч від дороги кладовище не відновлювалося з моменту поховань і могили малопомітні по западинам, що виникли в результаті осаду землі. Кладовище перекопане військовими навчальними шанцями”. “...на території Сталінської області знаходяться 128 місць поховань – кладовищ померлих військовополонених та інтернованих, із загальною кількістю могил 15283. Усі місця поховання... утримуються в занедбаному стані, надгробки зруйновані, розпізнавальні знаки на могилах та огорожа кладовищ зруйновані й розкрадені, зросли бур'яном і засмічені...” [62]. У листі начальника УМВС Ворошиловградської області полковника М.Садовника до УПВІ МВС СРСР, надісланому адресату 11 вересня 1951 р. дописувач повідомляє про те, що із 127 облікованих на території області місць поховань військовополонених та інтернованих із різних причин (забудова житлом і промисловими підприємствами, розорання під посіви та городи, руйнування під дією природнокліматичних чинників) 31 кладовище виявилось повністю зруйнованим і фактично не існує [63]. Подібна тенденція, якщо її не змінити, ближчим часом загрожувала поступовим зникненням кладовищ військовополонених та інтернованих на території Української РСР. Повне руйнування передусім загрожувало місцям поховань розташованим у її східних індустріальних районах, де велось інтенсивне промислове будівництво.

Зважаючи на необхідність дотримання взятих на себе міжнародних зобов'язань і з метою відновлення хоча б частини цих цвинтарів, керівництво МВС СРСР у першому кварталі 1951 р. виділило кошти на відбудову й упорядкування кладовищ військовополонених та інтернованих. На потребу 19 областей Української РСР, де на той час збереглося 357 місць поховань, Центральний фінансовий відділ союзного МВС перерахував 1014688 карбованців. Для виконання робіт із упорядкування кладовищ керівництво УМВС залучало в'язнів окремих табірних пунктів, укладало відповідні угоди з місцевими райкомунгоспами, колгоспами, сільськими Радами, окремими підприємствами тощо. В результаті протягом квітня-листопада 1951 р. роботи на кладовищах було майже завершено. Найдовше (до грудня 1951 р.) тривало упорядкування численних місць поховань на території Сталінської області. УПВІ МВС СРСР дозволило частину коштів, виділених для упорядкування цвинтарів військовополонених та інтернованих, витратити на організацію охорони останніх [64]. Надалі фінансування відновлювально-впорядкувальних робіт на кладовищах та оплата їх охорони сторожами із цивільних осіб стали більш-менш регулярними. Для цього у видатковій частині бюджету МВС-УМВС навіть передбачили спеціальну статтю витрат (ст. 7).

Поряд із відновленням кладовищ, місцеві органи МВС цілеспрямовано почали практикувати ліквідацію окремих місць поховань. Як правило ініціатива виходила від міських і районних органів радянської влади, а рішення про ліквідацію кладовищ остаточно ухвалювалися лише на підставі отриманого від МВС СРСР дозволу. Основними спонукальними мотивами тут часто-густо слугували потреби розширення виробничих потужностей підприємств, будівництва житла для робітників і службовців, упорядкування прилеглих до житлових масивів територій тощо. Так ще у грудні 1949 р. УМВС Запорізької області отримало дозвіл ОДБ МВС СРСР на ліквідацію 4-х кладовищ військовополонених, розташованих у міській смузі обласного центру. 20 січня 1950 р. міська Рада Запоріжжя ухвалила відповідну

постанову, а упродовж року надгробки та огорожі на цих кладовищах було знищено, їхні території забудовані чи облаштовані як садово-паркові зони [65].

Із ліквідацією у квітні 1953 р. структур по роботі з військовополоненими та інтернованими МВС-УМВС Української РСР усі функції ВВІ МВС (зокрема й нагляд за місцями поховань контингенту та координація робіт по підтриманню останніх у належному стані) були покладені на Тюремне управління міністерства [66]. На наш погляд, ухвалюючи таке рішення, союзний МВС керувався принаймні двома аргументами. По-перше, на місці багатьох ліквідованих табірних відділень для військовополонених і табірних зон ОРБ розмістили окремі табірні пункти вітчизняних в'язнів. В околицях останніх і знаходилась значна частина кладовищ для військовополонених, існування яких необхідно було підтримувати. По-друге, в якості робочої сили для догляду за кладовищами як найкраще підходили саме в'язні ОТП. У цьому випадку суми коштів, витрачених на упорядкування цвинтарів, багатократно скорочувалися.

Підтримувати їх існування, затрачаючи на це значні кошти, було для радянського керівництва непотрібною та обтяжливою справою. Саме тому, починаючи з 1953 р., МВС СРСР (узгодивши це питання із союзним Міністерством закордонних справ) вирішує надалі фінансувати упорядкування та охорону лише найбільших або добре збережених кладовищ. Так на потреби ТУ МВС Української РСР (по ст. 7) цього року було виділено 184000 карбованців, а це була лише п'ята частину коштів, перерахованих на упорядкування кладовищ 1951 року. В межах цього фінансування передбачалося утримувати та охороняти 80 найкрупніших збережених місць поховань. Решту, а це понад 200 цвинтарів (із існуючих на той момент 289-ти), УПВІ МВС СРСР пропонувало залишити на обліку МВС-УМВС, не витрачаючи на їхнє утримання жодних коштів [67].

На цей момент (початок літа 1953 р.) переважна більшість місць поховань знаходилася або у занедбаному стані, або на межі остаточного

знищення. Перевірка, влаштована ТУ МВС УРСР у червні-липні 1953 р. кладовищам що дислокувалися на території Київської та Ворошиловградської областей, показала: "...значна частина цвинтарів які мали охоронятися – були занедбані. Нагляд за їхнім станом і виконанням сторожами договірних обов'язків з утримання кладовищ... УМВС не здійснювали. Оплата сторожам проводилась поштовими переказами..." [68].

Намагаючись виправити становище й виконати вказівки союзного керівництва з упорядкування місць поховань, Тюремне управління МВС Української РСР влітку-восени поточного року активізувало цю роботу. Було встановлено жорстку відповідальність керівників районних і міських відділів (відділень) МВС із забезпечення належного нагляду за станом кладовищ, виконанням їхніми сторожами власних договірних обов'язків. Контролювати цю роботу мали особисто начальники Тюремних відділів і відділень УМВС областей. Використовуючи надані грошові фонди, УМВС 16-ти областей УРСР протягом травня-жовтня 1953 р. спромоглися відновити, упорядкувати та взяти під охорону 131 кладовище [69]. Цвинтарі, що так і не увійшли до затвердженого кошторису (як показала перевірка вересня-жовтня 1953 р.) й надалі знаходилися у занедбаному стані. Ці кладовища заросли суцільним бур'яном, могили осіли та частково зруйнувалися під дією атмосферних опадів, розпізнавальні позначки розкрадено [70]. Відмітимо, що значна частина вищезгаданих місць поховань у найближчі роки була остаточно знищена. Причому лише в деяких випадках УМВС отримували від союзних міністерств закордонних та внутрішніх справ санкцію на їх ліквідацію. Решта – були зруйновані самовільно.

Показовим у цьому контексті прикладом, є ситуація, що склалася влітку 1954 р. у Запоріжжі. 11 серпня 1954 р. начальник УМВС Запорізької області звернувся з листом на адресу Тюремного управління МВС УРСР. У дописі доводилася необхідність та запитувався дозвіл на ліквідацію двох кладовищ військовополонених (табірного управління № 100 і спецшпиталю № 1149), що знаходилися в околицях металургійного комбінату ім. С.

Орджонікідзе. На цвинтарях знаходилося 2180 облікованих могил. ТУ республіканського МВС у свою чергу надіслало відповідний запит до Москви. Після консультацій МВС і МЗС СРСР на адресу УМВС Запорізької області надійшов лист такого змісту: "...МЗС СРСР вважає небажаним ліквідацію цих кладовищ... Кладовища добре відомі за кордоном, так як про них знало багато військовополонених. МЗС вважає, що ліквідація цих кладовищ дала б привід для звинувачень Радянського Союзу в порушенні названої вище (Женевської – О.П.) конвенції..." [71]. Майже одночасно подібний випадок стався у сел. Софіївка Сталінської області (робітниче селище ім. К. Маркса). Свого часу в його околицях розмістило цвинтар табірне відділення №1 управління табору № 242. На момент закриття останнього тут було обліковано 443 могили. На початку 50-х рр. тривала інтенсивна розбудова селища, а могили військовополонених опинилися зовсім поруч із новозбудованим житлом. Ще одним аргументом на користь ліквідації вищезгаданого місця поховань було його розташування на прилеглий до цивільного цвинтаря території. На 1954 рік територія останнього розширилась і населення ховало померлих, облаштовуючи могили безпосередньо на місці поховань військовополонених і знищуючи останні. УМВС Сталінської області було впевнене в тому, що отримає санкцію на ліквідацію кладовища і навіть надіслало відповідний акт. Проте МВС СРСР відмовив і замість дозволу на знищення цвинтаря до Сталіно надійшла вказівка відновити та охороняти його [72].

У середині 50-х рр. у практику роботи регіональних органів МВС республіки увійшло перенесення останків похованих військовополонених та інтернованих із існуючих кладовищ на нові місця. Чи не наймасштабніша подібна "операція" була проведена 1955 р. у Запоріжжі. Коли звернення місцевої влади про дозвіл на ліквідацію кладовищ табору № 100 та спецшпиталю № 1149 були відхилені, остання запропонувала перенести останки померлих в інше місце. У квітні 1955 р., санкціонуючи перенесення кладовищ, Міністерство закордонних справ СРСР зажадало від властей

обласного центру, щоб ексгумовані трупи були перепоховані в могилах по 100-150 останків з урахуванням громадянства померлих. У цей же час і подібним чином було вирішено питання про перенесення останків військовополонених табору № 242, похованих на кладовищі в околицях м. Краматорська. Останнє увійшло в зону будівництва підприємств Сталінського управління тресту “Головбудважмаш” Міністерства важкого машинобудування СРСР. Витрати, пов’язані з перенесенням останків померлих військовополонених брали на себе відповідні господарські органи. У жовтні-листопаді 1955 р. на нове місце розташування в околиці міського кладовища м. Самбора з берегу Дністра місцевим комунгоспом було перенесено кладовище військовополонених спецшпиталів № 1557, 2149 та ОРБ Міністерства збройних сил № 463, 464, 465, 467. Причиною перенесення цвинтаря стала ерозія берега річки в районі його дислокації, що загрожувала повністю знищити поховання військовополонених [73].

У 1954 р. загальні асигнування на потреби догляду й охорони кладовищ військовополонених та інтернованих союзне МВС відчутно скоротило. Цьогоріч ТУ МВС Української РСР для упорядкування найбільших цвинтарів одержало лише 45000 карбованців. Цю скромну суму МВС СРСР вимагало “... розподілити по областях із урахуванням охорони та утримання 80 кладовищ... виключивши ті, що були ліквідовані пізніше з нашого (МВС СРСР – О.П.) дозволу...За рештою кладовищ, котрі не ввійшли до списку 80, необхідно організувати спостереження, не витрачаючи на ці потреби грошових сум [74].” Тенденція до скорочення чисельності охоронюваних місць поховань залишалася сталою й надалі. На початок 1955 р. із 328-ми облікованих кладовищ військовополонених та інтернованих під наглядом та охороною знаходилося лише 70 (48949 похованих осіб), що дислокувалися на території 14 областей України (Ворошиловградська – 33 (22774 трупи), Волинська – 2 (747), Дніпропетровська – 2 (1478), Дрогобицька – 1 (662), Житомирська – 1 (916), Запорізька – 6 (5254), Київська – 2 (2149), Львівська – 2 (827), Миколаївська – (755), Одеська – 1

(755), Полтавська – 2 (954), Сталінська – 10 (5892), Харківська – 6 (5136), Херсонська – 1 (650). Загалом на ці потреби МВС СРСР виділило 62000 карбованців [75], [Див. додаток Ц]. У жовтні 1955 р. під нагляд республіканського МВС були передані кладовища військовополонених, дислоковані на території Кримської області, котра з 1954 р. знаходилась у складі Української РСР. На середину 50-х рр. із 53-х встановлених місць поховань на півострові вціліло лише 5, де були поховані останки 4565 осіб. Серед них кладовища у Севастополі (2), Сімферополі та Феодосії (2) [76]. Як видно із довідки “Про кількість кладовищ похованих померлих військовополонених та інтернованих, що знаходяться на території України”, датованій 8 жовтня 1955 р., на той момент у 20 областях республіки знаходилося на централізованому обліку МВС-УМВС 311 місць поховань. Із них фінансування на потреби утримання та охорони отримували лише 75 кладовищ у 15 областях УРСР (включно з Кримом). 21 цвинтар, розташований на території Чернігівської, Вінницької, Сумської, Хмельницької та Рівненської областей, був залишений без жодного догляду [77]. Так само без догляду залишили й кладовища, які не увійшли до списку охоронюваних у 15 вищезгаданих областях республіки. Як свідчать документи, на цей час їхній стан варіювався в межах від суттєвого руйнування до повного зникнення. Це особливо було характерним для сотень кладовищ, організованих свого часу на території Донбаського регіону. Наприклад, станом на 3 грудня 1955 р. на території Сталінської області під охорону за рахунок коштів МВС взяли лише 13 кладовищ (при планованих десяти). Натомість “...решта кладовищ померлих військовополонених та інтернованих, розташованих на території Сталінської області, переданих під охорону місцевих органів влади, як було встановлено, знаходяться у занедбаному стані, і за ними ніякого контролю з боку місцевих органів влади, по-суті не здійснюється...” [78]. Наслідком такого ставлення до кладовищ військовополонених та інтернованих вже найближчим часом стане їх повне зникнення.

Про характер та обсяги виконаних робіт на цвинтарях свідчать доповідні записки та кошториси, що їх надсилали до МВС УРСР обласні управління міністерства. Серед типових відновлювально-впорядкувальних робіт були: опрацювання надгробків, очищення території від сміття та сторонніх предметів, поновлення та фарбування огорож і поглиблення ровів по периметру цвинтарів, посадка кущів та дерев, відновлення та фарбування надмогильних позначок, планування простору між могилами. Окремим рядком передбачалися кошти на оплату послуг сторожів. “На підставі Вашої вказівки стосовно упорядкування та збереження кладовищ військовополонених та інтернованих на території Миколаївської області, - доповідав 15 листопада 1955 р. міністру внутрішніх справ УРСР Т. Строкачу місцевий начальник УМВС Л. Пастельняк, – зроблено наступне. Вся територія на якій розташоване кладовище упорядкована, всі надмогильні позначки поправлені, територія очищена та вилучені всі сторонні предмети, поправлено рів навколо кладовища, проведено часткову посадку кущів. За кладовищем організовано нагляд” [79].

У грудні 1955 р. ТВ МВС УРСР підготував кошториси на черговий 1956-й фінансовий рік. За статтею 7 на потреби упорядкування та нагляду за збереженими кладовищами на території 16 областей (до списку було долучено кладовища на Волині), передбачалося витратити близько 724000 карбованців [80]. На початок 1957 р. до переліку кладовищ, за якими мав здійснюватися постійний догляд, було включено вже 86 місць поховань. Якщо вірити доповідним запискам, що надсилалися керівництвом республіканського МВС до Москви, охоронювані цвинтарі в більшості випадків утримувалися у задовільному стані. Із настанням весни 1957 р. надгробки були поправлені, території кладовищ очищені від сміття, посаджені дерева та кущі і навіть ...квіти?! Водночас цвинтарі, передані під нагляд місцевих комунальних підприємств, поступово руйнувалися, а їх території самочинно забудовувалися чи розорювалися під городи [81].

3 березня 1958 р. на адресу міністра внутрішніх справ Української РСР О. Бровкіна з Відділу в'язниць союзного МВС надійшов директивний лист. У дописі повідомлялося, що в поточному році фінансово-плановим управлінням МВС СРСР на потреби утримання й охорони кладовищ військовополонених та інтернованих розташованих на території України виділялося 200000 карбованців. За рахунок цих коштів передбачалося здійснювати догляд за станом 62-х цвинтарів у 17 областях України, де були поховані понад 47000 осіб (Ворошиловградська область – 23 (19035 трупів), Волинська – 2 (747), Дніпропетровська – 2 (1478), Дрогобицька – 2 (1338), Житомирська – 1 (916), Запорізька – 5 (4880), Кримська – 3 (2896), Київська – 2 (2154), Львівська – 1 (330), Миколаївська – 1 (754), Одеська – 1 (755), Полтавська – 2 (954), Сталінська – 10 (5902), Харківська – 6 (5136) та Херсонська – 1 (650). Стосовно решти кладовищ, що знаходилися на обліку УМВС (йшлося передусім про місця поховань із невеликою кількістю могил), то центральне керівництво вимагало обстежити їхній стан і, склавши відповідні акти, повідомити Тюремний відділ МВС СРСР про доцільність подальшого збереження останніх [82]. Виконуючи вказівки союзного керівництва, УМВС областей Української РСР упродовж весни-літа 1958 р. провели відповідне обстеження кладовищ, що по документах рахувалися збереженими та перебували на обліку в міських і районних органах МВС. Результати перевірки виявилися очікуваними. Переважна більшість подібних місць поховань на момент обстеження вже не існували, або були майже повністю знищені, а частина збережених кладовищ знаходилися на прилеглих до промислових об'єктів і житлових районів територіях, а відтак – стримували розбудову останніх. Ось лише кілька характерних прикладів, підкреслених із актів огляду кладовищ. “1958 року, квітня 21 дня...На кладовищі (м. Берислав, Херсонської обл. – О.П.) поховано 130 осіб німецьких військовополонених, кладовище розміром 50 на 75 метрів обнесене неглибоким ровом, розпізнавальні знаки на могилах відсутні. Надгробки внаслідок атмосферних опадів зруйновані. Кладовище

розташоване у смузі території цегельного заводу Бериславського райпромкомбінату. Поряд із кладовищем проводиться розробка ґрунту, а саме глини для виробництва цегли та будівництво сушильних майданчиків. Таким чином територія кладовища гальмує розширення потужностей цегельного заводу. Виходячи з викладеного вище вважаємо, що подальше збереження кладовища й витрата коштів на його відновлення та утримання є недоцільним.” “Обстеженням (кладовищ на території м. Кривий Ріг – О.П.) встановлено, що із наявних 7-ми кладовищ – п’ять повністю зруйновані: надгробки зовсім стерлись і зрівнялися з поверхнею землі, розпізнавальних позначок на могилах немає, низка кладовищ знаходяться у зоні обрушення, так як під ними проводилось добування руди, а в даний час площа цих кладовищ буде використана під кар’єри...” “...Кладовище ... окремого робочого батальйону 1551, знаходиться в районі сел. ім. Герцена, на території цивільного Зміївського кладовища м. Харкова... Розпізнавальних знаків немає, надгробки збереглися та знаходяться у задовільному стані. У зв’язку з тим, що на цьому кладовищі похована незначна кількість військовополонених (треба вважати – інтернованих – О.П.), а в рядах могил...є невідомі, вважаємо доцільним Зміївське кладовище закрити.” “...1958 року, липня місяця, 3 дня... склали цей акт про те, що... кладовище військовополонених табірної відділення №1, розташоване у м. Кадіївка – на захід від міста по вул. Миргородській, з числом 1185 могил, відповідно до генерального плану забудови міста... в період з 1954 по 1958 рік забудоване житловими будинками [83]. Наслідком проведеного обстеження стала ліквідація десятків кладовищ військовополонених та інтернованих. Спочатку, 18 липня 1958 р. ТУ МВС СРСР санкціонувало знищення 17 цвинтарів у Херсонській (1), Дрогобицькій (6), Харківській (3) та Дніпропетровській (7) областях, а вже 21 серпня отримали відповідний дозвіл на ліквідацію 12 кладовищ УМВС Київської (6), Вінницької (5) та Кримської (1) областей [84]. Як свідчить службове листування УМВС областей із Тюремним управлінням МВС республіки, до початку зими 1958-1959 рр. роботу з

ліквідації місць поховань було завершено. Так начальник УМВС Вінницької області, доповідаючи про ліквідацію кладовищ військовополонених у Козятині, Глухівцях, Гнівані, Жмеринці та Гайсині 13 жовтня 1958 р. писав до МВС УРСР: “...Вказані кладовища зняті та ліквідовані, надмогильні горби зрівняні, розпізнавальні знаки й огорожі знищені, земельні ділянки передані місцевим органам влади по територіальності” [85].

Наймасштабніше скорочення числа місць поховань військовополонених та інтернованих планувало керівництво УМВС Сталінської області. Заступник начальника УМВС полковник Степанищев у листі на ім'я начальника Тюремного відділу Управління виправно-трудових установ республіканського міністерства К.Г.Ковальова, надісланому адресату 31 грудня 1958 р., наголошував на доцільності ліквідації одразу 68-ми кладовищ із облікованих на той момент в області 78-ми місць поховань військовополонених та інтернованих. Мотивуючи це рішення, він писав: “...Стосовно решти 68 кладовищ, що знаходяться під наглядом місцевих органів влади, то ці кладовища вважаємо за доцільне ліквідувати та списати їх з обліку УВС, так як вони, і це показала перевірка, по-суті ніякої цінності вже не являють, а для їх відновлення будуть потрібні колосальні суми коштів” [86]. Проте вище керівництво міністерства на той момент вважало таке рішення невчасним, а відповідна вказівка МВС СРСР з'явилася тільки 15 травня 1959 р. Документи на ліквідацію одразу 49-ти цвинтарів табірних відділень, спецшпиталів та ОРБ, обстежених ще у вересні-листопаді 1959 р., були надіслані УВС Сталінської області на адресу УВТУ МВС УРСР у квітні-травні 1960 р. [87].

На початку 1960 р. у структурі союзно-республіканського Міністерства внутрішніх справ сталися докорінні зміни – МВС СРСР було ліквідоване. Внаслідок цього функції контролю за організацією роботи по збереженню й охороні місць поховань військовополонених та інтернованих повністю перейшли до ТВ УВТУ МВС Української РСР. Станом на 1 березня 1960 р. на території 19 областей республіки знаходилося лише 66 кладовищ, які

охоронялися та утримувалися за рахунок коштів МВС [Див. додаток Ц]. На ці потреби у 1960 р. було виділено лише 100000 карбованців [88]. Водночас за даними, переданими до Києва із МВС СРСР, на централізованому обліку продовжували знаходитися 120 кладовищ (47265 похованих на них осіб) [89].

За вказівкою ТВ УВТУ МВС Української РСР протягом 1960 р. в областях провели упорядкування збережених кладовищ у межах виділеного фінансування. Території цвинтарів очистили від сміття та бур'яну, надмогильні горби поправили, кладовища огородили металевими та дерев'яні огорожами й ровами. Більшість охоронюваних цвинтарів було приведено до задовільного стану, а окремі з них (наприклад – Замартинівське та Янівське кладовища у Львові) були просто-таки зразково впорядковані й надалі слугували своєрідним еталоном як показові [90]. Взагалі добрий і відмінний стан утримання цвинтарів військовополонених був характерним більше для західного регіону України. Кладовища ж розташовані на території центральних і східних індустріальних областей у кращому випадку мали задовільний стан, а найчастіше – були давно знищені й продовжували існувати лише у звітах наглядових інстанцій. Не випадково за матеріалами, надісланими з УВС Луганської області, МВС УРСР у листопаді 1960 р. направило до МЗС СРСР запит на зняття з централізованого обліку та ліквідацію 13 кладовищ, що фактично вже не існували. Тоді ж керівництво УВС Сталінської області надіслало до союзних МЗС та ГАУ матеріали на ліквідацію всіх зруйнованих цвинтарів, пропонуючи залишити на обліку в УВС лише 8 місць поховань [91].

Проте не дивлячись на всі ці звернення, зовнішньополітичне відомство санкціонувало зняття з централізованого обліку та юридичну ліквідацію лише 13 цвинтарів на Луганщині. Станом на 23 січня 1961 р. на території 19 областей УРСР рахувалися фактично та юридично існуючими 107 кладовищ із похованими на них останками 41735 військовополонених та інтернованих [Див. додаток Ф]. Водночас МВС УРСР виділило 10000 карбованців на фінансування охорони та догляду тільки 99 із них [Див. додаток Ц].

Подібний обсяг фінансування цих потреб зберігався й у 1962 та 1963 рр. Причому в ці роки республіканське МЗС не санкціонувало юридичної ліквідації жодного місця поховання на території Української РСР [92].

У 1964 р. кількість облікованих кладовищ для військовополонених та інтернованих зазнала чергового скорочення. У січні 1964 р. МЗС Радянського Союзу дозволив виключити з централізованого обліку та ліквідувати 15 цвинтарів у Луганській і 9 – в Донецькій областях. Станом на 1 квітня 1964 р. на території 18 областей України залишилося лише 74 кладовища із 28408 похованими на них трупами. Зі списку областей дислокації місць поховань було остаточно виключено Луганщину, де не залишилося жодного вцілілого кладовища [93]. Із документу “Відомості про наявність кладовищ похованих військовополонених та інтернованих, що знаходяться на території Української РСР на 20 квітня 1967 р.” видно, що на той час у 18-ти областях республіки продовжувало утримуватися та охоронятися 46 кладовищ, на яких у 17574 могилах були поховані останки 25217 осіб [Див. додаток Ф]. Витрати МОГП (МВС) УРСР на охорону та догляд за кладовищами протягом 1967-1969 рр. становили відповідно від 4600 до 5000 карбованців щорічно. У 1970 р. фінансово-планове управління МВС УРСР на ці потреби (за статтею 7 “б”) виділило 10800 карбованців, а 1971 р. – 17400. Протягом п’ятирічки 1971-1975 рр. на упорядкування та охорону 46-ти вцілілих цвинтарів передбачалося витратити 61400 карбованців [94], [Див. додаток Ц].

Вивчення та аналіз документів діловодства ТУ МВС (МОГП) Української РСР засвідчують чіткі відмінності в регіональному контексті догляду і впорядкування поховань військовополонених та інтернованих на території республіки. Якщо в східних, південних і центральних областях УРСР місця поховань бранців війни вже до початку 60-х рр. були майже повністю знищені або зруйнувалися під дією природнокліматичних чинників, то на заході України такі цвинтарі продовжували зберігатись значно довший час. На наш погляд цьому є принаймні два пояснення. По-перше, промислово розвинений та густонаселений схід і південь забудовувалися значно

інтенсивніше ніж відносно малонаселені й аграрні правобережні регіони республіки. Саме тому руйнування кладовищ, що потрапляли в зону промислової й житлової забудови, або розорювалися під городи чи сільськогосподарські угіддя, відбувалося значно інтенсивніше. По-друге, відчутне значення мав морально-етичний фактор. На територіях наскрізь зрадянзованих упродовж десятиліть Лівобережжя та Наддніпрянщини (особливо у відірваних від власного етнічного коріння великих промислових агломераціях) культурно-етичне невігластво та релігійний нігілізм були особливо сильними. На цьому тлі нівелювалася навіть така морально-етична чеснота як повага до могил власних предків, не говорячи вже про поховання колишніх ворогів. Натомість у західноукраїнському регіоні, незважаючи на всі зусилля режиму, християнські морально-етичні цінності й традиції зберігалися та підтримувалися серед людей. Відтак, тут спостерігалася відповідне толерантне ставлення до поховань вояків ворожих армій. Офіційна статистика МВС УРСР свідчить, що із 46 цвинтарів, які у 1975 р. ще зберігалися в Україні, на території 6-ти Правобережних областей республіки знаходилося 21, тоді як на 11 регіонів півночі, сходу і центру Лівобережжя, а також півдня України припадало 25 збережених місць поховань військовополонених [Див. додаток ІЦ].

Окрему сторінку історії цвинтарів військовополонених та інтернованих Другої світової війни на території України у 60-х – на початку 70-х рр. становить ексгумація поховань і повернення останків бранців війни на батьківщину. Вперше про таку можливість заговорили в 1961 р. у ході візиту до Москви прем'єр-міністра Італії А. Фанфані. Під час зустрічі з М. Хрущовим італійський лідер просив радянського по-можливості дозволити провести ексгумацію та вивезення на батьківщину останків деяких італійських військовополонених, місця поховання котрих можна встановити. 21 листопада 1961 р. Міністерство закордонних справ СРСР звернулося з листом до МВС Української РСР, у якому просило встановити місця поховання військовополонених-італійців на кладовищах України, а також

повідомити свою думку про можливість і доцільність ексгумації їхніх останків [95]. Виконуючи вказівку МВС УРСР, обласні УВС зібрали та надіслали до Києва інформацію про наявність поховань італійських військовополонених у регіонах. На цій основі республіканське МВС підготувало довідку, де зазначалися 136 осіб, місця поховання яких були достеменно відомі. Проте давати згоду на ексгумацію трупів італійців радянське керівництво зовсім не бажало. В цьому контексті досить характерною є відповідь МВС УРСР, що прозвучала в листі надісланому 18 грудня 1961 р., на адресу зовнішньополітичного відомства СРСР: "...МВС УРСР вважає недоцільним здійснювати ексгумацію останків деяких італійських військовополонених, похованих на кладовищах колишніх таборів військовополонених... в Українській РСР" [96].

Вдруге до питання про можливість перепоховання на батьківщині військовополонених захоронених на кладовищах Української РСР повернулися 1964 р. Йшлося про ексгумацію та вивезення до Франції останків 17-ти французів, похованих на католицькому кладовищі м. Одеси. Тоді завдяки сприятливому клімату у радянсько-французьких міждержавних відносинах, МВС УРСР санкціонував ексгумацію та транспортування останків французьких військовополонених. При цьому всі витрати на проведення робіт взяла на себе французька сторона [97]. 13 жовтня 1969 р. у Москві було підписано радянсько-французький міжурядовий протокол про перепоховання на батьківщині колишніх французьких військовополонених і жертв війни, похованих на території СРСР. На основі цих домовленостей та на підставі розпорядження МВС СРСР № 165 від 4 серпня 1970 р. у Львові, Раві-Руській та Стрию з 11 по 18 серпня 1970 р. було проведено ексгумацію останків 42-х французьких громадян. Зокрема 22 трупа ексгумовані на кладовищі Рави-Руської, 9 – у Стрию, а 11 – на Яновському кладовищі Львова [98].

Вивчення комплексу документів та ділового листування ТВ УВТУ (згодом – ГУВТУ) МВС Української РСР свідчить, що робота з охорони та

упорядкування 46-ти збережених у 18-ти областях республіки кладовищ для військовополонених тривала до початку 1975 р. У січні 1975 р. на адресу начальника ГУВТУ МВС УРСР полковника М. Макогона від заступника начальника відповідного управління союзного міністерства генерала-майора Ф. Кузнецова надійшла вказівка такого змісту: “ГУВТУ МВС СРСР повідомляє, що в даний час, необхідності проведення будь-яких робіт з упорядкування кладовищ колишніх військовополонених, розташованих на території Української РСР, та витрат коштів на утримання їх охорони, немає. Кладовища слід залишити у такому стані, в якому вони знаходяться” [99]. Цитований нами документ є дещо особливим, адже він виявився останнім, що стосувався сфери радянського військового полону та інтернування часів Другої світової війни в Україні. Вже у найближчі роки покинуті й занедбані кладовища або були зруйновані, або поступово розчинилися у навколишньому ландшафті. Так припинили своє існування останні режимні об’єкти колись могутньої та функціонально й організаційно структурованої системи радянського військового полону, створеної й діючої на території України у роки Другої світової війни та повоєнний час.

Підсумовуючи зауважимо, що основним чинником, який спонукав радянське керівництво до збереження та підтримання в належному стані поховань військовополонених та інтернованих, були міжнародні зобов’язання, що випливали з підписаної 1949 р. урядом СРСР Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Її учасником була також і Українська РСР. Після ліквідації режимних установ системи військового полону на території України, збережені місця поховань військовополонених та інтернованих були упорядковані та передані під нагляд місцевих органів МВС.

Нагляд і контроль за кладовищами померлих бранців війни було покладено на регіональні структури ТУ МВС (МОГП) УРСР. Для поточного упорядкування, відновлення та охорони кладовищ із централізованого бюджету МВС (МОГП) виділялися кошти. Розмір їх був у край обмеженим, а

кількість охоронюваних місць поховань військовополонених та інтернованих із року в рік скорочувалася. Водночас органи МВС (МОГП) часто-густо передоручали нагляд за похованнями та упорядкування кладовищ органам місцевого самоврядування, а також окремим підприємствам, установам і організаціям. Нагляд, охорона й догляд за кладовищами відзначалися епізодичністю, недбалістю, а дуже часто існували лише на папері – у звітах органів МВС відповідальних за цю ділянку роботи. Не дивлячись на надання кладовищам бранців війни статусу охоронюваних об'єктів, у 50-х – 70-х рр. ХХ ст. практично всі вони були знищені або зникли під дією природних факторів. Особливої інтенсивності цей процес набрав у східних, південних і центральних регіонах республіки.

* * *

Питання поховання останків померлих бранців війни посідає чільне, а через відчутний морально-етичний вимір і особливе місце серед інших аспектів теми військового полону 40-х – 50-х рр. ХХ ст. у СРСР. Упродовж десятиліття функціонування в Україні режимних установ системи радянського військового полону на території республіки поступово сформувалася ціла мережа місць поховань військовополонених та інтернованих. В умовах радянської тоталітарної дійсності вже самим фактом облаштування окремих ізольованих місць для поховання трупів померлих бранців війни подібні цвинтарі були віднесені до переліку режимних об'єктів із усіма належними з цього наслідками: охороною, режимом таємності, забороненим для місцевого населення доступом на територію останніх.

Організація поховання померлих військовополонених та інтернованих виявилася питанням, що чи не найбільше залежали від зовнішньополітичної кон'юнктури та міжнародно-правових чинників. У роки Другої світової війни в основі організації захоронення померлих військовополонених у СРСР знаходилися не нормативні приписи міжнародних конвенцій, а директивні

вказівки радянського керівництва та ухвалені на їх основі відомчі документи. Останні за своєю формою та змістом суттєво відрізнялися, а в принципових питаннях і прямо суперечили нормам Женевської конвенції 1929 р. У повоєнні роки радянські відомчі нормативні документи, що регулювали питання поховання бранців війни, були загалом приведені у відповідність чинним нормам міжнародного права. Водночас комплексне вивчення проблеми засвідчує, що в реальній практиці системи військового полону існували суттєві розбіжності та грубі порушення не лише існуючих положень міжнародного гуманітарного права у цьому питанні, але й директивних вказівок влади щодо порядку здійснення поховання військовополонених. На наш погляд, далеке від загальноновизнаних морально-етичних уявлень і норм гуманності ставлення режиму до справи поховання колишніх ворогів було виявом того войовничого духовного нігілізму, з яким атеїстична влада ставилася не лише до поховань вояків і цивільного населення ворожих країн, але й до могил власного народу.

Масові порушення, що вчинялися адміністраціями режимних установ у справі поховання контингенту спричинили появу цілого класифікаційного ряду місць поховань, що не були передбачені жодними нормативними приписами, а також наклали свій відбиток на їх організацію, порядок захоронення трупів, належне утримання кладовищ. Серед основних видів поховань військовополонених та інтернованих, що увійшли в практику режимних установ системи радянського військового полону на території України, можна виділити кілька типів і груп. За топографічними ознаками розташування відносно власних режимних установ кладовища бранців війни поділяються на три типи: безпосередньо, наближено та віддалено дислоковані. За показником кількості могил (чи похованих у них трупів) серед місць поховань виділяються 4 типологічні групи: поодинокі поховання, кладовища з числом похованих останків від 3 до 10 осіб, цвинтарі з числом похованих останків від 10 до 100, а також масові поховання. За способом здійснення захоронення небіжчиків, місця поховань і кладовища

військовополонених та інтернованих поділяються на випадкові необлаштовані захоронення, захоронення в індивідуальних могилах, групові, а також масові анонімні поховання в ямах-могилах. Непоодинокими були випадки “облаштування” адміністраціями режимних установ фіктивних кладовищ.

У період існування на території України таборів, спецшпиталів та ОРБ нагляд і догляд за місцями поховань своїх бранців здійснювали самі режимні установи, а з ліквідацією останніх ці функції були передані регіональним органам МВС. Радянське керівництво до збереження й підтримання в належному стані поховань військовополонених та інтернованих спонукали міжнародні зобов'язання, що впливали з підписаної ним у 1949 р. Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Упродовж 1953-1975 рр. для поточного упорядкування, відновлення та охорони частини кладовищ військовополонених та інтернованих із централізованого відомчого бюджету виділялися кошти. Разом із цим, ті місця поховань бранців війни, що не були включені до переліку охоронюваних об'єктів МВС(МОГП) УРСР практично всі були цілеспрямовано знищені чи зникли під дією природнокліматичних факторів у 50-х – 60-х рр.

У середині 70-х рр. ХХ ст. акценти міжнародних відносин періоду холодної війни були дещо зміщені у бік так званої “політики розрядки” та Гельсінського процесу. Про могили жертв минулої війни призабули навіть на Заході, адже ця тема виявлялася неактуальною у контексті іншої проблеми - забезпечення прав людини. Як наслідок, проблема поховань військовополонених та інтернованих втратила будь-яке значення для радянського керівництва, а відтак догляд і впорядкування нечисленних уцілілих цвинтарів було припинено.

На сьогодні справа пошуку, встановлення та відновлення місць поховань бранців війни є своєрідним містком, що пов'язує сучасника з минулим і робить актуальною проблему радянського військового полону часів Другої світової війни у суспільному контексті.

Лише протягом 2002-2004 рр. Україна стала місцем проведення двох міжнародних конференцій “XXI сторіччя: пошук шляхів примирення біля могил полеглих”, де обговорювалися питання координації археографічних і архівних досліджень проблеми військовополонених та інтернованих, методології пошуку, облаштування і догляду за кладовищами жертв війни. Наразі Україна є учасником кількох міжнародних договорів про обмін інформацією щодо поховань жертв війни, збереження і догляду за ними, підписаних Кабінетом Міністрів України з урядами Польщі, ФРН, Угорщини, Італії, Японії. Виконання згаданих угод з боку України забезпечується і координується Державною міжвідомчою комісією у справах увічнення пам’яті жертв війни та політичних репресій при Кабінеті Міністрів України.

ВИСНОВКИ

Серед малодосліджених проблем історії України періоду Другої світової війни і повоєнного часу чільне місце належить темі радянського військового полону. Представлена автором версія історичного вивчення проблеми організаційно-структурної розбудови радянських органів військового полону в Україні у роки Другої світової війни та повоєнний час засвідчує всю складність і багатогранність питання та полягає у багатокомпонентному, комплексному та системному історико-документальному аналізі передумов, причин, практичних завдань, особливостей, форм і методів організації, розбудови, функціонування і ліквідації управлінських структур, режимних установ та охоронюваних об'єктів у системі радянського військового полону на території України у 1939-1954 рр. Отримані дисертантом головні наукові результати зводяться до наступного:

1. Здійснено комплексний аналіз історіографії проблеми радянського військового полону періоду Другої світової війни. З'ясовано, що історичне вивчення теми впродовж другої половини ХХ ст. характеризувалося виразною нерівномірністю та непослідовністю, що стало результатом пануючого у світі військово-ідеологічного протистояння двох політико-ідеологічних систем. Як наслідок, в історіографії нашої теми сформувалися два основні взаємозаперечуючі напрямки. Прикметою часу було те, що наукова дискусія обох історіографічних шкіл (радянської і західної) тривала в умовах фактичного відлучення від первинної документальної бази.

Зазначено, що у розвитку радянської історіографії нашої теми виділяються три хронологічні періоди: перший – початок 40-х – середина 50-х рр.; другий – середина 50-х – середина 80-х рр.; третій – друга половина 80-х – початок 90-х рр. ХХ ст. Протягом 40-х – середини 80-х рр. минулого століття проблема радянського військового полону була фактично виведена

за межі актуальної дослідницької проблематики. Автори обходили питання військовополонених у таборах СРСР майже цілковитим мовчанням, а поодинокі наукові розвідки, що все ж з'являлися, відверто були знаряддям ідеологічної пропаганди. Для керівництва Радянського Союзу проблема військовополонених набула передусім політико-ідеологічного значення. Водночас її намагалися не помічати як проблему історичної науки. Режиму було не вигідно, щоб ця неоднозначна і суперечлива тема стала здобутком громадськості, а конкретні факти табірної дійсності набули широкого розголосу в історичних працях. Як наслідок, до кінця 80-х рр. ХХ ст. історія іноземних військовополонених у Радянському Союзі в роки війни та повоєнний час виглядала суцільною “білою плямою”, навіть на тлі інших, також далеко не повністю досліджених у радянській історіографії, сторінок Великої Вітчизняної війни.

Встановлено, що в західній історіографії другої половини ХХ ст. становище військовополонених Німеччини та її союзників у радянському полоні намагалися досліджувати комплексно. Водночас, її вразливими сторонами були певна ідеологічна упередженість та обмеженість джерельної бази. Останнє стало наслідком відсутності доступу західних дослідників до радянських архівів.

Розпад СРСР і демократизація міждержавних стосунків у 90-х рр. ХХ ст. відкрили шлях об'єктивному вивченню радянського військового полону часів Другої світової війни. В цій царині інтенсивно працюють науковці Росії, Німеччини, Австрії, інших країн. Водночас у вітчизняній історіографії наша тематика до кінця 90-х рр. минулого століття практично не розроблялася. Як наслідок, українські сторінки радянського військового полону та інтернування 40-х – 50-х рр. ХХ ст. почали досліджуватися лише в останні роки.

Проаналізовано джерельну базу теми, що дало змогу встановити її достатність для розв'язання сформульованих у дослідженні завдань. Вивчено фонди центральних державних архівів України і встановлено, що тут

сконцентрований значний документальний масив, який охоплює практично всі сторони та напрямки діяльності органів військового полону на території Української РСР. З'ясовано, що базовими для наукового опрацювання теми на матеріалах Української РСР є фонди Державного архіву МВС України, переважна більшість архівних матеріалів з яких ще й до сьогодні зберігаються під грифом "цілком таємно" та до останнього часу практично не залучалися в науковий обіг. Ця обставина надає особливого значення та наукової ваги використаним у дисертації матеріалам. Архівні фонди ЦДАВО та ЦДАГО України є надзвичайно важливими для забезпечення джерельної бази дослідження таких аспектів теми, як організація і структурно-функціональне забезпечення діяльності різних типів режимних установ системи радянського військового полону. Архівні джерела з нашої теми органічно доповнюють збірники опублікованих документальних матеріалів.

Наголошено, що незважаючи на тематичне розмаїття публікацій і достатньо широку архівну базу на сьогодні як у вітчизняній так і в зарубіжній історичній науці відсутні комплексні дослідження з проблеми організаційно-структурної розбудови системи радянського військового полону зазначеного періоду, зокрема й на території України. У цьому контексті тема дисертації становить важливу, актуальну і цілком нову дослідницьку напрям вітчизняної історіографії.

2. З'ясовано міжнародно-правовий стан проблеми військового полону напередодні Другої світової війни, проаналізовано доктринальні засади й позицію керівництва СРСР у цьому питанні, а також схарактеризовано їхній вплив на формування базових основ режиму радянського військового полону в 1939-1945рр.

Підкреслено, що у перші десятиліття ХХ ст. проблема військового полону у міжнародних стосунках провідних країн світу набуває особливої ваги. З погляду автора, це пов'язано з двома основними чинниками. По-перше, відбувався поступовий процес гуманізації міжнародно-правових відносин та тлі розвитку західних демократій. По-друге, саме на початку

століття до краю загострилися міждержавні протиріччя, що вимагало від урядів зацікавлених країн заздалегідь врегулювати правовий статус військовополонених. Стверджується, що послідовними кроками до міжнародно-правового врегулювання проблеми військовополонених стало ухвалення двох (Гаазької 1907 та Женевської 1929 р.) міжнародних конвенцій. На цьому тлі дуже непослідовною виглядала позиція радянської Росії, а згодом і СРСР, уряди яких із самого початку розглядали військовий полон як політичну, а не військово-гуманітарну проблему і поставили її в повну залежність від ідеологічних пріоритетів й існуючої військової доктрини. Керівництво Радянського Союзу відверто демонструвало очевидну зневагу до чинних міжнародних угод із питань військового полону, гуманних ініціатив повноважних міжнародних органів. У цьому контексті автор поділяє думку тих дослідників, котрі стверджують, що подібні дії Москви у майбутньому стали для очільників Третього рейху приводом у виправданні власного безприкладного за жорстокістю злочинного ставлення до радянських військовополонених

3. Виділено особливості організації і функціонування режимних установ військового полону на території Української РСР у 1939-1941рр. У цьому зв'язку встановлено, що з вересня 1939 р. і до початку війни з Німеччиною відбувалося організаційне становлення всієї системи роботи з військовополоненими. У цей час було створено основи нормативної бази полонення і концентрації військовополонених, евакуації їх із фронту до тилкових стаціонарних таборів, утримання, матеріально-побутового забезпечення та трудового використання, оперативної й політичної роботи серед бранців. У практичній площині НКВС повністю покладався на існуючий табірний досвід, а джерелом організаційного, кадрового й матеріально-технічного забезпечення новоствореного Управління у справах військовополонених та інтернованих та його структурних підрозділів стало сумнозвісне ГУТАБ. Із самого початку УПВІ НКВС створювалося як суворо централізована багатоланкова система, в розвитку та вдосконаленні якої

винятковою була роль центрального керівництва НКВС. У 1939-1941 рр. український регіональний сегмент радянського військового полону мав повністю екстериторіальний характер. Не лише структурно-організаційні, але й поточні рішення ухвалювалися виключно у Москві, а НКВС УРСР був фактично усунутий від роботи по організації й забезпеченню функціонування табірної мережі військового полону на території республіки. Ці функції зосереджувалися виключно в руках адміністрацій режимних установ безпосередньо підпорядкованих УПВІ. Аналіз джерельної бази та узагальнення існуючого історіографічного доробку дозволяють стверджувати, що у 1939 – 1941 рр. Сталін і його оточення продовжували недооцінювати важливості створення повноцінної та дієздатної системи полонення, евакуації, утримання та трудової експлуатації бранців війни. Наслідком такої позиції стала недосконалість і помітна обмеженість відомчої нормативної бази забезпечення режиму військового полону.

Встановлено, що Україна як територія, котра безпосередньо межувала з театром військових дій у 1939-1941 рр. розглядалася і використовувалася НКВС переважно як транзитна зона для концентрації, фільтрації та наступного етапування бранців війни в інші регіони СРСР. Лише невелика частина військовополонених поляків утримувалася у стаціонарних таборах на території УРСР й використовувалася як робоча сила для виконання низки військово-стратегічних та економічних проектів. У 1939-1941 рр. на території республіки УПВІ облаштувало й утримувало 9 стаціонарних приймально-пересильних і виробничих таборів для військовополонених та інтернованих. За своїми структурними та організаційними ознаками ці режимні установи були чільною складовою системи військового полону, що почала створюватися в СРСР.

4. Розглянуто нормативну базу та практичні кроки влади, здійснені в розвиток системи полонення та організації військовополонених у Радянському Союзі в роки Великої Вітчизняної війни. У 1941-1945 рр. сфера роботи з військовополоненими в СРСР (і система полонення та організації

бранців, зокрема) набула цілісного справді системного вигляду. Поступово була оновлена та розширена нормативно-правова база, організована мережа фронтних і тилкових управлінських підрозділів і таборів. Все це дозволило, незважаючи на численні недоліки, створити грандіозну за масштабами, струнку й дієздатну систему полонення, організації та використання військовополонених.

5. З'ясовано передумови, причини, завдання, форми і методи організації стаціонарних таборів для військовополонених на території Української РСР, як основної ланки в системі радянського військового полону, а також зміст структурно-реорганізаційної дій НКВС(МВС) у цій сфері. В результаті проведеного дослідження з'ясовано наступне.

Протягом 1943-1954рр. органи НКВС (МВС) організували на території 20 областей України мережу стаціонарних режимних установ для утримання військовополонених, що складалася з 44-х стаціонарних таборів НКВС(МВС) (у складі яких в різні часи знаходилося близько 270 табірних підрозділів), 2-х окремих табірних відділень УМВС, а також 43-х робочих батальйонів МЗС СРСР. Стаціонарні табори та їхні відділення виявилися найбільш чисельною за кількістю контингенту та розгалуженою за територією дислокації категорією режимних установ.

В історії стаціонарних режимних установ для військовополонених на території Української РСР у роки Другої світової війни й повоєнне десятиліття відзначаються три основні періоди, кожен з яких зумовлювали конкретні специфічні риси, особливості та завдання, а також форми і методи діяльності у царині розвитку радянської системи військового полону.

Перший період тривав з вересня 1943 р. до грудня 1945 р. У зазначений час організаційно-структурна та функціональна діяльність органів військового полону мала суттєві особливості, адже організація тилкових стаціонарних таборів відбувалася в умовах інтенсивних військових дій, а очищена від нацистів територія республіки лежала в руїнах. Це неминуче створювало проблеми з облаштуванням таборів, адже існував сталий брак

придатних приміщень і матеріально-технічних ресурсів. У той же час промислово-ресурсний потенціал України був одним із найбільших в СРСР, а обсяги необхідних відбудовчих робіт просто вражали. Саме остання обставина зумовила бажання влади сконцентрувати в республіці значний контингент військовополонених і сповна використати цей трудовий фонд. У процесі організації стаціонарних таборів для військовополонених на території України в ході її визволення від німецько-фашистських військ виразно виділяються два часові етапи. На першому етапі (вересень 1943 – травень 1944 р.) облаштування стаціонарних таборів для військовополонених здійснювалось у безпосередній близькості до районів інтенсивних бойових дій та було зумовлене передусім суто внутрішніми потребами ефективного функціонування системи полонення й евакуації військовополонених із прифронтової зони у глибокий тил в умовах зростаючої їх кількості. На другому етапі (травень 1944 – грудень 1945 рр.) розширення та реорганізація табірної мережі відбувалася виключно з метою задоволення зростаючих потреб у робочій силі для відбудови зруйнованого війною господарства УРСР. Саме з цією метою УПВІ НКВС СРСР та його структури на місцях розгорнули небачену до цього діяльність з організації нових таборів і табірних відділень. Досліджено, що провідними методами організаційно-структурного адміністрування в табірній мережі для військовополонених у період Другої світової війни були організація, реорганізація, зміна дислокації, нумерації, лімітної чисельності установ, а також ліквідація таборів та їх відділень. Основні контингенти військовополонених для стаціонарних режимних установ України в 1943-1945 рр. надходили із фронтових приймально-пересильних таборів. На підставі аналізу документальної бази доведено, що основною метою організаційно-структурного адміністрування в системі УПВІ-ВВІ НКВС залишалось практичне забезпечення фізичного збереження контингентів військовополонених із метою їх подальшого ефективного трудового використання.

Другий період діяльності органів радянського військового полону на території України окреслений 1946-1950 рр. Саме він виявився піковим у розвитку всієї системи роботи з військовополоненими. Після Другої світової війни остання була суттєво скорегована з урахуванням нових умов, обставин мирного часу, господарських планів керівництва СРСР, а також зростаючої потреби у використанні праці бранців війни. У контексті організаційно-структурної роботи органів ГУПВІ-УПВІ-ВВІ в Українській РСР у 1946-1950 рр. рельєфно відзначаються два етапи, кожен з яких вирізнявся суттєвими особливостями у цій сфері. Перший із них тривав із січня 1946 р. по грудень 1947 р. і позначився розширенням географії розміщення військовополонених у окремих регіонах України та поступовим зростанням їх чисельності в таборах. Саме в цей час в Україні тривала інтенсивна розбудова таборів і їхніх відділень, ОРБ, а зміни в їх мережі відбувалися з найбільшою інтенсивністю. Нові стаціонарні виробничі установи для військовополонених у 1946-1947 рр. утворювалися (за виключенням оздоровчих режимних підрозділів) переважно за господарсько-виробничої необхідності.

Доведено, що провідними принципами в структурній розбудові системи таборів, що їх НКВС (МВС) застосувало в Україні, були ресурсно-виробничий і територіально-галузевий. Це означало, що трудові ресурси військовополонених концентрувалися переважно у виробничій сфері та на підприємствах стратегічно важливих галузей в регіонах, де відчувалась гостра нестача робочих рук. Підкреслено, що основними методами табірної адміністрації в українському регіональному сегменті радянської системи військового полону 1946-1947 рр. були перерозподіл контингентів існуючих табірних підрозділів, зменшення їх чисельності, передислокація останніх, злиття кількох табірних відділень в одне та їх функціональне перепрофілювання. Водночас, типовими причинами ліквідації табірних відділень було закінчення робіт на окремих підприємствах (у зв'язку з чим потреба в праці військовополонених відпадала), необхідність вивільнення приміщень таборів для розміщення на цій площі інших установ;

непідготовленість житлового фонду для утримання військовополонених узимку, переведення контингенту до інших таборів. Із другої половини 1947 р. ще одним впливовим фактором, що суттєво вплинув на організаційно-структурні зміни у системі УПІВІ-ВВІ, стала репатріація військовополонених. Мережа стаціонарних таборів і ОРБ для військовополонених невпинно скорочувалася, проте продовжувала існувати і гостра необхідність в організації нових режимних виробничих об'єктів, передусім для забезпечення виконання важливих народногосподарських програм. У цих умовах єдино можливими методами дальшого розвитку табірної господарства УРСР залишилися реорганізація установ і перерозподіл контингентів військовополонених.

Визначено, що другий етап повоєнного організаційно-структурного адміністрування табірної мережі для військовополонених на території України припадає на 1948-1950 рр. У зазначений час діяли два основних чинники, що визначали сутність подальшого функціонування таборів і їхніх підрозділів. З одного боку, це початок масової репатріації бранців, а з іншого необхідність подальшого забезпечення виконання стратегічно важливих економічних програм та завершення проектів розпочатих в УРСР руками військовополонених. З огляду на перший чинник (репатріацію) почалося суттєве і безповоротне скорочення мережі таборів, управлінь, відділів, відділень і груп у справах військовополонених та інтернованих МВС–УМВС. У результаті чисельність контингенту таборів поступово скоротилася до мінімуму, а це потягло за собою ліквідацію останніх. Водночас, табірна мережа, як і раніше, мала забезпечувати широкомасштабне та ефективне трудове визискування військовополонених. А тому, проводячи хоча й масову, проте, вибіркочу репатріацію, режим намагався одночасно з якомога більшою користю розпорядитися наявними трудовими ресурсами. Встановлено, що протягом 1948-1950 рр. табірна мережа на території Української РСР значною мірою виконувала функціональне навантаження транзитної зони репатріації

військовополонених та інтернованих. Відфільтровані на цьому шляху та затримані від репатріації бранці війни, зазвичай, доправлялися у місцеві табори, а тому поступово відсоток так званого “особливого контингенту” в загальній чисельності військовополонених на території Української РСР зростає. Як результат, саме в 1948-1950 рр. значно розширюється мережа табірних установ особливого режиму, де утримувалися військовополонені, затримані від репатріації з політичних та ідеологічних мотивів. Розбудовуючи їх, органи УПВІ-ВВІ продовжували застосовувати такі структурно-організаційні заходи, як організація нових таборів і відділень, передислокація існуючих, реорганізація окремих підрозділів, зміна лімітної чисельності контингенту, штатної чисельності особового складу тощо.

Третій період у контексті структурно-організаційних змін системи УПВІ-ВВІ МВС УРСР, що окреслюється 1950-1954 рр., виявився завершальним для існування українського сегменту радянського військового полону. Доведено, що проводячи під тиском зовнішніх чинників і внутрішніх обставин репатріацію бранців війни правлячий режим одночасно намагався вдавати, що з кінця 1949 р. проблеми військовополонених у Радянському Союзі не існують. Залишені у таборах засуджені та не засуджені бранці й інтерновані іноземні громадяни були позбавлені статусу військовополонених, а натомість набули статусу військових, політичних і кримінальних злочинців. Частина з них режим просто приховав від міжнародної громадськості та гуманітарних органів. Відповідних змін зазнала й мережа регіональних органів військового полону та установ утримання дислокованих на території Української РСР. Місцеві табори реорганізували на особливо-режимні установи для засуджених колишніх військовополонених. У 1950-1953 рр. їх основними функціями були: тимчасове транзитне утримання контингенту, його фільтрація в ході репатріації та трудова експлуатація тих, хто ще залишався в табірних бараках. Встановлено, що в кінці 1953 – на початку 1954 рр. єдиною

практичною функцією таборів і окремих табірних відділень на території республіки залишався транзит репатріантів.

На нашу думку, ліквідовуючи на початку 1954 р. залишки табірної мережі для військовополонених в УРСР, режим брав до уваги принаймні дві обставини: завершення масової репатріації та поступове зростання рівня відкритості Радянської держави, що спостерігалось після смерті Й. Сталіна. На тлі зростання кількості іноземних гостей збереження таборів військовополонених в Українській РСР було відчутним компрометуючим чинником.

У результаті дослідження обґрунтовано тезу про те, що у 1943-1954 рр. мережа стаціонарних таборів для військовополонених, охопивши провідні галузі господарства, перетворилася на могутній чинник відбудови та економічного зростання республіки. У повоєнний період, як ніколи до цього, важливою ланкою роботи системи ГУПВІ-УПВІ-ВВІ стала саме організаційно-структурна сфера, адже від ефективності “табірної менеджменту” багато в чому залежав успіх всієї справи залучення військовополонених до виконання важливих і нагальних господарсько-економічних завдань.

6. Виділено причини, обставини та особливості інтернування іноземних громадян на територію Української РСР у 1945р., визначені завдання, форми і методи організації окремих робочих батальйонів інтернованих і мобілізованих, а також вивчено притаманні цим режимним установам особливості структурно-реорганізаційної діяльності. У цьому контексті встановлено, що головною причиною насильницької депортації сотень тисяч іноземців (переважно етнічних німців) на територію Української РСР була гостра потреба у забезпеченні робочою силою відновлення провідних і стратегічно важливих галузей промисловості. На користь цього висновку свідчить і встановлений дисертантом факт, що інтерновані й мобілізовані іноземці переважно використовувалися на підприємствах найбільш працемістких галузей Української РСР – вугільної промисловості та чорної

металургії, а територія республіки розглядалася режимом як найважливіша ресурсно-промислова база для розміщення трудового фонду інтернованих.

З'ясовано, що провідними організаційними принципами системи роботи з інтернованими (як і з військовополоненими) у повоєнний період залишалися суворий централізм та екстериторіальність. У реальній практиці структурно-організаційного адміністрування в системі ОРБ це означало повну відмову від ініціативи низових ланок та їх цілковите субординаційне підпорядкування центру. Республіканські структури, відповідальні за утримання та трудове використання інтернованих, виглядали пересічними ланками у ланцюжку виконання ухвалених рішень, а водночас на місцеві партійні й державні органи та УМВС областей Москва поклала всю відповідальність за реалізацію власних директивних приписів.

Встановлено, що створена й функціонуюча в УРСР мережа режимних установ для інтернованих була найчисленнішою і найбільш розгалуженою на території всього СРСР. Протягом 1945-1949 рр. на території дев'яти областей республіки НКВС (МВС) СРСР створив 180 ОРБ (із них реально працювало близько 150), розмістивши тут понад 220000 інтернованих і мобілізованих іноземців. Наголошено, що за своєю структурою та організаційними рисами існуюча мережа ОРБ являла собою цілісну автономну систему примусової праці, котра ґрунтувалася на принципах та досвіді радянського військового полону часів Другої світової війни. ОРБ інтернованих належали до режимних установ подвійного підпорядкування. Організаційно вони підлягали відповідним Наркоматам, а в питаннях охорони, режиму утримання та обліку контингенту оперативно підпорядковувалися НКВС.

В основі організаційно-структурних побудов та змін в адмініструванні сфери трудової експлуатації інтернованих і мобілізованих іноземців на території Української РСР, так само як і у випадку з військовополоненими, знаходилися ресурсно-виробничий і територіально-галузевий принципи. Трудові ресурси інтернованих концентрувалися виключно у виробничій сфері та лише на підприємствах стратегічно важливих галузей економіки.

Основними методами структурних змін у табірній мережі для інтернованих протягом 1945-1949 рр. були: організація, реорганізація, зміна дислокації, нумерації, “розукрупнення” установ, передача їх іншим господарським органам, а також ліквідація ОРБ. Водночас, основним джерелом контингентів інтернованих для стаціонарних режимних установ України була їх примусова депортація у лютому-квітні 1945 р. Надалі надходження інтернованих на підприємства України було епізодичним і не мало визначального ресурсного значення. Відтак, основним методом табірної адміністрації у цій сфері став перерозподіл контингентів існуючих робочих батальйонів. Основною метою діяльності уповноважених органів МВС-УМВС упродовж всього періоду роботи з інтернованими залишалося практичне забезпечення фізичного збереження їхніх контингентів з метою їх подальшого ефективного трудового використання.

Загалом окремі робочі батальйони й управлінські структури УПВІ-ВВІ НКВС (МВС) УРСР, що опікувалися ними, являли собою важливу і невід’ємну складову системи радянського військового полону повоєнного періоду, один із сегментів всеохоплюючої системи примусової праці, діючої в Радянському Союзі у 30-х – 50-х рр. ХХ ст.

7. Виявлено передумови, причини, а також досліджено особливості організації і функціонування в Українській РСР стаціонарних режимних лікувальних установ, як регіонального сегменту системи радянського військового полону. Вивчення залученого в дисертації комплексу архівних джерел та опублікованих документальних матеріалів дозволило встановити, що в роки Другої світової війни та повоєнний період НКОЗ (МОЗ) СРСР, НКО (МЗС) СРСР і союзно-республіканські органи ГУПВІ-УПВІ-ВВІ НКВС (МВС) створили та розбудували в Україні мережу стаціонарних режимних лікувальних установ для військовополонених. У період з 1944 по 1951 р. на території республіки, в різний час, працювали 68 спеціальних шпиталів, здатних розмістити понад 37000 військовополонених для стаціонарного лікування.

Приймаючи рішення про розгортання мережі спецшпиталів для військовополонених на території України, радянське керівництво керувалося передусім гострою необхідністю збереження потенційно важливого трудового контингенту військовополонених, а каталізатором цього процесу стало багатократне зростання кількості поранених, виснажених і хворих бранців. Для забезпечення ефективної практичної діяльності мережі спецшпиталів, уповноважені відомства в досліджуваній період створили струнку, цілісну і водночас структуровану нормативно-регулювальну базу медико-санітарного забезпечення бранців військового полону та інтернованих іноземців.

Відзначимо два періоди формування й розвитку мережі режимних лікувальних установ системи радянського військового полону на території України. Перший з них тривав з березня 1944 р. по грудень 1945 р., охоплював період війни, та характеризувався становленням мережі спецшпиталів для військовополонених як системної ланки радянського військового полону на визволеній території Української РСР. У зазначений час основним методом структурного адміністрування у процесі організації мережі спецшпиталів для військовополонених на території України стала їх передислокація із глибокого тилу. Регіональна структура режимних лікувальних установ для військовополонених, що склалась у 1944-1945 рр., свідчить про пряму залежність цього показника від чисельності контингентів таборів у окремих областях УРСР. Водночас, при організації мережі спецшпиталів в Україні, керівництвом НКВС враховувалися маршрути евакуації військовополонених із фронту. Для першого періоду організації і функціонування спецшпиталів був притаманним стабільно високий відсоток військовополонених, котрі потребували госпіталізації. Як наслідок, спостерігався сталий дефіцит лікувальних площ у шпиталях. Загалом, розгортання мережі спецшпиталів на території України у період війни, об'єктивно сприяло зменшенню рівня смертності серед контингентів таборів для військовополонених.

Другий період у розвитку мережі спецшпиталів для військовополонених на території України датуємо січнем 1945 – червнем 1951 р. Його сутнісним змістом стало функціонування мережі медико-санітарного забезпечення військовополонених в умовах мирного часу. У повоєнні роки основною метою структурно-реорганізаційного адміністрування в мережі спецшпиталів для військовополонених на території Української РСР стало поступове удосконалення медичного забезпечення хворих бранців, а також розширення його сфери (за рахунок інтернованих). Водночас зростає функціональна частка ГУПВІ-УПВІ МВС у системі медико-санітарного забезпечення військовополонених через мережу спецшпиталів. Характерними методами структурного адміністрування в системі спецшпиталів для військовополонених на території України у 1946-1951 рр. були: передислокація діючих евакошпиталів, корегування лімітної чисельності їх контингенту (переважно у бік зменшення), розформування спецшпиталів, профільне та режимне перепрофілювання останніх.

Поступове розформування мережі спецшпиталів і скорочення їхньої лімітної наповнюваності зумовлювалися, передусім, відчутним зменшенням чисельності військовополонених та інтернованих на території Української РСР. Починаючи з 1946 р. цей процес стає плановим, набуває системності та поступовості. Характерною рисою адміністрування у цій царині було намагання відповідальних органів підтримувати достатній баланс між загальною чисельністю потенційних пацієнтів у таборах та ОРБ і кількістю шпитальних ліжок. У досліджуваний період це співвідношення зростало саме на користь останніх.

У сфері організації й функціонування спецшпиталів для військовополонених на території України (як і загалом для практики діяльності всієї системи військового полону) був характерним надзвичайний динамізм. Застосовуючи структурно-реорганізаційне адміністрування (створюючи, реорганізовуючи, змінюючи дислокацію, ліміти, ліквідовуючи спецшпитали), уповноважені органи прагнули забезпечити такий рівень

медичного обслуговування контингенту, котрий би зумовив збереження працездатності військовополонених та інтернованих та забезпечив їх тривалу і ефективну трудову експлуатацію. Це дає підстави розглядати мережу стаціонарних лікувальних режимних установ для військовополонених, як невід'ємну та органічну складову системи радянського військового полону, що функціонувала на українській землі в роки Другої світової війни та повоєнне десятиліття.

8. Досліджено нормативно-правові основи та порядок організації місць поховань військовополонених й інтернованих в Україні, з'ясувано причини та обставини збереження та утримання цих кладовищ у 40-х – 70-х рр. ХХ ст., як об'єктів з особливим статусом, що охоронялися. У цьому зв'язку встановлено, що упродовж десятиліття функціонування в Україні режимних установ системи радянського військового полону, на території її 22 областей, поступово сформувалася розгалужена мережа із 523 місць поховань військовополонених та інтернованих, на яких, за найскромнішими підрахунками, знайшли свій останній спочинок від 100000 до 120000 жертв війни. Встановлено, що поховання останків померлих бранців війни посідало чільне, а через відчутний морально-етичний вимір і особливе місце поміж інших аспектів військового полону 40-х – 50-х рр. ХХ ст. у СРСР. З'ясовано, що в умовах радянської тоталітарної дійсності, вже самим фактом існування окремих ізольованих місць для поховання трупів померлих бранців війни, подібні цвинтарі були віднесені до переліку режимних об'єктів із усіма належними з цього наслідками – охороною, режимом таємності, забороненим для місцевого населення доступом на територію останніх. При цьому організація поховання померлих військовополонених та інтернованих виявилася питанням, що чи не найбільше залежало від зовнішньополітичної кон'юнктури та міжнародно-правових чинників.

Доведено, що у роки Другої світової війни в основі організації захоронення померлих військовополонених у СРСР, знаходилися не нормативні приписи міжнародних конвенцій, а директивні вказівки

радянського керівництва та ухвалені на їх основі відомчі документи. Останні, за своєю формою та змістом суттєво відрізнялися, а в принципових питаннях і прямо суперечили нормам Женевської конвенції 1929 р. У повоєнні роки радянські відомчі нормативні документи, що регулювали питання поховання бранців війни, були загалом приведені у відповідність чинним нормам міжнародного права. Водночас, комплексне вивчення проблеми засвідчує, що в реальній практиці системи військового полону існували суттєві розбіжності та грубі порушення не лише існуючих положень міжнародного гуманітарного права у цьому питанні, але й директивних вказівок влади щодо порядку здійснення поховання військовополонених.

Далеке від загальноновизнаних морально-етичних уявлень і норм гуманності ставлення режиму до справи поховання колишніх ворогів було виявом того войовничого духовного нігілізму, з яким атеїстична влада ставилася не лише до поховань вояків і цивільного населення ворожих країн, але й до могил власного народу. Масові порушення, що вчинялися адміністраціями режимних установ при похованні контингенту, спричинили появу цілого класифікаційного ряду місць поховань, котрі не були передбачені жодними нормативними приписами, а також наклали свій відбиток на їх організацію, порядок захоронення трупів, належне утримання кладовищ.

Серед основних видів поховань, що увійшли в практику режимних установ системи радянського військового полону на території України, чітко виділяється кілька груп. За топографічними ознаками розташування відносно власних режимних установ кладовища бранців війни поділяються на три типи – безпосередньо, наближено та віддалено дислоковані. За показником кількості могил (чи похованих у них трупів) серед місць поховань виділяються 4 типологічні групи - поодинокі поховання, кладовища з числом похованих останків від 3 до 10 осіб, цвинтарі з числом похованих від 10 до 100, а також масові поховання. За способом здійснення захоронення небіжчиків, місця поховань і кладовища військовополонених та інтернованих

поділяються на: випадкові необлаштовані захоронення, захоронення в індивідуальних могилах, групові поховання, а також масові анонімні поховання в ямах-могилах. Непоодинокими були випадки влаштування фіктивних кладовищ.

У період існування на території України таборів, спецшпиталів та ОРБ нагляд і догляд за місцями поховань своїх бранців здійснювали самі режимні установи, а з ліквідацією останніх ці функції були передані регіональним органам МВС. Основним чинником, котрий, на нашу думку, спонукав радянське керівництво до збереження й підтримання в належному стані поховань військовополонених та інтернованих, були міжнародні зобов'язання, що впливали з підписаної Радянським Союзом 1949 р. Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Відтак, упродовж 1953-1975 рр. для поточного упорядкування, відновлення та охорони частини кладовищ військовополонених та інтернованих із централізованого відомчого бюджету виділялися кошти. Водночас, місця поховань бранців війни, що не були включені до переліку охоронюваних об'єктів, практично всі цілеспрямовано знищувалися чи зникли під дією природнокліматичних факторів у 50-х – 60-х рр.

У середині 70-х рр. ХХ ст. акценти міжнародних відносин періоду холодної війни були дещо зміщені у бік так званої “політики розрядки” та Гельсінського процесу. Про могили жертв минулої війни призабули навіть на Заході, адже ця тема виявлялася неактуальною у контексті іншої проблеми - забезпечення прав людини. Як наслідок, проблема поховань військовополонених та інтернованих втратила будь-яке значення для радянського керівництва, а відтак догляд і впорядкування нечисленних уцілілих цвинтарів було припинено.

9. У результаті комплексного історико-документального аналізу організаційно-структурної розбудови радянських органів військового полону на території України у роки Другої світової війни та повоєнний період узагальнено теоретичне підґрунтя, нормативну базу та практичний досвід

силових структур тоталітарного режиму СРСР по створенню системи загального і всеохоплюючого визискування бранців війни, що стала органічною частиною існуючого в 30-х – 50-х рр. ХХ ст. радянського карально-репресивного апарату.

Сподіваємося, що виконане дисертаційне дослідження буде практично корисним, передусім, у справі відновлення історичної пам'яті поколінь, встановлення долі десятків тисяч військовополонених і інтернованих іноземців, визначення топографії місць колишньої дислокації режимних об'єктів для військовополонених та інтернованих – таборів і їхніх відділень, табірних зон ОРБ, спецшпиталів.

У кінці 90-х рр. Німеччиною, Росією та Білоруссю було започатковано міждержавний проект з обміну інформацією про місця поховань військовополонених, а нещодавно до цієї справи долучилася й українська сторона. Подібну угоду про співпрацю між Державним комітетом архівів України та німецьким об'єднанням “Саксонські меморіали” було підписано 19-20 лютого 2004 р. в Берліні. В Україні справу пошуку й відновлення поховань іноземних військовополонених та інтернованих координує Державна міжвідомча комісія у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій при Кабінеті Міністрів України. Опрацьований та узагальнений в дослідженні фактичний матеріал є документально обґрунтованою довідковою базою для встановлення та відновлення місць поховань військовополонених й інтернованих в Україні, проведення пошукових польових робіт на території колишніх кладовищ військовополонених, ексгумації та перепоховання останків померлих тощо. Зазначені практичні питання є своєрідним містком, що пов'язує сучасника з минулим і робить проблему радянського військового полону часів Другої світової війни актуальною сьогодні.

Разом із цим проведене дослідження дозволило виявити проблеми, що потребують вивчення у майбутньому. Передусім це стосується питань організаційно-кадрової діяльності НКВС (МВС), а також регіональних

аспектів розбудови і функціонування системи режимних установ військового полону та інтернування в окремих областях Української РСР. Майже не вивченими залишаються організація, дислокація і структура фронтових приймально-пересильних таборів для військовополонених, що існували на території України в 1943-1944 рр., а також окремих робочих батальйонів для військовополонених Міністерства збройних сил СРСР, розміщених у республіці в повоєнний період.

ПЕРЕЛІК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Розділ 1

Історіографія, джерельна база та методологія дослідження

1. Документы обвиняют. Вып.1. – М., 1943. – С. 203–205; *Левин Д.Б.* Об уголовной ответственности военнопленных // Вопросы уголовного права: Сборник 1. – М., 1944. – С. 85-94.

2. *Клюєнко Д.М.* В боях за визволення України. – К., 1984.

3. *Урланис Б.Ц.* Война и народонаселение Европы. Людские потери вооруженных сил европейских стран в войнах XVII-XX вв. Историко-статистическое исследование. – М., 1960.; *Биспен И.И.* Организация лечебно-эвакуационного обеспечения раненных и больных военнопленных // Труды военно-медицинского музея. Т. 5: Медицинское обеспечение Висло-Одерской наступательной операции 1945 г. – Л., 1956. – С. 161.

У своїх працях радянські дослідники також підкреслювали й окремі недоліки в медико-санітарному забезпеченні військовополонених. Такими називалися неготовність шпиталів до прийому значних контингентів поранених і хворих бранців, неуважність табірної адміністрації до потреб полонених, поганий санітарно-гігієнічний стан потягів для перевезення бранців. Див.: *Бояндин И.Т.* Санитарно-эпидемиологическое обеспечение репатриированных и военнопленных // Военно-медицинский журнал. – 1946. – № 3. – С. 44-47.

4. *Погребной Н.Г.* Деятельность антифашистов в Советском Союзе в годы Великой Отечественной войны: Дис... канд. ист. наук: 07.00.02. – М., 1979; *Ежова Г.В.* Национальный комитет “Свободная Германия”: Некоторые проблемы источниковедения и историографии: Дис... канд. ист. наук:

07.00.09. – Л., 1987; *Бланк А.С.* Национальный комитет “Свободная Германия” – центр антифашистской борьбы немецких патриотов. 1943-1945. – Вологда, 1963; *Шевченко А.М.* Национальный комитет “Свободная Германия” в действии: Ежегодник германской истории. – М., 1974; *Гинцберг Л.И.* Борьба немецких патриотов против фашизма 1939-1945. – М., 1987; *Селезнев К.Л.* Геноссе политрук А.Пик // Новая и новейшая история. – 1985. – № 2 та ін.

5. *Безыменский Л.А.* История одной “Истории” // Новое время. – 1976. – № 5. – С. 12-13; *Иваницкий Г.М.* К истории немецких военнопленных во второй мировой войне // Информационный бюллетень. – М.: Институт военной истории МО СССР, 1977. – С. 26-35; *Ржешевский О., Иваницкий Г.* Правда и ложь о жизни немецких военнопленных в СССР // Военно-исторический журнал. – 1978. – № 10. – С. 77-78.

6. Цит. за: *Иваницкий Г.М.* К истории немецких военнопленных во второй мировой войне // Информационный бюллетень. – М.: Институт военной истории МО СССР, 1977. – № 18. – С. 26-35.

7. *Ржешевский О., Иваницкий Г.* Правда и ложь о жизни немецких военнопленных в СССР // Военно-исторический журнал. – 1978. – № 10. – С. 77-78.

8. Большая медицинская энциклопедия. Изд. 2-е. – М., 1958. – Т. 5. – С. 914.

9. *Лидов И.П.* Из воспоминаний врача о Сталинградской битве // Военно-медицинский журнал. – 1968. – № 1. – С. 74-78; *Григорьев А.Н.* Медицинская служба в Сталинградской битве // Военно-медицинский журнал. – 1968. – № 1. – С. 19-24; *Марасанов Р.А., Мельничук А.Н.* Медицинское обеспечение раненных и больных немецких военнопленных в годы Великой Отечественной войны // Военно-медицинский журнал. – 1981. – № 5. – С. 19-22; *Войтенко М.Ф., Грибовская Г.А.* Гуманизм советской военной медицины. // Военно-медицинский журнал. – 1985. – № 5. – С. 68-71.

10. *Blank A.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der UdSSR. – Köln, 1979.

11. *Мерцалов А.Н.* Великая Отечественная Война в историографии ФРГ. – М., 1989.

12. Большая Советская Энциклопедия. В 30-ти томах / Гл. ред. *А. М. Прохоров*. Изд. 3-е. – М., 1971. – Т.5. – 1971. – С. 693-694; Українська Радянська Енциклопедія. Вид 2-ге. – К., 1978. – Т. 2. – С. 288.

13. Женевские конвенции о защите жертв войны. – М., 1954. – С. 69-129; Международное право в избранных документах. – М., 1957. – Т3. – С. 41-46.

14. *Амелин А.Б.* Международно-правовое регулирование военного плена: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – М., 1954; *Забигаило К.С.* Вопросы защиты жертв войны на Женевской дипломатической конференции 1949 года: Автореф. дис... канд. юрид. наук.– К., 1954.; *Хлестов О.Н.* Режим раненых и больных во время вооруженного конфликта: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – М., 1958.

15. *Петров Е.* Американские империалисты – злостные нарушители режима военного плена. // Советское государство и право. – 1952. – № 12. – С. 48-61; *Николаев О.* Женевские конвенции 1949 г. о защите жертв войны. – М., 1955; *Ромашкин П.С.* Военные преступления империализма. – М., 1953; *Алексеев Н.С.* Ответственность нацистских преступников. – М., 1968; *Полторак А.И., Савинский Л.И.* Вооруженные конфликты и международное право. Основные проблемы. – М., 1976; *Минасян Н.М.* Международные преступления третьего рейха. – Саратов, 1977 та ін.

16. *Галицкий В.П.* Вражеские военнопленные в СССР (1941-1945) // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 9. – С. 39-46.

17. *Галицкий В.П.* Проблема военнопленных и отношение к ней Советского государства // Советское государство и право. – 1990. – № 4. – С. 121-130; *Он же.* Социально-психологические аспекты межгрупповых отношений в условиях военного плена // Социологические исследования. – 1991. – № 10. – С. 48-63.

18. *Галицкий В.П.* Японские военнопленные в СССР: правда и домыслы // Военно-исторический журнал. – 1991. – № 4. – С. 66-78; *Он же.* Венгерские военнопленные в СССР // Военно-исторический журнал. – 1991. – № 10. – С. 44-54; *Он же.* Репрессивная политика советского правительства в отношении иностранных военнопленных и гражданских лиц (1939-1956) // Актуальные проблемы археографии, источниковедения и историографии. Матер. Всерос. науч. конф. посвященной 50-летию победы в Великой Отечественной войне. – Вологда, 1995. – С. 3-13.

19. Последние пленники второй мировой войны. Документы из фондов ЦК КПСС о японских военнопленных. Публ. *Петров А.М.* // Исторический архив. – 1993. – № 1. – С. 68-78; *Бондаренко Е.Ю.* Судьба пленных: Токийский и Хабаровский международные процессы над японскими военными преступниками и их последствия (1948-1949 гг.) // Россия и АТР. – 1993. – № 1. – С. 117-123.; *Он же.* “Школы коммунизма” для японских военнопленных: Об идеологической обработке в советских лагерях // Россия и АТР. – 1993. – № 1. – С. 133-140; *Он же.* Долгое возвращение из плена. (К истории репатриации японских военнопленных из СССР) // Проблемы Дальнего Востока. – 1994. – № 4. – С. 102-107; *Галицкий В.П.* А действительно, куда исчезли 20000 американцев? // Военно-исторический журнал. – 1991. – № 8. – С. 80-82; *Konasov V., Tereixur A.* Els Presoners De Guerra a L'URSS: 1941-1955 // L'aveng revista d'Historia. – 1993. - № 173. – P. 14-18.

20. *Якушевский А.* Расстрел на клеверном поле // Новое время. – 1993. – № 25. – С.40-42.

21. Вопросы истории. – 1993. – № 1. – С. 16-22.

22. *Конасов В.Б.* Гриф секретности снят. К истории немецких военнопленных в СССР. – Вологда, 1991; *Конасов В.Б., Подольский В.М., Терещук А.В.* Неизвестные страницы истории: Немецкие военнопленные в СССР. – М., 1991; *Конасов В.Б.* Как лечили военнопленных // Резонанс. – 1990. – № 19. – С. 14-16; *Он же.* Последний рубеж генерала // Эхо планеты. -

1994. – С. 26-30; *Он же*. К вопросу о численности немецких военнопленных в СССР // Вопросы истории. – 1994. – № 11. – С. 187-189; *Он же*. Военнопленные второй мировой войны: международно-правовые, политические и нравственные аспекты проблемы // Уроки и проблемы изучения истории второй мировой войны. Тез. российской научно-практич. конф. – Вологда, 1995. – С. 10-12; *Он же*. К дискуссии о численности немецких военнопленных в СССР // Актуальные проблемы археологии, источниковедения и историографии. Матер. Всерос. науч. конф. посвященной 50-летию победы в Великой Отечественной войне. – Вологда, 1995. – С. 41-43.; *Конасов В.Б., Терещук А.В.* Узники войны. (К истории иностранных военнопленных в России и СССР) // Новый часовой. – 1994. – № 1. – С. 30-37; *Они же*. Долгий путь на родину. (Репатриация немецких военнопленных из СССР) // Новый часовой. – 1994. – № 2. – С. 53-75; *Они же*. Под влиянием побеждающего народа: германские военнопленные в СССР (1941-1945 гг.) // Народ и война. – Спб., 1995. – С. 282-304.; *Конасов В., Дзюба О.* Фельдмаршал снова сдается // Эхо планеты. – 1995. – № 17. – С. 25-28; *Конасов В.Б., Судаков В.В.* Эхо минувшей войны. – Вологда, 1995; *Конасов В.Б.* Преемники Сталина и проблема немецких военнопленных // Отечественная история. – 1998. – № 5. – С. 167-174 та ін.

23. *Конасов В.Б.* Судьбы немецких военнопленных в СССР: дипломатические, правовые и политические аспекты проблемы. Очерки и документы. – Вологда, 1996.

24. *Коротков Г.И.* Сколько немецких военнопленных погибло в СССР? // Военно-исторический журнал. – 1997. – № 5. – С. 93-94.

25. *Конасов В.Б.* Судебное преследование немецких военнопленных в СССР. Внешнеполитический аспект проблемы. – М., 1998.

26. *Ерин М.Е., В.Б.Конасов.* Судебное преследование немецких военнопленных в СССР. Внешнеполитический аспект проблемы. – М.: Ин-т военной истории МО РФ, 1998.– 168 с. - Рецензия на книгу // Отечественная история. – 2000. – № 4. – С. 202.

27. *Конасов В.Б.* Политика советского государства в отношении немецких военнопленных, 1941-1956 гг.: Дис. ...д-ра ист. наук: 07.00.02. – М., 1998.; *Его же.* Политика советского государства в отношении немецких военнопленных (1941-1956 гг.): Автореф. дис. ...д-ра ист. наук: 07.0.02 / Ин-т военной истории. – М., 1998.

28. *Конасов В.Б., Кузьминых А.Л.* Финские военнопленные Второй мировой войны на Европейском Севере (1939-1955). Очерки и документы. Вологда, 2002; *Конасов В.Б., Кузьминых А.Л.* Польские военнопленные в Грязовецком лагере НКВД (1939-1941 гг). Исторический очерк, документы и материалы. – Вологда, 2002; *Кузьминых А.Л.* Иностранцы военнопленные Второй мировой войны на Европейском Севере СССР (1939-1949 гг.). – Вологда, 2004.

29. *Кузнецов С.И.* Сколько японцев похоронено в СССР // Версия. Региональный ежемесячник. – Иркутск, 1991 № 1; *Его же.* Иностранцы в Сибири: интернирование, плен, ссылка / Научно-информационный бюллетень Гуманитарного общественно-научного центра. – Иркутск. – 1994. – Октябрь; *Его же.* Японские военнопленные в Сибири (1945-1956гг.) / Научно-информационный бюллетень Гуманитарного общественно-научного центра. – Иркутск. – 1995. – Август; *Его же.* Проблема военнопленных в российско-японских отношениях после Второй мировой войны: Учеб. пособ. – Иркутск, 1994; *Его же.* Материалы архива Д.Макартура о японских военнопленных в СССР (1945-1956 гг.) // Россия, Сибирь и страны Азиатско-тихоокеанского региона. Тез. докл. научно-практич. конф. – Иркутск, 1994; *Его же.* Эксплуатация труда японских военнопленных в СССР (1945-1956) // Тоталитаризм и личность. Тез. докл. междунар. научно-практ. конф. – Пермь, 1994; *Его же.* Репатриация и социальные процессы в послевоенном японском обществе // Диаспоры в историческом времени и пространстве. Национальная ситуация в Восточной Сибири. Тез. докл. междунар. научно-практич. конф. – Иркутск, 1994; *Кузьмина М.А.* Плен: Японские военнопленные в Хабаровском крае. – Комсомольськ-на-Амуре, 1996;

Бондаренко Е.Ю. Долгий путь плена // Проблемы Дальнего Востока. – 1994. – № 4; *Бондаренко Е.Ю.* “Школы коммунизма” для японских военнопленных: Об идеологической обработке в советских лагерях // Россия и АТР. – 1993. – № 1. – С. 133-140; *Бондаренко Е.Ю.* Японские военнопленные на Дальнем Востоке России в послевоенные годы. — Владивосток, 1997 та ін.

30. *Базаров О.Д.* Японские военнопленные в Бурятии (1945-1948 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 / Иркутский гос. ун-т. – Иркутск, 1997; *Карасев С.В.* Японские военнопленные в Читинской области: 1945 - 1949 гг.: Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 / Иркут. гос. ун-т. – Иркутск, 2002; *Кузнецов С.И.* Японские военнопленные в СССР после второй мировой войны, 1945-1956 гг.: Дис. ...д-ра ист. наук: 07.00.02. – Иркутск, 1994; *Спиридонов М.Н.* Японские военнопленные в Красноярском крае (1945-1948 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 / Краснояр. гос. пед. ун-т. – Красноярск, 2001.

31. *Катасонова Е.Л.* Японские военнопленные в СССР: большая игра великих держав. – М., 2003.

32. *Ерин М.Е., Баранова Н.В.* Немцы в советском плену (По архивным материалам Ярославской области) // Отечественная история. – 1995. – № 6. С. 133-142; *Сидоров С.Г.* Организация питания военнопленных в СССР в 1941-1955 гг. // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4: История. Философия. – 1996. – Вып. 1; *Суржикова Н.В.* Военнопленные Второй мировой войны в Свердловской области // Высшая школа России в преддверии XXI века. Тез. докл. науч. студенческой конф., посвященной 70-летию со дня основания Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 1995. – С. 140-144; *Ее же.* Из истории лагеря № 476 для военнопленных Второй мировой войны // Первые уральские военно-исторические чтения. Матер. региональной науч. конф. - Екатеринбург, 1996. – С. 95-99.; *Ее же.* Военные преступники на Среднем Урале в 1949-1956 гг. //

Проблемы военного плена: история и современность. Матер. междунар. научно-практ. конф. – Вологда, 1997. – С. 234-236.

33. *Конасов В.Б.* Судьбы немецких военнопленных в СССР...– С.14.

34. *Безбородова И.В.* Организация трудоустройства военнопленных и интернированных в лагерях НКВД-МВД СССР в годы Второй мировой войны // Проблемы военного плена: история и современность. Матер. междунар. научно-практ. конф. – Вологда, 1997. – С. 51.

35. *Кузьмин С.И.* К вопросу об условиях содержания немецких военнопленных в СССР // Проблемы военного плена: история и современность. – С. 122.

36. *Всеволодов В.А.* Военнопленные 1941 г. (идеологические, правовые и военные аспекты проблемы) // Проблемы военного плена: история и современность. – С. 39.

37. *Пронин А.В.* Трагедия плена: гуманизм против бесчеловечности // Военно-исторический журнал. – 1998. – № 1. – С.94-96.

38. *Безбородова И.В.* Военнопленные второй мировой войны. Генералы вермахта в плену. – М., 1998.

39. *Хавкин Б.Л. И.В.Безбородова.* Военнопленные второй мировой войны. Генералы вермахта в плену. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 1998. – 208 с. – Рецензия на книгу // Новая и новейшая история. – 2000. – № 1. – С. 229-232.

40. *Chavkih B.* Die deutschen Kriegsgefangenen ih der Sowjetunion 1941-1955 // Forum fur osteuropaische Zeitgesch – 1997. – № 2.

41. *Безбородова И.В.* Иностранцы военнопленные и интернированные в СССР: из истории деятельности Управления по делам военнопленных и интернированных НКВД-МВД СССР в послевоенный период (1945-1951 гг.). // Отечественная история. 1997.- № 5; *Она же.* Дела персонального учета иностранных военнопленных как источник по истории деятельности управления по делам военнопленных и интернированных НКВД-МВД СССР. // Вестник архивиста. – 1997. – № 1(37).

42. *Безбородова И.В.* Управление по делам военнопленных и интернированных НКВД – МВД СССР, 1939 – 1953 гг.: Дис. ...канд. ист. наук: 07.00.02. – М., 1997.

43. *Елисеева Н.Е.* “Ответственность за смертность... возложить на начальников конвоїв” // Военно-исторический журнал. – 2000. – № 4. С. 71-77.

44. *Чудиновских Е.Н.* Военнопленные Второй мировой в Вятском крае // Отечественные архивы. – 2000. – № 2. – С. 98-100; *Суржикова Н.В.* Организация трудоустройства военнопленных Второй мировой войны на Среднем Урале // Урал индустриальный. Матер. второй региональной науч. конф. – Екатеринбург, 1998. – С. 157-160; *Ее же.* Архивно-следственные дела военнопленных как исторический источник (по материалам УГААО СО) // Орел шестого легиона. Тез. докл. студенческой научно-практ. конференции, посвященной 60-летию исторического факультета Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 1999. – С.109-113; *Ее же.* Иностранные военнопленные Второй мировой войны в воспоминаниях уральцев // Вторые военно-исторические чтения. Матер. региональной науч. конф. – Екатеринбург, 2000. – С. 82-84; *Ее же.* Иностранные военнопленные Второй мировой войны в Невьянске (1945-1947 гг.) // Первые Невьянские Демидовские чтения. Тез. докл. и сообщ. – Екатеринбург, 2000. – С. 67-69; *Ее же.* Иностранные военнопленные Второй мировой войны на Среднем Урале, 1942-1956 гг.: Дис. ...канд. ист. наук: 07.00.02. – Екатеринбург, 2001.

45. *Сидоров С.Г.* Организация питания военнопленных в СССР в 1941-1955 гг. // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4: История. Философия. – 1996. – Вып. 1; *Его же.* Труд военнопленных в СССР 1939-1956 гг. – Волгоград: Волгоградский государственный университет, 2001; *Его же.* Труд военнопленных в СССР, 1939 – 1956 гг.: Дис. ...д-ра ист. наук: 07.00.02. – Волгоград, 2001.

46. *Конасов В.Б., Терещук А.В.* “...Будут немедленно преданы суду военного трибунала...” (Из истории интернирования гражданского населения

Австрии, Болгарии, Венгрии, Германии, Румынии, Чехословакии и Югославии в 1944-1945 гг.) // Русское прошлое. – 1994. – № 5. – С. 317-337; *Кнышевский П.Н.* Государственный Комитет Обороны: методы мобилизации трудовых ресурсов // Вопросы истории. – 1994. – № 2; *Семиряга М.* Приказы о которых мы не знали // Новое время. – 1994. – № 15.

47. *Чухин И.И.* Интернированная юность. – М. – Петрозаводск, 1995.

48. *Полян П.М.* Интернированные немцы в СССР // Вопросы истории. – 2001. – № 8. – С. 113-123; *Его же.* “Вестарбайтеры”: Интернированные немцы в СССР: (Предыстория, история, география): Учеб. пособие для спецкурса. – Ставрополь, 1999; *Его же.* География принудительных миграций в СССР: Автореф. дис. ...д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Ин-т географии. – М., 1998.

49. *Конасов В.Б., Кузьминых А.Л.* Немецкие военнопленные в СССР: историография, библиография, справочно-понятийный аппарат. – Вологда, 2002.

50. *Смыкалин А.С.* Пенитенциарная система Советской России 1917-начала 60-х гг.: Историко-юридическое исследование: Дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.01. – Екатеринбург, 1998.

51. *Бичехвост А.Ф.* Репатриация советских и иностранных граждан: внутривнутриполитические и международные аспекты (1944-1953 гг.): Автореф. дис.... д-ра. ист. наук: 07.00.02 / Саратовский гос. ун-т. – Саратов, 1996.

52. *Brillen für Kriegsgefangene und Zivilinternierte.* – Genf: Internat. Komitee vom Roten Kreuz, 1943.

53. *Kriegsgefangen in Russland.* -Stuttgart: Kulturaufbau-Verl, 1946; *Kriegsgefangene in der Sowjetunion.* -Berlin : SWA-Verl., 1949.

54. *Maschke E. (Hg.).* Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges. 22 Bände. – München, 1962-1974.

55. *Bohme K.* Die deutschen Kriegsgefangenen in sowjetischer Hand: Eine Bilanz // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges / Wissenschaftl. Kommission f. Dt. Kriegsgefangenengeschichte. – München, 1966.

– Bd. X; *Cartellieri D.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion: Die Lagergesellschaft // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges / Wissenschaftl. Kommission f. Dt. Kriegsgefangenengeschichte. – Munchen, 1967. – Bd. XV; *Fleischhacher H.* Die deutschen Kriegsgefangenen in sowjetunion: Der Factor Hunger // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges / Wissenschaftl. Kommission f. Dt. Kriegsgefangenengeschichte. – Munchen, 1965. – Bd. 3(LI); *Ratza W.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion: Der Factor Arbeit // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges. – Bd. 4 (LXXIX). – Munchen, 1973; *Robel G.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion. – Bielefeld: Gleseking Antifa // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges. – Bd. 8(IX). – Munchen, 1974; *Schwarz W.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion: Aus d. kulturellen Leben // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges / Wissenschaftl. Kommission f. Dt. Kriegsgefangenengeschichte. – Munchen, 1969. – Bd. 6(LXVIII); *Maschke E.* Die deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges: eine Zusammenfassung // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges. Bd. 15(X). – Bielefeld: Giesecking, 1974.

56. *Карель П., Беддекер Г.* Немецкие военнопленные Второй мировой войны 1939-1945 гг. – М., 2004.

57. *Lang M.* Stalins Strafjustiz gegen deutsche Soldaten. Die Massenprozesse gegen deutsche Kriegsgefangene in den Jahren 1949 und 1950 in historischer Sicht. – Herford, 1981; *Lehmann A.* Gefangenschaft und Heimkehr. Deutche Kriegsgefangene in der Sowjetunion. – Munchen, 1986; *Sminh A.* Heimkehr aus dem Zweiten Weltkrieg. Die Entlassung der deutschen Kriegsgefangenen. – Stuttgart, 1985.

58. *Lehmann A.* Gefangenschaft und Heimkehr. Deutche Kriegsgefangene in der Sowjetunion. – Munchen, 1986.

59. *Zayas A.* Die Wehrmacht – Untersuchungsstelle. Deutsche Ermittlungen über alliierte Volkerrechtsverletzungen im Zweiten Weltkrieg, 3. Aufl. – München, 1980.

60. *Holte H. - H.* Der deutsche Überfall auf die Sowjetunion 1941. Text und Dokumentation. – Hannover, 1991.

61. *Zentner Chr., Bedurfig F. (Hrsg.)* Das Große Lexikon des Dritten Reiches. – München, 1985.

62. *Dehnel R.* Deutsche Kriegsgefangene im Gebiet Wologda 1942-1949. – Hamburg, 1995.

63. *Ihme-Tuchel B.* Die SED und die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion zwischen 1949 und 1955 // Deutschland Archiv. – 1994. – № 27. H. 5. – S. 490-583; *Karner S.* Im Archipel GUPVI. Kriegsgefangenschaft und Internierung in der Sowjetunion 1941-1956. – München, 1995.

64. Die Deutschen Vertreibungsverluste. Bevölkerungsbilanzen für die deutschen Vertreibungsgebiete 1939/50. – Wiesbaden, 1958; *Rhode G.* Phasen und Formen der Massenzwangswanderungen in Europa. – Die Vertriebenen in Westdeutschland. – Bd. 1. – Kiel, 1959; Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa. – Bd. 1-5. – Wolfenbüttel, 1953-1961; *Mitzka H.* Zur Geschichte der Massendeportationen von Ostdeutschen in die Sowjetunion im Jahre 1945. – Einhausen, 1987; Vertreibung und Vertreibungsverbrechen 1945-1978. Bericht des Bundesarchivs vom 28.05.1974. Archivalien und ausgewählte Erlebnisberichte. – Bonn, 1989; *Weber G., Weber-Schlenther R., Sill O., Kneer G.* Die Deportation von Siebenberger Sachsen in die Sowjetunion 1945-1949. – Bd. 1-3. – Köln-Weimar, 1996; Питання долі інтернованих осіб коротко розглядаються у відомій монографії С. Карнера “В архіпелазі ГУПВІ” (*Karner S.* Im Archipel GUPVI. Kriegsgefangenschaft und Internierung in der Sowjetunion 1941-1956. – München, 1995.)

65. *Scheuring B.* Freies Deutschland. Das Nationalkomitee und der Bund Deutscher Offiziere in der Sowjetunion 1943-1945. – München, 1960; *Fischer A.* Sowjetische Deutschlandpolitik im Zweiten Weltkrieg 1941-1945. – Stuttgart,

1975; *Kramarz J.* Claus Graf von Stauffenberg. - Dusseldorf, 1970.; *Frieser K.-H.* Krieg hinter Stachelraht. Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion und das Nationalkomitee "Fries Deutschland". – Mainz, 1981.

66. *Maurach R.* Die Kriegsverbrecherprozesse gegen deutsche Gefangene in der Sowjetunion. - Hamburg, 1950. – S. 78-87.

67. *Meissner B.* Sowjetunion und Haager LKO. – Hamburg, 1950; *Laun R.* Die Haager Landkriegsordnung. Das Ubereinkommen uber die Gesetze und Gebrauche des Landkrieges. – Wolfenbittel-Hannover, 1947.

68. *Frieser K.-H.* Krieg hinter Stacheldraht... – S. 31-32.

69. *Smith A.* Die "vermibte Million". Zum Schicksal deutscher Kriegsgefangener nach dem zweiten Weltkrieg. Schriftenreihe der Vierteljahreshefte fur Zeitgeschichte. Bd. 65. R. Oldenbourg Verlag GmbH. – Munchen, 1991.

70. Русская мысль. – 2001. – 8 ноября.

71. Retours d'URSS: Les prisonniers de guerre et les internes francaise dans les archives sovietiques 1945-1951. Coordonne par Catherine Klein-Gousseff. – Paris: CNRS Editiones, 2001. (Возвращение из СССР: военнопленные и интернированные французы по материалам советских архивов. 1945-1951. - Париж: Изд-во Национальной ассоциации исследовательских центров Франции, 2001.)

72. Во имя живых Помнить о погибших. Совместный интернациональный проект по выяснению судеб советских и немецких военнопленных и интернированных / Под ред. Н. Хаазе, А. Харитонов, К.-Д. Мюллера. – Дрезден: Типостудия ШумахерГейблер, 2003.

73. *Карпов В.* Пленники Сталина. Сибирское интернирование японской армии 1945 – 1956 гг. - К.–Львов, 1997; *Його ж.* Політична індокринія японських солдатів і офіцерів у радянському полоні (1945-1949 рр.) // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 1. – С. 67-79; *Його ж.* Політична обробка японських військовополонених в таборах та їх опір радянській системі цінностей (1945-1949 рр.) // Наукові записки: Зб. наук. статей

Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – Вип. LVI(56). – С. 214-221; *Його ж.* Репатріація японських військовополонених з СРСР в Японію (1946-1956 рр.) // Вісник історії. Збірник наукових статей Київської політехніки. – К., 2004. – Вип. 20; *Його ж.* Інтернування японської армії Збройними Силами СРСР в серпні 1945 року // Збірник наукових праць гуманітарного факультету Національної академії оборони України. – 2004. - № 2(39). – С. 22-28.

74. *Буцько О.В.* Військовополонені в СРСР (1941-1945 рр.) // Український історичний журнал. – 2000. – № 4. – С. 120-126; *Ее же.* Начало Великой Отечественной войны и первые немецкие военнопленные // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України: Ін-т історії України. – К., 2002. – Вип. 6. – С.108-111; *Ее же.* Продовольственное обеспечение немецких военнопленных в годы Великой Отечественной войны // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2003. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 168-172; *Ее же.* В идеологическом «котле»: настроения немецких военнопленных в советских лагерях (1941-1945 гг.) // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2004. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 118-128.

75. *Левикін В.В.* Про процес репатріації німецьких військовополонених з СРСР у 1945-1956 роках // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. Статей / НАН України Ін-т історії України. – К.,2003. - Вип. 7. – Ч. 2. – С. 190-199; *Його ж.* Перебування німецьких військовополонених у Радянському Союзі. Історіографія питання // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України Ін-т історії України. – К., 2004. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 114-124.

76. *Чайковський А.С.* Миттєвості історії. Вибране. – К., 2000. – С. 131-159; *Абаймов А.* Київський процес (1946) у спогадах мого діда // Історія в школі. – 2000. - № 11-12. – С. 19-28; *Абаймов В., Абраменко Л.* Київський

процес: невідомі сторінки судової справи // Історія в школі. – 2002. – № 1. – С. 9-12.

77. *Сергійчук В.* Новітня каторга. Військовополонені та інтерновані Другої світової війни в УРСР. – К., 2001.

78. *Король В.Ю.* Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941-1944 роках. – К., 2002. – С. 104-105.

79. *Потильчак О.В.* Використання праці німецьких військовополонених на відбудові міського господарства Києва у 1944 р. // Історія слов'янських народів: Актуальні проблеми дослідження. Вип.6. – Слов'янські народи у Другій світовій війні. Зб. наукових праць. – К., 2000. – С. 169-172; *Він же.* Становище німецьких військовополонених в СРСР у роки радянсько-німецької війни: документи Третього рейху свідчать // Соборність українських земель в контексті подій Другої світової війни. Зб. матеріалів загальноукраїнської наукової конференції 24-25 жовтня 2000 р. – Кривий Ріг, 2000. – С. 134-143; *Він же.* Полонені німецькі вояки в таборах на теренах України в 1944 році // Визвольний шлях. – 2000. – № 11. – С. 31 – 41; *Він же.* Полонені німці в таборах на території України (1944-1945 рр.) // Історія в школі. – 2002. – № 1. – С. 12-18; *Він же.* Використання німецьких військовополонених на відбудові вугільної та металургійної промисловості України в початковий період повоєнної реконструкції (1944-1945 рр.) // Історична наука: проблеми розвитку: Матеріали конференції. Новітня історія України. – Луганськ, 2002. – С. 174-179; *Він же.* До питання про використання військовополонених німців на відбудовчих роботах у Чернігові та області восени 1944 року // Література та культура Полісся. Вип. 17. / Відпов. ред. і упорядн. Г.В. Самойленко. – Ніжин, 2001. – С.224-225.

80. *Потильчак О.В.* Польські громадяни в радянських таборах для військовополонених (1939-1941 рр.) // Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. Зб. наук. праць / За ред. П.М. Чернеги. – К.-Краків, 2002. – С. 164-169; *Він же.* Польські вояки в советських таборах для військовополонених (До підсумків історичного вивчення

“Катинської справи”) // *Визвольний шлях*. – 2002. – Кн. 7. – С. 68 - 77.; *Він же*. Польські військовослужбовці в радянських таборах для військовополонених (1939-1940 рр.) // *Історія в школі*. – 2002. – № 7. – С. 9-13.

81. *Чайковский А.С.* Плен. За чужие и свои грехи (Военнопленные и интернированные в Украине 1939 – 1953 гг.). - К., 2002.

82. *Потильчак О.В.* Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939 - 1954). – К., 2004. – С. 27-32; *Його ж.* Проблема іноземних військовополонених Другої світової війни у радянській історіографії // *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. – 2004. – № 4. – С. 184-188; *Його ж.* Тема радянського військового полону часів Другої світової війни у сучасній російській історіографії // *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Зб. статей. Вип. 8. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 219-224; *Його ж.* Іноземні військовополонені Другої світової війни у радянських таборах на території України: до проблеми вітчизняної джерельної бази // *Студії з архівної справи та документознавства*. – 2004. – Т. 11. – 219-223 та ін.

83. *Потильчак О.В.* Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939-1954). – К., 2004. – С. 33-141; *Його ж.* Радянські табори військовополонених в Україні (1939-1954): організаційно-структурний аспект. – К., 2004; *Його ж.* Міжнародно-правове регулювання режиму військового полону у другій половині 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. і позиція радянського керівництва // *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. – 2005. – № 1. – С. 192-196 та ін.

84. *Потильчак О.* Інтернування іноземних громадян на територію України у 1945 р. // *Людина і політика*. – 2004. – № 5(35). – С. 42-51; *Його ж.* Табори для військовополонених та інтернованих в Україні у 1950-1954 рр.: організаційно-структурний аспект // *Історичний журнал*. – 2005. – № 2. – С. 30-38; *Його ж.* Радянські табори для військовополонених у визволеному Києві (1943-1944 рр.) // *Пам'ять століть*. – 2005. – № 2. – С. 145-152 та ін.

85. *Потильчак О.В.* Поховання іноземних військовополонених та інтернованих Другої світової війни в Україні. – К., 2004; *Його ж.* Поховання іноземних військовополонених Другої світової війни в Україні (50-70-ті роки ХХ ст.) // Історичний журнал. – 2004. – № 12. – С. 8-17 та ін.

86. Державний архів Міністерства внутрішніх справ України (далі – ДА МВС України), ф. 45, оп. 1. – спр. 206, прим. 78, арк. 1–1 зв.

87. Там само. – Арк. 2-6.

88. Там само. – Арк. 2-4.

89. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. фонду, т. 1, арк.154-157, 158-164.

90. Там само. Ф. 45, оп. 1, спр. 238, прим. 38. – Арк. 1-17.

91. Там само. – Арк. 2-17 (всі зв.)

92. Там само. – Ф.5. – оп.2, спр. фонду, т. 1, арк. 1, 49, 100, 109, 118, 125, 131.

93. Там само. – Арк. 134.

94. Там само. – Спр.359, арк. 1-226.

95. Там само. – спр. фонду, т. 1, арк. 213, 227.

96. Там само. – Арк. 251, 299-305.

97. Там само. – Арк. 249.

98. Там само. – Ф. 5, спр. фонду, т. 2. – арк. 1-2.

99. Там само. – Арк. 77.

100. Там само. – Арк. 113.

101. Там само. – Т. 1, арк. 123.

102. Там само. - Ф. 5, оп. 2, спр. 1–173, 175, 301, 315, 339.

103. Там само. – Спр. 177-181, 206-212, 240.

104. Там само. – Спр. 213, 241-262, 264-275, 277.

105. Там само. – Спр. 176, 182, 183, 199, 201-205, 214-219, 299-300, 302-306, 308, 314 237-239, 341, 360, 365, 371, 373, 376.

106. Там само. – Спр. 220, 221.

107. Там само. – Спр. 307, 316.

108. Там само. – Спр. 317-338, 359.

109. Там само. – Спр. 313, 366.
110. Там само. – Спр. 184-198, 222-235, 278-291, 309-311.
111. Там само. – Спр. 363, 367-368, 377.
112. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. Р-2, оп. 7, спр. 839, арк. 46-47; спр. 3105, арк. 5-7; 15-16; спр. 3126, арк. 102, спр. 3486, арк. 8, 9, 13, 15, 66, 69; спр. 4292, арк.12, 13, 22.; спр. 4673, арк.19 - 20, 23, 38-39, 58, 62-63, 65-66.
113. Там само. - Ф. Р-2, оп.7, спр. 4673, арк. 65.
114. Там само. - Ф. КМФ - 8, оп. 1, спр. 77, арк.23-54.
115. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф.1, оп. 23, ч.1, спр. 981, 982, 1102, 1104, 1391, 1477, 1829, 1830, 1832, 1848, 1850, 1925 – 1930, 1932, 1937, 2032, 2033, 2036-2039, 2052, 2192-2193, 2427, 3091, 3115-3120, 4034, 4587, 4589, 4621.
116. Там само. – Спр. 1830, арк. 8, 9, 14, 49-50, 52-53,59-61, 63; спр. 3063 та ін.
117. Там само. - Ф. 62., оп. 1. – спр. 1292, арк. 27; спр. 1519, арк. 181, 210.; спр. 1301, арк. 87; спр. 1299., арк. 23.; ф. 77, оп. 1, спр. 42., арк. 16, 65; ф. 133, оп. 1, спр. 9, арк. 3зв., 4-5, 7, 8зв., 10; ф. 112, оп. 1, спр. 27., арк. 68, 69, 87, 90; спр. 76., арк. 8-10; ф. 130, оп. 1, спр. 43, арк. 5-6; ф. 78, оп. 1, спр. 8, арк. 17-17 зв.; ф. 129, оп. 1. – спр. 9, арк. 18; ф. 103, оп. 1, спр. 1, арк. 207, 208; ф. 123, оп. 1, спр. 4, арк. 3 зв.; спр. 6, арк. 65 та ін.
118. Там само. – Ф. 1, оп. 23, спр. 937, арк. 11-14, 34-36.
119. Там само. – Спр. 585, арк. 16.; спр. 591, арк. 1.; спр. 983 та ін.
120. Там само. – Спр. 580. , арк. 2-4.
121. Там само. – Спр. 685, 940, 1449, 2034 та ін.
122. Там само. – Спр. 2437, 2445, 5027.
123. Женевская конвенция об обращении с военнопленными от 12 августа 1949 года // Женевские конвенции о защите жертв войны. – М., 1954. – С. 69-129; Международные отношения и внешняя политика СРСР. Сб. документов (1871-1957 гг.). – М., 1957; Международное право в избранных

документах / Сост. Л.А. Моджорян, В.К. Собакин / Отв. ред. В.Н. Дурденевский. В 3-х т. – М., 1957. – Т. 1-3; К истории первой Гаагской конференции 1899 г. Документы // Красный архив. – 1932. – Т. 1-2. – С. 64-96; Т. 5-6. – С. 49-79; *Коровин Е.А.* Международные договоры и акты нового времени. – М.-Ленинград, 1924; *Королев А.Г., Фрейфельд О.Н.* Международные отношения 1870-1918 гг. Сб. документов / Под ред. В.М. Хвостова. – М., 1940.; Конвенция о законах и обычаях сухопутной войны от 5 (18) октября 1907 года // Международное право в избранных документах. – М., 1957. – Т.3. – С. 41-46.

124. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранцы военнопленные второй мировой войны в СССР. Т. 24 (13). – М., 1996.

125. Военнопленные в СССР. 1939-1956. Документы и материалы / Под ред. М.М. Загорулько. – М., 2000.

126. *В.П.Козлов* Военнопленные в СССР. 1939-1956. Документы и материалы. М.: “Логос”, 2000. – 1118 с. – 2500 экз. – Рецензия на книгу // Отечественные архивы. – 2001. – № 1. – С. 95-96.

127. Русский архив: Великая Отечественная война. Немецкие военнопленные в СССР. Документы и материалы. 1941-1955 гг. Т. 24 (13-2 и 13-3) / Под общ. ред. В.А.Золотарева. – М., 1999, 2002.

128. Внутренние войска в Великой Отечественной войне. 1941-1945 гг. Документы и материалы. – М., 1975; Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сб. документов. В 2 кн. – М., 1995; За Германию – против Гитлера! Документы и материалы о создании и деятельности Национального комитета “Свободная Германия” и Союза немецких офицеров. – М., 1993; Київський процес. Документи та матеріали / Упор. Л.М. Абраменко. – К., 1995.

129. *Сергійчук В.* Новітня каторга. Військовополонені та інтерновані Другої світової війни в УРСР. – К., 2001.

130. Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів / Упор. В. Левикін (Серія

“Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки” – Вип. 6;
Серія “Некрополістика в Україні” – Вип. 2 (7)). – К., 2002.

Розділ 2

Проблема військовополонених напередодні

Другої світової війни й становлення системи радянського

військового полону

1. Большая Советская Энциклопедия. В 30-ти томах. / Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 3-е. – М., 1971. – Т. 5. – С. 693-694; Українська Радянська Енциклопедія. Вид 2-ге. – К., 1978. – С. 288.

2. Нюрнбергский процесс. Сб. материалов в 2-х т. Изд. 2-е исправ. и доп. – М., 1954. – Т. 1. – С. 437.

3. Конвенция о законах и обычаях сухопутной войны от 5 (18) октября 1907 г. // Международное право в избранных документах. – М., 1957. - Т. 3. – С. 41-47.

4. Там же. – С. 43.

5. Там же.

6. Там же. – С. 43-44.

7. Там же. – С. 44.

8. Там же. – С. 45.

9. Там же. – С. 46.

10. Там же.

11. Див.: Декреты Советской власти. – Т. 2. – М., 1959. – С. 224-225;
Барсуков М.И. Красный крест и Красный полумесяц СССР. Краткий исторический очерк. - М., 1946. – С.84-85.

12. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства РСФСР. – 1919. – С. 330.

13. История Советской России. Кн. 1: Т. 1-2. Большеви́стская революция. 1917-1923: Пер. с англ. / Предисл. Ненарокова А.П. – М., 1990. – С. 138.
14. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства РСФСР. – 1920. – С. 209.
15. *Похлебкин В.В.* Внешняя политика Руси, России и СССР. – М., 1998. - Вып. 2, Кн. 3. – С. 172.
16. *Нелипович С.Г.* “Вынуждены были подвергаться всевозможным истязаниям и издевательствам со стороны польских палачей” // Военно-исторический журнал. – 2001. – № 12. – С. 68.
17. *Коровин Е.А.* К пересмотру “Женевской Конвенции” // Советское право. – 1925. – № 3. – С. 52.
18. Там же. – С. 53-54.
19. Там же.
20. *Конасов В.Б.* Судьбы немецких военнопленных в СССР: дипломатические, правовые и политические аспекты проблемы. Очерки и документы. – С. 19.
21. *Сталин И.В.* Сочинения. – Т. 7. – М., 1947. – С. 275-276.
22. *Шапошников Б.М.* Мозг армии. – В 3-х томах. – М., 1927-1929; *Триандафиллов В.К.* Характер операций современных армий. – М., 1929.
23. *Конасов В.Б.* Указ. соч. – С. 20.
24. Там же.
25. Convention between the United States of America and other powers, relating to prisoners of war. Signed at Geneva, July 27, 1929; ratification advised by the Senate, January 7, 1932; ratified by the President, January 16, 1932, ratification of the United States of America deposited with the Government of Switzerland, February 4, 1932; proclaimed, August 4, 1932. // <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva02.htm>
26. Правда. – 1929. – 1 августа.
27. *Конасов В.Б.* Указ. соч. – С. 21.

28. Там же.
29. Там же.
30. *Иванович К.Б.* “Существующие до сих пор правила...отемняются”
// Военно-исторический журнал. – 1991. – № 11. - С. 41.
31. *Осипов С.Н.* Осень 1939 года: к вопросу о польских военнопленных
// Военно-исторический журнал. – 1990. – № 3. – С. 40.
32. *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 34.
33. *Зоря Ю.Н.* Нюрнбергский бумеранг. Документы и материалы // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 6. – С. 47; *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 30.
34. Там же.
35. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 54, арк. 30-35.
36. Російський дослідник С.М.Осіпов у статті, опублікованій на сторінках “Военно-исторического журнала”, посилаючись при цьому на документи Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації, вказує на 10 таких таборів. Цікаво, що у цитованих автором документах відсутня розрахункова чисельність двох не згадуваних у наказі Л. Берії № 0308 від 19.09.1939 р. таборів – Грязовецького та Вологодського. (Див.: *Осипов С.Н.* Осень 1939 года: к вопросу о польских военнопленных // Военно-исторический журнал. - 1990. – № 3. – С. 40.)
37. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 54, арк. 30-31.
38. Там само. – Арк. 32-33.
39. Там само.
40. Там само. – Арк. 33-35.
41. *Осипов С.Н.* Указ. ст. – С. 40; *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 32.
42. *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 31.
43. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР.Т.24 (13). – С. 15-19.
44. Там же.
45. Там же. – С. 21.

46. Там же. – С. 22-23

47. Convention between the United States of America and other powers, relating to prisoners of war. Signed at Geneva, July 27, 1929; ratification advised by the Senate, January 7, 1982; ratified by the President, January 16, 1982, ratification of the United States of America deposited with the Government of Switzerland, February 4, 1982; proclaimed, August 4, 1932. // <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva02.htm>

48. Директива Народного комиссара внутренних дел Союза ССР “По оперативно-чекистскому обслуживанию военнопленных в лагерях НКВД СССР” // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 6. – С. 50-51.

49. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 51, арк.124-127.

50. Серед них: Южський табір в Іванівській області на 5000 полонених; Юхнівський (Смоленська область) – 4000 осіб; Темниківський (Мордовська АРСР) на 6000 бранців; Грязовецький табір у Вологодській області розрахунковою чисельністю 2500 військовополонених; “Карлаг” НКВС – 5000 осіб. (За даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 51, арк.126-127.)

51. Там само. – Арк. 126.

52. Там само. – Спр. 54. – Арк. 34-35.

53. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. Т.24 (13). – С. 25-29.

54. Там же. – С. 29-31.

55. Там же. – С.31-32.

56. *Конасов В.Б.* Указ. соч. – С. 21-22.

57. Катинская драма: Козельск, Старобельск, Осташков: судьба интернированных польских военнослужащих. – М., 1991. – С. 79.

58. *Конасов В.Б.* Указ. соч. – С. 22.

59. Там же.

60. *Осипов С.Н.* Указ ст. – С. 41.

61. Там же.

62. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 54, арк. 42-43.

63. *Осипов С.Н.* Указ ст. – С. 41.
64. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 50, арк. 218-220.
65. *Осипов С.Н.* Указ. ст. - С. 41.
66. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 73, арк. 80-82.
67. *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 338.
68. Справка о военнопленных поляках содержащихся в лагерях НКВД в 1939 – 1941 гг. // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 6. – С. 52-53.
69. *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 339.
70. Докладная записка начальника Управления НКВД СССР по делам военнопленных Народному комиссару внутренних дел СССР от 20 февраля 1940 г. // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 6. – С.52-53.
71. Политдонесение комиссара Управления НКВД СССР по делам военнопленных заместителю Народного комиссара внутренних дел СССР // Там же. – С. 54.
72. *Бублик М.* Бранці Старобільського монастиря // Україна молода. – 2003. – 16 вересня.
73. Сводка о наличии военнопленных и интернированных содержащихся в лагере НКВД на 23 июля 1940 г. // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 6. – С. 53.
74. Сводка на № 10/8 от 3/IX. – 1940 г. // Там же. – С. 57; Акт об уничтожении архивных дел особого отделения Старобельского лагеря НКВД // Там же.
75. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 73, арк. 116.
76. Там само. – Спр. 75, арк. 11.
77. Справка по Козельскому, Юхновскому, Грязовецкому и Суздальскому лагерям НКВД для военнопленных // Военно- исторический журнал. – 1990. – № 6. – С. 52.
78. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 75, арк. 54.
79. Там само. – Арк. 120.
80. *Бублик М.* Вказ. ст.

81. Сводка о наличии военнопленных и интернированных содержащихся в лагере НКВД на 23 июля 1940 г. // Военно- исторический журнал. – 1990. – № 6. – С. 53.

82. Справка о военнопленных поляках, содержащихся в лагерях НКВД в 1939-1941 гг. // Там же. – С. 52.

83. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 162, арк. 24.

84. Конвенция о законах и обычаях сухопутной войны от 5 (18) октября 1907 г. // Международное право в избранных документах .- М.,1957. – Т.3. – С. 41-47; Convention between the United States of America and other powers, relating to prisoners of war. Signed at Geneva, July 27, 1929; ratification advised by the Senate, January 7, 1982; ratified by the President, January 16, 1982, ratification of the United States of America deposited with the Government of Switzerland, February 4, 1982; proclaimed, August 4 - 1932. // <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva02.htm>

85. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 162, арк. 24.

86. Там само. – Арк. 25-26зв.

87. Там само. – Арк. 25-25зв.

88. Там само. - Арк. 23.

89. *Конасов В.Б.* Судьбы немецких военнопленных в СССР: дипломатические, правовые и политические аспекты проблемы. Очерки и документы. – С. 25.

90. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранцы военнопленные второй мировой войны в СССР.Т. 24 (13). – С. 41.

91. Там же. – С. 41-45.

92. Там же. – С. 46-51.

93. *Якушевский А.* Расстрел на клеверном поле // Новое время. – 1993. - № 25. – С. 40.

94. ЦДАВО України, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 77, арк. 24.

95. *Якушевский А.* Указ. ст. – С. 41.

96. Там же. – С. 41-42.

97. ЦДАВО України, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 77, арк. 24.
98. Якушевский А. Указ ст. - С. 42.
99. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. Т. 24 (13). – С. 65-66.
100. Там же. – С. 53-58.
101. Там же. – С. 61-62, 63.
102. Чайковский А.С. Указ. соч. – С. 45.
103. Там же. – С. 43.
104. Елисеева Н.Е. Указ. ст. – С. 74-75.
105. Чудиновских Е.Н. Военнопленные Второй мировой в Вятском крае // Отечественные архивы. – 2000. – № 2. – С. 98-99.
106. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 78-80.
107. Там же. – С. 117.
108. Там же. – С. 117-120.
109. Там же. – С. 123-124.
110. Там же.
111. Там же. – С. 125.
112. Там же. – С. 125-126.
113. Там же. – С. 127-129.
114. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 110, прим. 11, арк.1-1зв.
115. Чайковский А.С. Указ. соч. – С. 46.
116. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 114.
117. Там же. – С. 115-116.
118. Там же. - С. 391.
119. Там же. - С. 130-132.
120. Чайковский А.С. Указ. соч. – С. 44.

121. *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 44; *Карпов В.* Пленники Сталина. Сибирское интернирование японской армии. 1945-1956 гг. – К.-Львов, 1997. – С. 49.
122. *Карпов В.* Указ. соч. – С. 51
123. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 124, прим. 29, арк.1-1зв.
124. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. - С. 140.
125. Там же. – С. 142.
126. *Буцько О.В.* Військовополонені в СРСР (1941-1945 рр.) // Український історичний журнал. – 2000. – № 4. – С. 121.
127. *Чайковский А.С.* Указ. соч. - С. 42.
128. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 51-52.
129. *Елисеєва Н.Е.* «Ответственность за смертность...возложить на начальников конвоев» // Военно-исторический журнал. – 2000. – № 4. – С. 72-73.
130. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 110, прим. 17, арк. 6-7зв.
131. *Чайковский А.С.* Указ соч. – С. 43, 49, 50, 51, 52, 53.

Розділ 3

Табори для військовополонених на території України у 1943-1954 рр.

1. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 110, прим. 57, арк. 1-1зв.
2. Там само. – Прим. 69, арк. 2-б.
3. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 580, арк. 2.
4. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 114-115.
5. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 65, арк. 1-1зв.

6. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранцы военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 114.

7. Чайковский А.С. Указ. соч. – С. 215-216.

8. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 38, арк. 1; прим. 52, арк. 1; прим. 71, арк. 1; прим. 114, арк. 1зв.

9. Там само. – Ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 20.

10. Там само. – Спр. 121, прим. 11, арк. 1.

11. Там само. – Прим. 32, арк. 1.

12. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 67, арк. 1.

13. Там само. – Спр. 70, прим. 19, арк. 1-2.

14. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 36, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 70, прим. 30, арк. 1.

15. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 70, прим. 17, арк. 1-3.

16. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 25, арк. 1; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 982, арк. 1-2.

17. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 982, арк. 5.

18. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 32, арк. 1.

19. Там само. – Прим. 92, арк. 1.

20. Там само. – Прим. 116, арк. 1-1зв.

21. Там само. – Спр. 123, прим. 41, арк. 1.

22. Там само. – Прим. 52, арк. 1-1зв.

23. Там само. – Прим. 70, арк. 1.

24. Там само. – Прим. 114, арк. 1зв.; прим. 115, арк. 1.

25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1830, арк. 31.

26. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 27, арк. 1.

27. Там само. – Прим. 71, арк. 1.; прим. 73, арк. 1-1зв.; прим. 78, арк. 1-1зв.

28. Там само. – Прим. 89, арк. 1-1зв.; прим. 90, арк. 1-1зв.

29. Там само. – Прим. 91, арк. 1; прим. 101, арк. 1.

30. Там само. – Прим. 104, арк. 1 – 2зв.

31. Там само. – Прим. 113, арк. 1.
32. Там само. – Прим. 117, арк. 1.
33. Там само. – Спр. 123, прим. 7, арк.1-1зв.; прим. 40, арк. 1-1зв.
- 34 Там само. – Спр. 121, прим. 114, арк. 1-1зв.; спр. 123, прим. 17, арк. 1.
35. Там само. – Прим. 16, арк. 1-1зв.
36. Там само. – Спр. 123, прим. 45, арк. 1-3.
37. Там само. – Прим. 50, арк. 1; прим. 55, арк. 1.
38. Там само. – Прим. 54, арк. 1.
39. Там само. – Прим. 62, арк. 1-2зв.
40. Там само. – Прим. 109, арк. 1зв.-2.
41. Там само. – Прим. 75, арк. 1.; прим. 74, арк. 1.
42. Там само. – Прим. 92, арк. 1-1зв.
43. Там само. – Прим. 113, арк. 1.
44. Там само. – Прим. 110, арк. 1-3.
45. ЦДАГО України, ф.1, оп. 23, спр. 1830, арк. 30.
46. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 72, арк. 1-1зв.; спр. 123, прим. 114, арк. 1.
47. Там само. – Спр. 121, прим. 94, арк. 1-1зв.; прим. 118, арк. 1; спр. 123, прим. 53, арк. 1.
48. Там само. – Прим. 102, арк. 1-1зв.
49. Там само. – Прим. 103, арк. 1-1зв.; спр. 123, прим. 6, арк. 1; прим. 123, арк. 1-1зв.
50. Там само. – Прим. 51, арк. 1-1зв.
51. Там само. – Спр. 123, прим. 24, арк. 1-1зв.; прим. 68, арк. 1; прим. 69, арк. 1-1зв.
52. Там само. – Спр. 123, прим. 99, арк. 1-1зв.; прим. 105. – арк. 1-1зв.
53. Там само. – Прим. 47, арк. 1-1зв.; прим. 48, арк. 1-1зв.
54. Там само. – Прим. 121, арк.1-1зв.; спр. 135, прим. 26, арк. 1-1зв.
55. Там само. – Прим. 111, арк. 1-1зв.

56. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45. – оп. 1, спр. 121, 123.

57. Там само. – Спр. 135, прим. 4, арк. 1.

58. Там само. - Ф. 46, оп.1, спр. 82, арк. 33-35, 46-51.

59. Там само. – Арк. 33, 36-40.

60. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 4, арк. 1зв.-2зв.

61. Там само. – Прим. 1, арк. 1-2; Прим. 2, арк. 1-2; прим. 5, арк. 1-1зв.

62. Там само. – Прим. 3, арк. 1-1зв.

63. Там само. – Прим. 7, арк. 1-2.

64. Там само. – Прим. 25, арк. 1; прим. 26, арк. 1; прим. 27, арк. 1-1зв.; прим. 28, арк.1; прим. 29, арк. 1-2зв.; прим. 35, арк. 1-1зв.; прим. 36, арк.1; прим. 37, арк. 1; прим. 38, арк.1-1зв.; прим. 39, арк. 1-1зв.; прим. 64, арк. 1.

65. *Гуркин В.В., Круглов А.И.* Кровавая расплата агрессора. Потери фашистской германии и ее союзников на советско-германском фронте превышают 10 миллионов человек // Военно–исторический журнал. – 1996. – № 3. – С. 34, 36.

66 ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 50, арк. 1-1зв.

67. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1830, арк. 29-32.

68. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 68, арк.1-1зв.

69. Там само. – Прим. 70, арк. 1-1зв.; прим. 72, арк. 1-1зв.

70. Там само. – Прим. 75, арк. 1-1 зв.

71. Там само. – Прим. 83, арк. 1-1зв.

72. Там само. – Спр. 137, прим. 31, арк. 1-1зв.

73. Там само. - Прим. 73, арк. 1зв.

74. Там само. - Спр. 138, прим. 54, арк. 1-3зв.

75. Там само. – Спр. 135, прим. 90, арк. 1.

76. Там само. – Прим. 120, арк. 1-1зв.

77. Там само. – Прим. 128, арк. 1-1зв.

78. Там само. – Спр. 138, прим. 12, арк. 1-1зв.

79. Там само. – Спр. 137, прим. 34, арк. 1-1зв.

80. Там само. – Прим. 79, арк. 1.
81. Там само. – Прим. 44, арк. 1.
82. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 44, 64, 65, 71, 75-81, 89, 91, 93-95, 97, 100-102, 105, 106, 113-122, 126 – 128, 131; спр. 137, прим. 2, 12 – 15, 17, 20 – 27, 30 – 36, 40, 43, 45-51, 53-57, 65, 68, 69, 73, 76, 80.
83. *Гуркин В.В., Круглов А.И.* Указ. ст. – С. 33.
84. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 137, прим. 69, арк. 1 -3.
85. Там само. - Спр. 138, прим. 6, арк. 1-1зв.; прим. 7, арк. 1; прим. 12, арк. 1-1зв.; прим. 13, арк. 1-1зв.; прим. 18, арк. 1-1зв.; прим. 54, арк. 1-3зв.
86. Там само. – Прим. 56, арк. 1-22.
87. Там само. – Арк. 1.
88. ДА МВС України, ф. 46, оп. 1, спр. 91, прим. 20, арк. 1-8.
89. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 152, прим. 6, арк. 1-1зв.
90. Там само. – Прим. 5, арк. 1.
91. Там само. – Прим.15, арк. 1.
92. 20 квітня 1946 р Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову № 904-378сс “Про будівництво та реконструкцію автошляхів Міністерством внутрішніх справ СРСР у 1946 – 1950 рр.”
- 93 Там само. – Прим. 17, арк. 1.
94. Там само. – Прим.16, арк. 1.
95. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 199, арк. 97, 98, 99, 100, 101.
96. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45. оп. 1, спр. 152, прим. 32, арк. 1; прим. 33, арк. 1; прим. 34, арк. 1; прим. 35, арк. 1; прим. 36, арк. 1; прим. 37, арк. 1; прим. 38, арк. 1; прим. 44, арк. 3; прим. 47, арк. 1; прим. 55, арк. 1; прим. 60, арк. 1; прим. 64, арк. 1; прим. 65, арк. 1; прим. 78, арк. 1; прим. 88, арк. 1; прим. 90, арк. 1; прим. 95, арк. 1; прим. 112, арк. 1; спр. 154, прим. 14, арк.1; прим. 17, арк. 1; прим. 19, арк. 1; прим. 20, арк. 1; прим. 22, арк. 1; прим. 28, арк. 1.
97. Там само. – Спр. 152, прим. 32, арк. 1; прим. 64, арк. 1.

98. Там само. – Прим. 78, арк. 1.
99. Там само. – Прим. 35, арк. 1; спр. 154, прим. 17, арк. 1; прим. 20, арк. 1.; прим. 22, арк. 1.
100. Там само. – Спр. 152, прим. 37, арк. 1; прим. 55, арк. 1.
101. Там само. – Прим.112, арк. 1.
102. Там само. – Прим. 90, арк. 1.
103. Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів / Упор. В. Левикін (Серія “Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки” – Вип. 6.; Серія “Некрополістика в Україні” – Вип. 2 (7)). – С. 36-37.
104. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 152, прим. 44, арк. 1-2.
105. Там само. – Прим. 34, арк. 1.
106. Там само. – Спр. 154, прим.14, арк. 1.
107. Там само. – Спр. 152, прим. 47, арк. 1.
108. Там само. – Спр. 154, прим. 46, арк. 1-26.
109. Там само. – Прим. 59, арк. 1.
110. Там само – Ф. 46, оп. 1, спр. 92, прим. 8, арк. 1-4.
111. Там само. – Ф. 83, оп.1, спр. 228, арк. 6, 21, 23, 25, 26, 27, 38-39, 43, 47, 48-51; ф. 5, оп. 1, спр. 237, арк. 190.
112. У доповідній МВС УРСР від 19 січня 1948 р. йдеться про 82 розформованих та 113 створених протягом року відділень у таборах на території України (За даними: ДА МВС України, ф. 5, оп. 1, спр. 237, арк. 191). На наш погляд подібні розбіжності у цифрах викликані тим, що до числа ліквідованих табірних відділень чиновники республіканського МВС зарахували і підрозділи передані новоутвореним табороам №№ 470, 471, 472, 473 та 474, а до шеругу організованих – табірні відділення передані останнім зі складу таборів №№ 144, 242 та 280. Проте за своїм змістом це була типова структурна реорганізація існуючої в Україні системи таборів і їхніх відділень.

113. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 168, 170.
114. Там само. – Спр. 168, прим. 3, арк. 1-2.
115. Там само. – Прим. 38, арк. 1.; спр. 170, прим. 59, арк. 1; прим. 89, арк. 2.
116. Там само. – Спр. 168, прим. 5, арк.1.
117. Там само. – Прим. 31, арк. 1; прим. 53, арк. 1; прим. 64, арк. 1.
118. Там само. – Прим. 32, арк. 1.
119. Там само. – Прим. 67, арк. 1.
120. Там само. – Прим. 61, арк. 1, 6.
121. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 237, арк. 191.
122. Там само. – Ф.45, оп. 1, спр. 168, прим. 96, арк. 1-2.
123. Там само. – Спр. 170, прим. 9, арк. 1 – 4.
124. Там само. – Прим. 12, арк. 1.; прим. 14, арк. 1; прим. 24, арк. 1-2; прим. 82, арк.1-3.
125. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 104, арк. 4-5.
126. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 170, прим. 45, арк. 1-6.
127. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 104, арк. 141-142.
128. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 170, прим. 50, арк. 1; прим. 65, арк. 1.
129. Там само. – Прим. 56, арк.1-8.
130. Там само. – Прим. 60, арк. 1.
131. Там само. – Прим. 53, арк. 1-5.
132. Там само. – Прим. 62, арк. 1-4.
133. Там само. – Прим.69, арк. 1-3.
134. Там само. – Прим. 87, арк. 1-7.
135. Там само. - Прим. 106, арк.1-3.
136. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 237, арк. 190.
137. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 162, арк. 41зв.
138. Там само. – Арк. 42.
139. Там само. – Спр. 170, прим. 4, арк. 1-4.

140. Там само. – Прим. 34, арк. 1-2.
141. Там само. – Спр. 190, прим. 39, арк. 1-2.
142. Там само. – Прим. 31, арк. 1.
143. Там само. – Прим. 60, арк. 1.
144. Там само. – Прим. 61, арк. 1-2.
145. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранцы военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 479.
146. ДА МВС України, ф. 5, оп. 1, спр. 299, арк. 3, 66, 90.
147. Там само. – Арк. 2; ф. 45, оп. 1, спр. 190, прим. 9, арк. 8; прим. 51, арк. 1; прим. 54, арк. 1-2; спр. 194, прим. 1, арк. 2.
148. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 190, прим. 63, арк. 1.
149. Там само. – Ф. 5, оп. 1, спр. 299, арк. 66.
150. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 192, прим. 11, арк. 1-3; ф. 46, оп. 1, спр. 116, прим. 5, арк. 1-12.
151. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 192, прим. 17, арк. 1.
152. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 116, арк. 455-457.
153. Там само. – Ф. 5, оп. 1, спр. 299, арк. 89-90.
154. Там само. Ф. 45, оп. 1, спр. 193, прим. 37, арк. 1-2; прим. 38, арк. 1-2; прим. 41, арк. 1-2; прим. 48, арк. 1.; прим. 54, арк. 1-2; прим. 57, арк. 1-2; прим. 58, арк. 1-2; прим. 60, арк. 1-2; прим. 65, арк. 1-2; прим. 71, арк. 1; прим. 74, арк. 1-2; прим. 78, арк. 1-2; прим. 91, арк. 1-3.
155. Там само. – Прим. 77, арк. 1-2.
156. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 116, прим. 107, арк. 1-8.
157. Там само. – Ф. 5, оп. 1, спр. 299, арк. 2, 66, 90; ф. 45, оп. 1, спр. 193, прим. 84, арк. 2; прим. 85, арк. 2.
158. Там само. – Ф. 5, оп. 1, спр. 299, арк. 2.
159. Відповідно до постанови РМ СРСР № 3551-1442с від 22 вересня 1948 р., будівництво асфальто-бетонного автошляху Москва–Харків–Сімферополь було цілковито покладено на МВС СРСР. Термін закінчення

будівництва визначено червнем 1950 р. (ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 193, прим. 18, арк. 1).

160. Там само. – Спр. 190, прим. 40, арк. 1-2.

161. Там само. – Прим. 84, арк. 1-5; прим. 85, арк. 1-5.

162. Там само. – Спр. 192, прим. 7, арк. 1-2; прим. 30, арк. 1-2; спр. 193, прим. 12, арк. 2; прим. 71, арк. 1.

163. Там само. – Прим. 62, арк. 1-2.

164. Там само. – Спр. 193, прим. 25, арк. 2.

165. Там само. – Прим. 81, арк. 1-5; прим. 85, арк. 1-5.

166. Там само. – Спр. 190, прим. 9, арк. 3; прим. 66, арк. 1; спр. 193, прим. 27, арк. 1; прим. 34, арк. 1-2; прим. 41, арк. 2; прим. 52, арк. 1; прим. 88, арк. 1; прим. 89, арк. 1.

167. Там само. – Спр. 193, прим. 46, арк. 1.

168. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 313, арк. 1-5, 16-18.

169. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 213, прим. 29, арк. 1-9; Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранцы военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 500-501, 510-513.

170. ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 313, арк. 12 - 13, 14, 15, 33, 43.

171. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 215, прим. 72., арк. 1-9.

172. Там само. – Спр. 213, прим. 9, арк. 1-3; прим. 25, арк. 1-3; спр. 215, прим. 16, арк. 1-2; прим. 25, арк. 1-2; прим. 46, арк. 1-2; прим. 67, арк. 1-2; прим. 89, арк. 1-2.

173. Підраховано за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 213, прим. 7-102; спр. 215, прим. 1-119.

174. Там само. – Спр. 215, прим. 17, арк. 1-2; спр. 213, прим. 78, арк. 1; прим. 85, арк. 1.

175. Там само. – Спр. 213, прим. 45, арк. 1; прим. 70, арк. 1; прим. 101, арк. 1; спр. 215, прим. 38, арк. 1-2.

176. Там само. - Спр. 213, прим. 96, арк. 1-2; прим. 98, арк. 1-2; прим. 87, арк. 1-2; прим. 92, арк. 1-2; спр. 215, прим. 1, арк. 1; прим. 27, арк. 1; ф. 5, оп. 2, спр. 314, арк. 246.

177. Там само. – Спр. 213, прим. 16, арк. 1.

178. Там само. – Спр. 213, прим. 17, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 135, прим. 20, арк. 1-2; ф. 45, оп. 1, спр. 213, прим. 21, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 135, прим. 29, арк. 1; ф. 45, оп. 1, спр. 213, прим. 40, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 135, прим. 35, арк. 1.

179. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 215, прим. 34, арк. 1-5.; ф. 46, оп. 1, спр. 136, арк. 91-98.

180. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 235, прим. 2, арк. 1 - 6.; прим. 3, арк. 1-2; прим. 4, арк. 1-2; прим. 9, арк. 1-2; прим. 15, арк. 1-2; прим. 19, арк. 1-2, прим. 47, арк. 1-2; прим. 62, арк. 1.

181. Там само. – Прим. 10, арк. 1, прим. 33, арк. 1-2; ф. 46, оп. 1, спр. 148, арк. 331-333.

182. Там само. – Ф. 45, прим. 45, арк. 1-7.

183. Правда. – 1950. – 5 мая.; Известия. – 1950. – 5 мая.

184. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 530-531.

185. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 237, прим. 56, арк. 1-2, спр. 240, прим. 21, арк. 1-3; Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 530-531.

186. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 533-534.

187. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 235, прим. 47, арк. 1-2; спр. 237, прим. 4, арк. 1; прим. 6, арк. 1-2; прим. 47, арк. 1.

188. Там само. – Спр. 237, прим. 51, арк. 1; прим. 65, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 150, арк. 74-75 зв., 77-79; арк. 241-242.

189. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 237, прим. 62, арк. 1-2; ф. 46, оп. 1, спр. 150, арк. 251-277.

190. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 237, прим. 80, арк. 1-2; ф. 46, оп. 1, спр. 150, арк. 331; спр. 162, прим. 2, арк. 1; прим. 25, арк. 1-3.
191. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 254, прим. 14, арк. 1-2; прим. 34, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 162, прим. 26, арк. 1; прим. 45, арк. 1.
192. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 254, прим. 18, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 162, прим. 32, арк. 1-2.
193. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 254, прим. 65, арк. 1.
194. Там само. – Прим. 25, арк. 1-5.
195. Там само. – Спр. 256, прим. 1, арк. 1-2; прим. 26, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 163, прим. 19, арк. 1-3.
196. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 256, прим. 11, арк. 1-2; ф. 46, оп. 1, спр. 163, прим. 20, арк. 1-3.
197. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 277, прим. 64, арк. 1-2; ф. 46, оп. 1, спр. 180, прим. 37, арк. 1-3.
198. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 196, арк. 2.
199. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 297, арк. 236-240; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 2821, арк. 169-170.
200. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 3603, арк. 4-5.
201. Там само. – Арк. 32, 55.
202. ДА МВС України, ф. 7, оп. 1, спр. 539, арк. 35-35 зв., 49.
203. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 311, арк. 18-19, 194, 195-197; ф. 46, оп. 1, спр. 211, арк. 44-45, 173-179.
204. Там само. – ф. 7, оп. 1, спр. 539, арк. 55.
205. Там само. – Арк. 72, 75, 99.
206. Там само. – Арк. 2.; ДА МВС України, ф. 7, оп. 1, спр. 539, арк. 82, 91.
207. Там само.– Ф. 45, оп. 1, спр. 311, арк. 18.
208. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 539, арк. 109, 113, 115, 128, 137.
209. Там само. – Арк. 19, 194, 195 - 197.
210. Там само. – Арк. 184.

211. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 539, арк. 207, 238.

212. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 316, арк. 118-119; ф. 46, оп. 1, спр. 211, арк. 352; ф. 7, оп. 1, спр. 540, арк. 73-76.

Розділ 4

Режимні установи примусової праці інтернованих в Українській РСР у повоєнний період

1. *Лехин И.В., Струве М.Э.* Краткий политический словарь. – М., 1969. – С. 130.

2. *Полян П.М.* Интернированные немцы в СССР // Вопросы истории. – 2001. – № 8. – С. 113; *Его же.* “Репатриации трудом”: мотивы и предистория послевоенного трудоустройства «интернированных и мобилизованных» - немецких гражданских лиц в СССР // Проблемы военного плена: история и современность. Международно-практическая конференция (Вологда 23-25 октября 1997 г.). – Вологда, 1997. – Ч. 2. – С. 59-67.

3. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 107, прим. 16, арк. 1-1 зв.

4. *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 68.

5. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 116, арк. 1-25.

6. *Полян П.М.* Указ. ст. – С. 113.

7. Цит. за: *Чайковский А.С.* Указ соч. – С. 368.

8. *Полян П.М.* Указ. ст. – С. 114.

9. Там же.

10. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1830, арк. 15.

11. Там само. – Арк. 31.

12. Там само. – Арк. 6.

13. Там само. – Спр. 1829, арк. 1.

14 Там само. – Спр. 1830, арк. 6.

15 Там само. – Арк. 28-28 зв.

- 16 Там само. – Арк. 28 зв.
- 17 *Кнышевский П.Н.* Государственный комитет обороны: методы мобилизации трудовых ресурсов // Вопросы истории, 1994. – № 2. – С. 60, 65.
- 18 ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1830, арк. 15; ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 15, арк. 1-4.
19. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 20, арк. 1-1 зв.
20. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1830, арк. 10.
21. Там само. – Арк. 10, 13.
22. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 19, арк. 1-1 зв.
23. Там само. – Спр. 146, арк. 36
24. *Чайковский А.С.* Указ. соч. - С. 51, 67.
25. *Полян П.М.* Интернированные немцы в СССР // Вопросы истории. – 2001. – № 8. – С. 114-115.
26. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1830, арк. 33.
27. Там само. – Арк. 1.
28. Там само. – Арк. 19.
29. Там само. – Арк. 22-23.
30. Там само. – Арк. 15-16.
- 31 Там само. – Арк. 17-19 зв.
- 32 Там само. – Спр. 1926, арк. 48, 191.
33. Там само. – Спр. 1927, арк. 140зв.
34. Там само. – Спр. 1932, арк. 44, 57 – 57 зв., 73, 87.
35. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1830, арк. 31.
36. Там само. – Арк. 32-33.
37. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 4, арк. 3-4.
38. Там само. – Арк. 4 зв.-5 зв.
39. Там само. – Арк. 3-4.
40. *Чайковский А.С.* Указ. соч. – С. 116.
41. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 74, арк. 1-2.

42. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранцы военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 197.
43. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 60, арк. 1-4.
44. Там само. – Прим. 73, арк. 1-1 зв.
45. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, ч.1, спр. 3063, арк. 10.
46. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 60, арк. 1 зв., 2, 3 зв.; прим. 73, арк. 1 зв.
47. Там само. – Прим. 124, арк. 1-4.
48. Там само. – Прим. 125, арк. 3.
49. Там само. – Спр. 137, прим. 18, арк. 1.
50. Там само. – Арк. 2-3.
51. Там само. – Прим. 70, арк. 1.
52. *Полян П.М.* Указ. ст. - С. 117-118.
53. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 138, прим. 28, арк. 1; прим. 34, арк. 1, прим. 41, арк. 1.
54. Там само. – Прим. 38, арк. 1.
55. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 199, арк. 129.
56. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 199, арк. 129.
57. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 152, прим. 51, арк. 1; прим. 58, арк. 1; прим. 94, арк. 1; спр. 154, прим. 10, арк. 1; прим. 11, арк. 1; прим. 16, арк. 1; прим. 21, арк. 1; прим. 33, арк. 1; прим. 37, арк. 1; прим. 38, арк. 1; прим. 42, арк. 1.
58. Там само. – Спр. 152, прим. 51, арк. 1; прим. 58, арк. 1; прим. 94, арк. 1; спр. 154. – прим. 11, арк. 1.
59. Там само. – Спр. 154, прим. 10, арк. 1; прим. 16, арк. 1.
60. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 183, арк. 15.
61. Там само. – Спр. 152, прим. 69, арк. 1.
62. Там само. – Прим. 87, арк. 1.
63. Там само. – Прим. 105, арк. 1.

64. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 3063, арк. 8-16.
65. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 154, прим. 37, арк. 1.
66. Там само. – Спр. 168, прим. 28, арк. 1; прим. 29, арк. 1; прим. 42, арк. 1.
67. Там само. – Прим. 39, арк. 1.
68. Там само. – Прим. 36, арк. 1-4.
69. Там само. – Прим. 61, арк. 1-3.
70. Там само. – Прим. 60, арк. 1.
71. Там само. – Арк. 1-2.
72. Там само. – Спр. 170, прим. 49, арк. 1-2.
73. Чайковский А.С. Указ. соч. - С. 440-441.
74. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 168, прим. 65, арк. 1; прим. 66, арк. 1; прим. 82, арк. 1; прим. 83, арк. 1; прим. 102, арк. 1; спр. 170, прим. 32, арк. 1; прим. 33, арк. 1, прим. 42, арк. 1; прим. 64, арк. 1; прим. 70, арк. 1; прим. 88, арк. 1; прим. 90, арк. 1; прим. 91, арк. 1.
75. Там само. – Спр. 170, прим. 1-5.
76. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 299, арк. 3, 66, 90.
77. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 190, прим. 13, арк. 1; прим. 30, арк. 1; спр. 192, прим. 9, арк. 1; прим. 15, арк. 1; прим. 49, арк. 1; прим. 59, арк. 1; прим. 60, арк. 1; спр. 193, прим. 2, арк. 1; прим. 17, арк. 1; прим. 69, арк. 1.
78. Див.: *Чайковский А.С. Указ соч. - С. 447.*
79. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 213, прим. 12, арк. 1; прим. 20, арк. 1; прим. 44, арк. 1; прим. 59, арк. 1; прим. 63, арк. 1; прим. 93, арк. 1; спр. 215, прим. 74, арк. 1.
80. Международное право в избранных документах / Сост. Л.А. Моджорян, В.К. Собакин / Отв. ред. В.Н. Дурденевский . В 3-х т. – М., 1957. – Т. 3. – С. 206.
81. ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 313, арк. 31.

82. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 215, прим. 77, арк. 1; прим. 82, арк. 1; прим. 86, арк. 1; прим. 91, арк. 1; прим. 95, арк. 1; прим. 103, арк. 1; прим. 107, арк. 1; прим. 111, арк. 1; прим. 115, арк. 1; прим. 116, арк. 1-2.

83. Там само. – Ф. 5, оп. 1, спр. фонду т. 2, арк. 8, 17.

84. Там само. – Арк. 33.

85. Там само. – Арк. 16, 20, 27.

86. Там само. – Арк. 9, 10, 18.

87. Найповніші підсумкові відомості про інтернованих подано в довідці начальника ГУПВІ МВС СРСР генерал-лейтенанта І. Петрова, датованій 20 грудня 1950 р. Вказана в документі загальна цифра інтернованих, що протягом 1945 -1950 рр. знаходилися у Радянському Союзі, становила 284764. (Докладно див.: *Полян П.М.* Интернированные немцы в СССР // Вопросы истории. – 2001. – № 8. – С. 119).

88. *Полян П.М.* Указ. ст. – С. 120.

89. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 376, арк. 3-4.

90. *Полян П.М.* Указ. ст. – С. 120.

91. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 3603. – Арк. 4-5, 2.

92. ДА МВС України, ф. 46, оп. 1, спр. 211, арк. 44-45.

93. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 316, арк. 118-119.

Розділ 5

Спеціальні шпиталі в системі військового полону

1. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 54, арк. 30-35, 36-38.
2. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 15-20.
3. Там же. – С. 15.
4. Там же. – С. 21.
5. Там же. – С. 22-23.
6. Там же. – С. 29-31.

7. Чайковский А.С. Указ. соч. – С. 176.
8. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 162, прим. 7, арк. 3 зв.
9. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 80.
10. Там же. – С. 80-81.
11. Там же. – С. 100-101.
12. Там же. – С. 101-102.
13. Там же. – С. 119-121.
14. Там же. – С. 147.
15. Там же. – С. 147-148.
16. Цит. за: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 139, прим. 17, арк. 1.
17. Там само. – Арк. 1 зв.
18. Там само. – Арк. 2-3 зв.
19. Цит. за: Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 81-82.
20. Там же. – С. 103.
21. Там же. – С. 121-122.
22. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 144, прим. 17, арк. 1.
23. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 160-161.
24. Там же. – С. 163-164.
25. Там же. – С. 195.
26. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 144, прим. 60, арк. 1-1 зв.
27. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 133.
28. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 144, прим. 48, арк. 1-1 зв.
29. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 183.
30. Там же. – С. 183-184.
31. Там же. – С. 239-240.

32. Там же. – С. 327.
33. Там же. – С. 360-361.
34. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 180, прим. 47, арк. 1-2.
35. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 426-428.
36. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 144, прим. 71, арк. 1-1 зв.
37. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 279-280.
38. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 152, прим. 21, арк. 1-6.
39. Там само. – Спр. 202, прим. 5, арк. 1-2 зв.
40. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 460-462.
41. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 226, прим. 111, арк. 1-1зв.
42. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С. 267-268.
43. Там же. – С. 465.
44. Там же. – С. 338-339.
45. Там же. – С. 357.
46. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 171, прим. 26, арк. 1.
47. Там само. – Спр. 144, прим. 59, арк. 1-1 зв.
48. Там само. – Спр. 160, прим. 16, арк. 1-1 зв.
49. Там само. – Арк. 2-3.
50. Там само. – Спр. 171, прим. 44, арк. 1-1 зв.
- 51 Там само. – Спр. 226, прим. 70, арк. 1-2 зв.
- 52 Там само. – Спр. 204, прим. 5, арк. 1-1 зв.
53. Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів. – С. 27.
54. ДА МВС України, ф. 46, оп. 1, спр. 74, арк. 1-2.
55. Там само. – Арк. 6-7.
56. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 1, арк. 1-3.

57. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 44, арк. 1-2.
58. Там само. – Ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 20; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 102, арк. 1-1 зв.
59. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 1, арк. 3; ф. 5, оп. 2, спр. 140, арк. 8.
60. *Чайковський А.С.* Указ. соч. – С. 182.
61. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 43, арк. 1-1 зв.
62. Там само. – Прим. 79, арк. 1-2.
63. Там само. – Прим. 88, арк. 1-1 зв.
64. Там само. – Прим. 112, арк. 1-2.
65. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 982, арк. 7-8.
66. Там само. – Арк. 12.
67. Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів. – С. 32.
68. ДА МВС України, ф. 46, оп. 1, спр. 64 а, арк. 58-59.
69. Там само. – Спр. 135, прим. 52, арк. 1-1 зв.
70. Там само. – Спр. 144, прим. 2, арк. 1-1 зв.
71. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 82, арк. 34 зв.
72. Там само. – Арк. 37-39 зв.
73. Там само. – Арк. 40.
74. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 58, арк. 1-1зв.; спр. 139, прим. 27, арк. 1.
75. Там само. – Спр. 135, прим. 64, арк. 1.
76. Там само. – Спр. 137, прим. 9, арк. 1 – 2 зв.; прим. 10, арк. 1-1зв.
77. *Юхименко П.І., Гай А.І., Репрінцев В.В.* та ін. Біла Церква. Шлях крізь віки. – Біла Церква, 1994. – С. 316.
78. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 216, прим. 17, арк. 1; спр. 196, прим. 73, арк. 2; прим. 87, арк. 1, прим. 92, арк. 2; спр. 238, прим. 4, арк. 1.
79. Там само. – Спр. 137, прим. 77, арк. 1.
80. Там само. – Спр. 138, прим. 10, арк. 1 – 1 зв.

81. Там само. – Прим. 24, арк. 1; прим. 30, арк. 1.

82. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 44, арк. 1-2; прим. 70, арк. 1; спр. 123, прим. 43, арк. 1-1 зв.; прим. 79, арк. 1-2; прим. 88, арк. 1-1 зв.; прим. 112, арк. 1-2; спр. 135, прим. 52, арк. 1-1 зв.; прим. 58, арк. 1-1 зв.; спр. 139, прим. 27, арк. 1; спр. 135, прим. 64, арк. 1; спр. 137, прим. 9, арк. 1-2 зв.; прим. 10, арк. 1-1 зв.; прим. 77, арк. 1; спр. 138, прим. 10, арк. 1-1 зв.

83. Там само. – Спр. 156, прим. 2, арк. 1.

84. Там само. – Спр. 152, прим. 12, арк. 1-2, 5 зв.

85. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 199, арк. 143.

86. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 152, прим. 97, арк. 1.

87. Там само. – Арк. 1-2.

88. Там само. – Спр. 154, прим. 55, арк. 1-4.

89 Там само. – Арк. 1 зв. - 4 зв.

90. Там само. – Спр. 156, прим. 32, арк. 1.

91. Там само. – Спр. 152, прим. 84, арк. 1.

92. Там само. - Спр. 156, прим. 58, арк. 1.

93. Прим. 71. – Арк. 1-2.

94. Прим. 86. – Арк. 1-2.

95. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 183, арк. 37.

96. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 156, прим. 96, арк. 1-2.

97. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 156, прим. 2, арк. 1; прим. 58, арк. 1; прим. 71, арк. 1-2; прим. 81, арк. 1; прим. 86, арк. 1-2; прим. 90, арк. 1; прим. 96, арк. 1-2; прим. 107, арк. 1-2; прим. 109, арк. 1-1 зв.

98. Там само. – Спр. 171, прим. 48, арк. 1.

99. Там само. – Спр. 173, прим. 28, арк. 1-2.

100. ЦДАВО України, ф. Р - 2, оп. 7, спр. 4673, арк. 38-39.

101. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 174, прим. 31, арк. 1.

102. Там само. – Спр. 173, прим. 75, арк. 1-2.

103. Там само. – Спр. 173, прим. 39, арк. 1.
104. Там само. – Прим. 80, арк. 1.
105. Там само. – Прим. 90, арк. 1-2; спр. 174, прим. 11, арк. 1-2.
106. Там само. – Спр. 174, прим. 15, арк. 1.
107. Там само. – Прим. 47, арк. 1.
108. Там само. – Прим. 34, арк. 1.
109. Там само. – Прим. 47, арк. 1.
110. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 171, прим. 48, арк. 1; спр. 173, прим. 39, арк. 1; прим. 75, арк. 1-2; прим. 80, арк. 1; прим. 90, арк. 1-2; спр. 174, прим. 11, арк. 1-2; прим. 15, арк. 1; прим. 31, арк. 1; прим. 34, арк. 1; прим. 47, арк. 1; прим. 62, арк. 1.
111. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 237, арк. 190.
112. Там само. – Спр. 299, арк. 3, 89.
113. Там само. – Ф. 45, оп. 1, спр. 194, прим. 52, арк. 1-2.
114. Там само. – Спр. 204, прим. 68, арк. 4.
115. Там само. – Спр. 194, прим. 20, арк. 1.
116. Там само. – Прим. 97, арк. 1-2
117. Там само. – Спр. 196, прим. 73, арк. 1-2.
118. Там само. – Прим. 87, арк. 1-2.
119. Там само. – Прим. 91, арк. 1.
120. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 194, прим. 20, арк. 1; прим. 52, арк. 1-2.; прим. 97, арк. 1-2; спр. 196, прим. 73, арк. 1-2; прим. 87, арк. 1-2; прим. 91, арк. 1; прим. 92, арк. 1-2.
121. Там само. – Спр. 196, прим. 92, арк. 1-2.
122. Там само. – Спр. 216, прим. 2, арк. 1; прим. 17, арк. 1-2.
123. Там само. – Прим. 54, арк. 1-2.
124. Там само. – Прим. 37, арк. 1; прим. 55, арк. 1; прим. 67, арк. 1.
125. Там само. – Спр. 219, прим. 29, арк. 1.
126. Там само. – Спр. 218, прим. 26, арк. 1.
127. Там само. – Прим. 29, арк. 1.

128. Там само. – Спр. 219, прим. 10, арк. 1-2.
129. Там само. – Прим. 48, арк. 1.; прим. 49, арк. 1.
130. Там само. – Спр. 220, прим. 8, арк. 1; прим. 44, арк. 1; прим. 45, арк. 1.
131. Підраховано автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 216, прим. 2, арк. 1; прим. 17, арк. 1-2; прим. 54, арк. 1-2; прим. 55, арк. 1; прим. 67, арк. 1; спр. 218, прим. 26, арк. 1; прим. 29, арк. 1; спр. 219, прим. 10, арк.1-2; прим. 29, арк. 1; прим. 48, арк. 1; прим. 49, арк. 1; спр. 220, прим. 8, арк. 1; прим. 44, арк. 1; прим. 45, арк. 1.
132. Там само. – Спр. 237, прим. 7, арк. 1; спр. 238, прим. 11, арк. 1.
133. Там само. – Спр. 239, прим. 34, арк. 1.
134. Там само. – Спр. 238, прим. 4, арк. 1; прим. 15, арк. 1-2.
- 135 Там само. – Прим. 57. – Арк. 1.
- 136 Там само. – Спр. 254, прим. 55, арк. 1; спр. 257, прим. 20, арк. 1.

Розділ 6

Поховання іноземних військовополонених та інтернованих Другої світової війни в Україні

1. Международное право в избранных документах. – С. 46.
2. Convention between the United States of America and other powers, relating to prisoners of war. Signed at Geneva, July 27, 1929; ratification advised by the Senate, January 7, 1982; ratified by the President, January 16, 1982, ratification of the United States of America deposited with the Government of Switzerland, February 4, 1982; proclaimed, August 4, 1932.
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva02.htm>
3. Цит. за: *Чайковський А.С.* Указ. соч. – С.422.; Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів. – С. 4.
4. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 162, прим. 7, арк. 4.

5. Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранцы военнопленные второй мировой войны в СССР. Т. 24 (13). – С. 44.
6. Там же. – С. 51.
7. Там же. – С. 57.
8. Там же. – С. 102.
9. Там же. – С. 113.
10. Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів. – С. 23.
11. ДА МВС України, ф. 54, оп. 1, спр. 2, арк. 76.
12. Там само. - Ф. 46, оп. 1, спр. 67, арк. 45-47.
13. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 47.
14. *Конасов В.Б.* Судьбы немецких военнопленных в СССР: дипломатические, правовые и политические аспекты проблемы. Очерки и документы. – С. 59.
15. *Бем В.* Судьба кладбищ немецких военнопленных // Уроки гнева и любви. Сборник воспоминаний о годах репрессий. – Спб., 1993. – С. 151.
16. Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів. – С. 29-30; *Чайковський А.С.* Указ. соч. – С. 424.
17. ДА МВС України, ф. 7, оп. 1, спр. 734, арк. 91.
18. Там само.
19. Там само. – Арк. 97-98.
20. Там само. – Спр. 725, арк. 23.
21. Там само. – Арк. 6.
22. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 363, арк. 144.
23. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 617, арк. 111.
24. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 46-47.
25. Там само. – Спр. 617, арк. 115.
26. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 367, арк. 8, 273; ф. 7, оп. 1, спр. 617, арк. 46, 259, 281.

27. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 367, арк. 8.
28. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 541, арк. 15.
29. Там само. – Спр. 571, арк. 9.
30. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 367, арк. 3.
31. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 92.
32. Там само. – Арк. 144.
33. Там само. – Спр. 617, арк. 72.
34. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 46.
35. Там само. - Арк. 49-50.
36. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 617, арк. 256.
- 37 Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 363, арк. 39-40.
38. Там само. Ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 47.
39. Там само. – Арк. 31.
40. Там само. - Ф. 5, оп. 2, спр. 363, арк. 56.
41. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 101; спр. 617, арк. 29.
42. Там само. – Спр. 571, арк. 157.
43. Там само. – Спр. 617, арк. 48.
44. Там само. – Спр. 738, арк. 11.
45. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 541, арк. 15-17.
46. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 734, арк. 91.
47. Там само. – Спр. 741, арк. 27-29.
48. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 143-143 зв.
49. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 363, арк. 118.
50. Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів. – С. 77-99.
51. ДА МВС України, ф. 7, оп. 1, спр. 541, арк. 101.
52. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 377, арк. 120.
53. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 734, арк. 90.
54. Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів. – С. 32, 83-84.

55. ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. ф., т. 2, арк. 81-120.
56. Международное право в избранных документах. – С. 253.
57. ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 226, прим. 146, арк. 1.
58. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 725, арк. 31.
59. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 367, арк. 7; спр. 363, арк. 20.
60. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 541, арк. 20-26.
61. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 363, арк. 31-32.
62. Там само. – Арк. 26, 37, 39, 42, 54.
63. Там само. – Арк. 18-19.
64. Там само. – Арк. 86.
65. Там само. – Арк. 97.
66. Там само. – Ф. 46, оп. 1, спр. 196, арк. 2.
67. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 541, арк. 101.
68. Там само.
69. Там само.
70. Там само. – Арк. 102.
71. Там само. – Арк. 175, 177 - 178, 180, 189.
72. Там само. – Арк. 142, 164 - 165.
73. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 377, арк. 83, 88, 90, 153.
74. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 541, арк. 103.
75. Там само. – Ф. 5, оп. 2, спр. 377, арк. 28, 39, 120-121, 122-126.
76. Там само. - Арк. 127-128.
77. Там само. – Арк. 133.
78. Там само. – Арк. 172-173.
79. Там само. – Арк. 148.
80. Там само. – Арк. 136-136 зв., 137.
81. Там само. – Ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 129-130.
82. Там само. – Спр. 617, арк. 5.
83. Там само. – Арк. 37, 58, 48, 265.
84. Там само. – Арк. 40 - 42, 238-239.

85. Там само. – Арк. 245.
86. Там само. – Арк. 280-282.
87. Там само. – Спр. 735, арк. 1, 2-62.
88. Там само. – Спр. 734, арк. 90.
89. Там само. – Спр. 735, арк. 64.
90. Там само. – Спр. 734, арк. 92; спр. 735, арк. 67.
91. Там само. – Спр. 735, арк. 64.
92. Там само. – Спр. 736, арк. 1, 52, 60.
93. Там само. – Арк. 171, 224.
94. Там само. – Спр. 738, арк. 16, 100, 230, 231, 234, 271, 273.
95. Там само. – Спр. 736, арк. 32.
96. Там само. – Арк. 33-34.
97. Там само. – Арк. 225-226.
98. Там само. – Спр. 733, арк. 3, 6-8, 9 - 10.
99. Там само. – Спр. 739, арк. 153.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архівні джерела

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
(ЦДАВО України) м. Київ

1.1. Ф. Р-2. – Управління справами Ради Народних Комісарів
Української РСР.

Оп. 7. – (1936 – 1949 рр.) .- Т. 2.

1.1.1. Спр. 766 .- Доповідна записка про свідчення полонених угорців
(21 лютого 1944 р.) – Арк. 21.

1.1.2. Спр. 839. – Листування з Раднаркомом СРСР, наркоматами та
центральною установою СРСР та УРСР (30 липня 1944 р. – 25 листопада
1944 р.). – 74 арк.

1.1.3. Спр. 1133. – Матеріали по відбудові Хрещатика (25 лютого 1944
р. – 21 грудня 1944 р.). – Арк.36-37.

1.1.4. Спр. 3105.- Матеріали з питань організованого набору робітників
для потреб окремих галузей народного господарства Української РСР та про
використання військовополонених для роботи на окремих об'єктах / листи,
довідки тощо (8 березня 1946 р. – 3 грудня 1946 р.). – 20 арк.

1.1.5. Спр. 3126. – Довідки про природний рух населення за першу
половину 1946 року по УРСР, про використання військовополонених на
роботах у промисловості (1946р.). – Арк. 102.

1.1.6. Спр. 3486.- Матеріали по окремих питаннях роботи МВС УРСР /
довідні, записки, доповіді, листи тощо (15 травня 1946 р. – 6 грудня 1946
р.). – 69 арк.

1.1.7. Спр. 4292.- Матеріали з питань забезпечення промисловості УРСР робочою силою. Про військовополонених. Про працевлаштування безпритульних дітей і підлітків. Копія листа Ради Міністрів УРСР на ім'я інженера Петрова С.П. про запрошення його на роботу до м. Києва (4 лютого 1947 р.– 20 грудня 1947 р.). – 113 арк.

1.1.8. Спр. 4673. – Матеріали з окремих питань роботи Міністерства внутрішніх справ (9 січня 1947 р. – 25 жовтня 1947 р.). – 66 арк.

1.2. Ф. КМФ-8. Колекція мікрофотокопій документів німецько-фашистських установ, армійських груп та їх підрозділів

Оп.1. – Німецько-фашистські установи на окупованих східних територіях (1939-1945 рр.)

1.2.9.Спр. 77. – Становище німецьких військовополонених в Радянському Союзі . Копія у витягах (б.д.), арк. 23 – 54.

Центральний державний архів громадських об'єднань України
(ЦДАГО України) м. Київ

1.3. Ф. 1. – Центральний Комітет Комуністичної партії України

Оп.22. – Особливий сектор (1941-1953 рр.)

1.3.10. Спр. 45. – Спецповідомлення УШПР і ЦК КП(б)У про антифашистський рух в західних областях України та Польщі, бойові дії партизанів, становище на Кримському півострові, полоненні партизанами словацьких генералів, дії українських буржуазних націоналістів та іншим питанням (15 грудня 1942 р. – 16 вересня 1944 р.). – 201 арк.

Оп. 23, ч. 1. – Особливий сектор (таємна частина)

1.3.11. Спр. 116. – Розвідзведення оперативної групи НКВС УРСР про виникнення і діяльність німецьких етнічних груп у Румунії (30 жовтня 1942 р.). – 25 арк.

1.3.12. Спр. 119. – Копії щоденників убитих німецьких солдатів (6 липня 1942 р. – 13 жовтня 1942 р.). – 29 арк.

1.3.13. Спр. 580. – Листування про протипожежний стан міст Суми, Дніпропетровська та організацію табору військовополонених (26 жовтня 1943 р. – 4 листопада 1943 р.). – 5 арк.

1.3.14. Спр. 585. – Доповідна записка про стан гарнізонів ворога на території Рівненської області (20 листопада 1943 р.). – 40 арк.

1.3.15. Спр. 591. – Інформаційне зведення щодо пропаганди серед ворожих військ і настрої серед німецьких солдатів та офіцерів (28 серпня 1943 р.). – 5 арк.

1.3.16. Спр. 613. – Довідки, листи та телеграми за підписом т.т. Сталіна, Молотова про відновлення і роботу шахт Донбасу (4 квітня 1943 р. – 31 грудня 1943 р.). – 155 арк.

1.3.17. Спр. 619. – Витяг з постанови бюро Сталінського обкому КП(б)У. Довідка про вивезення та завантаження вугілля, використання військовополонених та інтернованих у вугільній і металургійній промисловості (30 листопада 1943 р. – 1947 р.). – 8 арк.

1.3.18. Спр. 685. – Спецповідомлення НКДБ і НКВС УРСР про політичні настрої української інтелігенції, антирадянські прояви та інше (16 січня 1943 р. – 25 листопада 1943 р.). – 207 арк.

1.3.19. Спр. 937. – Листи на ім'я тов. Сталіна за підписом тов. Хрущова про поїздку на фронт та звільненою територією західних областей України (25 січня 1944 р. – листопад 1944 р.). – 62 арк.

1.3.20. Спр. 940. – Лист на ім'я т. Сталіна, інформації, повідомлення про реагування трудящих Києва у зв'язку з конвоюванням через місто військовополонених німців (16 серпня 1944 р. – 17 серпня 1944 р.). – 34 арк.

1.3.21. Спр. 980. – Лист на ім'я тов. Сталіна про використання військовополонених на роботах по відновленню заводів (9-15 листопада 1944 р.). – 9 арк.

1.3.22. Спр. 981. – Постанова РНК УРСР, бюро обкомів КП(б)У і листування з питань розміщення і використання на роботі військовополонених (6 травня 1944 р. – 11 жовтня 1944 р.). – 11 арк.

1.3.23. Спр. 982. – Доповідна записка та довідки про стан і розміщення таборів військовополонених (26 лютого 1944 р. – 19 вересня 1944 р.). – 13 арк.

1.3.24. Спр. 983. – Протоколи, витяги із протоколів допитів військовополонених (січень 1944 р. – липень 1944 р.). – 164 арк.

1.3.25. Спр. 1102. – Доповідна записка, проект постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) по відновленню промисловості сільськогосподарського машинобудування (30 листопада 1944 р.). – 58 арк.

1.3.26. Спр. 1104. – Звіти, доповідні записки, довідки і листування про стан і відновлення підприємств важкої промисловості (2 листопада 1944 р. – 29 грудня 1944 р.). – 295 арк.

1.3.27. Спр. 1391. – Спеціальне повідомлення “Про скарги молоді мобілізованої на будівництво промислових об’єктів Артемівського району Сталінської області” (24 листопада 1944 р.). – 2 арк.

1.3.28. Спр. 1449. – Інформації, спецповідомлення про реагування населення України на рішення Кримської та Берлінської конференцій керівників союзних держав СРСР, Америки і Великобританії (22 лютого 1945 р. – 14 серпня 1945 р.). – 55 арк.

1.3.29. Спр. 1477. – Довідки, інформації про політичні настрої громадян СРСР, репатрійованих із Німеччини і населення Української РСР (28 липня 1945 р. – 21 листопада 1945 р.). – 70 арк.

1.3.30. Спр. 1636. – Інформація про політичні настрої населення Запорізької області (25 липня 1945 р.). – 10 арк.

1.3.31. Спр. 1829. – Окрема тека – постанова бюро Житомирського обкому КП(б)У з питання утворення комісії для забезпечення прийому мобілізованих німців та їх розміщення (10 лютого 1945 р.). – 1 арк.

1.3.32. Спр. 1830. – Довідки і листування з питань трудового використання військовополонених, інтернованих і мобілізованих німців у вугільній промисловості (15 лютого 1945 р. – 10 грудня 1945 р.). – 77 арк.

1.3.33. Спр. 1832. – Окрема тека – протокол закритого засідання Дніпродзержинського міського комітету КП(б)У про використання військовополонених на будівельно-відновлювальних роботах Азотно-тукового заводу (1 березня 1945 р.).- 2 арк.

1.3.34. Спр. 1848. – Проекти постанов Державного Комітету Оборони СРСР, листи на ім'я тов. Сталіна, Молотова, Малюнова з питань відновлення і розвитку народного господарства, боротьби з залишками банд українсько-німецьких націоналістів та інше (6 липня 1945 р. – 20 грудня 1945 р.). – 431 арк.

1.3.35. Спр. 1850. – Доповідні записки, телеграми секретарів ЦК КП(б)У на ім'я тов. Сталіна та т.т. Молотова, Берії, Маленкова про відновлення народного господарства України (28 червня 1945 р.). – 260 арк.

1.3.36. Спр. 1922. – Накази Народного комісара чорної металургії СРСР, звіти, довідки, відомості і листування про відновлення і роботу підприємств металургійної промисловості (5 січня 1945 р. – 12 квітня 1945 р.). – 169 арк.

1.3.37. Спр. 1925. – Наказ Наркома чорної металургії СРСР, зведення, відомості і листування про виконання планів капіталовкладень, стан і роботу підприємств металургійної промисловості (березень 1945 р. – 28 липня 1945 р.). – 220 арк.

1.3.38. Спр. 1926. – Накази Наркома чорної металургії СРСР, звіти, довідки, відомості і листування про відновлення і роботу підприємств металургійної промисловості (квітень 1945 р. – 19 червня 1945 р.). – 229 арк.

1.3.39. Спр. 1927. – Накази Народного комісара чорної металургії СРСР, довідки і листування про роботу підприємств металургійної промисловості (23 червня 1945 р. – 29 серпня 1945 р.). – 145 арк.

1.3.40. Спр. 1928. – Накази Народного комісара чорної металургії СРСР, витяги з протоколів засідання бюро обкомів КП(б)У, звіти, довідки, відомості про відновлення і роботу підприємств металургійної промисловості на Україні (15 серпня 1945 р. – 28 грудня 1945 р.). – 219 арк.

1.3.41. Спр. 1929. – Накази Народного комісара чорної металургії СРСР, звіти, довідки, відомості про стан і роботу підприємств металургійної промисловості (28 вересня 1945 р. – 11 грудня 1945 р.). – 183 арк.

1.3.42. Спр. 1930. – Наказ Народного комісара чорної металургії СРСР, звіти, довідки та листування з ЦК КП(б)У про роботу підприємств металургійної промисловості (10 листопада 1945 р. – 30 грудня 1945 р.). – 123 арк.

1.3.43. Спр. 1932. – Звіти, інформації, довідки та інші матеріали про роботу підприємств металургійної промисловості (6 січня 1945 р. – 15 грудня 1945 р.). – 192 арк.

1.3.44. Спр. 1937. – Звіт про роботу парторганізації заводу імені Дзержинського за 1945 р. (1945 р.). – 43 арк.

1.3.45. Спр. 1938. – Звіт про роботу парторганізації металургійного заводу імені К. Лібкнехта за 1945 р. (1945 р.). – 32 арк.

1.3.46. Спр. 2032. – Накази Народного комісара вугільної промисловості СРСР, постанови облвиконкомів та обкомів КП(б)У, звіти і листування про стан вугільної промисловості (4 травня 1945 р. – 29 травня 1945 р.). – 174 арк.

1.3.47. Спр. 2033. – Наказ Народного комісара вугільної промисловості СРСР, звіти, відомості про відновлення і роботу вугільної промисловості Сталінської, Ворошиловградської та інших областей (12 квітня 1945 р. – 30 грудня 1945 р.). – 160 арк.

1.3.48. Спр. 2034. – Постанови облвиконкомів та обкомів КП(б)У, доповідні записки, довідки, телеграми про відновлення і роботу підприємств вугільної промисловості (4 квітня 1945 р. – 29 серпня 1945 р.). – 137 арк.

1.3.49. Спр. 2036. – Доповідні записки, довідки, відомості і листування з ЦК КП(б)У з питань заготівлі та завозу палива, стану і роботи вугільної промисловості (4 січня 1945 р. – 30 березня 1945 р.). – 215 арк.

1.3.50. Спр. 2037. – Доповідні записки, довідки, телеграми з питань шефства областей України над вугільними шахтами Донбасу, стану і роботи підприємств вугільної промисловості (14 серпня 1945 р. – 29 вересня 1945 р.). – 87 арк.

1.3.51. Спр. 2038. – Доповідні записки, довідки, телеграми і листування з ЦК КП(б)У про відновлення і роботу підприємств вугільної промисловості (2 жовтня 1945 р. – 31 грудня 1945 р.). – 176 арк.

1.3.52. Спр. 2039. – Довідки, листування про відновлення і роботу підприємств вугільної промисловості України (2 серпня 1945 р. – 11 грудня 1945 р.). – 18 арк.

1.3.53. Спр. 2052. – Пояснювальна записка до річного звіту про роботу комбінату “Артемвугілля” за 1945 р. (25 березня 1946 р.). – 223 арк.

1.3.54. Спр. 2192. – Постанови виконкомів облрад депутатів трудящих, доповідні записки, довідки та листування про стан і відновлення житлового та комунального господарства Української РСР (5 квітня 1945 р. – 30 листопада 1945 р.). – 211 арк.

1.3.55. Спр. 2193. – Постанови бюро обкомів КП(б)У, довідки, інформації і листування про відновлення житлово-комунального фонду , будівництво житлових будинків в колгоспах та культурно-побутових споруд на селі (7 червня 1945 р. – 4 грудня 1945 р.). – 172 арк.

1.3.56. Спр. 2427. Телеграми, листування про укомплектування органів МДБ і МВС УРСР (6 січня 1945 р. – 6 грудня 1945 р.). – 127 арк.

1.3.57. Спр. 2437. – Огляд, доповідні записки і листування про роботу Військового трибуналу військ НКВС Українського округу (9 квітня 1945 р. – 22 грудня 1945 р.). – 89 арк.

1.3.58. Спр. 2445. – Довідки про незаконні дії працівників УПВІ НКВС і НКДБ УРСР та роботу Ковельської залізниці (23 травня 1945 р. – 21 грудня 1945 р.). – 27 арк.

1.3.59. Спр. 2779. – Перелік питань, що їх задавали трудящі Сумської і Сталінської областей на зборах, лекціях та бесідах (18 квітня 1946 р. – 24 грудня 1946 р.). – 11 арк.

1.3.60. Спр. 3063. – Довідки, листування про стан і побутові умови в таборах військовополонених (12 січня 1946 р. – 28 грудня 1946 р.). – 102 арк.

1.3.61. Спр. 3091. – Довідки, листування про відновлення службових і житлових приміщень військових частин Київського військового округу (2 січня 1946 р. – 16 грудня 1946 р.). – 36 арк.

1.3.62. Спр. 3115. – Проект постанови РНК УРСР та ЦК КП(б)У , довідки, інформації і листування про стан і роботу підприємств металургійної промисловості (7 січня 1946 р. – 3 липня 1946 р.). – 189 арк.

1.3.63. Спр. 3116. – Звіти, довідки, зведення і листування про стан і роботу підприємств металургійної промисловості (11 січня 1946 р. – 24 травня 1946 р.). – 170 арк.

1.3.64. Спр. 3117. – Звіти і відомості про роботу підприємств металургійної промисловості (15 січня 1946 р. – 27 грудня 1946 р.). – 171 арк.

1.3.65. Спр. 3118. – Звіти, зведення, відомості про роботу підприємств металургійної промисловості (23 січня 1946 р. – 27 грудня 1946 р.). – 132 арк.

1.3.66. Спр. 3119. – Звіти, довідки, відомості і листування про роботу підприємств металургійної промисловості (25 березня 1946 р. – 18 жовтня 1946 р.). – 240 арк.

1.3.67. Спр. 3120. – Звіти, довідки, відомості і листування про стан і роботу підприємств металургійної промисловості (15 червня 1946 р. – 21 грудня 1946 р.). – 288 арк.

1.3.68. Спр. 4034. – Листи за підписом тов. Кагановича надіслані на адресу Ради Міністрів СРСР, міністерств та інших загальносоюзних

організацій з питань промисловості, транспорту і сільського господарства (11 травня 1947 р. – 19 травня 1947 р.). – 83 арк.

1.3.69. Спр. 4589. – Проект листа тов. Сталіну Й.В., доповідні записки, довідки, відомості міністерства хімічної промисловості, 8голови Держплану УРСР, заступників секретарів і завідуючих галузевими промисловими відділами ЦК КП(б)У, секретарю ЦК КП(б)У тов. Кагановичу Л.М. про будівництво, відновлення і роботу промислових підприємств, будівництво газопроводу Дашава-Київ (9 квітня 1947 р. – 4 травня 1947 р.). – 335 арк.

1.3.70. Спр. 4621. – Лист М.С. Хрущова товаришу Сталіну Й.В., телеграми секретарів ЦК КП(б)У, т.т. Кагановича Л.М., Коротченка Д.С. обкомам КП(б)У, доповідні записки бригад ЦК КП(б)У, секретарів Ворошиловградського, Закарпатського, Кіровоградського, Сталінського, Станіславського обкомів КП(б)У з питань забезпечення обладнанням і робочою силою, організації праці та заробітної плати, стану роботи підприємств вугільної промисловості / є довідки, оригінали підписів т.т. Кагановича Л.М. і Хрущова М.С. (9 січня 1947 р. – 23 грудня 1947 р.). – 493 арк.

1.3.71. Спр. 5027. – Довідка начальника УПВІ МВС УРСР в ЦК КП(б)У про листи військовополонених табору №144 м. Кадіївки. Довідка Міністерства держбезпеки УРСР про перевірку заяв громадян Омбіш, Носкової, Ту мирського і Грінчак стосовно Сварчевської, Яковенко, Палатової, Ахматової та ін., які мешкають у житловому містечку заповідника “Києво-Печерська Лавра” (16 квітня 1947 р. – 12 травня 1947 р.). – 16 арк.

Державний архів Міністерства внутрішніх справ України

(ДА МВС України) м. Київ

1.4. Ф. 5. - Управління у справах військовополонених і інтернованих НКВС (МВС) Української РСР

Оп. 2. – Справи постійного зберігання

1.4.72. Спр. фонду. – Т. 2. – (10 жовтня 1963 р. – 29 вересня 1967 р.). – 123 арк.

1.4.73. Спр. 140. – Матеріали перевірки викривлених методів ведення агентурно-слідчої роботи в Із'яславському ФПП таборі для військовополонених № 22 НКВС (жовтень 1944 р.). – 41 арк.

1.4.74. Спр. 175. – Матеріали по 14 дивізії СС “Галичина” (15 лютого 1945 р. – 10 січня 1946 р.). – 147 арк.

1.4.75. Спр. 177. – Листування з органами НКВС – НКДБ, звітні і інформаційні матеріали про підготовку і організацію судових процесів над німецько-фашистськими загарбниками в м. м. Києві та Миколаєві. Т. 1 (11 жовтня 1945 р. – 11 січня 1946 р.). – 298 арк.

1.4.76. Спр. 178. – Доповідні записки, інформаційні матеріали про хід слідства і судового процесу над німецько-фашистськими загарбниками – учасниками звірств і злодіянь у м.м. Києві та Миколаєві. Т.2 (9 грудня 1945 р. – 16 січня 1946 р.). – 315 арк.

1.4.77. Спр. 179. – Списки заарештованих, агентури, доповідні записки про внутрікамерну розробку, довідки про звинувачуваних і покази свідків, звинувачувальний акт та копія вироку ВТ КВО у справі німецько-фашистських загарбників у м. Києві. Т.3 (15 грудня 1945 р. – 13 лютого 1946 р.). – 193 арк.

1.4.78. Спр. 182. – Контрольно-спостережна справа № 16-46 про агентурно-оперативну роботу з виявлення і розробки учасників звірств серед військовополонених таборів НКВС на Україні (1 січня 1946 р. – 31 грудня 1946 р.). – 362 арк.

1.4.79. Спр. 183. – Контрольно-спостережна справа №17-46 про агентурно-оперативну роботу по учасникам звірств та листуванням з ОПВІ УМВС областей (1 січня 1946 р. – 31 грудня 1946 р.). – 111 арк.

1.4.80. Спр. 184. – Штатні розстановки особового складу таборів МВС для військовополонених Української РСР (1 січня 1946 р. – 31 грудня 1946 р.). – 290 арк.

1.4.81. Спр. 185. - Штатна розстановка Управління табору МВС № 62 (1946 р.). – 49 арк.

1.4.82. Спр. 186. – Штатна розстановка табору МВС СРСР для військовополонених № 100 м. Запоріжжя (11 липня 1946 р.) – 36 арк.

1.4.83. Спр. 187. – Штатна розстановка особового складу табору МВС СРСР № 149 (25 травня 1946 р.). – 49 арк.

1.4.84. Спр. 188. – Штатна розстановка табору № 217 МВС СРСР м. Краматорськ (1946 р.). – 34 арк.

1.4.85. Спр. 189. – Штатна розстановка особового складу Управління табору 242 МВС (1946 р.). – 23 арк.

1.4.86. Спр. 190. – Штатна розстановка Управління табору МВС №275 для військовополонених за 1945 рік (10 липня 1945 р.). – 18 арк.

1.4.87. Спр. 191. – Штатні розстановки особового складу оперативно-чекістського відділу Управління табору НКВС № 275, оперчеквідділення ОВТК та оперчеквідділення перевірно-фільтраційних пунктів НКВС СРСР. Управління НКВС Львівської області (7 січня 1946 р.). – 12 арк.

1.4.88. Спр. 192. – Штатна розстановка Управління табору військовополонених № 414 МВС СРСР (1946 р.). – 66 арк.

1.4.89. Спр. 193. – Штатна розстановка Управління табору МВС № 414 з табірними відділеннями станом на 1.IX.46 р. (1946 р.). – 32 арк.

1.4.90. Спр. 194. – Штатна розстановка Управління табору 415 МВС СРСР. УМВС Харківської області (28 вересня 1946 р. – 29 вересня 1946 р.). – 32 арк.

1.4.91. Спр. 195. – Штатна розстановка начальників табірних відділень таборів для військовополонених МВС, дислокованих на території Сталінської області. Прим.1 (1 грудня 1946 р.). – 5 арк.

1.4.92. Спр. 196. – Штатний розклад номенклатурного складу таборів НКВС для військовополонених, дислокованих на території Сталінської області станом на 25 липня 1945 р. (26 липня 1945 р.). – 3 арк.

1.4.93. Спр. 197. – Відділ кадрів Управління НКВС по Сталінській області. Штатна розстановка особового складу ВВП, ВБДБ та номенклатурного складу таборів ОВТК та колоній УНКВС Сталінської області. Станом на 1 02. 1946 р. (8 лютого 1946 р.). – 8 арк.

1.4.94. Спр. 198. – Штатна розстановка ВВП Управління НКВС. Дніпропетровська область. Станом на 1 січня 1946 р. (18 січня 1946 р.) – 8 арк.

1.4.95. Спр. 199. – Доповідні записки про агентурно-оперативну роботу серед військовополонених за 1946 рік (30 березня 1946 р. – 29 серпня 1946 р.). – 157 арк.

1.4.96. Спр. 200. – Контрольно-спостережна справа з актами Надзвичайної Державної Комісії, показами свідків і звинувачених про звірства й злодіяння на тимчасово окупованій території СРСР у період війни 1941-1945 рр. Т.1 (6 жовтня 1946 р. – 30 жовтня 1946 р.). – 352 арк.

1.4.97. Спр. 201. – Контрольно-спостережна справа № 14 листування з таборами по директиві МВС СРСР № 285. Списки головних воєнних злочинців. Т.1 (19 лютого 1947 р. – 9 квітня 1947 р.). – 381 арк.

1.4.98. Спр. 202. Контрольно-спостережна справа №14 листування з таборами по директиві МВС СРСР № 285. Списки головних воєнних злочинців. Т. 2 (12 квітня 1947 р. – 30 квітня 1947 р.). – 244 арк.

1.4.99. Спр. 203. - Контрольно-спостережна справа № 19 листування про рух облікованого елемента з таборами по директиві МВС СРСР № 285. Списки головних воєнних злочинців (21 квітня 1947 р. – 29 серпня 1947 р.). – 390 арк.

1.4.100. Спр. 204. – Контрольно-спостережна справа № 20 листування по облікованому елементу з таборами по директиві МВС СРСР №285.

Списки головних військових злочинців (10 серпня 1947 р. – 10 січня 1948 р.).
– 347 арк.

1.4.101. Спр. 205. – Контрольно-спостережна справа № 21 листування з ОУ ГУПВІ МВС СРСР по директиві МВС СРСР № 285. Списки головних військових злочинців (1 січня 1947 р. – 31 грудня 1947 р.). – 154 арк.

1.4.102. Спр. 206. – Контрольно-спостережна справа № 34. По організації і проведенню судових процесів на Україні у м.м. Сталіно, Полтаві, Чернігові (30 вересня 1947 р. – 22 жовтня 1947 р.). – 69 арк.

1.4.103. Спр. 207. – Контрольно-спостережна справа № 35. Листування по відкритому судовому процесу у м. Сталіно. Т.1. (14 жовтня 1947 р. – 30 жовтня 1947 р.). – 233 арк.

1.4.104. Спр. 208. – Контрольно-спостережна справа № 35. Листування по відкритому судовому процесу у м. Сталіно. Т.2. (29 вересня 1947 р. – 30 жовтня 1947 р.). – 182 арк.

1.4.105. Спр. 209. – Контрольно-спостережна справа № 36. Листування по відкритому судовому процесу у м. Чернігові (14 жовтня 1947 р. – 27 листопада 1947 р.). – 242 арк.

1.4.106. Спр. 210. – Контрольно-спостережна справа № 37. Листування по відкритому судовому процесу у м. Полтаві. Т.1. (14 жовтня 1947 р. – 15 листопада 1947 р.). – 349 арк.

1.4.107. Спр. 211. – Контрольно-спостережна справа № 37. Листування по відкритому процесу у м. Полтаві. Т.2. (15 листопада 1947 р. – 1 грудня 1947 р.). – 125 арк.

1.4.108. Спр. 212. – Контрольно-спостережна справа № 38. Листування по процесам у м.м. Севастополі, Новгороді та інших. (30 вересня 1947 р. – 21 листопада 1947 р.). – 88 арк.

1.4.109. Спр. 213. – Контрольно-спостережна справа № 39 з листуванням по закритим судовим процесам над військовими злочинцями. (20 жовтня 1947 р. – 2 березня 1948 р.). – 254 арк.

1.4.110. Спр. 214. – Контрольно-спостережна справа № 68 звітів оперативних відділів таборів по розвідникам і контррозвідникам. (1 червня 1947 р. – 30 грудня 1947 р.). – 201 арк.

1.4.111. Спр. 215. – Контрольно-спостережна справа № 70 загального листування по учасникам звірств. (4 січня 1947 р. – 1 січня 1948 р.). – 319 арк.

1.4.112. Спр. 216. – Контрольно-спостережна справа № 16. Списки агентури станом на 1.V. 1947 р. (1 квітня 1947 р. – 25 травня 1947 р.). – 213 арк.

1.4.113. Спр. 218. – Контрольно-спостережна справа № 29 по розшуку агентури ворога по орієнтуваннях ГУПВІ та територіальних органів. Том 1-й. (24 грудня 1946 р. – 12 листопада 1947 р.). – 433 арк.

1.4.114. Спр. 219. – Контрольно-спостережна справа № 29 по розшуку агентури ворога по орієнтуваннях ГУПВІ та територіальних органів. Том 2-й. (5 березня 1947 р. – 31 грудня 1947 р.). – 419 арк.

1.4.115. Спр. 220. – Контрольно-спостережна справа № 82. Листування по японцям. (17 березня 1947 р. – 17 липня 1947 р.). – 43 арк.

1.4.116. Спр. 221. – Контрольно-спостережна справа № 87. Т. 1. Листування по військовополоненим італійцям. (17 квітня 1946 р. – 29 листопада 1948 р.). – 341 арк.

1.4.117. Спр. 222. – Штатні розстановки особового складу таборів МВС для військовополонених Української РСР. (1 січня 1947 р. – 31 грудня 1947 р.). – 387 арк.

1.4.118. Спр. 223. – Штатна розстановка на сержантський, рядовий та вільнонайманий склад табору № 100 МВС СРСР станом на 1.III. 1947 р. – 24 арк.

1.4.119. Спр. 224. – Штатна розстановка табору № 110 МВС СРСР станом на 1 лютого 1947 року. – 39 арк.

1.4.120. Спр. 225. – Штатна розстановка особового складу ВВІ, табору 110 та спецшпиталю 2993 УМВС Житомирської області. Станом на 1 березня 1947 р. – 35 арк.

1.4.121. Спр. 226. – Штатна розстановка особового складу Управління і табірних відділень табору 134 Сумської області, станом на 1.VII.- 47 р. – 11 арк.

1.4.122. Спр. 227. – Розстановка особового складу Управління табору військовополонених № 136 і спецшпиталю № 3780 УМВС Полтавської області. (29 лютого 1947 р.). – 29 арк.

1.4.123. Спр. 228. – Штатна розстановка особового складу Управління табору й табірних відділень № 144 (на 1 лютого 1947 р.). – 43 арк.

1.4.124. Спр. 229. – Штатна розстановка особового складу по Управлінню табору для військовополонених № 253 УМВС Вінницької області. Станом на 1 лютого 1947 р. – 19 арк.

1.4.125. Спр. 230. – Список офіцерського складу Управління табору військовополонених № 256 МВС СРСР, станом на 20 грудня 1947 року. – 6 арк.

1.4.126. Спр. 231. – Штатна розстановка особового складу табору № 280 МВС СРСР (15.04. 1947 р.). – 43 арк.

1.4.127. Спр. 232. – Штатна розстановка особового складу Управління табору МВС для військовополонених № 315 та його табірних відділень, станом на 1 лютого 1947 р. (28 лютого 1947 р.). – 38 арк.

1.4.128. Спр. 233. – Штатна розстановка особового складу ВВІ УМВС Київської області, Управління таборів № 62 та 414, спецшпиталів № 2686 та 1035, станом на 1 січня 1947 р. (13 січня 1947 р.) – 18 арк.

1.4.129. Спр. 234. – Штатна розстановка Управління табору № 415 МВС СРСР за 1947 рік. (1947 р.) – 25 арк.

1.4.130. Спр. 235. – Штатна розстановка Управління табору МВС для військовополонених № 417 та його табірних відділень, станом на 1. 02. 1947 р. (27 лютого 1947 р.). – 36 арк.

1.4.131. Спр. 278. – Штатні розстановки особового складу по таборах МВС для військовополонених Української РСР (1 січня 1948 р. – 31 грудня 1948 р.). – 320 арк.

1.4.132. Спр. 279. – Штатна розстановка табору МВС №62 для військовополонених, складена на підставі наказу МВС СРСР № 00305 – 46 р., станом на 10 березня 1948 р. – 42 арк.

1.4.133. Спр. 280. – Штатна розстановка табору МВС № 62 для військовополонених за 1948 рік. – 43 арк.

1.4.134. Спр. 281. – Штатна розстановка особового складу ВВІ, табору МВС № 110 для військовополонених і спецшпиталю № 2993 УМВС Житомирської області. Станом на 1 березня 1948 р. (20 лютого 1948 р.). – 23 арк.

1.4.135. Спр. 282. – Штатна розстановка особового складу по Управлінню табору для військовополонених № 125 МВС. Складена відповідно до наказу МВС СРСР № 00280 від 17. 3. 1948 р. – 23 арк.

1.4.136. Спр. 299. – Доповідні записки за 1948 рік (з квітня 1948 р. – 30 листопада 1948 р.). – 107 арк.

1.4.137. Спр. 313. – Плани роботи УПВІ МВС Української РСР (3 січня 1949 р. – 31 грудня 1949 р.). – 51 арк.

1.4.138. Спр. 314. – Вказівки оперативного відділу УПВІ МВС УРСР по агентурно-оперативній роботі серед військовополонених, інтернованих та особового складу (1 січня 1949 р. – 31 грудня 1949 р.). – 246 арк.

1.4.139. Спр. 317. – Листування з табором № 62 МВС (1 січня 1949 р. – з листопада 1949 р.). – 456 арк.

1.4.140. Спр. 363. – Документи по організації і стану кладовищ військовополонених та інтернованих, власноручні свідчення військовополоненого Шлатцер за 1945 р., акти на померлих за 1947 р. (3 серпня 1950 р. – 1 листопада 1951 р.). – 191 арк.

1.4.141. Спр. 367. – Листування з обліку та утримання кладовищ померлих військовополонених (9 січня 1953 р. – 12 жовтня 1953 р.). – 325 арк.

1.4.142. Спр. 377. – Листування по встановленню колишніх військовополонених та іншим питанням колишніх таборів ВВІ МВС УРСР і з питань облаштування кладовищ померлих військовополонених (4 лютого 1955 р. – 2 січня 1956 р.). – 202 арк.

1.5. Ф. 7. – Відділ слідчих ізоляторів і в'язниць

Оп.1. – Справи постійного зберігання

1.5.143. Спр. 541. – Листування з обліку і утримання кладовищ померлих військовополонених та інтернованих (15 грудня 1953 р. – 8 грудня 1954 р.) – 191 арк.

1.5.144. Спр. 571. – Листування по кладовищам військовополонених та інтернованих (25 березня 1957 р. – 3 грудня 1957 р.). – 252 арк.

1.5.145. Спр. 617. – Листування по утриманню кладовищ військовополонених (8 березня 1958 р. – 5 січня 1959 р.). – 347 арк.

1.5.146. Спр. 733. – Листування по утриманню кладовищ колишніх військовополонених (10 серпня 1970 р. – 16 лютого 1971 р.). – 81 арк.

1.5.147. Спр. 734. – Листування по утриманню кладовищ військовополонених (9 січня 1959 р. – 23 лютого 1960 р.). – 273 арк.

1.5.148. Спр. 735. - Листування по утриманню кладовищ колишніх військовополонених (10 травня 1960 р. – 23 січня 1961 р.). – 68 арк.

1.5.149. Спр. 736. – Листування по утриманню кладовищ військовополонених 1961 – 1964 рр. (9 січня 1961 р. – 29 липня 1964 р.) – 245 арк.

1.5.150. Спр. 738. – Листування по утриманню кладовищ військовополонених та інтернованих громадян (1 липня 1966 р. – 21 липня 1970 р.). – 281 арк.

1.5.151. Спр. 739. – Листування слідчих ізоляторів і в'язниць з питань кладовищ колишніх військовополонених 1972 р. (1 січня 1972 р. – 29 грудня 1975 р.). – 333 арк.

1.5.152. Спр. 741. – Матеріали з питань обліку та утримання кладовищ колишніх військовополонених та інтернованих громадян. Київська область (1946 – 1950 рр.). – 39 арк.

1.6. Ф. 45. - Накази, розпорядження НКВС, МОГП, МВС СРСР

Оп.1. – Справи постійного зберігання

1.6.153. Спр. 50. – Накази НКВС СРСР за 1939 рік з № 00935 по № 001299 (13 серпня 1939 р. – 27 жовтня 1939 р.). – 259 арк.

1.6.154. Спр. 51. – Накази НКВС СРСР за 1939 рік з № 001301 по № 001569 (27 жовтня 1939 р. – 31 грудня 1939 р.). – 268 арк.

1.6.155. Спр. 54. - Накази НКВС СРСР за 1939 рік з № 0295 по № 0443 (13 вересня 1939 р. – 31 грудня 1939 р.). – 196 арк.

1.6.156. Спр. 73. - Накази НКВС СРСР за 1940 рік з №0014 по № 00787 (4 січня 1940 р. – 1 липня 1940 р.). – 184 арк.

1.6.157. Спр. 74. – Накази НКВС СРСР за 1940 рік з № 00689 по № 001624 (1 квітня 1940 р. – 31 грудня 1940 р.). – 221 арк.

1.6.158. Спр. 75. – Накази НКВС СРСР за 1940 рік з № 00817 по № 001618, № 001359 за 1939 р. (9 липня 1940 р. – 30 грудня 1940 р.). – 193 арк.

1.6.159. Спр. 94. – Накази НКВС СРСР за 1941 р. з №1 по №348 (4 січня 1941 р. – 17 грудня 1941 р.). – 98 прим.

1.6.160. Спр. 97. – Директиви НКВС СРСР за 1941 р. з № 1 по № 782/Б/265/М/ (3 січня 1941 р. – 30 вересня 1941 р.). – 65 прим.

1.6.161. Спр. 107. – Директиви НКВС СРСР за 1942 р. з № 7 по № 573 (8 січня 1942 р. – 24 грудня 1942 р.). – 96 прим.

1.6.162. Спр. 110. – Накази НКВС СРСР за 1943 р. з № 0033 по № 001854 (8 січня 1943 р. – 28 грудня 1943 р.). – 92 прим.

1.6.163. Спр. 117. - Директиви НКВС СРСР за 1943 р. з № 1 по № 581 (2 січня 1943 р. – 30 грудня 1943 р.). – 179 прим.

1.6.164. Спр. 121. – Накази НКВС СРСР за 1944 р. з № 006 по № 00890 (18 січня 1944 р. – 27 липня 1944 р.). – 119 прим.

1.6.165. Спр. 123. – Накази НКВС СРСР за 1944 р. з № 00908 по № 001530 (29 липня 1944 р. – 30 грудня 1944 р.). – 123 прим.

1.6.166. Спр. 130. – Директиви НКВС СРСР за 1944 р. з № 3 по № 274 (4 січня 1944 р. – 29 грудня 1944 р.). – 119 прим.

1.6.167. Спр. 135. – Накази НКВС СРСР за 1945 р. з № 005 по № 00699 (5 січня 1945 р. – 15 червня 1945 р.). – 131 прим.

1.6.168. Спр. 137. – Накази НКВС СРСР за 1945 р. з № 00706/0268 по № 001099 (18 червня 1945 р. – 27 вересня 1945 р.). – 80 прим.

1.6.169. Спр. 138. – Накази НКВС СРСР за 1945 рік з № 001105 по № 001560 (27 вересня 1945 р. – 31 грудня 1945 р.). – 56 прим.

1.6.170. Спр. 139. - Накази НКВС СРСР за 1945 рік з № 02 по №0315 (9 січня 1945 р. – 27 грудня 1945 р.) – 74 прим.

1.6.171. Спр. 143. – Накази НКВС СРСР за 1945 рік з № 301 по № 504 (13 липня 1945 р. – 26 грудня 1945 р.). – 49 прим.

1.6.172. Спр. 144. – Директиви НКВС СРСР за 1945 рік з № 4/18/4с/20с по №257 (17 січня 1945 р. – 31 грудня 1945 р.). – 111 прим.

1.6.173. Спр. 146. – Розпорядження НКВС СРСР за 1945 рік з № 1/1 по № 262 (4 січня 1945 р. – 29 грудня 1945 р.). – 49 прим.

1.6.174. Спр. 152. – Накази МВС СРСР за 1946 рік з № 002/001 по № 00701 (3 січня 1946 р. – 19 липня 1946 р.). – 111 прим.

1.6.175. Спр. 154. – Накази МВС СРСР за 1946 рік з № 00706 по № 001228 (19 липня 1946 р. – 31 грудня 1946 р.). – 61 прим.

1.6.176. Спр. 156. – Накази МВС СРСР за 1946 рік з № 06 по № 448 (12 січня 1946 р. – 28 грудня 1946 р.) – 108 прим.

1.6.177. Спр. 160. – Директиви МВС СРСР за 1946 рік з № 1 по № 183 (3 січня 1946 р. – 17 липня 1946 р.). – 62 прим.

1.6.178. Спр. 161. – Директиви МВС СРСР за 1946 рік з № 11 по № 378 (10 січня 1946 р. – 29 грудня 1946 р.). – 137 арк.

1.6.179. Спр. 162. – Директиви МВС СРСР за 1946 рік з № 187 по № 304 (22 липня 1946 р. – 31 грудня 1946 р.). – 36 прим.

1.6.180. Спр. 163. – Вказівки МВС СРСР за 1946 рік з № 4 по № 425 (16 січня 1946 р. – 31 грудня 1946 р.). – 90 прим.

1.6.181. Спр. 168. – Накази МВС СРСР за 1947 рік з № 004 по № 00643 (2 січня 1947 р. – 20 червня 1947 р.). – 102 прим.

1.6.182. Спр. 170. – Накази МВС СРСР за 1947 рік з № 00654 по № 001317 (24 червня 1946 р. – 31 грудня 1947 р.). – 107 прим.

1.6.183. Спр. 171. – Накази МВС СРСР за 1947 рік з № 03 по № 0198 (2 січня 1947 р. – 4 квітня 1947 р.). – 66 прим.

1.6.184. Спр. 173. – Накази МВС СРСР за 1947 рік з № 0201 по № 0550 (8 квітня 1947 р. – 9 вересня 1947 р.). – 102 прим.

1.6.185. Спр. 174. – Накази МВС СРСР за 1947 рік з № 0555 по № 0794 (12 вересня 1947 р. – 31 грудня 1947 р.). – 78 прим.

1.6.186. Спр. 180. – Директиви МВС СРСР за 1947 рік з № 32/20/9/1/1 по № 207 (4 січня 1947 р. – 13 грудня 1947 р.). – 75 прим.

1.6.187. Спр. 182. – Розпорядження МВС СРСР за 1947 рік з № 396 по № 853 (24 червня 1947 р. – 19 грудня 1947 р.). – 117 прим.

1.6.188. Спр. 183. – Вказівки МВС СРСР за 1947 рік з № 11 по № 383 (10 січня 1947 р. – 19 червня 1947 р.). – 85 прим.

1.6.189. Спр. 190. – Накази МВС СРСР за 1948 рік з № 005 по № 00479 (з січня 1948 р. – 30 квітня 1948 р.). – 75 прим.

1.6.190. Спр. 192. – Накази МВС СРСР за 1948 рік з № 00508 по № 00991 (10 травня 1948 р. – 18 серпня 1948 р.). – 77 прим.

1.6.191. Спр. 193. – Накази МВС СРСР за 1948 рік з № 001003 по № 001516 (19 серпня 1948 р. – 31 грудня 1948 р.). – 93 прим.

1.6.192. Спр. 194. – Накази МВС СРСР за 1948 рік з № 07 по № 0407 (8 січня 1948 р. – 5 липня 1948 р.). – 102 прим.

- 1.6.193. Спр. 196. – Накази МВС СРСР за 1948 рік з № 0410 по № 0795 (7 липня 1948 р. – 23 грудня 1948р.). – 100 прим.
- 1.6.194. Спр. 202. – Директиви МВС СРСР за 1948 рік з № 1 по № 44/4-1740 (3 січня 1948 р. – 6 листопада 1948 р.). – 58 прим.
- 1.6.195. Спр. 213. – Накази МВС СРСР за 1949 рік з № 003 по № 00569 (5 січня 1949 р. – 20 червня 1949 р.). – 104 прим.
- 1.6.196. Спр. 215. – Накази МВС СРСР за 1949 рік з № 00604 по № 001144 (21 червня 1949 р. – 31 грудня 1949 р.). – 120 прим.
- 1.6.197. Спр. 216. – Накази МВС СРСР за 1949 рік з № 02 по № 0300 (5 січня 1949 р. – 16 травня 1949 р.). – 87 прим.
- 1.6.198. Спр. 218. – Накази МВС СРСР за 1949 рік з № 0302 по № 0550 (12 травня 1949 р. – 6 серпня 1949 р.). – 61 прим.
- 1.6.199. Спр. 219. – Накази МВС СРСР за 1949 рік з № 0552 по № 0750 (8 серпня 1949 р. – 1 листопада 1949 р.). – 58 прим.
- 1.6.200. Спр. 220. – Накази МВС СРСР за 1949 рік з № 0754 по № 0927 (2 листопада 1949 р. – 31 грудня 1949 р.). – 57 прим.
- 1.6.201. Спр. 226. – Розпорядження МВС СРСР за 1949 рік з № 1/2277/42 по № 350 (5 січня 1949 р. – 4 червня 1949 р.). – 160 прим.
- 1.6.202. Спр. 235. – Накази МВС СРСР за 1950 рік з № 001 по № 00300. – Т. 1. (2 січня 1950 р. – 9 травня 1950 р.). – 66 прим.
- 1.6.203. Спр. 237. – Накази МВС СРСР за 1950 рік з № 00309 по № 00733. – Т. 3. (11 травня 1950 р. – 29 грудня 1950 р.). – 83 прим.
- 1.6.204. Спр. 238. – Накази МВС СРСР за 1950 рік з № 01 по № 0292. – Т. 1. (2 січня 1950 р. – 3 травня 1950 р.). – 84 прим.
- 1.6.205. Спр. 239. – Накази МВС СРСР за 1950 рік з № 0306 по № 0600. – Т. 2. (8 травня 1950 р. – 4 вересня 1950 р.). – 65 прим.
- 1.6.206. Спр. 240. – Накази МВС СРСР за 1950 рік з № 0603 по № 0849 (2 вересня 1950 р. – 30 грудня 1950 р.). – 59 прим.
- 1.6.207. Спр. 254. – Накази МВС СРСР за 1951 рік з № 001 по № 00390. – Т. 1. (2 січня 1951 р. – 22 червня 1951 р.). – 68 прим.

1.6.208. Спр. 256. – Накази МВС СРСР за 1951 рік з № 00402 по № 00932 (23 червня 1951 р. – 29 грудня 1951 р.). – 76 прим.

1.6.209. Спр. 257. – Накази МВС СРСР за 1951 рік з № 04 по № 0347 (4 січня 1951 р. – 22 травня 1951 р.). – 92 прим.

1.6.210. Спр. 277. – Накази МВС СРСР за 1952 рік з № 002 по № 00948 (2 січня 1952 р. – 23 грудня 1952 р.). – 110 прим.

1.6.211. Спр. 297. – Накази МВС СРСР за 1953 рік з № 0015 по № 001205. – Т. 1. (21 березня 1953 р. – 29 грудня 1953 р.). – 534 арк.

1.6.212. Спр. 311. – Накази МВС СРСР за 1954 рік з № 001 по № 00294/044 (5 січня 1954 р. – 3 квітня 1954 р.). – 257 арк.

1.6.213. Спр. 316. – Накази МВС СРСР за 1954 рік з № 01 по № 0299. – Т. 1. (4 січня 1954 р. – 22 травня 1954 р.). – 405 арк.

1.7. Ф. 46. – Накази, розпорядження НКВС, МОГП, МВС УРСР

Оп.1. – Справи постійного зберігання

1.7.214. Спр. 10а. – Цілком таємні накази НКВС УРСР з № 0016 по № 0077 (25 лютого 1938 р. – 14 червня 1941 р.).

1.7.215. Спр. 26. – Накази НКВС УРСР за 1939 рік з № 00140 по № 00210. Т. 3 (22 липня 1939 р. – 25 грудня 1939 р.). – 355 арк.

1.7.216. Спр. 64а. – Цілком таємні накази НКВС УРСР з № 0012 по № 00226 (9 жовтня 1943 р. – 31 грудня 1945 р.) – 101 арк.

1.7.217. Спр. 67. – Директиви НКВС УРСР за 1943 р. з № 212/сн по № 65 (20 березня 1943 р. – 31 грудня 1943 р.). – 130 арк.

1.7.218. Спр. 70. – Накази НКВС УРСР за 1944 р. з № 001 по № 0055. Т. 1.(10 січня 1944 р. – 21 квітня 1944 р.). – 42 прим.

1.7.219. Спр. 72. – Накази НКВС УРСР за 1944 р. з № 0059 по № 00148. Т. 3. (24 квітня 1944 р. – 6 вересня 1944 р.). – 63 прим.

1.7.220. Спр. 73. – Накази НКВС УРСР за 1944 р. з № 02 по № 0109 (8 січня 1944 р. – 31 грудня 1944 р.). – 81 прим.

1.7.221. Спр. 74. – Директиви, вказівки НКВС УРСР за 1944 р. з № 1 по № 140 (4 січня 1944 р. – 31 грудня 1944 р.). – 215 арк.

1.7.222. Спр. 82. – Накази НКВС УРСР за 1945 рік з № 001 по № 0080. – Т. 1. (3 січня 1945 р. – 3 травня 1945 р.). – 246 арк.

1.7.223. Спр. 83. – Накази НКВС УРСР за 1945 рік з № 0081 по № 00226. – Т. 2. (4 травня 1945 р. – 31 грудня 1945 р.). – 368 арк.

1.7.224. Спр. 84. – Накази НКВС УРСР за 1945 рік з № 03 по № 0103 (16 січня 1945 р. – 31 грудня 1945 р.). – 140 арк.

1.7.225. Спр. 91. – Накази МВС УРСР за 1946 рік з № 005 по № 00110 (8 січня 1946 р. – 15 липня 1946 р.). – 67 прим.

1.7.226. Спр. 92. – Накази МВС УРСР за 1946 рік з № 00112 по № 00205 (22 липня 1946 р. – 30 грудня 1946 р.). – 59 прим.

1.7.227. Спр. 93. – Накази НКВС – МВС УРСР за 1946 рік з № 01 по № 0135 (4 січня 1946 р. – 29 грудня 1946 р.). – 87 прим.

1.7.228. Спр. 94. – Накази НКВС – МВС УРСР за 1946 рік з № 2 по № 209. – Т. 1. (3 січня 1946 р. – 5 червня 1946 р.). – 174 прим.

1.7.229. Спр. 95. – Накази МВС УРСР за 1946 рік з № 210 по № 410 (15 червня 1946 р. – 31 грудня 1946 р.). – 173 прим.

1.7.230. Спр. 96. – Директиви НКВС – МВС УРСР за 1946 рік з № 2 по № 218 (3 січня 1946 р. – 31 грудня 1946 р.). – 393 арк.

1.7.231. Спр. 103. – Накази МВС УРСР за 1947 рік з №001 по №00131. – Т. 1. (10 січня 1947 р. – 27 червня 1947 р.). – 289 арк.

1.7.232. Спр. 104. – Накази МВС УРСР за 1947 рік з № 00132 по № 00258. – Т.2. (3 липня 1947 р. – 27 грудня 1947 р.). – 266 арк.

1.7.233. Спр. 105. – Накази МВС УРСР за 1947 рік з № 01 по № 099 (10 січня 1947 р. – 17 липня 1947 р.). – 337 арк.

1.7.234. Спр. 106. – Накази МВС УРСР за 1947 рік з № 0100 по № 0260 (14 червня 1947 р. – 27 грудня 1947 р.). – 285 арк.

1.7.235. Спр. 109. – Директиви МВС УРСР за 1947 рік з № 2 по № 167 (6 січня 1947 р. – 27 грудня 1947 р.). – 432 арк.

- 1.7.236. Спр. 116. – Накази МВС УРСР за 1948 рік з № 001 по № 00149.
– Т. 1. (3 січня 1948 р. – 3 червня 1948 р.). – 479 арк.
- 1.7.237. Спр. 117. – Накази МВС УРСР за 1948 рік з № 00153 по № 00397 (7 червня 1948 р. – 31 грудня 1948 р.). – 111 прим.
- 1.7.238. Спр. 103. – Накази МВС УРСР за 1947 рік з № 001 по № 00131.
– Т. 1. (10 січня 1947 р. – 27 червня 1947 р.). – 289 арк.
- 1.7.239. Спр. 135. – Накази МВС УРСР за 1948 рік з № 001 по № 00210.
– Т. 1. (4 січня 1949 р. – 9 серпня 1949 р.). – 106 прим.
- 1.7.240. Спр. 136. – Накази МВС УРСР за 1949 рік з № 00212 по № 00355. – Т. 2. (12 серпня 1949 р. – 28 грудня 1949 р.). – 358 арк.
- 1.7.241. Спр. 138. – Накази МВС УРСР за 1949 рік з № 0131 по № 0278.
– Т. 2. (22 липня 1949 р. – 31 грудня 1949 р.). – 338 арк.
- 1.7.242. Спр. 148. – Цілком таємні накази МВС УРСР за 1950 рік з № 001 по № 0065 (4 січня 1950 р. – 2 червня 1950 р.). – 377 арк.
- 1.7.243. Спр. 149. – Цілком таємні накази МВС УРСР за 1950 рік з № 0066 по № 0100 (9 червня 1950 р. – 22 серпня 1950 р.). – 377 арк.
- 1.7.244. Спр. 150. – Цілком таємні накази МВС УРСР за 1950 рік з № 00101 по № 00152 (24 серпня 1950 р. – 29 грудня 1950 р.). – 351 арк.
- 1.7.245. Спр. 151. – Накази МВС УРСР за 1950 рік з № 01 по № 0100 (5 січня 1950 р. – 9 травня 1950 р.). – 399 арк.
- 1.7.246. Спр. 162. – Цілком таємні накази МВС УРСР за 1951 рік з № 001 по № 0060 (5 січня 1951 р. – 26 травня 1951 р.). – 60 прим.
- 1.7.247. Спр. 163. – Цілком таємні накази МВС УРСР за 1951 рік з № 0061 по № 0089 (30 травня 1951 р. – 2 серпня 1951 р.). – 29 прим.
- 1.7.248. Спр. 180. – Накази МВС УРСР за 1952 рік з № 0051 по № 0089.
– Т. 2. (7 травня 1952 р. – 4 жовтня 1952 р.). – 37 прим.
- 1.7.249. Спр. 195. – Накази МВС УРСР за 1953 рік з № 001 по № 0024 (5 січня 1953 р. – 20 березня 1953 р.). – 272 арк.
- 1.7.250. Спр. 196. – Накази МВС УРСР за 1953 рік з № 004 по № 00121 (4 квітня 1953 р. – 31 липня 1953 р.). – 243 арк.

1.7.251. Спр. 211. – Накази МВС УРСР за 1954 рік з № 001 по № 00125.
– Т. 1. (6 січня 1954 р. – 7 червня 1954 р.). – 365 арк.

1.8. Ф.54. – Департамент адміністративної служби міліції
Оп.1. – Справи постійного зберігання

1.8.252. Спр. 2. – Циркуляри НКВС СРСР і УРСР, директиви НКВС СРСР та УРСР, ГУМ НКВС СРСР й УМ НКВС УРСР по ОСБІ УМ НКВС УРСР за 1944 р. (1 січня 1944 р. – 29 червня 1944 р.). – 231 арк.

1.9. Ф. 83. – Фонд облікових документів НКВС, МОГП, МВС УРСР
Оп. 1. – Справи постійного зберігання

1.9.253. Спр. 228. Журнал дислокації таборів, спецшпиталів для
військовополонених і робочих батальйонів інтернованих колишнього УПВ
МВС УРСР за 1943 – 1951 роки (5 жовтня 1959 р. – 14 жовтня 1959 р.). – 54
арк.

2. Опубліковані документальні матеріали

2.254. *Военнопленные* в СССР. 1939-1956. Документы и материалы /
Сост. М.М.Загорулько, С.Г.Сидоров, Т.В. Царевская / Под. ред. проф. М.М.
Загорулько. – М.: Логос, 2000. – 1120 с.

2.255. “*Военнопленные* ознакомились с методами социалистического
строительства”. Докладная записка МВД СССР// Источник. Документы
русской истории. – 1999. – № 1(36). – С. 83-88.

2.256. *Военнопленные* и интернированные граждане Германии: пути на
Родину из СССР (1940-1950-е годы): Док., факты, коммент. Мин-во по делам
федерации, нац. и миграц. политики Рос. Федерации, Междунар. союз нем.
культуры / Сост.: Н. Бугай, В. Конасов. – М.: Готика, 2001. – 302 с.

2.257. *Внутренние* войска в Великой Отечественной войне. 1941-1945
гг.: Документы и материалы. – М.: Юридическая литература, 1975. – 526 с.

2.258 *Епифанов А.Е.* Сталинградский плен 1942-1956 гг. Немецкие военнопленные в СССР. – М.: Мемориальный музей немецких антифашистов, 1999. – Т. 2. – Трагедия войны – трагедия плена. – 354 с.

2.259. *За Германию – против Гитлера!* Документы и материалы о создании и деятельности Национального комитета “Свободная Германия” и Союза немецких офицеров. – М., 1993. – 512 с.

2.260. *Женевская конвенция об обращении с военнопленными от 12 августа 1949 года // Женевские конвенции о защите жертв войны.* – М.: Юридическая литература, 1954. – С.69-129.

2.261. *Международные отношения и внешняя политика СРСР.* Сборник документов (1871-1957 гг.). – М.: Юридическая литература, 1957. – 430 с.

2.262. *Международное право в избранных документах /* Сост. Л.А. Моджорян, В.К. Собакин / Отв. ред. В.Н. Дурденевский. В 3-х т. – М.: Юридическая литература, 1957. –Т. 1. – 307 с.; Т.2. – 319 с.; Т.3. – 415 с.

2.263. *Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками.* Сборник материалов: В 2 т. / Под ред. К.П. Горшенина, Р.А. Руденко, И.Т. Никитченко. – М.: Юридическая литература, 1954. – Т. 1. – 516 с.

2.264. *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне.* Сборник документов. Т. 1. Накануне. В 2 кн. / Пред. ред. коллегии С.В.Степашин; сост. В.П. Ямпольский, И.К. Белик, В.К. Виноградов и др. – М.: Книга и бизнес, 1995. – Кн. 1. - 452 с.; Кн. 2. – 398 с.

2.264. *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне.* Сборник документов. Т. 2. Начало. В 2 кн. / Пред. ред. коллегии Н.П. Патрушев; сост. В.П. Ямпольский, И.К. Белик, Е.В. Шумилова и др. – М.: Изд-во “Русь”, 1995. – Кн. 1. – 717 с.; Кн. 2. – 699 с.

2.265. *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне.* Сборник документов. Т. 3. Кн. 1. Крушение “Блицкрига” / Пред. ред. коллегии Н.П. Патрушев; сост. В.П. Ямпольский,

В.С. Антонов, И.К. Белик, Е.В. Шумилова и др. – М.: Изд-во “Русь”, 2003. – 691 с.

2.266. *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов. Т. 3. Кн. 2. От обороны к наступлению / Пред. ред. коллегии Н.П.Патрушев; сост. В.П. Ямпольский, В.С. Антонов, И.К. Белик, Е.В. Шумилова и др. – М.: Изд-во “Русь”, 2003. – 700 с.*

2.267. *Последние пленники второй мировой войны. Документы из фондов ЦК КПСС о японских военнопленных. Публ. Петров А.М. // Исторический архив. – 1993. – № 1. – С.68-78.*

2.268. *Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів / Упор. В. Левикін (Серія “Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки” – Вип. 6.; Серія “Некрополістика в Україні” – Вип. 2 (7)). – К.: Український НДІ архівної справи та документознавства, Український центр біографічної некрополістики, 2002. – 101 с.*

2.269. *К истории первой Гаагской конференции 1899 г. Документы // Красный архив. – 1932. – Т.1–2. – С.64-96.; Т. 5-6. – С.49-79.*

2.270. *Київський процес. Документи та матеріали. – К.: Либідь, 1995. – 204 с.*

2.271. *Коровин Е.А. Международные договоры и акты нового времени . – М.-Ленинград, 1924. – 395 с.*

2.272. *Конвенция о законах и обычаях сухопутной войны от 5 (18) октября 1907 года // Международное право в избранных документах . – М.: Юридическая литература, 1957. – Т. 3.- С. 41-46.*

2.273. *Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранцы военнопленные второй мировой войны в СССР. Т. 24 (13) / Под общ. ред. В.А. Золотарева. – М.: ТЕРРА, 1996. – 560 с.: ил.*

2.274. *Русский* архив: Великая Отечественная война. Немецкие военнопленные в СССР. Документы и материалы. 1941-1955 гг. Т. 24 (13-2) / Под общ. ред. В.А. Золотарева. – М.:ТЕРРА, 1999. – 504 с.

2.275. *Русский* архив: Великая Отечественная. Немецкие военнопленные в СССР 1941-1945 гг.: Сб. документов и материалов. Кн. 2. Т. 24 (13 – 3) / Авт.-сост. В.Н. Вартанов и др. – М.: ТЕРРА – Кн. клуб, 2002. – 510 с.

2.276. *Сталинградская* эпопея: Материалы НКВД СССР и военной цензуры из Центрального архива ФСБ РФ. Воспоминания фельдмаршала Паулюса, дневники и письма солдат РККА и вермахта, агентурные донесения, протоколы допросов, докладные особых отделов фронтов и армий / Сб. документов. – М.: Звонница – МГ, 2000. – 496 с.

2.277. *Convention between the United States of America and other powers, relating to prisoners of war. Signed at Geneva, July 27, 1929; ratification advised by the Senate, January 7, 1982; ratified by the President, January 16, 1982, ratification of the United States of America deposited with the Government of Switzerland, February 4, 1982; proclaimed, August 4, 1932. // <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva02.htm>*

3. Монографії і статті

3.278. *Абаймов А.* Київський процес (1946) у спогадах мого діда // Історія в школі. – 2000. – № 11-12. – С. 19-28.

3.279. *Абаймов В., Абраменко Л.* Київський процес: невідомі сторінки судової справи // Історія в школі. – 2002. – № 1. – С. 9-12.

3.280. *Бабиченко Л.Г.* Антифашистские школы и курсы немецких военнопленных в СССР – кузница кадров для будущего ГДР // Трагедия плена. Сб. статей. – Красногорск, 1996. С. 59-68.

3.281. *Базаров О.Д.* “Сибирское интернирование”: японские военнопленные в Бурятии (1945-1948): Монография. – Улан-Удэ: Вост.-Сиб. гос. акад. культуры и искусств, 1997. – 92 с.

3.282. *Барковский А., Карнов В.* Сибирь восходящего солнца // Сын Отечества. – 1993. - № 35.

3.283. *Безбородова И.В.* Военнопленные второй мировой войны. Генералы вермахта в плену: Монография. – М.: Изд-во Рос. гос. гуманитар. ун-та, 1998. – 208 с.

3.284. *Безбородова И.В.* Иностранцы военнопленные и интернированные в СССР: из истории деятельности Управления по делам военнопленных и интернированных НКВД-МВД СССР в послевоенный период (1945-1951 гг.). // Отечественная история. 1997. – № 5. – С. 165-173.

3.285. *Безбородова И.В.* Дела персонального учета иностранных военнопленных как источник по истории деятельности управления по делам военнопленных и интернированных НКВД-МВД СССР. // Вестник архивиста. – 1997. – № 1 (37).

3.286. *Бондаренко Е.Ю.* Судьба пленных: Токийский и Хабаровский международные процессы над японскими военными преступниками и их последствия (1948-1949 гг.) // Россия и АТР. – 1993. – № 1. – С. 117-123.

3.287. *Бондаренко Е.Ю.* «Школы коммунизма» для японских военнопленных: Об идеологической обработке в советских лагерях // Россия и АТР. – 1993. – № 1. – С. 133-140.

3.288. *Бондаренко Е.Ю.* Долгое возвращение из плена. (К истории репатриации японских военнопленных из СССР) // Проблемы Дальнего Востока. – 1994. – № 4. – С. 102-107.

3.289. *Бондаренко Е.Ю.* “Жестокий русский плен”? (свидетельствуют японцы) // Проблемы Дальнего Востока. – 1989. – № 3. – С. 14-21.

3.290. *Бондаренко Е.Ю.* Долгий путь плена // Проблемы Дальнего Востока. – 1994. – №4. – 38-47.

3.291. *Бондаренко Е.Ю.* Японские военнопленные на Дальнем Востоке России в послевоенные годы. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1997. – 68 с.

3.292. *Бондаренко Е.Ю.* Японские военнопленные в российских лагерях // Социально-экономические и политические процессы в странах Азиатско-Тихоокеанского региона / Сб. статей. – Владивосток: Из-во Дальневост. ун-та, 1997. – С. 40-42.

3.293. *Бондаренко Е.Ю.* Иностранцы военнопленные на Дальнем Востоке России (1914-1956): Монография / Бондаренко Е.Ю.; Ред. Кузнецов А.М. – Владивосток.: Изд-во Дальневост. ун-та, 2002. – 224 с.

3.294. *Бондаренко Е.* Военнопленные // Россия и АТР. – 2003. – № 4. – С. 52-61.

3.295. *Бланк А.С.* Национальный комитет “Свободная Германия” – центр антифашистской борьбы немецких патриотов. 1943-1945: Монография. – Вологда, 1963.

3.296. *Бланк А., Левель Б.* Наша цель – Свободная Германия. – М.: Мысль, 1969.

3.297. *Буцько О.В.* Військовополонені в СРСР (1941-1945 рр.) // Український історичний журнал. – 2000. – № 4. – С. 120-126.

3.298. *Буцько Е.В.* Начало Великой Отечественной войны и первые немецкие военнопленные // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України: Ін-т історії України. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 108-111.

3.299. *Буцько Е.В.* Продовольственное обеспечение немецких военнопленных в годы Великой Отечественной войны // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2003. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 168-172.

3.300. *Буцько Е.В.* В идеологическом “котле”: настроения немецких военнопленных в советских лагерях (1941-1945 гг.) // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2004. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 118-128.

3.301. *Бюньон Ф.* Международный Комитет Красного Креста и Советский Союз (1917-1991): Пер. с фр. / Бюньон Ф. – 2-е испр. и доп. изд. – М.: Междунар. Ком. Красного Креста, 2000. – 96 с.

3.302. *Военные преступления: Это надо знать всем:* Пер. с англ. / Ред. Р. Гутмэн, Д. Рифф. – М.: Текст, 2001. – 487 с.

3.303. *Войтенко М.Ф., Грибовская Г.А.* Гуманизм советской военной медицины.// Военно-медицинский журнал. – 1985. – № 5. – С. 68-71.

3.304. *Во имя живых Помнить о погибших.* Совместный интернациональный проект по выяснению судеб советских и немецких военнопленных и интернированных / Под ред. Н. Хаазе, А. Харитонова, К-Д. Мюллера. – Дрезден: Типостудия Шумахер Геблер, 2003. – 180 с.

3.305. *Всеволодов В.А.* Срок хранения – постоянно! Краткая история лагеря военнопленных и интернированных УПВИ НКВД-МВД СССР № 27. (1942-1950): Монография. – Красногорск: Мемориальный музей немецких антифашистов, 2003.

3.306. *Галицкий В.П.* Венгерские военнопленные в СССР // Военно-исторический журнал. – 1991. – № 10. – С. 44-54.

3.307. *Галицкий В.П.* Вражеские военнопленные в СССР (1941-1945) // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 9. – С. 39-46.

3.308. *Галицкий В.П.* Японские военнопленные в СССР: правда и домыслы // Военно-исторический журнал. – 1991. – № 4. – С. 66-78.

3.309. *Галицкий В.П.* Архивы о лагерях японских военнопленных в СССР // Проблемы Дальнего Востока. 1990. – № 6. – С. 32-40.

3.310. *Галицкий В.П.* Японские военнопленные и интернированные в СССР // Новая и новейшая история. – 1993. – № 3. – С. 26-38.

3.311. *Галицкий В.П.* Там, в Бекетовке, под Сталинградом // Военно-исторический журнал. – 1993. – № 2. – С. 18-22.

3.312. *Галицкий В.П.* Финские военнопленные в лагерях НКВД: (1939-1953 гг.): Монография / Под ред. В.С. Ещенко. – М.: Грааль; Церера, 1997. – 246 с.

3.313. *Гассер Х.-П.* Международное гуманитарное право: Введение: Пер. с англ. / Гассер Х.-П. 2-е, испр. изд. – М.: Междунар. Ком. Красного Креста, 1999. – 128 с.

3.314. *Гинцберг Л.И.* Борьба немецких патриотов против фашизма 1939-1945. / Отв. ред. Д.М. Проэктор: АН СССР, Отд-е истории. – М.:Наука, 1987. – 334 с.

3.315. *Гуркин В.В., Круглов А.И.* Кровавая расплата агрессора. Потери фашистской германии и ее союзников на советско-германском фронте превышают 10 миллионов человек // Военно-исторический журнал. – 1996. – № 3. – С.29-36.

3.316. *Жданов Н.* Международно-правовая проблема военного плена в условиях нового времени (Доклад, читанный 16 января 1928 г. на заседании секции междунар. права Общества деятелей сов. права // Международное право. – 1928. - № 2 – 3. – С. 31-49.

3.317. *Зоря Ю.Н.* Нюрнбергский бумеранг // Военно-исторический журнал. – 1990. – № 6. – С. 47-49.

3.318. *Ерин М.Е., Баранова Н.В.* Немцы в советском плену (По архивным материалам Ярославской области) // Отечественная история. – 1995. – № 6. – С.133-142.

3.319. *Еланцева О.П.* Лагеря японских военнопленных на строительстве железной дороги Комсомольск – Советская гавань // Социально-экономические и политические процессы в странах Азиатско-Тихоокеанского региона / Сб. статей. – Владивосток: Изд-во Далневост. ун-та, 1997. – С. 42-44.

3.320. *Елисеева Н.Е.* “Ответственность за смертность... возложить на начальников конвоев” // Военно-исторический журнал. – 2000. – № 4. – С. 71-77.

3.321. *Елпатьевский А.В.* Военнопленные и интернированные испанцы в СССР // Международный исторический журнал. – 2002. – № 18. – www.history_machaon.ru/all/number_17/analiti_4/elpatievski

- 3.322. *Иванович К.Б.* «Существовавшие до сих пор правила ... отменяются» // Военно-исторический журнал. – 1991. - № 11. – С. 38–43.
- 3.323. *Иваницкий Г.М.* К истории немецких военнопленных во второй мировой войне // Информационный бюллетень. – М.: Институт военной истории МО СССР, 1977. – С. 26-35.
- 3.324. *Карель П., Беддекер Г.* Немецкие военнопленные Второй мировой войны 1939-1945 гг. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 448 с.
- 3.325. *Карнер С.* В архипелаге ГУПВИ. Военный плен и интернирование в Советском Союзе 1941-1956 / Пер. с нем. – М.: Изд-во Рос. гос. гуманитарного ун-та, 2002. – 303 с.
- 3.326. *Карнов В., Ларченков В.* Последний поход Квантунской армии // Гипотеза. – 1993. – № 9-10.
- 3.327. *Карнов В.* Искуплением чужих грехов закончился для 500 000 японских солдат разгром Квантунской армии // Красная звезда. – 1995. – 2 сентября.
- 3.328. *Карнов В.* Битва, яка не завершилася миром // Народна армія. – 1995. – 18, 22 серпня.
- 3.329. *Карнов В.* Пленники Сталина. Сибирское интернирование японской армии. 1945 – 1956 гг. – К. – Львов: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 327 с.
- 3.330. *Карнов В.* Бранці Сталіна. Сибірське інтернування японської армії (яп. мовою): Пер. з рос. Рьодзі Нагасе. – Хоккайдо: Вид-во “Хоккайдо Сімбун”, 2001. – 373 с.
- 3.331. *Карнов В.* Політична індокринія японських солдатів і офіцерів у радянському полоні (1945-1949 рр.) // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 1(6). – С. 67-79.
- 3.332. *Карнов В.* Інтернування японської армії Збройними Силами СРСР в серпні 1945 року // Збірник наукових праць гуманітарного факультету Національної академії оборони України. – 2004. – № 2 (39). – С. 22-28.

3.333. *Карпов В.* Репатріація японських військовополонених з СРСР в Японію (1946 – 1956 рр.) // Вісник історії. Збірник наукових статей Київської політехніки. – К., 2004. – Вип. 20. – 237 с.

3.334. *Карпов В.* Політична обробка японських військовополонених в таборах та їх опір радянській системі цінностей (1945-1949 рр.) // Наукові записки: Зб. наук. статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – Вип. LVI (56). – С. 214-221.

3.335. *Катасонова Е.Л.* Японские военнопленные в СССР: большая игра великих держав: Монография / Ред. Федоров А.В. – М.: Ин-т востоковедения РАН – “Крафт+”, 2003. – 432 с.

3.336. *Колеров М.* Военнопленные в системе принудительного труда в СССР (1945-1950) // Отечественные записки. – 2003. - № 3.

3.337. *Король В.Ю.* Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941-1944 роках: Монографія – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 128 с.

3.338. *Конасов В.Б.* Гриф секретности снят. К истории немецких военнопленных в СССР: Монография. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации пед. кадров, 1991.

3.339. *Конасов В.Б., Подольский В.М., Терещук А.В.* Неизвестные страницы истории: Немецкие военнопленные в СССР: Монография. – М.: Рарог, 1991.

3.340. *Конасов В.Б.* Как лечили военнопленных // Резонанс. – 1990. – № 19. – С. 14-16.

3.341. *Конасов В.Б., Терещук А.В.* Узники войны. (К истории иностранных военнопленных в России и СССР) // Новый часовой. – 1994. – № 1. – С. 30-37.

3.342. *Конасов В.Б., Терещук А.В.* Долгий путь на родину.(Репатриация немецких военнопленных из СССР) // Новый часовой. – 1994. – № 2. – С. 53-75.

3.343. *Конасов В.* К вопросу о численности немецких военнопленных в СССР // Вопросы истории. – 1994. – № 11. – С. 187-189.

3.344. *Конасов В.Б., Терещук А.В.* Под влиянием побеждающего народа: германские военнопленные в СССР (1941-1945 гг.) // Народ и война. – Спб., 1995. – С. 282-304.

3.345. *Конасов В., Дзюба О.* Фельдмаршал снова сдается // Эхо планеты. – 1995. – № 17. – С. 25-28.

3.346. *Конасов В.Б., Судаков В.В.* Эхо минувшей войны: Из истории Вологод. обл. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации пед. кадров, 1994. – 92 с.

3.347. *Конасов В.Б.* Судьбы немецких военнопленных в СССР: дипломатические, правовые и политические аспекты проблемы. Очерки и документы: Монография / Послесл. В.Н. Вартанова. – Вологда: Из-во Вологод. ин-та повышения квалификации пед. кадров, 1996. – 320 с.

3.348. *Конасов В.Б.* Преемники Сталина и проблема немецких военнопленных // Отечественная история. – 1998. – № 5. – С. 167-174.

3.349. *Конасов В.Б.* Судебное преследование немецких военнопленных в СССР. Внешнеполитический аспект проблемы: Монография – М.: Ин-т военной истории МО РФ, 1998. – 168 с.

3.350. *Конасов В.Б., Терещук А.В.* “...Будут немедленно преданы суду военного трибунала...” (Из истории интернирования гражданского населения Австрии, Болгарии, Венгрии, Германии, Румынии, Чехословакии и Югославии в 1944-1945 гг.) // Русское прошлое. – 1994. – № 5. – С. 317-337.

3.351. *Конасов В.Б., Кузьминых А.Л.* Немецкие военнопленные в СССР: историография, библиография, справочно-понятийный аппарат / Акад. военно-ист. наук. Север. отд-е Центра воен. истории. – Вологда: Вологодский ин-т развития образования, 2002. – 232 с.

3.352. *Конасов В.Б., Кузьминых А.Л.* Финские военнопленные Второй мировой войны на Европейском Севере (1939-1955). Очерки и документы. Вологда: Изд-во Института развития образования, 2002. – 160 с.

3.353. *Конасов В.Б., Кузьминых А.Л.* Польские военнопленные в Грязовецком лагере НКВД (1939-1941 гг). Исторический очерк, документы и материалы. – Вологда: ВИПЭ Минюста России, 2002. – 88 с.

3.354. *Кузьмина М.А.* Плен: Японские военнопленные в Хабаровском крае: Монография. – Комсомольськ-на-Амуре: Изд – во Комсомольского-на-Амуре гос. пед. ин-та, 1996. – 156 с.

3.355. *Кузьминых А.Л.* Иностранцы военнопленные Второй мировой войны на Европейском Севере СССР (1939-1949 гг.): Монография. – Вологда: ВИПЭ Минюста России, 2004. – 393 с.

3.356. *Кузнецов С.И.* Японцы в Сибирском плену (1945-1956): Монография. – Иркутск: Изд-во Иркутского гос. ун - та, 1997. – 261 с.

3.357. *Кузнецов С.И.* Сколько японцев похоронено в СССР // “Версия”. Региональный ежемесячник. – Иркутск, 1991 – № 1.

3.358. *Кузнецов С.И.* Проблема военнопленных в российско-японских отношениях после Второй мировой войны: Учеб. пособие. – Иркутск: Изд-во Иркутского гос. ун-та, 1994. – 191 с.

3.359. *Кузнецов С.И.* Россия глазами японских интернированных (1945-1956 гг.) // Окно в Японию. Е-mail бюллетень Общества «Россия – Япония». – 2003. - № 8, 9, 10, 11.

3.360. *Кнышевский П.Н.* Государственный Комитет Оборона: методы мобилизации трудовых ресурсов // Вопросы истории. – 1994. – № 2. – С. 53-65.

3.361. *Левин Д.Б.* Об уголовной ответственности военнопленных // Вопросы уголовного права. Сб. 1. – М., 1944. – С. 85-94.

3.362. *Левикін В.В.* Про процес репатріації німецьких військовополонених з СРСР у 1945-1956 роках // Сторінки воєнної історії

України: Зб. наук. статей / НАН України Ін-т історії України. – К., 2003. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 190-199.

3.363. *Левикін В.В.* Перебування німецьких військовополонених у Радянському Союзі. Історіографія питання // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України Ін-т історії України. – К., 2004. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 114-124.

3.364. *Марасанов Р.А., Мельничук А.Н.* Медицинское обеспечение раненных и больных немецких военнопленных в годы Великой Отечественной войны // Военно-медицинский журнал. – 1981. – № 5. – С. 19-22.

3.365. *Меженко А.В.* Военнопленные возвращались в строй...// Военно-исторический журнал. – 1997. – № 5. – С. 29-34.

3.366. *Мерцалов А.Н.* Великая Отечественная Война в историографии ФРГ: Монография / Отв. ред. В.И. Дашичев; АН СССР. Отд-е истории. – М.: Наука, 1989. – 287 с.

3.367. *Михалев С.Н.* Боевые потери сторон в стратегических наступательных операциях Советской Армии 1941-1945 гг. // Военно-исторический журнал. – 1991. – № 11. – С. 11-18.

3.368. *Михалев С.Н.* Людские потери в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.: Стат. исслед./ Рос. акад. естеств. наук. Отд-е воен. истории, культуры и права, Краснояр. гос. пед ун-т. 2-е изд., испр. и доп. – Красноярск: Краснояр. пед ун-т, 2000. – 141 с.

3.369. *Михалев С.Н., Толмачева А.В.* К вопросу об исчислении потерь противника на советско-германском фронте 1941-1945 гг. // Военно-исторический архив. – 2004. – № 3 (51). – С. 91-101.

3.370. *Николаев О.* Женевские конвенции 1949 г. о защите жертв войны. – М.: Медгиз, 1955. – 48 с.

3.371. *Осипов С.Н.* Осень 1939 года: к вопросу о польских военнопленных // Военно – исторический журнал. – 1990. – № 3. – С. 38-42.

3.372. *Павленко М.* Українські військовополонені у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924 рр.): Монографія. – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – 352 с.

3.373. *Петров Е.* Американские империалисты – злостные нарушители режима военного плена. // Советское государство и право. – 1952. – № 12. – С. 48-61.

3.374. *Полян П.М.* “Вестарбайтеры”: Интернированные немцы в СССР: (Предыстория, история, география): Учеб. пособ. – Ставрополь: Изд-во Ставропол. гос. ун-та, 1999. – 48 с.

3.375. *Полян П.М.* Интернированные немцы в СССР // Вопросы истории. – 2001. – № 8. – С. 113-123.

3.376. *Полян П.* Потери Вермахта и немецкие военнопленные в СССР // Русская мысль. – 2001. – 8 сентября.

3.377. *Потильчак О.В.* Використання праці німецьких військовополонених на відбудові міського господарства Києва у 1944 р. // Історія слов'янських народів: Актуальні проблеми дослідження. Вип. 6. – Слов'янські народи у Другій світовій війні. Зб. наук. пр. – К.: Друкарня НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. – С. 169-172.

3.378. *Потильчак О.В.* Полонені німецькі вояки в таборах на теренах України в 1944 році // Визвольний шлях. – 2000. – Кн. 11. – С. 31-41.

3.379. *Потильчак О.В.* Польські вояки в радянських таборах для військовополонених (До підсумків історичного вивчення “Катинської справи”) // Визвольний шлях. – 2002. – Кн. 7. – С. 68-77.

3.380. *Потильчак О.* Польські військовослужбовці в радянських таборах для військовополонених (1939-1940 рр.) // Історія в школі. – 2002. – № 7. – С. 9-13.

3.381. *Потильчак О.В.* До питання про використання військовополонених німців на відбудовчих роботах у Чернігові та області

восени 1944 року // Література та культура Полісся. Вип. 17. / Відпов. ред. і упорядн. Г.В. Самойленко. – Ніжин : НДПУ, 2001. – С. 224-225.

3.382. *Потильчак О.В.* Структура трудових ресурсів, інтернованих у чорній металургії півдня України (1945-1946 рр.): на матеріалах підприємств Дніпропетровщини // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2003. – № 2. – С. 155-162.

3.383. *Потильчак О.В.* Нормативне регулювання праці військовополонених в СРСР у роки Другої світової війни: історичний аспект // Український історичний збірник. – 2002. – Вип. 5. – С. 264-279.

3.384. *Потильчак О.* Нормативне регулювання праці військовополонених та інтернованих у СРСР (1941-1953 рр.) // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 2 (7) – С. 66-84.

3.385. *Потильчак О.* Радянські табори для військовополонених у визволеному Києві (1943 – поч. 1945 р.) // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч. 1 (8). – С. 60-69.

3.386. *Потильчак О.* Історичні аспекти нормативного регулювання праці військовополонених та інтернованих в СРСР у повоєнний період (1945-1953рр.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. Вип. 7.- К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 409-414.

3.387. *Потильчак О.В.* Використання німецьких військовополонених на підприємствах вугільної та металургійної промисловості України (1944-1945 рр.) // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. ст. / НАН України Ін-т історії України. – К., 2003. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 183-190.

3.388. *Потильчак О.В.* Ставлення населення України до німецьких військовополонених (1944-1945 рр.) // Історичний журнал. – 2004. – № 6-7. – С. 42-47.

3.389. *Потильчак О.В.* Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939-1954): Монографія. – К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 482 с.

3.390. *Потильчак О.В.* Радянські табори військовополонених в Україні (1939-1954): організаційно-структурний аспект. – К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 88 с.

3.391. *Потильчак О.В.* Поховання іноземних військовополонених та інтернованих Другої світової війни в Україні. – К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 53 с.

3.392. *Потильчак О.В.* Поховання іноземних військовополонених Другої світової війни в Україні (50 – 70-ті роки ХХ ст.) // Історичний журнал. – 2004. – № 12. – С. 8-17.

3.393. *Потильчак О.В.* Проблема іноземних військовополонених Другої світової війни у радянській історіографії // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2004. – № 4. – С. 184-188.

3.394. *Потильчак О.В.* Смертність серед німецьких військовополонених в СРСР: історико-демографічний аналіз проблеми // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. ст. / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2004. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 128-137.

3.395. *Потильчак О.В.* Відкритий судовий процес у Сталіно: маловідома сторінка радянського військового полону в Україні // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. – 2005. – С. 14-19.

3.396. *Потильчак О.* Інтернування іноземних громадян на територію України у 1945 р. // Людина і політика. – 2004. – № 5 (35). – С. 42-51.

3.397. *Потильчак О.В.* Іноземні військовополонені Другої світової війни у радянських таборах на території України: до проблеми вітчизняної джерельної бази // Студії з архівної справи та документознавства. – 2004. – Т. 11. – С. 219-223.

3.398. *Потильчак О.В.* Табори для військовополонених та інтернованих в Україні у 1950 – 1954 рр.: організаційно-структурний аспект // Історичний журнал. – 2005. – № 2. – С. 30-38.

3.399. *Потильчак О.В.* Міжнародно-правове регулювання режиму військового полону у другій половині 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. і позиція радянського керівництва // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2005. – № 1. – С. 192-196.

3.400. *Потильчак О.В.* Тема радянського військового полону часів Другої світової війни у сучасній російській історіографії // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. Вип. 8. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 219-224.

3.401. *Потильчак О.* Радянські табори для військовополонених у визволеному Києві (1943-1944 рр.) // Пам'ять століть. – 2005. – № 2. – С. 145-152.

3.402. *Потильчак О., Платонова Н.* Фонд Управління у справах військовополонених та інтернованих Державного архіву МВС України: історія формування, інформаційні ресурси // Архіви України. – 2005. – № 1-3. – С. 383-389.

3.403. *Потильчак О.* Тема радянського військового полону часів Другої світової війни у сучасній російській історіографії // Вісник Київського славістичного університету / Редкол.: Ю.М.Алексєєв (голов. ред.) та ін. – К.: КСУ, 2005. - № 20. – С. 287-296.

3.404. *Потильчак О.* Медико-санітарне обслуговування військовополонених та інтернованих Другої світової війни в СРСР // Університет. – 2005. – № 1 (3). – С. 61-73.

3.405. *Потильчак О.* Режимні лікувальні установи для військовополонених на території України // Університет. – 2005. – № 2. – С. 34-41.

3.406. *Потильчак О. В.* Організація системи військового полону в СРСР у 1939 – 1941 рр.: нормативно-структурний аспект // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2005. – № 2. – С. 195-200.

3.407. *Российский ежегодник международного права*. 2000: Спец. выпуск / Ред. Л.Н. Галенская; Рос. ассоц. междунар. Права. – Спб.: Россия – Нева, 2000. – 199 с.

3.408. *Ржешевский О., Иваницкий Г.* Правда и ложь о жизни немецких военнопленных в СССР // *Военно-исторический журнал*. – 1978. – № 10. – С. 77-78.

3.409. *Сабанин А.В.* Вопросы военного плена в их основном освещении // *Международная жизнь*. – 1929. – № 12. – С. 96-103.

3.410. *Семиряга М.* Приказы, о которых мы не знали. Сталин хотел вывезти из Германии в СССР всех трудоспособных немцев // *Новое время*. – 1994. – № 15. – С. 56-57.

3.411. *Семенов С.Н.* Военнопленные и интернированные в лагерях НКВД СССР в 40 – 50 годах (на материалах Марийской, Мордовской, Татарской АССР и Горьковской области) // *Труды молодых ученых и специалистов / Чувашский ун-т*. – Чебоксары, 2001. – С. 25-39.

3.412. *Сергийчук В.* Новітня каторга. Військовополонені та інтерновані Другої світової війни в УРСР. – К: Українська Видавнича Спілка, 2001. – 188 с.

3.413. *Сидоров С.Г.* Организация питания военнопленных в СССР в 1941 - 1955 гг. // *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серия 4: История. Философия. – 1996. – Вып. 1. – С. 47-54.

3.414. *Сидоров С.Г.* Труд военнопленных в СССР, 1939-1956 гг.: Монография / М-во образования Рос. Федерации. Науч.-исслед. ин-т проблем экон. истории России XX в. Волгогр. гос. ун-та. – Волгоград: Изд-во Волгогр. гос. ун-та, 2001. – 503 с.

3.415. “Союз немецких офицеров”: Немецкие военнопленные на советско-германском фронте. 1943-1945. Подоплека событий. Версии // *Источник. Документы российской истории*. – 1993. – № 1. – С. 86-105.

3.416. *Смыкалин А.* Немецкие военнопленные на Урале // *Витта*. – 1997. – № 15 (ноябрь-декабрь).

- 3.417. *Чайковський А.С.* Миттєвості історії. Вибране. – К., 2000. – 272 с.
- 3.418. *Чайковский А.С.* Плен. За чужие и свои грехи (Военнопленные и интернированные в Украине 1939-1953 гг.): Монография. – К.: Парламентское издательство, 2002. – 503 с.
- 3.419. *Чудиновских Е.Н.* Военнопленные Второй мировой в Вятском крае // Отечественные архивы. – 2000.- № 2. – С. 98-100.
- 3.420. *Чухин И.И.* Интернированная юность. История 517-го лагеря интернированных немцев НКВД СССР. – М.-Петрозаводск: Мемориал, 1995. – 64 с.
- 3.421. *Шабает А.А., Михалев С.Н.* Трагедия противостояния. Потери вооруженных сил СССР и Германии в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.: Монография. – М.: Моск. гор. фонд “Ветеран Москвы”, 2002. – 256 с.
- 3.422. *Шевченко А.М.* Национальный комитет “Свободная Германия” в действии: Ежегодник германской истории. - М.: Наука, 1974. – С. 402-410.
- 3.423. *Урланис Б.Ц.* История военных потерь. Войны и народонаселение Европы. Людские потери вооруженных сил европейских стран в войнах XVII-XX вв. (историко-статистическое исследование). – Спб.-М.: Полигон, 1998. – 558 с.
- 3.424. *Якушевский А.* Расстрел на клеверном поле // Новое время. – 1993. – № 25. – С. 40-42.
- 3.425. *Alleg H.* Kriegsgefangene. – Berlin: Aufbau-Verl., 1962. – 242 s.
- 3.426. *Bahrens K.* Deutsche in Straflagern und Gefangnissen der Sowjetunion. Aus dem kulturellen Leben. – Munchen, 1969.
- 3.427. *Bohme K.* Die deutschen Kriegsgefangenen in sowjetischer Hand: Eine Bilanz // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges / Wissenschaftl. Kommission f. Dt. Kriegsgefangenengeschichte. – Munchen, 1966. – Bd. X. - 474 s.

3.428. *Borchard M.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion: zur politischen Bedeutung der Kriegsgefangenenfrage 1949-1955. – Dusseldorf: Droste, 2000. – 349 s.

3.429. *Blank A.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der UdSSR. – Köln: Pahl-Rugenstein, 1979. – 210 s.

3.430. *Brillen* für Kriegsgefangene und Zivilinternierte. – Genf: Internat. Komitee vom Roten Kreuz, 1943. – 20 s.

3.431. *Cartellieri D.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion: Die Lagergesellschaft // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges / Wissenschaftl. Kommission f. Dt. Kriegsgefangenengeschichte. – München, 1967. – Bd. XV. – 381 s.

3.432. *Chavkih B.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion 1941-1955 // Forum für osteuropäische Zeitgesch., 1997. – № 2.

3.433. *Dokumentation* der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa. Bd. 1-5. Wolfenbüttel. 1953-1961.

3.434. *Die Deutschen* Vertreibungsverluste. Bevölkerungsbilanzen für die deutschen Vertreibungsgebiete 1939/50. Wiesbaden. 1958.

3.435. *Deutsche* Kriegsgefangene im Zweiten Weltkrieg: Erinnerungen von H. Pust, H. Jonitz, K. Glaser, A. Ringel / hrsg. von W. Benz, A. Schardt. – Frankfurt am Main: Fischer-Taschenbuch-Verl., 1995. – 276 s.

3.436. *Dehnel R.* Deutsche Kriegsgefangene im Gebiet Wologda 1942-1949. – Hamburg, 1995.

3.437. *Dressler H.* Arbeitskreis der Heimkehrer und Kriegsgefangenen-Angehörigen des Lagers Borowitschi, UdSSR: Geschichted. Arbeitskreises. 1947-1957. – Solingen: Arbeitskreis d. Heimkehrer u. Kriegsgefangenen-Angehörigend. Lagers Borowitschi, UdSSR, 1968. – 378 s.

3.438. *Epifanov A., Mayer H.* Die Tragödie der deutschen Kriegsgefangenen in Stalingrad von 1942 bis 1956 nach russischen Archivunterlagen. – Osnabrück: Biblio-Verl., 1996. – 337 s.

3.439. *Fischer A.* Sowjetische Deutschlandpolitik im Zweiten Weltkrieg 1941-1945. – Stuttgart, 1975.

3.440. *Frieser K.-H.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion und das Nationalkomitee "Fries Deutschland" / Würzburg Univ.: Diss., 1981. – 284, 89 s.

3.441. *Fleischhacher H.* Die deutschen Kriegsgefangenen in Sowjetunion: Der Factor Hunger // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges / Wissenschaftl. Kommission f. Dt. Kriegsgefangenenengeschichte. – München, 1965. – Bd. 3 (LI). – 560 s.

3.442. *Ihme-Tuchel B.* Die SED und die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion zwischen 1949 und 1955 // Deutschland Archiv. – 1994. – № 27. – H. 5. – S. 490-583.

3.443. *Hilger A.* /Ute Schmidt/ *Wagenlehner G.* (Hrsg.). Sowjetische Militärtribunale. Bd. 1: Die Verurteilung deutscher Kriegsgefangener 1941-1953. – Köln, 2001.

3.444. *Hilger A.* Deutsche Kriegsgefangene in der Sowjetunion 1941-1956. Kriegsgefangenenpolitik, Lageralltag und Erinnerung. – Essen: Klartext-Verl., 2000. – 486 s.

3.445. *Huhnen H.* Ein Jahrzehnt in sowjetischen Lagern: Erinnerungen eines einstigen Kriegsgefangenen. – Berlin: Frieling, 2000. – 164 s.

3.446. *Höhner H.* Kriegsgefangen in Sibirien: Erinnerungen eines deutschen Kriegsgefangenen in Russland. – Aachen: Mainz, 1994. – 285 s.

3.447. *Lang M.* Stalins Strafjustiz gegen deutsche Soldaten. Die Massenprozesse gegen deutsche Kriegsgefangene in den Jahren 1949 und 1950 in historischer Sicht / Unter Mitw. H. Dressler, K. Mayer – Herford: Mittler, 1981. – 147 s.

3.448. *Laun R.* Die Haager Landkriegsordnung. Das Übereinkommen über die Gesetze und Gebräuche des Landkrieges. – Wolfenbüttel-Hannover, 1947.

3.449. *Lehmann A.* Gefangenschaft und Heimkehr. Deutsche Kriegsgefangene in der Sowjetunion. – München, 1986

3.450. *Libera K.* Zur Entwicklung der antifaschistischen Bewegung unter den deutschen Kriegsgefangenen in der UdSSR nach dem Sieg über den Hitlerfaschismus. 1945-1950. / Inst. F. Gesellschaftswiss. Beim ZK d. SED: Diss. – Berlin, 1968. – 315 s.

3.451. *Maschke E. (Hg.)*. Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges.- Bd. I-XXII.- München, 1962-1974.

3.452. *Maschke E.* Die deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges: eine Zusammenfassung // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges. Bd. 15 (X). – Bielefeld: Giesecking, 1974. – 446 s.

3.453. *Maurach R.* Die Kriegsverbrecherprozesse gegen deutsche Gefangene in der Sowjetunion. – Hamburg: Arbeitsgemeinschaft vom Roten Kreuz in Deutschland, Rechtsschutzstelle f. Kriegsgefangene u. Zivilarbeiter im Ausland, 1950. – 96 s.

3.454. *Meissner B.* Sowjetunion und Haager LKO.- Hamburg, 1950.

3.455. *Meyer G.* Vom Kriegsgefangenen zum Generalinspekteur: Adolf Heusinger; 1945-1961. – Potsdam: Militärgeschichtliches Forschungsamt, 1997. – Bd. X. – 374 s.

3.456. *Mitzka H.* Zur Geschichte der Massendeportationen von Ostdeutschen in die Sowjetunion im Jahre 1945. – Emhausen, 1987.

3.457. *Ratza W.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion: Der Factor Arbeit // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges. – Bd. 4. (LXXIX). – München, 1973. – 384 s.

3.458. *Retours d'URSS: Les prisonniers de guerre et les internes française dans les archives soviétiques 1945-1951.* Coordonné par Catherine Klein-Gousseff. – Paris: CNRS Editions, 2001. – 428 p.

3.459. *Robel G.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion. – Bielefeld: Giesecking Antifa // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges. – Bd. 8. (IX). - München, 1974. – 487 s.

- 3.460. *Rosner T.* P.O.W. 332 624: Tagebuch e. Kriegsgefangenen. – Wien, München: Verl. Herold, 1968. – 138 s.
- 3.461. *Rhode G.* Phasen und Formen der Massenzwangswanderungen in Europa.— Die Vertriebenen in Westdeutschland. Bd.I.Kiel. 1959.
- 3.462. *Peter E., Epifanov A.E.* Stalins Kriegsgefangene: ihr Schicksal in Erinnerungen und nach russischen Archiven. - Graz ; Stuttgart: Stocker, 1997. – 350 s.
- 3.463. *Poljan P. M.* Deportiert nach Hause: sowjetische Kriegsgefangene im “Dritten Reich” und ihre Repatriierung. – München; Wien: Oldenbourg, 2001. – 239 s.
- 3.464. *Karner S.* Im Archipel GUPVI. Kriegsgefangenschaft und Internierung in der Sowjetunion 1941-1956 // Kriegsfolgen - Forschung. – Wien, München, 1995. – Bd. 1. – 269 s.
- 3.465. *Kramarz J.* Claus Graf von Stauffenberg.- Dusseldorf, 1970.
- 3.466. *Kriegsgefangen* in Russland. -Stuttgart: Kulturaufbau-Verl., 1946. – 22 s.
- 3.467. *Kriegsgefangene* in der Sowjetunion. -Berlin: SWA-Verl., 1949. – 209 s.
- 3.468. *Kriegsgefangene* - Военнопленные. Sowjetische Kriegsgefangene in Deutschland - Deutsche Kriegsgefangene in der Sowjetunion. Begleitbuch zur Ausstellung, hrsg. von der Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland / Red.: H. - W. Hütter, E. Rommerskirchen / Übers.: W. Reimer, W. Krötz–Dusseldorf: Droste,1995. – 206 s.
- 3.469. *Konasov V.,Tereixur A.* Els Presoners De Guerra a L’URSS: 1941-1955 // L’aveng revista d’Historia. – 1993. – № 173. – P. 14-18.
- 3.470. *Kuznetsov S.* Graveyards of Japanese war prisoners in Irkutsk Region. – M., 1992.
- 3.471. *Kuznetsov S.* The Ideological Indoctrination of Japanese Prisoners of War in the stalinist Camps of the Soviet Union (1945-1956) // The Journal of Slavic Military Studies. – 1997. – Vol. 10. – № 4.

3.472. *Wagenlehner G.* Stalins Willkürjustiz gegen die deutschen Kriegsgefangenen: Dokumentation und Analyse. – Bonn: Verl. Der Heimkehrer, 1994. – 191 s.

3.473. *Sarkov A.V.* Kriegsgefangene und Zwangsdeportierte in Belarus: (1944 – 1951) / Übers.: V. Balakirew, M. Müller. - Dortmund : IBB, 2000. – 90 s.

3.474. *Sminh A.* Heimkehr aus dem Zweiten Weltkrieg . Die Entlassung der deutschen Kriegsgefangenen. – Stuttgart, 1985.

3.475. *Smith A.* Die “vermibte Million”. Zum Schicksal deutscher Kriegsgefangener nach dem Zweiten Weltkrieg. Schriftenreihe der Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte. Bd. 65. R. Oldenbourg Verlag GmbH. – München, 1991.

3.476. *Scheuring B.* Freies Deutschland. Das Nationalkomitee und der Bund Deutscher Offiziere in der Sowjetunion 1943-1945. – München, 1960.

3.477. *Schwarz W.* Die deutschen Kriegsgefangenen in der Sowjetunion: Aus d. kulturellen Leben // Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweitkrieges / Wissenschaftl. Kommission f. Dt. Kriegsgefangenengeschichte. – München, 1969. – Bd. 6 (LXVIII). – 231 s.

3.478. *Zayas A.* Die Wehrmacht – Untersuchungsstelle. Deutsche Ermittlungen über alliierte Völkerrechtsverletzungen im Zweiten Weltkrieg, 3. Aufl. – München, 1980. – S. 277.

3.479. *Zeidler M.* Stalinjustiz contra NS-Verbrechen: die Kriegsverbrecherprozesse gegen deutsche Kriegsgefangene in der UdSSR in den Jahren 1943 - 1952; Kenntnisstand und Forschungsprobleme. - Dresden: Hannah-Arendt-Inst. für Totalitarismusforschung, 1996. – 84 s.

3.480. *Zentner Chr.,* Bedürfig F. (Hrsg.) Das Grobe Lexikon des Dritten Reiches. – München, 1985.

4. Матеріали наукових конференцій

4.481. *Баранова Н.В.* Немецкие военнопленные в Ярославской области (Их участие в восстановительных работах и реконверсии промышленности) // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 226-230.

4.482. *Безбородова И.В.* Организация трудоустройства военнопленных и интернированных в лагерях НКВД-МВД СССР в годы Второй мировой войны // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 50-58.

4.483. *Бондаренко Е.Ю.* Японские военнопленные на территории советского Приморья в послевоенные годы // Рациональное использование биоресурсов Тихого океана: Тез. докладов Всесоюз. конф. 8-10 октября 1991 г. – Уссурийск, 1992. – С. 55-58;

4.484. *Букин С.С.* Воспоминания немецких военнопленных о Сибири как исторический источник // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 194-197.

4.485. *Букин С.С.* Иностранцы военнопленные в Сибири: проблемы изучения // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 243-247.

4.486. *Всеволодов В.А.* Военнопленные 1941 г. (идеологические, правовые и военные аспекты проблемы) // Проблемы военного плена:

история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 34-44.

4.487. *Галицкий В.П.* Репрессивная политика советского правительства в отношении иностранных военнопленных и гражданских лиц (1939-1956) // Актуальные проблемы археографии, источниковедения и историографии. Матер. к Всерос. науч. конф. посвященной 50-летию победы в Великой Отечественной войне. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации пед. кадров, 1995. – С. 3-13.

4.488. *Галицкий В.П.* Японские женщины в лагерях для военнопленных (Неизвестные страницы советско-японской войны в августе 1945 года) // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 256-262.

4.489. *Галицкий В.П.* Немецкие военнопленные в восстановлении хозяйства СССР // Вторая мировая война и преодоление тоталитаризма. Российско-германская конференция историков в Волгограде (май 1995 г.). – М., 1997.

4.490. *Горбунов И.Ю.* Пребывание немецких военнопленных в СССР: условия содержания, медицинское обеспечение (по документам ГА РФ) // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 134-143.

4.491. *Долголюк А.А.* Продовольственное снабжение военнопленных в СССР // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 73-77.

4.492. *Епифанов А.Е.* Организация и деятельность советских карательных органов по уголовному преследованию нацистских преступников в период массовой репатриации военнопленных вермахта на родину (1948-1950 гг.) // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 118-123.

4.493. *Ерин М.Е.* О судьбе захоронений немецких военнопленных в Ярославской области // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 1. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 144-149.

4.594. *Ерин М.Е.* Воспоминания немецких военнопленных как источник по изучению истории советского плена // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 172–175.

4.495. *Иванов В.А.* О настроениях среди пленных немецких генералов и офицеров курляндской группы армий в майские дни 1945 г. (По материалам фронтового пункта военнопленных № 1 в пос. Тиркилишкяй Литовской ССР) // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 44-50.

4.496. *Киселев А.А.* Военнопленные на Кольском полуострове // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 230-234.

4.497. *Конасов В.Б.* Военнопленные второй мировой войны: международно-правовые, политические и нравственные аспекты проблемы // Уроки и проблемы изучения истории второй мировой войны. Тезисы российской научно-практической конференции. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации пед. кадров, 1995. – С. 10-12.

4.498. *Конасов В.Б.* К дискуссии о численности немецких военнопленных в СССР // Актуальные проблемы археографии, источниковедения и историографии. Материалы к Всероссийской научной конференции посвященной 50-летию победы в Великой Отечественной войне. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации пед. кадров, 1995. – С. 41-43.

4.499. *Конасов В.Б.* Освобождение последних немецких военнопленных в контексте установления дипломатических отношений между СССР и ФРГ // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 176-194.

4.500. *Костенецкий А.В.* Военнопленные в СССР: связь с родиной и возвращение домой (по материалам ГА РФ) // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 143-147.

4.501. *Крупенников А.А.* О некоторых судебных процессах против военнопленных преступников в конце 40-х – начале 50-х годов // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 101-118.

4.502. *Кузьмин С.И.* К вопросу об условиях содержания немецких военнопленных в СССР // Проблемы военного плена: история и

современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 124-134.

4.503. *Кузнецов С.И.* Материалы архива Д.Макартура о японских военнопленных в СССР (1945-1956 гг.) // Россия, Сибирь и страны Азиатско-Тихоокеанского региона. Тез. докл. научно-практической конф. – Иркутск, 1994.

4.504. *Кузнецов С.И.* Репатриация и социальные процессы в послевоенном японском обществе // Диаспоры в историческом времени и пространстве. Национальная ситуация в Восточной Сибири. Тез. докл. международной научно-практич. конф. – Иркутск, 1994. – С. 46-52.

4.505. *Кузнецов С.И.* Эксплуатация труда японских военнопленных в СССР (1945-1956) // Тоталитаризм и личность. Тез. докл. междунар. научно-практич. конф. — Пермь, 1994. – С. 76-84.

4.506. *Лебедев В.Г.* О судьбе захоронений иностранных военнопленных в России // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 1. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 138-144.

4.507. *Мотревич В.П.* Иностранные воинские захоронения в Свердловской области // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 1. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 149-154.

4.508. *Петров Н.В.* Внесудебные репрессии против военнопленных немцев в 1941-1946 гг. // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 77-94.

4.509. *Полян П.М.* “Репарации трудом”: мотивы и предистория послевоенного трудоустройства «интернированных и мобилизованных» - немецких гражданских лиц в СССР // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы междунар. Научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 59-67.

4.510. *Попов Ю.И.* О военнопленных финнах (К постановке проблемы) // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 264-265.

4.511. *Потильчак О. В.* Становище німецьких військовополонених в СРСР у роки радянсько-німецької війни : документи Третього рейху свідчать // Соборність українських земель в контексті подій Другої світової війни. Зб. матеріалів загальноукраїнської наукової конференції 24-25 жовтня 2000 р. – Кривий Ріг: Мінерал, 2000. – С.134-143.

4.512. *Потильчак О.В.* Польські громадяни в радянських таборах для військовополонених (1939-1941 рр.) // Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. Збірник наукових праць / За ред. П.М. Чернеги. – К.- Краків : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – С.164-169.

4.519. *Потильчак О.В.* Використання німецьких військовополонених на відбудові вугільної та металургійної промисловості України в початковий період повоєнної реконструкції (1944-1945 рр.) // Історична наука: проблеми розвитку: Матеріали конференції. Новітня історія України. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2002. – С.174-179.

4.520. *Потильчак О.В.* Інтерновані іноземці на гірничих підприємствах Кривбасу (1945-1949 рр.): організація, дислокація і структура таборів // Війна 1941-1945 рр.: події, оцінки, спомини (Матеріали міжрегіональної наукової конференції). – Кривий Ріг: Мінерал, 2005. – С. 28-38.

4.521. *Проблемы* военного плена: история и современность. Международно-практическая конференция (Вологда, 23-25 октября 1997 г.). – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – Ч.1. – 204 с.; Ч.2. – 272 с.

4.522. *Рыбалкин Ю.Е.* Испанские военнопленные Второй мировой войны в СССР // *Проблемы военного плена: история и современность.* Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 247-251.

4.523. *Рожкова Е.К.* Использование иностранных военнопленных на промышленных предприятиях Чкаловской области (1943 – 1950 гг.) // *Проблемы военного плена: история и современность.* Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 239-242.

4.524. *Супрун М.Н.* Немецкие пилоты 5-го воздушного флота в советском плену // *Проблемы военного плена: история и современность.* Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 236-239.

4.525. *Суржикова Н.В.* Военнопленные Второй мировой войны в СССР // 50 лет Победы в Великой Отечественной войне. Тезисы научной конференции. – Екатеринбург, 1995. – С. 81-83.

4.526. *Суржикова Н.В.* Военнопленные Второй мировой войны в Свердловской области // Высшая школа России в преддверии XXI века. Тезисы докладов научной студенческой конференции, посвященной 70-летию со дня основания Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 1995. – С. 140-144.

4.527. *Суржикова Н.В.* Из истории лагеря № 476 для военнопленных Второй мировой войны // Первые уральские военно-исторические чтения.

Материалы региональной научной конференции. - Екатеринбург, 1996. – С.95-99.

4.528. *Суржикова Н.В.* Военные преступники на Среднем Урале в 1949-1956 гг. // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 234-236.

4.529. *Суржикова Н.В., Мотревич В.П.* Иностранцы военнопленные Второй мировой войны в Свердловске // Екатеринбург: вчера, сегодня, завтра. Тезисы научно-практической конференции. – Екатеринбург, 1998. – С. 143-145.

4.530. *Суржикова Н.В.* Организация трудоустройства военнопленных Второй мировой войны на Среднем Урале // Урал индустриальный. Материалы второй региональной научной конференции. – Екатеринбург, 1998. – С. 157-160.

4.531. *Суржикова Н.В.* Осужденные военнопленные на Среднем Урале (1949-1956 гг.) // Урал индустриальный. Материалы третьей региональной научной конференции. – Екатеринбург, 1999. – С. 84-89.

4.532. *Суржикова Н.В.* Архивно-следственные дела военнопленных как исторический источник (по материалам УГААО СО) // Орел шестого легиона. Тезисы докладов студенческой научно-практической конференции, посвященной 60-летию исторического факультета Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 1999. – С. 109-113.

4.533. *Суржикова Н.В.* Иностранцы военнопленные на Среднем Урале: условия содержания и обеспечения // Этнокультурная история Урала XVI-XX вв. Материалы международной конференции. – Екатеринбург, 1999. – С. 90-94.

4.534. *Суржикова Н.В.* Иностранцы военнопленные Второй мировой войны в воспоминаниях уральцев // Вторые военно-исторические чтения.

Материалы региональной научной конференции. – Екатеринбург, 2000. – С.82-84.

4.535. *Суржикова Н.В.* К вопросу о размещении иностранных военнопленных Второй мировой войны на Среднем Урале // Третьи Татищевские чтения. Тезисы докладов и сообщений. – Екатеринбург, 2000. – С. 247-250.

4.536. *Суржикова Н.В., Мотревич В.П.* Захоронения интернированных иностранных граждан и военнопленных Второй мировой войны на Среднем Урале (состояние источниковой базы) // Документ. Архив. История. Современность. Материалы научно-практической конференции посвященной 30-летию историко-архивной специальности УрГУ. – Екатеринбург, 2000. – Ч. 1. – С. 190-194.

4.537. *Суржикова Н.В.* Иностранные военнопленные Второй мировой войны в Невьянске (1945-1947 гг.) // Первые Невьянские Демидовские чтения. Тезисы докладов и сообщений. – Екатеринбург, 2000. – С. 67-69.

4.538. *Суржикова Н.В.* Вещевое снабжение военнопленных в лагерях Свердловской области // Урал в стратегии Второй мировой войны. Материалы Всероссийской научной конференции, посвященной 55-летию Победы в Великой Отечественной войне. – Екатеринбург, 2000. – С. 123-125.

4.539. *Суржикова Н.В., Мотревич В.П.* Иностранные военнопленные Второй мировой войны на Среднем Урале: источниковая база исследования // Урал на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов и сообщений Всероссийской научной конференции. – Екатеринбург, 2000. – С. 48-51.

4.540. *Суржикова Н.В.* К вопросу о численности и составе иностранных военнопленных Второй мировой войны на Среднем Урале // Урал на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов и сообщений Всероссийской научной конференции. – Екатеринбург, 2000. – С. 321-325.

4.541. *Суржикова Н.В., Мотревич В.П.* Захоронения интернированных иностранных граждан и военнопленных Второй мировой войны на Среднем Урале // Проблемы создания единого электронного банка данных жертв

политических репрессий в пределах СССР. Сборник докладов участников международной научно-практической конференции. – Нижний Тагил, 2000. – С.97 - 102.

4.542. *Суржикова Н.В.* К вопросу о медицинском обслуживании военнопленных в лагерях Среднего Урала (1942-1956 гг.) // Орел шестого легиона. Тезисы докладов научно-практической конференции студентов и молодых ученых исторического факультета УрГУ. – Екатеринбург, 2000. – С. 143-146.

4.543. *Трагедия войны – трагедия плена: Сб. матер. Междунар. научно-практ. конф., посвященной 55-летию образования антифашистских организаций военнопленных в СССР и перспективам развития музея «Трагедия плена» (Москва – Красногорск, 1-2 октября 1998 года) / Сост. Всеволодов В.А.; Гл. науч. ред. Берников Н.Н.; Рук. проекта Крупенников А.А.; Мемор. музей нем. антифашистов (Красногорск, Моск. обл.) – М., 1999. – 350 с.*

4.544. *Хавкин Б.Л.* Немецкие военнопленные в СССР и советские военнопленные в Германии. Постановка проблемы. Источники и литература // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 3-13.

4.545. *Филимонов А.В.* Немецкие военнопленные в Пскове // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 197-201.

4.546. *Hilger A.* Deutsche Kriegsgefangene im wiederaufbau der Sowjetunion : arbeitsorganisation und –leistung im licht deutscher undrussischer quellen // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч.

2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 68-73.

4.547. *Karner S.* Deutsche Kriegsgefangene und Internierte in der Sowjetunion 1941-1956 // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 14-33.

4.548. *Stelzl B.* Alltag in Karaganda: zur geschichte des Kriegsgefangenen-lagers 99 Spasozavodsk // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 202-225.

4.549. *Tischner W.* Die auseinandersetzen um Deutsche Kriegsgefangene und Zivilinternierte zwischen der katholischen Kirche und der sowjetischen militäradministration in Deutschland 1945 – 1950 // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 152-168.

4.550. *Wagenlehner G.* Die werurteilung der Deutschen Kriegsgefangenen durch sowjetische militäribunale 1941-1953 // Проблемы военного плена: история и современность. Материалы Международной научно-практ. конф. (23-25 октября 1997 г., г. Вологда). – Ч. 2. – Вологда: Изд-во Вологод. ин-та повышения квалификации и перепод. пед. кадров, 1997. – С. 95-100.

5. Рецензії та огляди

5.551. *Безыменский Л.А.* История одной «Истории» // Новое время.- 1976. – № 5.- С. 12-13.

5.552. *Беремш В.* Чужие острова архипелага. Плен от поляков до японцев – с 1939-го до 1956-го // Независимая газета. – 2000. – 2 ноября.

5.553. *Бондаренко Е.Ю.* Голос народной памяти (читатели о статье о японских военнопленных) // Проблемы Дальнего Востока. – 1991. – № 2.

5.554. *Букин С.С., Долголюк А.А.* В.Б. Конасов, А.Л. Кузьминых. Немецкие военнопленные в СССР: историография, библиография, справочно-понятийный аппарат. – Вологда: Вологодский институт развития образования, 2002. 232 с. – Рецензия на книгу // Гуманитарные науки в Сибири. – 2002. – № 2. – С. 102-103.

5.555. *Ерин М.Е.* В.Б. Конасов. Судебное преследование немецких военнопленных в СССР. Внешнеполитический аспект проблемы. – М.: Ин-т военной истории МО РФ, 1998. – 168 с. – Рецензия на книгу // Отечественная история. – 2000. – № 4. – С. 202.

5.556. *Коротков Г.И.* Сколько немецких военнопленных погибло в СССР? // Военно-исторический журнал. – 1997. – № 5. – С. 93-94.

5.557. *Крупенников А.А.* Серьезное исследование о военнопленных вермахта в СССР // Военно-исторический журнал. – 2003. – № 3. – С. 78.

5.558. *Провозина Е.* По следам “Пленников Сталина” // Камуфляж. – 2005. – № 1 (26). – С. 42-45.

5.559. *Пронин А.В.* Трагедия плена: гуманизм против бесчеловечности // Военно-исторический журнал. – 1998. – № 1. – С. 94-96.

5.560. *Стецкевич В.В.* Нове дослідження з історії військового полону в Україні // Історичний журнал. – 2005. – № 2. – С. 122-125.

5.561. *Сушко О.* Полон – трагедія війни // Освіта. – 2004. – № 49. – 17-24 листопада. – С. 7

5.562. *Фролов М.И.* Финские военнопленные на Европейском Севере // Военно исторический журнал. – 2004. – № 10. – С. 65.

5.563. *Хавкин Б.Л.* И.В. Безбородова. Военнопленные второй мировой войны. Генералы вермахта в плену. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 1998.- 208 с. – Рецензия на книгу // Новая и новейшая история. – 2000. – № 1. – С. 229-232.

6. Довідкові та статистичні видання

6.564. *Большая Советская Энциклопедия*. В 30 томах./ Гл. ред. А.М. Прохоров . Изд. 3. – М.: “Советская Энциклопедия”, 1971. – Т. 5. – 1971.- С. 693-694.

6.565. *Великая Отечественная война. 1941-1945 гг. Энциклопедия*. – М.: Военная энциклопедия, 1985. – 832 с.

6.566. *Энциклопедия Третьего рейха* / Сост. В. Воротаев. – М.: Локид-миф, 1996.– 588 с.

6.567. *Международное право. Библиография 1917-1972 гг.* / Отв. ред. Д.И. Фельдман. – М.: Юридическая литература, 1976. – 600 с.

6.568. *Петров Н.В., Скоркин К.В. Кто руководил НКВД. 1934-1941: Справочник*. – М. : Звенья, 1999. – 504 с.

6.569. *Советская военная энциклопедия: В 8-ми т.* – М.: Воениздат, 1977. – Т. 4. – 656 с.

6.570. *Українська Радянська Енциклопедія. Вид. 2-ге.- К.: “УРЕ”, 1978. – Т. 2. – С. 288.*

7. Дисертації та автореферати

7.571. *Амелин А.Б. Международно-правовое регулирование военного плена: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Академия общественных наук при ЦК КПСС. – М., 1954. – 15 с.*

7.572. *Базаров О.Д. Японские военнопленные в Бурятии, 1945-1948 гг.: Дис. ...канд. ист. наук: 07.00.02. – Иркутск, 1997. – 184 с.*

7.573. *Базаров О.Д. Японские военнопленные в Бурятии (1945-1948 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 / Иркутский гос. ун-т. – Иркутск, 1997. – 18 с.*

7.574. *Безбородова И.В.* Управление по делам военнопленных и интернированных НКВД-МВД СССР, 1939-1953 гг.: Дис. ...канд. ист. наук: 07.00.02. – М., 1997. – 371 с.

7.575. *Безбородова И.В.* Управление по делам военнопленных и интернированных НКВД-МВД СССР (1939-1953 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 / Историко-архивный ин-т. – М., 1997. – 30 с.

7.576. *Бичехвост А.Ф.* Репатриация советских и иностранных граждан: внутривосточные и международные аспекты (1944-1953 гг.): Автореф. дис... д-ра. ист. наук: 07.00.02 / Саратовский гос. ун-т. – Саратов, 1996.

7.577. *Ежова Г.В.* Национальный комитет “Свободная Германия”: Некоторые проблемы источниковедения и историографии: Дис. канд. ист. наук.: 07.00.09. - Л., 1987.

7.578. *Ежова Г.В.* Великая Отечественная война и антифашистское движение “Свободная Германия”: сравнительно-исторический анализ российской и немецкой литературы: Автореф. дис. ...д-ра ист. наук: 07.00.02, 07.00.09 / Северо-Западная акад. гос. службы. – Спб., 1998. – 40 с.

7.579. *Забигаило К.С.* Вопросы защиты жертв войны на Женевской дипломатической конференции 1949 года: Автореф. дис. канд. юрид. наук: / 12.00.01 / Киевский гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. - К., 1954. – 12 с.

7.580. *Карасев С.В.* Японские военнопленные в Читинской области: 1945-1949 гг.: Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 / Иркут. гос. ун-т. - Иркутск, 2002. – 30 с.

7.581. *Карпов В.В.* Полонення та репатріація Квантунської армії (1945-1956 рр.): Дис. канд. іст. наук: 20.02.22. – К., 2004. – 192 с.

7.582. *Карпов В.В.* Полонення та репатріація Квантунської армії (1945-1956 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Національна академія Оборони України. – К., 2004. – 22 с.

7.583. *Конасов В.Б.* Политика советского государства в отношении немецких военнопленных, 1941-1956 гг.: Дис. ...д-ра ист. наук: 07.00.02. – М., 1998. – 506 с.

7.584. *Конасов В.Б.* Политика советского государства в отношении немецких военнопленных (1941-1956 гг.): Автореф. дис. ...д-ра ист. наук: 07.0.02 / Ин-т военной истории. – М., 1998. – 36 с.

7.585. *Кузнецов С.И.* Японские военнопленные в СССР после второй мировой войны, 1945-1956 гг.: Дис. ...д-ра ист. наук: 07.00.02. – Иркутск, 1994. – 346 с.

7.586. *Кузнецов С.И.* Японские военнопленные в СССР после второй мировой войны (1945-1956 гг.): Автореф. дис. ...д-ра ист. наук: 07.00.02 / Иркутский гос. ун-т. - Иркутск, 1994. – 28 с.

7.587. *Погребной Н.Г.* Деятельность антифашистов в Советском Союзе в годы Великой Отечественной войны: Дис. ...канд. ист. наук: 07.00.02. – М., 1979.

7.588. *Полян П.М.* География принудительных миграций в СССР: Автореф. дис. ...д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Ин-т географии. – М., 1998. – 37 с.

7.589. *Платонова Н.В.* Архівна служба МВС України: історія, інформаційні ресурси, сучасні методи їх репрезентації: Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.06 / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К., 2003. – 23 с.

7.590. *Сидоров С.Г.* Труд военнопленных в СССР, 1939-1956 гг.: Дис. ...д-ра ист. наук: 07.00.02. – Волгоград, 2001. – 428 с.

7.591. *Сидоров С.Г.* Труд военнопленных в СССР, 1939-1956 гг.: Автореф. дис... д-ра ист. наук: 07.00.02 / Волгогр. гос. ун-т. – Волгоград, 2001. – 42 с.

7.592. *Смыкалин А.С.* Пенитенциарная система Советской России 1917 - начала 60-х гг.: Историко-юридическое исследование: Дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.01. – Екатеринбург, 1998. – 325 с.

7.593. *Смыкалин А.С.* Пенитенциарная система Советской России 1917 – начала 60-х гг.: Историко-юридическое исследование: Автореф. дис... д-ра ист. наук: 07.00.02 / Уральская гос. юрид. академия. – Екатеринбург, 1998. – 43 с.

7.594. *Спиридонов М.Н.* Японские военнопленные в Красноярском крае (1945 – 1948 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 / Краснояр. гос. пед. ун-т. – Красноярск, 2001. – 26 с.

7.595. *Суржикова Н.В.* Иностранцы военнопленные Второй мировой войны на Среднем Урале, 1942-1956 гг.: Дис. ...канд. ист. наук: 07.00.02. – Екатеринбург, 2001. – 322 с.

7.596. *Суржикова Н.В.* Иностранцы военнопленные Второй мировой войны на Среднем Урале (1942-1956 гг.) Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 / Уральский гос. ун-т им. А.М. Горького. – Екатеринбург, 2001. – 26 с.

7.597. *Хлестов О.Н.* Режим раненых и больных во время вооруженного конфликта: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Академия общественных наук при ЦК КПСС. – М., 1958. – 15 с.

Додаток А

**Управлінські структури та
режимні установи військового полону в 1939-1941 рр.**

НКВС СРСР нарком Л. Берія
заступник наркома В. Чернишов

Управління по військовополоненим НКВС СРСР начальник, П. Сопруненко (штат 56 осіб)				
Відділи				
Політичний	Режимний	Обліково- реєстраційний	Постачання	Санітарний

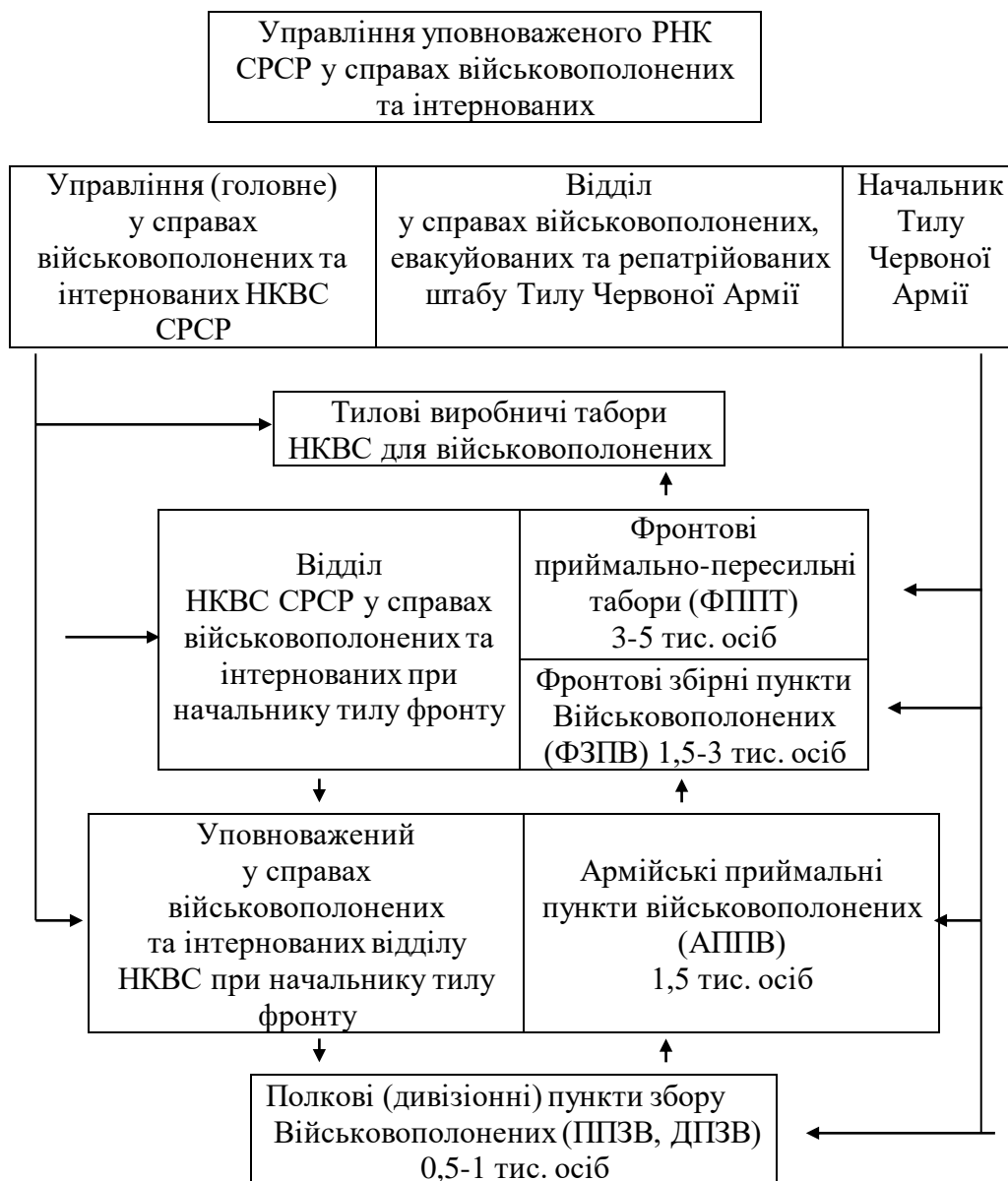
Пункти НКВС по прийому військовополонених (ППВ) (штат 23 особи)

Табори НКВС СРСР для військовополонених (начальник табору, комісар, помічник начальника)								
Табірне управління								
Канцелярія	Політичне відділення	Обліково- розподільче відділення	Господарське відділення	Фінансове відділення	Санітарне відділення	Команда внутрішньої охорони	Команда пожежної охорони	Особливе відділення

Примітка. Схему складено за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 54, арк. 30-35.; Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. Т. 24 (13). – М., 1996. – С.29-32.

Додаток В

Система полонення та організації військовополонених у 1941-1945 рр.

Примітка. Схему складено за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 10, арк. 1-4; Русский архив: Великая Отечественная война. Иностранные военнопленные второй мировой войны в СССР. – С.61-64, 115-116, 142.; Карнов В. Пленники Сталина. Сибирское интернирование японской армии. 1945–1956 гг. – К.- Львов, 1997. С.49.; Чайковский А.С. Указ. соч. – С. 46.

Додаток С

**Чисельність, лімітна наповнюваність спецшпиталів для
військовополонених і закріплення їх за стаціонарними виробничими
таборами на території України станом на 19 лютого 1946 р.**

№пп	Місце дислокації	№№ шпиталю	Кількість ліжок	За яким табором закріплено
1	2	3	4	5
1. Ворошиловградська область				
1.1.	сел. Верхнє Тепле	5931	200	№125 - м. Лисичанськ №144 - м. Кадіївка №256 - м. Красний Луч №416 - сел. Дьяково
1.2.	сел. Голубівка	6009	600	
1.3.	м. Красний Луч	5925	500	
1.4.	м. Краснодон	6003	500	
1.5.	м. Краснодон	1512	600	
1.6.	сел. Карахаш	6013	300	
1.7.	сел. Станично-Луганське	6014	400	
1.8.	сел. Лутугіно	5928	400	
1.9.	сел. Паризька Комуна	5929	400	
1.10.	сел. Рубіжне	6011	900	
1.11.	сел. Сватово	5924	700	
1.12.	сел. Свердловськ	5927	400	
Разом		12	5900	4
2. Вінницька область				
2.1.	м. Гайсин	3641	400	№253 - м. Вінниця
Разом		1	400	1
3. Дніпропетровська область				
3.1.	м. Дніпропетровськ	5905	500	№315 – м. Дніпропетровськ №417 - сел. Новомосковськ
3.2.	м. Дніпродзержинськ	5807	400	
Разом		2	900	2
4. Дрогобицька область				

1	2	3	4	5
4.1.	м. Стрий	5998	800	№232 – сел. Гельсендорф №275 – м. Львів
Разом		1	800	2
5. Житомирська область				
5.1.	м. Бердичів	2993	600	№110 – м. Коростень №306 – м. Шепетівка
5.2.	м. Новоград-Волинський	5953	700	
Разом		2	1300	2
6. Запорізька область				
6.1.	м. Запоріжжя	1149	1200	№100 – м. Запоріжжя
6.2.	сел. Софіївка	5374	200	У резерві ГУПВІ МВС СРСР
6.3.	сел. Юрківка	5919	200	
Разом		3	1600	1
7. Київська область				
7.1.	м. Біла Церква	2686	400	№62 – м. Київ №186 – м. Сміла №414 – сел. Березань
7.2.	сел. Пуца-Водиця	1035	700	
Разом		2	1100	3
8. Миколаївська область				
8.1.	м. Миколаїв	4564	500	№126 – м. Миколаїв №418 – м. Берислав
Разом		1	500	2
9. Одеська область				
9.1.	м. Одеса	3986	600	№159 – м. Одеса
Разом		1	600	1
10. Полтавська область				
10.1.	сел. Кобеляки	3780	500	№136 – м. Полтава №413 – м. Хорол
10.2.	м. Миргород	6066	300	
Разом		2	800	2
11. Сталінська область				
11.1.	м. Горлівка	6027	400	№217 – м. Краматорськ №242 – м. Комсомольськ №280 – м. Сталіно №415 – м. Артемівськ
11.2.	сел. Дружківка	3006	400	
11.3.	м. Дзержинськ	6028	600	
11.4.	м. Єнакієве	3081	600	
11.5.	м. Сталіно	987	500	
11.6.	сел. Селидове	6047	500	
11.7.	м. Чистяково	6029	1000	
Разом		7	4000	
12. Харківська область				

1	2	3	4	5
12.1.	сел. Буди	1233	500	№134 – м. Ульянівка №149 – м. Харків №412 – м. Мерефа
12.2.	сел. Барвінкове	5983	300	
12.3.	сел. Високе	5367	400	
12.4.	м. Куп'янськ	5984	900	У резерві ГУПВІ МВС СРСР
12.5.	м. Куп'янськ	5366	1000	
Разом		5	3100	3
13. Чернігівська область				
13.1.	сел. Мена	6051	500	№177 – м. Чернігів
Разом		1	500	1
Всього		40	21300	28

Примітка. Таблицю складено за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 152, прим. 21, арк. 5-5зв.

Додаток Е

**Регіональні структури управління
в сфері радянського військового полону на території Української РСР
у 1944-1953 рр.**

Управління (відділення, відділ, група) у справах військовополонених та інтернованих НКВС (МВС) Української РСР

Відділення (відділи) ВВІ (УПВІ) МВС УРСР

Секретаріат
Політичний відділ
Відділення кадрів
1-й відділ (охорона та режим)
2-й відділ (облік)
3-й відділ (господарський)
4-й відділ (медико-санітарний)
5-й відділ (трудового використання)
Оперативний відділ
Відділення по репатріації (м. Коломия, Станіславської обл.)

Відділи, відділення, групи
у справах військовополонених та інтернованих УМВС

Вінницької області
Ворошиловградської області
Дніпропетровської області
Дрогобицької області
Житомирської області
Запорізької області
Кам'янець-Подільської області
Київської області
Кіровоградської області
Львівської області
Миколаївської області
Одеської області
Полтавської області
Сталінської області
Сумської області
Станіславської області
Харківської області
Херсонської області
Чернігівської області

Примітка. Схему складено за матеріалами: ДА МВС України, ф. 46, оп.1, спр 67, арк. 1; спр 70, прим. 19, арк. 1-2; ф. 45, оп. 1, спр 121, прим. 36, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр 70, прим. 30, арк. 1; спр 70, прим. 17, арк. 1-3; ф. 45, оп. 1, спр 135, прим. 4, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр 82, арк. 33-51; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 4, арк.1зв.-2зв.; ф. 46, оп. 1, спр. 91, прим. 20, арк. 1-8; ф. 45, оп. 1, спр. 152, прим. 6, арк. 1-1зв.; спр.193, прим. 77, арк. 1-2; ф. 45, оп. 1, спр. 213, прим. 17, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 135, прим. 20, арк. 1-2; ф. 45, оп. 1, спр. 213, прим. 21, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 135, прим. 29, арк. 1; спр. 213, прим. 40, арк. 1; ф. 46, оп. 1, спр. 135, прим. 35, арк. 1; ф. 45, оп. 1, спр. 215, прим. 34, арк. 1-5; ф. 46, оп. 1, спр. 136, арк. 91-98.

Додаток Н

**Узагальнені відомості про кількість і дислокацію
окремих робочих батальйонів НКВС(МВС) для інтернованих і мобілізованих іноземців
по регіонам Української РСР (1945-1949 рр.)**

№пп	Область	Кількість окремих робочих батальйонів для інтернованих і мобілізованих осіб, станом на:					
		1.05.1945 р.	1.03.1946 р.	1.01.1947 р.	1.01.1948 р.	1.01.1949 р.	1.12.1949 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Ворошиловградська	39	28	23	12	10	5
2.	Вінницька		1				
3.	Дніпропетровська	23	28	24	14	7	2
4.	Запорізька	10	2	2	2	1	1
5.	Кіровоградська	1	1	1			
6.	Одеська	1	1	1			
7.	Полтавська		1				
8.	Сталінська	53	63	72	46	34	20
9.	Харківська	2	4	4	1	1	1
	Разом	139	129	127	75	53	

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228; ф. 45, оп. 1, спр. 135, 137, 138, 152, 154, 168, 170, 190, 192, 193, 213, 215.

Додаток К

**Розподіл інтернованих і мобілізованих
осіб по регіонам і галузям господарства Української РСР
станом на 10 квітня 1945 р.**

Регіони та галузі господарства	Інтерновані	Мобілізовані	Всього
1	2	3	4
<i>Сталінська область</i>	<i>49 631</i>	<i>19 779</i>	<i>69 410</i>
Наркомвугілля	32 114	15 904	48 315
Наркомчормет	15 039	662	15 701
Наркомколірмет	2 181	-	2 181
Наркомбуд	-	3 213	3 213
<i>Ворошиловградська Область</i>	<i>22 163</i>	<i>14 751</i>	<i>36 914</i>
Наркомвугілля	21 361	11 991	33 352
Наркомчормет	802	500	1 302
Наркомхімпром	-	2 260	2 260
<i>Дніпропетровська Область</i>	<i>16 547</i>	<i>12 647</i>	<i>29 194</i>
Наркомчормет	16 547	8 937	25 484
Наркомбуд	-	1 797	1 797
Наркомелектрофік	-	1 913	1 913
<i>Харківська Область</i>	<i>1 500</i>	<i>4 000</i>	<i>5 500</i>
Наркомвугілля	1 500	-	1 500
Наркомтанкопром	-	2 000	2 000
Наркомелектрофік	-	750	750
Наркомелектропром	-	1 000	1 000
Наркомбуд	-	250	250
<i>Полтавська Область</i>	<i>-</i>	<i>997</i>	<i>997</i>
Наркомхарчопром	-	997	997
<i>Одеська Область</i>	<i>-</i>	<i>2 000</i>	<i>2 000</i>
НКШС	-	1 000	1 000
НКБудматеріалів	-	1 000	1 000

1	2	3	4
<i>Запорізька Область Наркомбуд (Алюмінійбуд)</i>	<i>1 000</i>	<i>2 975</i>	<i>3 975</i>
<i>Вінницька Область НКШС</i>	<i>-</i>	<i>1 001</i>	<i>1 001</i>
<i>Кіровоградська Область Наркомхарчопром</i>	<i>-</i>	<i>999</i>	<i>999</i>
<i>Разом</i>	<i>92 714</i>	<i>59 149</i>	<i>151 863</i>

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ЦДАГО України, ф.1, оп.23, спр.1830, арк.30-33.

Додаток М

**Кількість і характеристика чисельності
контингенту окремих робочих батальйонів НКВС(МВС) для
інтернованих і мобілізованих іноземців по регіонах Української РСР
станом на 1 березня 1946 р.**

№пп	Область	Загальна чисельність інтернованих (в тис. осіб)	Кількість окремих робочих батальйонів	Середньостатистична чисельність контингенту (осіб на 1 ОРБ)
1	2	3	4	5
1.	Сталінська	48306	63	766
2.	Ворошиловградська	25635	28	915
3.	Дніпропетровська	18776	28	670
4.	Харківська	2381	4	595
5.	Запорізька	1588	2	794
6.	Вінницька	385	1	385
7.	Полтавська	354	1	354
8.	Одеська	219	1	219
9.	Кіровоградська	225	1	225
	Разом	97869	129	758

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 199, арк. 129.

Додаток Р

Узагальнені відомості про кількість і лімітну наповнюваність спеціальних шпиталів НКОЗ (МОЗ), НКВС (МВС), МЗС СРСР для військовополонених та інтернованих по регіонам Української РСР (1944-1950 рр.)

№ п/п	Область	Кількість і загальна лімітна наповнюваність спецшпиталів, станом на:													
		1.01.1945р.		1.01.1946р		1.01.1947 р		1.01.1948р.		1.01.1949р.		1.01.1950р.		1.01.1951р.	
		С/ш	Ліміт	С/ш	Ліміт	С/ш	Ліміт	С/ш	Ліміт	С/ш	Ліміт	С/ш	Ліміт	С/ш	Ліміт
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Вінницька			1	600										
2.	Ворошиловградська	10	4450	1	5000	6	2800	5	2600	4	1600	1	300		
3.	Дніпропетровська	2	900	2	900	2	900	1	900	1	900	1	400	1	200
4.	Дрогобицька			2	600	1	100	1	400	1	200				
5.	Житомирська			3	2100	1	600	1	600	1	500	1 ¹	500		
6.	Запорізька	4	1800	3	1600	1	1200	1	1200	1	1200	1	500		
7.	Київська	2	1200	2	1100	2	1100	2	1000	1	500				
8.	Львівська	3	1000 ²												
9.	Миколаївська	1	500	1	500	1	500	1	500	1	500				
10.	Одеська	1	600	1	600	1	600	1	600	1	500	1	300	1	200

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
11.	Полтавська	2	950	2	800	1	500	1	500						
12.	Рівненська	1 ³	400												
13.	Сталінська	8	5000	8	5000	5	2700	7	3200	7	3200	2	1000		
14.	Станіславська			1	500	1 ⁴	100								
15.	Харківська	5	3100	5	3100	3	1600	2	700	2	600				
16.	Чернігівська	1 ⁵	1100 ⁵	2	900										
Разом		40	21000	34	23300	25	12700	23	12200	20	9700	7	3000	2	400

Примітки. 1) ¹ – подано за даними на 30 грудня 1949 р.; ² – подано за даними на 22 вересня 1945 р.; ³ – подано за даними на 18 квітня 1945 р.; ⁴ – ст. Коломия, Лазарет Відділення по репатріації УПВІ МВС УРСР; ⁵ – подано за даними на 22 вересня 1945 р.

2) Таблицю складено за матеріалами: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228; ф. 45, оп. 1, спр. 121, 123, 135, 137, 138, 139, 152, 156, 171, 173, 174, 194, 196, 216, 218, 219, 237, 238, 239, 240, 254, 257.

Додаток Т

Дислокація місць поховань на території України у 1944–1954 рр. і чисельність захоронених іноземних військовополонених та інтернованих

№пп	Назва та номер режимного об'єкту	Місце дислокації кладовища	Початок захоронень	Кінець захоронень	Кількість могил	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
1. Ворошиловградська область						
1.1.	Табір № 125, т/в № 2	сел. Тракторівка, кладовище № 1			209	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.2.	Табір № 125, т/в № 3	сел. Лисичанськxімбуд, кладовище № 1			44	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.3.	Табір № 125, т/в №4/9	сел. Ново-Дружівка, кладовище № 1			312	Із них 170 осіб поховані без документування. На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.4.	Табір № 125, т/в № 9	сел. Дружківка, кладовище б/н			170	Місцезнаходження кладовища не встановлено. Документи на поховання не склалися. Ймовірно поховання здійснювалося на кладовищі № 1 цього ж т/в
1.5.	Табір № 144, т/в № 1	м. Кадіївка, кладовище № 1			1185	У 1954-1958 рр. територія кладовища забудована житловим масивом. Зняте з централізованого обліку в 1959 р.
1.6.	Табір № 144, т/в № 1"Б"	м. Ворошилівськ, кладовище № 1			147	На 1951 р. територія кладовища розорана під індивідуальні городи.
1.7.	Табір № 144, т/в № 2	сел. Брянка, кладовище № 1			451	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку.
1.8.	Табір № 144, т/в № 3	сел. Голубівка, кладовище № 1			199	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.9.	Табір № 144, т/в № 3	сел. Шахти "Дельта", кладовище № 1			67	На 1951 р. територія кладовища розорана під індивідуальні городи.
1.10.	Табір № 144, т/в № 3	сел. Голубівка, кладовище № 1			199	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.11.	Табір № 144, т/в №4	сел. Голубівка, кладовище № 1			170	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.12.	Табір № 144, т/в №4	сел. Ново-Голубівка, кладовище № 2			304	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.13.	Табір № 144, т/в №4	сел. Кам'янка, кладовище № 1			884	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.14.	Табір № 144, т/в № 5/13	сел. Голубівка, кладовище № 1			456	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.15.	Табір № 144 т/в № 6	сел. Сокологорівка, кладовище № 1			489 (501)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.16.	Табір № 144 т/в № 7	сел. Брянка, Кадіївського району, кладовище № 1	23.10. 1944	31.01. 1945	808 (931)	Із них 17 осіб поховано на православному кладовищі.
1.17.	Табір № 144, т/в № 7/6	сел. Брянка, Кадіївського району, кладовище № 2			123	На момент подання інформації (у вересні 1951 р.) кладовище було діючим
1.18.	Табір № 144 т/в № 8	сел. Ірміно, Кадіївського району, кладовище № 1	02.11. 1944		905	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.19.	Табір № 144 т/в № 8,12	м. Горськ, Попаснянського району, кладовище № 2	1945	1947	138 (218)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.20.	Табір № 144 т/в № 9/12	сел. Криворіжжя, Кадіївського району, кладовище № 1	1945	1948	3	На 1951 р. територія кладовища розорана під індивідуальні городи.
1.21.	Табір № 144 т/в № 9	м. Первомайськ, кладовище № 1	01.01. 1945	1947	954	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.22.	Табір № 144 т/в № 14,16,18,20	с. Мала Вергунка	1945		100	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.23.	Табір № 144, т/в № 16/12	сел. Шахти “Альберт”, кладовище № 1			275	На 1951 р. територія кладовища розорана під посіви
1.24.	Табір № 144 т/в № 15	хут. Замостя, Олександрівського району	1947		5	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.25.	Табір № 144 т/в № 16	м. Ворошилівськ, кладовище № 1	1945	1948	73	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.26.	Табір № 144 т/в № 17/5	м. Ворошилівськ, кладовище № 2	1946	1949	124	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.27.	Табір № 144, т/в № 17,5	м. Ворошилівськ, кладовище № 1			235	На 1951 р. територія кладовища перетворена на звалище шлакових відходів металургійного комбінату
1.28.	Табір № 144 т/в № 21	ст. Зимогір'я, с. Черкаське, кладовище № 1	1946	1946	16	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.29.	Табір № 144, т/в № 21	сел. Софіївка, Фрунзенського району, кладовище № 1			3	На 1951 р. могили не збереглися
1.30.	Табір № 144 т/в № 22	сел. Голубівка, Кадіївського району, кладовище № 1	1947	1948	5	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.31.	Табір № 144, т/в № 22	сел. Паризька комуна			1	Місце поховання не встановлене
1.32.	Табір № 144 т/в № 23	м. Верхнє, Ворошилівського району, кладовище № 1	1944		568	Із них 322 особи поховані без документування
1.33.	Табір № 144, т/в № 23/1	м. Верхнє, Ворошилівського району, кладовище б/н			130	Захоронення документально не засвідчувалися
1.34.	Табір № 144, т/в № 24	м. Рубіжнє, кладовище № 1	1945	1949	225	Із них 184 особи поховано без документування
1.35.	Табір № 144, т/в № 24/5	м. Рубіжнє, кладовище б/н			124	Місце захоронення не встановлено. Імовірно, поховання здійснювалися на кладовищі № 1 цього ж т/в
1.36.	Табір № 144, т/в № 25	м. Попасна, кладовище № 1	1944		167	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.37.	Табір № 144, т/в № 25	м. Попасна, кладовище № 2		23.03. 1949	218	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.38.	Табір № 144, т/в № 26	сел. Краснопілля, Кадіївського району, кладовище № 1	1944	1946	41	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.39.	Табір № 144, т/в № 31	Район шахти № 9, Попаснянського району, кладовище № 1	15.08. 1945	11.11. 1945	10	На 1951 р. територія розмита атмосферними опадами та на місці кладовища утворився яр
1.40.	Табір № 144, т/в № 32/11	м. Кадіївка, кладовище № 1	1944	1946	37	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.41.	Табір № 144 т/в № 10/30	сел. шахти “Карбоніт”, кладовище № 1	06.03. 1946	21.05. 1946	15	На 1951 р. територія кладовища розорана під індивідуальні городи
1.42.	Табір № 256 т/в № 1	сел. шахти № 8/9, Боково- Антрацитівського району, кладовище № 1			473	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.43.	Табір № 256, т/в № 1	сел. шахти № 8/9, Боково- Антрацитівського району, кладовище № 2			6	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване.
1.44.	Табір № 256, т/в № 1	сел. шахти № 8/9, Боково- антрацитівського району, кладовище б/н			10	Місце захоронення не встановлено
1.45.	Табір № 256, т/в № 2/6/9	сел. Харцизьк , шахта БІС № 2/2, кладовище № 1	06.12. 1944	05.03. 1949	684	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.46.	Табір № 256, т/в № 3	сел. шахти № 22/53, Боково- антрацитівського району, кладовище № 1	17.11. 1947		4	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.47.	Табір № 256, т/в № 3	м. Красний Луч, сел. шахти №4 БІС, кладовище б/н	1944	1947	448	На 1951 р. територія кладовища забудована житловим масивом.
1.48.	Табір № 256, т/в №4/16	сел. Боково-антрацит, шахта № 14/15, кладовище № 1	04.11. 1947	07.10. 1948	4	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.49.	Табір № 256, т/в №4/13	Свердловський район, сел. Шахти № 1/2, кладовище № 1	1945		356	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.50.	Табір № 256, т/в № 7/13	м. Красний Луч, кладовище № 1			4	Поховані на кладовищі с/ш № 5925
1.51.	Табір № 256, т/в № 5/14	м. Свердловськ, кладовище № 1			15	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.52.	Табір № 256, т/в № 6	м. Красний Луч, кладовище № 2			4	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.53.	Табір № 256 т/в № 7/15	м. Свердловськ, кладовище № 1			221	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.54.	Табір № 256, т/в № 8/17	м. Красний Луч, кладовище № 1			1	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.55.	Табір № 256, т/в № 8/16	сел. Шахти ім. Ф.Е.Дзержинського, Ровеньківського району, кладовище № 1			1282	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку
1.56.	Табір № 256, т/в № 9/19	сел. Шахти “Карл”, Іванівського району, кладовище № 1			5	На 1955 р. кладовище зруйновано та знято з централізованого обліку

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.57.	Табір № 256, т/в № 10/2	сел. Шахти “Карл”, кладовище № 1			1503	На 1951 р. територія кладовища забудована вугільною шахтою
1.58.	Табір № 256, т/в № 10/2	сел. Шахти “Карл”, кладовище № 2			261	На 1951 р. територія кладовища забудована вугільною шахтою
1.59.	Табір № 256, т/в № 10	м. Красний Луч, кладовище № 1			599	На 1951 р. територія кладовища розорана під індивідуальні городи
1.60.	Табір № 256, т/в № 10	ст. Карахаш, Іванівського району, кладовище № 1			63	На 1951 р. територія кладовища забудована житловим масивом
1.61.	Табір № 256, т/в № 10	ст. Карахаш, Іванівського району, кладовище б/н			1071	На 1951 р. територія кладовища забудована житловим масивом
1.62.	Табір № 256, т/в № 10	ст. Карахаш, Іванівського району, кладовище б/н			533	На 1951 р. територія кладовища забудована житловим масивом
1.63.	Табір № 256, т/в № 11/13	ст. Щетово, Свердловського району, кладовище № 1			259	На 1951 р. територія кладовища забудована вугільною шахтою
1.64.	Табір № 256, т/в № 11/13	ст. Щетово, Свердловського району, кладовище б/н			99	На 1951 р. територія кладовища забудована вугільною шахтою
1.65.	Табір № 256 т/в № 12	сел. Шгерівської ГРЕС, Іванівського району, кладовище № 1			1469 (964)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.66.	Табір № 256 т/в № 12	сел. Федорівка, Іванівського району, кладовище № 2			37 (183)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.67.	Табір № 256 т/в № 12	сел. Шахти № 21, Іванівського району, кладовище № 1			540	На 1951 р. територія забудована житловим масивом та розорана під індивідуальні городи

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.68.	Табір № 256, т/в № 13	сел. Заводу ім. Петровського, Іванівського району, кладовище № 1			33	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.69.	Табір № 256, т/в № 13	сел. Заводу ім. Петровського, Іванівського району, кладовище № 1			17	На 1951 р. територія кладовища забудована приватним сектором
1.70.		сел. Шахти № 9 ім. В.І.Леніна, кладовище № 1			4	На 1951 р. територія кладовища розорана під індивідуальні городи
1.71.	Табір № 256, т/в № 21	сел. Шахти “Карл”, кладовище № 1			2	На 1951 р. територія кладовища розорана під індивідуальні городи.
1.72.	С/ш № 1512	сел. Лозова Павлівка, Кадіївського району, кладовище № 1	29.03. 1946	30.05. 1949	402	Кладовища № 1 та № 2 с/ш 1512 у сел. Лозова Павлівка розташовані поруч.
1.73.	С/ш № 1512	сел. Лозова Павлівка, Кадіївського району, кладовище № 2			401	У 1961-1963 рр. кладовища зняті з централізованого обліку та ліквідовані
1.74.	С/ш № 1512	сел. Лозова Павлівка, Кадіївського району, кладовище № 3			21	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.75.	С/ш № 1512	м. Краснодон, кладовище № 1			200	Кладовища № 1 та № 2 с/ш 1512 у м. Краснодоні розташовані поруч.
1.76.	С/ш № 1512	м. Краснодон, кладовище № 2			74	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.77.	С/ш № 5924	м. Сватове, кладовище № 1	1945	1946	1718	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.78.	С/ш № 5925	м. Красний Луч, кладовище № 1	10.10. 1944	1947	1295	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.79.	С/ш № 5927	м. Свердловськ, ст. Должанська, кладовище № 1	16.11. 1944	1949	732	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.80.	С/ш № 5929	сел. Паризька Комуна, кладовище № 1	1944	1948	1829	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.81.	С/ш № 5931	с. Верхнє Тепле, кладовище № 1			78	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.82.	С/ш № 6009	сел. Голубівка, кладовище № 1	01.05. 1945		218	На 1951 р територія кладовища зайнята під літовище
1.83.	С/ш № 6009	сел. Голубівка, кладовище № 2		1949	1391	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.84.	С/ш № 6009	м. Кадіївка, сел. Ірміно, кладовище № 3	1949	1950	13	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.85.	С/ш № 6011	м. Рубіжне, кладовище № 1	1944	1946	692	У 1959 р. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.86.	С/ш № 6013	сел. Карахаш, кладовище № 1			400	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.87.	С/ш № 6013	сел. Карахаш, кладовище № 2			128	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване.
1.88.	С/ш № 6013	м. Старобільськ, кладовище № 1			116	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.89.	С/ш № 6014	сел. Станично-Луганське, кладовище № 1			534	На 1951 р. територія кладовища частково розмита атмосферними опадами, а частково розорана під посіви
1.90.	С/ш № 5928	сел. Лутугіно, кладовище № 1			75	На 1951 р. територія кладовища розорана під посіви
1.91.	ОРБ № 1201	сел. Шахти № 22-53, кладовище № 1			422	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.92.	ОРБ № 1204	м. Кадіївка, кладовище № 1			531	Серед них 289 осіб із ОРБ № 1205
1.93.	ОРБ № 1205	сел. Миколаївка, кладовище № 1			339	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.94.	ОРБ № 1206	сел. Бугаївка, кладовище № 1			175	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.95.	ОРБ № 1207	сел. Шахти “Дельта-2”, кладовище № 1			311	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.96.	ОРБ № 1208	сел. Шахти “Никанор”, кладовище № 1			106	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.97.	ОРБ № 1208	сел. Шахти “Никанор”, кладовище № 2			207	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.98.	ОРБ № 1209	сел. Шахти ім. Ф.Енгельса, кладовище № 1			150	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.99.	ОРБ № 1210	сел. Шахти № 1-2 БІС, Краснодонського району, кладовище № 1			153	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.100.	ОРБ № 1211	сел. Шахти “Тошківка”, кладовище № 1			155	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.101.	ОРБ № 1211	сел. Шахти “Карбоніт”, кладовище № 2			117	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.102.	ОРБ № 1213	сел. Шахти “Анненка”, кладовище № 1			357	Серед них 121 особа із ОРБ № 1214
1.103.	ОРБ № 12114	сел. Шахти “Криворіжжя”, кладовище № 1			350	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.104.	ОРБ № 1214	сел. Шахти “Анненка”, кладовище № 2			15	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.105.	ОРБ № 1216	сел. Шахти ім. Войкова, кладовище № 1			344	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.106.	ОРБ № 1216	сел.. Шахти ім. Войкова, кладовище № 2			110	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.107.	ОРБ № 1217	м. Пролетарськ, кладовище № 1			394	Серед них 7 осіб із ОРБ № 1216. У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.108.	ОРБ № 1218	сел. Хрустальне, Іванівського району, кладовище № 1			105	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1960 р.
1.109.	ОРБ № 1219	м. Красний Луч, кладовище № 1			166	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.110.	ОРБ № 1220	сел. Шахти ім. В.І.Леніна, Свердловського району, кладовище № 1			159	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.111.	ОРБ № 1221	сел. Шахти ім. Володарського, кладовище № 1			67	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.112.	ОРБ № 1222	сел. Голубівка, кладовище № 1			262	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.113.	ОРБ № 1223	сел. Лутугіно, кладовище № 1			50	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.114.	ОРБ № 1223	сел. Лутугіно, кладовище № 2			40	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.115.	ОРБ № 1224	м. Кадіївка, кладовище № 1			376	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.116.	ОРБ № 1224	сел. Ірміно, кладовище № 2			53	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.117.	ОРБ № 1224	сел. Ірміно, кладовище № 3			260	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.118.	ОРБ № 1225	сел. Брянка, кладовище № 3			376	На 1951 р. територія кладовища забудована робітничими гуртожитками
1.119.	ОРБ № 1226	сел. Шахти “Карбоніт”, кладовище № 1			93	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.120.	ОРБ № 1227	сел. Шахти “Центрально-Боківська”, кладовище № 1			208	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.121.	ОРБ № 1235	сел. Шахти “Алмазна”, Ровеньківського району, кладовище № 1			485	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.122.	ОРБ № 1236	м. Ворошилівськ, кладовище № 1			500	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване.
1.123.	ОРБ № 1240	сел. Шахти ім. Артема, Ворошилівського району, кладовище № 1			Немає даних	На кладовищах ОРБ № 1240 (№ 1) та ОРБ № 1225 (№4) розташованих разом обліковано 691 могили.
1.124.	ОРБ № 1225	сел. Шахти ім. Артема, Ворошилівського району, кладовище № 4			135	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.125.	ОРБ № 1225	сел. “РудникПетродонецький”, Кадіївського р-ну, кладовище № 2			31	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.126.	ОРБ № 1225	хут. Михайлівка, Кадіївського району, кладовище № 3			39	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.127.	ОРБ № 1241	сел. Шахти “Алмазна”, Ровеньківського району, кладовище № 1			232	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
1.128.	ОРБ № 1241	сел. Шахти “Алмазна”, Ровеньківського району, кладовище № 2			10	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
1.129.	ОРБ № 1243	сел. Лисичанськхібуд, кладовище № 1			254	У 1961-1963 рр. кладовище знято з централізованого обліку та ліквідоване
2. Волинська область						
2.1.	Табір №414 т/в № 7	с. Сильно, Цуманського району			19	На 1951 р. кладовище не існувало
2.2.	С/ш № 2688	м. Ковель, вул. Леніна			494+75	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
2.3.	ОРБ № 331	с. Вербка, Ковельського району (кладовище № 1)			24	На 1960 р. кладовище знято з централізованого обліку
2.4.	ОРБ № 331	Урочище “Табори”, Ковельський район (кладовище № 2)			31	На 1960 р. кладовище знято з централізованого обліку
2.5.	ОРБ № 331	Урочище “Мокрі нивки”, Ковельський район (кладовище № 3)			22	На 1960 р. кладовище знято з централізованого обліку
2.6.	ОРБ №412	Урочище “Мокрі нивки”, Ковельський район			300	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
2.7.	ОРБ №413	Урочище “Табори”, Ковельський район			220	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
2.8.	ОРБ №416	Військовий плац, Ковельський район			183	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
2.9.	ОРБ №443	Військовий плац, Ковельський району			251	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
2.10.	ОРБ №444	с. Вербка, Ковельський район			149	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
2.11.	ОРБ №445	Урочище "Литятин", Ковельський район			216	На 1.09.1951 не існувало
2.12.	ОРБ №447	Військовий плац, Ковельський район			355	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
2.13.	ОРБ №449	Урочище "Мокрі нивки", Ковельський район			400	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
2.14.	ОРБ №450	Урочище "Табори", Ковельський район			65	На 1960 р. кладовище знято з централізованого обліку
2.15.	ОРБ №409	Урочище "Маківка", Старо-Вижівський район			154	На 1.09.1951 не існувало
3. Вінницька область						
3.1.	Табір № 253 т/в № 1	сел. Турбів	02.09. 1945	05.08. 1946	6	На 1.09.1951 не існувало
3.2.	Табір № 253 т/в № 2	сел. Гнівань, Тиврівський район	08.12. 1944	04. 1947	65	У 1958 р. кладовище ліквідовано та зняте з централізованого обліку
3.3.	Табір № 253 т/в № 3	сел. Глухівці, Комсомольський район	12.12. 1944	15.05. 1948	49	На 1951 р. більша частина кладовища розорана під городи. У 1958 р. кладовище ліквідовано та зняте з централізованого обліку

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
3.4.	Табір № 253 т/в № 6/4	м. Вінниця	1944	1947	83 (97)	Кладовище залишалося на централізованому обліку до 1975 р.
3.5.	Табір № 253 т/в № 7	м. Козятин	27.09. 1945	22.09. 1947	33	На 1.09.1951 територія кладовища розорана під городи
3.6.	с/ш № 3641	м. Гайсин	20.08. 1945	08.11. 1946	74	У 1958 р. кладовище ліквідовано та зняте з централізованого обліку
3.7.	ОРБ № 2081	м. Жмеринка			216	У 1958 р. кладовище ліквідовано та зняте з централізованого обліку
3.8.	ОРБ № 2081	м. Козятин			16	У 1958 р. кладовище ліквідовано та зняте з централізованого обліку
4. Дніпропетровська область						
4.1.	Табір № 315 т/в № 1	м. Дніпродзержинськ	01.07. 1945	1949	20	На 1950 р. не збереглося
4.2.	Табір № 315 т/в № 2,3,7	м. Дніпропетровськ, сел. ім. Н.К.Крупської, західна околиця	05.05. 1945	1949	249	Кладовища становили єдиний поховальний комплекс
4.3.	ОРБ № 1423	м. Дніпропетровськ, сел. ім. Н.К.Крупської, західна околиця				
4.4.	ОРБ № 1416	м. Дніпропетровськ, сел. ім. Н.К.Крупської, західна околиця				
4.5.	Табір № 315 т/в №4	сел. Клочко, Нижньодніпровський район	1945	1947	9	На 1951 р. кладовища не існувало

1	2	3	4	5	6	7
4.6.	Табір № 315 т/в № 4	м. Дніпропетровськ, Мінський район, сел. ім. Фрунзе	14.01. 1948	1949	2	На 1951 р. кладовища не існувало
4.7.	Табір № 315 т/в № 5	м. Нікополь,	1945	1947	77	На 1951 р. кладовища не існувало
4.8.	Табір № 315 т/в № 6	Нижньодніпровський район, завод ім. К.Лібкнехта	07.07. 1947	1948	17	На 1951 р. кладовища не існувало
4.9.	Табір № 315 т/в № 6	м. Марганець	1945	1948	98	На 1951 р. кладовища не існувало
4.10.	Табір № 315 т/в № 8	м. Дніпродзержинськ, східна околиця	1945	1948	30	На 1950 р. не збереглося
4.11.	Табір № 315 т/в № 9	м. Дніпропетровськ, Севастопольське кладовище	08.11. 1945	26.11. 1947	?	На 1951 р. кладовища не існувало
4.12.	Табір № 417 т/в № 2	м. Новомосковськ	1945	1948	34	На 1951 р. кладовища не існувало
4.13.	С/ш № 5807	ст. Правда, Дніпродзержинський район (кладовище № 1)	1945	1947	251	На 1950 р. не збереглося
4.14.	С/ш № 5807	м. Дніпродзержинськ, (кладовище № 2)	1947	1949	688 (678)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
4.15.	С/ш № 5905	м. Дніпропетровськ, сел. ім. Н.К. Крупської	1945	1947	790	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
4.16.	ОРБ № 1411	м. Кривий Ріг, рудник ім. Ф.Е.Дзержинського			268 (262)	Кладовища становили єдиний поховальний комплекс.
4.17.	ОРБ № 1407	м. Кривий Ріг, рудник ім. Ф.Е.Дзержинського				На 1960 р. кладовища не існувало

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
4.18.	ОРБ № 1413	м. Кривий Ріг, соцмістечко			238 (233)	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
4.19.	ОРБ № 1420	м. Дніпропетровськ, Шляховське міське кладовище			183	Кладовища становили єдиний поховальний комплекс. На 1957 р. кладовищ не існувало
4.20.	ОРБ № 1426	м. Дніпропетровськ, Шляховське міське кладовище				
4.21.	ОРБ № 1427	м. Дніпропетровськ, Шляховське міське кладовище				
4.22.	ОРБ № 1428	м. Дніпропетровськ, Шляховське міське кладовище				
4.23.	ОРБ № 1403	м. Кривий Ріг, вул. Шкільна, рудник “Большевик”			86	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
4.24.	ОРБ № 1404	м. Кривий Ріг, рудник ім. Комінтерна			88 (86)	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
4.25.	ОРБ № 1411	м. Кривий Ріг, цегельний завод № 1, тресту “Держинськруд”			77	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
4.26.	ОРБ № 1410	м. Кривий Ріг, рудник ім. С.Ордженікідзе			59	Кладовища становили єдиний поховальний комплекс. На 1957 р. кладовища не існувало
4.27.	ОРБ № 1431	м. Кривий Ріг, рудник ім. С.Ордженікідзе				
4.28.	ОРБ № 1078	м. Кривий Ріг, рудник ім. Р.Люксембург			31	На 1957 р. кладовища не існувало
4.29.	ОРБ № 1431	м. Кривий Ріг, рудник ім. Л.М.Кагановича			184	На 1957 р. кладовища не існувало

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
4.30.	ОРБ № 1401	м. Кривий Ріг, рудник ім. С.М.Кірова, шахта “Північна”, кладовище № 1			154	На 1960 р. кладовища не існувало
4.31.	ОРБ № 1401	Криничанський район (12 км від м. Дніпродзержинська), кладовище № 2			678	На 1957 р. кладовища не існувало
4.32.	ОРБ № 1407, 1411	м. Кривий Ріг, Долгінцевське кладовище			267 (262)	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
4.33.	ОРБ № 1401	м. Кривий Ріг, район Галківського кладовища			76	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
4.34.	ОРБ № 1401	м. Кривий Ріг, рудник ім. Артема			78	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
5. Дрогобицька (Львівська) область						
5.1.	С/ш № 5928	м. Стрий			662	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
5.2.	Табір № 232 т/в № 1 та с/ш № 5998	м. Стрий, північна частина міського кладовища			89	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
5.3.	с/ш № 1557,2149 та ОРБ №463,464,465,467	м. Самбір (на березі р. Дністер)			762 (676)	У 1956 р. перенесено в район міського кладовища Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
5.4.	Табір № 232 т/в № 5	сел. Загірне (Сажівка), Стрийський район			42	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
5.5.	Табір № 232 т/в №4	м. Жидачів			14	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
5.6.	Табір № 232 т/в № 6	с. Лівшиці, Жидачівський район			6	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
5.7.	Табір № 232 т/в № 7	сел. Моршин, Жидачівський район			5	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
5.8.	Табір № 232 т/в № 2	м. Сколе			4	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
5.9.	Табір № 232, т/в № 3	м. Ходорів, район цукрового заводу			5	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
5.10.	ОРБ №468	м. Добромиль			15	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
5.11.	ОРБ №466	с. Сазань, Старо-Самбірського району			7 загальних могил	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
6. Житомирська область						
6.1.	Табір № 110 т/в № 1	Могілянський гранітний кар'єр, Коростеньський район			67	Кладовище зруйновано у першій половині 60-х рр.
6.2.	Табір № 110 т/в № 2	м. Малин, паперова фабрика			55	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
6.3.	Табір № 110 т/в № 3	с. Пенізевиці, Малинський район	25.01. 1946		15	Кладовище зруйновано у першій половині 60-х рр.
6.4.	Табір № 110 т/в №4	Ігнатопільський гранітний кар'єр, Овруцький район			6	Кладовище зруйновано у першій половині 60-х рр.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
6.5.	Табір № 110 т/в № 8	с. Гумни, Норинський гранітний кар'єр, Овруцький район	10.08. 1946		6	Кладовище зруйновано у першій половині 60-х рр.
6.6.	Табір № 110 т/в № 10	Радомишльський район			17	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
6.7.	С/ш № 2993	м. Бердичів, с. Бистрин	07.07. 1945	31.12. 1949	679 (916)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
6.8.	С/ш № 2497, табір № 110, т/в № 5	м. Коростень			112 (113)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
6.9.	С/ш № 5953	м. Новоград-Волинський			75	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
6.10.	С/ш № 5953	м. Новоград-Волинський			177	На 1950 р. кладовище не збереглося
7. Запорізька область						
7.1.	Табір № 100 т/в № 1	м. Запоріжжя, Сталінський район, завод п/с № 18	1944	01.03. 1945	558 (934)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1949 р.
7.2.	Табір № 100 т/в № 1,5	м. Запоріжжя, Капустянська балка	1945	25.03. 1949	45 (69)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1950 р.
7.3.	Табір № 100 т/в № 2	м. Запоріжжя, сел. Першотравневе	25.05. 1944	14.09. 1947	290	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1950 р.
7.4.	Табір № 100 т/в № 3,4,6,7	м. Запоріжжя, сел. № 10, Ордженікідзевський район	1944	1949	1942 (278)	У 1954 р. перенесено на інше місце
7.5.	Табір № 100 т/в № 7	м. Запоріжжя, сел. № 6, Ленінський район	1944	1946	829 (1267)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1950 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
7.6.	Табір № 100 т/в № 3	сел. Першотравневе, Розівський район	1945	1949	8	Кладовище зруйновано у кінці 40-х рр.
7.7.	Табір № 414 т/в № 3	с. Надєждіно, Синельниківський район	1949	1949	5	Кладовище зруйновано у кінці 40-х рр.
7.8.	Табір № 414 т/в № 5	с. Варварівка, Синельниківський район	1949	1949	2	Кладовище зруйновано у кінці 40-х рр.
7.9.	Табір № 414	м. Запоріжжя, Мокрянський кар'єр, Сталінський район			24	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
7.10.	Табір № 414 т/в № 15	с. Григорівка, Камишівський район	1949	1949	2	Кладовище зруйновано у кінці 40-х рр.
7.11.	Табір №424 т/в № 2	с. Василівка, Василівський район	1949		4	Кладовище зруйновано у кінці 40-х рр.
7.12.	Табір № 424 т/в № 11	ст. Акимівка, Сталінський район			1	Кладовище зруйновано у кінці 40-х рр.
7.13.	Табір №424 т/в № 23	с. Терпіння, Мелітопольський район		1949	12	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
7.14.	С/ш № 1149	м. Запоріжжя, Орденікідзевський район	1945	1949	1902	У 1954 р. перенесено на інше місце
7.15.	С/ш № 5374	сел. Софіївка, Червоноармійський район	1945	1947	304 (250)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
7.16.	С/ш № 2919	с. Юрківка, Оріховський район	1945	1946	350 (230)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
7.17.	Табір № 100, т/в № 3, 4, 6, 7; С/ш № 1149	м. Запоріжжя, сел. ім. О.С. Пушкіна. Перепоховання 1954 р.	1954	1954	6158	Поховані у 40 спільних могилах. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
7.18.	С/ш № 5919	Не встановлено				Збереглися лише акти про смерть в/п. Місце захоронення не встановлено
7.19.	ОРБ № 1087	м. Запоріжжя, сел. № 8			324 (225 могил)	У 1958 р. останки перенесено на кладовище в районі сел. ім. О.С. Пушкіна (м. Запоріжжя) та поховано у спільних могилах по 30-40 трупів
8. Кам'янець-Подільська (Хмельницька) область						
8.1.	Табір № 110	м. Полонне, околиця, поблизу гравійного заводу № 7			31 (18)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
8.2.	Табір № 306 т/в № 4	с. Судилкове, поблизу гранітного кар'єру			26 (24)	Кладовище зруйновано у першій половині 60-х рр.
8.3.	Табір № 306	м. Шепетівка, околиця			14 (9)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
8.4.	Табір № 306 т/в № 2	Славутський район, Голицьке лісництво, квадрат №4			32 (13)	Кладовище зруйновано у першій половині 60-х рр.
9. Київська область						
9.1.	Табір № 62	м. Київ, Сирець (центральне кладовище табору)	24.10. 1946	29.11. 1950	167 (173)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
9.2.	Табір № 62 т/в № 2	сел. Дарниця, Броварське шосе			42 (47)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1958 р.
9.3.	Табір № 62 т/в № 14	м. Фастів, околиця			9	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1958 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
9.4.	Табір №414 т/в № 1	м. Київ, вул. Ново- Наводницька			84	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1958 р.
9.5.	Табір №414 т/в № 3	с. Борщів, Баришівський район			14 (12)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1958 р.
9.6.	Табір №414 т/в № 6	с. Березань, Березанський район			29	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1958 р.
9.7.	Табір №414 т/в № 6	хут. Гора, Бориспільський район			11	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1958 р.
9.8.	Табір №414 т/в № 3	м. Бориспіль, околиця			19	На1957 кладовище не збереглося.
9.9.	Табір №414 т/в № 3	с. Бзов, Баришівський район			41	У кінці 50-х рр. кладовище знищено ґрунтовими водами
9.10.	Табір № 62 т/в № 1	сел. Дарниця, 42-й квартал Микільського лісництва			135	В 1948 р. на місці кладовища посаджено ліс
9.11.	Табір № 62 т/в № 2	сел. Дарниця			29	Ліквідовано 1.03.1947 р. На місці кладовища збудовано цех Дарницького шовкокомбінату
9.12.	Табір № 62 т/в № 3	м. Київ, Подільський район (Куренівка), в 2-х км поблизу шкірзаводу № 6			63	Зруйноване повинню в 1947 р.
9.13.	Табір № 62 т/в № 4	м. Київ, Бабин яр			1965	Ліквідоване під час планування місцевості
9.14.	Табір № 62 т/в № 7	м. Київ, вул.. Фрунзе, в яру поблизу цивільного кладовища			Немає даних	На1957 кладовище не збереглося

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
9.15.	Табір № 62 т/в № 7	с. Бортничі, Бориспільський район			Немає даних	Розоране під посіви у 1947 р.
9.16.	Табір № 62 т/в № 13	сел. Дарниця, ДВРЗ	16.01. 1945	25.02. 1948	30	На місці кладовища побудовано будинок культури ДВРЗ
9.17.	Табір № 62 т/в № 15	сел. Святошин, Гостомельське шосе	1.08. 1944	19.10. 1947	103	У 1950-х рр. на місці кладовища побудовано заводські цехи
9.18.	Табір № 62 т/в № 24	м. Тальне, Тальнівський район	04.06. 1946	28.10. 1947	18	Кладовище зруйновано у другій половині 50-х рр.
9.19.	Табір № 414 т/в № 3	ст. Дарниця	1945	1948	36	На 1950 р. кладовище ліквідовано
9.20.	с/ш № 1035	м. Київ, сел. Пуща-Водиця	25.04. 1945	13.06. 1948	500	Ліквідовано 13.06.1952 р.
9.21.	с/ш № 2686	м. Біла Церква, с. Роток	13.08. 1945	5.08. 1949	317+ 50	50 осіб поховано без документування. Кладовище знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
9.22.	т/в № 2 УМВС	сел. Дарниця		1954	39	Кладовище зруйновано у другій половині 50-х рр.
9.23.	Табір № 62 т/в № 21	м. Сміла, ст. ім. Т.Г.Шевченка			Немає даних	Розорано під фруктовий сад у 1950-1951 рр.
9.24.	Табір № 62 т/в № 29	м. Сміла	1944	1949	Немає даних	Немає даних
9.25.	Табір № 139	м. Умань, територія військового містечка	1944	1945	Немає даних	У першій половині 50-х рр. територію кладовища розорано під городи

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
10. Кіровоградська область						
10.1.	ОРБ № 1951	сел. Мала Виска	1945	1946	286+6	Кладовище зруйновано у кінці 50-х – на початку 60-х рр.
11. Львівська область						
11.1.	Табір № 275 т/в № 2	м. Буськ	02.04. 1946	1948	8	На 1950 р. кладовище ліквідовано
10.2.	Табір № 275 т/в № 8	м. Олеськ	02.04. 1946	1947	5	На 1950 р. кладовище ліквідовано.
10.3.	Табір № 275 Центральний лазарет	м. Львів, Замартинівське кладовище	1945	1949	330	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
11.4.	ОРБ № 392	м. Львів, Янівське кладовище	1945	1946	40	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
11.5.	ОРБ № 393	с. Верещиця, Івано-Франківського району	1945	1947	497	На 1951 р. територія кладовища розорана під посіви
11.6.		с. Верещиця, Івано-Франківського району				На 1951 р. територія кладовища розорана під посіви
11.7.		с. Верещиця, територія військового полігону				Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
11.8.	ОРБ № 395	м. Золочів	1945	1947	74	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
12. Миколаївська область						
12.1.	Табір № 126 Центральне кладовище	м. Миколаїв, сел. Темвод, заводу №444	1944	1947	1770	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр. Знято з централізованого обліку 1955 р.
12.2.	Табір № 126 т/в № 1	м. Миколаїв, сел. заводу ім. А.Марті	1945	1948	22	Кладовище ліквідовано у 1952 р.
12.3.	Табір № 126 т/в № 3	м. Миколаїв, сел. Виноградівка	1944	1948	3	На 1950 р. кладовище ліквідовано.
12.4.	Табір № 159, т/в № 7; С/ш № 4564	м. Миколаїв, район міського кладовища	16.03. 1945	2.12. 1948	754 (679)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
13. Одеська область						
13.1.	Табір № 159	Приміський район м. Одеси			531	На 1950 р. кладовище ліквідовано.
13.2.	С/ш 3986	м. Одеса, в 7000 м. на північ від міста	13.01. 1946	01. 1951	769 (768)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
14. Полтавська область						
14.1.	Табір № 136, т/в № 3	м. Полтава, район комунального кладовища	28.07. 1945	10.06. 1947	28	Кладовища склали єдиний поховальний комплекс із 197 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
14.2.	Табір № 136, т/в № 6	м. Полтава, район комунального кладовища	31.05. 1945	5.07. 1947	42	
14.3.	ОРБ № 2071	м. Полтава, район комунального кладовища			431	

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
14.4.	Табір № 136	м. Лубни	1945	1947	19	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.5.	Табір № 136	сел. Карлівка, Жовтневий спиртовий завод	30.05. 1945	2.03. 1947	28	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.6.	Табір № 136	сел. Гребінка	4.09. 1945	24.04. 1946	30	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.7.	Табір № 136	сел. Чутове, Артемівський цукровий завод	14.04. 1945	30.11. 1947	32	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.8.	Табір №413	м. Пириятин	1945	1947	28 (55)	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.9.	Табір №413	с. Засулля, Лубенського району			31	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.10.	Табір №413	м. Яготин, район цукрового заводу	1945	1947	21	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.11.	Немає даних	сел. Згурівка			6	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.12.	С/ш № 3780	с. Лещинівка, Кобеляцького району	1944	1948	400 (523)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
14.13.	С/ш № 6063	с. Білики, Кобеляцького району			11 (64)	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.
14.14.	С/ш № 6066	м. Миргород	1945	1946	168 (116)	Кладовище зруйновано у першій половині 50-х рр.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
15. Рівненська область						
15.1.	ОРБ № 394	м. Рівне, район Омелянівського міського кладовища	15.02. 1947	24.08. 1947	12	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
15.2.	ОРБ № 411	с. Оржів, Клеванського району	20.09. 1946	24.08. 1947	54	У 1951 р. кладовища не існувало.
15.3.	Табір № 275, т/в №4	м. Здолбунів			41	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
16. Сумська область						
16.1.	Табір № 134, т/в № 1	с. Миколаївка, Улянівського району	19.04. 1945	26.09. 1947	44 (65)	Кладовище зруйновано у другій половині 50-х рр.
16.2.	Табір № 134, т/в № 3	хут. Червона дубрава, Ямпільського району, кладовище № 1	4.08. 1945	25.04. 1947	5	Обидва кладовища розташовані поруч і становлять єдиний поховальний комплекс.
16.3.	Табір № 134, т/в № 3	хут. Червона дубрава, Ямпільського району, кладовище № 2			25	Знаходились на централізованому обліку до 1975 р.
16.4.	Табір № 134, т/в №4	м. Суми, район цукрового заводу	17.06. 1945	8.02. 1948	42 (77)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
16.5.	Табір № 134, т/в № 6	м. Конотоп	25.10. 1945	20.09. 1947	40	Кладовище зруйновано у другій половині 50-х рр.
16.6.	Табір № 134, т/в № 7	ст. Банич, Шалигінського району	25.10. 1945	20.09. 1947	4 (10)	Кладовище зруйновано у другій половині 50-х рр.
16.7.	Табір № 134	Охтирський район			3	Кладовище зруйновано у другій половині 50-х рр.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
17. Станіславська область						
17.1.	Табір № 304	м. Станіслав, південно-західна околиця	7.02. 1945	2.06. 1945	261	На 1957 р. територія кладовища розорана під городи
17.2.	Табір № 304	м. Станіслав, вул. Устима Кармелюка	11.06. 1945	18.07. 1945	573	На 1957 р. територія кладовища розорана під городи
18. Сталінська область						
18.1.	Табір № 177, т/в № 5	м. Комсомольське, Старобешевського району	27.07. 1945	28.01. 1948	27 (31)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.2.	Табір № 177, т/в № 7, 10/12	м. Чистяково			7	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.3.	Табір № 177, т/в № 12	ст. Чистяково, 200 м на схід від хут. Червоний світанок			72	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.4.	Табір № 217, т/в № 5	м. Костянтинівка, сел. Дмитрівка, кладовища № 1			317	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.5.	Табір № 217, т/в № 5	м. Костянтинівка, сел. Дмитрівка, кладовища № 2				Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.6.	Табір № 217, т/в № 8	сел. Дружківка			25	На 1950 р. кладовище не існувало
18.7.	Табір № 217, т/в № 10	ст. Яма, сел. Рудник			15	На 1950 р. кладовище не існувало
18.8.	Табір № 242, т/в № 1	сел. Софіївка, кладовище № 1	1944	21.04. 1947	443	Кладовища становили один поховальний комплекс. Зруйновані у 50-х рр.
18.9.	Табір № 242, т/в № 11	сел. Софіївка, кладовище № 2	1945		21	

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.10.	Табір № 242, т/в № 1	м. Горлівка, Калінінський район			3	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.11.	Табір № 242, т/в № 2	м. Горлівка, Калінінський район			3	Імовірно йдеться про кладовище т/в № 1
18.12.	Табір № 242, т/в № 3	м. Горлівка, Калінінський район	1945		264	Кладовища становили один поховальний комплекс. Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1966 р.
18.13.	Табір № 242, т/в № 3	м. Горлівка, кладовище № 2	1945			
18.14.	Табір № 242, т/в № 5	м. Краматорськ	1945		36	На 1950 р. перенесено на інше місце
18.15.	Табір № 242, т/в № 7	м. Горлівка, Калінінський район	1944		129 (162)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.16.	Табір № 242, т/в № 7	м. Костянтинівка, сел. Дмитрівка	1944		18	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.17.	Табір № 242, т/в № 7	ст. Костянтинівка, 3 км на північний схід (район цивільного кладовища)			251	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.18.	Табір № 242, т/в № 8	м. Єнакієве, район Червоного містечка			186 (300)	В 1949 р. останки перенесено на кладовище т/в № 13 таб. № 242.
18.19.	Табір № 242, т/в № 8	м. Часов Яр	1945		28	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.20.	Табір № 242, т/в № 9	сел. Гольма	1945	1949	2	Кладовище зруйновано у 50-х рр.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.21.	Табір № 242, т/в № 12	сел. Шахти “Юнком”	1946		25	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.22.	Табір № 242, т/в № 13	м. Єнакієве	1945		34	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.23.	Табір № 280, т/в № 1	ст. Постніково	18.08. 1945	24.02. 1947	54	На 1950 р. кладовище не існувало
18.24.	Табір № 280, т/в № 3	м. Сталіно, сел. Рутченково			3	На 1950 р. кладовище не існувало
18.25.	Табір № 280, т/в № 4	м. Жданов	3.12. 1947		5	На 1950 р. кладовище не існувало
18.26.	Табір № 280, т/в № 4	м. Макіївка, Радянський район, сел. Буроз	1944		413 (457)	На 1950 р. кладовище не існувало
18.27.	Табір № 280, т/в № 4	м. Макіївка, сел. Хонжонково			163	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.28.	Табір № 280, т/в № 6	м. Макіївка, сел. Челюскінців	1944	1949	210 (398)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
18.29.	Табір № 280, т/в № 7	м. Макіївка, шахта ім. В.І.Леніна	1945	7.05. 1947	170	На 1950 р. кладовище не існувало.
18.30.	Табір № 280, т/в № 7	м. Сталіно, сел. Заводу № 107	26.06. 1944		325 (422)	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.31.	Табір № 280, т/в № 9	сел. Нові Терни, Селиванівського району	1944	1949	389	На 1950 р. кладовище не існувало
18.32.	Табір № 280, т/в № 9	м. Горлівка, сел. Гольма			18	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.33.	Табір № 280, т/в № 10	сел. Червоний орач, Куйбишевського району	1945		16	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.34.	Табір № 280, т/в № 14	сел. Путилівка			16	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.35.	Табір № 280, т/в № 24	сел. Порт Жданівка, Маріупольського району			11	На 1950 р. кладовище не існувало
18.36.	Табір № 280, т/в № 25	Радгосп “Більшовик”, Авдієвського району			8	На 1950 р. кладовище не існувало
18.37.	Табір № 471	м. Сталіно, сел. Об’єднаний			71	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.38.	Табір № 471, т/в № 1	сел. Холодна балка, Макіївського району			8	На 1950 р. кладовище не існувало
18.39.	Табір № 471, т/в № 1	сел. Катик	1944	1948	31	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.40.	Табір № 471, т/в № 2	сел. Холодна балка, Харцизького району	5.08. 1947		5	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.41.	Табір № 471, т/в № 4	м. Макіївка, сел. Щеглівка, район шахти № 12-13 “Тригорівка”, кладовища № 1			510	Кладовища становили один поховальний комплекс. Зруйновані у 50-х рр.
18.42.	Табір № 471, т/в № 4	м. Макіївка, сел. Щеглівка, район шахти № 12-13 “Тригорівка”, кладовища № 2				
18.43.	Табір № 471, т/в № 5	сел. Проведанс, Будьонівського району			66	Кладовище зруйновано у 50-х рр.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.44.	Табір № 471, т/в № 6	м. Макіївка, сел. Козачі казарми			4	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.45.	Табір № 471, т/в № 6	м. Макіївка, сел. Буроз, Радянського району			3	На 1950 р. кладовище не існувало
18.46.	Табір №471, т/в № 7	сел. Шахти “Капітальна Марківка”, Макіївського району			3	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.47.	Табір № 471, т/в № 8	сел. Проведанс, Будьонівського району			2	На 1950 р. кладовище не існувало
18.48.	Табір № 471, т/в № 9	сел. Шахти № 27, Сніжненського району			31	На 1950 р. кладовище не існувало
18.49.	Табір № 471, т/в № 10	сел. Ольховчик, Шахтарського району			11	На 1950 р. кладовище не існувало
18.50.	Табір № 471, т/в № 11	м. Новий Донбас, Сніжненського району			12	На 1950 р. кладовище не існувало
18.51.	Табір № 471, т/в № 12	м. Макіївка, сел. Соцмістечко			3	На 1950 р. кладовище не існувало
18.52.	Табір № 471, т/в № 12	сел. ім. Г.І.Котовського, Чистяківського району			2	На 1950 р. кладовище не існувало
18.53.	Табір № 471, т/в № 13	м. Макіївка, сел. Соцмістечко			4	На 1950 р. кладовище не існувало
18.54.	С/ш № 2149	сел. Софіївка, кладовище № 1			8	Кладовище становило один поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1 та 11 таб. № 242

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.55.	С/ш № 3006	м. Дружківка (район “Соцмістечка, кладовище № 1)			39	На 1950 р. кладовище не існувало
18.55.1	С/ш № 3006	м. Дружківка (район “Соцмістечка, кладовище № 2)	1946	1948	?	Місце кладовища забудоване п’ятиповерховими будинками
18.56.	С/ш № 3081	м. Єнакієве, сел. Верівка			1551 (1541)	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.57.	С/ш № 3081	м. Єнакієве, район міського кладовища			242	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.58.	С/ш №4937	м. Сталіно, шахта “Пролетарка”	1944	1949	1068 (229)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
18.59.	С/ш № 6027	м. Горлівка, район міського кладовища, кладовище № 1			652 (658)	Кладовища становили один поховальний комплекс. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
18.60.	С/ш № 6027	м. Горлівка, район міського кладовища, кладовище № 2				
18.61.	С/ш № 6028	м. Дзержинськ, район міського кладовища, кладовище № 1			836	Кладовища становили один поховальний комплекс. Зруйновані в 50-х рр.
18.62.	С/ш № 6028	м. Дзержинськ, район міського кладовища, кладовище № 2				
18.63.	С/ш № 6029	м. Чистяково			577	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.64.	С/ш № 6029	сел. ім. Г.І.Котовського, кладовище № 1			476	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.65.	С/ш № 6029	сел. ім. Г.І.Котовського, кладовище № 2				

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.66.	С/ш № 987	м. Сталіно, сел. Заводу № 107			235 (639)	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.67.	С/ш № 6031	сел. Курахівської ГРЕС			382	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.68.	С/ш № 6031	м. Курахівка, сел. Жовтневе, вул. Нагірна			197	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.69.	С/ш № 3099	м. Макіївка, сел. Соцмістечко	31.01. 1948	19.10. 1948	174	На 1950 р. кладовище не існувало
18.70.	С/ш № 6047	ст. Цукуриха, сел. Підземгаз, Селидівського району	1944		92 (583)	На 1950 р. кладовище не існувало
18.71.	ОРБ №455	сел. Червоний жовтень, Рембовська селищна рада	1945	1947	36	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.72.	ОРБ № 1002, 1014	м. Єнакієве			330	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.73.	ОРБ № 1003	ст. Костянтинівка, район цивільного кладовища			67	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.74.	ОРБ № 1004	м. Часов Яр, (3-тя рота), кладовище № 1			56	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.75.	ОРБ № 1004	м. Часов Яр, кладовище № 2			96	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.76.	ОРБ № 1009	м. Горлівка, Калінінський район			34	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.77.	ОРБ № 1010	сел. Ветка-1, Куйбишевського району			121	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.78.	ОРБ № 1011	сел. ім. В. Чкалова			42	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.79.	ОРБ № 1012	сел. Світлий шлях, Макіївського району			28	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.80.	ОРБ № 1012	сел. Червона гірка, Макіївського району			3	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.81.	ОРБ № 1013	м. Часов Яр			98 (59)	Загальна могила. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
18.82.	ОРБ № 1015	м. Краматорськ, сел. Ворошилівське			34	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.83.	ОРБ № 1017	м. Дебальцеве			105	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.84.	ОРБ № 1021	м. Сталіно, Куйбишевський район, шахта № 3			51	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.85.	ОРБ № 1023	м. Сталіно, Петровський район, кладовище № 1			206	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.86.	ОРБ № 1023	м. Сталіно, Петровський район, кладовище № 2				Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.87.	ОРБ № 1023	м. Сталіно, Петровський район, кладовище № 3				Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.88.	ОРБ № 1024	м. Макіївка, сел. Буроз, східна сторона цивільного кладовища			226 (241)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.89.	ОРБ № 1024	сел. Ханженково, північна частина цивільного кладовища			266 + 14	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.90.	ОРБ № 1025	м. Новий Донбас, район шахти № 18 БІС			449 (435)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
18.91.	ОРБ № 1027	сел. ім. Н.К.Крупської			117	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.92.	ОРБ № 1028	м. Красноармійськ, сел. Озерки			282 (376)	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.93.	ОРБ № 1028	м. Красноармійськ, хут. 1-й московський				Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.94.	ОРБ № 1028	сел. Дмитрово, хут. 1-й московський			76	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.95.	ОРБ № 1029	м. Ново-Економічне			296	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.96.	ОРБ № 1030	сел. Комсомолець, кладовище № 1			186	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.97.	ОРБ № 1030	сел. Комсомолець, кладовище № 2			87	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.98.	ОРБ № 1031	м. Дзержинськ			261	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.99.	ОРБ № 1034	Радгосп ім. Мікояна, 1-ша ділянка			117	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.100.	ОРБ № 1034	сел. Постніково, околиця цивільного кладовища			35	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.101.	ОРБ № 1034	Район шахти № 31 тресту “Шахтарськкантрацит”			17	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.102.	ОРБ № 1035	Район шахт “Канторна”, “Великан-1”, “Великан-3”			105	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.103.	ОРБ № 1035	Район шахт “Канторна” та № 20-20 БІС			45	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.104.	ОРБ № 1037	сел. Ольховчик, Шахтарського району			321	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.105.	ОРБ № 1037	сел. Ст. Чистяково			62	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.106.	ОРБ № 1038	Шахта № 27, Чистяківського району			90	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.107.	ОРБ № 1039	ст. Чистяково, хут. Червоний світанок			67	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.108.	ОРБ № 1040, 1008	ст. Волинцево			224	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.109.	ОРБ № 1046	сел. Буроз			65	
18.110.	ОРБ № 1046	с. Землянки, Макіївського району			91 (47 могил)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.111.	ОРБ № 1047	м. Сталіно, завод ім. 15-річчя ЛКСМУ			86	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.112.	ОРБ № 1047, 1024	м. Моспине, район шахт № 3 та 4			25	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.113.	ОРБ № 1048	м. Костянтинівка, сел. Берестовий			91	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.114.	ОРБ № 1049	м. Горлівка, сел. ім. Мічуріна			136	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.115	ОРБ № 1050	м. Єнакієве, сел. Червоне містечко			20	Кладовище зруйновано у 50-х рр.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
18.116.	ОРБ № 1051	сел. Шахти “Юнком”, м. Єнакієве			94	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.117.	ОРБ № 1054 (1032)	сел. Шахти № 6 “Капітальна”			93	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.118.	ОРБ № 1054	сел. Шахти № 8			75	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.119.	ОРБ № 1056	сел. ім. Войкова, Макіївського району, цивільне кладовище			207	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.120.	ОРБ № 1059	Оріховська слична рада, сел. Шахти № 8 БІС			150	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.121.	ОРБ № 1059	м. Сніжне			132	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.
18.122.	ОРБ № 1061	м. Моспине			100	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.123.	ОРБ № 1064	м. Сталіно, сел. Гладківка			30	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.124.	ОРБ № 1069	м. Сталіно, сел. Трудове, Петровського району			104	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.125.	ОРБ № 1071	с. Нелипівка, Держинського району			123	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.126.	ОРБ № 1072	м. Краматорськ, сел. Ворошилівське			133	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.127.	ОРБ № 1074	м. Сталіно, Куйбишевський район			110	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
18.128.	ОРБ № 1075	сел. ім. В.Чкалова, Макіївського району			101	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1959 р.

1	2	3	4	5	6	7
19. Харківська область						
19.1.	Таб. № 149, т/в № 1	м. Харків, сел. Лосєво, ХТЗ	1.06. 1945	12. 1947	68	На 1950 р. кладовище не існувало.
19.2.	Таб. № 149, т/в № 1	м. Харків, Червонозаводське цивільне кладовище	1946	1947	14	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в №, 2, 3, 7 таб. № 149, т/в № 9 таб. №417, т/в № 5 таб. №415, ОРБ № 1551, 1553, загальною чисельністю 459 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.3.	Таб. № 149, т/в № 1, 2, 3	м. Харків, Зміївське цивільне кладовище	1948	1949	3	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами ОРБ № 1551 та 1553 загальною чисельністю 55 могил (83 особи). Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
19.4.	Таб. № 149, т/в № 2	м. Харків, Червонозаводське цивільне кладовище	08. 1945	08. 1948	81	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 3, 7 таб. № 149, т/в № 9 таб. №417, т/в № 5 таб. №415, ОРБ № 1551, 1553, загальною чисельністю 459 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
19.5.	Таб. № 149, т/в № 3	м. Харків, Червонозаводське цивільне кладовище	06. 1945	06. 1947	27	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 2, 7 таб. № 149, т/в № 9 таб. №417, т/в № 5 таб. №415, ОРБ № 1551, 1553, загальною чисельністю 459 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.6.	Таб. № 149, т/в № 4	м. Харків, керамічний завод, ст. Сортувальна	1945	1947	15	На 1950 р. кладовища не існувало. Знято з централізованого обліку у 1951 р.
19.7.	Таб. № 149, т/в № 5	м. Харків, сел. Червона Баварія	1945	1949	7	На 1950 р. кладовище зруйновано
19.8.	Таб. № 149, т/в № 6	ст. Основа, територія цивільного кладовища	07. 1945	10. 1947	19	На 1950 р. кладовище зруйновано
19.9.	Таб. № 149, т/в № 7	м. Харків, Червонозаводське цивільне кладовище	07. 1945	08. 1947	13	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 2, 3 таб. № 149, т/в № 9 таб. №417, т/в № 5 таб. №415, ОРБ № 1551, 1553, загальною чисельністю 459 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.10.	Таб. № 149, т/в № 8	м. Кигичівка, Ленінський цукровий завод	07. 1945	11. 1947	12	На 1950 р. кладовище зруйновано

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
19.11.	Таб. № 149, т/в № 12	м. Харків, сел. Григорівка	06. 1945	01. 1946	13	На 1950 р. кладовище зруйновано
19.12.	Таб. № 149, т/в № 13	ст. Основа, цегельний завод	1945	1947	55	На 1950 р. кладовище зруйновано
19.13.	Таб. № 401, т/в №4	м. Красноград	06. 1946	1949	13 (11)	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
19.14.	Таб. № 401, т/в № 19	с. Покотилівка, Харківського району	1945	1949	51	На 1950 р. кладовище зруйновано
19.15.	Таб. № 401, т/в № 6	сел. ім. Мікояна, Мікоянівського району			Немає даних	Кладовище зруйновано у 50-х рр.
19.16.	Таб. №401, т/в № 7	сел. П'ятихатки	1948	1948	1	На 1950 р. кладовище зруйновано Знято з централізованого обліку у 1951 р.
19.17.	Таб. № 401, т/в № 8	с. Ольховатка, Ново- Водолазького району	1949	1949	1	На 1950 р. кладовище зруйновано.
19.18.	Таб. № 401, т/в № 12	с. Голубівка, Перещепинського району	1949	1949	1	На 1950 р. кладовище зруйновано.
19.19.	Таб. №401, т/в № 16	м. Харків, Сталінський район	1947	1949	5	На 1950 р. кладовище зруйновано
19.20.	Таб. № 401, т/в № 18	сел. Жихарь, Харківського району	1949	1949	1	На 1950 р. кладовище зруйновано. Знято з централізованого обліку у 1951 р.
19.21.	Таб. № 401, т/в № 19	с. Бердянка, Зачепилівського району	1949	1949	1	На 1950 р. кладовище зруйновано

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
19.22.	Таб. № 401, т/в № 24	с. Олексіївка	1949	1949	3	На 1950 р. кладовище зруйновано.
19.23.	Таб. № 415, т/в № 5	м. Харків, Червонозаводське цивільне кладовище	09. 1945		87	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 2, 3, 7 таб. № 149, т/в № 9 таб. №417, ОРБ № 1551, 1553, загальною чисельністю 459 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.24.	Таб. № 417, т/в № 9	м. Харків, Червонозаводське цивільне кладовище.				Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 2, 3, 7 таб. № 149, т/в № 5 таб. №415, ОРБ № 1551, 1553, загальною чисельністю 459 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.25.	С/ш № 1233	сел. Буди, Харківського району	1944	1946	365 (550)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.26.	С/ш № 5366	м. Куп'янськ	18.10. 1944	6.06. 1947	569 (946)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.27.	С/ш № 5367	сел. Високе, Бабаєвське лісництво, урочище "Круте"	1.01. 1945	1.06. 1949	789 (1026)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
19.28.	С/ш № 5984	м. Куп'янськ	20.10. 1944	18.02. 1949	940 (1191)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.29.	С/ш № 5993	м. Барвінкове	01. 1945	10. 1947	628 (865)	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
19.30.	ОРБ №417	Не встановлено			43	
19.31.	ОРБ №464	Не встановлено			55	На 1950 р. кладовища не існувало
19.32.	ОРБ № 1551	м. Харків, Червонозаводське цивільне кладовище	1945	07. 1947	Немає даних	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 2, 3, 7 таб. № 149, т/в № 9 таб. №417, т/в № 5 таб. №415, ОРБ № 1553, загальною чисельністю 459 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.33.	ОРБ № 1551	м. Харків, Зміївське цивільне кладовище	06. 1947	05. 1948	Немає даних	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 2, 3 таб. № 149 та ОРБ № 1553, загальною чисельністю 55 могил (83 особи). Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
19.34.	ОРБ № 1552	м. Ізюм	1945	1945	Немає даних	На 1950 р. кладовища не існувало

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
19.35.	ОРБ № 1553	м. Харків, Червонозаводське цивільне кладовище	03. 1945	11. 1947	Немає даних	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 2, 3, 7 таб. № 149, т/в № 9 таб. №417, т/в № 5 таб. №415, ОРБ № 1551, загальною чисельністю 459 могил. Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
19.36.	ОРБ № 1553	м. Харків, Зміївське цивільне кладовище	05. 1947	11. 1947	Немає даних	Цвинтар складав єдиний поховальний комплекс із кладовищами т/в № 1, 2, 3 таб. № 149 та ОРБ № 1551, загальною чисельністю 55 могил (83 особи). Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
19.37.	ОРБ № 1556	с. Котляри, район Харківського аеропорту	04. 1945	11. 1946	117 (68)	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
20. Херсонська область						
20.1.	Таб. № 418	м. Херсон, район заводу "Крекінг"	10. 1945	02. 1946	574 (650)	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
20.2.	Таб. № 418	м. Берислав, район цегельного заводу			129 (130)	Ліквідоване та зняте з централізованого обліку у 1958 р.
21. Чернігівська область						
21.1.	Таб. № 177	м. Ладан, Прилуцького району	1944	9.06. 1947	140 (145)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1951 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
21.2.	Таб. № 177	с. Бобровиці, Чернігівського району	1944	14.07. 1947	288	Знаходилось на централізованому обліку до 1975 р.
21.3.	Таб. № 177	м. Чернігів	1945	19.02. 1948	27 (38)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1951 р
21.4.	Таб. № 177	с. Ліновичі, Прилуцького району			1	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1951 р
21.5.	Таб. № 177	с. Сорокашичі, Остерського району	1945	7.07. 1947	11 (12)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1951 р
21.6.	Таб. № 177	с. Софонова гута, Остерського району	1945	7.07. 1947	7 (8)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1951 р
21.7.	Таб. № 177	хут. Пеляхівка, Малодівицького району	1947	31.05. 1947	3	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1951 р
21.8.	С/ш № 6051	м. Мена	1946	1946	74 (82)	Ліквідовано та знято з централізованого обліку у 1951 р
22. Кримська область (у складі Української РСР з 1954 р.)						
22.1	С/ш № 3318	м. Сімферополь, Ново-татарське кладовище	5.09. 1944	4.10. 1946	1944 (1092)	На 1957 р. територія забудована житловим масивом. Знаходилося на централізованому обліку до 1975 р.

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
22.2.	С/ш № 3318	м. Севастополь, район бухти “Голландія”			364	Кладовища були розташовані поруч та складали єдиний поховальний комплекс. Знаходилося на централізованому обліку до 1975 р.
22.3.	Таб. № 241, т/в № 13	м. Севастополь, район бухти “Голландія”			27	
22.4.	Таб. № 241, т/в № 5	м. Севастополь, район бухти “Голландія”			437	
22.5.	Таб. № 241, т/в № 6	м. Севастополь, район бухти “Голландія”			150	
22.6.	Таб. № 299	м. Феодосія, район “Карантину”	15.07. 1945	19.04. 1948	123	Зруйноване у другій половині 50-х рр.
22.7.	Таб. № 299 т/в № 2	м. Феодосія, район “Карантину”	20.08. 1944	10.09. 1945	1326 (707)	На кладовищі знаходилось 30 спільних (по 30-50 осіб у кожній) та 56 індивідуальних могил. Знаходилося на централізованому обліку до 1958 р. ліквідоване
22.8.	Таб. № 241, т/в № 8	м. Севастополь, “Корабельна сторона”, район Малахового кургану	5.02. 1945	15.02. 1946	16 (9)	У 1947 р. прийнято рішення міськвиконкому м. Севастополя про перепоховання останків на новій ділянці в районі Бастіонної гори. Жодних відомостей про здійснення перепоховання немає
22.9.	Таб. № 241, т/в № 2	м. Севастополь, “Корабельна сторона”, район Малахового кургану	21.05. 1944	05. 1946	102	На 1957 р. територія забудована

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
22.10.	Таб. № 241, т/в № 6	с. Щасливе, Куйбишевського району	5.10. 1944	18.05. 1946	27+7	7 осіб поховано на інших цвинтарях. На 1957 р. кладовище не існувало
22.11.	Таб. № 241, т/в № 7	сел. Мамай, Євпаторійського району	23.04. 1946	1.06. 1948	2	На 1957 р. кладовище не існувало
22.12.	Таб. № 241, т/в № 10	сел. Гаспра, сторона кам'яного кар'єру, Ялтинський район	18.05. 1945	10.12. 1946	2	На 1957 р. кладовище не існувало
22.13.	Таб. № 241, т/в № 11/8	м. Севастополь, район "Козачої бухти" (мис "Херсонес")	06. 1945	7.05. 1947	24	На 1957 р. кладовище не існувало
22.14.	Таб. № 299, т/в № 14/17	м. Феодосія, сел. ім. С.Орджонікідзе	1.01. 1947	20.03. 1948	3	На 1957 р. кладовище не існувало
22.15.	Таб. № 241, т/в № 15	м. Булганак, Сакського району	10.06. 1945	31.12. 1946	12	На 1957 р. кладовище не існувало
22.16.	Таб. № 299, т/в № 1	Підсобне господарство № 1 "Молода гвардія", Азовського району	1.05. 1944	15.07. 1948	47	На 1957 р. кладовище не існувало
22.17.	Таб. № 299, т/в № 1/12	м. Севастополь, район "Слобідки Вакуленчука"	7.10. 1944	12.05. 1948	62+5	5 осіб поховано в бомбових воронках. На 1957 р. кладовище не існувало
22.18.	Таб. № 299, т/в № 2	м. Красноперекопськ, район фруктових саду	1.09. 1944	20.09. 1947	103	На 1957 р. кладовище не існувало

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
22.19.	Таб. № 299, т/в № 2/3	сел. Аршинцево, Керченського району, район агрофабрики	12. 1944	26.12. 1948	258 (962)	Із 962-х осіб – 258 поховано на кладовищі, 1 – на кладовищі т/в № 11, а 702 – у бомбових воронках. Знаходилося на централізованому обліку до 1959 р.
22.20.	Таб. № 299, т/в № 12,19.	м. Севастополь, район “Гори Матюшенка”	01. 1946	9.07. 1948	3	На 1957 р. кладовище не існувало
22.21.	Таб. № 299, т/в № 3/14	м. Севастополь, район “Міського хутора”	15.10. 1945	12.07. 1948	34	На 1957 р. кладовище не існувало
22.22.	Таб. № 299, т/в № 5	м. Судак, південно-західна околиця, угіддя радгоспу “Шлях Ілліча”.	16.12. 1945	10. 1948	3	На 1957 р. кладовище не існувало
22.23.	Таб. № 299, т/в № 7	сел. Аршинцево, Керченського району, район агрофабрики (дільниця “А”)	20.06. 1945	4.06. 1949	59 (63)	4 особи поховані у м. Старий Крим. На 1957 р. кладовище не існувало
22.24.	Таб. № 299, т/в № 5	сел. Верхня Ореанда, Ялтинського району	4.05. 1945	9.10. 1948	15	1 особа похована у м. Ялті на кладовищі інфекційної лікарні. На 1957 р. кладовище не існувало
22.25.	Таб. № 299, т/в №4	с. Золоте поле, Старо-Кримського району, поблизу православного кладовища	4.07. 1945	6.10. 1948	8	На 1957 р. кладовище не існувало
22.26.	Таб. № 299, т/в № 8	6-та дільниця “Сільпрому”, Євпаторійського району	1944	25.10. 1947	49	На 1957 р. кладовище не існувало
22.27.	Таб. № 299, т/в № 6	сел. Українка, Сімферопольського району	11. 1944	9.05. 1949	55	На 1957 р. кладовище не існувало

Продовж. додат. Т

1	2	3	4	5	6	7
22.28.	Таб. №417, т/в № 7	с. Українське (Курці), Сімферопольського району, район “Старого кладовища”	18.01. 1946	22.02. 1947	12	На 1957 р. кладовище не існувало
22.29.	Таб. № 299, т/в № 6	Судакський район, південний схил висоти в районі православного кладовища, поблизу дороги до санаторію “Кримське примор’я”	1.08. 1945	15.03. 1948	11	На 1957 р. кладовище не існувало
22.30.	Таб. № 299, т/в № 10/17	сел. Крепкоє, Куйбишевського району	22.01. 1947	15.01. 1949	3	На 1957 р. кладовище не існувало
22.31.	Таб. № 299, т/в № 11	сел. Бішуй, Бахчисарайського району, угіддя “Бішуйських копалень”	30.06. 1945	13.06. 1947	7	На 1957 р. кладовище не існувало
22.32.	Таб. № 241, т/в № 2	м. Севастополь, район “Бастіонної гори”	4.06. 1946	20.07. 1948	16.	Місце поховання не вказане. На 1957 р. кладовище не існувало
22.33.	Таб. № 249, т/в № 12	м. Алушта, район міського кладовища	06. 1945	6.03. 1947	4	На 1957 р. кладовище не існувало
22.34.	Таб. № 241, т/в № 13	Кадиковське робітниче селище, Приміської сільської Ради	31.08. 1945	30.07. 1946	2	На 1957 р. кладовище не існувало.
22.35.	Таб. № 299, т/в № 18	с. Нікіта, Ялтинського району, поблизу православного кладовища	20.03. 1946	10.12. 1948	2	На 1957 р. кладовище не існувало
22.36.	Таб. № 299, т/в № 11/15	сел. Інкерман, Севастопольський район	1.07. 1945	16.09. 1948	22	На 1957 р. кладовище не існувало

1	2	3	4	5	6	7
22.37.	Таб. № 299, т/в № 19	ст. Альма, Бахчисарайського району, радгосп ім. В.Чкалова	25.09. 1945	20.10. 1948	3	На 1957 р. кладовище не існувало
22.38.	Таб. № 299, т/в № 13/20	с. Запрудне, Ялтинського району	14.08. 1945	12.09. 1947	41	На 1957 р. кладовище не існувало
22.39.	Таб. № 299, т/в № 21	Кутурський кар'єр, Сакського району	1945	19.06. 1949	11	На 1957 р. кладовище не існувало
22.40.	Таб. № 299, т/в № 15	с. Карагози, Старо-Кримського району	1.07. 1945	29.02. 1948	5	На 1957 р. кладовище не існувало
22.41.	Таб. № 299, т/в № 15	сел. Лівадія, Ялтинського району, район цивільного кладовища	10.06. 1945	10.06. 1948	22	На 1957 р. кладовище не існувало
22.42.	Таб. № 299, т/в № 10	сел. Корейз, Ялтинського району	1.06. 1945	11.06. 1948	12	На 1957 р. кладовище не існувало
22.43.	Таб. № 299, т/в № 27	с. Садове, Сімферопольського району, радгосп "Плодовод"	1.01. 1946	2.06. 1946	17	На 1957 р. кладовище не існувало
22.44.	Таб. № 299, т/в № 32	сел. Цегельне, угіддя радгоспу "Мар'їне"	1945	27.10. 1947	4	На 1957 р. кладовище не існувало
22.45.	Таб. № 299, т/в № 32	с. Мічуріне, Старо-Кримського району	4.09. 1945		8	На 1957 р. кладовище не існувало
22.46.	Таб. № 299, т/в № 33	с. Ароматне, угіддя колгоспу "Перемога", Зуйського району	31.08. 1945	6.09. 1947	17	На 1957 р. кладовище не існувало
22.47.	Таб. № 299, т/в № 20	Алуштинський район, гора Костель	1.10. 1945	19.03. 1946	10	На 1957 р. кладовище не існувало

1	2	3	4	5	6	7
22.48.	Таб. № 299, т/в № 37	м. Керч, територія заводу ім. Войкова, район “Царського кургану”	1.08. 1945	1.01. 1946	61	На 1957 р. кладовище не існувало.
22.49.	Таб. № 299, т/в №42	Річенське відділення Бахчисарайського ефірного комбінату	15.07. 1945	13.03. 1948	12	На 1957 р. кладовище не існувало.
22.50.	Таб. № 299, т/в № 8	Сакський район, територія хімічного заводу	1944	19.02. 1948	125	На 1957 р. кладовище не існувало.
22.51.	Таб. № 299, т/в № 11, 17, 18	м. Севастополь, район “Карантинної балки” поруч із “Стрілецьким селищем”	30.07. 1945	26.07. 1948	25	На 1957 р. кладовище не існувало.
22.52.	Таб. № 299, т/в № 16	Район Кадиковського комбінату, Приміської с/р, Балаклавського р-ну			40	На 1957 р. кладовище не існувало.
22.53.	С/ш № 3318	Землі радгоспу “Червоний”, Сімферопольського району	8.12. 1946	1949	163	На 1957 р. кладовище існувало.

Примітка. Таблицю складено за матеріалами: ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 363, 367, 377; ф. 7, оп. 1, спр. 571, 617, 626, 715, 717, 725, 733, 734, 735, 736, 738, 739, 741; Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів / Упор. В. Левикін (Серія “Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки” – Вип. 6.; Серія “Некрополістика в Україні” – Вип. 2 (7)). – К., 2002. – С.77-99.

Додаток X

**Місця поховань
військовополонених та інтернованих за показником чисельності
захоронених на них останків, по регіонах Української РСР
у 1943-1954 рр.**

№пп	Область	Всього кладовищ	Із них, з кількістю похованих осіб:			
			1-2	3 -10	11-100	Понад 100
1	2	3	4	5	6	7
1.	Ворошиловградська	128 ¹	3	13	26	86
2.	Волинська	15	-	-	5	10
3.	Вінницька	8	-	1	6	1
4.	Дніпропетровська	34 ¹	1	2	21	9
5.	Дрогобицька	11	-	4	4	3
6.	Житомирська	10	-	2	5	3
7.	Запорізька	17 ¹	3	3	3	8
8.	Кам'янець-Подільська	4	-	-	4	-
9.	Київська	25 ¹	-	1	13	6
10.	Кіровоградська	1	-	-	-	1
11.	Кримська	53	4	12	26	11
12.	Львівська	8	-	2	2	4
13.	Миколаївська	4	-	1	1	2
14.	Одеська	2	-	-	-	2
15.	Полтавська	14	-	1	10	3
16.	Рівненська	3	-	-	3	-
17.	Сумська	7	-	3	4	-
18.	Сталінська	128	3	15	53	57
19.	Станіславська	2	-	-	-	2
20.	Харківська	37 ¹	5	4	15	6
21.	Херсонська	2	-	-	-	2
22.	Чернігівська	8	1	2	3	2
Разом		523 ¹	20	66	204	218

Примітки: 1. Статистичні дані про кількість могил (чи похованих у них осіб) по 15 кладовищам, розташованим на території Ворошиловградської, Дніпропетровської, Запорізької, Київської та Харківської областей, – відсутні.

2. Таблицю складено за матеріалами: ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 363, 367, 377.; ф. 7, оп. 1, спр. 571, 617, 626, 715, 717, 725, 733, 734, 735, 736, 738, 739, 741.; Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України. Збірка документів / Упор. В. Левикін (Серія “Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки” – Вип. 6.; Серія “Некрополістика в Україні” – Вип. 2 (7)). – К., 2002. – С.77-99.

Додаток Б

**Стаціонарні табори для військовополонених
та інтернованих на території Української РСР у 1939-1941 рр.**

№пп	Місце дислокації	Лімітна чисельність конtingенту	Організовано	Ліквідовано
1	2	3	4	5
1.	м. Путивль, Сумської обл.	10000 (4000)	19.09. 1939	1940
2.	сел. Козельщина, Полтавської обл.	10000	19.09. 1939	1941
3.	м. Старобільськ, Ворошиловградської обл.	8000	19.09. 1939	1941
4.	м. Рівне	25000	25.09. 1939	1940
5.	м. Кривий Ріг, Дніпропетровської обл.	7000	26.02. 1940	1941
6.	м. Запоріжжя	2000	26.02. 1940	1941
7.	сел. Оленівка, Сталінської обл.	2000	26.02. 1940	1941
7.1.	Табірна ділянка – сел. Ново-Троїцьке, Сталінської обл.	-	26.02. 1940	1941
8.	сел. Каракуб, Сталінської обл.	2000	26.02. 1940	1941
9.	м. Львів	15000	12. 1939	24.06. 1941

Примітка. Таблицю складено за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 54, арк. 30-35, 42-43.; спр. 50, арк.218-220.; спр. 51, арк.124-127.; спр. 73, арк. 80-82.; Военно-исторический журнал. – 1990. – № 6. – С. 52-53.

Додаток Д

Стаціонарні табори НКВС (МВС) для військовополонених, дислоковані на території Української РСР (1943-1954 рр.)

Таблиця Д. 1

Табір НКВС для військовополонених № 38 (1945 р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
1.	38	м. Рені, Ізмаїльська обл.	4000	27.03. 1945	6.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з передачею приміщень табору іншим організаціям

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф.83, оп. 1, спр. 228, арк.52; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 50, арк. 1-1зв.; спр. 138, прим. 6, арк. 1-1зв.

Таблиця Д.2.

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 62 (1943-1950 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
2.	62	сел. Сирець (передмістя Києва) м. Київ	18500	13.09. 1943	16.12. 1950	21.07.1944 р. передислоковано до м. Києва. З 31. 12. 1945 р. ліміт – 26000. З 29.11.1946 р. ліміт – 31000. З 11.07.1947 р. ліміт – 28900. З 29.12.1947 р. ліміт – 19600. З 30.07.1949р. – режимний табір з лімітом – 9500 (з них: 6500 – режимний контингент). З 16.12.1950р. режимне т/в № 2 у підпорядкуванні ВВІ МВС УРСР
2.1.	т/в 1	сел. Дарниця	2000	26.02. 1944		З 28.07. 1945 р. ліміт – 3000. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.2.	т/в 2	м. Васильків	2000	4.03. 1944		3.07.1944 р. змінено дислокацію. Реорганізовано
2.2.1.	т/в 2	Завод № 512, м. Київ	2000	3.07. 1944		з 28.07.1945 р. ліміт – 4000. Реорганізовано
2.3.	т/в 3	Шкірзавод, м. Київ	600	3.07. 1944		з 28.07.1945 р. ліміт – 4000. Реорганізовано
2.4.	т/в 4	Сирець	4000	21.07. 1944		Реорганізовано
2.5.	т/в 5	Немає даних	2500	21.07. 1944		Реорганізовано
2.6.	т/в 6	вул. В. Житомирська, м. Київ	2500	21.07. 1944		Реорганізовано
2.7.	т/в 7	Київський ломбард	2000	21.07. 1944		Реорганізовано
2.8.	т/в 8	Немає даних	1000	21.07. 1944		Реорганізовано
2.9.	т/в 9	м. Київ, ОБМУ – 305	1000	21.07. 1944		з 28.07.1945 р. ліміт – 2000. Реорганізовано
2.10.	т/в 10	Немає даних	1000	21.07. 1944		30.04.1945 р. змінено дислокацію
2.10.1.	т/в 10	Управління будівництва № 1, “Метробуд” НКШС	2000	30.04. 1945	31.12. 1945	
2.11.	т/в 11	“Мясохолодпром”, м. Київ	500	21.07. 1944		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.12.	т/в 12	НКВС і НКДБ УРСР	1500	6.09. 1944		Реорганізовано
2.13.	т/в 13	Дарницький ВРЗ	1000	18.09. 1944		з 28.07.1945 р. ліміт – 2500. Реорганізовано
2.14.	т/в 14	Артучилище, ТЕЦ, м. Київ	1000	21.10. 1944		Реорганізовано
2.15.	т/в 15	Немає даних		15.12. 1944		Реорганізовано
2.16.	т/в 16	АН УРСР	500	15.12. 1944		з 28.07.1945 р. ліміт – 1000. Реорганізовано
2.17.	т/в 17	Завод “Більшовик”, м. Київ	1000	15.12. 1944		Реорганізовано
2.18.	т/в 18	ст. Дарниця, УВБР-7	3000	14.05. 1945		Реорганізовано
2.19.	т/в 19	сmt. Буча, Київської обл., Склозавод	750	14.05. 1945	31.12. 1945	
2.20.	т/в 20	м. Київ, БУ-5, ГУАБ НКВС СРСР	1000	18.05. 1945		Реорганізовано
2.21.	т/в 21	м. Біла Церква, БУ-5 ГУАБ НКВС СРСР	1000	18.05. 1945	31.12. 1945	
2.22.	т/в 22	м. Київ, Відновлення будинків НКВС УРСР	1000	8.06. 1945	31.12. 1945	
2.23.	т/в 23	м. Київ, Буд-во баз і складів ГУГМР	500	9.06. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.24.	т/в 24	м. Київ, Будівництво Наводницького мосту через Дніпро	1500	9.06. 1945		Реорганізовано
2.25.	т/в 25	м. Київ, СМУ-26 НКАП	600	9.06. 1945	31.12. 1945	
2.26.	т/в 26	м. Фастів, УВБР-119 КОВБУ “Головвійськпромбуду”	600	9.06. 1945	31.12. 1945	
2.27.	т/в 27	ст. Дарниця, Деревообробний комбінат	700	9.06. 1945		Реорганізовано
2.28.	т/в 28	м. Київ, Меблева фабрика ім. Боженка, “Укрбудліс”	500	9.06. 1945		Реорганізовано
2.29.	т/в 29	с. Корчувате (передмістя Києва), цегельний завод НКБ СРСР	1000	9.06. 1945	31.12. 1945	
2.30.	т/в 31	м. Київ, ОБМЧ–300 НКЦЖБ УРСР	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
2.31.	т/в 32	Передмістя Києва, Укрбудконтора “Цивільповітрофлота”	700	9.06. 1945		Реорганізовано
2.32.	т/в 33	м. Київ, ОДВВУ НКРФ СРСР	500	9.06. 1945	31.12. 1945	
2.33.	т/в 34	Буд-во для військ НКВС СРСР	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.34.	т/в 35	ст. Київ УВБР-7, Пд-зах. залізниці НКШС СРСР	1000	29.06. 1945		Реорганізовано
2.35.	т/в 36	ст. Київ, УВБР-7, Пд.-зах. залізниці, НКШС СРСР	1500	12.07. 1945		Реорганізовано
2.36.	т/в 37	м. Київ, з-д “Укркабель”	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
2.37.	т/в 38	м. Київ, Електромеханічний завод	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
2.38.	т/в 39	с. Стайки (передмістя Києва), Цегельний з-д	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
2.39.	т/в 40	Головбудуправління матер. резервів при РНК СРСР	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
2.40.	т/в 41	Дарницький авторемонтний з-д ГУШОСДОРу НКВС	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31. 12. 1945 р.)						
2.1.1.	т/в 1	ст. Дарниця, УВБР – 134, УВБР Пд.-Зах. зал., М’ясокомбінат м. Київ, ст. Пост – Волинський	2000 700	31.12. 1945		19.10.1946 р. передислоковано, залишок в/п перев до т/в № 13. Реорганізовано
2.1.2.	т/в 2	ст. Дарниця, ОБМУ – 11, “Укрнафтобуду”	2500	31.12. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт – 1800. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.1.3.	т/в 3	м. Київ, Куренівка, Шкірзавод № 6, Взуттєва фабрика	600	31.12. 1945		6.11.1947р. передислоковане в с. Микільська Слобідка
2.1.4.	т/в 4	м. Київ, Сирець, Приймально-розподільче відділення	2700	31.12. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт – 3600. Реорганізовано
2.1.5.	т/в 5	м. Київ, “Гідробуд” НКЖЦБ УРСР	1100	31.12. 1945		Реорганізовано
2.1.6.	т/в 6	м. Київ, “Хрещатикбуд” НКЖЦБ УРСР	1800	31.12. 1945	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт – 1600
2.1.7.	т/в 7	“Київенерго”, “Укрпромбуд” НКБМ, Шиферний з-д	1500	31.12. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт – 2000. Реорганізовано
2.1.8.	т/в 8	“Гідробуд” НКЖЦБ УРСР	1000	31.12. 1945	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт – 600
2.1.9.	т/в 9	м. Київ, ОБМЧ-300 НКЖЦБ УРСР, “Укрнафтобуд”	2000	31.12. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт – 1800. Реорганізовано
2.1.10.	т/в 10	м. Київ, ОБМЧ-300 НКЖЦБ УРСР	600	31.12. 1945	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт – 800
2.1.11.	т/в 11	Холодокомбінат, Завод “Червоний гумовик”, БМУ- 26 НКАП	700	31.12. 1945	16.01. 1948	
2.1.12.	т/в 12	м. Київ, ОВБО НКВС СРСР	1000	31.12. 1945		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.1.13.	т/в 13	ст. Дарниця, УБВЗ-12 НКШС	1200	31.12. 1945		3 19.10.1946 р. ліміт – 2000. 3 29.11.1946 р. ліміт – 1800. Реорганізовано
2.1.14.	т/в 14	м. Київ, УБВЗ-12, УБВР-134, ТЕЦ НКЕС м. Фастів, Завод “Червоний Жовтень”	1000 1000	31.12. 1945		19.10.1946р. передислоковано. 3 29.11.1946 р. ліміт – 900. Реорганізовано
2.1.15.	т/в 15	м. Київ, БМУ-26, Завод № 473 НКАП	700	31.12. 1945	16.01. 1948	3 29.11.1946 р. ліміт – 1200
2.1.16.	т/в 16	м. Київ, Ботанічний сад АН УРСР	800	31.12. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 700. Реорганізовано
2.1.17.	т/в 17	м. Київ, БМУ-2 “Укрнафтобуду”	1500	31.12. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 1700. Реорганізовано
2.1.18.	т/в 18	м. Київ, УБВР – 7 НКШС	1200	31.12. 1945	16.01. 1948	3 29.11.1946 р. ліміт – 1000
2.1.19.	т/в 19	м. Київ, Ф-ка ім. Боженка “Укрлісбуду”	500	31.12. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 600. Реорганізовано
2.1.20.	т/в 20	м. Київ, Будуправління – 5 ГУАБ НКВС СРСР	1000	31.12. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 1500. Реорганізовано
2.1.21.	т/в 21	м. Київ, Укрбудконтора ЦПФ СРСР	500	31.12. 1945	17.05. 1946	Контингент переведено до т/в № 20
2.1.22.	т/в 22	м. Київ, УБВР Пд.-зах. зал. НКШС, ТЕЦ НКЕС	800	31.12. 1945	16.01. 1948	3 29.11.1946 р. ліміт – 1200

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.1.23.	т/в 23	м. Київ, УБВР – 7 НКШС	600	31.12. 1945	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт – 500
2.1.24.	т/в 24	м. Київ, “Укрдорміст” НКЖЦБ УРСР	800	31.12. 1945	29.11. 1946	
2.1.25.	т/в 25	м. Київ, Деревообробний комбінат “Укрбудліс”	500	31.12. 1945		Реорганізовано
2.1.26.	т/в 26	ст. Носовка, Підсобне господарство табору	800	31.12. 1945		Реорганізовано
2.1.27.	т/в 27	м. Київ, БМТ-3, НКВС УРСР	400	18.06. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт – 600. Реорганізовано
2.1.28.	т/в 28	м. Київ, Микільська слобідка, “Київпаливбуд” МБПП	500			2.06.1947 р. передислоковано до м. Києва
2.1.28.1	т/в 28	м. Київ, Будівельна контора ЦК КП(б)У	500			2.06.1947 р. передислоковано з с. Микільська Слобідка. Реорганізовано
2.1.29.	т/в 21	ст. Т. Шевченка, УБВЗ-21	1100	29.11. 1946	16.01. 1948	Передано з табору № 186
2.1.30.	т/в 24	ст.Тальне, Гранкар’єр ГУШОСДОРУ МВС	600	29.11. 1946	16.01. 1948	Передано з табору № 186
2.1.31.	т/в 29	м. Сміла, Цукрокомбінат МХП	400	29.11. 1946	16.01.1 948	Передано з табору № 186

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.1.32.	т/в 30	м. Чернігів, ОБМТ № 3 МВС СРСР і колишнє підсобне господарство табору	450	31.10. 1947	16.01. 1948	Розформоване у зв'язку з ліквідацією підсобного господарства
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 0047 від 16.01.1948 р.)						
2.2.1.	т/в 1	м. Київ, БУ-5, тресту "Головнафтогазопровідбу"	1100		14.06. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
2.2.1.1.	т/в 1/1	м. Київ, "Укрбудконтора" ГУЦПФ при РМ СРСР	200		14.06. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
2.2.2.	т/в 2	ст. Дарниця, трест "Київпаливбуд" МБПІ СРСР, БМУ-4 МЛП УРСР	2000			З 22.04.1949р. – режимне т/в з лімітом – 2700. Реорганізовано
2.2.3.	т/в 3	м. Київ, трест "Укрвуглебрикетбуд" МБПІ СРСР	400			Реорганізовано
2.2.4.	т/в 4	м. Київ, УНР-117 МВМБ, ОБМЧ –300 МЖЦБ УРСР (режимне т/в)	3600			З 22.11.1948р. ліміт – 2100. Реорганізовано
2.2.5.	т/в 5	м. Київ, трести "Хрещатикбуд", "Гідробуд", Будівництво урядових споруд	2000		22.11. 1948	Розформоване у зв'язку з передислокацією контингенту

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.2.5.1.	т/в 5/1	“Будвідділ” МДБ СРСР	250		22.11. 1948	Розформоване у зв’язку з передислокацією контингенту
2.2.6.	т/в 6	м. Київ, Деревообробний комбінат (режимне т/в)	600		14.06. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
2.2.7.	т/в 7	м. Київ, ГЕС № 2 і ТЕЦ, Завод “Керамік”	1000		5.11. 1948	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
2.2.8.	т/в 8	ст. Носовка, Підсобне господарство табору	500		20.05. 1949	Розформоване у зв’язку з ліквідацією підсобного господарства
2.2.9.	т/в 9	м. Київ, ОБМЧ – 305 МЦЖБ УРСР	1500		27.05. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
2.2.10.	т/в 10	м. Київ, ОБМТ № 3 МВС СРСР	1100		30.07. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
2.2.10.1.	т/в10/1	“Будмонтажтрест “ № 3 МВС СРСР	250	23.06. 1948	30.07. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
2.2.11.	т/в 11	м. Київ, “Будконтора” ЦК КП(б)У, “Будтрест” МДБ УРСР	500			23.06.1948 р. передислоковано до “Будмонтажтресту” № 3. З 25.12.1948р. ліміт – 1200. З 14.06.1949р. режимне т/в для угорських в/п з лімітом – 700
2.2.12.	т/в 12	м. Київ, Військово-будівельний відділ МВС СРСР	800			З 29.09.1948р. – підрозділ т/в № 11 з лімітом – 300. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.2.13.	т/в 13	ст. Дарниця, УБВЗ-12 МШС СРСР	1200		27.05. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
2.2.14.	т/в 14	ст. Фастів, УВБР – 102 МБВМФ СРСР	500			Реорганізовано
2.2.15.	т/в 15	м. Київ, Меблева фабрика ім. Боженка, Цегельний завод № 6	500			Реорганізовано
2.2.16.	т/в 16	м. Київ, Ботанічний сад ВН УРСР	700		29.09. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
2.2.17.	т/в 17	м. Київ, Трест “Вугіллябрикетбуд” МБПП СРСР	1700		20.05. 1949	Розформоване у зв'язку з переміщенням контингенту
2.2.18.	т/в 18	м. Конотоп, УВБР – 16 МШС СРСР	600		29.09. 1948	12.04.1948р. передано з таб. № 149. Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
2.2.19.	т/в 19	м. Вінниця, “Облбудтрест” МЖЦБ УРСР	300	10.08. 1948	28.04. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
2.2.20.	т/в 20	сел. Дарниця, Авторемонтний завод ГУШОСДОР	550			17.12.1948р. передано з таб. № 414. Реорганізовано
2.2.21.	т/в 21	ст. Бровари, ШБД-8	200			17.12.1948р. передано з таб. № 414. Реорганізовано
2.2.22.	т/в 22	м. Київ, ОШБР ГУШОСДОР	700			17.12.1948р. передано з таб. № 414. Реорганізовано

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00731 від 30.07.1949р.)						
2.3.1.	т/в 2	ст. Дарниця, БМУ-2, 9 та 11 МВПЗР СРСР	2700			Режимне т/в. З 16.12.1950р. у підпорядкуванні ВВІ МВС УРСР
2.3.1.1.	т/в 2/1	сел. Святошин	250		16.12. 1950	Режимний підрозділ т/в 2. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
2.3.1.2.	т/в 2/1	Будівництво клінічної лікарні (“Ліксанупра”)		28.08. 1951		Укомплектовано в/п з т/в № 1 таб. № 280
2.3.2.	т/в 4	м. Київ, Завод “Укркабель” МЕП СРСР та ін. підприємства міста	2100		16.12. 1950	Режимне т/в. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
2.3.2.1.	т/в 4/1	сел. Конча-Заспа, Будівництво об'єктів РМ УРСР	100	22.08. 1949	11.11. 1949	Режимний підрозділ т/в № 4. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
2.3.3.	т/в 11	м. Київ, БМТ –3 МВС СРСР	700		16.12. 1950	Режимне т/в Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
2.3.3.1.	т/в11/1	м. Кременець, Станіславської обл.	80		11.11. 1949	Режимний підрозділ т/в № 11. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Закінч. табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7
2.3.4.	т/в 13	м. Київ, БВУ “Головпромбуд” МШС СРСР	1000		16.12. 1950	Режимне т/в. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
2.3.5.	т/в 20	ст. Дарниця, Авторемонтний завод ГУШОСДОР МВС СРСР	200		2.02. 1950	Режимне т/в Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
2.3.6.	т/в 21	ст. Бровари, ШБР – 3 ГУШОСДОР МВС СРСР	200		2.02. 1950	Режимне т/в Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
2.3.7.	т/в 22	м. Київ, ШБР – 8 ГУШОСДОР МВС СРСР	700		2.02. 1950	Режимне т/в Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп.1, спр. 228,арк. 20; ф. 45, оп. 1,спр. 121, прим. 25,арк. 1; прим. 92,арк. 1; прим. 116,арк. 1-1зв.; спр. 123, прим. 52, арк. 1; прим. 114, арк. 1зв.; прим. 115, арк. 1-2; спр. 135, прим. 78, арк. 1.; прим. 92., арк. 1; прим. 93, арк. 1; прим. 100, арк. 1; прим. 122, арк. 1; прим. 126, арк. 1; прим. 127,

арк. 1; спр. 137, прим. 12, арк. 1; прим. 15, арк. 1; прим. 33, арк. 1; прим. 48, арк. 1; спр. 138, прим. 18, арк. 1 зв.; прим. 56, арк. 1-2; спр. 152, прим. 78, арк. 1-2; прим. 88, арк. 1; спр. 154, прим. 28, арк. 1-2; прим. 46, арк. 1-4; спр. 168, прим. 87, арк. 1; спр. 170, прим. 9, арк. 3; прим. 67, арк. 1-2; прим. 77, арк. 1; прим. 106, арк. 2; спр. 190, прим. 9, арк. 1-2; прим. 62, арк. 1; спр. 192, прим. 69, арк. 1; спр. 193, прим. 25, арк. 1-2.; прим. 54, арк. 1-2; прим. 64, арк. 1; прим. 65, арк. 1-2; прим. 90, арк. 1; спр. 213, прим. 65, арк. 1.; прим. 70, арк.. 1.; прим.71, арк.1.;прим. 82, арк. 1 – 2.; прим. 83, арк. 1 – 2.; прим. 84, арк. 1.; прим. 101, арк. 1; прим. 102, арк. 1; спр.215, прим. 27, арк. 1-2; прим. 38, арк. 1-2; прим. 88, арк. 1; спр. 235, прим. 15, арк. 1-2; спр. 237, прим. 47, арк. 1; прим. 80, арк. 1-2; спр. 254, прим. 42, арк. 1; спр.256, прим. 26, арк. 1.

Таблиця Д.3

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 100 (1943-1950 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
3.	100	м. Запоріжжя	21000	13.11. 1943	10.01. 1950	З 31.12.1945 р. ліміт – 13.500. З 29.11. 1946 р. –ліміт – 11800. З 15.05.1947 р. ліміт – 17000. З 10.10.1947 р. ліміт – 14000. З 1948р. ліміт – 10800. З 30.10.1948р. ліміт – 7400. З 20.04.1949р. ліміт – 7000. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/в
3.1.		Немає даних				
3.2.		Немає даних				
3.3.	т/в 3	Немає даних		02. 1944		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7
3.4.	т/в 4	м. Дніпродзержинськ, Азотно-туковий завод	1000	5.09.1944		8.12.1944 р. передано до таб. № 315. Реорганізовано
3.5.	т/в 5	м. Запоріжжя ,ПРЗ	1000	18.09.1944		Реорганізовано
3.6.	т/в 6	м. Запоріжжя, “Запоріжсталь”	5000	21.10.1944		З 15.12.1944 р. ліміт – 3000. Реорганізовано
3.7.	т/в 7	м. Запоріжжя, “Дніпрогес”	3000	21.10.1944		Реорганізовано
3.8.	т/в 8	м. Великий Токмак, з-д № 337, НКШС	1000	21.10.1944	6.06.1945	
3.9.	т/в 9	м. Запоріжжя , Коксохімічний завод	1000	?	23.05.1945	
3.10.	т/в 10	м. Запоріжжя, “Запоріжсталь”, сел. № 6 м. Запоріжжя, “Запоріжбуд”	2000 2000	15.12.1944		З 13.01.1945 р. змінено дислокацію та реорганізовано
3.11.	т/в 11	м. Запоріжжя, сел. Управління “Дніпробуд”	1500	15.12.1944		Реорганізовано
3.12.	т/в 12	м. Нікополь, “Нікопольбуд” НКБ СРСР	2000	7.07.1945	31.12.1945	
3.13.	т/в 13	ст. Розівка, с/г відділення підсобного господарства	800	12.07.1945		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
3.1.1.	т/в 1	Завод № 478, Масложиркомбінат, завод ім. Войкова	3000			3 29.11. 1946 р. ліміт – 2000. 3 12.06.1947 р. ліміт – 1800
3.1.2.	т/в 2	Завод “Комунар”, УВБР-177 “Головпромбуду”	1200			3 29.11. 1946 р. ліміт – 1400. 3 12.06.1947 р. ліміт - 1300
3.1.3.	т/в 3	ОБМЧ “Запоріжбуд” НКБ СРСР	3700			3 18.03. 1945 ліміт – 4900. 3 29.11. 1946 р. ліміт – 4500. 3 15.05.1947 р. ліміт – 5800.
3.1.4.	т/в 4	м. Запоріжжя, Коксохімічний завод, Завод Запоріжсталь”	1000			3 29.11. 1946 р. ліміт – 900. 3 15.05.1947 р. ліміт – 2500. 3 12.06.1947 р. ліміт – 2100.
3.1.5.	т/в 5	м. Запоріжжя , ПРЗ, УВБР – 10 НКШС СРСР	600			3 29.11. 1946 р. ліміт – 1000. 3 15.05.1947 р. ліміт – 1700. 3 12.06.1947 р. ліміт – 1100.
3.1.6.	т/в 6	Завод “Запоріжсталь” НКЧМ СРСР	1200	21.10. 1944	18.03. 1946	Контингент передано до т/в № 3
3.1.7.	т/в 7	“Дніпробуд” НКЕС СРСР	2000			3 29.11. 1946 р. ліміт – 1400. 3 15.05.1947 р. ліміт – 2500. 3 12.06.1947 р. ліміт – 1800. Реорганізовано
3.1.8.	т/в 8 (6)	ст. Розівка, Підсобне господарство табору	800	16.01. 1948		3 29.11.1946 р. ліміт – 600 і змінено нумерацію т/в з № 8 на № 6

Продовж. табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 0047 від 16.01.1948 р.)						
3.2.1.	т/в 1	м. Запоріжжя, Трест “Запоріжбуд” і підсобне господарство табору	1800		3.01. 1950	З 30.10.1948р. ліміт – 1300. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
3.2.2.	т/в 2	м. Запоріжжя, УВБР-177, Завод “Комунар” МСГМБ СРСР	1200		14.06. 1949	З 30.10.1948р. ліміт – 950. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
3.2.3.	т/в 3	м. Запоріжжя, Трест “Запоріжбуд”, Завод “Запоріжсталь” МЧМ СРСР	2800		13.10. 1949	З 30.10.1948р. ліміт – 2330. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
3.2.4.	т/в 4	м. Запоріжжя, Трест “Запоріжбуд”	1800		30.10. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту
3.2.5.	т/в 5	м. Запоріжжя, УБВЗ-10 МШС СРСР	600		10.01. 1950	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
3.2.6.	т/в 6 (5)	м. Запоріжжя, Трест “Запоріжбуд”	3000		20.04. 1949	З 30.10.1948р. т/в №5 з лімітом – 1220. З 25.12.1948р. – режимне т/в з лімітом – 1400 Контингент передано до т/в № 3
3.2.7.	т/в 7 (6)	м. Запоріжжя, Трести “Запоріжбуд” та “Дніпробуд”	1800		10.01. 1950	З 30.10.1948р. т/в № 6 з лімітом – 1200. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п

Закінч. табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7
3.2.8.	т/в 8 (4)	ст. Розівка, Підсобне господарство табору	400		14.04. 1948	з 30.10.1948р. т/в №4 з лімітом - 400.

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф.83, оп. 1, спр. 228, арк.18; ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 38, арк. 1; прим. 52, арк. 1-1зв.; прим. 71, арк.1-1зв.; прим. 105, арк. 1-1 зв.; прим. 114, арк. 1зв.; спр. 135, прим. 5, арк. 1-1 зв.; спр. 137, прим. 26, арк. -2; прим. 32, арк.1-1 зв.; спр. 138, прим. 50, арк. 2; прим. 56. арк.14-15; спр. 154, прим.46, арк.4-5; спр. 168, прим. 76, арк. 1; прим. 95, арк. 1-2; спр. 170, прим. 60, арк. 1; спр. 190, прим. 9, арк. 4-5; прим. 65, арк. 1; спр. 193, прим. 48, арк.1-3; прим. 88, арк. 1; спр. 213, прим. 60, арк. 1-2; спр. 215, прим. 75, арк. 1-2; прим. 119, арк. 1; спр. 235, прим. 3, арк.1-2.

Таблиця Д.4

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 110 (1944-1950 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
4.	110	м. Коростень, Житомирська обл.	3000	9.09. 1944	10.01. 1950	З 9. 06. 1945 р. оздоровчий табір з лімітом – 4500. З 27.07.1945 р. виробничий табір з лімітом – 9700. З 31.12.1945 р. ліміт – 7500. З 29.11.1946 р. ліміт – 5600. З 3.11.1947 р. ліміт – 3500. З 29.12.1947 р. ліміт – 2800. З 21.06.1949р. режимний табір з лімітом – 3100
4.1.	т/в 1	м. Коростень, “Облбудмонтаж” НКЦЖБ УРСР	1500	31.05. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.4

1	2	3	4	5	6	7
4.2.	т/в 2	м. Малин, Паперова ф-ка НКПІ СРСР	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
4.3.	т/в 3	ст. Пенізевичі, Гранкар'єр ГУШОСДОР НКВС	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
4.4.	т/в 4	ст. Ігнатопіль, Гранкар'єр ГУШОСДОР НКВС	1200	9.06. 1945		Реорганізовано
4.5.	т/в 5	м. Житомир, ОБМЧ НЦЖБ УРСР	1500	9.06. 1945		Реорганізовано
4.6.	т/в 6	ст. Ємельянівка, Лугинський лісгосп	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
4.7.	т/в 7	ст. Сарни, УВБР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945	31.12. 1945	
4.8.	т/в 8	м. Новоград-Волинський, Ліспромгосп "Укрліс"	1000	3.07. 1945	31.12. 1945	
4.9.	т/в 9	ст. Білокоровичі, УВБР-6, Пд-Зах. залізниці	1000	12.07. 1945	31.12. 1945	
4.10.	т/в 10	Немає даних				Реорганізовано
4.11.	т/в 11	ст. Ігнатопіль, Гранітний кар'єр ГУШОСДОР	700	1.08. 1945	31.12. 1945	
4.12.	т/в 12	ст. Пенізевичі, Гранітний кар'єр ГУШОСДОР	700	1.08. 1945	31.12. 1945	
4.13.	т/в 13	ст. Коростень, Могилянський кар'єр ГУШОСДОР	700	1.08. 1945		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.4

1	2	3	4	5	6	7
4.14.	т/в 14	ст. Хайч-Норинськ, кар'єр ГУШОСДОР	300	1.08. 1945		Реорганізовано
4.15.	т/в 15	м. Бердичів, цукровий з-д, з- д "Прогрес" та ін.	2000	27.02. 1945		9.10.1945 р. передане з таб. № 112. Реорганізовано
4.16.	т/в 16	ст. Криве, смт. Корнин, цукровий завод	500	29.06. 1945		9.10.1945 р. передане з таб. № 112. Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31. 12. 1945 р.)						
4.1.1.	т/в 1 (13)	ст. Коростень, Могилянський кар'єр	1200			Реорганізовано
4.1.2.	т/в 2	м. Малин, Паперова ф-ка НКПІ СРСР	1000			Реорганізовано
4.1.3.	т/в 3 (12)	ст. Пенізевиці, Гранітний кар'єр ГУШОСДОР	1000			Реорганізовано
4.1.4.	т/в 4 (11)	ст. Ігнатопіль, Гранітний кар'єр ГУШОСДОР	1200			Реорганізовано
4.1.5.	т/в 5	м. Житомир, ОБМЧ, НЦЖБ УРСР	500		29.11. 1946	
4.1.6.	т/в 6	ст. Ємельянівка, Лугинський лісгосп м. Бердичів, з-д "Прогрес"	600			3.10.1946 р. передислоковано до м. Бердичева
4.1.7.	т/в 7	ст. Веледники, Лісорозробки ОБМЧ-44	300		5.10. 1946	Ліквідовано через непідготовленість житла для в/п
4.1.8.	т/в 8 (14)	ст. Хайч-Норинськ, кар'єр ГУШОСДОР	500			Реорганізовано

Продовж. табл. Д.4

1	2	3	4	5	6	7
4.1.9.	т/в 9 (15)	м. Бердичів, Цукровий з-д, з-д "Прогрес" та ін.				Реорганізовано
4.1.10.	т/в 10 (16)	ст. Криве, смт. Корнин, Цукровий з-д	300			Реорганізовано
4.1.11.	т/в 11	м. Радомишль, будівництво мосту через р. Тетерів	500	31.12. 1945		Реорганізовано
4.1.12.	т/в 12	м. Коростень, оздоровче т/в	1500	1.04. 1946		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 001048 від 29.11.1946 р.)						
4.2.1.	т/в 1 (13)	ст. Коростень, Могилянський гранітний кар'єр ГУШОСДОР	700			Реорганізовано
4.2.2.	т/в 2	м. Малин, паперова фабрика МПП СРСР	400			Реорганізовано
4.2.3.	т/в 3	ст. Пенізовичі, гранітний кар'єр ГУШОСДОР	600			Реорганізовано
4.2.4.	т/в 4	ст. Ігнатопіль, гранітний кар'єр ГУШОСДОР	900		11.12. 1947	Ліквідовано через недостатню чисельність контингенту
4.2.5.	т/в 5 (10)	ст. Криве, смт. Корнин, цукровий з-д	300		3.03. 1947	Контингент переведено до інших т/в
4.2.6.	т/в 6	м. Бердичів, з-д "Прогрес"	600		16.01. 1948	
4.2.7.	т/в 7 (12)	м. Коростень, оздоровче т/в	600			Реорганізовано

Продовж. табл. Д.4

1	2	3	4	5	6	7
4.2.8.	т/в 8	ст. Хайч-Норинськ, кар'єр ГУШОСДОР	600			Реорганізовано
4.2.9.	т/в 9	м. Бердичів, цукровий з-д, з-д "Прогрес" та ін.	600		3.12. 1947	Ліквідовано через відсутність умов для утримання в/п
4.2.10.	т/в 10 (11)	м. Радомишль, будівництво мосту через р.Тетерів	300		16.01. 1948	
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 0047 від 16.01.1948 р.)						
4.2.1.	т/в 1	ст. Коростень, Могилянський гранітний кар'єр ГУШОСДОР	700			з 25.12.1948р. – режимне т/в. Реорганізовано
4.2.2.	т/в 2	м. Малин, паперова фабрика МПП СРСР	400		20.04. 1948	Контингент переведено до т/в №3
4.2.3.	т/в 3	ст. Пенізовичі, гранітний кар'єр ГУШОСДОР	500			Реорганізовано
4.2.4.	т/в 4	ст. Хайч-Норинськ, кар'єр ГУШОСДОР	400			Реорганізовано
4.2.5.	т/в 5	м. Коростень, оздоровче табірне відділення	1000			Реорганізовано
4.2.6.	т/в 2	ст. Полонне, гранітний кар'єр ГУШОСДОР	400			22.06.1948р. передано з таб. № 253. Реорганізовано
4.2.7.	т/в 6	Судилківський гранітний кар'єр ГУШОСДОР	400		14.06. 1949	22.06.1948р. передано з таб. № 253. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00604 від 21.06.1949р.)						
4.3.1.	т/в 1	ст. Коростень, Пд.-Зах. залізниці	900		10.01. 1950	Режимне т/в. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
4.3.2.	т/в 2	Режимне т/в ст. Полонне, Ковельської залізниці	400		10.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
4.3.3.	т/в 3	ст. Пенізовичі, Пд.-Зах. залізниці	700		10.01. 1950	Режимне т/в. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
4.3.4.	т/в 4	ст. Овруч, Пд.-Зах. залізниці	450		10.01. 1950	Режимне т/в. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
4.3.5.	т/в 5	м. Коростень, Пд.-Зах. залізниці	650		10.01. 1950	Режимне т/в. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп.1, спр. 228, арк. 17; ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 47, арк. 1-1зв.; спр. 135, прим. 113, арк. 1; прим. 126, арк. 3; спр. 137, прим. 12, арк. 1; прим. 17, арк. 1; прим. 33, арк. 1зв.; прим. 44, арк. 1; прим. 53, арк.1; спр. 138, прим. 7, арк. 1; прим. 56, арк. 15; спр. 152, прим. 44, арк. 3; спр. 154, прим. 19, арк.1; прим. 20, арк. 1; прим. 46, арк. 5-6; спр. 168, прим. 31, арк. 1; спр. 170, прим. 71, арк. 1; прим. 89, арк. 2; прим. 93, арк. 1-2; прим. 106, арк. 1-2; спр. 190, прим. 9, арк. 5-6; прим. 70, арк. 1; спр. 193, прим. 89, арк. 1; спр. 213, прим. 102, арк. 2 ; спр. 215, прим.1, арк. 1 ; спр. 235, прим. 9, арк. 1-2.

Таблиця Д.5

Табір НКВС для військовополонених № 112 (1944-1945 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
5.	110	м. Бердичів, Житомирської обл.	7500	9.09. 1944	9.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням заводу в/п
5.1.	т/в 1	м. Бердичів	2500	9.09. 1944	9.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням заводу в/п
5.2	т/в 2	Місцевість Лиса Гора	5000	9.09. 1944	9.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням заводу в/п
5.3.	т/в 3	м. Бердичів, цегельний завод ОБМУ	1000	27.02. 1945	9.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням заводу в/п
5.4.	т/в 4	м. Бердичів, завод “Комсомолец”, завод “Прогрес”, шкірзавод, цукровий завод	2000	27.02. 1945		9.10.1945 р. передане до таб. № 110

Продовж. табл. Д.5

1	2	3	4	5	6	7
5.5.	т/в 5	м. Радомишль, відбудова міста, “Головрудуправління” будівництво мосту, суконна фабрика, Малинський ліспромгосп	1000	27.02. 1945	9.10. 1945	Ліквідовано у зв’язку з припиненням завозу в/п
5.6.	т/в 6	с. Скоморохи, Житомирської обл., будівництво №325, БУ-5, ГУАБ НКВС СРСР	1200	14.05. 1945	9.10. 1945	Ліквідовано у зв’язку з припиненням завозу в/п
5.7.	т/в 7	м. Бердичів, УБВР-120 “Головвійськпромбуду”	750	31.05. 1945	9.10. 1945	Ліквідовано у зв’язку з припиненням завозу в/п
5.8.	т/в 8	ст. Кривин, Полянська паперова фабрика	1000	9.06. 1945		13.07.1945 р. передане до таб. № 306
5.9.	т/в 9	м. Славута, фаянсовий завод	700	9.06. 1945		13.07.1945 р. передане до таб. № 306
5.10.	т/в 10	Понінковський паперовий комбінат	500	9.06. 1945		13.07. 1945 р. передане до таб. № 306
5.11.	т/в 11	м. Славута “Лістрансгосп” НКПС СРСР	1500	9.06. 1945		13.07. 1945 р. передане до таб. № 306
5.12.	т/в 12	ст. Шепетівка, УБВР Вінницької залізниці	500	29.06. 1945		13.07. 1945 р. передане до таб. № 306

Закінч. табл. Д.5

1	2	3	4	5	6	7
5.13.	т/в 13	сmt. Корнин, цукровий завод “Укрцукортресту”	500	29.06. 1945		9.10.1945 р. передане до таб. №110
5.14.	т/в 14	ст. Славута, Вінницької залізниці	1400	7.07. 1945		13.07. 1945 р. передане до таб. №306

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 17; ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 48, арк. 1-1зв.; спр. 135, прим. 39, арк. 1-1зв.; прим. 90, арк. 1; прим. 113, арк. 1-3; прим. 126, арк. 4; спр. 137, прим. 12, арк. 2; прим. 25, арк. 1-1зв.; спр. 138, прим. 7, арк. 1.

Таблиця Д.6

Табір НКВС для військовополонених № 122 (1945 р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
6.	122	смт. Ромодан, Полтавської обл. м. Лубни, Полтавської обл.	5900	30.04. 1945	19.10. 1945	6.06.1945 р. передислоковано до м. Лубен. Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п та відсутністю контингенту
6.1.	т/в 1	смт. Ромодан, Горіховський цукрокомбінат	500	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.2.	т/в 2	смт. Яготин, цукрокомбінат	600	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.3.	т/в 3	смт. Яготин, бурякорадгосп “Берізки”	500	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.4.	т/в 4	сел. Глобин, Цукрокомбінат	500	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту

1	2	3	4	5	6	7
6.5.	т/в 5	Петрівське відділення Глобинського цукрового комбінату	500	30.04. 1945	30.04. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.6.	т/в 6	сmt. Яготин, Червоноармійський цукрок-т	1000	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.7.	т/в 7	с. Веселий Поділ, племінне господарство	400	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.8.	т/в 8	ст. Кононівна, Шрамковський цукрокомбінат	500	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.9.	т/в9	Цукрокомбінат ім. Сталіна	400	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.10.	т/в 10	ст. Мехедівка, Красенівський бурякорадгосп	600	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.11	т/в 11	ст. Гребінка, Ворошиловський бурякорадгосп	500	30.04. 1945	19.10. 1945	Ліквідовано у зв'язку з припиненням завозу в/п і відсутністю контингенту
6.12.	т/в 12	м. Лубни, УВБР Південно- західної залізниці	500	29.06. 1945		19. 10. 1945 р. передане таб. № 136
6.13.	т/в 13	ст. Гребінка, УВБР Південно- Західної залізниці	500	29.06. 1945		19.10.1945 р. передане таб. № 136

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 26; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 75, арк. 1-1зв.; спр. 137, прим. 12, арк. 2.; спр. 138, прим. 12, арк. 1-1зв.

Таблиця Д.7

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 125 (1944-1949 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
7.	125	м. Лисичанськ, Ворошиловградської обл.	14600	10.10. 1944	20.01. 1949	З 31.12.1945 р. ліміт – 8500. З 29.11.1946 р. ліміт – 7300. З 11.07.1947 р. ліміт – 6900. З 11.10.1947 р. ліміт – 8000. З 2.03.1948р. ліміт – 8800. Ліквідовано у зв'язку зі зменшенням чисельності в/п
7.1.	т/в 1	ст. Варварлопілля, шахта “Варваропілля”	1500	10.10. 1944		Передано з таб. №144 і назад
7.2.	т/в 2	ст. Переїзна, шахта ОДПУ “Лисичанськвугілля	1500	10.10. 1944		Передано з таб. № 144
7.3.	т/в 3	ст. Сокологорівка, шахта № 4-5	1000	10.10. 1944		Передано з таб. № 144 та назад
7.4.	т/в 4	сел. Горське, шахта “Іван”	1000	10.10. 1944		Передано з таб. № 144 та назад

Продовж. табл. Д.7

1	2	3	4	5	6	7
7.5.	т/в 5	ст. Камишеваха, шахта № 4-6	1000	10.10. 1944		Передано з таб. № 144 та назад
7.6.	т/в 6	ст. Ірміно, шахта “Альберт”	1000	10.10. 1944		Передано з таб. № 144 та назад
7.7.	т/в 7	ст. Рубіжне, шахта “Дружеська”	1500	10.10. 1944		Передано з таб. № 144. Реорганізовано
7.8.	т/в 8	ст. Лисичанськ, шахта ім. Н.К. Крупської	600	10.10. 1944		Передано з таб. № 144. Реорганізовано
7.9.	т/в 9	ст. Попасна, Вагоноремонтний завод	7.10.	10.10. 1944		Передано з таб. № 144 та назад
7.10.	т/в 10	м. Верхнє, “Донхімпромтрест”	2000	10.10. 1944		Передано з таб. № 144. Реорганізовано
7.11.	т/в 11	м. Рубіжне, Хімкомбінат	1000	10.10. 1944		Передано з таб. № 144. Реорганізовано
7.12.	т/в 12	Лисичанський склозавод	1000	10.10. 1944	13.12. 1944	Організацію т/в відмінено
Зміна нумерації табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 00514 від 14. 05. 1945 р.)						
7.1.1.	т/в 1 (2)	ст. Переїзна, шахта ОДПУ, тресту “Лисичанськвугілля”	1500			Реорганізовано
7.1.2.	т/в 2 (7)	ст. Рубіжне, шахта “Дружеська”	1500			Реорганізовано
7.1.3.	т/в 3 (8)	ст. Лисичанськ, шахта ім. Н.К. Крупської	600			Реорганізовано

Продовж. табл. Д.7

1	2	3	4	5	6	7
7.1.4.	т/в 4 (10)	м. Верхнє, “Донхімпромтрест”	2000			Реорганізовано
7.1.5.	т/в 5 (11)	м. Рубіжнє, Хімкомбінат	1000			Реорганізовано
7.1.6.	т/в 6	сел. Горське, шахта “Іван”	1000			14.05.1945 р. Передано з таб. № 144. Реорганізовано
7.1.7.	т/в 7	м. Лисичанськ, Азотно-туковий комбінат	3000	8.06. 1945		Реорганізовано
7.1.8.	т/в 8	м. Лисичанськ, районна електростанція	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31. 12. 1945 р.)						
7.2.1.	т/в 1	м. Верхнє, “Донхімпромтрест”	2000			3 29.11.1946 р. ліміт –1700. 3 2.03.1948р. ліміт – 2000. 20.01.1948р. передано таб. №144
7.2.2.	т/в 2	ст. Переїзна, шахти ОДПУ “ та “Чорноморка”	1000		27.12. 1948	3 29.11.1946 р. ліміт – 900. 3 2.03.1948р. ліміт - 1300
7.2.3.	т/в 3	м. Лисичанськ, Азотно- туковий комбінат	2000		27.12. 1948	3 29.11.1946 р. ліміт –1500. 3 8.05.1947 р. ліміт – 2000. 3 2.03.1948р. ліміт - 1400
7.2.4.	т/в 4	ст. Ново-Дружківка, Шахти “Лисичанськвугілля”	1000		8.05. 1947	3 29.11.1946 р. ліміт –600. Розформоване через відмову підприємства використовувати в/п

1	2	3	4	5	6	7
7.2.4.1.		Шахта “Ново-Дружівка”, трест “Лисичанськвугілля”	14.04. 1948			Контингент в/п переведено до т/в № 7 і 8
7.2.5.	т/в 5	м. Рубіжне, Хімкомбінат	1500			Змінено ліміт. З 29.11.1946 р. ліміт – 1700. З 2.03.1948р. ліміт – 1300. 20.01.1948р. передано таб. №144
7.2.6.	т/в 6 (20)	ст. Попасна, вагоноремонтний завод	1000			З 29.11.1946 р. ліміт – 900. З 2.03.1948р. ліміт – 600. З 13.01.1948р. оздоровче т/в. 20.01.1948р. передано таб. №144
7.2.7.	т/в 7	Шахта “Тітово-Крупська”, тресту “Ворошиловградшахтвідновлення”	600	11.10. 1947		З 2.03.1948р. ліміт – 600 20.01.1948р. передано таб. №144
7.2.8.	т/в 8	Шахта ім. ОГПУ, тресту “Ворошиловградшахтвідновлення”	600	11.10. 1947		З 2.03.1948р. ліміт – 500 20.01.1948р. передано таб. №144
7.2.9.	т/в 9	Шахта “Новогрушівська”, тресту “Ворошиловградшахтвідновлення”	1300	11.10. 1947	20.01. 1949	Ліквідовано у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп.1, спр. 228, арк. 4; ф. 45, оп. 1, спр.123, прим. 62, арк. 1-1зв.; прим. 109, арк. 1зв.; спр. 135, прим. 121, арк. 1-1зв.; прим. 126, арк. 3; спр. 138, прим. 32, арк. 1; прим. 56, арк. 7; спр. 154, прим. 46, арк. 6; спр. 168, прим. 70, арк. 1-2; спр. 170, прим. 62, арк. 3-4; спр. 190, прим. 5, арк.1; прим. 34, арк.2-3; прим. 64, арк. 2; спр. 192, прим. 56, арк. 3; спр. 193, прим. 91, арк.1; спр. 213, прим. 9, арк. 1-3.

Таблиця Д.8

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 126 (1944-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
8.	126	м. Миколаїв	12400	30.04. 1944	9.11. 1948	З 31.12. 1945 р. ліміт – 8500. З 29.11. 1946 р. ліміт – 7300. З 11.07.1947 р. ліміт – 6600. З 26.08.1947 р. ліміт – 5400. З 29.12.1947 р. ліміт – 5000. Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності контингенту в/п в таборі
8.1.	т/в 1	м. Миколаїв, завод ім. А. Марті № 444	1200	26.07. 1944		Реорганізовано
8.2.	т/в 2	м. Миколаїв, Будівництво № 118 ВМФ	1200	15.12. 1944		Реорганізовано
8.3.	т/в 3	м. Миколаїв, військово-морське училище	1000	27.02. 1945		Реорганізовано
8.4.	т/в 4	м. Миколаїв, відновлення промислових підприємств	5000	30.04. 1945		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.8

1	2	3	4	5	6	7
8.5.	т/в 3	ст. Вередники, ОБМЧ-44 на лісорозробках	500	6.06. 1945		28.07.1945 р. передано таб. №110
8.6.	т/в 5	сел. Новий Буг, цегельний завод будівництва № 118	150	8.06. 1945		Реорганізовано
8.7.	т/в 6	м. Миколаїв, суднобудівний завод № 445	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
8.8.	т/в 7	м. Миколаїв, ОБМТ-318 НКЖЦБ УРСР	800	9.06. 1945	31.12. 1945	
8.9.	т/в 8	Миколаївський морський порт	900	9.06. 1945	31.12. 1945	
8.10.	т/в 9	м. Миколаїв, КЕЧ Одеського ВО	800	9.06. 1945	31.12. 1945	
8.11.	т/в 10	ст. Миколаїв, УБВР Одеської залізниці	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	
8.12.	т/в 11	с.Терноватка , кар'єр НКБ СРСР	600	3.07. 1945		Реорганізовано
8.13.	т/в 12	с. Ново-Петрівське, кар'єр НКБ СРСР	600	3.07. 1945	31.12. 1945	
8.14.	т/в 13	Підсобне господарство табору	500	7.07. 1945		Реорганізовано
8.15.	т/в 14	м. Миколаїв, ОБМУ-144	2500	13.07. 1945	31.12. 1945	
8.16.	т/в 15	м. Миколаїв, УБВР Одеської залізниці	1000	13.07. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.8

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12. 1945 р.)						
8.1.1.	т/в 1	м. Миколаїв, завод № 444, енергокомбінат, УБВР НКШС	3500			Реорганізовано
8.1.2.	т/в 2 (6)	м. Миколаїв, завод № 445, ОБМТ-318 НКБ СРСР	2500			Реорганізовано
8.1.3.	т/в 3 (11)	с.Терноватка , кар'єр НКБ СРСР	500		29.11. 1946	
8.1.4.	т/в 4 (2)	м. Миколаїв, будівництво № 118 ВМФ	500		29.11. 1946	
8.1.5.	т/в 5 (6)	м. Миколаїв, суднобудівний завод № 445	500		29.11. 1946	
8.1.6.	т/в 6 (13)	Підсобне господарство табору	500			Реорганізовано
8.1.7.	т/в 7	хут. Петрівка, Варварівського району, цегельний завод	500	31.12. 1945	29.11. 1946	
8.1.8.	т/в 8	м. Миколаїв, оздоровче відділення табору	1500	1.04. 1946		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 001048 від 29. 11. 1946 р.)						
8.2.1.	т/в 1	м. Миколаїв, завод ім. А. Марті, ВБМУ-44 МСВ і ВМП	4500			З 26.08.1947 р. ліміт – 2900. Реорганізовано
8.2.2.	т/в 2	м. Миколаїв, ВБМУ – 44 МСВ і ВМП СРСР	1300			Реорганізовано
8.2.3.	т/в 3	м. Херсон, УБВР – 160, МСВ і ВМП СРСР	600	29.11. 1946	16.01. 1948	З 26.08.1947 р. ліміт - 250

1	2	3	4	5	6	7
8.2.4.	т/в 4 (6)	Підсобне господарство табору	500			З 26.08.1947 р. ліміт – 450. Реорганізовано
8.2.5	т/в 5 (8)	м. Миколаїв, оздоровче т/в	400			З 26.08.1947 р. ліміт – 500. Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 0047 від 16.01.1948 р.)						
8.3.1.	т/в 1	м. Миколаїв, завод ім. А. Марті, ВБМУ – 44 МСВ і ВМП	2900		9.11. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності в/п
8.3.2.	т/в 2	м. Миколаїв, ВБМУ – 44 МСВ і ВМП СРСР	1300			9.11. 1948 р. передано таб. №159
8.3.3.	т/в 3	Підсобне господарство табору	450		9.11. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності в/п
8.3.4.	т/в 4	м. Миколаїв, оздоровче т/в	500		9.11. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 24; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 72, арк. 1-1зв.; прим. 118, арк.1; спр. 123, прим. 114, арк. 1; спр 135, прим. 29, арк. 2зв.; прим. 64, арк. 1; прим. 76, арк. 1; прим. 119, арк. 1; прим. 121, арк. 1; прим. 126, арк. 5; спр. 137, прим. 12, арк. 3; прим. 16, арк. 1; прим. 23, арк. 1зв.; прим. 36, арк. 1; прим. 48, арк.2; спр. 138, прим. 56, арк.11-12; спр. 152, прим. 44, арк. 3; спр. 154, прим. 46, арк. 6-7; спр. 170, прим. 9, арк. 4; прим. 40, арк.1-2; спр. 190, арк.6; спр. 193, прим. 57, арк. 1-2.

Таблиця Д.9

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 134 (1945-1948 рр.)

№ п/п	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
9.	134	сmt. Ульянівка,(ст. Віри) Сумської обл. м. Суми	4500	8.01. 1945	29.03. 1948	З 31.12.1945 р. ліміт – 5500. З 29.11.1946 р. ліміт – 6000. З 13.06.1947 р. ліміт – 3750. З 29.12.1947 р. ліміт – 2900. Розформоване у зв'язку з малочисельністю контингенту в/п і з метою скорочення витрат на утримання управлінського апарату
9.1.	т/в 1	ст. Віри, Велико-жовтневий цукровий завод	2000	8.01. 1945		Реорганізовано
9.2.	т/в 2	ст. Терни, цукровий завод	1000	8.01. 1945		Реорганізовано
9.3.	т/в 3	ст. Неклюєво, Лісорозробки ОБМЧ-301	1500	8.01. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.9

1	2	3	4	5	6	7
9.4.	т/в 4	ст. Торопилівка, Сумсько-Степанівський цукрокомбінат	500	30.04. 1945	31.12. 1945	
9.5.	т/в 5	ст. Торохтяний, Куяновський цукрокомбінат	300	30.04. 1945	31.12. 1945	
9.6.	т/в 6	м. Ямпіль, мехліспункт НКЧМ СРСР	750	18.05. 1945		Реорганізовано
9.7.	т/в 7	м. Суми завод ім. Фрунзе, “Головвійськбуд”	1500	6.06. 1945		Реорганізовано
9.8.	т/в 8	м. Конотоп, Підприємство НКШС	750	9.06. 1945	31.12. 1945	
9.9.	т/в 9	м. Ахтирка, завод № 4 Наркомзв’язку СРСР	500	9.06. 1945		Реорганізовано
9.10.	т/в 10	сел. Правда цукровий завод	500	9.06. 1945	31.12. 1945	
9.11.	т/в 11	м. Конотоп, УБВЗ – 16 НКШС СРСР	750	7.07. 1945		Реорганізовано
9.12.	т/в 12	ст. Глухів, УВВР –7	500	12.07. 1945	31.12. 1945	
9.13.	т/в 13	м. Конотоп, будівництво мосту через р. Сейм	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
9.14.	т/в 14	ст. Глухів, кар’єр № 33 НКШС СРСР	300	28.07. 1945		Реорганізовано
9.15.	т/в 15	сел. Хутір Михайлівський, рафінадний завод	300	6.08. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.9

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР №001560 від 31.12.1945 р.)						
9.1.1.	т/в 1	ст. Віри, Велико-жовтневий цукровий завод	1100	8.01. 1945		3 29.11. 1946 р. ліміт – 900. Реорганізовано
9.1.2.	т/в 2	ст. Терни, цукровий завод	500		13.07. 1947	3 29.11. 1946 р. ліміт – 300. Реорганізовано
9.1.3.	т/в 3 (6)	м. Ямпіль, механізований лісопункт НКЧМ СРСР	500	18.05. 1945	31.03. 1947	3 29.11. 1946 р. ліміт – 300; Ліквідовано через відмову госпоргану використовувати в/п
9.1.4.	т/в 4 (7)	м. Суми, завод ім. Фрунзе, “Головвійськбуд”	1500			3 29.11. 1946 р. ліміт – 3000. Реорганізовано
9.1.5.	т/в 5 (9)	м. Ахтирка, завод № 11 Наркомзв’язку СРСР	500	13.06. 1947		3 29.11. 1946 р. ліміт – 300
9.1.6.	т/в 6 (11)	м. Конотоп, УБВЗ-16 НКШС СРСР	750			3 29.11. 1946 р. ліміт – 900 Реорганізовано
9.1.7.	т/в 7 (14)	ст. Глухів, кар’єр № 33 НКШС СРСР	300			Реорганізовано
9.1.8.	т/в 8	с. Шалигіне, цукровий комбінат	300	31.12. 1945	4.05. 1946	Ліквідовано по закінченні основних робіт
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00629 від 13.06.1947 р.)						
9.2.1.	т/в 1	ст. Віри, СМУ –12 МХП СРСР	600	8.01. 1945	29.03. 1948	Розформоване через недостатню чисельність контингенту
9.2.2.	т/в 2	м. Суми, УБВР-132, завод ім. М.В.Фрунзе ММБ та ПБ СРСР	2100	6.06. 1945		29.03.1948р. передано таб. № 149

Закінч. табл. Д.9

1	2	3	4	5	6	7
9.2.3.	т/в 2/1	м. Охтирка, завод № 11 Наркомзв'язку СРСР	150			Реорганізовано у підрозділ т/в № 2 29.03.1948р. передано таб. № 149
9.2.4.	т/в 3	м. Конотоп, УБВР – 16 МШС СРСР	750	7.07. 1945		29.03.1948р. передано таб. № 149
9.2.5.	т/в 4	м. Баничі, Гравійний завод № 33 МШС СРСР	300		9.10. 1947	Ліквідовано через відсутність умов для утримання в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 40; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 3, арк. 1-1зв.; прим. 79, арк. 1; прим. 101, арк. 1; прим. 119, арк. 1; прим. 126, арк. 5; спр. 137, прим. 22, арк. 1; прим. 33, арк. 1зв.; прим. 49, арк. 1; прим. 57, арк. 1; спр. 138, прим. 56, арк. 16; спр. 152, прим. 64, арк. 1; спр. 154, прим. 46, арк. 7-8; спр. 168, прим. 22, арк. 2; прим. 53, арк. 1; прим. 96, арк. 1-2; спр. 170, прим. 59, арк. 1-2.; прим. 106, арк. 3; спр. 190, прим. 54, арк. 1-2.

Таблиця Д.10.

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 136 (1944-1947 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
10.	136	ст. Карлівка, Полтавської обл. м. Полтава	3000	14.12. 1944	30.10. 1947	З 27.02. 1945 р. передислоковано до м. Полтави. З 31.12.1945 р. ліміт – 5000. З 29.11. 1946 р. ліміт – 3400. З 11.07.1947 р. ліміт – 2700. Розформоване у зв'язку з вивезенням в/п у вугільну промисловість Донбасу
10.1.	т/в 1	ст. Карлівка, Жовтневий цукрозавод	2000	14.12. 1944		Реорганізовано 31.12.1945 р.
10.2.	т/в 2	ст. Скороходово, цукровий завод ім. Артема	1000	14.12. 1944		Реорганізовано 31.12.1945 р.
10.3.	т/в 3	ст. Скороходово, Таверівський цукрорадгосп	500	30.04. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.10

1	2	3	4	5	6	7
10.4.	т/в 4	ст. Карлівка, Голобородьківський бурякорадгосп	500	30.04. 1945	31.12. 1945	
10.5.	т/в 5	ст. Ланова, Канівський цукрокомбінат	500	30.04. 1945	31.12. 1945	
10.6.	т/в 6	ст. Берестовеньки, Цукрокомбінат ім. С. Халтуріна	1000	30.04. 1945	31.12. 1945	
10.7.	т/в 7	м. Лохвиця, цукрокомбінат ім. Й.В.Сталіна	1500	30.04. 1945	31.12. 1945	
10.8.	т/в 8	м. Полтава, трест “Масложирбуд” НКХП	600	9.06. 1945	31.12. 1945	
10.9.	т/в 9	сел. Крюківка, гранітний кар’єр НКШС	850	9.06. 1945	31.12. 1945	
10.10.	т/в 10	сел. Крюківка, вагонобудівний завод НКШС	750	9.06. 1945	31.12. 1945	
10.11.	т/в 11	м. Кременчук, ОБМЧ НКЖЦБ УРСР, БМД-2	500	9.06. 1945	31.12. 1945	
10.12.	т/в 12	м. Полтава, Військбуд-160	400	9.06. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.
10.13.	т/в 13	м. Полтава, прядильно- трикотажна фабрика НКЛП	900	9.06. 1945	31.12. 1945	
10.14.	т/в 14	м. Полтава, УБВЗ-13 НКШС	750	7.07. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.10

1	2	3	4	5	6	7
10.15.	т/в 15	ст. Полтава, ПРЗ НКШС	1250	12.07. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.
10.16.	т/в 16	м. Кременчук, будівництво заводу “Головмістбуду” НКШС	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
10.17.	т/в 17	м. Лубни, УВБР Пд-Зах. залізниця	500	29. 06. 1945		19.10.1945 р. передане з таб.№ 122
10.18.	т/в 18	ст. Гребінка, УВБР Пд.-Зах. залізниця	500	29. 06. 1945		19.10.1945 р. передане з таб. №122
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12. 1945 р.)						
10.1.1.	т/в 1	ст. Карлівка, Жовтневий цукрозавод	1000		30.10. 1947	З 29.11. 1946 р. ліміт – 750. Розформоване у зв’язку з вивезенням в/п на роботу у вугільну промисловість
10.1.2.	т/в 2	ст. Скороходово, цукрозавод ім. Артема	700		30.10. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт – 400. Розформоване у зв’язку з вивезенням в/п на роботу у вугільну
10.1.3.	т/в 3 (12)	м. Полтава, УВБР – 160, “Головвійськбуду”	800		30.10. 1947	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту в/п
10.1.4.	т/в 4 (17)	м. Лубни, УВБР Пд-Зах. залізниця	500		30.10. 1947	З 29.11. 1946 р. ліміт – 750. Розформоване у зв’язку з вивезенням в/п на роботу у вугільну промисловість
10.1.5.	т/в 5 (18)	ст. Гребінка, УВБР Пд.-Зах. залізниця	600		30.10. 1947	З 29.11. 1946 р. ліміт – 750. Розформоване у зв’язку з вивезенням в/п на роботу у вугільну промисловість

1	2	3	4	5	6	7
10.1.6.	т/в 6 (т/в 3)	м. Полтава, ПРЗ, УВБР НКШС, масложиркомбінат, прядильно-трикотажний комбінат, м'ясокомбінат	1500	31.12. 1945	30.10. 1947	Реорганізовано з контингенту т/в № 8,13, 14, 15. З 29.11. 1946 р. т/в № 3, ліміт – 1500. Розформоване у зв'язку з вивезенням в/п на роботу у вугільну промисловість
10.1.7.	т/в 7	м. Полтава, оздоровче т/в	300	23.04. 1946	29.11. 1946	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп.1, спр. 228, арк. 26; ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 111, арк. 1-1зв.; спр. 135, прим. 25, арк. 1; прим. 77, арк. 1-1зв.; прим. 126, арк. 3; спр. 137, прим. 22, арк. 1; прим. 32, арк. 1; прим. 49, арк. 1; спр. 138, прим. 12, арк. 1-1зв.; прим. 56, арк. 17; спр. 152, прим. 60, арк. 1; спр. 154, прим. 46, арк. 8; спр. 170, прим. 9, арк. 3; прим. 65, арк. 1-2.

Таблиця Д.11

Табір НКВС для військовополонених № 139 (1944-1945 рр.)

№пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
11.	139	м. Умань, Київської обл.	5000	10.07. 1944	27.10. 1945	
11.1.	т/в 1	м. Черкаси, УБВР - 131	1000	9.06. 1945		7.07.1945 р. передано таб. № 186
11.2.	т/в 2	сmt. Сміла, Цукрокомбінат	1000	9.06. 1945		7.07.1945 р. передано таб. № 186
11.3.	т/в 1	ст. Тальне, Кам'яний кар'єр ГУЩОСДОРу	300	1.08. 1945		27.10.1945р. передано таб. № 186

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 20; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 102, арк. 1-1зв.; спр. 135, прим. 126, арк. 2; спр. 137, прим. 53, арк. 1-1зв.; спр. 138, прим. 18, арк. 1-1зв.

Таблиця Д.12

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 144 (1943-1954 рр.)

№пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
12.	144	м. Ворошиловград м. Серго м. Кадіївка м. Брянка сел. Краснопілля-Глибоке	31000	26.09. 1943	25.01. 1954	8.09.1944 р. передислоковано до м. Серго; з 31.12.45 р. ліміт – 30000. Ліміт: з 29.11.46 р. – 24000; з 11.07.47 р. – 17400; з 11.10.1947 р. – 25000; з 2.03.48 р. – 21200; з 26.07.48р. – 15400; з 19.08.48р. – 21400; з 20.01.49р. – 15000; з 8.06.49р. режимний табір із лімітом – 4200. 31.05.1950р. передислоковано до сел. Брянка (на базу розформованого т/в № 7) з лімітом 1500. 7.07.1951р. передислоковано до сел. Краснопілля-Глибоке

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.1.	т/в 1	ст. Кадіївка, трест “Серговугілля”	2000	18.05. 1944		Реорганізовано
12.2.	т/в 2	Голубовський рудник, “Кіроввугілля”	2000	18.05. 1944		3 10.10.1944 р. – т/в № 11. Реорганізовано.
12.3.	т/в 3	ст. Варварівка, трест“Первомайськвугілля”	1500	18.05. 1944		10.10.1944р. передане таб. №125
12.4.	т/в 4	ст. Переїзна, тресту“Лисичанськвугілля”	3000	18.05. 1944		10.08.1944 р. ліміт – 1000. 10.10.1944р. передано таб. № 125
12.5.	т/в 5	Шахта № 1-2, “Свердловвугілля” ст. Авдаково, “Брянськвугілля”	1500	25.07. 1944		Передане з таб. № 0310. 8.09.44 р. передислоковано
12.6.	т/в 6	ст. Нова Голубівка, тресту “Кіроввугілля”	?	?		Реорганізовано
12.7.	т/в 7	Шахта № 2-3, тресту “Фрунзевугілля”, шахта “Сокологорівка”	?	25.07. 1944		Передане з таб № 0310. 10.10.1944р. передане таб. №125
12.8.	т/в 8	Шахта “Сокологорівка” Шахта “Горська”	1000	22.06. 1944		10.10.1944р. передане таб. № 125
12.9.	т/в 9	Шахта № 2-2 БІС, тресту “Боковоантрацит”	1000	22.06. 1944		8.09.1944. передане таб. № 256
12.10.	т/в 10	Шахта № 8-9, тресту ”Боковоантрацит”	1000	22.06. 1944		8.09.1944. передане таб. № 256
12.11.	т/в 11	Шахта № 7-8, “Донбасантрацит”	1500	22.06. 1944		8.09.1944. передане таб. № 256

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.12.	т/в 12	Шахта № 4 – БІС, тресту “Донбасантрацит”	1000	22.06. 1944		8.09.1944. передане таб. № 256
12.13.	т/в 13	з-д. ім. К.Ворошилова, м. Ворошиловськ	1000	8.07. 1944		Реорганізовано.
12.14.	т/в 14	ст. Должанка, шахта № 1-2	1000	11.07. 1944		8.09.1944р. передане таб. № 256
12.15.	т/в 15	ст. Вільяново, шахта № 9, тресту “Свердловвугілля”	1000	11.07. 1944		8.09.1944р. передане таб. № 256
12.16.	т/в 16	ст. Вільяново, шахта № 3-4, тресту “Свердловвугілля”	1000	11.07. 1944		8.09.1944р. передане таб. №256
12.17.	т/в 17	ст. Долженка, шахта № 6, тресту “Свердловвугілля”	1000	11.07. 1944		8.09.1944р. передане таб. № 256
12.18.	т/в 18	ст. Дар’ївка, шахта № 2-3, тресту “Фрунзевугілля”	2000	11.07. 1944		8.09.1944р. передане таб. № 256
12.19.	т/в 19	Шахта “Дельта”, тресту “Ворошиловградвугілля	1000	11.07. 1944		Реорганізовано
12.20.	т/в20 (9)	Шахта “Никанор”, тресту ”Ворошиловградвугілля”	1000	11.07. 1944		З 8.09.1944 р. т/в № 9. Реорганізовано
12.21.	т/в21 (10)	ст. Авдаково, шахта № 2-5 тресту “Брянськвугілля”	1500	11.07. 1944		З 8.09.1944 р. т/в № 10. Реорганізовано
12.22.	т/в22 (17)	Шахта “Ново-Дружівська”	1500	11.07. 1944		З 8.09.1944 р. т/в № 17. 10.10.1944р. передано таб. № 125

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.23.	т/в23 (11)	Шахта № 4-6, тресту “Ворошиловградшахтбуд”	1000	11.07. 1944		3 8.09.1944 р. т/в № 11. 10.10.1944р. передано таб. №125
12.24.	т/в24 (12)	Шахта “Альберт”, “Ворошиловградшахтбуд”	1000	11.07. 1944		3 8.09.1944 р. т/в № 12. 10.10.1944р. передано таб. № 125
12.25.	т/в25 (14)	Шахта ім. Й.В.Сталіна, тресту “Ворошиловградшахтбуд”	3000	11.07. 1944		3 8.09.1944 р. т/в №14. Реорганізовано
12.26.	т/в26 (15)	Шахта Ново-Голубівка, тресту “Ворошиловградшахтбуд”	1500	11.07. 1944		3 8.09.1944 р. т/в № 15. Реорганізовано
12.27.	т/в27 (16)	Шахти №№ 6-6, 12, “Ворошиловградшахтбуду”	3000	11.07. 1944		3 8.09.1944 р. т/в № 16. Реорганізовано
12.28.	т/в 28	Шахта № 17-17БІС, тресту “Краснолучшахтбуд”	1500	11.07. 1944		8.09.1944. передане таб. № 256
12.29.	т/в 29	Шахта Центрально-Боковська, тресту “Краснолучшахтбуд”	1500	11.07. 1944		8.09.1944. передане таб. № 256
12.30.	т/в 30	Шахта № 1-2, тресту “Свердловвугілля”	?	25.07. 1944		Реорганізовано
12.31.	т/в 31	Шахта № 2-3, тресту “Фрунзевугілля”	?	25.07. 1944		3 8.09.1944 р. т/в № 18. Реорганізовано
12.32.	т/в 32 (19)	Шахта ім. Н.К. Крупської, тресту “Лисичанськвугілля”	600	10.08. 1944		3 8.09.1944 р. т/в № 19. 10.10.44р. передано таб. № 125
12.33.	т/в 33 (21)	Завод “Донсода” НКХП	1000	6.09. 1944		3 18.09.1944 р. т/в № 21. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.34.	т/в34 (22)	Завод “Донхімпромтресту” НКХП	2000	6.09. 1944		З 8.09.1944 р. т/в № 22. 10.10.1944р. передано таб. № 125
12.35.	т/в35 (23)	м. Рубіжне, Хімкомбінат	1500			З 8.09.1944 р. т/в № 23 10.10.1944р. передано таб. № 125
12.36.	т/в36 (24)	м. Лисичанськ, Склозавод НКХП	1000			З 8.09.1944 р. т/в № 24. 10.10.1944р. передано таб. № 125
12.37.	т/в37 (25)	Завод ім. Жовтневої Революції НКШС	2000			З 8.09.1944 р. т/в № 25. Реорганізовано
12.38.	т/в20	ст. Попасна, ВРЗ	1500			10.10.1944р. передано таб. № 125
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001246 від 10.10. 1944 р.)						
12.1.1.	т/в 1	ст. Кадіївка, шахта “Кадіївка”, тресту “Серговугілля”	2000	18.05. 1944		З 13.12.1944 р. ліміт – 3000. Реорганізовано
12.1.2.	т/в 2	ст. Авдаково, шахта “Авдаково”, тресту “Брянськвугілля”	1500			З 13.12.1944 р. ліміт – 1600. З 27.02.1945 р. ліміт – 2000. Реорганізовано
12.1.3.	т/в 3	ст. Мануїлівка, шахта “Никанор”, тресту “Ворошиловградвугілля”	1000		31.12. 1945	
12.1.4.	т/в 4	ст. Авдаково, шахта № 2-5, тресту “Брянськвугілля”	1500		12.11. 1945	З 27.02.1945 р. ліміт – 1000

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.1.5.	т/в 5	Завод ім. К.Ворошилова, м. Ворошиловськ	1000			З 13.12.1944 р. ліміт – 2000. З 30.04.1945 р. ліміт - 3000
12.1.6.	т/в 6	ст. Ірміно, шахта ім. Сталіна, “Серговугілля”	3000			З 13.12.1944 р. ліміт – 2000. З 27.02.1945 р. ліміт – 2000
12.1.7.	т/в 7	ст. Авдаково, шахти № 6-6 , № 12 “Брянськвугілля”	3000			Реорганізовано
12.1.8.	т/в 8	ст. Овраги, Шахта “Дельта”, “Ворошиловградвугілля”	1000		27.02. 1945	Ліквідовано через відсутність житла для в/п
12.1.9.	т/в 9	м. Ворошиловград, завод “Донсода” НКХП	1000	6.09. 1944		З 27.02.1945 р. ліміт – 1500. Реорганізовано
12.1.10.	т/в 10	м. Ворошиловград, ПРЗ	200			Реорганізовано
12.1.11.	т/в 11	ст. Голубівка, шахта “Голубівка”, “Кіроввугілля”	2000			Реорганізовано
12.1.12.	т/в 12	сел. Нова Голубівка, шахта № 4, “Кіроввугілля”	2000			Реорганізовано
12.1.13.	т/в 13	ст. Голубівка, шахта “Ново- Голубівська”, “Кіроввугілля”	1000			З 13.12.1944 р. ліміт – 2000. Реорганізовано
12.1.14.	т/в 14	м. Алчевськ, будівництво металургійного та коксохімічного заводів			30.04. 1945	З 27.02.1945 р. ліміт - 2000
12.1.15.	т/в 15	Шахта “Варваропілля”, тресту “Первомайськвугілля”	1500			13.12.1944 р. передано з таб. № 125. З 27.02.1945 р. ліміт – 2000. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.1.16.	т/в 16	Шахта № 4-5, тресту “Первомайськвугілля”	1500		27.02. 1945	13.12.1944 р. передано з таб. № 125. Ліквідовано через відсутність житла для в/п
12.1.17.	т/в 17	Шахта № 4-5, сел. Іваново-Горське	1000			13.12.1944 р. передано з таб. № 125. 14.05.1945 р. передано таб. №125
12.1.18.	т/в 18	Шахта № 4-6, сел. Іваново-Горське	1000		31.12. 1945	13.12.1944 р. передано з таб. № 125.
12.1.19.	т/в 19	Шахта “Альберт”, сел. Іваново-Горське	1000			13.12.1944 р. передано з таб. № 125. Реорганізовано
12.1.20.	т/в 20	ст. Попасна, ВРЗ	1500			13.12.1944 р. передано з таб. № 125.Реорганізовано
12.1.21.	т/в 21	м. Ворошиловград, ОБМЧ – 311 НКБ СРСР	750	31.05. 1945	31.12. 1945	
12.1.22.	т/в 1 “Б”	м. Алчевськ, завод ім. К.С. Ворошилова (т/в для інтернованих гр. “б”)	1200	1.06. 1945	12.11. 1945	Контингент інтернованих переведено до т/в “1”б” таб. № 280
12.1.23.	т/в 22	Шахта “Аненка”, тресту “Брянськвугілля”	650	6.06. 1945		Реорганізовано
12.1.24.	т/в 23	Шахта ім. Ілліча, тресту “Серговугілля”	3000	9.06. 1945	12.11. 1945	

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.1.25.	т/в 24	Шахта"Криворіжжя-1", тресту "Брянськвугілля"	2500	9.06. 1945	12.11. 1945	
12.1.26.	т/в 25	Шахта "Тишківка", тресту "Первомайськвугілля"	1000	9.06. 1945	12.11. 1945	
12.1.27.	т/в 26	Шахта "Аденська", тресту "Ворошиловграджитлобуд"	1000	9.06. 1945	12.11. 1945	
12.1.28.	т/в 27	Шахта ім. В.І. Леніна	1000	9.06. 1945	12.11. 1945	
12.1.29.	т/в 28	м. Ворошиловград, ОБМТ	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
12.1.30.	т/в 29	ОБМТ "Ворошиловградбуд"	2000	9.06. 1945	31.12. 1945	
12.1.31.	т/в 30	Шахта "Горська", тресту "Первомайськвугілля"	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
12.1.32.	т/в 31	Шахта м.. Н.К. Крупської, тресту "Ворошиловграджитлобуд"	1000	9.06. 1945	31.12. 1945	
12.1.33.	т/в 32	Шахта м.. Ілліча, тресту "Ворошиловграджитлобуд"	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
12.1.34.	т/в 33	ст. Алмазна, УВВР – 10, Північно- Донецької залізниці	1000	12.07. 1945	12.11. 1945	
12.1.35.	т/в 34	ст. Попасна, УВВР – 10 Північно- Донецької залізниці	1000	12.07. 1945	12.11. 1945	
12.1.36.	т/в 35	ст. Сифонна, УВВР – 10 Північно- Донецької залізниці	1000	12.07. 1945	12.11. 1945	

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.1.37.	т/в 36	ст. Сентянівка, УВВР-10 Північно-Донецької залізниці	1000	12.07.1945	12.11.1945	
12.1.38.	т/в 37	м. Алчевськ, трест "Ворошиловськбуд"	2000	13.07.1945	12.11.1945	
12.1.39.	т/в 38	м. Алчевськ, трест "Ворошиловськбуд"	1500	13.07.1945		Реорганізовано
12.1.40.	т/в 39	Немає даних				
12.1.41.	т/в 40	БУ-1, тресту "Донбастяжбуд"	2000	27.07.1945		Реорганізовано
12.1.42.	т/в 41	м. Ворошиловград, трубний завод НКПС СРСР	500	28.07.1945	12.11.1945	
12.1.43.	т/в 42	м. Ворошиловград, завод ім. О.Пархоменка	750	25.08.1945		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
12.2.1.	т/в 1	ст. Кадіївка, шахта № 3-3 БІС	3000			3 29.11.1946р. ліміт – 2300. Реорганізовано
12.2.2.	т/в 2	сел. Брянка, шахта "Аненка", тресту "Брянськвугілля"	2000			3 29.11.1946р. ліміт – 1700. Реорганізовано
12.2.3.	т/в 3	ст. Голубівка, шахта № 100, тресту "Кіроввугілля"	2000			3 29.11.1946р. ліміт – 1800. Реорганізовано
12.2.4.	т/в 4	ст. Ново-Голубівка, шахта № 4, тресту "Кіроввугілля"	1500			3 29.11.1946р. ліміт – 1000. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.2.5.	т/в 5	ст. Ново-Голубівка, шахта № 77, тресту “Кіроввугілля”	1500			3 29.11.1946 р. ліміт - 1100
12.2.6.	т/в 6	ст. Варваропілля, шахта “Сокологорівка”	2000			3 29.11.1946 р. ліміт – 1700. Реорганізовано
12.2.7.	т/в 7	ст. Авдаково, шахти №№ 12 та 6-6 ім Ф.Е. Дзержинського	2000			3 29.11.1946 р. ліміт – 1600. Реорганізовано
12.2.8.	т/в 8	ст. Щепилово, шахта № 1-2 “Горська”, тресту “Первомайськвугілля”	1500		8.05. 1947	3 29.11.1946 р. ліміт – 1400. Контингент переведено до т/в №18
12.2.9.	т/в 9	ст. Варваропілля, Шахта “Альберт”, тресту “Первомайськвугілля”	1200		2.03. 1948	3 29.11.1946 р. ліміт - 1100
12.2.10.	т/в 10	Шахта “Горська” та завод ім. О.Ю.Шмідта	1000		29.01. 1946	
12.2.11.	т/в 11	ст. Алмазна, шахта ім. Ілліча, тресту “Ворошиловграджитлобуд”	1000		7.01. 1947	3 29.11.1946 р. ліміт – 700. Розформоване через відсутність належних умов для в/п
12.2.12.	т/в 12	ст. Ірміно, Першотравневе шахтовідновлювальне управління, НКВПЗР СРСР	2000			3 29.11.1946 р. ліміт – 1400. Реорганізовано
12.2.13.	т/в 13	м. Ворошилівськ, металургійний завод ім. К.Є. Ворошилова	2000	8.07. 1944		3 29.11.1946 р. ліміт – 1700. 1.12.1947р. передано таб. №474

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.2.14.	т/в 14	м. Ворошилівськ, ПРЗ ім. Жовтневої Револуції, НКШС СРСР	2000	6.09. 1944	2.03. 1948	
12.2.15.	т/в 15	м. Ворошиловград, ОБМЧ - 311	1000			3 29.11.1946 р. ліміт – 1200. 1.12.1947р. передано таб. № 474
12.2.16.	т/в 16	м. Ворошилівськ, ОБМЧ тресту “Ворошилівськбуд”	1500			3 29.11.1946 р. ліміт – 1200. 1.12.1947р. передано таб. № 474
12.2.17.	т/в 17	м. Ворошиловград, БУ – 1, тресту “Донбасважбуд”	1500	27.07. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 1200. 1.12.1947р. передано таб. № 474
12.2.18.	т/в 18 (10)	м. Ворошиловград, завод ім. О. Пархоменка, НКВПЗР СРСР	1000	25.08. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 900. 3 29.11.1946 р. – т/в №10. 1.12.1947р. передано таб. №474
12.2.19.	т/в 18	Зимогорівське шахтоуправління ММП УРСР	350	16.05. 1947		31.01.1948 р. передано таб. № 474
12.2.20.	т/в 19	Трест “Ворошиловградвугілля” МВПЗР СРСР	1000	11.10. 1947		1.12.1947р. передано таб. № 474
12.2.21.	т/в 20	Трест “Брянськвугілля” МВПЗР СРСР	1800	11.10. 1947		Реорганізовано
12.2.22.	т/в 21	Трест “Кадіїввугілля” МВПЗР СРСР	1700	11.10. 1947		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.2.23.	т/в 22	Трест "Кіроввугілля" МВПЗР СРСР	900	11.10. 1947		Реорганізовано
12.2.24.	т/в 23	Шахта ім. Й.В.Сталіна, тресту "Ворошиловградшахтвідновлення"	700	11.10. 1947		Реорганізовано
12.2.25.	т/в 24	Шахта ім. О.Стаханова, тресту "Ворошиловградшахтвідновлення"	700	11.10. 1947	2.03. 1948	
12.2.26.	т/в 25	Шахта № 3-3-БІС, тресту "Ворошиловграджитлобуд"	750	11.10. 1947		Реорганізовано
12.2.27.	т/в 26	Шахта "Айсберг", тресту "Ворошиловграджитлобуд" МВПЗР СРСР	750	11.10. 1947		Реорганізовано
12.2.28.	т/в 27	Будівництво сел. Паризька Комуна, тресту "Ворошиловграджитлобуд"	550	11.10. 1947		31.01.1948 р. передано таб. № 474
Реорганізація табірних відділень(Нак. МВС СРСР №00226 від 2.03.1948р.)						
12.3.1.	т/в 1	Шахта № 3-3БІС, тресту "Кадіїввугілля" МВПЗР СРСР	2000		11.11. 1949	З 8.06.1949 р. – режимне т/в. З 27.06.1949 р. ліміт – 1200. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
12.3.2.	т/в 2	Шахта "Краснопілля", тресту "Брянськвугілля" МВПЗР СРСР	1700		31.03. 1949	З 26.07.1948 р. ліміт – 1600 Розформоване через нечисленність контингенту

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.3.3.	т/в 3	Шахта № 100, тресту “Кіроввугілля” МВПЗР СРСР	1500		30.05. 1949	З 26.07.1948 р. ліміт – 1400. З 20.01.1949 р. – режимне т/в з лімітом 1100
12.3.4.	т/в 4 (2)	Шахта № 1-2 “Голубівка”, тресту Кіроввугілля” МВПЗРСРСР	1700		26.12. 1949	З 8.06.1949р. – режимне т/в № 2. З 27.06.1949р. ліміт – 1300
12.3.5.	т/в 5	Шахта № 5-8, тресту “Кіроввугілля”, МВПЗР СРСР	1100		27.12. 1948	Режимне т/в. Розформоване через нечисленність контингенту
12.3.6.	т/в 6	Шахта “Сокологорівка”, тресту “Першотравенськвугілля” МВПЗР СРСР	1700		31.05. 1950	З 26.07.1948р. ліміт – 1600. З 28.07.1949р. режимне т/в. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
12.3.7.	т/в 7	Шахта № 6-6 БІС, тресту “Ворошиловградшахтвідновлення”	2200		4.02. 1950	З 26.07.1948р. ліміт – 1500. З 8.06.1949р. – режимне т/в. З 27.06.1949р. ліміт - 1700
12.3.8.	т/в 8	Шахта “Ірміно”, тресту “Ворошиловградшахтвідновлення” МВПЗР СРСР	2100		19.11. 1949	З 26.07.1948р. ліміт – 1700. З 28.07.1949р. режимне т/в. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
12.3.9.	т/в 9	Шахта “Криворіжжя”, тресту “Брянськвугілля” МВПЗР СРСР	1800		17.09. 1948	З 26.07.1948р. ліміт – 1300. Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту. В/п переведено до т/в №7

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.3.10.	т/в 10	Шахта "Ілліч", тресту Кадіїввугілля" МВПЗР СРСР	1300		26.07. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
12.3.10.1.	т/в 10/1	м. Кадіївка, будівництво сажового заводу	500	13.05. 1948	26.07. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
12.3.11.	т/в 11	Шахта № 22, тресту "Кіроввугілля", МВПЗР СРСР	1100		26.07. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
12.3.12.	т/в 12	Шахта ім. Й.Сталіна, тресту "Ворошиловградшахтвідновлення"	800		26.07. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту В/п переведено до т/в № 1
12.3.13.	т/в 13	Трест "Ворошиловграджитлобуд" МВПЗР СРСР	1000		17.09. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
12.3.13.1.	т/в 13/1	м. Кадіївка, будівництво сажового заводу	500	26.07. 1948	27.11. 1948	17.09.1948р. підпорядковано т/в № 1 з лімітом 325 осіб
12.3.14.	т/в 14	Шахта "Першотравнева", тресту "Ворошиловграджитлобуд" МВПЗР СРСР	800		27.12. 1948	З 26.07.1948р. ліміт – 400. Розформоване через нечисленність контингенту
12.3.15.	т/в 15	Підсобне господарство табору	200	2.03. 1948		З 26.07.1948р. ліміт – 300. З 28.07.1949р. режимне т/в. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
12.3.16.	т/в 16	м. Ворошиловград, завод ім. О. Пархоменка, МВПЗР СРСР	700		24.09. 1949	19.08.1948р. передано з таб. № 474. З 28.07.1949р. режимне т/в. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.3.17.	т/в 17	м. Алчевськ, металургійний комбінат ім. К.Є. Ворошилова	1000		22.04. 1949	19.08.1948 р. передано з таб. № 474. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
12.3.18.	т/в 18	м. Ворошиловград, ОБМУ – 311, МЖЦБ УРСР	1000		27.12. 1948	19.08.1948р. передано з таб. № 474. З 11.09.1948 р. ліміт 1200. Розформоване через нечисленність контингенту
12.3.19.	т/в 19	м. Ворошилівськ, трест “Ворошиловбуд”	900		27.12. 1948	19.08.1948р. передано з таб. № 474. Розформоване через нечисленність контингенту
12.3.20.	т/в 20	м. Ворошиловград, завод ім. Жовтневої Революції, БУ – 1, тресту “Донбастяжбуд”	1800		26.03. 1949	19.08.1948 р. передано з таб. № 474. З 11.09.1948 р. ліміт – 1600. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
12.3.21.	т/в 21	Зимогорівське шахтоуправління ММП УРСР	300		26.03. 1949	19.08.1948 р. передано з таб. № 474. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
12.3.22.	т/в 22	Будівництво сел. Паризька Комуна, тресту “Ворошиловграджитлобуд”	600		24.09. 1949	19.08.1948 р. передано з таб. № 474. З 28.07.1949р. режимне т/в. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Продовж. табл. Д.12

1	2	3	4	5	6	7
12.3.23.	т/в 23	м. Верхнє, “Донхімпромтрест”	1000		28.07. 1949	20.01.1948р. передано з таб. №125. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
12.3.24.	т/в 24	м. Рубіжнє, хімкомбінат	900		28.07. 1949	20.01.1948р. передано з таб. № 125. 22.04.1949р. передислоковане на шахту “Зимогір’я” з лімітом 300. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
12.3.25.	т/в 25	ст. Попасна, вагоноремонтний завод	400		22.04. 1949	20.01.1948р. передано з таб. № 125. З 2.02.1949р. режимне т/в. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
12.3.26.	т/в 26	Шахта “Тігово-Крупська”, тресту “Ворошиловградшахтвідновлення”	700		24.09. 1949	20.01.1948р. передано з таб. № 125. З 28.07.1949р. режимне т/в. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
12.3.27.	т/в 27	Шахта ім. ОГПУ, тресту “Ворошиловградшахтвідновлення”	500		22.04. 1949	20.01.1948р. передано з таб. № 125. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п

Закінч. табл. 12

1	2	3	4	5	6	7
12.3.28.	т/в 5	Режимне т/в, шахта “Центрально-Боківська”, тресту “Краснолучшахтвідновлення”	1100		31.05.1950	11.11.10949р. передано з таб. № 256. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
12.3.29.	т/в 1	Сел. Верхнє-Дуванське, будівництво Центральної збагачувальної фабрики	900	7.07.1951		Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
12.3.30.	т/в 2	Комбінат “Ворошиловградшахтбуд”		7.07.1952		7.07.1952р. передано т/в № 4 таб. № 182 (Ростовська обл., РРФСР)

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф.83, оп. 1, спр. 228, арк. 4; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 78, арк.1-1зв.; прим. 90, арк. 1-1зв.; прим. 101, арк. 1; прим. 104, арк. 1зв.-2; прим. 117, арк. 1; спр. 123, прим. 7, арк. 1-1зв.; прим. 40, арк.1-1зв.; прим. 45, арк.2; прим. 50, арк.1; прим. 52, арк. 1; прим. 62, арк. 1-2; прим. 109, арк. 1зв.-2;

прим. 110, арк. 1, 2зв.; спр. 135, прим. 38, арк.1-1зв.; прим. 80, арк.1; прим. 116, арк.1-1зв.; прим. 118, арк. 1-1зв.; прим. 126, арк. 4; спр.137, прим. 36, арк. 1; прим. 45, арк.1; прим. 47, арк. 1; прим. 65, арк. 1; спр. 138, прим. 32, арк. 1; прим. 56, арк. 7-8; спр. 154, прим.46, арк. 9-10; спр. 168, прим. 3, арк. 1-2; прим. 71, арк. 1; прим. 79, арк. 1-2; спр. 170, прим. 9, арк. 4; прим. 62, арк. 1-2; прим. 87, арк. 5-6; спр. 190, прим. 20, арк. 1-2; прим. 34, арк. 1, 3; спр. 192, прим. 7, арк. 1-2; прим. 22, арк. 1-2; прим. 56, арк. 1, 4; спр. 193, прим. 1, арк. 1-2; прим. 10, арк. 1; прим. 12, арк. 1-2; прим. 71, арк.1; спр. 213, прим. 8, арк. 1; прим. 14, арк. 1; прим. 46, арк. 1-2; прим. 66, арк. 1; прим. 86, арк. 1; прим. 95, арк. 1; прим. 98, арк. 2; спр. 215, прим. 4, арк. 1-2.; прим. 27, арк. 1-2; прим. 60, арк. 1; прим. 89, арк. 1-3; прим. 93, арк. 1-2; прим. 117, арк. 1-3; спр. 235, прим. 19, арк. 1-2; спр. 237, прим. 6, арк.1-2; прим. 7, арк. 1; спр. 256, прим. 11, арк.1-2; спр. 277, прим. 64, арк. 1.

Таблиця Д.13

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 149 (1945-1949 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
13.	149	м. Харків	12500	16.03. 1945	5.09. 1949	З 31.12.1945 р. ліміт – 10000. З 29.11.1946 р. ліміт – 7700. З 10.10.1947 р. ліміт – 6700. З 13.08.1948 р. ліміт – 5300. З 11.07.1949р. ліміт – 3290. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
13.1.	т/в 1	м. Харків, завод № 75 НКСМ	4000	16.03. 1945	31.12. 1945	
13.2.	т/в 2	м. Харків, завод ХТЗ	4000	16.03. 1945		Реорганізовано
13.3.	т/в 3	м. Харків, відновлення “Будинку проектів”	2000	16.03. 1945		Реорганізовано
13.4.	т/в 4	м. Куп'янськ, цукровий завод		16.03. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.13

1	2	3	4	5	6	7
13.5.	т/в 5	м. Нова Водолага, будівництво ГУГМР	500	16.03. 1945	31.12. 1945	
13.6.	т/в 6	ст. Основа, УБВР – 13 НКШС	1000	14.05. 1945		Реорганізовано
13.7.	т/в 7	м. Харків, ХТЗ, ОБМУ-26	2000	19.05. 1945	31.12. 1945	
13.8.	т/в 8	м. Харків, завод № 75	3000	19.05. 1945	31.12. 1945	
13.9.	т/в 9	м. Харків, завод ХЕМЗ	2500	19.05. 1945		Реорганізовано
13.10.	т/в 10	м. Харків, завод “Серп і молот”	1000	19.05. 1945		Реорганізовано
13.11.	т/в 11	ст. Нова Баварія, канатний завод	800	19.05. 1945		Реорганізовано
13.12.	т/в 12	м. Харків, завод № 126	800	19.05. 1945		Реорганізовано
13.13.	т/в 13	м. Харків, Управління військового будівництва округу	800	16.03. 1945	31.12. 1945	
13.14.	т/в 14	м. Харків, завод ім. Т.Г.Шевченка	800	14.05. 1945	19.10. 1945	
13.15.	т/в 15	м. Харків, ОБМЧ-301	2000	19.05. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.13

1	2	3	4	5	6	7
13.16.	т/в 16	сел. Кигичівка, цукровий завод	1500	19.05. 1945		Реорганізовано
13.17.	т/в 17	м. Куп'янськ, цукровий завод	2000	19.05. 1945	31.12. 1945	
13.18.	т/в 18	м. Нова Водолага, відбудова елеваторів	500	19.05. 1945	31.12. 1945	
13.19.	т/в 19	ст. Основа, завод "Трансзв'язок" НКШС	1000	19.05. 1945	31.12. 1945	
13.20.	т/в 20	ст. Основа цегельні заводи №№ 12 та 14	800	19.05. 1945		Реорганізовано
13.21.	т/в 21	м. Харків, "Шляхмісцевбуд"	700	19.05. 1945	31.12. 1945	
13.22.	т/в 22	м. Червоноград, будівництво бази складів ГУГМР	500	9.06. 1945	31.12. 1945	
13.23.	т/в 23	м. Барвенково	500	9.06. 1945	31.12. 1945	
13.24.	т/в 24	м. Харків, керамічний завод № 1	700	9.06. 1945		Реорганізовано
13.25.	т/в 25	м. Харків, електростанція № 1	500	9.06. 1945		Реорганізовано
13.26.	т/в 26	м. Харків, електростанція № 3	800	9.06. 1945		Реорганізовано
13.27.	т/в 27	ст. Рогань, ВПС ХВО	1000	13.06. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.13

1	2	3	4	5	6	7
13.28.	т/в 28	Харківський район, с. Сокольники, ВПС ХВО	1000	13.06. 1945	31.12. 1945	
13.29.	т/в 29	м. Харків, будівництво для військ НКВС СРСР	1500	29.06. 1945	31.12. 1945	
13.30.	т/в 30	м. Харків, УБВР-115	1000	7.07. 1945		Реорганізовано
13.31.	т/в 31	Харківський плиточний комбінат, ОБМУ-26 НКБ СРСР	600	7.07. 1945	31.12. 1945	
13.32.	т/в 32	Богодучівський район, Первухінський цукрокомбінат	300	7.07. 1945	31.12. 1945	
13.33.	т/в 33	Ананьївський цукрокомбінат	350	7.07. 1945	31.12. 1945	
13.34.	т/в 34	Пархомівський цукрокомбінат	350	7.07. 1945	31.12. 1945	
13.35.	т/в 35	ст. Куп'янськ, УБВР-10	1000	12.07. 1945	31.12. 1945	
13.36.	т/в 36	м. Харків, ВРЗ НКШС СРСР	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
13.37.	т/в 37	ст. Панютіно, ВРЗ НКШС СРСР	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
13.38.	т/в 38	м. Харків, ВРЗ НКШС СРСР	500	28.07. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.13

1	2	3	4	5	6	7
13.39.	т/в 39	м. Ізюм, завод № 353 НКО СРСР	1000	26.09. 1944		13.07.1945 р. передане з таб. № 217. Реорганізовано
13.40.	т/в 49	м. Харків, завод ім. В.І. Леніна	1200	19.10. 1945	31.12. 1945	
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
13.1.1.	т/в 1	м. Ізюм, з-д № 353 НКО СРСР	500	26.09. 1944	29.11. 1946	
13.1.2.	т/в 2	м. Харків, з-д ХТЗ, ОБМЧ-26	1300	16.03. 1945	12.02. 1946	Контингент переведено до т/в № 9 таб. №149
13.1.3.	т/в 3	м. Харків, ОБМЧ-301	800	19.05. 1945	16.01. 1948	З 29.11.1946 р. ліміт – 1000.
13.1.4.	т/в 4	м. Харків, керамічний завод № 1	500	9.06. 1945		Реорганізовано
13.1.5.	т/в 5	м. Харків, електростанція № 1	500	9.06. 1945	29.11. 1946	
13.1.6.	т/в 6	ст. Основа, УБВР-13 НКШС	600	14.05. 1945	16.01. 1948	
13.1.7.	т/в 7	м. Харків, електростанція № 3	600	9.06. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт – 800. Реорганізовано
13.1.8.	т/в 8	м. Харків, УБВР-115	500	7.07. 1945	29.11. 1946	
13.1.9.	т/в 9	м. Харків, завод ХЕМЗ	1500	19.05. 1945		З 12.02.1946 р. ліміт 2500. З 29.11.1946 р. ліміт 2300. З 29.11.1946 р.- т/в № 1. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.13

1	2	3	4	5	6	7
13.1.10.	т/в 10	м. Харків, завод “Серп і молот”	600	19.05. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт – 1400. З 29.11.1946 р.- т/в №2. Реорганізовано
13.1.11.	т/в 11	ст. Нова Баварія, канатний завод	500	19.05. 1945	29.11. 1946	
13.1.12.	т/в 12	м. Харків, завод № 126	500	19.05. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт – 700. З 29.11.1946 р. – т/в № 5
13.1.13.	т/в 13	ст. Основа, цегельні заводи №№ 12 та 14	500	19.05. 1945	25.09. 1946	Розформоване через неготовність приміщень для в/п
13.1.14.	т/в 14	ст. Кигичівка, цукровий завод	600	19.05. 1945	18.07. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт – 400. З 29.11.1946 р. – т/в №8. Розформоване у зв’язку з репатріацією.
13.1.15.	т/в 15	м. Харків, завод шарикопідшипників	500	31.12. 1945		Реорганізовано
13.1.16.	т/в 16	м. Харків, оздоровче т/в	600	1.04. 1946	29.11. 1946	
13.1.17.	т/в 8	м. Полтава, УБВР-15 МШС СРСР, ОБМТ МЖЦБ УРСР	1000	30.10. 1947		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 0047 від 16.01.1948 р.)						
13.2.1.	т/в 1	м. Харків, ХЕМЗ МСП СРСР, “Південважбуд”, “Автопромбуд”	2900		5.09. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією

1	2	3	4	5	6	7
13.2.2.	т/в 2	м. Харків, завод “Серп і молот”	1900		5.09. 1949	З 4.11.1949р. режимне т/в. Розформоване у зв’язку з репатріацією
13.2.3.	т/в 3	м. Харків, оздоровче т/в	1200		18.08. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту.
13.2.4.	т/в 4	м. Харків, керамічний завод № 1	400		13.08. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту.
13.2.5.	т/в 5	м. Харків, канатний завод	700		28.07. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією.
13.2.6.	т/в 6	м. Полтава, УБВР – 15 МШС СРСР, ОБМТ МЖЦБ УРСР	800		4.02. 1948	Ліквідовано через репатріацію.
13.2.7.	т/в 7	м. Харків, ГЕС № 3 та 4 МЕС СРСР	600		13.08. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту
13.2.8.	т/в 6	м. Суми, УБВР-132, з-д ім. М.В.Фрунзе ММБ та ПБ СРСР	1600	6.06. 1945	22.06. 1948	29.03.1948р. передано з таб. №134.
13.2.9.	т/в 8	м. Конотоп, УБВР-16 МШС СРСР	600	7.07. 1945		29.03.1948р. передано з таб. №134. 12.04.1948р. передано до таб. №62.

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 42; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 44, арк. 1-1зв.; прим. 94, арк. 1.; прим. 102, арк. 1-2; прим. 126, арк. 6; прим. 127, арк.1; прим. 131, арк. 1-1зв.;

спр. 137, прим. 15, арк. 1; прим. 23, арк. 1-1зв.; прим. 27, арк. 1; прим. 33, арк. 2; прим. 47, арк. 1; спр. 138, прим. 12, арк. 1 – 1зв.; прим. 56, арк. 9-10; спр. 152, прим. 15, арк. 1-2; прим. 44, арк. 3; спр. 154, прим. 17, арк. 1; прим. 46, арк. 10-11; спр. 170, прим. 14, арк. 1; спр. 190, прим. 9, арк. 6-7; прим. 22, арк. 1-2; прим. 62, арк. 1; спр. 192, прим. 26, арк. 1-2; прим. 73, арк. 1-2; прим. 76, арк.1-2; спр. 193, прим. 52, арк. 1; спр. 215, прим. 11, арк. 1; прим. 25, арк. 1-2; прим. 46, арк. 1-2.

Таблиця Д.14

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 159 (1944-1950 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
14.	159	м. Одеса	12000	3.07. 1944	16.12. 1950	З 31.12.1945 р. ліміт – 13000. З 29.11.1946 р. ліміт – 10800. З 3.11.1947 р. ліміт – 5800. З 8.06.1949р. режимний табір для румунських в/п з лімітом 3700. Розформований у зв'язку з репатріацією румунських в/п
14.1.	т/в 1	Немає даних				
14.2.	т/в 2	Немає даних				
14.3.	т/в 3	Немає даних				
14.4.	т/в 4	ст. Т.Г. Шевченка Одеської залізниці, ПРЗ	1500	18.09. 1944		7.07. 1945 р. передано таб. №186
14.5.	т/в 5	м. Одеса, Суперфосфатний завод	500	22.09. 1944		Реорганізовано
14.6.	т/в 6	Немає даних				

Продовж. табл. Д.14

1	2	3	4	5	6	7
14.7.	т/в 7	м. Одеса, завод ім. Жовтневої Революції	1000			з 28.07.1945 р. ліміт – 2000. Реорганізовано
14.8.	т/в 8	Немає даних				
14.9.	т/в 9	Немає даних			31.12. 1945	
14.10.	т/в 10	м. Одеса, “Військбуд”	1000	18.05. 1945	31.12. 1945	
14.11.	т/в 11	м. Одеса, УБВО	1200	18.05. 1945		Реорганізовано
14.12.	т/в 12	м. Одеса, “Військбуд”	1000	18.05. 1945		Реорганізовано
14.13.	т/в 13	м. Котовськ	1000	18.05. 1945		12.07.1945 р. передане таб. № 426
14.14.	т/в 14	сел. Грушки	1200	18.05. 1945		12.07.1945 р. передане таб. № 426
14.15.	т/в 15	м. Одеса, будівництво НКВС СРСР	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	
14.16.	т/в 16	м. Біляри, оздоровче відділення табору	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	
14.17.	т/в 17	м. Сальськ, цукровий комбінат	1000	29.06. 1945		12.07.1945 р. – передане таб. № 426
14.18.	т/в 18	м. Гайворон, графітні копальні	1200	29.06. 1945		12.07.1945 р. – передане таб. № 426

Продовж. табл. Д.14

1	2	3	4	5	6	7
14.19.	т/в 17	ст. Одеса, УБВР Одеської залізниці	1200	27.07. 1945	31.12. 1945	
14.20.	т/в 18	м. Рені, будівництво нафтопроводу "Плюєшти-Рені"	500	6.10. 1945		Реорганізовано
14.21.	т/в 19	м. Ізмаїл, будівництво НКВС СРСР	200	6.10. 1945		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
14.1.1.	т/в 1	м. Одеса, відновлення морського порту НКМФ СРСР	2600			3 29.11.1946 р. ліміт – 1300. Реорганізовано
14.1.2.	т/в 2	м. Одеса, канатний завод, завод свердлильних станків	1300			3 29.11.1946 р. ліміт – 1000. Реорганізовано
14.1.3.	т/в 3	м. Одеса, завод м.. А.Марті	1800			3 29.11.1946 р. ліміт – 800. Реорганізовано
14.1.4.	т/в 4	м. Одеса, УБВР Одеської залізниці, ГУЦПФ РНК СРСР	1100		25.11. 1947	3 29.11.1946 р. ліміт – 800.
14.1.5.	т/в 5	м. Одеса, Енергокомбінат НКЕС СРСР	600			3 29.11.1946 р. ліміт – 1200. Реорганізовано
14.1.6.	т/в 6	м. Одеса, ОБМУ-319 НКЦЖБ УРСР	600			3 29.11.1946 р. ліміт – 700. Реорганізовано
14.1.7.	т/в 7	м. Одеса, УБВР Одеської залізниці, м'ясокомбінат	1000		25.11. 1947	3 29.11.1946 р. ліміт – 600.
14.1.8.	т/в 8	м. Одеса, будівництво для ПВ НКВС та ВМФ, УБВР – 126	700		25.11. 1947	3 29.11.1946 р. ліміт – 600.

1	2	3	4	5	6	7
14.1.9.	т/в 9	м. Рені, будівництво нафтопроводу "Плюешті-Рені"	1000	6.10. 1945	29.11. 1946	
14.1.10.	т/в 10	м. Ізмаїл, ХОЗО УНКВС	200	6.10. 1945		29.11.1946 р. передислоковано до м. Одеси. Реорганізовано
14.1.10.1.	т/в 10	м. Одеса, відбудова заводу ім. А.Марті та порту	1100			29.11.1946 р. передислоковано з м. Рені. Реорганізовано
14.1.11.	т/в 11	м. Котовськ, УБВР Одеської залізниці	500	31.12. 1945	29.11. 1946	
14.1.12.	т/в 12	сел. Грушки, Ульяновський цукрокомбінат	500	31.12. 1945	25.11. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт – 400
14.1.13.	т/в 13	м. Гайворон, Сальковський цукровий завод	500	31.12. 1945	29.11. 1946	
14.1.14.	т/в 14	с. Булдинка, завод стінових матеріалів НКБ СРСР	500	31.12. 1945	25.11. 1947	Розформоване у зв'язку з репатріацією
14.1.15.	т/в15 (9)	м. Одеса, будівництво автозаводу	500	31.12. 1945	25.11. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт – 1000. з 29.11.1946 р. – т/в № 9. Розформоване у зв'язку з репатріацією
14.1.16.	т/в16 (11)	м. Одеса, Відновлення санаторію НКВС СРСР	200	14.01. 1946	25.11. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт – 400. з 29.11.1946 р. - т/в № 11
14.1.17.	т/в17 (13)	м. Одеса, оздоровче табірне відділення	1100	1.04. 1946	25.11. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт – 400. з 29.11.1946 р. – т/в № 13

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 001206 від 25.11.1947 р.)						
14.2.1.	т/в 1	м. Одеса, “Головморбуд” ММФ СРСР, будинок обкому КП(б)У	1150		6.09. 1948	Розформоване у зв’язку з вивезенням контингенту.
14.2.2.	т/в 2	м. Одеса, ОБМУ – 9 МВМБ СРСР, Аеропорт УЦПФ	1150		10.06. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією.
14.2.3.	т/в 3	м. Одеса, ВБУ – 40 МВС СРСР	600		6.09. 1948	Розформоване у зв’язку з вивезенням контингенту.
14.2.4.	т/в 4	м. Одеса, “Головморбуд” ММФ СРСР	1150		16.12. 1950	З 8.06.1949р. режимне т/в. З 30.03.1950р. ліміт – 1400
14.2.5.	т/в 5	м. Одеса, завод ім. Жовтневої Револуції, ТЕЦ, УВБР – 102	1150		16.12. 1950	З 8.06.1949р. – режимне т/в.
14.2.6.	т/в 6	с. Яблуневе, Станіславської обл., заготівля дров	300	25.11. 1947	?	Розформоване у зв’язку з репатріацією
14.2.7.	т/в 7	м. Миколаїв, ВБМУ – 44 МСВ і ВМП СРСР	2000		30.03. 1950	9.11. 1948 р. передано з таб. № 126. З 8.06.1949р. режимне т/в. В/п переведено до т/в № 4 і 5

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп.1, спр. 228, арк. 25; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 94, арк. 1-1зв.; спр. 123, прим. 52, арк.1; прим. 53, арк.1; спр. 135, прим. 100, арк. 2; спр. 137, прим. 16, арк. 1-2;

прим. 15, арк.1; прим. 20, арк. 1; прим. 31, арк. 1-1зв.; прим. 46, арк. 1; прим. 48, арк. 2; спр. 138, прим. 6, арк. 1-1 зв.; прим. 56, арк. 12; спр. 152, прим. 5, арк. 1; прим. 44, арк. 3; спр. 154, прим. 46, арк. 12-13; спр. 170, прим. 71, арк. 1; прим. 82, арк. 1-3; спр. 193, прим. 5, арк. 1-2; прим. 57, арк. 1-2; спр. 213, прим. 97, арк. 1-2; спр. 215, прим. 35, арк. 1; спр. 235, прим. 47, арк. 1-2; спр. 237, прим. 62, арк. 1-2.

Таблиця Д.15

Табір НКВС для військовополонених № 176 (1944 р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
15.	176	м. Ніжин , Чернігівської обл.	1500	10.07. 1944	18.09. 1944	У зв'язку з відсутністю умов для розміщення та утримання в/п табір передислокований до м. Бельці (Молдавська РСР)

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 46; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 103, арк. 1-1зв.; спр. 123, прим. 51, арк. 1-1зв.

Таблиця Д.16

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 177 (1944-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
16.	177	м. Чернігів м. Чистяково, Сталінської обл.	2000	10.07. 1944	24.07. 1948	З 31.12. 1945 р. ліміт – 6000. З 4.04.1946 р. ліміт – 4500. З 29.11.1946 р. ліміт – 4500. З 11.07.1947 р. ліміт – 2700. З 15.09.1947 р. ліміт - 2000 . 4.10.1947 р. передислоковано до м. Чистяково та встановлено ліміт 11500 осіб. Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності контингенту
16.1.	т/в 1	м. Прилуки, завод пожежних автомобілів	1000	9.08. 1944		Реорганізовано
16.2.	т/в 2	м. Чернігів УВБР-4, ОБМЧ - 313	3000	30.12. 1944		Реорганізовано

1	2	3	4	5	6	7
16.3.	т/в 3	Пелюхівський крахмало-паточний завод	750	14.05. 1945		Реорганізовано
16.4.	т/в 4	ст. Семенівка, лісопункт НКЧМ СРСР	750	18.05. 1945	31.12. 1945	
16.5.	т/в 5	с. Сорокашичі, Остерський техлісопункт НКЧМ СРСР	750	18.05. 1945		Реорганізовано
16.6.	т/в 6	ст. Бобровиці, будівництво баз і складів ГУГМР	500	9.06. 1945	31.12. 1945	
16.7.	т/в 7	Ліновецький цукрокомбінат "Червоний" НКХП СРСР	750	9.06. 1945		Реорганізовано
16.8.	т/в 8	м. Чернігів, вовнопрядильна фабрика	750	9.06. 1945		Реорганізовано
16.9.	т/в 9	Чернігівський ліспромгосп НКЛП СРСР	750	9.06. 1945		Реорганізовано
16.10.	т/в 10	ст. Товстий ліс, УВВР-7 НКШС СРСР	500	12.07. 1945	31.12. 1945	
16.11.	т/в 11	ст. Софонова гута, УБВР Києво-Московської залізниці	500	27.07. 1945		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
16.1.1.	т/в 1	м. Ладан, завод протипожежного обладнання	500	9.08. 1944	29.11. 1946	Передислоковано з м. Прилуки
16.1.2.	т/в 2	м. Чернігів УВВР-4, ОБМЧ - 313	1500	13.12. 1944		З 18.07.1947 р. ліміт – 1350. З 15.09.1947 р. ліміт – 1000. Реорганізовано

1	2	3	4	5	6	7
16.1.3.	т/в 3	Пелюхівський крохмало-паточний завод	400	14.05. 1945	29.11. 1946	
16.1.4.	т/в 4	ст. Жидинічі, Чернігівський ліспромгосп НКЛП СРСР	1000	9.06. 1945	18.07. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт - 400
16.1.5.	т/в 5	с. Сорокашичі, Остерський техлісопункт НКЧМ СРСР	500	18.05. 1945	18.07. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт - 300
16.1.6.	т/в 6 (1)	м. Чернігів, вовнопрядильна фабрика, СУ - 5 ГУАБ НКВС СРСР	1100	9.06. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт – 1400. з 29.11.1946 р. – т/в № 1. з 18.07.1947 р. ліміт – 1100. з 15.09.1947 р. ліміт – 800
16.1.7.	т/в 7 (3)	Ліновецький цукрокомбінат “Червоний” НКХП СРСР	500	9.06. 1945	15.09. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт – 400. з 29.11.1946 р. – т/в № 3. з 18.07.1947 р. ліміт – 200
16.1.8.	т/в 8	ст. Софонова гута, УБВР Києво-Московської залазниці	500	27.07. 1945	29.11. 1946	
16.1.9.	т/в 9	с. Яцево Чернігівського р-ну, Приймально-розподільче т/в	500		18.07. 1947	з 4.04.1946 р. - оздоровче т/в. з 29.11.1946 р. – т/в № 6
16.1.10.	т/в 1/1	ст. Линовиця, Цукровий завод “Червоний МХП СРСР	170	15.09. 1947		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень у зв’язку з передислокацією табору до м. Чистяково						
16.2.1.	т/в 1	ст. Постніково, шахта “Вікторія”, Трест “Зуєвоантрацит”	1000			4.10.1947 р. передано з таб. № 280. Реорганізовано
16.2.2.	т/в 2	ст. Мочаліно, шахта “Сніжнеантрацит”	1300			4.10.1947 р. передано з таб. № 280. Реорганізовано

1	2	3	4	5	6	7
16.2.3.	т/в 3	ст. Орлова Слобода, Будівництво ЗУГРЕС НКЕС СРСР	1300			4.10.1947 р. передано з таб. № 280. Реорганізовано
16.2.4.	т/в 3/1	м. Амвросіївка, цементний завод	300		4.10. 1947	
16.2.5.	т/в 4	ст. Постніково, Чистяківське шахтоуправління “Сталіномісцеввугілля”	1000			4.10.1947 р. передано з таб. № 280. Реорганізовано
16.2.6.	т/в 5	ст. Кутейниково, Каракубське рудоуправління, тресту “Сталінометалургбуд”	600	4.10. 1947	13.02. 1948	Ліквідовано через репатріацію військовополонених
16.2.7.	т/в 6	м. Сніжне, шахта № 18, тресту “Сніжнеантрацит”	1200	4.10. 1947		Реорганізовано
16.2.8.	т/в 7	м. Чистяково, шахта № 21, тресту “Чистяківантрацит”	600	4.10. 1947		4.10.1947 р. передано з таб. № 280
16.2.9.	т/в 8	м. Чистяково, шахта № 21, тресту “Чистяківантрацит”	500			4.10.1947 р. передано з таб. № 280. Реорганізовано
16.2.10.	т/в 9	м. Чистяково, шахта ім. Кисельова, тресту “Чистяківшахтвідновлення”	1000			4.10.1947 р. передано з таб. №280. Реорганізовано
16.2.11.	т/в 10	м. Чистяково, шахта № 9-43 тресту “Чистяківшахтвідновлення”	1000	4.10. 1947		Реорганізовано
16.2.12.	т/в 11	м. Чистяково, трест “Чистяківшахтвідновлення”	1300	4.10. 1947	13.02. 1948	Ліквідовано у зв'язку з репатріацією
16.2.13.	т/в 12	м. Чистяково, шахта “Червона зірка”, тресту “Чистяківантрацит”	750	4.10. 1947		Реорганізовано

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00154 від 13.02.1948 р.)						
16.3.1.	т/в 1	ст. Постніково, сел. Катик, трест “Зуєвоантрацит”	1000		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
16.3.2.	т/в 2	ст. Мочаліно, шахта № 27 тресту “Сніжнеантрацит”	1200			24.07.1948р. передано таб. №471
16.3.3.	т/в 3	Будівництво ЗУГРЕС НКЕС СРСР, Амвросіївський цементний завод	1100		22.06. 1948	Контингент переведено до т/в № 2 таб. № 473
16.3.4.	т/в 4	ст. Постніково, Чистяківське шахтоуправління “Сталіномісцеввугілля”	900			24.07.1948р. передано таб. № 471
16.3.5.	т/в 5	м. Чистяково, шахта “Червона зірка”, тресту “Чистяківантрацит”	600		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
16.3.6.	т/в 6	м. Сніжне, шахта № 18, тресту “Сніжнеантрацит”	1200			24.07.1948р. передано таб. № 471
16.3.7.	т/в 7	м. Чистяково, шахта № 21, тресту “Чистяківантрацит”	600		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
16.3.8.	т/в 8	м. Чистяково, шахта № 21, тресту “Сталінжитлобуд”	400		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
16.3.9.	т/в 9	м. Чистяково, шахта ім. Кисельова, “Чистяківшахтвідновлення”	1100			24.07.1948р. передано таб. № 471
16.3.10.	т/в 10	м. Чистяково, шахта № 9-43, тресту “Чистяківшахтвідновлення”	900		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п

1	2	3	4	5	6	7
16.3.11.	т/в 11	Сільськогосподарське т/в підсобного господарства	300	26.03. 1948	24.07. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 46, 28; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 103, арк. 1-1зв.; спр. 123, прим. 6, арк.1; прим. 123, арк. 1-1зв.; спр. 135, прим. 96, арк. 1; прим. 101, арк. 1; прим. 126, арк. 5; прим. 127, арк. 1; спр. 137, прим. 33, арк. 1; прим. 46, арк. 2; прим. 56, арк. 17-18; спр. 152, прим. 47, арк. 1; спр. 154, прим. 46, арк. 14; спр. 170, прим. 9, арк. 4; прим. 12, арк. 1-2; прим. 48, арк. 1-2; прим. 56, арк. 1-3; спр. 190, прим. 26, арк. 1, 3-4; прим. 52, арк. 1-2; спр. 192, прим. 24, арк. 1-2; прим. 55, арк. 1-2.

Таблиця Д.17

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 186 (1945-1946 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
17.	186	ст. Залуж Львівської обл. м. Сміла Київської обл.	15000 9000	24.01. 1945	29.11. 1946	6.06.1945 р. передислокований до м. Сміла. З 31. 12.1945 р. ліміт –3000. З 12.03. 1946 р. ліміт – 2700. Розформоване у зв'язку з укрупненням таборів для в/п
17.1.	т/в 1	сmt. Шпола, Цукрокомбінат	600	18.06. 1945	31.12. 1945	
17.2.	т/в 2	ст. Шпола, Ярошівський цукрокомбінат	400	18.06. 1945	31.12. 1945	
17.3.	т/в 3	м. Черкаси, УБВР-131	1000	9.06. 1945		7.07.1945 р. передано з таб. № 139. Реорганізовано
17.4.	т/в 4	сmt. Сміла, Цукрокомбінат	1000	9.06. 1945		7.07.1945 р. передано з таб. № 139. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.17

1	2	3	4	5	6	7
17.5.	т/в 5	ст. Т.Г. Шевченка, ПРЗ	1200	18.09. 1944		7.07.1945 р. передано з таб. № 159. Реорганізовано
17.6.	т/в 6	ст. Т.Г. Шевченка, УБВР Одеської залізниці	650	27.07. 1945	31.12. 1945	
17.7.	т/в 7	ст. Тальне, кам'яний кар'єр ГУШОСДОР НКВС СРСР	800	1.08. 1945		27.10.1945 передано з таб. № 139. Реорганізовано
17.8.	т/в 8	Березинський цукровий завод НКХП СРСР	300	12.11. 1945		Реорганізовано
17.9.	т/в 9	Верхнячський цукровий завод НКХП СРСР	300	12.11. 1945		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
17.1.1.	т/в 1	ст. Т.Г. Шевченка, УБВЗ – 21 НКШС СРСР	1000	27.07. 1945		29.11.1946 р. передано таб. № 62
3.1.2.	т/в 2	ст. Тальне, кам'яний кар'єр ГУШОСДОР НКВС СРСР	800	1.08. 1945		29.11.1946 р. передано таб. № 62
17.1.3.	т/в 3	м. Черкаси, УБВР - 131	300	9.06. 1945		На момент ліквідації табору т/в розгорнуте не було
17.1.4.	т/в 4	сmt. Сміла, Цукровий комбінат	300	9.06. 1945		29.11.1946 р. передано таб. № 62

Закінч. табл. Д.17

1	2	3	4	5	6	7
17.1.5.	т/в 5	Березинський цукровий завод НКХП СРСР	300	12.11. 1945		
17.1.6.	т/в 6	Верхнячський цукровий завод НКХП СРСР	300	12.11. 1945	12.03. 1946	Контингент в/п переведено до інших т/в таб. № 186

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 23, 20; ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 20, 23; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 7, арк. 1-2; прим. 120, арк. 1-1зв.; спр. 137, прим. 2, арк. 1; прим. 20, арк.1; спр.138, прим. 18, арк. 1-1зв.; прим. 31, арк. 1-1зв.; прим. 56, арк. 3; спр. 152, прим. 32, арк.1; спр. 154, прим. 46, арк. 1-2.

Таблиця Д.18

Табір НКВС для військовополонених № 194 (1945 р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
18.	194	м. Сянок (Польща) м. Самбір, Дрогобицької обл.	10000 8000	24.01. 1945	19.10. 1945	6.06.1945 р. передислокований до м. Самбора. Контингент передано перевалочній базі НКО СРСР № 261/3605 для комплектування робочих батальйонів НКО

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 50; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 7, арк. 1-2; спр. 138, прим. 13, арк. 1-1зв.

Таблиця Д.19

Табір НКВС для військовополонених № 214 (1945 р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
19	214	м. Херсон	2000	25.04. 1945	30.08. 1945	Розформоване у зв'язку зі звільненням значної частини в/п у прифронтовій зоні
19.1.	т/в 1	м. Херсон, військове училище ім. Леваневського	1200	18.05. 1945	30.08. 1945	Контингент в/п передано на комплектування таб. №418 ГУШОСДОР НКВС СРСР

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 45; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 68, арк. 1-1зв.; прим. 100, арк. 2; спр. 137, прим. 69, арк. 1-3.

Таблиця Д.20

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 217 (1944-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
20.	217	м. Краматорськ, Сталінської обл.	10000	24.07. 1944	24.07. 1948	З 31.12.1945 р. ліміт 10000. З 16.03.1946 р. ліміт 9400. З 29.11.1946 р. ліміт 7900. З 29.12.1947 р. ліміт 4900. Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності контингенту
20.1.	т/в 1	м. Краматорськ, завод важких станків НКСБ	4000	24.07. 1944		З 13.12.1944 р. ліміт 1500. Реорганізовано
20.2.	т/в 2	м. Ново-Краматорськ, завод ім. Й.В.Сталіна	4000	24.07. 1944		З 13.12.1944 р. ліміт 3000. Реорганізовано
20.3.	т/в 3	м. Краматорськ, завод ім. Куйбишева НКЧМ	2000	24.07. 1944		Реорганізовано
20.4.	т/в 4	м. Слов'янськ, завод НКХП	1500	19.08. 1944		З 13.12.1944 р. ліміт 2000. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.20

1	2	3	4	5	6	7
20.5.	т/в 5	м. Костянтинівка, завод НКЧМ	1000	19.08. 1944		з 13.12.1944 р. ліміт 1200. Реорганізовано
20.6.	т/в 6	м. Краматорськ, “Донмашбуд”	2000	5.09. 1944		з 13.12.1944 р. ліміт 1500. Реорганізовано
20.7.	т/в 7	м. Ізюм, Харківська обл., завод № 353	1000	26.09. 1944	30.04. 1945	з 13.12.1944 р. ліміт 2000
20.8.	т/в 8	ст. Дружківка, Торезький машинобудівний завод	1800			Лімітна чисельність на 13.12. 1944 р. Реорганізовано
20.9.	т/в 9	м. Часов Яр, рудоуправління НКЧМ СРСР	1000	23.10. 1944	31.05. 1945	15.11.1944 р. передане з таб. № 280. 12.02.1946 р. ліквідацію т/в відмінено
20.10.	т/в 10	м. Краматорськ, завод ім. С.Орджонікідзе	1200	5.01. 1945		Реорганізовано
20.11.	т/в 11	ст. Сіль, рудоуправління “Артемсіль”	800	6.06. 1945		Реорганізовано
20.12.	т/в 12	ст. Слов’янськ, УБВР Південно- Донецької залізниці	1250	29.06. 1945	31.05. 1945	
20.13.	т/в 13	ст. Червоний лиман, УБВР Північно-Донецької залізниці	1000	29.06. 1945	21.09. 1945	
20.14.	т/в 14	ст. Червоний лиман, УБВР Північно-Донецької залізниці	2000	12.07. 1945	31.05. 1945	
20.15.	т/в 15	ст. Яма, Доломітний комбінат	1000	18.05. 1945		28.07.1945 р. передано з таб.№ 242. Реорганізовано

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
20.1.1.	т/в 1	м. Краматорськ, завод важких станків НКСБ	1000	24.07. 1944	7.07. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт 500. з 23.04.1947 р. ліміт 600. Контингент передано до т/в № 2
20.1.2.	т/в 2	м. Ново-Краматорськ, завод ім. Й.В.Сталіна	1700	24.07. 1944		з 23.04.1947 р. ліміт 2100. 24.07.1948р. передано таб. № 242
20.1.3.	т/в 3	м. Краматорськ, завод ім. Куйбишева НКЧМ	600	24.07. 1944		24.07.1948р. передано таб. № 242
20.1.4.	т/в 4	м. Слов'янськ, Ново-содовий завод НКХП, масложиркомбінат	1500	19.08. 1944	24.07. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт 750. з 23.04.1947 р. ліміт 1200
20.1.5.	т/в 5	м. Костянтинівка, металургійний завод ім. М.В. Фрунзе НКЧМ	1000	19.08. 1944		з 29.11.1946 р. ліміт 900. з 23.04.1947 р. ліміт 1200. 24.07.1948р. передано таб. № 242
20.1.6.	т/в 6	ст. Яма, Доломітний комбінат	500	18.05. 1945	31.07. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт 350. Розформоване у зв'язку з репатріацією
20.1.7.	т/в 7	ст. Сіль, рудоуправління "Артемсіль"	600	6.06. 1945	16.03. 1946	Ліквідовано у зв'язку з відсутністю умов для утримання в/п.
20.1.8.	т/в 8	ст. Дружківка, Торезький машинобудівний завод	2500	?	23.04. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт 1600. Ліквідовано через відмову підприємства використовувати працю в/п.

1	2	3	4	5	6	7
20.1.9.	т/в 9	м. Краматорськ, завод ім. С.Орджонікідзе	1000	5.01. 1945	6.11. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт – 800. Ліквідовано у зв'язку з відсутністю в/п.
20.1.10.	т/в 10	ст. Яма, кар'єр доломітного комбінату	500	31.12. 1945	18.10. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт – 350. Контингент переведено до т/в № 3.
20.1.11.	т/в 11 (7)	м. Часов Яр, рудоуправління НКЧМ СРСР	1000	23.10. 1944		З 29.11.1946 р. ліміт – 350. З 29.11.1946 р. – т/в № 7. 24.07.1948р. передано таб. № 242.
20.1.12.	т/в11 (6)	м. Слов'янськ, сільськогосподарське т/в	500	4.05. 1947		24.07.1948р. передано таб. № 242.
20.1.13.	т/в12 (8)	м. Дружківка, Торезький завод ім. К.Є. Ворошилова	1000	6.11. 1947		24.07.1948р. передано таб. № 242.

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 28; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 114, арк. 1-1зв.; спр. 123, прим. 17, арк.1; прим. 39, арк.1; прим. 54, арк.1; прим. 92, арк.1зв.; прим. 110, арк. 1зв.; спр.135, прим. 2, арк. 1зв.; прим. 118, арк. 1-1зв.; спр. 137, прим. 12, арк. 4; прим. 33, арк. 1зв.; прим. 36, арк. 2; прим. 48, арк. 2; прим. 76, арк. 1; прим. 56, арк. 3-4; спр. 152, прим. 16, арк. 1; прим. 35, арк. 1; спр. 154, прим. 46, арк. 15; спр. 168, прим. 64, арк. 1-2; прим. 67, арк. 1-2; спр. 170, прим. 24, арк.1-2; прим. 76, арк. 1; прим. 78, арк. 1; прим. 80, арк. 1; прим. 106, арк. 3; спр. 170, прим. 26, арк. 4-5; спр. 192, прим. 39, арк. 1-2; прим. 55, арк. 2.

Таблиця Д.21

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 232 (1945-1948рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
21.	232	с. Гельсендорф, Дрогобицької обл. м. Стрий, Дрогобицької обл.	1500	27.04. 1945	25.03. 1948	12.10.1945 р. передислоковано до м. Стрий. З 31.12.1945 р. ліміт 5000. З 29.11.1946 р. ліміт 6800. З 10.10.1947 р. ліміт 3400. Розформовано через нечисленність контингенту
21.1.	т/в 1	м. Стрий, ПВОРЗ – 22, УБВР Львівської залізниці	2500	12.10. 1945		З 8.12.1945 р. ліміт 1000
21.2.	т/в 2	ст. Сколе, Львівської залізниці, Кам'яний кар'єр	1000	1.08. 1945		Реорганізовано
21.3.	т/в 3	с. Ходорів, цукровий завод	300	4.11. 1945		Реорганізовано
21.4.	т/в 4	м. Жидачів, паперовий комбінат НКЦПП СРСР	1000	8.12. 1945		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.21

1	2	3	4	5	6	7
(Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
21.1.1.	т/в 1	м. Стрий, УБВЗ – 22, УБВР Львівської залізниці	1000	12.10. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт 1300. Реорганізовано
21.1.2.	т/в 2	ст. Сколе, Кам'яний кар'єр ГУШОСДОР, Ліспромгосп	1200	1.08. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт 350. Реорганізовано
21.1.3.	т/в 3	с. Ходорів, цукровий завод	300	4.11. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт 350. Реорганізовано
21.1.4.	т/в 4	м. Жидачів, паперовий комбінат НКЦПП СРСР	1000	8.12. 1945	16.01. 1948	
21.1.5.	т/в 5	с. Гельсендорф, будівництво сажових заводів	1000	31.12. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт 400. Реорганізовано
21.1.6.	т/в 6	м. Борислав, ліспромгосп “Донбасшахтоліс”	500	31.12. 1945	29.11. 1946	
21.1.7.	т/в 7	сел. Моршин, оздоровче табірне відділення	500	1.04. 1946		3 29.11.1946 р. ліміт – 300. Реорганізовано
21.1.8.	т/в 6	с. Кохавино, будівництво газогону Дашава-Київ	600	29.11. 1946		Реорганізовано
21.1.9.	т/в 8	Немає даних				
21.1.10.	т/в 9	УБВР Кишинівської залізниці	900		16.01. 1948	
21.1.11.	т/в 10	УБВР-22, Львівської залізниці МЩС СРСР	1000		25.12. 1947	Ліквідовано через передачу приміщень ВВТК УМВС

Продовж. табл. Д.21

1	2	3	4	5	6	7
21.1.12.	т/в 11	УБВР Львівської залізниці	300		2.06. 1947	Розформоване через відсутність обсягів робіт. Контингент переведено до т/в №10 таб. №315
21.1.13.	т/в 11	м. Борислав, Будтрест № 1 “Укргазнафтопровідбуд”	500	1.11. 1947		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 0047 від 16.01.1948 р.)						
21.2.1.	т/в 1	м. Стрий, УБВЗ – 22, УБВР – 4 МШС СРСР, ремонтний завод № 9	800			25.03.1948р. передано таб. № 275
21.2.2.	т/в 2	м. Сколе, гранітний кар’єр ГУШОСДОР	500			25.03.1948р. передано таб. № 275
21.2.3.	т/в 3	с. Ходорів, цукровий завод	350	25.03. 1948		Ліквідовано через нечисленність контингенту
21.2.4.	т/в 4	м. Борислав, ОБМУ-4 “Головнафтогазопровідбуд”	500			25.03.1948р. передано таб. № 275
21.2.5.	т/в 5	с. Гельсендорф, ОБМУ-5 “Головнафтогазопровідбуд”	350			25.03.1948р. передано таб. № 275
21.2.6.	т/в 6	с. Кохавино, БР-1 “Головгазопровідбуд” Дашава- Київ при РМ СРСР	500			25.03.1948р. передано таб. № 275

Закінч. табл. Д.21

1	2	3	4	5	6	7
21.2.7.	т/в 7	сел. Моршин, оздоровче табірне відділення	500			25.03.1948р. передано таб. №275

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 50; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 70, арк. 1-1зв.; прим. 53, арк. 2; спр. 138, прим. 13, арк. 1-1зв.; прим. 42, арк.1; прим. 56, арк. 18; спр. 152, прим. 44, арк.3; спр. 154, прим. 46, арк. 16-17; спр. 168, прим. 86, арк. 1-2; спр. 170, прим. 60, арк.1; прим. 63, арк. 1; спр. 190, прим. 9, арк.7-8; прим. 51, арк. 1.

Таблиця Д.22

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 242 (1944-1949 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
22.	242	м. Горлівка, Сталінської обл. м. Комсомольськ, Сталінської обл.	8800	8.09. 1944	7.10. 1949	14.05.1945 р. передислоковано до м. Комсомольська. з 31.12.1945 р. ліміт 14000. з 29.11.1946 р. ліміт 12000. з 30.09.1947 р. ліміт 20000. з 1.12.1947 р. ліміт 13250. з 13.02.1948 р. ліміт 9000. з 29.07.1948р. ліміт 12700. з 28.07.1949р. ліміт 7500. Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
22.1.	т/в 1	Завод № 64	1200	29.02. 1944		8.09.1944 р. передане з таб.№ 280. з 13.12.1944 р. ліміт 1500

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.2.	т/в 2	ст. Єнакієве, шахта ім. К.Маркса	2500	12.05. 1944		8.09.1944 р. передане з таб. № 280. з 13.12.1944 р. ліміт 1500
22.3.	т/в 3	ст. Трудова, Ново-Узлівська центральна збагачувальна фабрика	1000	12.05. 1944	31.12. 1945	8.09.1944р. передане з таб. № 280.3 13.12.1944 р. ліміт 1200
22.4.	т/в 4	ст. Горлівка, шахта “Комсомолец”	1000	22.06. 1944		8.09.1944р. передане з таб. № 280. з 21.10.1944 р. ліміт 2000. з 13.12.1944 р. ліміт 1500
22.5.	т/в 5	ст. Горлівка, шахта № 8, ім. Й.В.Сталіна	1000	11.07. 1944		8.09.1944р. передане з таб. № 280. з 13.12.1944 р. ліміт 1500
22.6.	т/в 6	ст. Госбайрак, шахта Ново- Кондратьєвка	1000	11.07. 1944	31.12. 1945	8.09.1944р. передане з таб. № 280. з 13.12.1944 р. ліміт 1200.
22.7.	т/в 7	ст. Магдалинівка, шахта ім. Артема Шахта “Червоний профінтерн”, “Артемшахтбуд”	1000	11.07. 1944	31.12. 1945	8.09.1944р. передане з таб.№280. 21.10.1944 р. змінено дислокацію. з 13.12.1944 р. ліміт 1500
22.8.	т/в 8	м. Єнакієве, металозавод НКЧМ	1000	21.07. 1944		8.09.1944р. передане з таб № 280. з 13.12.1944 р. ліміт 1500. з 27.02.1945 р. ліміт 2500

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.9.	т/в 9	сел. Микитівка, доломітний комбінат	800	23.10. 1944		15.11.1944 р. передане з таб.№280. З 13.12.1944 р. ліміт 1000 осіб
22.10.	т/в 10	м. Єнакієве, коксохімічний завод ОБМУ - 5	1000	27.02. 1945		Реорганізовано
22.11.	т/в 11	ст. Яма, доломітний комбінат	1000	18.05. 1945		28.07.1945 р. передано таб. № 217
22.12.	т/в 12	ст. Дебальцеве, БД – 5 УБВР Північно-Донецької залізниці	1000	31.05. 1945		Реорганізовано
22.13.	т/в 13	Шахта “Юнком”, тресту “Ордженікідзевугілля”	1000	6.06. 1945	31.12. 1945	
22.14.	т/в 14	Шахта ім. Рум’янцева, тресту “Калінінвугілля”	1500	6.06. 1945	31.12. 1945	
22.15.	т/в 15	Шахта “Держинка”, тресту “Держинськвугілля”	1000	6.06. 1945		Реорганізовано
22.16.	т/в 16	ст. Дебальцеве, УБВР Північно-Донецької залізниці	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	
22.17.	т/в 17	ст. Артемівськ, УБВР Північно-Донецької залізниці	1000	29.06. 1945		Реорганізовано
22.18.	т/в 18	м. Горлівка, азотно-туковий завод	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	
22.19.	т/в 19	сел. Пантелеймонівка, динасовий завод	500	7.07. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.20.	т/в 20	ст. Дебальцеве, УБВР - 10 Північно-Донецької залізниці	2000	12.07. 1945	31.12. 1945	
22.21.	т/в 21	м. Горлівка, завод ім. С.М.Кірова НКВПЗР СРСР	1200	28.07. 1945		З 25.08.1945 р. ліміт – 2700. Реорганізовано
22.22.	т/в 22	м. Горлівка, трест “Горлівкавугілля”	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
22.23.	т/в 23	ст. Байрак, трест “Калінінвугілля”	1800	1.08. 1945		Реорганізовано
22.24.	т/в 24	ст. Єнакієве, трест “Ордженікідзевугілля”	2000	1.08. 1945	31.12. 1945	
22.25.	т/в 25	ст. Магдалинівка, трест “Держинськвугілля”	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
22.26.	т/в 26	ст. Червоноармійськ, трест “Червоноармійськвугілля”	1300	1.08. 1945	31.12. 1945	
22.27.	т/в 27	ст. Курахівка, трест “червоноармійськвугілля”	1500	1.08. 1945	31.12. 1945	
22.28.	т/в 28	ст. Добропілля, трест “Червоноармійськвугілля”	1400	1.08. 1945	31.12. 1945	
22.29.	т/в 29 “Б”	Відділення для інтернованих та мобілізованих групи “Б”		1.08. 1945		Передано з ПФТ НКВС №240. Реорганізовано
22.30.	т/в 30	ст. Фінальна, машинобудівний завод ім. Г.І.Петровського	750	25.08. 1945	31.12. 1945	
22.31.	т/в 31	ст. Горлівка, шахта № 9, тресту “Калінінвугілля”	1500	25.08. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.32.	т/в 32	ст. Єнакієве, шахта № 1-2 , тресту “Ордженікідзевугілля”	1500	25.08. 1945	31.12. 1945	
22.33.	т/в 33	ст. Микитівка, шахта № 19-20, тресту “Горлівкавугілля”	2000	25.08. 1945	31.12. 1945	
22.34.	т/в 34	Шахта № 5, тресту “Горлівкавугілля”	2000	25.08. 1945	31.12. 1945	
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
22.1.1.	т/в 1	м. Єнакієве, шахта ім. К.Маркса, тресту “Артемвугілля”	1500	12.05. 1944		З 29.11.1946 р. ліміт 1100. З 17.06.1947 р. ліміт 1500. З 14.08.1947 р. режимне т/в з лімітом 1000. 1.12.1947р. передано таб. № 472
22.1.2.	т/в 2	ст. Промивочна, шахта “Комсомолец”, тресту “Артемвугілля”	1500	22.06. 1944	17.06. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт 1100. Контингент переведено до т/в № 1
22.1.3.	т/в 3	ст. Ново-Горлівка, шахта № 8а, тресту “Артемвугілля”	1500	31.12. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт 1300. З 2.06.1947 р. ліміт 2400. Реорганізовано
22.1.4.	т/в 4	ст. Магдалинівка, шахта ім. Ф.Е.Дзержинського	1000	31.12. 1945		Реорганізовано
22.1.5.	т/в 5	ст. Ново-Горлівка, шахта № 9а, тресту “Калінінвугілля”	1000	31.12. 1945	2.06. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт 1100. Контингент переведено до т/в № 3

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.1.6.	т/в 6 “Б”	ст. Єнакієве, шахта “Юнком”, тресту “Ордженікідзевугілля”	1500	1.08. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт 1400. 1.12.1947р. передано таб. №472
22.1.7.	т/в 7	ст. Байрак, ОБМУ – 63, завод №64 НКБП СРСР	1500	29.02. 1944		з 29.11.1946 р. ліміт 1200. 1.12.1947р. передано таб. №472
22.1.8.	т/в 8	м. Єнакієве, металургійний завод НКЧМ СРСР	1700	21.07. 1944		з 29.11.1946 р. ліміт 1200. 1.12.1947р. передано таб. № 472
22.1.9.	т/в 9	ст. Доломітна, Микитівський доломітний комбінат НКЧМ СРСР	1000	23.10. 1944		з 29.11.1946 р. ліміт 600. Реорганізовано
22.1.10.	т/в 10	м. Єнакієве, ОБМЧ “Сталінметалургбуд”	1000	27.02. 1945	31.07. 1947	з 29.11.1946 р. ліміт 500. Ліквідовано у зв’язку з репатріацією в/п
22.1.11.	т/в 11	м. Горлівка, завод ім. С.М.Кірова, тресту “Донвугіллямашбуд”	1000	28.07. 1945	29.11. 1946	
22.1.12.	т/в 11	м. Горлівка, азотно-туковий завод МХП СРСР	1500	29.11. 1946		Реорганізовано
22.1.13.	т/в 12	м. Горлівка, сільськогосподарське т/в	800	4.05. 1947		Реорганізовано
22.1.14.	т/в 13	ст. Єнакієве, шахта № 1а “Червоний жовтень”	1300	30.09. 1947		1.12.1947р. передано таб. № 472

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.1.15.	т/в 14	ст. Єнакієве, шахта “Юнком”	1100	30.09. 1947		1.12.1947р. передано таб. № 472
22.1.16.	т/в 15	ст. Гришино, Шахта № 1 “Центральна”	2000	30.09. 1947		1.12.1947р. передано таб. № 472
22.1.17.	т/в 16	ст. Байрак, шахта № 8а ім. Й.В.Сталіна	1000	30.09. 1947		Реорганізовано.
22.1.18.	т/в 17	ст. Єнакієве, сел. ЖБК	750	30.09. 1947		1.12.1947р. передано таб. № 472
22.1.19.	т/в 18	м. Дзержинськ, шахта ім. Артема	750	30.09. 1947		Реорганізовано.
22.1.20.	т/в 19	ст. Роя, “Червоноармійськбудконтора”	1000	30.09. 1947		1.12.1947р. передано таб. № 473
22.1.21.	т/в 20	ст. Байрак, шахта “Ново-Кондратьєвка”, “Сталіншахтбуд”	750	30.09. 1947		Реорганізовано.
22.1.22.	т/в 21	ст. Роя, шахта “Новогрудівка”, тресту “Сталіншахтбуд”	750	30.09. 1947		1.12.1947р. передано таб. № 473
22.1.23.	т/в 22	ст. Єнакієве, шахта “Червоний профінтерн”	1300	30.09. 1947		1.12.1947р. передано таб. № 472
22.1.24.	т/в 23	ст. Горлівка, шахта “Кочегарка”	1500	30.09. 1947		Реорганізовано
22.1.25.	т/в 24	ст. Горлівка, шахта № 5-7 ім. В.І.Леніна	1000	30.09. 1947	13.02. 1948	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.1.26.	т/в 25	ст. Кривий торець, шахта ім. Артема	1000	30.09. 1947		Реорганізовано
22.1.27.	т/в 26	ст. Дзержинськ, шахта № 1-1 БІС	1000	30.09. 1947		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00154 від 13.02.1948 р.)						
22.2.1.	т/в 1	м. Горлівка, азотно-туковий завод МХП СРСР	900			Реорганізовано
22.2.2.	т/в 2	м. Горлівка, будівельна контора комбінату “Артемвугілля”	450		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
22.2.3.	т/в 3	ст. Ново-Горлівка, шахта ім. Й.В.Сталіна, тресту “Артемшахтвідновлення”	2000		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п.
22.2.4.	т/в 4 (2)	м. Дзержинськ, шахти “Східна” №11-12 та №1-1 БІС, тресту “Дзержинськвугілля”	1200			Реорганізовано.
22.2.5.	т/в 5	ст. Горлівка, шахта “Кочегарка”	1200			Реорганізовано
22.2.6.	т/в 6	м. Дзержинськ, шахта ім. Артема, тресту “Артемжитлобуд”	450			Реорганізовано
22.2.7.	т/в 7	ст. Ново-Горлівка, трест “Єнакієвважбуд” МВМБ СРСР	800		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
22.2.8.	т/в 8	ст. Байрак, шахта “Ново- Кондратьєвка”, тресту “Сталіношахтбуд”	600		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.2.9.	т/в 9	ст. Доломітна, Микитівський доломітний комбінат НКЧМ	600		24.07. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності в/п
22.2.10.	т/в 10	м. Дзержинськ, ст. Магдалинівка, шахта ім. Артема	450			Реорганізовано
22.2.11.	т/в 11	м. Горлівка, підсобне господарство табору	350		24.07. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності в/п
22.2.12.	т/в	м. Ново-Краматорськ, завод ім. Й.В.Сталіна				24.07.1948р. передано з таб. № 217. Реорганізовано
22.2.13.	т/в	м. Краматорськ, завод ім. Куйбишева НКЧМ				24.07.1948р. передано з таб. № 217. Реорганізовано
22.2.14.	т/в	м. Костянтинівка, металургійний завод ім. М.В. Фрунзе НКЧМ				24.07.1948р. передано з таб. № 217. Реорганізовано
22.2.15.	т/в	м. Слов'янськ, сільськогосподарське т/в				24.07.1948р. передано з таб. № 217. Реорганізовано
22.2.16.	т/в	м. Часов Яр, рудоуправління НКЧМ СРСР				24.07.1948р. передано з таб. № 217. Реорганізовано
22.2.17.	т/в	м. Дружківка, Торезький завод ім. К.Є.Ворошилова				24.07.1948р. передано з таб. № 217. Реорганізовано
22.2.18.	т/в	м. Єнакієве, шахта ім. К.Маркса, тресту "Артемшахтвідновлення"				24.07.1948р. передано з таб. №472. Реорганізовано
22.2.19.	т/в	м. Єнакієве, , шахта "Юнком", тресту "Орджонікідзевугілля"				24.07.1948р. передано з таб. № 472. Реорганізовано
22.2.20.	т/в	м. Єнакієве, "Єнакієвоважбуд", Металургійний комбінат				24.07.1948р. передано з таб. № 472. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.2.21.	т/в	м. Єнакієве, шахта № 1-2 “Червоний Жовтень”, тресту “Ордженікідзевугілля”				24.07.1948р. передано з таб.№472. Реорганізовано
22.2.22.	т/в	м. Єнакієве, міська контора тресту “Артемжитлобуд”				24.07.1948р. передано з таб. № 472. Реорганізовано
22.2.23.	т/в	м. Єнакієве, міська контора тресту “Артемжитлобуд”				24.07.1948р. передано з таб. № 472. Реорганізовано
22.2.24.	т/в	сел. Ново-Економічне, шахта №1 “Центральна”, тресту “Червоноармійськвугілля”				24.07.1948р. передано з таб. № 473. Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР №00912 від 29.07.1948 р.)						
22.3.1.	т/в 1	Трест “Горлівпромбуд” МВМБ СРСР	700		7.10. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
22.3.2.	т/в 2	Трест “Дзержинськвугілля” МВПЗР СРСР	750		25.10. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту
22.3.3.	т/в 3	Трест “Артемшахтвідновлення” МВПЗР СРСР	1200		7.10. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
22.3.4.	т/в 4	Трест “Артемжитлобуд” МВПЗР СРСР	500		20.01. 1949	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту
22.3.5.	т/в 5	Завод ім. Й.В.Сталіна МВМБ СРСР	600		24.09. 1949	Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
22.3.6.	т/в 6	Завод ім. Куйбишева МЧМ СРСР	500		23.03. 1949	Розформоване у зв’язку з частковим переміщенням контингенту

Продовж. табл. Д.22

1	2	3	4	5	6	7
22.3.7.	т/в 7	м. Костянтинівка, завод ім. М.В.Фрунзе МЧМ СРСР	400		9.09. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
22.3.8.	т/в 8	м. Часов Яр, рудоуправління МВПЗР СРСР	400		7.10. 1949	З 24.09.1949р. ліміт 300. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
22.3.9.	т/в 9	Підсобне господарство табору	300		1.09. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
22.3.10.	т/в 10	Завод ім. К.Є.Ворошилова МВПЗР СРСР	600		24.09. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
22.3.11.	т/в 11	Режимне т/в. Шахта ім. К.Маркса, тресту “Артемшахтвідновлення”	1100		21.07. 1949	З 2.06.1949 р. виробниче т/в з лімітом 500. Розформоване у зв'язку з передислокацією контингенту
22.3.12.	т/в 12	Шахта “Юнком”, тресту “Ордженікідзевугілля”	1300		7.10. 1949	З 24.09.1949р. ліміт 600. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
22.3.13.	т/в 13	Єнакіївський металургійний завод МЧМ СРСР	1100		24.09. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
22.3.14.	т/в 14	Шахта “Червоний жовтень”, тресту “Ордженікідзевугілля” МВПЗР СРСР	700		23.03. 1949	Розформоване у зв'язку з частковим переміщенням контингенту
22.3.15.	т/в 15	Трест “Артемжитлобуд” МВПЗР СРСР	500		7.09. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням чисельності в/п

Додаток Д.22 (закінчення)

1	2	3	4	5	6	7
22.3.16.	т/в 16	Шахта “Червоний профінтерн”, тресту “Артемшахтвідновлення” МВПЗР СРСР	750		17.03. 1949	З 19.10.1948р. режимне т/в для інтернованих групи “Б”
22.3.17.	т/в 17	Трест “Червоноармійськвугілля” комбінату “Артемвугілля”	1300		5.11. 1948	Розформоване у зв’язку з передислокацією контингенту
22.3.17.1.	т/в 17/1	Шахти тресту “Калінінвугілля” МВПЗР СРСР	1300		20.04. 1949	Розформоване у зв’язку з передислокацією контингенту
22.3.18.	т/в 18	Шахта “Новокондратівка”, тресту “Сталіншахтбуд” МВПЗР СРСР	1500	26.03. 1949		З 24.09.1949р. ліміт 1200. 7.10.1949р. передано таб. № 280

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 28; ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 45, арк. 1-1зв.; прим. 72, арк. 1; прим. 92, арк. 1; прим. 10, арк. 1зв.-2;спр. 135, прим. 27, арк. 1-1зв.; прим. 90, арк. 1;

прим. 101, арк. 1; прим. 114, арк. 1-1зв.; прим. 117, арк. 1; спр. 137, прим. 12, арк. 3; прим. 14, арк. 2; прим. 24, арк.1-2; прим. 33, арк. 1зв.; прим. 51, арк. 1-3; прим. 54, арк. 1; прим. 55, арк. 2-3; прим. 65, арк. 1зв.; спр. 138, прим. 56, арк. 4-5; спр. 154, прим. 46, арк. 17-18; спр. 168, прим. 67, арк. 1-2; прим. 88, арк.1-2; прим. 97, арк. 1-2; спр. 170, прим. 24, арк. 1-2; прим. 34, арк. 1-2; прим. 87, арк. 4, 5, 7; спр. 190, прим. 26, арк. 5-6; спр. 192, прим. 34, арк. 1-2; прим. 35, арк. 1-2; прим. 55, арк. 2-3; прим. 61, арк. 1-3; спр. 193, прим. 6, арк. 1-2; прим. 34, арк. 1; прим. 38, арк. 1-2; прим. 55, арк. 1; спр. 213, прим. 7, арк. 1-2; прим. 38, арк. 1-2; прим. 43, арк. 1-2; прим. 45, арк. 1; прим. 62, арк. 1-2; спр. 215, прим. 19, арк. 1-2; прим. 48, арк. 1-2; прим. 61, арк. 1-2; прим. 67, арк. 1-3.

Таблиця Д.23

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 253 (1944-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
23.	253	м. Жмеринка, Вінницької обл. м. Вінниця	3500	24.08. 1944	22.06. 1948	З 31.12.1945 р. ліміт 3800. З 29.11.1946 р. ліміт 3400. З 11.07.1947 р. ліміт 3000. З 10.10.1947 р. ліміт 1100. Розформовано у зв'язку з скороченням чисельності контингенту в/п
23.1.	т/в 1	м. Вінниця, суперфосфатний завод	1000	21.10. 1944		Передислоковано до м. Вінниці
23.2.	т/в 1	Вище-Ольчедаївський цукровий комбінат	1000			14.05.1945 р. передислоковано з м. Вінниці. Реорганізовано
23.3.	т/в 2	м. Гнівань, Вінницької обл., рудоуправління	1000	21.10. 1944		Реорганізовано
23.4.	т/в 3	с. Глухівці, Вінницька обл., каоліновий комбінат	1000	21.10. 1944		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.23

1	2	3	4	5	6	7
23.5.	т/в 4	м. Вінниця, УВВР – 7 Вінницької залізниці	2000	14.05. 1945	31.12. 1945	
23.6.	т/в 5	Бебелівський цукровий завод НКХП СРСР	1000	14.05. 1945	31.12. 1945	
23.7.	т/в 6	м. Вінниця, УВВР КОВБД Вінницької залізниці	2000	9.06. 1945		Реорганізовано
23.8.	т/в 7	ст. Козятин, УВВР Вінницької залізниці	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
23.9.	т/в 8	м. Вінниця, ОБМТ НКЖЦБ УРСР	1000	9.06. 1945	31.12. 1945	
23.10.	т/в 9	ст. Козятин, УВВР Вінницької залізниці	500	29.06. 1945	31.12. 1945	
23.11.	т/в 10	ст. Жмеринка, ВРЗ НКШС СРСР	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
23.12.	т/в 11	Удичевський цукровий завод НКХП СРСР	300	12.11. 1945		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
23.1.1.	т/в 1	с. Турбівка, цукровий завод	300	21.10. 1944	29.11.1 946	
23.1.2.	т/в 2	м. Гнівань, Вінницької обл., рудоуправління	500	21.10. 1944	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт 400
23.1.3.	т/в 3	с. Глухівці, Вінницька обл., каоліновий комбінат	600	21.10. 1944		16.01.1948 р. реорганізовано

Продовж. табл. Д.23

1	2	3	4	5	6	7
23.1.4.	т/в 4	м. Вінниця, УВБР Вінницької залізниці, УВВР-7 НКШС	1500	9.06. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт 1600. 16.01.1948 р. реорганізовано
23.1.5.	т/в 5	ст. Козятин, УВБР Вінницької залізниці	600	9.06. 1945	16.01. 1948	З 29.11.1946 р. ліміт 500
23.1.6.	т/в 6	Удичевський цукровий завод НКХП СРСР	300	12.11. 1945	4.05. 1946	Ліквідовано по закінченні робіт
23.1.7.	т/в 6 (1)	м. Літин, ШБД ГУШОСДОР МВС СРСР	300		16.01. 1948	З 29.11.1946 р. – т/в № 1.
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 0047 від 16.01.1948 р.)						
23.2.1.	т/в 1	м. Вінниця, УВБР Вінницької залізниці	1000		22.06. 1948	Розформоване у зв'язку з скороченням чисельності контингенту
23.2.2.	т/в 2	с. Глухівці, Вінницька обл., каоліновий комбінат	250		22.06. 1948	Розформоване у зв'язку з скороченням чисельності контингенту
23.2.3.	т/в 3	ст. Полонне, гранітний кар'єр ГУШОСДОР НКВС СРСР	300			Передано з таб. № 306. 22.06.48 р. передано таб. № 110
23.2.4.	т/в 4	Суділівський гранітний кар'єр ГУШОСДОР НКВС СРСР	350			Передано з таб. № 306. 22.06.1948 р. передано таб. № 110

Закінч. табл. Д.23

1	2	3	4	5	6	7
23.2.5.	т/в 5	ст. Шепетівка, УБВР Вінницької залізниці	600		22.06. 1948	Передано з таб. № 306. Розформоване у зв'язку з скороченням чисельності контингенту

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 11; Ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 24, арк. 1-1зв.; прим. 68, арк.1; прим. 69, арк. 1 – 1зв.; спр. 135, прим. 91, арк. 2; прим. 93, арк. 2; прим. 94, арк. 1; прим. 126, арк. 5-6; спр. 137, прим. 12, арк. 2; прим. 47, арк. 2; спр. 138, прим. 31, арк. 1-1зв.; прим. 56, арк. 19; спр. 154, прим. 46, арк. 18 – 19; спр. 170, прим. 9, арк. 4.; прим. 50, арк. 1; спр. 190, прим. 9, арк. 9 – 10; спр. 192, прим. 27, арк. 1-2.

Таблиця Д.24

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 256 (1944-1949 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
24.	256	м. Шгерівка, Ворошиловградської обл. м. Красний Луч, Ворошиловградської обл	2500 25500	18.08. 1944	11.11. 1949	8.09.1944 р. передислоковано до м. Красний Луч. З 8.09.1944р. ліміт 25500. З 31.12.1945 р. ліміт 18000. З 29.11.1946 р. ліміт 12400. З 11.07.1947 р. ліміт 9900. З 11.10.1947 р. ліміт 19000. З 1.12.1947 р. ліміт 12700. З 26.07.1948р. ліміт 9000. Розформовано у зв'язку з репатріацією в/п
24.1.	т/в 1	Шахта № 8-9, тресту “Боковоантрацит”	1000			8.09.1944 р. передане з таб. №144. З 8.12.1944 р. ліміт 1500. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.24

1	2	3	4	5	6	7
24.2.	т/в 2	Шахта № 7-8, тресту “Донбасантрацит”	1500			8.09.1944 р. передане з таб № 144 з 8.12.1944 р. ліміт 3000. Реорганізовано
24.3.	т/в 3	Шахта № 4-БІС, тресту “Донбасантрацит”	1000			8.09.1944 р. передане з таб. № 144. з 8.12.1944 р. ліміт 1500. Реорганізовано
24.4.	т/в 4	ст. Должанка, шахта № 1-2	1000			8.09.1944 р. передане з таб. № 144. Реорганізовано
24.5.	т/в 5	ст. Вільяново, шахта № 9	1000			8.09.1944 р. передане з таб. № 144. Реорганізовано
24.6.	т/в 6	ст. Вільяново, шахта № 3-4	1000		31.12. 1945	8.09.1944 р. передане з таб. № 144
24.7.	т/в 7	ст. Должанка, шахта № 6	1000			8.09.1944 р. передане з таб. № 144. Реорганізовано
24.8.	т/в 8	ст. Дарьівка, шахта № 2-3	2000			8.09.1944 р. передане з таб. № 144. Реорганізовано
24.9.	т/в 9	Шахта № 2-2 БІС, тресту “Боковоантрацит”	1000			8.09.1944 р. передане з таб. № 144. з 8.12.1944 р. ліміт 1500. з 13.12.1944 р ліміт 2000
24.10.	т/в 10	ст. Криндичівка, шахта № 17-17 БІС	1500			8.09.1944 р. передане з таб. № 144. з 27.07.1945 р. ліміт 3000. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.24

1	2	3	4	5	6	7
24.11.	т/в 11	ст. Карахаш, шахта Центрально-Боківська	1500			8.09.1944 р. передане з таб. № 144. З 27.07.1945 р. ліміт 3000. Реорганізовано
24.12.	т/в 12	ст. Постніково, шахта сел.Катик	1500			8.09.1944 р. передане з таб. № 280. 15.11.1944 р. передано в таб. № 280
24.13.	т/в 13	Шахта №27, тресту “Сніжнеантрацит”	2000			8.09.1944 р. передане з таб. № 280. 15.11.1944 р. передано в таб. № 280
24.14.	т/в 14	Шахта № 2, сел.. Первомайськ	1500		15.11. 1944	8.09.1944 р. передане з таб. № 280
24.15.	т/в 15	ст. Мочаліно, шахта №18-22	1500			8.09.1944 р. передане з таб № 280. 15.11.1944 р. передано в таб. №280
24.16.	т/в 16	ст. Дриново, шахта №32-32 БІС	1500	8.09. 1944		8.09.1944 р. передане з таб. № 280. 15.11.1944 р. передано в таб. № 280
24.17.	т/в 17	м. Зуя, будівництво ГРЕС	1500	8.09. 1944		8.09.1944 р. передане з таб. №280. Реорганізовано
24.18.	т/в 18	м. Штерівка, будівництво ГРЕС	2500	8.09. 1944		З 13.12.1944 р ліміт 2000. Реорганізовано
24.19.	т/в 12	ст. Браунівка, шахта №21, тресту “Донбасантрацит”	1000	27.04. 1945		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.24

1	2	3	4	5	6	7
24.20.	т/в 13	ст. Щетово, Шахта №28-29, тресту “Боковантрацит”	1500	27.04. 1945		Реорганізовано
24.21.	т/в 14	Шахта №7-8, тресту “Краснолучшахтбуд”	1500	9.06. 1945		Реорганізовано
24.22.	т/в 15	Шахта №17 БІС, тресту “Краснолучшахтбуд”	1500	9.06. 1945		Реорганізовано
24.23.	т/в 16	Шахта №16 “Известія”, тресту “Краснолучшахтбуд”	1500	9.06. 1945		Реорганізовано
24.24.	т/в 17	Шахта “Центральна Боківська”, тресту “Краснолучшахтбуд”	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
24.25.	т/в 18	Шахта №12 БІС, тресту “Краснолучшахтбуд”	1000	9.06. 1945		Реорганізовано
24.26.	т/в 19	Шахта №28 БІС, тресту “Свердловвугілля”	1500	9.06. 1945		Реорганізовано
24.27.	т/в 20	Зимогірське шахтоуправління “Ворошиловградмісцеввугілля”	500	13.07. 1945		Реорганізовано
24.28.	т/в 21	Мануїловське шахтоупр-ння “Ворошиловградмісцеввугілля”	500	13.07. 1945		Реорганізовано
24.29.	т/в 22	ст. Карахаш, Шахта № 14 “Боковоантрацит”	1500	27.07. 1945	31.12. 1945	
24.30.	т/в 23	ст. Карахаш, Шахта №2-3, тресту “Боковоантрацит”	1500	27.07. 1945	31.12. 1945	
24.31.	т/в 24	ст. Должанка, шахта №23, тресту “Свердловвугілля”	3000	27.07. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.24

1	2	3	4	5	6	7
24.32.	т/в 25	ст. Карахаш, шахта №7-7 БІС тресту “Краснолучшахтбуд”	1500	27.07. 1945	31.12. 1945	
24.33.	т/в 26	ст. Криндичівка тресту “Краснолучшахтбуд”	1500	25.08. 1945	31.12. 1945	
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
24.1.1.	т/в 1	ст. Карахаш, шахта №8-9 тресту “Боковоантрацит”	1500			3 29.11.1946 р. ліміт 1000. Реорганізовано
24.1.2.	т/в 2	ст. Браунівка, шахта № 7-8 “Краснолучвугілля”	2500			3 29.11.1946 р. ліміт 1600. Реорганізовано.
24.1.3.	т/в 3	ст. Криндичівка, шахта №4 БІС тресту “Краснолучвугілля”	1500	31.12. 1945	24.07. 1947	3 29.11.1946 р. ліміт 1000. Конт-т переведено до інших т/в
24.1.4.	т/в 4	ст. Должанка, шахта №1-2, тресту “Свердловвугілля”	1000			3 29.11.1946 р. ліміт 700. 1.11.1947 р. передано таб. № 470
24.1.5.	т/в 5	ст. Должанка, шахта №23 тресту “Свердловвугілля”	1000	31.12. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт 1100. 1.11.1947 р. передано таб. № 470
24.1.6.	т/в 6	ст. Карахаш, шахта №2-2 БІС тресту “Боковоантрацит”	1800	31.12. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт 900. Реорганізовано
24.1.7.	т/в 7	ст. Должанка, шахта №6 тресту “Свердловвугілля”	1200	31.12. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт 900. 1.11.1947 р. передано таб. № 470
24.1.8.	т/в 8	ст. Дарьівка, шахта №2-3 тресту “Фрунзевугілля”	1100			3 29.11.1946 р. ліміт 900. 1.11.1947 р. передано таб. № 470
24.1.9.	т/в 9	ст. Криндичівка, шахта №16 “Известія” тресту “Краснолучшахтбуд”	1100			3 29.11.1946 р. ліміт 1400. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.24

1	2	3	4	5	6	7
24.1.10.	т/в 10	ст. Криндичівка, шахта №17-17 БІС	1500		29.11. 1946	
24.1.11.	т/в 11	ст. Карахаш, шахта “Центрально-Боківська”	1000		2.03. 1948	16.03.1946 р. передислоковане на ст. Щетово
24.1.11.1.	т/в 11	ст. Щетово, шахти №№28 і 29 тресту “Боковоантрацит”	1000		13.01. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт 600. Контингент переведено до інших т/в таб. № 256
24.1.12.	т/в 12	ст. Криндичівка, будівництво Штерівської ГРЕС	1000		3.12. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт 600. Ліквідовано через відсутність умов для утримання контингенту
24.1.13.	т/в 13	ст. Петровеньки, завод №59 НКБП СРСР	800	31.12. 1945	28.11. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт 1300.
24.1.14.	т/в 14	ст. Петровеньки, підсобне господарство табору	800	31.12. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт 400. З 29.11.1946 р. – т/в № 10
24.1.15.	т/в 3	Режимне т/в. ст. Браунівка, шахта №7-8 тресту “Краснолучвугілля”	1000	14.08. 1947	2.03. 1948	
24.1.16.	т/в 11	Режимне т/в. ст. Карахаш, шахта “Боковоантрацит”	1000	14.08. 1947		Реорганізовано
24.1.17.	т/в 12	Шахта № 4 тресту “Краснолучвугілля”	900	11.10. 1947	2.03. 1948	
24.1.18.	т/в 13	Шахта № 16 тресту “Краснолучвугілля”	700	11.10. 1947		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.24

1	2	3	4	5	6	7
24.1.19.	т/в 14	Трест “Боковантрацит” МВПЗР СРСР	1300	11.10. 1947		Реорганізовано
24.1.20.	т/в 15	Трест “Свердловвугілля” МВПЗР СРСР	1000	11.10. 1947		Реорганізовано
24.1.21.	т/в 16	Шахта №14, тресту “Краснолучжитлобуд”	1100	11.10. 1947		Реорганізовано
24.1.22.	т/в 17	м. Красний Луч, трест “Краснолучжитлобуд”	1200	11.10. 1947		Реорганізовано.
24.1.23.	т/в 18	Шахта ім. Володарського, тресту “Краснолучшахтовідновлення”	1000	11.10. 1947		1.11.1947 р. передано таб. № 470
24.1.24.	т/в 19	Шахта № 160, тресту “Краснолучшахтовідновлення”	600	11.10. 1947		Реорганізовано
24.1.25.	т/в 20	Режимне т/в. Шахта “Центрально-Боківська”, тресту “Краснолучшахтвідновлення”	1500	11.10. 1947		Реорганізовано
24.1.26.	т/в 21	Режимне т/в. Шахта № 7-8 “Карл”, тресту “Краснолучшахтвідновлення”	1000	11.10. 1947		Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень(Нак. МВС СРСР №00226 від 2.03.1948р.)						
24.2.1.	т/в 1	Шахта № 3-4, тресту “Боковоантрацит” МВПЗР СРСР	1000		9.11. 1948	З 26.07.1948р. ліміт 800. Контингент передано до т/в № 2

Продовж. табл. Д.24

1	2	3	4	5	6	7
24.2.2.	т/в 2	Шахта № 1-1 БІС, тресту “Боковоантрацит” МВПЗР СРСР	1500		31.03. 1949	З 26.07.1948р. ліміт 1300. Розформоване через нечисленність контингенту
24.2.3.	т/в 3	Шахта № 22-53, тресту “Боковоантрацит” МВПЗР СРСР	1100		24.09. 1949	З 26.07.1948 р. ліміт 600. Розформоване у зв’язку з репатріацією контингенту
24.2.4.	т/в 4	Шахта № 14, тресту “Краснолучжитлобуд”	1000		27.12. 1948	З 26.07.1948 р. ліміт 700. Розформоване через нечисленність контингенту
24.2.5.	т/в 5	Режимне т/в. Шахта “Центрально-Боківська” , тресту “Краснолучшахтвідновлення	1000			З 26.07.1948 р. ліміт 1100. 11.11.1949р. передано таб. № 144.
24.2.6.	т/в 6	Шахта № 17 “Ізвестія”, тресту “Краснолучшахтвідновлення”	1500		11.11. 1949	З 26.07.1948 р. ліміт 1400. Розформоване у зв’язку з репатріацією контингенту
24.2.7.	т/в 7	Шахта № 15 ім Л.М. Кагановича, тресту “Краснолучвугілля”	800		9.11. 1948	З 26.07.1948 р. ліміт 400. Контингент передано до т/в № 10
24.2.8.	т/в 8	Трест “Краснолучжитлобуд” МВПЗР СРСР	800		27.12. 1948	З 26.07.1948 р. ліміт 700. Розформоване через нечисленність контингенту
24.2.9.	т/в 9	Шахта №160 тресту “Краснолучшахтвідновлення”	700		26.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту

Продовж. табл. Д.24

1	2	3	4	5	6	7
24.2.10.	т/в 10	Шахта № 13 тресту “Краснолучвугілля”	1600		24.09. 1949	З 26.07.1948 р. ліміт 1300. Розформоване у зв’язку з репатріацією контингенту
24.2.11.	т/в 11	Режимне т/в. Шахта № 7-8 тресту “Краснолучшахтвiдновлення”			27.12. 1948	З 26.07.1948 р. ліміт 400. Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту
24.2.12.	т/в 12	Підсобне господарство табору	200			З 26.07.1948 р. ліміт 300. Розформоване у зв’язку з репатріацією контингенту
24.2.13.	т/в 13	Будівництво Штерівської ГРЕСМЕС СРСР	500	2.03. 1948	26.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту
24.2.14.	т/в 13	ст. Должанська, шахта № 1-2, тресту “Свердловвугілля”	600		31.03. 1949	
24.2.15.	т/в 14	м. Свердловськ, трест “Свердловвугілля”	800		11.11. 1949	28.10.1948р. передано з таб. № 470. Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту
24.2.16.	т/в 15	ст. Должанська, шахта №6, тресту “Свердловвугілля”	900		24.09. 1949	28.10.1948р. передано з таб. № 470. Розформоване у зв’язку з репатріацією контингенту
24.2.17.	т/в	ст. Должанська, шахта № 6, трест “Свердловвугілля”	900		24.09. 1949	28.10.1948р. передано з таб. № 470. Розформоване у зв’язку з репатріацією контингенту
24.2.18.	т/в	ст. Дар’ївка, шахта №2-3, тресту “Фрунзевугілля”	600			28.10.1948р. передано з таб. № 470. Розформовано

1	2	3	4	5	6	7
24.2.19.	т/в	Шахта ім. Володарського тресту “Краснолучшахтвідновлення”	700		11.11. 1949	28.10.1948р. передано з таб. №470. Розформоване у зв’язку з репатріацією контингенту
24.2.20.	т/в	ст. Дар’ївка, трест “Свердловвугілля”	600		27.04. 1949	28.10.1948р. передано з таб. №470. Розформоване у зв’язку з передислокацією контингенту

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 4; ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 16, арк. 1-1зв.; прим. 45, арк. 1зв., 2-2зв.; прим. 92, арк. 1-1зв.; прим. 104, арк. 1; прим. 110, арк.2; спр. 135, прим. 126, арк. 2; спр. 137, прим. 36, арк. 1зв.; прим. 43, арк. 1-1зв.; прим. 65, арк.1; спр. 138, прим. 32, арк. 1; прим. 56, арк. 8-9; спр. 152, прим. 34, арк. 1; спр. 154, прим. 46, арк. 19-20; спр. 168, прим. 5, арк. 1; спр. 170, прим. 9, арк. 4; прим. 18, арк. 1-2; прим. 34, арк. 1-2; прим. 62, арк. 1-4; прим. 85, арк. 1-2; прим. 87, арк. 6-7; прим. 89, арк. 1-2; спр. 190, прим. 34, арк. 2, 5, 6; спр. 192, прим. 56, арк. 2, 5, 6; спр. 193, прим. 41, арк. 1-2; прим. 58, арк. 1-2; прим. 91, арк. 1-3; спр. 213, прим. 48, арк. 1-2; прим. 64, арк. 1; прим. 69, арк. 1-2; спр. 215, прим. 60, арк. 1-3; прим. 89, арк. 1-3.

Таблиця Д.25

Табір НКВС для військовополонених № 269 (1945р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
25.	269	сел. Мала Виска, Кіровоградської обл. ст. Цукрова Одеської залізниці (Сабліно-Знам'янський цукрокомбінат)	3650	27.04. 1945	30.08. 1945	9.06.1945 р. передислоковано на ст. Цукрова Одеської залізниці. Розформовано через звільнення значної частини в/п у прифронтовій зоні. Контингент в/п передано на комплектування таб. № 418 ГУШОСДОР НКВС СРСР
25.1.	т/в 1	ст. Виска, Мало-Висківський цукровий комбінат	1000	27.04. 1945	9.06. 1945	
25.2.	т/в 2	ст. Цукрова, Сабліно-Знам'янський цукровий комбінат	1000	27.04. 1945	3.08. 1945	3 9.06.1945 р. ліміт – 800.

Закінч. табл. Д.25

1	2	3	4	5	6	7
25.3.	т/в 3	ст. Капітанівка, Капітанівський цукровий завод	500	27.04. 1945	3.08. 1945	з 9.06.1945 р. ліміт 430
25.4.	т/в 4	ст. Шестаківка, Мар'янівський бурякорадгосп	500	27.04. 1945	3.08. 1945	з 9.06.1945 р. ліміт 350
25.5.	т/в 5	ст. Шарівка, Шарівський бурякорадгосп	350	27.04. 1945	3.08. 1945	
25.6.	т/в 6	ст. Пантаївка, Комінтернівський бурякорадгосп	300	27.04. 1945	3.08. 1945	з 9.06.1945 р. ліміт 500
25.7.	т/в 7	с. Олександрівна, цукровий завод ім. Г.І. Петровського	800	23.05. 1945	3.08. 1945	
25.8.	т/в 8	Бурякорадгосп ім. К. Маркса	370	9.06. 1945	3.08. 1945	
25.9.	т/в 9	м. Кіровоград, УВБР – 174, “Головвійськпромбуд”	700	9.06. 1945	3.08. 1945	
25.10.	т/в 10	м. Олександрія, трест “Укрбурвугілля”	800	7.07. 1945		30.08.1945 р. передане до таб. № 315

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 22; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 72, арк. 1-1зв.; прим. 106, арк. 1-2; прим. 126, арк. 6; спр. 137, прим.27, арк. 1; прим. 69, арк. 1-3.

Таблиця Д.26

Табір НКВС (МВС) для військовополонених №275 (1944-1949 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
26.	275	м. Перемишль (Польща) м. Львів	15000	16.10. 1944	17.02. 1949	6.06.1945 р. передислоковано до м. Львова. З 6.06.1945 р. ліміт 12000. З 31.12.1945 р. ліміт 13000. З 18.04.1946 р. ліміт 7300. З 29.11.1946 р. ліміт 6500. З 11.07.1947 р. ліміт 4800. З 29.12.1947 р. ліміт 2700. З 25.03.1948р. ліміт 5500. З 30.11.1948р. ліміт 1500. Розформовано у зв'язку зі зменшенням контингенту. Залишки контингенту передано таб. № 149 (м. Харків)

Продовж. табл. Д.26

1	2	3	4	5	6	7
26.1.	т/в 1	м. Львів	3000	6.06. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.
26.2.	т/в 2	м. Хирів	1000	6.06. 1945	31.12. 1945	
26.3.	т/в 3	м. Львів, будівництво баз і складів ГУГМР при РНК СРСР	500	9.06. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.
26.4.	т/в 4	сел. Негребки	4000	9.06. 1945	31.12. 1945	
26.5.	т/в 5	м. Львів, будівництво для військ НКВС СРСР	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	
26.6.	т/в 6	ст. Ковель, УБВР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945		Реорганізовано
26.7.	т/в 7	ст. Львів, УБВР Львівської залізниці	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	
26.8.	т/в 8	м. Львів, Управління будівництва залізниці	2000	29.06. 1945	31.12. 1945	
26.9.	т/в 9	м. Львів, "Львівенерго"	1000	29.06. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.
26.10.	т/в 10	м. Львів, лакофарбовий завод	800	29.06. 1945	31.12. 1945	
26.11.	т/в 11	Сілезький вугільний басейн	3000	29.06. 1945	31.12. 1945	
26.12.	т/в 12	м. Скнилів, БУ – 5 ГУАБ НКВС СРСР	1500	18.05. 1945		29.06.1945 р. передано з таб. № 306. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.26

1	2	3	4	5	6	7
26.13.	т/в 13	м. Львів, будівництво автозаводу НКСМ СРСР	1000	7.07. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.
26.14.	т/в 14	ст. Маневичі, УБВР-10 Ковельської залізниці	1000	12.07. 1945	31.12. 1945	
26.15.	т/в 15	ст. Тернопіль, БВУ-1, УБВР Львівської залізниці	1000	13.07. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.
26.16.	т/в 16	м. Здолбунів, цементний завод	300	13.07. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.
27.17.	т/в 17 (20)	ст. Рівне, УБВР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945		18.07.1945 р. передано з таб. № 306. З 28.07.1945 р. – т/в № 20. 13.12.1945 р. передано таб. № 306
26.17.1.	т/в 17	м. Львів, будівництво радіоцентру НКДБ СРСР	500	8.06. 1945		13.07.1945 р. передано з таб. № 306
26.18.	т/в 18	ст. Здолбунів, УБВР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945		18.07.1945 р. передано з таб. №306. 13.12.1945 р. передано таб. №306
26.19.	т/в 19	ст. Тернопіль, УБВР Львівської залізниці	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	18.07.1945 р. передано з таб. №306
26.20.	т/в 21	сел. Дорогузка	1000	немає даних	31.12. 1945	1.08.1945 р. передано з таб. № 284 (Білоруська РСР)
26.21.	т/в 22	м. Львів, будівництво складів ОУВС НКВС Львівського округу	400	24.12. 1945		Реорганізовано 31.12.1945 р.

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
26.1.1.	т/в 1	м. Львів, перевантаження вугілля для УБВР Львівської залізниці	2200	6.06. 1945	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт 1100
26.1.2.	т/в 2	м. Львів, перевантаження обладнання з Німеччини	2000	?	29.11. 1946	
26.1.3.	т/в 3	м. Львів, ГУДМР при РНК СРСР	500	9.06. 1945	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт 400
26.1.4.	т/в 4	м. Буськ, підсобне господарство табору	800	31.12. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт 500. Реорганізовано 16.01.1948 р.
26.1.5.	т/в 5	м. Львів, будівництво радіоцентру НКДБ СРСР	500	8.06. 1945	29.11. 1946	Передано з таб. № 306
26.1.6.	т/в 6	ст. Ковель, УБВР Ковельської залізниці	1000	29.06. 1945	18.04. 1946	Контингент в/п передано Базі МЗС СРСР № 3602 для формування ОРБ
26.1.7.	т/в 7	ст. Тернопіль, УБВР Львівської залізниці	1000	13.07. 1945	16.01. 1948	з 19.07.1946 р. ліміт 800. з 20.09.1946 р. ліміт 1500. з 29.11.1946 р. ліміт 2000
26.1.8.	т/в 8 (5)	м. Львів, будівництво автозаводу НКСМ СРСР	1000	7.07. 1945	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт 800. з 29.11.1946 р. – т/в № 5
26.1.9.	т/в 9 (6)	м. Львів, електростанція НКЕС СРСР	1000	29.06. 1945		з 29.11.1946 р. ліміт 500. з 29.11.1946 р. – т/в № 6
26.1.10.	т/в 10	м. Скнилів, БУ-5 ГУАБ НКВС СРСР	1000	18.05. 1945	29.11. 1946	

Продовж. табл. Д.26

1	2	3	4	5	6	7
26.1.11.	т/в 11 (2)	м. Львів, приймально-розподільче табірне відділення	1500	31.12. 1945	16.01. 1948	З 19.07.46 р. ліміт 1000. З 29.11.46 р. ліміт 900. З 29.11.46 р. – т/в № 2. Реорганізовано
26.1.12.	т/в 12 (8)	м. Олесько, Львівської обл., ШБУ –2 ГУЩОСДОР МВС СРСР	300	25.06. 1946	3.12. 1947	З 29.11.1946 р. – т/в № 8 Ліквідовано через відсутність умов для утримання контингенту
26.1.13.	т/в 13	м. Тернопіль, будівельно- монтажний трест №3 МВС СРСР	700	19.07. 1946	20.09. 1946	Об'єднано з т/в № 7
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 0047 від 16.01.1948 р.)						
26.2.1.	т/в 1	м. Львів, будівництво об'єктів МВС та МДБ УРСР	900			Реорганізовано 25.03.1948 р.
26.2.2.	т/в 2	м. Буськ, підсобне господарство табору	500			Реорганізовано 25.03.1948 р.
26.2.3.	т/в 3	м. Львів, електростанція МЕС СРСР	500			Реорганізовано 25.03.1948 р.
26.2.4.	т/в 4	м. Олесько, Львівської обл., ШБУ – 2 ГУЩОСДОР МВС	300		25.03. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
26.2.5.	т/в 5	м. Здолбунів, цементний завод МПБМ СРСР	400			Реорганізовано 25.03.1948 р.
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00308 від 25.03.1948р.)						
26.3.1.	т/в 1	м. Львів, будівництво об'єктів МВС і МДБ УРСР	900		30.11. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
26.3.2.	т/в 2	м. Буськ, підсобне господарство табору	400		17.02. 1949	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту

1	2	3	4	5	6	7
26.3.3.	т/в 3	м. Львів, електростанція МЕС СРСР	500		4.06. 1949	17.02.1949р. підпорядковано УМВС у Львівській обл. для розміщення репатріантів
26.3.4.	т/в 4	м. Здолбунів, цементний завод МПБМ СРСР	400		30.11. 1948	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
26.3.5.	т/в 5	м. Стрий, УБВЗ – 22, УБВР – 4 МШС	800		30.11. 1948	Передано з таб. №232. Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
26.3.6.	т/в 6	м. Сколе, гранітний кар'єр ГУШОСДОР МВС СРСР	500		17.02. 1949	Передано з таб. № 232 Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
26.3.7.	т/в 7	м. Борислав, ОБМУ – 4 “Головнафтогазопровідбуд”	500		30.11. 1948	Передано з таб. № 232 Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту.
26.3.8.	т/в 8	с. Гельсендорф, ОБМУ – 5 “Головнафтогазопровідбуд”	500		30.11. 1948	Передано з таб. № 232 Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
26.3.9.	т/в 9	с. Кохавино, БР – 1 “Головгазопровідбуд” Дашава-Київ при РМ СРСР	500		17.02. 1949	Передано з таб. № 232 Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
26.3.10.	т/в 10	сел. Моршин, оздоровче табірне відділення	500		30.11. 1948	Передано з таб. № 232 Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 23; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 120, арк. 1-1зв.; прим. 126, арк. 6; прим. 127, арк. 1зв.; спр. 137, прим. 12, арк.2; прим. 14, арк.1; прим. 15, арк.2; прим. 25, арк. 1зв.; прим. 33, арк. 2; прим. 35, арк. 1; прим. 36, арк. 1; прим. 40, арк. 1-1зв.; прим. 48, арк. 3; спр. 138, прим. 50, арк. 2; прим. 56, арк. 13-14; спр. 152, прим. 55, арк. 1; прим. 95, арк. 1; прим. 112, арк. 1; спр. 154, прим. 14, арк. 1-2; прим. 46, арк. 20-21; спр. 170, прим. 9, арк. 4; прим. 89, арк. 1-2; прим. 106, арк. 1; спр. 190, прим. 9, арк. 10-11; прим. 51, арк. 1-3; спр. 193, прим. 74, арк. 1-2; спр. 213, прим. 25, арк. 1-3.

Таблиця Д.27

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 280 (1944-1954 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
27.	280	м. Шахти Ростовської обл. РРФСР м. Сталіно	35600	26.09. 1943	25.01. 1954	У лютому 1944 р. передислоковано до м. Сталіно; з 31.12.1945 р. ліміт – 30000. з 29.11.1946 р. ліміт – 20000. з 30.09.1947 р. ліміт – 32000. з 4.10.1947 р. ліміт – 33500. з 1.12.1947 р. ліміт – 18000. з 13.02.1948 р. ліміт – 11500. з 29.07.1948р. ліміт – 11150. з 26.11.1948р. ліміт – 8000. з 8.06.1949р. режимний табір з лімітом – 4100. Розформоване у зв'язку з репатріацією значної кількості

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
						засуджених в/п. Залишок контингенту етаповано до таб. № 476 (м. Свердловськ, РРФСР)
27.1.	т/в 1	Завод № 107 НКБ СРСР	2500	29.02. 1944		Реорганізовано
27.2.	т/в 2	Завод №110 НКБ СРСР	1100	29.02. 1944		Реорганізовано
27.3.	т/в 3	Завод № 64 НКБ СРСР	1200	29.02. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 242
27.4.	т/в 4	ст. Єнакієве, шахта ім. К. Маркса	2500	12.05. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 242
27.5.	т/в 5	ст. Трудова, Ново-Узлівська центральна збагачувальна фабрика	1000	12.05. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 242
27.6.	т/в 6	ст. Кальміус, центральна збагачувальна фабрика	1500	12.05. 1944		Реорганізовано
27.7.	т/в 7	ст. Кальміус, сел. Щеглівка	1500	12.05. 1944		Реорганізовано
27.8.	т/в 8	Шахти в районі Сталіно	1500	12.05. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 256
27.9.	т/в 9	Шахта № 27, “Сніжнеантрацит”	2000	26.06. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 256
27.10.	т/в 10	ст. Харцизьк, шахта ім. Леніна	1200	22.06. 1944		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.11.	т/в 11	ст. Чумаково, шахта “Червона зірка”	2000	22.06. 1944		Реорганізовано
27.12.	т/в 12	ст. Горлівка, шахта “Комсомолец”	1000	22.06. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 242
27.13.	т/в 13	ст. Москіно, шахта “Ново-Москіно”	1000	22.06. 1944		Реорганізовано.
27.14.	т/в 14	ст. Кальміус, сел. Григорівка, шахта № 12-13	1100	11.07. 1944		Реорганізовано.
27.15.	т/в 15	ст. Кальміус, сел. Бутівка, шахта № 8-9	1500	11.07. 1944		Реорганізовано.
27.16.	т/в 16	ст. Постніково, шахта “1-ше Травня”	1500	11.07. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 256
27.17.	т/в 17	ст. Мочаліно, шахта № 18-22	1500	11.07. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 256
27.18.	т/в 18	м. Червоноармійськ, шахта № 5-6	1500	11.07. 1944		Реорганізовано
27.19.	т/в 19	сел. Ворошилівськ, шахта № 1	1200	11.07. 1944		Реорганізовано
27.20.	т/в 20	ст. Цукуриха, шахта № 40-43	1100	11.07. 1944		Реорганізовано
27.21.	т/в 21	ст. Ханженково, шахта № 12-13 БІС	2500	11.07. 1944		Реорганізовано
27.22.	т/в 22	ст. Ханженково, шахта “Капітальна-Нольна”	1500	11.07. 1944		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.23.	т/в 23	ст. Дроново, шахта № 32-32 БІС	1500	11.07. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 256
27.24.	т/в 24	ст. Мандрикіно, шахта № 6-5- “Трудовская”	1000	11.07. 1944		Реорганізовано
27.25.	т/в 25	ст. Горлівка, шахта № 8 ім. Сталіна	1000	11.07. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 242
27.26.	т/в 26	ст. Госбайрак, шахта “Новокондратівка”	1000	11.07. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 242
27.27.	т/в 27	ст. Магдалинівка, шахта ім. Артема	1000	11.07. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 242
27.28.	т/в 28	м. Слов’янськ, хімкомбінат	1500	21.07. 1944		19.08.1944 р. передано таб. № 217
27.29.	т/в 29	м. Сталіно, завод НКЧМ	1500	21.07. 1944		Реорганізовано
27.30.	т/в 30	м. Єнакієве, завод НКЧМ	1000	21.07. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 242
27.31.	т/в 31	м. Костянтинівка, завод НКЧМ	1000	21.07. 1944		19.08.1944 р. передано таб. № 217
27.32.	т/в 32	Будівництво ЗУГРЕС	1500	21.07. 1944		8.09.1944 р. передано таб. № 256
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР №001126 від 8.09.1944.)						
27.1.1.	т/в 1	Завод №107 НКБ СРСР	2500	29.02. 1944		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.1.2.	т/в 2	Завод №110 НКБ СРСР	1100	29.02. 1944		з 13.12.1944 р. ліміт – 2000. Реорганізовано
27.1.3.	т/в 3 (21)	ст. Ханженково, шахта № 12-13 БІС	2500	11.07. 1944		з 13.12.1944 р. ліміт – 3500. Реорганізовано
27.1.4.	т/в 4 (22)	ст. Ханженково, шахта “Капітальна-Нольна”	1500	11.07. 1944		Реорганізовано
27.1.5.	т/в 5 (6)	ст. Кальміус, центральна збагачувальна фабрика	1500	12.05. 1944		Реорганізовано
27.1.6.	т/в 6 (7)	ст. Кальміус, сел. Щеглівка	1500	12.05. 1944		Реорганізовано
27.1.7.	т/в 7 (10)	ст. Харцизьк, шахта ім. Леніна	1200	22.06. 1944		з 13.12.1944 р. ліміт – 1500. Реорганізовано
27.1.8.	т/в 8 (11)	ст. Чумаково, шахта “Червона зірка”	2000	22.06. 1944		Реорганізовано
27.1.9.	т/в 9 (24)	ст. Мандрикіно, шахта №6-5 - “Трудовська”	1000	11.07. 1944		Реорганізовано
27.1.10.	т/в 10 (13)	ст. Москіно, шахта “Ново-Москіно”	1000	22.06. 1944	31.12. 1945	
27.1.11.	т/в 11 (14)	ст. Кальміус, сел. Григорівка, шахта №12-13	1100	11.07. 1944	31.12. 1945	
27.1.12.	т/в 12 (15)	ст. Кальміус, сел. Бутівка, шахта № 8-9	1500	11.07. 1944	31.12. 1945	з 13.12.1944 р. ліміт – 2000
27.1.13.	т/в 13 (29)	м. Сталіно, завод НКЧМ	1500	21.07. 1944	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.1.14.	т/в 14 (18)	м. Червоноармійськ, шахта № 5-6	1500	11.07. 1944	31.12. 1945	
27.1.15.	т/в 15 (19)	сел. Ворошилівськ, шахта № 1	1200	11.07. 1944	31.12. 1945	
27.1.16.	т/в 16 (20)	ст. Цукуриха, шахта № 40-43	1100	11.07. 1944	31.12. 1945	
27.1.17.	т/в 17	м. Макіївка, металургійний комбінат	?	Немає даних		3 13.12.1944 р. ліміт – 1500. Реорганізовано
27.1.18.	т/в 18	сел. Курахівка, будівництво ГРЕС	2000	8.09. 1944		3 13.12.1944 р. ліміт – 2500. Реорганізовано
27.1.19.	т/в 19	сел. Микитівка, доломітний комбінат	800	23.10. 1944		15.11.1944 р. передано таб. № 242
27.1.20.	т/в 20	м. Часов Яр, рудоуправління НКЧМ	1000	23.10. 1944		15.11.1944 р. передано таб. № 217
27.1.21.	т/в 12 (21)	сел. Катик, трест “Зуєвоантрацит”	1500	8.09. 1944		15.1.1944 р. передано з таб. № 256. Реорганізовано
27.1.22.	т/в 13 (22)	Шахта № 27, тресту “Сніжнеантрацит”	2000	26.06. 1944	31.12. 1945	15.11.1944 р. передано з таб. № 256
27.1.23.	т/в 15 (23)	ст. Мочаліно шахта № 18-22, тресту “Сніжнеантрацит”	1500	11.07. 1944		15.11.1944 р. передано з таб. № 256. Реорганізовано
27.1.24.	т/в 16 (24)	Шахта № 32-32 БІС, тресту “Сталіншахтбуд”	1500	8.09. 1944	31.12. 1945	15.11.1944 р. передано з таб. № 256
27.1.25.	т/в 19	м. Маріуполь, будівництво морського порту	1000	14.12. 1944		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.1.26.	т/в 20	м. Макіївка, ОБМЧ – 60, завод ім. С.М.Кірова	500	5.01. 1945		Реорганізовано
27.1.27.	т/в 21	Див.: т/в № 12				Реорганізовано
27.1.28.	т/в 22	Див.: т/в № 13				Реорганізовано
27.1.29.	т/в 23	Див.: т/в № 15				Реорганізовано
27.1.30.	т/в 24	Див.: т/в № 16				Реорганізовано
27.1.31.	т/в 25	Немає даних			31.12. 1945	
27.1.32.	т/в 26	м. Маріуполь, “Азовстальбуд”	3000	27.02. 1945		Реорганізовано
27.1.33.	т/в 27	м. Маріуполь, металургійний комбінат ім. Ілліча	2000	14.05. 1945		Реорганізовано
27.1.34.	т/в 28	ст. Кутейниково, Каракубське рудоуправління	750	18.05. 1945		Реорганізовано
27.1.35.	т/в 29	Шахта ім. С.Орджонікідзе, “Сталіншахтвідновлення”	1000	18.05. 1945	31.12. 1945	
27.1.36.	т/в 30	м. Сталіно, ОБМЧ “Сталінометалургбуд”	1000	31.05. 1945		Реорганізовано
27.1.37.	т/в 31	ст. Іловайська, УБВР Південно- Донецької залізниці	1000	29.06. 1945	31.12. 1945	
27.1.38.	т/в 32	Шахта “Холодна балка”, тресту “Ново-Москіно”	500	7.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.39.	т/в 33	Шахта “Ясинівка”, тресту “Ново-Москіно”	500	7.07. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.1.40.	т/в 34	сел. Красногорівка, динасовий завод НКЧМ СРСР	500	7.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.41.	т/в 35	м. Макіївка, трубний завод НКЧМ СРСР	500	7.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.42.	т/в 36	м. Рутченково, коксохімічний завод НКЧМ СРСР	1000	7.07. 1945		Реорганізовано
27.1.43.	т/в 37	Шахта “Софія”, тресту “Донбасшахтобуд”	1000	10.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.44.	т/в 38	Шахта “Харитонівка західна”, тресту “Донбасшахтобуд”	1500	10.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.45.	т/в 39	Шахта “Капітальна Марківка”, тресту “Донбасшахтобуд”	1000	10.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.46.	т/в 40	Роз’їзд № 24 Південно-Донецької залізниці, УВВР - 6	1000	12.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.47.	т/в 41	ст. Сталіно, УВВР - 6	1000	12.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.48.	т/в 42	Чистяківське шахтоуправління, трест “Сталіномісцеввугілля”	1000	31.07. 1945		Реорганізовано
27.1.49.	т/в 43	Троїцько-Харцизьке шахтоуправління, трест “Сталіномісцеввугілля”	500	31.07. 1945		Реорганізовано
27.1.50.	т/в 44	ст. Скосирська, “Донпромвугілля”	500	13.07. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.1.51.	т/в 45	ст. Постніково, шахта №19, “Зуєвантрацит”	1300	13.07. 1945		Реорганізовано
27.1.52.	т/в 46	ст. Ханженково, шахта №21 ім. М.С.Хрущова	1200	13.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.53.	т/в 47	м. Амвросіївка, цементний завод	500	13.07. 1945	31.12. 1945	
27.1.54.	т/в 48	ст. Орлова слобода, будівництво №19, НКПС СРСР	300	28.07. 1945		Реорганізовано
27.1.55.	т/в 49	Шахта “Лутугіно”, тресту “Чистяківантрацит”	2000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.56.	т/в 50	Шахта № 7-8, тресту “Чистяківантрацит”	2000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.57.	т/в 51	Шахта №12, тресту “Зуєвоантрацит”	1500	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.58.	т/в 52	Шахта № 52, тресту “Рутченківвугілля”	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.59.	т/в 53	Шахта ім. В.І.Леніна, тресту “Макіїввугілля”	2500	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.60.	т/в 54	Амвросіївський цементний завод	1200	1.08. 1945		Реорганізовано
27.1.61.	т/в 55	Шахти № 5, 6, тресту “Куйбишеввугілля”	1600	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.62.	т/в 56	м. Сталіно, студентське містечко індустріального інституту	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.1.63.	т/в 57	Шахта “Смолянка” № 11	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.64.	т/в 58	Шахта “Ново-Мушкетово”, тресту “Будьоніввугілля”	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.65.	т/в 59	Шахта “Щеглівка”	1500	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.66.	т/в 60	сел. Ханженково, тресту “Радянськвугілля”	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.67.	т/в 61	Шахта “Холодна балка”, тресту “Радянськвугілля”	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.68.	т/в 62	Шахта “Киселівка”, тресту “Чистяківантрацит” (будівництво житла)	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.69.	т/в 63	сел. Петрівка, тресту “Сталінвугілля” (будівництво матеріально-технічної бази комбінату)	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.70.	т/в 64	Контарна група шахт, трест “Зуєвантрацит”	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.71.	т/в 65	сел. Новий Донбас, трест “Сніжнеантрацит” (будівництво житла)	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	
27.1.72.	т/в 66	Шахта “Ветка” №8	1000	1.08. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.1.73.	т/в 67	ст. Сталіно, будівництво заводу ім. 15-річчя ЛКСМУ	2300	25.08. 1945	24.12. 1945	12.03.1946 р. табірне відділення відновлено під № 26
27.1.74.	т/в 1 "Б"	Відділення для інтернованих і мобілізованих групи "Б"	1200	12.11. 1945		Контингент переведено з т/в № 1"Б" таб. № 144
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
27.2.1.	т/в 1	ст. Постніково, шахта № 19, тресту "Зуєвоантрацит"	800	13.07. 1945	23.04. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт – 600. Контингент переведено до т/в № 10
27.2.2.	т/в 2	ст. Мочаліно, шахта № 18-22, тресту "Сніжнеантрацит"	1500	11.07. 1944	29.11. 1946	
27.2.3.	т/в 3	ст. Ханженково, шахта й житлове будівництво, тресту "Радянськвугілля"	1000	11.07. 1944	29.11. 1946	16.03. 1946 р. передислоковано на шахту "Холодна Балка".
27.2.4.	т/в 3	Шахта "Холодна Балка" тресту "Радянськвугілля"	1000			Реорганізовано
27.2.5.	т/в 4	ст. Ханженково, шахта "Капітальна", тресту "Радянськвугілля"	1000	11.07. 1944		Реорганізовано
27.2.6.	т/в 5	ст. Кальміус, центральна збагачувальна фабрика "Донвуглемашбуд"	1000	12.05. 1944		З 29.11.1946 р. ліміт – 600. Реорганізовано
27.2.7.	т/в 6	ст. Кальміус, шахти №1, 6 та 14, тресту "Красногвардійськвугілля"	1500	?		З 29.11.1946 р. ліміт – 1100. Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.2.8.	т/в 7	ст. Уніон, шахта ім. В.І.Леніна, тресту “Макиїввугілля”	1000	?	29.11.1946	
27.2.9.	т/в 8	ст. Чумаково, шахта “Червона зірка”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	1500	22.06.1944		3 29.11.1946 р. ліміт – 1100. Реорганізовано
27.2.10.	т/в 9	ст. Рутченково, шахта № 2-7, тресту “Сталіношахтвідновлення”	1500	?		3 29.11.1946 р. ліміт – 1100. Реорганізовано
27.2.11.	т/в 10	ст. Постніково, шахта “Вікторія”, тресту “Зуєвоантрацит”	1100	8.09.1944		3 29.11.1946 р. ліміт – 1100. 3 14.08.1947 р. – режимне т/в з лімітом – 1000. Реорганізовано
27.2.12.	т/в 11	ст. Мочаліно, шахта тресту “Сніжнеантрацит”	1700	11.07.1944		3 29.11.1946 р. ліміт – 800. 4.10.1947 р. передано таб. № 177.
27.2.13.	т/в 12	ст. Амвросіївка, цементний завод будівництва НКВПЗР СРСР	500	1.08.1945	29.11.1946	
27.2.14.	т/в 13	ст. Сталіно, завод № 107 НКБП СРСР	1500	29.02.1944		3 29.11.1946 р. ліміт – 1300. 4.10.1947 р. передано таб.№ 177
27.2.15.	т/в 14	ст. Сталіно, завод № 110 НКБП СРСР	1000	29.02.1944		3 29.11.1946 р. ліміт – 800. Реорганізовано
27.2.16.	т/в 15	ст. Орлова слобода, будівництво ЗУГРЕС НКЕС СРСР	1500	28.07.1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 1300. 4.10.1947 р. передано таб.№ 177
27.2.17.	т/в 16	ст. Маріуполь, ОБМЧ “Азовстальбуд” НКБ СРСР	1800	27.02.1945	18.07.1947	3 29.11.1946 р. ліміт – 1200. Контингент передано в інші т/в

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.2.18.	т/в 17	ст. Макіївка, ОБМЧ – 60, металургійний завод	1000	?	8.10. 1946	Ліквідовано через непідготовленість житла для контингенту
27.2.19.	т/в 18	ст. Курахівка, будівництво Курахівської ГРЕС НКЕС СРСР	2700	8.09. 1944		3 29.11.1946 р. ліміт – 2100. Реорганізовано
27.2.20.	т/в 19	м. Маріуполь, металургійний комбінат ім. Ілліча НКВП СРСР	2900	14.05. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 2500. Реорганізовано.
27.2.21.	т/в 20	ст. Кутейниково, Каракубське рудоуправління НКЧМ СРСР	600	18.05. 1945	11.03. 1947	3 29.11.1946 р. ліміт – 600. Ліквідовано через відсутність умов для утримання в/п
27.2.22.	т/в 21 (7)	м. Сталіно, ОБМЧ “Сталінометалургбуд”	1000	31.05. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 500. 3 29.11.1946 р. – т/в № 7. Реорганізовано
27.2.23.	т/в 22 (3)	ст. Рутченково, коксохімічний завод ім. С.М.Кірова НКЧМ СРСР	1000	7.07. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 700. 3 29.11.1946 р. – т/в № 3. Реорганізовано
27.2.24.	т/в 23	ст. Постніково, Чистяківське шахтоуправління, тресту “Сталіномісцеввугілля”	1000	31.07. 1945		3 8.10.1946 р. ліміт – 500. 3 29.11.1946 р. ліміт – 800. 3 29.11.1946 р. – т/в № 17. 4.10.1947 р. передано таб. № 177
27.2.25.	т/в 24	ст. Скопирська, Троїцько-Харцизьке шахтоуправління, тресту “Сталінмісцеввугілля”	500	31.07. 1945	29.11. 1946	

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.2.26.	т/в 25 (12)	ст. Желанная, підсобне господарство табору	600	31.12. 1945		з 29.11.1946 р. – т/в № 12. з 4.05.1947 р. ліміт – 1000. Реорганізовано
27.2.27.	т/в 26 (2)	ст. Сталіно, будівництво заводу ім. 15-річчя ЛКСМУ	1200	12.03. 1946		з 29.11.1946 р. ліміт – 500. з 29.11.1946 р. – т/в № 2 Реорганізовано
27.2.28.	т/в 27 (20)	м. Сталіно, авторемонтні майстерні ОУВС МВС СРСР	400	28.12. 1946		з 30.09.1947 р. – т/в №20. Реорганізовано
27.2.29.	т/в 21	ст. Харцизьк, шахта “Холодна балка”	1100	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.30.	т/в 22	ст. Софіно-Бродська, шахта № 18 ім. Й.В.Сталіна	1200	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.31.	т/в 23	ст. Воскресенська, шахта “Лутугіно” № 21	2500	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.32.	т/в 24	ст. Ханженково, шахта “Капітальна-нольна”	1000	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.33.	т/в 25	ст. Сталіно, шахта №10 БІС	1000	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.34.	т/в 26	ст. Харцизьк, шахта “Софія”	1000	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.35.	т/в 27	ст. Чумаково, шахта №9 “Капітальна”	500	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.36.	т/в 28	ст. Харцизьк, шахта “Капітальна Марківка”	1000	30.09. 1947		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.2.37.	т/в 29	ст. Мандрикіно, шахта №5 БІС “Трудовська”	1500			Реорганізовано
27.2.38.	т/в 30	ст. Кальміус, шахта № 12-13 “Тригорівка”	1000	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.39.	т/в 31	ст. Чумаково, шахта № 12-18 ім. “Правди”	700	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.40.	т/в 32	ст. Сталіно, шахта № 4	400	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.41.	т/в 33	ст. Воскресенська, шахта ім. Латугіна	500	30.09. 1947		4.10.1947 р. передано таб. № 177
27.2.42.	т/в 34	ст. Ханженково, шахта “Холодна балка”	500	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.43.	т/в 35	ст. Ханженково, шахта “Ясинівка”	500	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.44.	т/в 36	ст. Сталіно, шахта ім. Шверника	1000	30.09. 1947		Реорганізовано
27.2.45.	т/в 37	ст. Рутченково, шахта № 17-17 БІС				
27.2.46.	т/в 38	сел. Смолянка				
27.2.47.	т/в 39	сел. Калинівка, ремонтна база				
27.2.48.	т/в 40	ст. Воскресенське, шахта ім. Кисельова				
27.2.49.	т/в 41	ст. Чистяково, шахта № 9-43				

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень у зв'язку з передислокацією управління табору (Нак. МВС СРСР №001035 від 4.10.1947 р.)						
27.3.1.	т/в 1	м. Макіївка, шахта "Балка", тресту "Макіїввугілля"	1100			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.2.	т/в 2	м. Сталіно, завод ім. 15-річчя ВЛКСМ, трест "Донвуглемашбуд"	1200			Реорганізовано
27.3.3.	т/в 3	ст. Рутченково, коксохімічний завод ім. С.М.Кірова	700			Реорганізовано
27.3.4.	т/в 4	ст. Ханженково, шахта "Холодна балка", тресту "Радянськвугілля"	1600			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.5.	т/в 5	ст. Кальміус, центральна збагачувальна фабрика "Донвуглемашбуд"	600			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.6.	т/в 6	сел. Щеглівка, трест "Червоногвардійськвугілля"	1200			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.7.	т/в 7	м. Сталіно, сел. Смолянка, ОБМЧ "Сталінометалургбуд"	500			Реорганізовано
27.3.8.	т/в 8	Режимне т/в. ст. Чумаково, шахта "Червона зірка", тресту "Сталіношахтвідновлення"	1100			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.9.	т/в 9	ст. Рутченково, шахта №2-4 "Ліднєвка", тресту "Рутченківвугілля"	1100			Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.3.10.	т/в 10	ст. Ханженково, шахта “Капітальна”, тресту “Радянськвугілля”	1000			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.11.	т/в 11	м. Сталіно, шахта №10 БІС, тресту “Сталіношахтвідновлення”	1000		7.01. 1948	Ліквідовано через відсутність умов для утримання в/п
27.3.12.	т/в 12	ст. Желанная, підсобне господарство табору	1000			Реорганізовано
27.3.13.	т/в 13	м. Сталіно, шахта № 10 БІС, завод ЗБК №107, майстерня табірною відділення	800			Реорганізовано
27.3.14.	т/в 14	ст. Сталіно, завод №110 МСГМБ СРСР	500			Реорганізовано
27.3.15.	т/в 15	м. Макіївка, шахта “Софія”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	1000			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.16.	т/в 16	м. Сталіно, шахта № 9 “Капітальна”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	500			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.17.	т/в 17	ст. Харцизьк, шахта “Капітальна Марківка”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	1000			Реорганізовано
27.3.18.	т/в 18	ст. Роя, будівництво Курахівської ГРЕС МЕС СРСР	1500			1.12.1947р. передано таб. № 473
27.3.19.	т/в 19	м. Маріуполь, завод ім. Ілліча	1700			Реорганізовано
27.3.20.	т/в 20	сел. Трудовське, шахта № 5, тресту “Сталіношахтвідновлення”	1500			Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.3.21.	т/в 21	ст. Кальміус, шахта № 12-3 “Григорівка”	1000			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.22.	т/в 22	ст. Чумаково, шахта № 12-18 ім. “Правди”	600			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.23.	т/в 23	сел. Смолянка, шахта № 4 “Лівнєвка”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	400			Реорганізовано
27.3.24.	т/в 24	ст. Ханженково, шахта “Ясинівка”, тресту “Сталіножитлобуд”	500			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.25.	т/в 25	сел. Смолянка, шахта ім. Шверника, тресту “Сталіножитлобуд”	1000			Реорганізовано
27.3.26.	т/в 26	м. Сталіно, сел. Рутченково, шахта № 17-17-БІС, тресту “Сталіножитлобуд”	800			Реорганізовано
27.3.27.	т/в 27	м. Сталіно, авторемонтний завод МАП СРСР	500			Реорганізовано
27.3.28.	т/в 28	м. Сталіно, сел. Смолянка, трест “Донвуглемашбуд”	600		13.02. 1948	Ліквідовано у зв’язку з репатріацією в/п
27.3.29.	т/в 29	м. Сталіно, сел. Калинівка, трест “Донвуглемашбуд”	600		13.02. 1948	Ліквідовано у зв’язку з репатріацією в/п
27.3.30.	т/в 30	м. Макіївка, сел. Шлях Ілліча, трест “Машбуд” МБВП СРСР	3000			1.12.1947р. передано таб. № 471
27.3.31.	т/в 31	м. Макіївка, сел. Радколонія, трест “Машбуд”, МБВП СРСР	1500			1.12.1947р. передано таб. № 471

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.3.32.	т/в 32	м. Маріуполь, трест “Азовстальбуд” МБВП СРСР	3000			Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00154 від 13.02.1948 р.)						
27.4.1.	т/в 1	м. Маріуполь, завод ім. Ілліча	1600			Реорганізовано
27.4.2.	т/в 2	м. Сталіно, завод ім. 15-річчя ВЛКСМ, трест “Донвуглемашбуд”	1100			Реорганізовано
27.4.3.	т/в 3	ст. Рутченково, коксохімічний завод ім. С.М.Кірова	500		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
27.4.4.	т/в 4	сел. Трудовське, шахта № 5, тресту “Сталіношахтвідновлення”	700		25.06. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
27.4.5.	т/в 5	сел. Смолянка, шахта № 4 “Лівнєвка”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	400		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
27.4.6.	т/в 6	сел. Смолянка, шахта ім. Шверника, тресту “Сталіножитлобуд”	1000		25.06. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
27.4.7.	т/в 7	м. Сталіно, сел. Смолянка, ОБМЧ – 6 “Сталінометалургбуд”	400		24.07. 1948	28.10.1948р. розформування т/в відмінено та встановлено ліміт – 800
27.4.8.	т/в 8	м. Сталіно, сел. Рутченково, Шахта № 17-17-БІС, тресту “Сталіножитлобуд”	800		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
27.4.9.	т/в 9	ст. Рутченково, сел. Лідіївка, шахта № 2-7, тресту “Рутченківвугілля”	1100			Реорганізовано

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.4.10.	т/в 10	м. Маріуполь, трест “Азовстальбуд” МБВП СРСР	2000			Реорганізовано
27.4.11.	т/в 11	м. Сталіно, будівельна контора комбінату “Сталінвугілля”	500			Реорганізовано
27.4.12.	т/в 12	ст. Желанная, підсобне табірне відділення	800			Реорганізовано
27.4.13.	т/в 13	м. Сталіно, завод ЗБК № 107,Трест “Куйбишеввугілля”	600			З 19.04.1948р. – режимне т/в при шахті “Гігант”, тресту “Рутченківвугілля”
27.4.14.	т/в 14	ст. Сталіно, сел. Путилівка, завод № 110 МСГМБ СРСР	500		24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
27.4.15.	т/в 15	м. Маріуполь, трест “Південьводбуд” МВМБ СРСР	750	12.03. 1948		Реорганізовано
27.4.16.	т/в б/н	ст. Роя, будівництво Курахівської ГРЕС МЕС СРСР				24.07.1948 р. передано з таб. № 473. Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР №00912 від 29.07.1948р.)						
27.5.1.	т/в 1	Завод ім. Ілліча МВПЗР СРСР	1500			23.07.1949р. передано таб. № 471.

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.5.2.	т/в 2	Завод ім. 15-річчя ЛКСМУ МВПЗР СРСР	800		2.02. 1949	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
27.5.3.	т/в 3	Шахта № 2-7 "Лідіївка", тресту "Рутченківвугілля" МВПЗР СРСР	1100		4.02. 1950	З 8.06.1949 р. – режимне т/в. З 27.06.1949 р. ліміт – 1000. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
27.5.4.	т/в 4	Трест "Азовстальбуд" МБПВП СРСР	3500			23.07.1949р. передано таб. № 471
27.5.5.	т/в 5	Будівельна контора комбінату "Сталінвугілля" МВПЗР СРСР	400			23.07.1949 р. передано таб. № 471
27.5.6.	т/в 6	Підсобне господарство табору	300		28.04. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
27.5.7.	т/в 7	Режимне т/в. Шахта "Гігант", тресту "Сталінжитлобуд"	1000			З 27.06.1949 р. режимне т/в з лімітом – 750. Реорганізовано
27.5.8.	т/в 8	Трест "Південводбуд" МБПВП СРСР	750		17.11. 1948	Контингент передано до т/в № 4
27.5.9.	т/в 9	Курахівська ГРЕС МЕС СРСР	1500		3.01. 1950	З 2.06.1949 р. режимне т/в з лімітом – 2100. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Продовж. табл. Д.27

1	2	3	4	5	6	7
27.5.10.	т/в 10	Трест “Сталінометалургбуд” МБПВП СРСР				23.07.1949р. передано таб. № 471
27.5.11.	т/в 2	ст. Кальміус, центральна збагачувальна фабрика, тресту “Донвуглезбагачення”			23.07. 1949	8.06.1949 р. передано з таб. № 471. Режимне т/в. З 27.06.1949 р. ліміт – 600
27.5.12.	т/в 4	сел. Щеглівка, тресту “Червоногвардійськвугілля”			29.04. 1950	8.06.1949р. передано з таб. № 471. Режимне т/в. З 27.06.1949р. ліміт – 900. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
27.5.13.	т/в 5	ст. Чумаково, тресту “Сталіношахтвідновлення”				8.06.1949 р. передано з таб. № 471. Режимне т/в. З 27.06.1949 р. ліміт – 850
27.5.14.	т/в 18	Шахта “Новокондратьєвка”, тресту “Сталіншахтбуд” МВПЗР СРСР	900		31.12. 1949	7.10.1949р. передано з таб. № 242. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
27.5.15.	т/в 17	м. Сталіно, відновлення господарства міста, будівельна контора комбінату “Сталінвугілля”	700		29.04. 1950	7.10.1949 р. передано з таб. № 471. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п.
27.5.16.	т/в б/н	м. Сталіно, Завод № 110 МСГМБ СРСР			12.01. 1951	Підрозділ при управлінні таб. № 280

1	2	3	4	5	6	7
27.5.17.	т/в 1	сел. Ясинівка Макіївського району Сталінської обл., будівництво коксохімічного заводу	500	23.06. 1951	28.08. 1951	Укомплектовано в/п з т/в № 11 ВВІ МВС БРСР. Контингент передано т/в № 2 (сел. Дарниця)

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 28; ф. 45, спр. 121, прим. 27, арк. 1; прим. 73, арк. 1-1зв.; прим. 89, арк.1-1зв.; прим. 91, арк.1; прим. 104, арк. 1; прим. 113, арк. 1; спр. 123, прим. 17, арк.1; прим. 45, арк. 1зв.-2; прим. 74, арк. 1; прим. 75, арк. 1; прим. 92, арк. 1-1зв.; прим. 110, арк. 2-2зв.; прим. 113, арк. 1-1зв.; спр. 135, прим. 2, арк. 1; прим. 36, арк. 1; прим. 91, арк. 1; прим. 100, арк. 2; прим. 101, арк. 2; прим. 114, арк. 1-1зв.; спр. 137, прим. 12, арк. 3.; прим. 24, арк. 1-2; прим. 26, арк. 1зв.; прим. 30, арк. 1-1зв.; прим. 33, арк. 1зв.; прим. 35, арк. 1; прим. 36, арк. 1зв.; прим. 49, арк. 2; прим. 55, арк. 1-2; прим. 65, арк. 1; спр. 138, прим. 32, арк. 1; прим. 56, арк. 5-6; спр. 152, прим. 33, арк. 1; прим. 34, арк. 1; спр. 154, прим. 22, арк. 1-2; прим. 46, арк. 21-24; прим. 59, арк. 1; спр. 168, прим. 38, арк. 1; прим. 64, арк. 1-2; прим. 67, арк. 1-2; спр. 170, прим. 13, арк. 1; прим. 34, арк. 1-2; прим. 56, арк. 1-8; прим. 87, арк. 2, 3, 4, 7; спр. 190, прим. 2, арк. 1-2; прим. 26, арк. 2, 6, 7; прим. 41, арк. 1; прим. 66, арк. 1-2; спр. 192, прим. 34, арк. 1-2; прим. 55, арк. 1-4; прим. 61, арк. 1-6; спр. 193, прим. 42, арк. 1; прим. 60, арк. 1-2; прим. 70, арк. 1; спр. 213, прим. 15, арк. 1-2; прим. 71. арк. 1-2; прим. 98, арк. 1-2; спр. 215, прим. 4, арк. 1-2; прим. 21. арк. 1-2; спр. 235, прим. 4, арк. 1-2; прим. 19, арк. 1-2; прим. 62, арк. 1; спр. 237, прим. 7, арк. 1; спр. 254, прим. 10, арк. 1; спр. 256, прим. 1, арк. 1-2; прим. 26, арк. 1.

Таблиця Д.28

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 304 (1944-1946 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
28.	304	м. Станіслав м. Чернівці	1500	16.10. 1944	29.11. 1946	30.12.1944 р. передислоковано до м. Сваляви (Закарпатська Україна). З 30.12. 1944 р. ліміт – 15000. 27.02.1945 р. передислокацію до м. Сваляви відмінено. 27.09.1945 р. передислоковано до м. Чернівців. Згодом відмінено. З 31.12.1945 р. ліміт – 2700. Розформоване у зв'язку з укрупненням таборів для в/п
28.1.	т/в 2	м. Станіслав	3000	24.04. 1945	31.12. 1945	
28.2.	т/в 3	м. Станіслав	2500	24.04. 1945	31.12. 1945	

1	2	3	4	5	6	7
28.3.	т/в 4	м. Станіслав	1500	24.04. 1945	31.12. 1945	
28.4.	т/в 5	м. Чернівці, УВБР Кишинівської залізниці	500	29.06. 1945		Реорганізовано
28.5.	т/в 6	м. Станіслав, УВБР-22 НКШС СРСР	1000	7.07. 1945		Реорганізовано
28.6.	т/в 7	м. Коломия, гарнізонне військове містечко №2	2500	7.07. 1945		Реорганізовано
28.7.	т/в 8	м. Чернівці, будівництво для військ НКВС СРСР	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
28.1.1.	т/в 1	м. Чернівці, УВБР Кишинівської залізниці, завод № 4 НКШС СРСР, УОБ ПРИВО	1100	29.06. 1945		29.11.1946 р. передано до таб. № 232
28.1.2.	т/в 2	м. Станіслав, УВБР-22 НКШС СРСР, КЕВ ПРИВО	1100	7.07. 1945		29.11.1946 р. передано до таб. № 232
28.1.3.	т/в 3	м. Коломия, УВБР-2 НКШС СРСР, КЕВ ПРИВО	500	7.07. 1945		29.11.1946 р. передано до таб. № 232

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 41; ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 121, арк. 1-1зв.; спр. 135, прим. 26, арк. 1; прим. 65, арк. 1; спр. 137, прим. 12, арк. 2; прим. 21, арк. 1; прим. 50, арк. 1-1зв.; спр. 138, прим. 56, арк. 19; спр. 154, прим. 46, арк. 16.

Таблиця Д.29

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 306 (1945-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
29.	306	м. Золочів, Львівської обл. м. Шепетівка, Кам'янець-Подільської обл.	6500	5.05. 1945	16.01. 1948	13.07.1945 р. передислоковано до м. Шепетівки, встановлено ліміт 5600 осіб. З 31.12.1945 р. ліміт – 3300. З 29.11.1946 р. ліміт – 2500. З 29.12.1947 р. ліміт – 1200. Розформоване у зв'язку з репатріацією і вивезенням контингенту для роботи на підприємствах вугільної та паливної промисловості
29.1.	т/в 1	м. Скнилів, БУ-5 ГУАБ НКВС СРСР	1500	18.05. 1945		29.06.1945 р. передано таб. № 275
29.2.	т/в 2	м. Львів, Будівництво радіоцентру НКДБ СРСР	500	8.06. 1945		13.07.1945 р. передано таб. № 275

Продовж. табл. Д.29

1	2	3	4	5	6	7
29.3.	т/в 3	ст. Рівне, УБВР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945		18.07.1945 р. передано таб. № 275
29.4.	т/в 4	ст. Здолбунів, УБВР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945		18.07.1945 р. передано таб. № 275
29.5.	т/в 5	ст. Тернопіль, УБВР Львівської залізниці	1000	29.06. 1945		18.07.1945 р. передано таб. № 275
29.6.	т/в 1	ст. Шепетівка, УБВР Вінницької залізниці	500	29.06. 1945		13.07.1945 р. передано з таб. № 112
29.7.	т/в 2	Полянська паперова фабрика	1000	9.06. 1945	31.12. 1945	13.07.1945 р. передано з таб. № 112
29.8.	т/в 3	м. Славута, завод фаянсових виробів	700	9.06. 1945	31.12. 1945	13.07.1945 р. передано з таб. № 112
29.9.	т/в 4	Понінківський паперовий комбінат	500	9.06. 1945	31.12. 1945	13.07.1945 р. передано з таб. № 112
29.10.	т/в 5	Славутський “Лістрангосп”	1500	9.06. 1945	31.12. 1945	13.07.1945 р. передано з таб. №112
29.11.	т/в 6	ст. Славута, ГУЛП НКШС СРСР	1400	7.07. 1945		13.07.1945 р. передано з таб. № 112. Реорганізованою
29.12.	т/в 7	Шепетівський “Ліспромгосп” НКЛП СРСР	1000	28.07. 1945	31.12. 1945	
29.13.	т/в 8	ст. Полонне, гранітний кар’єр ГУШОСДОР НКВС СРСР	300	1.08. 1945		Реорганізовано
29.14.	т/в 9	ст. Шепетівка, Судилківський кар’єр ГУШОСДОР НКВС СРСР	300	1.08. 1945		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.29

1	2	3	4	5	6	7
29.15.	т/в 10	ст. Рівне, УБВР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945		13.12.1945 р. передано з таб. № 275. Реорганізовано
29.16.	т/в 11	ст. Здолбунів, УБВР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945		13.12.1945 р. передано з таб. № 275. Реорганізовано
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
29.1.1.	т/в 1	ст. Шепетівка, УБВР Вінницької залізниці	500	29.06. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт – 400. 16.01.1948 р. передано таб. № 253
29.1.2.	т/в 2	ст. Славута, ГУЛП НКШС СРСР	500	7.07. 1945	16.01. 1948	З 29.11.1946 р. ліміт – 450
29.1.3.	т/в 3	ст. Полонне, гранітний кар'єр ГУШОСДОР НКВС СРСР	600	1.08. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт – 350. 16.01.1948 р. передано таб. № 253
29.1.4.	т/в 4	Суділківський гранітний кар'єр ГУШОСДОР НКВС СРСР	600	1.08. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт – 400. 16.01.1948 р. передано таб. № 253
29.1.5.	т/в 5	ст. Рівне, УБВР Ковельської залізниці	500	29.06. 1945	16.01. 1948	З 29.11.1946 р. ліміт – 300.
29.1.6.	т/в 6	ст. Здолбунів, УБВР Ковельської залізниці, Цементний завод	600	29.06. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт – 500. 16.01.1948 р. передано таб. № 275

1	2	3	4	5	6	7
29.1.7.	т/в 7	ст. Любомирська Ковельської залізниці	1000	21.06. 1946	16.01. 1948	з 29.11.1946 р. ліміт – 300

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 22-23; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим. 83, арк. 1-1зв.; прим. 100, арк. 1; прим. 122, арк. 1-1зв.; спр. 137, прим. 12, арк.3; прим. 14, арк. 2; прим. 34, арк. 1-1зв.; прим. 40, арк. 1-1зв.; прим. 48, арк. 2; прим. 53, арк. 2; спр. 138, прим. 56, арк. 14; спр. 152, прим. 90, арк. 1-2; спр. 154, прим. 46, арк. 24; спр. 170, прим. 106, арк. 1; спр. 190, прим. 9, арк. 8-9, 11.

Таблиця Д.30

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 315 (1944-1949 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
30.	315	м. Дніпропетровськ	5000	30.11. 1944	18.07. 1949	З 13.07.1945 р. ліміт – 35000. З 31.12.1945 р. ліміт – 15000. З 29.11.1946 р. ліміт – 12500. З 10.10.1947 р. ліміт – 15800. З 29.12.1947 р. ліміт – 12000. Розформоване у зв'язку з скороченням контингенту
30.1.	т/в 1	м. Дніпродзержинськ, азотно-туковий завод	2000	5.09. 1944		8.12.1944 р. передано з табору. З 14.05.1945 р. ліміт – 1000. З 13.07.1945 р. ліміт – 2000. Реорганізовано
30.2.	т/в 2	ст. Просяна, каоліновий завод	1000	5.01. 1945	14.05. 1945	

Продовж. табл. Д.30

1	2	3	4	5	6	7
30.3.	т/в 3	м. Дніпродзержинськ, завод ім. Ф.Е. Дзержинського	2000	27.02. 1945	14.05. 1945	
30.4.	т/в 4 (2)	м. Дніпропетровськ, будівництво автозаводу	5000	27.02. 1945		З 14.05.1945 р. т/в -№ 2. З 14.05.1945 р. ліміт – 2000. З 13.07.1945 р. ліміт –5000
30.5.	т/в 5	м. Дніпропетровськ, завод ім. В.І. Леніна НКЧМ СРСР	1000	27.02. 1945	14.05. 1945	
30.6.	т/в 6	ст. Марганець, рудоуправління ім. К.Є. Ворошилова НКЧМ	2000	27.02. 1945	14.05. 1945	
30.7.	т/в 7	ст. Марганець, рудоуправління ім. С.Орджонікідзе НКЧМ	1000	27.02. 1945	14.05. 1945	
30.8.	т/в 3	м. Дніпропетровськ, завод ім. В.Молотова НКЧМ	1000	14.05. 1945		Реорганізовано.
30.9.	т/в 4	м. Нижньодніпровськ, завод № 12, тресту №41 НКАП СРСР	500	14.05. 1945		З 13.07.1945 р. ліміт – 2000. Реорганізовано
30.10.	т/в 5	м. Слов'янка, гідрогенізаційний завод	700	15.05. 1945	31.12. 1945	
30.11.	т/в 6	ст. Марганець, трест “Нікополь-Марганець” НКЧМ	1000	18.05. 1945		Реорганізовано
30.12.	т/в 7	ст. Дніпропетровськ, УБВР Сталінської залізниці	500	29.06. 1945		Реорганізовано
30.13.	т/в 8	ст. Долгінцево, УБВР Сталінської залізниці	500	29.06. 1945	31.12. 1945	

Продовж. табл. Д.30

1	2	3	4	5	6	7
30.14.	т/в 9	м. Кривий Ріг, спецбудтрест № 2 НКЧМ СРСР	3000	7.07. 1945	31.12. 1945	
30.15.	т/в 10	м. Дніпропетровськ, УБВЗ -10, НКШС СРСР	750	7.07. 1945		Реорганізовано
30.16.	т/в 11	ст. Долгінцево, УБВР-6 Сталінської залізниці	1000	12.07. 1945	31.12. 1945	
30.17.	т/в 12	ст. Дніпропетровськ, УБВР-6 Сталінської залізниці	1000	12.07. 1945	31.12. 1945	
30.18.	т/в 13	ст. Нікополь, УБВР – 6 Сталінської залізниці	1000	12.07. 1945	31.12. 1945	
30.19.	т/в 14	ст. Нижньодніпровськ, УБВР-6 Сталінської залізниці	1500	12.07. 1945	31.12. 1945	
30.20.	т/в 15	м. Дніпропетровськ, завод ім. Ф.Е.Дзержинського НКЧМ	2000	12.07. 1945		Реорганізовано
30.21.	т/в 16	м. Дніпропетровськ, завод ДЗМО НКЧМ СРСР	700	13.07. 1945	31.12. 1945	
30.22.	т/в 17	Будівництво мосту через р. Самару	500	13.07. 1945	31.12. 1945	
30.23.	т/в 18	ст. Нижньодніпровськ, завод ім. К. Лібкнехта	1000	13.07. 1945	31.12. 1945	
30.24.	т/в 19	ст. Чортом лик, рудоуправління ім. С. Орджонікідзе	1000	13.07. 1945		Реорганізовано
30.25.	т/в 20	ст. Марганець, рудоуправління “Максимівка”	700	13.07. 1945	27.09. 1945	

Продовж. табл. Д.30

1	2	3	4	5	6	7
30.26.	т/в 21	ст. Нижньодніпровськ, “Дніпропромбуд” НКБ СРСР	4000	13.07. 1945	15.12. 1945	
30.27.	т/в 22	ст. Червоне, “Шляхоспецбудтрест”	1500	13.07. 1945	31.12. 1945	
30.28.	т/в 23	м. Дніпропетровськ, будівництво залізничного мосту через р. Дніпро	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
30.29.	т/в 24	ст. Чортом лик, будівництво залізничного мосту через р. Бузулук	500	28.07. 1945	31.12. 1945	
30.30.	т/в 1 “Б”	м. Дніпропетровськ, завод “Червоний профінтерн”	750	29.08. 1945	31.12. 1945	Режимне т/в для “інтернованих і мобілізованих” іноземців
30.31.	т/в 27	м. Олександрія, трест “Укрбурвугілля”	800	7.07. 1945		30.08.1945 р. передано з таб. № 269
Реорганізація табірних відділень (Нак. НКВС СРСР № 001560 від 31.12.1945 р.)						
30.1.1.	т/в 1	ст. Баглій, азотно-туковий завод	1500	5.09. 1944		3 29.11.1946 р. ліміт – 1200. 3 19.03.1948 р. ліміт – 900. Реорганізовано
30.1.2.	т/в 2	м. Дніпропетровськ, будівництво автозаводу	7000	27.02. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 4400. 3 19.03.1948 р. ліміт – 2200. Реорганізовано
30.1.3.	т/в 3	м. Дніпропетровськ, завод ім. В.М. Молотова	1500	14.05. 1945		3 29.11.1946 р. ліміт – 1400. 3 19.03.1948 р. ліміт – 1000. Реорганізовано

1	2	3	4	5	6	7
30.1.4.	т/в 4	м. Нижньодніпровськ, завод № 12 НКАП СРСР	500	14.05. 1945	19.03. 1948	1.10.1947 р. реорганізовано в оздоровче т/в
30.1.5.	т/в 5	ст. Чортом лик, рудоуправління ім. С. Орджонікідзе НКЧМ	1200	13.07. 1945	4.03. 1947	З 29.11.1946 р. ліміт – 600. Розформоване як нерентабельне
30.1.6.	т/в 6	ст. Марганець, рудоуправління ім. К.Є. Ворошилова НКЧМ	1200	14.05. 1945	14.06. 1948	З 29.11.1946 р. ліміт – 900. З 10.10.1947 р. ліміт – 1100
30.1.7.	т/в 7	м. Дніпропетровськ, УБВР Сталінської залізниці	1500	29.06. 1945	3.08. 1948	З 29.11.1946 р. ліміт – 1300. З 19.03.1948 р. ліміт – 900
30.1.8.	т/в 8	м. Олександрія, трест “Укрбурвугілля”	1000	7.07. 1945	18.03. 1946	Ліквідовано через відсутність контингенту в/п
30.1.9.	т/в 9 (8)	ст. Дніпропетровськ, завод ім. Ф.Е. Дзержинського	1500	12.07. 1945		З 29.11.1946 р. ліміт – 1700. З 29.11.1946 р. – т/в № 8. З 10.10.1947 р. ліміт – 2000. З 19.03.1948 р. ліміт – 1100. З 19.04.1948р. ліміт – 1650. Реорганізовано
30.1.10.	т/в 10 “Б”	м. Дніпропетровськ, УБВЗ-10, НКШС СРСР	750	7.07. 1945		Режимне т/в для “інтернованих і мобілізованих” іноземців. З 29.11.1946 р. ліміт – 500. Реорганізовано
30.1.11.	т/в 11	Апостолівський район, сільськогосподарське т/в для ГУВП НКВС СРСР	1500	31.12. 1945	19.03. 1946	Організацію т/в відмінено

Продовж. табл. Д.30

1	2	3	4	5	6	7
30.1.12.	т/в 10	м. Дніпропетровськ, завод ім. К. Лібкнехта	1500	16.05. 1947		З 10.10.1947 р. ліміт – 3500. Реорганізовано
30.1.13.	т/в 5	м. Дніпропетровськ, завод ім. Г.І. Петровського	1000	10.10. 1947		З 19.03.1948 р. ліміт – 800. З 19.04.1948р. ліміт –1250
30.1.14.	т/в 11	м. Дніпропетровськ, завод ім. Комінтерну	700	10.10. 1947	11.09. 1948	З 19.03.1948 р. т/в закріплене за трестом “Дніпровськводбуд” з лімітом 1000 осіб
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 001093 від 11.09.1948 р.)						
30.2.1.	т/в 1	ст. Баглий, азотно-туковий завод	1000			18.07.1949р передано таб. №460
30.2.2.	т/в 2 (4)	м. Дніпропетровськ, будівництво автозаводу	1500			З 12.11.1948р. ліміт – 2200. З 27.12.1948р. –режимне т/в. 18.07.1949р. передано таб. № 460
30.2.3.	т/в 3	Режимне т/в. м. Дніпропетровськ, завод ім. В.М. Молотова	1000			Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту
30.2.4.	т/в 4	м. Дніпропетровськ, трест “Дніпроважбуд”	1200			18.07.1949р передано таб. № 460
30.2.5.	т/в 5	м. Дніпродзержинськ, трест “Дзержинськпромбуд”	1300		4.12. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту

1	2	3	4	5	6	7
30.2.6.	т/в 6	м. Нижньодніпровськ, трест “Дніпровськпромбуд”	2250			18.07.1949р передано таб. № 460
30.2.7.	т/в 7 “Б”	м. Дніпропетровськ, будівельна контора № 3, тресту “Харківпаливбуд”	300		4.12. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням контингенту

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 22-23; ф. 45, оп. 1, спр. 123, прим. 99, арк. 1-1зв.; прим. 105, арк. 1-1зв.; спр. 135, прим. 1, арк. 1-2; прим. 29, арк. 1зв.; прим. 37, арк. 1; прим. 89, арк. 1; прим. 97, арк. 1-2; прим. 101, арк. 2.; спр. 137, прим. 12, арк. 3; прим. 22, арк. 1зв.; прим. 24, арк. 2; прим. 32, арк. 1; прим. 33, арк. 1зв.; прим. 36, арк. 1зв.-2; прим. 49, арк. 2; прим. 68, арк. 1-1зв.; прим. 69, арк. 2; прим. 80, арк. 1; спр. 138, прим.44, арк. 1; прим. 56, арк. 10-11; спр. 152, прим. 37, арк. 1; прим. 38, арк. 1; спр. 154, прим. 46, арк. 24-25; спр. 168, прим. 32, арк. 1; прим. 80, арк. 1; спр. 170, прим. 54, арк. 1; прим. 61, арк. 1-2; прим. 106, арк. 1; спр. 190, прим. 45, арк. 1-3; прим. 67, арк. 1; спр. 192, прим. 21, арк. 1-2; прим. 65, арк. 1; спр. 193, прим. 9, арк. 1-3; прим. 59, арк. 1.; прим. 78, арк. 1-2; прим. 92, арк. 1; спр. 213, прим. 98, арк.1-2; спр. 215, прим. 16, арк. 1-2.

Таблиця Д.31

Табір МВС для військовополонених № 401 (1948-1950 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
31.	401	м. Харків	13300	8.01. 1948	3.01. 1950	8.01.1948 р. передислоковано з сел. Голіцине, Московської обл. до Харкова. З 12.03.1948 р. ліміт – 11300. З 14.12.1948 р. ліміт – 13300. 2.02.1949 р. підпорядковано МВС УРСР (УМВС Харківської обл.). Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.	т/в 1	ст. Іздешково Смоленської обл. ШБР № 1	2000	12.03. 1948		Реорганізовано
31.2.	т/в 2	м. Смоленськ, виробниче т/в	700	12.03. 1948		20.04.1948 р. передано таб. № 218

Продовж. табл. Д.31

1	2	3	4	5	6	7
31.3.	т/в 3	м. Червоноград Харківської рк., ШБР № 3	700	12.03. 1948		Реорганізовано
31.4.	т/в 4	ст. Покотилівка Харківської рк., ШБР № 4	2000	12.03. 1948		Реорганізовано
31.5.	т/в 5	м. Дніпропетровськ, центральна автомайстерня	700	12.03. 1948		Реорганізовано
31.6.	т/в 6	м. Білгород, ШБР № 6	1700	12.03. 1948		Реорганізовано
31.7.	т/в 7	с. Руська Лозова, Дергачівського району, ШБР № 7	1500	12.03. 1948		Реорганізовано
31.8.	т/в 8	м. Харків, механічний завод	1000	12.03. 1948		Реорганізовано
31.9.	т/в 9	м. Новий Борисів (БРСР), лісозаготівельний район № 12	1000	12.03. 1948		20.04.1948 р. передано таб. № 168
31.10.	т/в 10	сел. Карлівка Полтавської обл., оздоровче табірне відділення	500	12.03. 1948		18.08.1948 р. передислоковано до м. Харкова. Реорганізовано
31.10.1.	т/в 10	м. Харків, оздоровче табірне відділення				18.08.1948 р. передислоковане з сел. Карлівка, Полтавської обл.
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 001455 від 14.12.1948 р.)						
31.1.1.	т/в 1	ст. Іздешково, Смоленської обл. (РРФСР), ШБР № 1	500			10.03.1949р. передано до таб. № 410
31.1.2.	т/в 2	ст. Колесники, ШБР № 1	250	14.12. 1948		10.03.1949р. передано до таб. № 410

Продовж. табл. Д.31

1	2	3	4	5	6	7
31.1.3.	т/в 3	ст. Ярцево, ШБР №1	250	14.12. 1948		10.03.1949р. передано до таб. № 410
31.1.4.	т/в 4	м. Червоноград, ШБР №3	1000		3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.5.	т/в 5	сел. Нова Павлівка, ШБР №3	400	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.6.	т/в 6	сел. Крестище, ШБР №3	800	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.6.1.	т/в 6/1	рк.. Берестовеньки	200	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.7.	т/в 7	с. Нова Водолага, ШБР № 4	1000	14.12. 1948	31.12. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.7.1.	т/в 7/1	ст. Водолага	200	14.12. 1948	31.12. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.8.	т/в 8	сел. Карлівка, ШБР № 4	500	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.9.	т/в 9	м. Мерефа, ШБР № 4	400	14.12. 1948	17.08. 1949	Розформоване у зв'язку з закінченням будівельних робіт
31.1.10.	т/в 10	сел. Власівка, ШБР № 4	500	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.11.	т/в 11	ст. Перещепино, ШБР № 6	1700	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.12.	т/в 12	сел. Голубівка, ШБР № 6	500	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Продовж. табл. Д.31

1	2	3	4	5	5	6
31.1.12.1.	т/в 12/1	ст. Кільчень	200	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.13.	т/в 13	м. Новомосковськ, ШБР № 7	1700	14.12. 1948	3.01. 1950	З 19.07.1949р. ліміт – 700. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.14.	т/в 14	ст. Губеніха, ШБР № 7	300	14.12. 1948	31.12. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.15.	т/в 15	с. Піщанка, ШБР № 7	500	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.16.	т/в 16	м. Харків, Харківський ШРБ	250		31.05. 1949	Розформоване у зв'язку зі скороченням обсягів робіт
31.1.17.	т/в 17	м. Харків, авторемонтний завод ГУШОСДОР МВС СРСР	250		27.10. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.18.	т/в 18	сел. Жихарь, Харківський ШБР	400	14.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.19.	т/в 19	ст. Покотилівка, Харківський ШБР. с. Бердянка, Перещепинського району	300		3.01. 1950	17.02.1949 р. передислоковано в с. Бердянка Перещепинського району. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.20.	т/в 20	м. Новий Борисів (БРСР) ШБР № 5				10.03.1949 р. передано до таб. № 410
31.1.20.1.	т/в 20/1	с. Кишена слобода, лісозаготівельні роботи	250	14.12. 1948		10.03.1949 р. передано до таб. №410

1	2	3	4	5	6	7
31.1.20.2.	т/в 20/2	с. Крищевичі, лісозаготівельні роботи	250	14.12. 1948		10.03.1949р. передано до таб. № 410
31.1.21.	т/в 21	с. Чернівка, ШБР № 5	500			10.03.1949р. передано до таб. № 410
31.1.21.1.	т/в 21/1	ст. Пряміно	250			10.03.1949р. передано до таб. № 410
31.1.22.	т/в 22	м. Дніпропетровськ, центральні автомайстерні	300	12.03. 1948	28.06. 1949	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
31.1.23.	т/в 23	м. Сталіно, рк.. Алмазне (заготівля палива)	250	14.12. 1948	27.10. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.24.	т/в 24	м. Харків, оздоровче відділення табору	600	12.03. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
31.1.25.	т/в 25	м. Харків, режимне табірне відділення	200	4.06. 1949	11.07. 1949	Розформоване у зв'язку з неможливістю трудового використання в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп.1, спр. 228, арк. 42; ф.45, оп. 1, спр. 194, прим.1, арк. 1-3; спр. 190, прим. 40, арк.1-2; прим. 69, арк. 1-3; спр. 192, прим. 76, арк. 1-2; спр. 193, прим. 81, арк.1-5; спр. 213, прим. 16, арк. 1-2; прим. 26, арк. 1; прим. 36, арк. 1-3; прим. 88, арк. 1-2; прим. 92, арк. 1; спр. 215, прим. 5, арк. 1-3; прим. 12, арк. 1.; прим.17, арк. 1-2; прим. 36, арк. 1-2; прим. 85, арк. 1-3; спр. 235, прим. 2, арк. 1-2.

Таблиця Д.32

Табір НКВС для військовополонених № 412 (1945 р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
32.	412	м. Мерефа, Харківської обл.	16500	27.07. 1945	31.12. 1945	Контингент в/п передано на комплектування таборів ГУШОСДОР НКВС СРСР.

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 42-43; ф. 45, оп. 1, спр. 138, прим. 54, арк. 2зв.

Таблиця Д.33

Табір НКВС для військовополонених № 413 (1945 р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
33.	413	м. Хорол, Полтавської обл. м. Лубни, Полтавської обл.	14200	27.07. 1945	31.12. 1945	19.10.1945 р. передислоковано до м. Лубен Полтавської обл. Контингент в/п передано на комплектування таборів ГУШОСДОР НКВС СРСР

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДАМВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 42-43; ф. 45, оп. 1, спр. 138, прим. 12, арк. 1зв.; прим 54, арк. 2зв.

Таблиця Д.34

Табір НКВС(МВС) для військовополонених № 414 (1945-1948)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
34.	414	ст. Березань, Київської обл. м. Київ м. Запоріжжя	6200	08. 1945	3.01. 1950	31.12.1945 р. передислоковано до м. Києва з лімітом – 16000. З 5.07.1947 р. ліміт – 8500. З 28.04.1948р. ліміт – 6200. 17.12.1948р. передислоковано до м. Запоріжжя з лімітом – 10000. 2.02.1949р. перепідпорядковано МВС УРСР та УМВС по Запорізькій обл. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.1.	т/в 3	ст. Дарниця, Мехзавод “Машремтресту” ГУШОСДОР НКВС СРСР	1000	11.09. 1945		Реорганізовано

Продовж. табл. Д.34

1	2	3	4	5	6	7
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00695 від 5.07.1947 р.)						
34.1.1.	т/в 1	м. Київ, ШБР-10	2200			
34.1.2.	т/в 2	сел. Дарниця, Авторемонтний завод	1100			
34.1.3.	т/в 3	м. Бориспіль, ШБР-1	2200			
34.1.4.	т/в 4	4-й км. шляху, ШБР-10	750			
34.1.5.	т/в 5	с. Панфіли, ОШБР	600			
34.1.6.	т/в 6	с. Борщів, ШБР-1	1150			
34.1.7.	т/в 7	с. Сильно, Волинської обл. Лісорозробки	500			
34.1.8.	т/в 8	м. Пирятин, Оздоровче відділення	425			
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 00455 від 28.04.1948р.)						
34.2.1.	т/в 1	м. Київ, ШБ-10	1100			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.2.	т/в 2	Роздоріжжя автошляху Київ-Дарниця (4 км), ШБР-10	900			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.3.	т/в 3	сел. Дарниця, ШБР-9	700			17.12.1948р. передано таб. № 62
34.2.4.	т/в 4	м. Бориспіль, ШБР-1	900			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.4.1.	т/в 4/1	с. Бзов	200			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.5.	т/в 5	м. Березань, ШБР-1	1000			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору

Продовж. табл. Д.34

1	2	3	4	5	6	7
34.2.5.1.	т/в 5/1	с. Черевки	200			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.5.2.	т/в 5/2	с. Борщів	100			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.5.3.	т/в 5/3	с. Студеники	200			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.6.	т/в 6	с. Панфіли, ШБР - 1	500			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.7.	т/в 7	с. Сильно, Лісозаготівельна діляниця	600		20.04. 1949	Залишок контингент передано до т/в № 20 таб. № 62
34.2.7.1.	т/в 7/1	ст. Цумань, Ковельської залізниці	50			17.12.1948р. реорганізовано у зв'язку з передислокацією табору
34.2.8.	т/в 8	ст. Бровари, ШБД - 8	500			17.12.1948р. передано таб. № 62
34.2.9.	т/в 9	м. Київ, Оздоровче т/в	300			17.12.1948р. передано таб. № 62
Реорганізація табірних відділень (Нак. МВС СРСР № 001468 від 17.12.1948р.)						
34.3.1.	т/в 1	с. Лозоватка, ШБР -10	900	17.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.2.	т/в 2	хут. Дорогий, ШБР -10	600		3.01. 1950	З 19.07.1949р. - підрозділ т/в № 1 з лімітом – 300
34.3.3.	т/в 3	с. Надєждіно, ШБР -10	500		3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.4.	т/в 4	ст. Хорошого, ШБР -10	800		3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Продовж. табл. Д.34

1	2	3	4	5	6	7
34.3.5.	т/в 5	ст. Варварівка, ШБР-12	700		3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.6.	т/в 6	Варварівський кар'єр ШБР-12	300		3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.7.	т/в 7	Радгосп на 219 км	600	17.12. 1948		Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.8.	т/в 8	с. Тернівка, ШБР -12	800	17.12. 1948	26.12. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.9.	т/в 9	с. Левшино-Михайлівка, ШБР-11	600	17.12. 1948	27.10. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.10.	т/в 10	с. Петро-Михайлівка, ШБР –11	500	17.12. 1948	28.06. 1949	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
34.3.11.	т/в 11	хут. Георгіївський, ШБР –11	800	17.12. 1948	26.12. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.12.	т/в 12	хут. Матвіївський, ШБР-11	500	17.12. 1948	26.12. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.13.	т/в 13	с. Балабіно, ШБР-1	1200	17.12. 1948	28.06. 1949	Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
34.3.14.	т/в 14	с. Мокре, ШБР-1	700	17.12. 1948	31.12. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Закінч. табл. Д.34

1	2	3	4	5	6	7
34.3.15.	т/в 15	с. Григорівка, ШБР-1	700	17.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
34.3.16.	т/в 16	с. Петро-Михайлівка, оздоровче т/в	500	17.12. 1948	27.10. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 20; ф. 45, оп. 1, спр. 137, прим. 73, арк. 1зв.; спр. 138, прим. 54, арк. 1-1зв.; спр.190, прим. 73, арк. 1-2; спр. 193, прим. 84, арк. 1-8; спр. 213, прим. 61, арк. 1-2;спр. 215, прим. 5, арк. 1-3; прим. 17, арк. 1-2; прим. 85, арк. 1-3; прим. 117, арк. 1-3; спр. 235, прим. 2, арк. 2.

Таблиця Д.35

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 415 (1945-1947рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
35.	415	м. Харків	9000	27.07. 1945	19.09. 1947	Табір організовано при Управлінні будівництва № 5 ГУШОСДОР НКВС СРСР. З 11.07.1947 р. ліміт – 5000. Контингент передано Особливому шляхо-будівельному корпусу МВС СРСР і таборам № 149,315, 217, 125.

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 42; ф. 45, оп. 1, спр. 138, прим. 54, арк. 13зв.; спр. 170, прим. 9, арк. 1-4; прим. 50, арк. 1.

Таблиця Д.36

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 417 (1945-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
36.	417	м. Новомосковськ, Дніпропетровської обл. м. Дніпропетровськ	4000	08. 1945	8.01. 1948	31.12.1945 р. реорганізовано як табір при Управлінні будівництва №12 ГУШОСДОР НКВС СРСР із дислокацією в м. Дніпропетровську та лімітом – 10000. 12.02.1946р. табір поповнено контингентом в/п з розформованого таб. № 418. З 5.07.1947 р. ліміт – 7000. З 29.12.1947 р. ліміт – 4600. Контингент в/п передано таб. №315
36.1.	т/в 1	м. Новомосковськ	2300	08. 1945	15.12. 1945	Контингент передано таб. № 315
36.2.	т/в 2	Немає даних				

Продовж. табл. Д.36

1	2	3	4	5	6	7
36.3.	т/в 3	с. Кандеропіль	2200	08. 1945	15.12. 1945	Контингент передано таб. № 315
36.4.	т/в 4	м. Нікополь	3000	08. 1945	15.12. 1945	Контингент передано таб. № 315
36.5.	т/в 1	с. Покотилівка, ШБР-1	2200	5.07. 1947	8.01. 1948	Контингент в/п передано таб. № 401
36.6.	т/в 2	м. Новомосковськ, ШБР-5	1600	5.07. 1947	8.01. 1948	Контингент в/п передано таб. № 401
36.7.	т/в 3	м. Червоноград, ШБР-3	1000	5.07. 1947	8.01. 1948	Укомплектовано в/п з таб. № 417 Контингент в/п передано таб. № 401
36.8.	т/в 4	Немає даних		5.07. 1947	8.01. 1948	Контингент в/п передано таб. № 401
36.9.	т/в 5	Немає даних		5.07. 1947	8.01. 1948	Контингент в/п передано таб. № 401
36.10.	т/в 6	м. Запоріжжя, ШЗР	900	5.07. 1947	8.01. 1948	Контингент в/п передано таб. № 401
36.11.	т/в 7	м. Сімферополь, виробнича дільниця № 12	600	5.07. 1947	8.01. 1948	Контингент в/п передано таб. № 401

1	2	3	4	5	6	7
36.12.	т/в 8	м. Дніпропетровськ, центральні автомобільні майстерні	600	5.07. 1947	8.01. 1948	Укомплектовано в/п з таб. №417.
36.13.	т/в 9	м. Харків, Харківський автодорожній інститут	600	5.07. 1947	8.01. 1948	
36.14.	т/в 10	Оздоровче т/в	350	5.07. 1947	8.01. 1948	

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 12; ф. 45, оп. 1, спр. 138, прим. 44, арк. 1; прим. 54, арк. 1-3зв.; спр. 152, прим. 17, арк. 1-2; спр. 170, прим. 5, арк. 1-2; прим. 106, арк. 1; спр. 194, прим. 1, арк.1-2.

Таблиця Д.37

Табір НКВС (МВС) для військовополонених № 418 (1945-1946 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
37.	418	м. Берислав м. Херсон	7500	08. 1945	12.02. 1946	31.12.1945р. реорганізовано як табір для в/п при Управлінні будівництва № 13 ГУШОСДОР НКВС СРСР із дислокацією в м. Херсоні та лімітом – 7500. Після розформування контингент в/п передано до таб. № 417

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 44-45; ф. 45, оп. 1, спр. 138, прим. 54, арк. 2.; спр. 152, прим. 17, арк. 1.

Таблиця Д.38

Табір МВС для військовополонених № 424 (1948-1950 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
38.	424	м. Мелітополь, Запорізької обл.	10500	18.12. 1948	3.01. 1950	18.12.1948р. передислоковано з м. П'ятигорська (РРФСР). 2.02.1949р. підпорядковано МВС УРСР та УМВС по Запорізькій обл.
38.1.	т/в 1	ст. Плавні, ШБР - 6	350	18.12. 1948	19.11. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.2.	т/в 2	с. Василівка, ШБР - 6	750	18.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.3.	т/в 3	с. Любимівка, ШБР - 6	250	18.12. 1948	31.12. 1949	З 14.05.1949р. підрозділ т/в № 4
38.4.	т/в 4	с. Високе, ШБР - 6	400	18.12. 1948	31.12. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.5.	т/в 5	с. Федорівка, ШБР - 5	350	18.12. 1948	24.12. 1949	Розформоване через репатріацію

1	2	3	4	5	6	7
38.6.	т/в 6	Роз'їзд 123-й км, ШБР-5	400	18.12. 1948	19.11. 1949	З 14.05.1949р. ліміт – 750. Розформоване через репатріацією
38.7.	т/в 7	ел.. Кизляр, ШБР-5	500	18.12. 1948	3.01. 1950	З 17.02.1949р. ліміт – 750. З 1.06.1949р. ліміт – 1100. Розформоване через репатріацією
38.8.	т/в 8	м. Мелітополь, ШБР-5	400	18.12. 1948	3.01. 1950	З 14.05.1949р. ліміт – 850. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.9.	т/в 9	с. Піщане, ШБР-5	700	18.12. 1948	3.01. 1950	З 17.02.1949р. ліміт – 450. З 14.05.1949р. підрозділ т/в № 8
38.9.1.	т/в 9/1	с. Миколаївка, центральні автомобільні майстерні	250	18.12. 1948	3.01. 1950	17.02.1949р. передислоковано в с. Терпіння та підпорядковано т/в № 7
38.9.2.	т/в 9/2	с. Костянтинівка, піщаний кар'єр	150	18.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.10.	т/в 10	Радгосп ім. Г.І. Петровського, ШБР-5	300	18.12. 1948	19.07. 1949	Розформоване у зв'язку з передислокацією контингенту
38.11.	т/в 11	ст. Акимівка, ШБР - 3	700	18.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.12.	т/в 12	с. Олександрівна, ШБР-3	350	18.12. 1948	19.07. 1949	Розформоване у зв'язку з передислокацією контингенту.
38.13.	т/в 13	ст. Великий Утюг, ШБР-3	350	18.12. 1948		З 27.05.1949р. підрозділ т/в № 11 з лімітом – 200
38.14.	т/в 14	436-й км шляху, ШБР-3	350	18.12. 1948	27.10. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Продовж. табл. Д.38

1	2	3	4	5	6	7
38.15.	т/в 15	с. Родіонівна, кар'єр черепашнику	250	18.12. 1948	19.07. 1949	Розформоване у зв'язку з передислокацією контингенту
38.16.	т/в 16	ст. Сокологорівка , ШБР-4	400	18.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.17.	т/в 17	ст. Юріцино, ШБР - 4	350	18.12. 1948		З 14.05.1949р. підрозділ т/в № 6
38.18.	т/в 18	ст. Партизани, ШБР-4	650	18.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.19.	т/в 19	с. Ново-Олексіївка, ШБР-4	600	18.12. 1948		17.02.1949р. передислоковано на ст. Саки
38.19.1.	т/в 19	ст. Саки, Сталінської залізниці	600		3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
38.20.	т/в 20	ст. Сиваш, кар'єр черепашнику	200	18.12. 1948	19.07. 1949	Розформоване у зв'язку з передислокацією контингенту
38.21.	т/в 21	м. Майкоп, лісозаготівельна дільниця	400	18.12. 1948	4.08. 1949	Розформоване у зв'язку з передислокацією контингенту. Залишок контингенту передано до т/в № 5
38.22.	т/в 22	м. Севастополь, ОШБР	1500	18.12. 1948	3.01. 1950	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Закінч. табл. Д.38

1	2	3	4	5	6	7
38.23.	т/в 23	с. Терпіння, оздоровче табірне відділення	350	18.12. 1948	19.11. 1949	Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 18; ф. 45, оп. 1, спр. 193, прим. 85, арк. 1-5; спр. 213, прим. 16, арк. 1-2; прим. 24, арк. 1-2; прим. 78, арк. 1-2; прим. 85, арк. 1-2.; прим. 89, арк. 1; спр. 215, прим. 17, арк. 1-2; прим. 29, арк. 1-2; прим. 85, арк. 1-3; прим. 94, арк. 1-3; прим. 113, арк. 1-2; спр. 235, прим. 2, арк. 2-3.

Таблиця Д.39

Табір НКВС для військовополонених № 426 (1945 р.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
39.	426	м. Котовськ, Одеської обл.	5400	12.07. 1945	30.08. 1945	Утворено з метою організаційного зміцнення керівництва т/в. Розформоване у зв'язку зі звільненням у прифронтовій зоні значної кількості в/п та припиненням завозу контингенту
39.1.	т/в 1	м. Котовськ	2000	18.05. 1945	30.08. 1945	12.07.1945 р. передане з таб. № 159
39.2.	т/в 2	сел. Грушки	1200	30.08. 1945	30.08. 1945	12.07.1945 р. передане з таб. № 159
39.3.	т/в 3	м. Сальськ, цукровий комбінат	1000	18.05. 1945	30.08. 1945	12.07.1945 р. передане з таб. № 159
39.4.	т/в 4	м. Гайворон, графітні копальні	1200	29.06. 1945	30.08. 1945	12.07.1945 р. передане з таб. № 159

Закінч. табл. Д.39

1	2	3	4	5	6	7
39.5.	т/в 5	ст. Котовськ, УБВР, Одеської залізниці	650	27.07. 1945	30.08. 1945	

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 24-35; ф. 45, оп. 1, спр. 137, прим. 31, арк. 1-1зв.; прим. 46, арк. 1-2; прим. 69, арк. .1-3.

Таблиця Д.40

Табір МВС для військовополонених № 460 (1949-1951рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
40.	460	м. Дніпропетровськ	3500	8.06. 1949	5.02. 1951	Організовано з метою посилення охорони, режиму та агентурно-слідчої роботи серед в/п “особливої категорії” на базі режимного т/в № 2 таб. № 315. З 20.10.1950р.- табір для утримання засуджених в/п та інтернованих. Після розформування контингент передано таборам № 144, 280 та 446
40.1.	т/в 1	ст. Баглей, азотно-туковий завод	1000		28.07. 1949	18.07.1949р. передано з таб. № 315. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
40.2.	т/в 3	м. Дніпропетровськ, завод ім. В.М. Молотова	1000		25.05. 1950	18.07.1949 р. передано з таб. № 315. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п

1	2	3	4	5	6	7
40.3.	т/в 4	м. Дніпропетровськ, будівництво заводу ім. Г.І. Петровського	1200		25.05. 1950	18.07.1949р. передано з таб. № 315. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
40.4.	т/в 6	м. Нижньодніпровськ, трест “Дніпровськпромбуд”	2250		25.05. 1950	18.07.1949р. передано з таб. № 315. Розформоване у зв'язку з репатріацією в/п
40.5.	т/в б/н	Токовський гранітний кар'єр МПБМ УРСР	300	15.09. 1950	5.02. 1951	Укомплектовано в/п з таб. № 62

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 12; ф. 45, оп. 1, спр. 213, прим. 98, арк. 1-2; спр. 215, прим. 25, арк. 1-2; прим. 35, арк. 1; спр. 237, прим. 4, арк. 1; прим. 47, арк. 1.; прим. 62, арк. 1-2; спр. 254, прим. 14, арк. 1-2.

Таблиця Д.41

Табір МВС для військовополонених № 470 (1947-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
41.	470	м. Свердловськ, Ворошиловградської обл.	5300	1.11. 1947	28.10. 1948	Організовано з метою покращення ефективності експлуатації праці в/п на підприємствах вугільної промисловості та розвантаження таб. № 256. З 1.12.1947 р. ліміт – 6500. З 26.07.1948р. ліміт – 4700. Розформоване у зв'язку зі зменшенням контингенту
41.1.	т/в 1	ст. Должанська, шахта № 1-2, тресту “Свердловвугілля”	800			1.11.1947 р. передано з таб. № 256. З 1.12.1947 р. ліміт – 900. З 26.07.1948р. ліміт – 600. 28.10.1948р. передано таб. №256

1	2	3	4	5	6	7
41.2.	т/в 2	м. Свердловськ трест “Свердловвугілля”	1200			1.11.1947 р. передано з таб. № 256. З 26.07.1948р. ліміт – 1000. 28.10.1948р. передано таб. № 256
41.3.	т/в 3	ст. Должанська, шахта №6, трест “Свердловвугілля”	1200			1.1.1947 р. передано з таб. № 256. З 26.07.1948р. ліміт – 900. 28.10.1948р. передано таб. № 256
41.4.	т/в 4	ст. Дар’ївка, шахта № 2-3, тресту “Фрунзевугілля”	1100			1.11.1947 р. передано з таб. № 256. З 1.12.1947 р. ліміт – 1200. З 26.07.1948р. ліміт – 900
41.5.	т/в 5	Шахта ім. Володарського, тресту “Краснолучшахтвідновлення”	1000			1.11.1947 р. передано з таб. № 256. З 26.07.1948р. ліміт – 700. 28.10.1948р. передано таб. № 256
41.6.	т/в 6	ст. Дар’ївка, трест “Свердловвугілля” МВІЗР СРСР	1000			1.12.1947 р. передано з таб. №256. З 26.07.1948р. ліміт – 600. 28.10.1948р. передано таб. № 256

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 4; ф. 45, оп. 1, спр. 170, прим. 69, арк. 1-3; спр. 192, прим. 22, арк. 1-2; прим. 56, арк.1-8;спр.193, прим. 41, арк. 1-2.

Таблиця Д.42

Табір МВС для військовополонених № 471 (1947 – 1949 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
42.	471	м. Макіївка, Сталінської обл.	16200	1.12. 1947	7.10. 1949	Організовано у зв'язку з завезенням в/п для роботи у вугільній промисловості Донбасу. З 13.02.1948р. ліміт – 10500. З 29.07.1948р. ліміт – 10650. З 26.11.1948р. ліміт – 7400. Розформоване у зв'язку з репатріацією контингенту
42.1.	т/в 1	м. Макіївка, шахта “Холодна балка”, тресту “Макіїввугілля”	1100		7.10. 1949	Передано з таб. № 280. З 13.02.1948р. ліміт – 1000. З 29.07.1948р. ліміт – 600

1	2	3	4	5	6	7
42.2.	т/в 2	ст. Ханженково, шахта “Холодна балка”, тресту “Радянськвугілля”	1600		24.09. 1949	Передано з таб. №280. З 13.02.1948р. ліміт – 1200. З 29.07.1948р. ліміт – 900. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
42.3.	т/в 3	ст. Кальміус, центральна збагачувальна фабрика, тресту “Дон вуглезбагачення”	600			Передано з таб. №280. З 13.02.1948р. ліміт – 600. З 29.07.1948р. ліміт – 500. 8.06.1949р. передано таб. № 280
42.4.	т/в 4	сел. Щеглівка, тресту “Червоногвардійськвугілля”	1200			Передано з таб. №280. З 13.02.1948р. ліміт – 1000. З 29.07.1948р. ліміт – 1200. 8.06.1949р. передано таб. № 280
24.5.	т/в 5	ст. Чумаково, тресту “Сталіношахтвідновлення”. Режимне табірне відділення.	1100			Передано з таб. №280. З 13.02.1948р. ліміт – 900. З 29.07.1948р. ліміт – 800. 8.06.1949р. передано таб. № 280
42.6.	т/в 6	ст. Ханженково, шахта “Капітальна”, трест “Радянськвугілля”	1000		24.07. 1948	Передано з таб. № 280. З 13.02.1948р. ліміт – 600
42.7.	т/в 7 (6)	м. Макіївка, шахта “Софія”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	1000		7.10. 1949	Передано з таб. №280. З 13.02.1948р. ліміт – 600. З 29.07.1948р. т/в № 6 з лімітом –750

1	2	3	4	5	6	7
42.8.	т/в 8	м. Сталіно, сел. шахти №9 “Капітальна”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	500		25.06. 1948	Передано з таб. № 280. З 13.02.1948р. ліміт – 300
42.9.	т/в 9 (7)	ст. Харцизьк, шахта “Капітальна Марківка”, “Сталіношахтвідновлення”	1000		7.10. 1949	Передано з таб. №280. З 13.02.1948р. ліміт – 300. З 25.06.1948р. ліміт – 800. З 29.07.1948 р. т/в № 7 з лімітом –800
42.10.	т/в 10	ст. Кальміус, шахта №12-13 “Григорівка”, тресту “Сталіношахтвідновлення”	1000		5.04. 1948	Передано з таб. № 280. З 13.02.1948р. ліміт – 300
42.11.	т/в 11	ст. Чумаково, шахта №12-18, ім. “Правди” тресту “Сталіношахтвідновлення”	400		13.02. 1948	Передано з таб. № 280
42.12.	т/в 12	ст. Ханженково, шахта “Ясинівка”, тресту “Сталіножитлобуд”	500		13.02. 1948	Передано з таб. № 280
42.13.	т/в 13 (11,8)	м. Макіївка, сел. Шлях Ілліча, трест “Макіївбуд” МВМБ СРСР	3000		22.10. 1948	Передано з таб. № 280. З 13.02.1948р. - т/в № 11 та ліміт – 1600. З 29.07.1948 р. – т/в № 8 з лімітом –1200
42.14.	т/в 14	м. Макіївка, трест “Макіївбуд” МВМБ СРСР	1500			Передано з таб. № 280. З 13.02.1948р. ліміт – 1300

Продовж. табл. Д.42

1	2	3	4	5	6	7
42.15.	т/в 15 (13)	м. Макіївка, шахта ім. С. Орджонікідзе, тресту “Червоногвардійськвугілля”	700	1.12. 1947	24.07. 1948	З 13.02.1948р. ліміт – 700
42.16.	т/в 14	Сільськогосподарське т/в підсобного господарства табору	300	1.12. 1947	24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п
42.17.	т/в 9	ст. Мочаліно, шахта № 27 “Сніжнеантрацит”	1200		12.09. 1949	24.07.1948р. передано з таб. № 177. З 19.04.1949 р. – режимне т/в. З 23.07.1949р.- виробниче т/в з лімітом – 1100 Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п.
42.18.	т/в 10	ст. Постніково, Чистяківське шахтоуправління, тресту “Сталіномісцеввугілля”	900		4.06. 1949	24.07.1948 р. передано з таб. № 177. З 29.07.1948р. ліміт – 600. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
42.19.	т/в 11	м. Сніжне, шахта №18, тресту “Сніжнеантрацит”	1200		2.02. 1948	24.07.1948 р. передано з таб. № 177. З 29.09.1948р. – режимне т/в
42.20.	т/в 12	м. Чистяково, шахта ім. Кисельова, тресту “Чистяківшахтвідновлення”	1100		24.09. 1949	24.07.1948 р. передано з таб. № 177. З 29.07.1948р. ліміт – 1000. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
42.21.	т/в 13	Режимне т/в. сел. Катик, шахта № 12, тресту “Чистяківшахтвідновлення”	600	31.05. 1949	15.09. 1949	З 23.07.1949 р.- виробниче т/в. Розформоване у зв’язку з передислокацією контингенту
42.22.	т/в 14	Завод ім. Ілліча МВПЗР СРСР	1500		24.09. 1949	23.07.1949 р. передано таб. № 280. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п

1	2	3	4	5	6	7
42.23.	т/в 15	Трест “Азовстальбуд” МБПВП СРСР	3500		24.09. 1949	23.07.1949р. передано таб. № 280. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п
42.24.	т/в 17	Будівельна контора комбінату “Сталінвугілля” МВПЗР СРСР	400			23.07.1949р. передано таб. № 280. З 24.09.1949р. ліміт – 1500. 7.10.1949р. передано таб. № 280
42.25.	т/в 18	Трест “Сталінометалургбуд” МБПВП СРСР	800	7.10. 1949		23.07.1949р. передано таб. № 280. Розформоване у зв’язку з репатріацією в/п

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 28; ф. 45, оп. 1, спр. 170, прим. 87, арк. 13, 7; спр. 190, прим. 26, арк. 2, 8; прим. 52, арк. 1-2.; прим. 57, арк. 1-2; спр. 192, прим. 25, арк. 1-2; прим. 33, арк. 1-2; прим. 55, арк. 1-4; прим. 61, арк. 1-6; спр. 193, прим. 27, арк. 1; прим. 37, арк. 1-2; прим. 70, арк. 1; спр. 213, прим. 15, арк. 1-2; прим. 58, арк. 1-4; прим. 87, арк. 1; прим. 94, арк. 1-2; спр. 215, прим. 21, арк. 1-2; прим. 50, арк. 1-2; прим. 52, арк. 1-2; прим. 59, арк. 1; прим. 60, арк. 1-3; прим. 61, арк. 13; прим. 67, арк. 1-3.

Таблиця Д.43

Табір МВС для військовополонених № 472 (1947-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
43.	472	м. Єнакієве, Сталінської обл.	11050	1.12. 1947	24.07. 1948	Організовано у зв'язку з завезенням в/п для роботи у вугільній промисловості Донбасу. З 13.02.1948р. ліміт – 8000. Розформоване через репатріацію контингенту
43.1.	т/в 1	м. Єнакієве, шахта ім. К. Маркса, тресту “Артемшахтвідновлення”	1000			Передано з таб. №242. З 13.02.1948р. – режимне т/в з лімітом – 1100. 24.07.1948р. передано таб. №242
43.2.	т/в 2	м. Єнакієве, шахта “Юнком”, тресту “Орджонікідзевугілля”	1500			Передано з таб. №242. З 13.02.1948р. ліміт – 1300. 24.07.1948р. передано таб. № 242

Продовж. табл. Д.43

1	2	3	4	5	6	7
43.3.	т/в 3	м. Єнакієве, трест “Єнакієвоважбуд”	800		25.06. 1948	Передано з таб. №242. з 13.02.1948р. ліміт – 400
43.4.	т/в 4	м. Єнакієве, трест “Єнакієвоважбуд”, металургійний комбінат МЧМ СРСР	1700			Передано з таб. № 242. з 13.02.1948р. ліміт – 1500. 24.07.1948р. передано таб. № 242
43.5.	т/в 5	м. Єнакієве, шахта № 1-2 “Червоний жовтень”, тресту “Орджонікідзевугілля”	1300			Передано з таб. № 242. з 13.02.1948р. ліміт – 1200. 24.07.1948р. передано таб. №242
43.6.	т/в 6	м. Єнакієве, шахта “Юнком”, тресту “Орджонікідзевугілля”	1100		25.06. 1948	Передано з таб. № 242. з 13.02.1948р. ліміт – 1100
43.7.	т/в 7	м. Єнакієве, міська контора тресту “Артемжитлобуд”	750			Передано з таб. № 242. з 13.02.1948р. ліміт – 400. 24.07.1948р. передано таб. № 242
43.8.	т/в 8	м. Єнакієве, шахта “Профінтерн”, тресту “Артемшахтвідновлення”	1300			Передано з таб. №242. з 13.02.1948р. ліміт – 1000. 24.07.1948р. передано таб. № 242

Закінч. табл. Д.43

1	2	3	4	5	6	7
43.9.	т/в 9	м. Єнакієве, шахта ім. К. Маркса, тресту “Артемшахтвідновлення”	1600	1.12. 1947	13.02. 1948	Ліквідоване у зв’язку з репатріацією в/п
43.9.1.	т/в 9	Сільськогосподарське т/в підсобного господарства табору	300	26.03. 1948	24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 28; ф. 45, оп. 1, спр. 170, прим. 87, арк. 1-3; спр. 190, прим. 26, арк. 2-3, 9-10; прим. 52, арк. 1-2.; спр. 192, прим. 35, арк. 1-2; прим. 55, арк. 2.

Таблиця Д.44

Табір МВС для військовополонених № 473 (1947-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
44.	473	м. Красноармійськ, Сталінської обл.	5250	1.12. 1947	24.07. 1948	Організовано у зв'язку з завезенням в/п для роботи у вугільній промисловості Донбасу. З 13.02.1948р. ліміт – 4400. Розформоване у зв'язку з репатріацією контингенту
44.1.	т/в 1	сел. Ново-Економічне, шахта № 1 “Центральна”, тресту “Червоноармійськвугілля”	2000			Передано з таб. №242. З 13.02.1948р. ліміт – 1300. 24.07.1948р. передано таб. № 242
44.2.	т/в 2	ст. Роя, будівництво Курахівської ГРЕС МЕС СРСР	1500			Передано з таб. № 80. З 13.02.1948р. ліміт – 1800. 24.07.1948р. передано таб. № 280
44.3.	т/в 3	ст. Роя, Красноармійська будівельна контора “Артемжитлобуду”	1000		24.07. 1948	Передано з таб. № 242. З 13.02.1948р. ліміт – 600

Закінч. табл. Д.44

1	2	3	4	5	6	7
44.4.	т/в 4	Красноармійський район, шахта “Ново-Горлівка”, тресту “Сталіношахтбуд”	750		24.07. 1948	Передано з таб. № 242. З 13.02.1948р. ліміт – 700
44.5.	т/в 5	Сільськогосподарське т/в підсобного господарства табору	300	26.03. 1948	24.07. 1948	Розформоване у зв’язку зі зменшенням чисельності в/п

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк.28; ф. 45, оп. 1, спр. 170, прим. 87, арк. 1, 5; спр. 190, прим. 26, арк. 1, 10; прим. 52, арк. 1-2; спр. 192, прим. 35, арк. 1-2; прим. 55, арк. 2-3.

Таблиця Д.45

Табір МВС для військовополонених № 474 (1947-1948 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
45.	474	м. Алчевськ, Ворошиловградської обл. м. Ворошиловград	6800	1.12. 1947	19.08. 1948	Організовано у зв'язку з завезенням в/п для роботи у вугільній промисловості Донбасу. 31.01.1948р. передислоковано до м. Ворошиловграда та встановлено ліміт – 8400. З 26.07.1948р. ліміт – 6300. Розформоване у зв'язку з репатріацією контингенту
45.1.	т/в 1	м. Ворошиловград, завод ім. О.Пархоменка, МВПЗР СРСР	900			Передано з таб. №144. З 31.01.1948 р. ліміт – 800. З 26.07.1948 р. ліміт – 700. 19.08.1948 р. передано до таб. № 144

Продовж. табл. Д.45

1	2	3	4	5	6	7
45.2.	т/в 2	м. Алчевськ, металургійний комбінат ім. К.Є.Ворошилова	1100			<p>Передано з таб. № 144. з 31.01.1948 р. ліміт – 1600. з 26.07.1948 р. ліміт – 1000. 19.08.1948 р. передано до таб. № 144</p>
45.3.	т/в 3	м. Ворошиловград, ОБМУ-311 МЖЦБ УРСР	900			<p>Передано з таб. №144. з 31.01.1948 р. ліміт – 1200. з 26.07.1948 р. ліміт – 1000. 19.08.1948 р. передано до таб. № 144</p>
45.4.	т/в 4	м. Алчевськ, ОБМЧ тресту “Ворошиловбуд” м. Ворошилівськ, трест “Ворошиловбуд”	900			<p>Передано з таб. № 144. з 31.01.1948 р. ліміт – 800. з 26.07.1948 р. ліміт – 900. 19.08.1948р. передано до таб. № 144</p>
45.5.	т/в 5	м. Ворошиловград, БУ – 1, тресту “Донбастяжбуд”	2000			<p>Передано з таб. № 144. з 31.01.1948 р. ліміт – 2200. з 26.07.1948 р. ліміт – 1800. 19.08.1948 р. передано до таб. № 144</p>

1	2	3	4	5	7	8
45.6.	т/в 6	м. Ворошиловград, трест “Ворошиловвугілля” МВПЗР СРСР	1000		26.07. 1948	Передано з таб. № 144. З 31.01.1948 р. ліміт – 950
45.7.	т/в 7	Зимогорівське шахтоуправління ММП УРСР	300			31.01.1948 р. передано з таб. № 144. 19.08.1948 р. передано до таб. № 144
45.8.	т/в 8	Будівництво сел. Паризька комуна, тресту “Ворошиловграджитлобуд”	550			31.01.1948р. передано з таб. № 144. З 26.07.1948 р. ліміт – 600. 19.08.1948 р. передано до таб. № 144

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 4; ф. 45, оп. 1, спр. 170, прим. 87, арк. 1, 5, 6, 7; спр. 190, прим. 20, арк. 1-2; спр. 192, прим. 56, арк.7-8; спр.193, прим. 1, арк. 1-2.

Таблиця Д.46

Окреме табірне відділення МВС № 2 (1950-1954 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
46.	т/в 2	сел. Дарниця (передмістя Києва) СМУ-4, МЛП УРСР	1800	16.12. 1950	25.01. 1954	Знаходилося у безпосередньому підпорядкуванні ВВІ МВС УРСР. З 5.01.1951 р. знаходилось на правах самостійного балансового табірної підрозділу УМВС Київської обл. 21.04.1951 р. змінено штатний розпис особового складу (39 осіб). Ліквідовано у зв'язку з репатріацією в/п. Залишки контингенту вивезено до таб. № 476 (м. Свердловськ, РРФСР)

Закінч. табл. Д.46

1	2	3	4	5	6	7
46.1.	т/в 2/1	Будівництво клінічної лікарні лікувально-санітарного управління МВС УРСР	Немає даних	28.08. 1951	Немає даних	Підрозділ т/в 2

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп. 1, спр. 237, прим. 80, арк. 1-2; спр. 254, прим. 42, арк. 1; спр. 256, прим. 26, арк. 1; спр. 311, арк. 18.; ф. 46, оп. 1, спр. 150, арк. 256-257; спр. 162, прим. 2, арк. 1; прим. 25, арк. 2; спр. 211, арк. 44-45.

Таблиця Д.47

Окреме табірне відділення УМВС Ворошиловградської обл. б/н. (1950-1954 рр.)

№ пп	Номер табору	Місце дислокації	Ліміт	Організа НО	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
46.	т/в б/н	сел. Краснопілля глибоке, Кадіївського району, Ворошиловградської обл.	1100	1.02. 1954	8.03. 1954	Організоване для утримання не засуджених в/п, інтернованих та іноземців, які підлягали репатріації. Знаходилося у підпорядкуванні УМВС Ворошиловградської обл. 8.03.1954 р. т/в передислоковане на ст. Потьма Московсько-Рязанської залізниці з розміщенням на базі т/в для інвалідів № 18 (Мордовська АРСР)
47.1.	т/в б/н/1	сел. Максимівка	Немає даних	Немає даних	Немає даних	Підрозділ т/в

Примітка. Таблицю складено автором за даними: ДА МВС України, ф. 45, оп.1, спр. 311, арк. 18-19, 195-197; спр. 316, арк. 118-119, 173-176, 352; ф. 46, оп.1, спр.211, арк. 44-45.

Додаток Ж

Узагальнені відомості про дислокацію та лімітну чисельність стаціонарних таборів для військовополонених на території Української РСР (1944-1954 рр.)

Таблиця Ж.1 (1944-1949 рр.)

№пп	Номер табору	Чисельність контингенту та кількість табірних відділень на:										
		1.01.1945 р.		1.01.1946 р.		1.01.1947 р.		1.01.1948 р.		1.01.1949 р.		
		в/п	т/в	в/п	т/в	в/п	т/в	в/п	т/в	в/п	т/в	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1.	38			4000	1 ¹							
2.	62	29000	17	30800	28	31000	30	27750	31	16750	17	
3.	100	21000	11	13500	8	11800	7	14000	8	8180	7	
4.	110	3000	1	7500	11	5600	10	3800	7	2600	4	
5.	112	7500	2	19550	14 ²							
6.	122	5100	13 ³									
7.	125	14600	11	8500	6	6900	6	8000	8	7000	5	
8.	126	2400	2	8500	7	7300	5	5000	4			
9.	134	4500	3 ⁴	5500	8	6000	7	2100	3			
10.	136	3000	2	5000	6	3400	5					
11.	139	300	1 ⁵									

Продовж. табл. Ж.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
12.	144	27500	20	30000	18	20750	18	17400	19	18900	18
13.	149			10000	15	8200	9	7600	8	5500	3
14.	159	12000	9	13000	16	10800	15	7500	7	6000	5
15.	176	1500	1 ⁶								
16.	177	4000	2	6000	9	4500	6	11500	12		
17.	186			3000	6						
18.	194	8000	1 ⁷								
19.	214	1200	1 ⁸								
20.	217	15000	9	10000	11	7900	10	4900	8		
21.	232			4500	6	7000	11	3500	7		
22.	242	11500	9	14000	11	12000	10	13250	12	12700	17
23.	253	3500	3	3800	6	2500	5	1100	5		
24.	256	25500	18	18000	14	12400	14	19000	17	11800	14
25.	269	5100	9 ⁹								
26.	275	15000	1	13000	13	8500	9	2700	5	1900	4
27.	280	40000	25	30000	25	21800	22	18000	18	8000	14
28.	304	1500	1	2700	3						
29.	306			4300	7	2700	7	1200	7		
30.	315	2000	1	15000	11	10600	9	13800	10	7650	5
31.	401									13300	20
32.	412	16500 ¹⁰	?								
33.	413	14200 ¹¹	?								
34.	414			16000	3	16000	8	8925	8	10000	16
35.	415			9000	?	5000 ¹²	?				

Закінч. табл. Ж.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
36.	417			10000	?	?	?	4600	10		
37.	418			7500	?						
38.	424									10500	23
39.	426	6050	5 ¹³								
40.	470					5300	6	6500	6		
41.	471							16200	15	7400	15
42.	472							11050	9		
43.	473							5250	4		
44.	474							6800	8		
47.	Разом	300450	178	322650	263	227950	230	236425	256	148180	187

Примітки: 1) ¹ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 6.10.1945; ² – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 9.10.1945 р.; ³ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 19.10.1945 р.; ⁴ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 8.01.1945 р.; ⁵ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 27.10.1945 р.; ⁶ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 18.09.1944 р.; ⁷ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 19.10.1945 р.; ⁸ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 30.08.1945 р.; ⁹ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними

на 7.07.1945 р.; ¹⁰ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 31.12.1945 р.; ¹¹ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 31.12.1945 р.; ¹² – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 11.07.1947 р.; ¹³ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 30.08.1945 р.;

2) Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп.1, спр. 228; ф. 45, оп. 1, спр. 121, 123, 135, 137, 138, 152, 154, 168, 170, 190, 192, 193, 213, 215.

Таблиця Ж.2 (1949-1954 рр.)

№пп	Номер табору	Чисельність контингенту та кількість табірних відділень на:									
		1.01.1950р.		1.01.1951 р.		1.01.1952 р.		1.01.1953 р.		1.01.1954 р.	
		в/п	т/в	в/п	т/в	в/п	т/в	в/п	т/в	в/п	т/в
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	62	7600	7								
2.	100	3700	3								
3.	110	3100	5								
4.	144	4400	3	1500	1	1500	1	1500	1	1500	1
5.	159	3700	4								
6.	280	6850	6	4100	1	4100	1	4500	1	4500	1
7.	401	9300	14								
8.	414	4500	7								
9.	424	7850	12								
10.	460	5450	6	300	1						
11.	т/в 2 ¹			1800	1	1800	1	1800	1	1800	1
12.	б/н ²									1100	1 ³
	Разом	56450	68	7600	4	7400	3	7800	3	7800	2

Примітки: 1) ¹ – табірне відділення у Дарниці (передмістя Києва) знаходилося у підпорядкуванні ВВІ МВС Української РСР; ² – табірне відділення для засуджених військовополонених та інтернованих у сел. Краснопілля-Глибоке

знаходилося у підпорядкуванні УМВС УРСР Ворошиловградської обл.; ³ – лімітну чисельність контингенту табірною відділення подано за даними на 25 січня 1954 р.;

2) Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп.1, спр. 228; ф. 45, оп. 1, спр. 235, 237, 254, 256, 277, 311, 316.

Додаток 3

**Узагальнені відомості про кількість і лімітну наповнюваність
стаціонарних таборів і табірних відділень НКВС (МВС) для військовополонених
по регіонам Української РСР (1944 – 1954 рр.)**

Таблиця 3.1 (1944-1949 рр.)

№ ПП	Область	Кількість таборів, табірних відділень, загальна лімітна чисельність, станом на:														
		1.01. 1945 р.			1.01.1946 р.			1.01.1947 р.			1.01.1948 р.			1.01.1949 р.		
		Табори	Т/в	Ліміт	Табори	Т/в	Ліміт	Табори	Т/в	Ліміт	Табори	Т/в	Ліміт	Табори	Т/в	Ліміт
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1.	Вінницька	1	3	3500	1	6	3800	1	5	2500	1	5	1100			
2.	Ворошиловградська	3	49	67600	3	38	56500	4	44	54350	5	58	57700	3	37	37700
3.	Дніпропетровська	1	1	2000	2	11 ¹	25000	2	9 ¹	10600 ¹	2	20	18400	1	5	7650
4.	Дрогобицька	1	1	8000 ²	1	6	4500	1	11	7000	1	7	3500			
5.	Житомирська	2	3	10500	2	25	27050	1	10	5600	1	7	3800	1	4	2600
6.	Запорізька	1	11	21000	1	8	13500	1	7	11800	1	8	14000	3	46	20530
7.	Ізмаїльська				1	1	4000									
8.	Кам'янець-Подільська				1	7	4300	1	7	2700	1	7	1200			

Закінч. табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
9.	Київська	1	17	29000	3	37	49800	2	30 ³	47000	2	37	36675	1	17	16750
10.	Кіровоградська	1	9	5100 ⁴												
11.	Львівська	1	1	15000	1	13	13000	1	14	12400	1	17	19000	1	14	11800
12.	Миколаївська	1	2	2400	1	7	8500	1	5	7300	1	4	5000			
13.	Одеська	2	14 ⁵	1805 ⁵	1	16	13000	1	15	10800	1	7	7500	1	5	6000
14.	Полтавська	3	15	2230 ⁶	1	6	5000	1	5	3400						
15.	Сталінська	3	43	66500	3	47	54000	3	42	41700	7	78	80150	3	46	28100
16.	Сумська	1	3 ⁷	4500 ⁷	1	8	5500	1	7	6000	1	3	2900			
17.	Станіславська	1	1	15000 ⁸												
18.	Харківська				2	15 ⁹	19000	2	9 ⁹	13200	1	8	7600	2	23	18800
19.	Херсонська	1	1	1200 ¹⁰	1	?	7500									
20.	Чернігівська	2	3	5500 ¹¹	1	9	6000	1	6	4500						
21.	Чернівецька				1 ¹²	3	2700									
Разом		26	177	260835	28	263	322650	24	224	240850	26	266	258525	16	197	149630

Примітки: 1) ¹ – подано без урахування табору № 417; ² – подано за даними на 19 жовтня 1945 р.; ³ – подано без урахування табору № 414; ⁴ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень подано за даними на 7.07.1945 р.; ⁵ – лімітну чисельність контингенту табору № 246 подано за даними на 30.серпня 1945 р.; ⁶ – лімітну чисельність контингенту таборів № 122 та 413 подано за даними відповідно на 19.жовтня 1945 р. та 31.грудня 1945 р.; ⁷ – подано за даними на 8.01.1945 р.; ⁸ – подано за даними на 30 грудня 1944 р.; ⁹ – кількість табірних відділень подано без врахування

таборів № 412 та 415; ¹⁰ – подано за даними на 30 серпня 1945 р.; ¹¹ – лімітну чисельність контингенту і табірних відділень табору № 176 подано за даними на 18 вересня 1944 р.; ¹² – табірне управління № 304 фактично до м. Чернівців не передислоковувалося.

2) Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228; ф. 45, оп. 1, спр. 121, 123, 135, 137, 138, 152, 154, 168, 170, 190, 192, 193, 213, 215.

Таблиця 3.2 (1949-1954 рр.)

№пп	Область	Кількість таборів, табірних відділень, загальна лімітна чисельність, станом на:														
		1.01. 1950 р.			1.01.1951 р.			1.01.1952 р.			1.01.1953 р.			1.01.1954 р.		
		Табори	Т/в	Ліміт	Табори	Т/в	Ліміт	Табори	Т/в	Ліміт	Табори	Т/в	Ліміт	Табори	Т/в	Ліміт
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1.	Ворошиловградська ¹	1	3	4400	1	1	1500	1	1	1500	1	1	1500	1	1	1500
2.	Дніпропетровська	1	6	5450	1	1	300									
3.	Житомирська	1	5	3100												
4.	Запорізька	3	22	16050												
5.	Київська	1	7	7600		1	1800		1 ²	1800		1	1800		1	1800
6.	Одеська	1	4	3700												

Закінч. табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
7.	Сталінська	1	6	6850	1	1	4100	1	1	4100	1	1	4500	1	1	4500
8.	Харківська	1	14	9300												
Разом		10	67	56500	3	4	7700	2	3	7400	2	3	7800	2	3	7800

Примітки: 1) ¹ – 25.01.1954 р. утворено т/в для засуджених військовополонених та інтернованих у сел. Краснопілля-Глибоке Ворошиловградської області лімітною наповненістю 1100 осіб (ліквідовано 8 березня 1954 р.);
² – 16 грудня 1950 р. т/в № 2 (сел. Дарниця) залишено у підпорядкуванні ВВІ МВС УРСР.

2) Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України: ф. 83, оп. 1, спр. 228.; ф. 45, оп. 1, спр. 235, 237, 254, 256, 277, 311, 316.

Додаток И

**Дислокація та контингент
стаціонарних таборів НКВС СРСР для військовополонених
на території України (станом на 10 квітня 1945 р.)**

№пп	Область	Кількість таборів	Лімітна чисельність	Фактична чисельність контингенту	План заведення контингенту
1	2	3	4	5	6
<i>Виробничі табори</i>					
1.	Сталінська	3	72000	42046	15455
2.	Ворошиловградська	3	51600	40517	16860
3.	Запорізька	1	21000	11856	5000
4.	Дніпропетровська	1	13000	2540	1000
5.	Миколаївська	1	12400	7059	2000
6.	Одеська	1	14200	7326	4000
7.	Вінницька	1	6500	1002	-
8.	Чернігівська	1	6000	2411	1000
9.	Київська	1	22000	12797	7000
10.	Харківська	1	12500	-	в стадії організації
11.	Сумська	1	4500	1986	2000
12.	Полтавська	1	3000	2000	1500
<i>Невиробничі табори</i>					
1.	Київська	1	5000	4964	3000
2.	Житомирська	2	10500	2133	1500
3.	Станіславська	1	9000	7323	-
4.	Ізмаїльська	1	4000	-	в стадії організації
5.	Польща	3	30000	5212	-

Примітка. Таблицю складено за даними: ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1830, арк. 30-32.

Додаток Л

Окремі робочі батальйони НКВС (МВС) СРСР для інтернованих і мобілізованих осіб, дислоковані на території Української РСР (1945-1949 рр.)

№ п/п	Номер ОРБ	Місце дислокації	Організовано	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6
1. Ворошиловградська область					
1.1.	1201	Комбінат “Ворошиловградвугілля”, тресту “Боковоантрацит”, селище шахти № 22/53	14.04. 1945	6.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
1.2.	1202	ст. Антрацит, комбінат “Ворошиловградвугілля”, тресту “Боковоантрацит”, шахта № 22/53	14.04. 1945	19.11. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацевдатного контингенту
1.3.	1203	ст. Антрацит, комбінат “Ворошиловградвугілля”, тресту “Боковоантрацит”, шахта № 22/53	14.04. 1945	19.11. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацевдатного контингенту

1	2	3	4	5	6
1.4.	1204	м. Кадіївка, трест “Серговугілля”, шахта ім. Ілліча	14.04. 1945	3.11. 1947	Розформовано у зв’язку з малочисельністю контингенту та необхідністю передачі таборів для розміщення в/п. Контингент передано до інших ОРБ підприємств МВПЗР СРСР
1.5.	1205	ст. Алмазна, трест “Серговугілля”, шахта ім. Ілліча	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту.
1.6.	1206	Алчевський р-н, шахта № 5 БІС, тресту “Ворошиловградвугілля”	14.04. 1945	3.11. 1947	Розформовано у зв’язку з малочисельністю контингенту та необхідністю передачі таборів для розміщення в/п. Контингент передано до інших ОРБ підприємств МВПЗР СРСР
1.7.	1207	Алчевський р-н, шахта № 2 “Дельта”, тресту “Ворошиловградвугілля”	14.04. 1945	24.11. 1948	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1208
1.8.	1208	Алчевський р-н, шахта “Никанор”, тресту “Ворошиловградвугілля”	14.04. 1945	15.10. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
1.9.	1209	Краснодонський р-н, шахта ім. Ф.Енгельса, тресту “Краснодонвугілля”	14.04. 1945	3.11. 1947	Розформовано у зв’язку з малочисельністю контингенту та необхідністю передачі таборів для розміщення в/п. Контингент передано до інших ОРБ підприємств МВПЗР СРСР

Продовж. додат. Л

1	2	3	4	5	6
1.10.	1210	Краснодонський р-н, шахта № 1 БІС, тресту “Краснодонвугілля”	14.04. 1945	20.04. 1949	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1223
1.11.	1211	Трест “Первомайськвугілля”, шахта “Тишківка”, копальня “Золоте”	14.04. 1945	16.11. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту.
1.12.	1212	Ровеньківський р-н, ст. Лобівка, трест “Фрунзевугілля, шахта “Лобівка”	14.04. 1945	19.11. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту
1.13.	1213	сел. Криворіжжя, трест “Брянськвугілля”, шахта “Криворіжжя”	14.04. 1945	21.11. 1946	Розформовано через незадовільні умовами утримання інтернованих. Контингент передано до ОРБ № 1214
1.14.	1214	сел. Криворіжжя, трест “Брянськвугілля”, шахта “Криворіжжя”	14.04. 1945		
1.15.	1215	сел. Криворіжжя, трест “Брянськвугілля”, шахта “Криворіжжя”	14.04. 1945	6.07. 1945	ОРБ укомплектовано контингентом не було
1.16.	1216	м. Верхнє, трест “Лисичанськвугілля”, шахта ім. Войкова	14.04. 1945	2.11. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту.
1.17.	1217	м. Верхнє, трест “Лисичанськвугілля”, шахта ім. Мельникова	14.04. 1945	3.11. 1947	Розформовано у зв’язку з малочисельністю контингенту та необхідністю передачі таборів для розміщення в/п. Контингент передано до інших ОРБ підприємств МВПЗР СРСР
1.18.	1218	Краснолучський р-н, сел. Шахти № 6, тресту “Донбасантрацит”	14.04. 1945	1.05. 1947	Контингент передано до ОРБ № 1045 та 1069

1	2	3	4	5	6
1.19.	1219	Краснолучський р-н, сел. Шахти № 16, тресту “Донбасантрацит”	14.04. 1945	3.11. 1947	Розформовано у зв’язку з малочисельністю контингенту та необхідністю передачі таборів для розміщення в/п. Контингент передано до інших ОРБ підприємств МВПЗР СРСР
1.20.	1220	Свердловський р-н, сел. шахти № 9 ім. В.І. Леніна, тресту “Свердловвугілля”	14.04. 1945	13.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту.
1.21.	1221	Свердловський р-н, сел. шахти ім. Володарського, тресту “Свердловвугілля”	14.04. 1945	17.05. 1947	Розформовано у зв’язку з передачею контингенту до ОРБ № 1220
1.22.	1222	сел. Голубівка, трест “Кіроввугілля”, шахти “ 100,№ 6, № 22, Будівельний цех, ЦЕММ, ПДР	14.04. 1945	3.11. 1947	Розформовано у зв’язку з малочисельністю контингенту та необхідністю передачі таборів для розміщення в/п. Контингент передано до інших ОРБ підприємств МВПЗР СРСР
1.23.	1223	Первомайський р-н, сел. шахти ім. Ворошилова, тресту “Успенське рудоуправління”	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту.
1.24.	1224	Кадіївський р-н, сел. шахти Ірміно, тресту “Ворошиловградшахтбуд”	14.04. 1945	29.01. 1949	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Задишок контингенту передано до ОРБ № 1205 та 1214

1	2	3	4	5	6
1.25.	1225	сел. шахти “Мазуровська”, тресту “Ворошиловградшахтбуд”; Шахта № 10 ім Артема, тресту “Кадіївшахтвідновлення”	14.04. 1945	27.02. 1947	Розформовано у зв’язку з закінченням відновлювальних робіт. Контингент передано до ОРБ № 1224
1.26.	1226	сел. шахти “Альберт”, тресту “Ворошиловградшахтбуд”; Трест “Первомайськшахтвідновлення”.	14.04. 1945	22.03. 1947	Розформовано у зв’язку з закінченням відновлювальних робіт. Контингент передано до ОРБ № 1224
1.27.	1227	Краснолучський р-н, сел. шахти № 7-8, сел. шахти № 16, тресту “Краснолучшахтбуд”	14.04. 1945	19.11. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту
1.28.	1228	Краснолучський р-н, сел. Шахти № 16 “Ізвестія”, тресту “Краснолучшахтбуд”	14.04. 1945	25.11. 1946	Контингент передано іншим ОРБ НКВП СРСР.
1.29.	1229	м. Красний Луч, шахта № 16 “Ізвестія”, тресту “Краснолучшахтбуд”	14.04. 1945	6.07. 1945	ОРБ укомплектовано контингентом не було
1.30.	1230	м. Красний Луч, шахта № 16 “Ізвестія”, тресту “Краснолучшахтбуд”	14.04. 1945	6.07. 1945	ОРБ укомплектовано контингентом не було
1.31.	1231	м. Верхнє, Лисичанський содовий завод, тресту “Донсода” та “Донхімпромбуд”	14.04. 1945	6.07. 1945	ОРБ укомплектовано контингентом не було
1.32.	1232	м. Ворошиловград, трест “Донбасважбуд” НКБ СРСР	14.04. 1945	6.07. 1945	ОРБ укомплектовано контингентом не було
1.33.	1233	м. Ворошиловград, завод ім. Жовтневої Революції	14.04. 1945		Станом на 1.10.1946 р. ОРБ не існувало
1.34.	1234	Алчевський р-н, трест “Ворошиловбуд” НКЧМ СРСР	14.04. 1945	6.07. 1945	ОРБ укомплектовано контингентом не було

Продовж. додат. Л

1	2	3	4	5	6
1.35.	1235	ст. Алмазна, Металургійний завод НКЧМ СРСР	14.04. 1945	6.04. 1946	Розформовано у зв'язку з малочисельністю контингенту
1.36.	1236	Алчевський р-н, Металургійний завод ім. К.Є. Ворошилова, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	5.11. 1945	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацевдатного контингенту
1.37.	1237	м. Ворошиловград, ОБМЧ – 331	14.04. 1945	6.07. 1945	ОРБ укомплектовано контингентом не було
1.38.	1238	м. Кадіївка, ОБМЧ – 311	14.04. 1945	19.11. 1945	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацевдатного контингенту
1.39.	1239	м. Алчевськ, “Укрпромрада” (ст. Алчевськ)	14.04. 1945	6.07. 1945	ОРБ укомплектовано контингентом не було
1.40.	1240	ст. Кипуча, Алчевський р-н, шахта № 10, тресту “Ворошиловградвугілля”	6.07. 1945	6.04. 1946	Розформовано у зв'язку з малочисельністю контингенту
1.41.	1241	ст. Алмазна, Ровеньківський р-н, шахта № 14, тресту “Фрунзевугілля”	6.07. 1945	13.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
1.42.	1242	Трест “Ворошиловградшахтбуд”, шахта “Парткомуна”, УВШ НКВП СРСР	6.07. 1945	03. 1946	
1.43.	1243	Трест “Донхімпромбуд”, боксито- туковий завод НКХП СРСР; сел. “Лисичанськхімпромбуд” МХП СРСР	6.07. 1945	24.01. 1948	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1216
1.44.	1244	м. Верхнє, шахта ім. Войкова, тресту “Лисичанськвугілля”	21.11. 1945	21.11. 1946	Розформовано через незадовільні умовами утримання інтернованих. Контингент передано до ОРБ № 1214

Продовж. додат. Л

1	2	3	4	5	6
1.45.	1245	Шахта “Західна кремінна”, тресту “Лисичанськвугілля”	21.11.1945		Станом на 1.10.1946 р. ОРБ не існувало
1.46.	1246	Шахта “Новодружівка”, тресту “Лисичанськвугілля”	21.11.1945	20.04.1946	Розформовано у зв’язку з малочисельністю контингенту
2. Вінницька область					
2.1.	2081	м. Жмеринка, УВБР Вінницької залізниці	9.06.1945	12.09.1946	Розформовано у зв’язку з відсутністю умов для утримання і трудової експлуатації контингенту. Контингент передано до ОРБ № 1971 (ст. Земці, Калінінської залізниці, РСФСР)
3. Дніпропетровська область					
3.1.	1401	ст. Карнаватка, копальня ім. Артема, НКЧМ СРСР	14.04.1945	19.10.1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
3.2.	1402	ст. Шмаково, копальня ім. К. Лібкнехта, НКЧМ СРСР	14.04.1945	1.05.1947	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту
3.3.	1403	ст. Верхній Кут, копальня “Більшовик”, НКЧИМ СРСР	14.04.1945	20.09.1948	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1401
3.4.	1404	ст. Верхній Кут, копальня “Комінтерн”, НКЧМ СРСР	14.04.1945	26.12.1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
3.5.	1405	ст. Рокована, копальня ім. Л.М. Кагановича, НКЧМ СРСР; Шахтоуправління ім. К. Лібкнехта	14.04.1945	17.04.1947	Розформовано з метою раціонального трудового використання контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1403
3.6.	1406	ст. Інгулець, копальня “Інгулець”, НКЧМ СРСР	14.04.1945	1.05.1947	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту

1	2	3	4	5	6
3.7.	1407	ст. Мудреная, копальня ім. Ф.Е. Дзержинського, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	13.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
3.8.	1408	ст. Чортомлик, копальня “Червона Гвардія”, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	2.11. 1946	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацездатного контингенту
3.9.	1409	ст. Чортомлик, копальня “Жовта річка”, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	17.04. 1947	Розформовано з метою раціонального трудового використання контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1410
3.10.	1410	ст. Чортомлик, копальня ім. С. Орджонікідзе, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	19.10. 1949	6.09.1945 р. частину контингенту передано ОРБ № 1078. Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
3.11.	1411	ст. Чортомлик, копальня ім. Ілліча, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	20.09. 1948	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1407
3.12.	1412	ст. Верхній Кут, копальня ім. М.В. Фрунзе, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	5.11. 1945	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацездатного контингенту
3.13.	1413	ст. Червона, “Спецбудтрест” № 2, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	19.10. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
3.14.	1414	м. Нікополь, трест “Нікополь-Марганець”, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	5.11. 1945	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацездатного контингенту
3.15.	1415	м. Дніпродзержинськ, металургійний завод ім. Ф.Е. Дзержинського, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	18.05. 1948	Контингент переведено до ОРБ № 1002
3.16.	1416	м. Дніпропетровськ, металургійний завод ім. Г.І. Петровського, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	19.10. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту

Продовж. додат. Л

1	2	3	4	5	6
3.17.	1417	м. Кривий Ріг, металургійний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	5.11. 1945	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацевдатного контингенту
3.18.	1418	м. Новомосковськ, ЖКЗ, НКЧМ СРСР	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
3.19.	1419	м. Кривий Ріг, коксохімічний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	25.06. 1946	Розформовано у зв'язку з передачею контингенту ОРБ №№ 1009 та 1422
3.20.	1420	м. Дніпропетровськ, коксохімічний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	20.09. 1948	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1087
3.21.	1421	ст. Баглей, Дніпродзержинський коксухімічний завод НКЧМ СРСР	14.04. 1945	12.09. 1946	Розформовано з метою раціонального трудоого визискування контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1008
3.22.	1422	м. Дніпропетровськ, ДППРЗ, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	17.04. 1947	Розформовано з метою раціонального трудоого використання контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1416
3.23.	1423	м. Дніпропетровськ, завод ім. Леніна, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту.
3.24.	1424	м. Дніпропетровськ, завод ім. В.М. Молотова, НКБ СРСР	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
3.25.	1425	м. Дніпропетровськ, завод ім. К. Лібкнехта, НКЧМ СРСР	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало

Продовж. додат. Л

1	2	3	4	5	6
3.26.	1426	м. Дніпропетровськ, завод № 489, НКАП СРСР	9.06. 1945	16.07. 1948	Розформовано через неможливість подальшого трудового використання інтернованих. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1428
3.27.	1427	м. Дніпропетровськ, завод № 79, НКБ СРСР	9.06. 1945	2.12. 1947	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
3.28.	1428	м. Дніпропетровськ, завод ім. Л.М. Кагановича, НКМО СРСР	9.06. 1945	19.10. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
3.29.	1429	м. Дніпропетровськ, завод ДЗІО, НКЧМ СРСР	9.06. 1945	17.04. 1947	Розформовано з метою раціонального трудового використання контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1416
3.30.	1430	м. Кривий Ріг, ГРЕС, НКЕС СРСР	9.06. 1945	5.10. 1946	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацездатного контингенту. Залишок контингенту передано ОРБ № 1403
3.31.	1431	ст. Червона, Сталінської залізниці, СБТ – 2, НКЧМ СРСР	6.07. 1945	29.07. 1948	Розформовано у зв'язку з малою чисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1413
3.32.	1432	м. Дніпропетровськ, СБТ – 2, НКЧМ СРСР	6.07. 1945	6.09. 1945	Розформовано у зв'язку з переводом контингенту до інших ОРБ
3.33.	1433	м. Дніпропетровськ, СБТ – 2, НКЧМ СРСР	6.07. 1945	14.08. 1947	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
3.34.	1434	м. Дніпропетровськ, УБВР Сталінської залізниці	6.07. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацездатного контингенту

1	2	3	4	5	6
3.35.	1078	ст. Калачинське, Дніпропетровської обл., рудоуправління ім. Р. Люксембург	6.09. 1945	17.04. 1947	Укомплектовано контингентом за рахунок “розукрупнення” ОРБ № 1410. Розформовано з метою раціонального трудового використання контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1410
3.36.	1435	м. Дніпропетровськ, трест “Дніпроважбуд”	18.06. 1946	6.12. 1947	Укомплектовано контингентом з ОРБ № 1416 Розформовано у зв’язку з передачею табору для розміщення в/п. Контингент передано до ОРБ № 1416
4. Запорізька область					
4.1.	1501	м. Запоріжжя, 8 селище, трест “Запоріжаломінійбуд”, НККМ СРСР	14.04. 1945	1.03. 1947	Розформовано у зв’язку з відмовою господарського органу від трудового використання контингенту. Інтернованих передано ОРБ № 1502.
4.2.	1502	м. Запоріжжя, 6 селище, трест “Запоріжбуд”	14.04. 1945	29.07. 1948	Розформовано у зв’язку з вивільненням приміщення робітничого клубу, котре використовувалося як табір для інтернованих. Контингент передано до ОРБ № 1087
4.3.	1503	м. Запоріжжя, 6 селище, трест “Запоріжбуд”	14.04. 1945	1.03. 1947	Контингент передано до ОРБ № 1502
4.4.	1504	м. Запоріжжя, 14 селище, трест “Запоріжбуд”	14.04. 1945		Станом на 1.03.1946 р. ОРБ не існувало

1	2	3	4	5	6
4.5.	1505	м. Запоріжжя, правий берег роб. селище № 2, трест “Дніпробуд” НКЕС СРСР	14.04. 1945		Станом на 27.06.1946 р. ОРБ не існувало
4.6.	1506	м. Запоріжжя, правий берег роб. селище № 2, трест “Дніпробуд” НКЕС СРСР	14.04. 1945		Станом на 1.03.1946 р. ОРБ не існувало
4.7.	1507	м. Запоріжжя, завод “Комунар”, “Військбуд”	14.04. 1945		Станом на 1.03.1946 р. ОРБ не існувало
4.8.	1508	м. Запоріжжя, сел. ім. О.М. Горького, завод № 478, НКАП СРСР	14.04. 1945		Станом на 1.03.1946 р. ОРБ не існувало
4.9.	1509	м. Запоріжжя, заводоуправління цегельних заводів НКБ СРСР	14.04. 1945		Станом на 1.03.1946 р. ОРБ не існувало
4.10.	1510	м. Осипенко, “Військбуд”	14.04. 1945		Станом на 1.03.1946 р. ОРБ не існувало.
4.11.	1087	м. Запоріжжя, трест “Запоріжжялюмінійбуд”	15.05. 1947	26.12. 1949	15.05.1947 р. передислоковано до м. Запоріжжя з Північно-Осетинської АРСР. Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
5. Кіровоградська область					
5.1.	1951	сел. Мала Виска, цукровий комбінат	28.04. 1945	11.03. 1947	Розформовано у зв’язку з відсутністю умов для утримання і трудової експлуатації інтернованих. Контингент передано до ОРБ № 1063

Продовж. додат. Л

1	2	3	4	5	6
6. Одеська область					
6.1.	2001	м. Одеса, УБВР Одеської залізниці	28.04. 1945		Станом на 1.03.1946 р. ОРБ не існувало
6.2.	2003	м. Одеса, військово-будівельна ділянка № 126	9.06. 1945		Станом на 1.03.1946 р. ОРБ не існувало
6.3.	2004	с. Ельзас, Роздільнянського р-ну ДУРП Одеської залізниці	9.06. 1945	25.09. 1946	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано ОРБ № 1971 (ст. Земці, Калінінської залізниці, РРФСР).
6.4.	2092	сел. Ільїнка, завод будівельно-стінових матеріалів	9.06. 1945	6.09. 1945	Розформовано у зв'язку з переводом контингенту до інших ОРБ
7. Полтавська область					
7.1.	2071	м. Полтава, БМТ № 306 НКЖЦБ УРСР Червоноармійський цукровий комбінат	9.06. 1945	16.11. 1946	6.07.1946р., у зв'язку з незабезпеченістю умов утримання, контингент ОРБ передано Червоноармійському цукровому комбінату. Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацездатних інтернованих. Залишок контингенту передано ОРБ № 1074
8. Сталінська область					
8.1.	1000	м. Сталіно, металургійний завод ім. В.І. Леніна, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	19.11. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту

1	2	3	4	5	6
8.2.	1001	м. Макіївка, металургійний завод ім. С.М. Кірова, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту.
8.3.	1002	м. Єнакієве, металургійний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту.
8.4.	1003	м. Костянтинівка, металургійний завод ім. М.В. Фрунзе, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	25.03. 1949	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1048
8.5.	1004	м. Часов Яр, рудоуправління НКЧМ СРСР	14.04. 1945	19.11. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту.
8.6.	1005	м. Оленівка, рудоуправління НКЧМ СРСР	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало.
8.7.	1006	м. Макіївка, Ново-макіївський коксохімічний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту.
8.8.	1007	м. Макіївка, Старо-макіївський коксохімічний завод	14.04. 1945	17.04. 1947	Розформовано з метою раціонального трудового використання контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1000
8.9.	1008	м. Єнакієве, Ново-єнакіївський коксохімічний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	2.11. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту.
8.10.	1009	м. Горлівка, коксохімічний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	17.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту.
8.11.	1010	м. Сталіно, коксохімічний завод НКЧМ СРСР	14.04. 1945	4.06. 1949	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1000

Продовж. додат. Л

1	2	3	4	5	6
8.12.	1011	ст. Кутейниково, Каракубське рудоуправління НКЧМ СРСР	14.04. 1945	4.06. 1948	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1000, 1001 та 1012
8.13.	1012	м. Макіївка, трубний завод НКЧМ СРСР	14.04. 1945	4.06. 1949	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1001
8.14.	1013	м. Часов Яр, завод ім. С. Орджонікідзе, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.15.	1014	м. Єнакієве, Старо-єнакіївський коксохімічний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	13.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.16.	1015	м. Краматорськ, металургійний завод ім. С. Куйбишева, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	18.05. 1948	Контингент переведено до ОРБ № 1000
8.17.	1016	сел. Ново-Троїцьке, рудоуправління НКЧМ СРСР	14.04. 1945	25.02. 1948	Розформовано у зв'язку з репатріацією інтернованих. Залишок контингенту передано до інших ОРБ
8.18.	1017	ст. Дебальцеве, машинобудівний завод ім. Скворцова-Степанова	14.04. 1945	17.04. 1947	Розформовано з метою раціонального трудового використання контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1000
8.19.	1018	м. Слов'янськ, ливарно-механічний завод, НКЧМ СРСР	14.04. 1945	17.04. 1947	Розформовано з метою раціонального трудового використання контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1012
8.20.	1019	м. Часов Яр, завод вогнетривких матеріалів ім. Артема № 1	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало

1	2	3	4	5	6
8.21.	1020	м. Часов Яр, завод вогнетривких матеріалів ім. Артема № 1	14.04. 1945	25.02. 1948	Розформовано у зв'язку з репатріацією інтернованих. Залишок контингенту передано до інших ОРБ
8.22.	1021	м. Сталіно, сел. Смолянка, шахта № 13, тресту "Куйбишеввугілля"	14.04. 1945	19.11. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.23.	1022	м. Макіївка, шахта ім. Л.М. Кагановича, тресту "Макіїввугілля"	14.04. 1945	25.02. 1948	Розформовано у зв'язку з репатріацією інтернованих. Залишок контингенту передано до інших ОРБ
8.24.	1023	Петровський р-н, шахта № 4/21, тресту "Сталінвугілля"	14.04. 1945	13.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.25	1024	сел. Ханженково, шахта № 13, тресту "Радянськвугілля"	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.26.	1025	м. Сніжне, сел. Новий Донбас, шахта № 18, тресту "Сніжнеантрацит"	14.04. 1945	24.10. 1947	Розформовано з метою звільнення таборів для розміщення в/п. Контингент передано до ОРБ № 1028 та 1059
8.27.	1026	м. Сніжне, шахта № 32 БІС, тресту "Сніжнеантрацит"	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.28.	1027	сел. Щеглівка, шахта № 12/13, тресту "Красногвардійськвугілля"	14.04. 1945	2.11. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.29.	1028	м. Ново-Економічне, шахта № 5/6, тресту "Красноармійськвугілля"	14.04. 1945	13.10. 1949	Розформовано у зв'язку з переміщенням контингенту до ОРБ № 1030 та 1040

1	2	3	4	5	6
830.	1029	м. Ново-Економічне, шахта “Центральна”, тресту “Красноармійськвугілля”	14.04. 1945	24.10. 1947	Розформовано з метою звільнення таборів для розміщення в/п. Контингент передано до ОРБ № 1028 та 1059
8.31.	1030	ст. Горлівка, шахта № 19/20, тресту “Артемвугілля”	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту.
8.32.	1031	м. Держинськ, шахта № 11/12, тресту “Держинськвугілля”	14.04. 1945	11.02. 1949	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1040
8.33.	1032	сел. Євдокимівка, Будьонівського р-ну, шахта “Євдокимівка”, тресту “Будьоніввугілля”	14.04. 1945	1.04. 1947	Розформовано у зв’язку з мало чисельністю контингенту. Інтернованих передано до ОРБ № 1054 та 1040
8.34.	1033	сел. Чулківка, Будьонівського р-ну, шахта “Чулківка”, тресту “Будьоніввугілля”	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.35.	1034	сел. Катик, Чистяківського р-ну, шахта № 12, тресту “Зуєвоантрацит”	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту.
8.36.	1035	Чистяківський р-н, шахта № 20, тресту “Зуєвоантрацит”	14.04. 1945	19.04. 1949	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1034
8.37.	1036	Чистяківський р-н, шахта № 2, тресту “Зуєвоантрацит”	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.38.	1037	ст. Чистяково, шахта № 9/10, тресту “Чистяківантрацит”	14.04. 1945	2.11. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту

1	2	3	4	5	6
8.39.	1038	м. Чистяково, ст. Воскрес, шахта № 21, тресту “Чистяківантрацит”	14.04. 1945	25.02. 1948	Розформовано у зв’язку з репатріацією інтернованих. Залишок контингенту передано до інших ОРБ
8.40.	1039	м. Чистяково, ст. Дроново, шахта “Червона зірка”, тресту “Чистяківантрацит”	14.04. 1945	6.12. 1947	Розформовано у зв’язку з мало чисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1037
8.41.	1040	м. Єнакієве, шахта № 1/2, тресту “Орджонікідзевугілля”	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
8.42.	1041	сел. Будьонівка, шахта № 9, тресту “Сталіншахтбуд”	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.43.	1042	м. Макіївка, шахта “Капітальна – Марківка”, тресту Сталіншахтбуд”	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.44.	1043	м. Макіївка, шахта “Софія”, тресту Сталіншахтбуд”	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.45.	1044	ст. Ханженково, трест “Сталіншахтбуд”, шахта “Советськ” УНШ	14.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.46.	1045	сел. Калинівка, трест “Сталіншахтбуд”, ремонтна база	14.04. 1945	17.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
8.47.	1046	ст. Ханженково, трест “Донбасвуглемашбуд”, завод № 1207	14.04. 1945	17.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
8.48.	1047	м. Сталіно, трест “Донбасвуглемашбуд”, завод ім. “15 років ВЛКСМ”	14.04. 1945	17.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
8.49.	1048	ст. Микитівка, ртутний комбінат м. Костянтинівка, цинковий завод	14.04. 1945	13.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту

1	2	3	4	5	6
8.50.	1049	м. Костянтинівка, цинковий завод	14.04. 1945	14.08. 1947	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.51.	1050	м. Єнакієве, металургійний завод НКЧМ СРСР	28.04. 1945	13.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.52.	1051	м. Єнакієве, шахта "Юнак", тресту "Орджонікідзевугілля"	28.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.53.	1052	Чистяківський р-н, ст. Воскрес, шахта ім. Кисельова-Латугіна, тресту "Чистяківантрацит"	28.04. 1945		9.06.1945р.організацію ОРБ відмінено
8.54.	1052	м. Макіївка, шахта ім. В.І. Леніна, тресту "Макіїввугілля"	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.55.	1053	Шахта "Добропілля", тресту "Сталіншахтбуд", НКВП СРСР	28.04. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.56.	1054	м. Сталіно, шахта № 6, тресту "Будьоніввугілля"	9.06. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.57.	1055	м. Сталіно, шахта № 9 "Наклонна", тресту "Будьоніввугілля"	9.06. 1945	19.08. 1948	Розформовано у зв'язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1054
8.58.	1056	м. Макіївка, шахта "Капітальна", тресту "Макіїввугілля"	9.06. 1945	17.12. 1949	Розформовано у зв'язку з репатріацією контингенту
8.59.	1057	м. Червоноармійськ, шахта № 40 "Курахівка", тресту "Красноармійськвугілля"	9.06. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв'язку з репатріацією непрацездатного контингенту
8.60.	1058	м. Сталіно, шахта № 11/21, тресту "Будьоніввугілля"	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало

1	2	3	4	5	6
8.61.	1059	м. Сніжне, шахта № 21, тресту “Сніжнеантрацит”	9.06. 1945	19.04. 1949	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1026
8.62.	1060	м. Макіївка, шахта “Ново-Чайкіно”, тресту “Красногвардійськвугілля”	9.06. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацевдатного контингенту
8.63.	1061	м. Макіївка, шахта “Москіно”, тресту “Советськвугілля”	9.06. 1945	25.02. 1948	Розформовано у зв’язку з репатріацією інтернованих. Залишок контингенту передано до інших ОРБ
8.64.	1062	м. Макіївка, шахта “Грузька”, тресту “Макіїввугілля”	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.65.	1063	сел. Петрівка, шахта № 5, тресту “Сталінвугілля”	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.66.	1064	сел. Ветка, шахта “Ветка”, тресту “Куйбишеввугілля”	9.06. 1945	19.08. 1948	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1021
8.67.	1065	сел. Ветка, шахта ім. Л.М. Кагановича, тресту “Куйбишеввугілля”	9.06. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацевдатного контингенту
8.68.	1066	м. Красноармійськ, шахта № 19/21, тресту “Красноармійськвугілля”	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.69.	1067	м. Горлівка, завод “Донвуглемашбуд”, НКВП СРСР	9.06. 1945	25.02. 1948	Розформовано у зв’язку з репатріацією інтернованих. Залишок контингенту передано до інших ОРБ
8.70.	1068	м. Макіївка, будівництво шахти ім. С. Орджонікідзе	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало

Продовж. додат. Л

1	2	3	4	5	6
8.71.	1069	сел. Петрівка, будівництво шахти № 5БІС “Трудовська”	9.06. 1945	25.02. 1948	Розформовано у зв’язку з репатріацією інтернованих. Залишок контингенту передано до інших ОРБ
8.72.	1070	сел. Катеринка, ОБМУ –15, ОБМУ - 19, НКБ СРСР	9.06. 1945		
8.73.	1071	м. Макіївка, ОБМУ – 4, ОБМЧ – 60 НКБ СРСР	9.06. 1945	17.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту.
8.74.	1072	м. Краматорськ, ОБМУ “Донмашбуд”, НКБ СРСР	9.06. 1945	25.02. 1948	Розформовано у зв’язку з репатріацією інтернованих. Залишок контингенту передано до інших ОРБ
8.75.	1073	м. Єнакієве, ОБМЧ – 5, тресту “Сталінометалургбуд” НКБ СРСР	9.06. 1945		Станом на 27.06.1947 р. ОРБ не існувало
8.76.	1074	м. Сталіно, сел. Смолянка, азотний завод НКХП СРСР	9.06. 1945	11.02. 1949	Розформовано у зв’язку з малочисельністю. Залишок контингенту передано до ОРБ № 1000
8.77.	1076	Завод ім. С.М. Кірова, “Головшахтвідновлення” НКВП СРСР	9.06. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту
8.78.	1077	Спецбудконтора “Головшахтвідновлення” НКВП СРСР	9.06. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту
8.79.	б/н	м. Сталіно, БМУ – 3, тресту “Тівденьводбуд”		2.11. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту
9. Харківська область					
9.1.	1551	м. Харків, “Промшахтбуд” НКВП СРСР	14.04. 1945	26.12. 1949	Розформовано у зв’язку з репатріацією контингенту

1	2	3	4	5	6
9.2.	1552	Ізюмський р-н, с. Капустянівка, “Ліспромгосп”, тресту “Донбасбуд”, НКВП СРСР	14.04. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту
9.3.	1553	м. Харків, завод № 75, НКВП СРСР	9.06. 1945	1.09. 1947	Розформовано за поданням господарського органу. Непрацездатний контингент репатрійовано, а решту передано до ОРБ № 1551
9.4.	1554	м. Харків, завод № 75, НКВП СРСР	9.06. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту
9.5.	1555	м. Харків, завод № 135 НКШС СРСР	9.06. 1945	15.03. 1947	Розформовано у зв’язку з відмовою використовувати працю інтернованих. Контингент передано ОРБ № 1553.
9.6.	1556	м. Харків, аеропорт НКЦПФ СРСР	9.06. 1945	11.03. 1947	Розформовано у зв’язку з відсутністю умов для утримання і трудової експлуатації контингенту. Контингент передано до ОРБ № 1551, 1553, 1555.
9.7.	1557	м. Харків, електромеханічний завод НКЕП СРСР, фаянсовий завод “Серп і молот”, сел. Буди	9.06. 1945	4.12. 1945	Розформовано у зв’язку з репатріацією непрацездатного контингенту

Примітка. Таблицю складено за матеріалами ДА МВС України: ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк.6-10, 11, 13-16, 19, 22, 25, 26, 30-39, 43-44, 55-57; ф. 45, оп. 1, спр. 135, прим.60, арк. 1-4; прим. 73, арк. 1-1зв.; прим. 124, арк. 1-4; прим. 125, арк.1-3; спр.137, прим.18, арк.1-3; прим. 68, арк. 1; прим. 70, арк. 1; спр. 138, прим. 28, арк. 1; прим. 34, арк. 1; прим. 38, Арк. 1; прим. 41, арк. 1; спр. 152, прим. 51, арк. 1; прим.58, арк.1; прим.87, арк. 1; прим. 94, арк. 1; прим. 105, арк. 1; спр. 154, прим. 10, арк. 1; прим. 11, арк. 1; прим. 16, арк. 1; прим. 21, арк. 1; прим. 33, арк. 1; прим. 37, арк. 1; прим. 38, арк. 1; прим. 42, арк. 1; спр. 168, прим. 28, арк. 1; прим. 29, арк. 1; прим. 39, арк. 1; прим. 42 арк. 1; прим. 60, арк. 1-2; прим. 65, арк. 1; прим. 66, арк. 1; прим. 82, арк. 1; прим. 83, арк. 1; прим. 89, арк. 1; прим. 102, арк. 1; спр. 170, прим. 32, арк. 1; прим. 33, арк. 1; прим. 42, арк. 1; прим. 64, арк. 1; прим. 70, арк. 1-2; прим. 88, арк. 1; прим. 90, арк. 1; прим. 91, арк. 1; спр. 190, прим. 13, арк. 1; прим. 30, арк. 1-2; спр.192, прим. 9, арк. 1; прим. 15, арк. 1; прим. 49, арк. 1; прим. 59, арк. 1; прим. 60, арк. 1; спр. 193, прим. 2, арк. 1; прим. 17, арк. 1; прим. 69, арк. 1; спр. 213, прим. 12, арк. 1; прим. 20, арк. 1; прим. 44, арк. 1; прим. 59, арк. 1; прим. 63, арк. 1; прим. 93, арк. 1; спр. 215, прим. 74, арк. 1; прим. 77, арк. 1; прим. 82, арк. 1; прим. 91, арк. 1; прим. 95, арк. 1; прим. 103, арк. 1; прим. 107, арк. 1; прим. 111, арк. 1; прим. 115, арк. 1; прим. 116, арк. 1.

Додаток П

Спеціальні шпиталі для військовополонених та інтернованих на території Української РСР у 1944-1951 рр.

№пп	Шпиталь (номер)	Місце дислокації	Ліміт (осіб)	Утворено	Ліквідовано	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
1. Вінницька область						
1.1.	2662	м. Вінниця	400	3.04. 1945	18.06. 1945	
1.2.	3641	м. Гайсин	600	18.06. 1945	15.11. 1946	З 19.02.1946р. ліміт до - 400
2. Ворошиловградська область						
2.1.	1512	м. Ворошиловград м. Краснодон сел. Лозова Павлівка	600	21.07. 1944	15.05. 1949	7.09.1944р. передислоковано з м. Славгород (Алтайський край РРФСР) 24.04.1945р. передислоковано до м. Красно дону. З 15.12.1948р. ліміт- 300. З 20.12.1948р. ліміт-500
2.2.	5924	сел. Сватово	700	7.10. 1944	30.10. 1946	

Продовж. додат. П

1	2	3	4	5	6	7
2.3.	6009	сел. Голубівка м. Ірміно	600	7.10. 1944	20.04. 1950	З 15.12.1948р. ліміт – 500. 23.08.1949р. передислоковано до м. Ірміно на базу таб. № 144. З 1.09.1949р. ліміт – 300
2.4.	3118	сел. Ровеньки	350	7.10. 1944	3.02. 1945	
2.5.	5927	сел. Свердловськ	400	24.04. 1945	30.11. 1949	17.09.1946р. - с/ш розформовано. 31.10.1946р. ліквідацію с/ш відмінено. 26.09.1947р. с/ш передислоковано на базу т/в № 5 таб. № 256. З 15.12.1948р. ліміт – 300
2.6.	5928	м. Ворошилівськ м. Лутугіно	400	7.10. 1944	31.10. 1946	24.04.1945р. передислоковано до м. Лутугіно
2.7.	5929	м. Ворошилівськ сел. Паризька Комуна	400	7.10. 1944	15.12. 1948	24.04.1945р. передислоковано до сел. Паризька Комуна
2.8.	5931	сел. Верхнє Тепле	200	7.10. 1944	26.07. 1946	
2.9.	6011	м. Рубіжне	900	24.10. 1944	20.12. 1946	
2.10.	5925	м. Красний Луч	500	24.10. 1944	1.08. 1947	Контингент переведено до інших с/ш Ворошиловградської обл.
2.11.	6014	м. Луганськ сел. Станично-Луганське	400	24.10. 1944	31.10. 1946	24.04.1945р. передислоковано до сел. Станично-Луганське

1	2	3	4	5	6	7
2.12.	6013	м. Старобільськ сел. Карахаш	300	24.10. 1944	30.10. 1949	Передислоковано до сел. Карах аш. 17.09.1946р. с/ш розформовано. 31.10.1946р. ліквідацію с/ш відмінено. З 18.10.1947р. ліміт – 600. З 15.12.1948р. ліміт – 300
2.13.	6003	м. Краснодон	500	3.04. 1945	17.09. 1946	
3. Дніпропетровська область						
3.1.	2643	м. Дніпродзержинськ	?	1944	1945	
3.2.	2543	м. Дніпродзержинськ	1000	15.06. 1945	24.09. 1945	
3.3.	5807	м. Дніпродзержинськ м. Дніпропетровськ	400	28.09. 1945	15.06. 1951	З 27.05.1947р. ліміт – 600. З 18.10.1947р. ліміт – 900. З 15.01.1949р. ліміт – 400. 1.02.1949р. передислоковано до м. Дніпропетровська на базу т/в № 2 таб. № 315. З 30.01.1950р. ліміт – 200
3.4.	5905	м. Дніпропетровськ	500	18.04. 1945	15.06. 1947	Контингент переведено в табірні лазарети та с/ш № 5807
4. Дрогобицька область						
4.1.	2149	м. Самбір		1.07. 1946		З 30.11.1946р. ліміт – 200. 15.11.1947 р. передислоковано до сел. Щеглівка Ворошиловградської обл. (т/в № 5 таб. № 280)

Продовж. додат. П

1	2	3	4	5	6	7
4.2.	5998	м. Стрий	400	15.06. 1945	1.05. 1949	26.08.1948р. передислоковано на базу таб. № 275. З 1.01.1949р. ліміт – 200
5. Житомирська область						
5.1.	5653	м. Новоград – Волинський	1200	?	1945	
5.2.	5953	м. Новоград – Волинський	1200	3.04. 1945	19.10. 1946	З 21.11.1945р. ліміт – 700. З 3.06.1946р. ліміт – 600
5.3.	2993	м. Бердичів	600	3.04. 1945	30.12. 1949	З 1.01.1949р. ліміт – 500. З 1.04.1949р. ліміт – 300. З 20.07.1949р. ліміт – 500
5.4.	2726	м. Бердичів	400	16.03. 1945	12.10. 1945	
5.5.	2497	м. Коростень	700	15.06. 1945	30.01. 1946	
6. Запорізька область						
6.1.	1149	м. Запоріжжя	1200	21.07. 1944	30.01. 1950	7.09.1944р. передислоковано з м. Великі Халуниці (РСР). З 1.04.1949р. ліміт – 800. З 30.10.1949р. ліміт – 500
6.2.	4514	сел. Гуляйполе сел. Вишневатка	200	7.10. 1944	14.09. 1945	Передислоковано до сел. Вишневатка
6.3.	5919	сел. Юрківка	200	7.10. 1944	17.09. 1946	
6.4.	5374	сел. Софіївка	200	7.10. 1944	17.09. 1946	

1	2	3	4	5	6	7
7. Київська область						
7.1.	4561	м. Київ, вул. Вишгородська	700	30.04. 1944	19.02. 1946	
7.2.	1035	м. Київ (сел. Пуца-Водиця)	500	21.07. 1944	1.07. 1948	7.09.1944 р. передислоковано з Мартука. З 28.09.1945р. ліміт – 700. З 22.09.1947р. ліміт – 600. 1.07.1948р. об'єднано з с/ш № 2686 з дислокацією у м. Біла Церква
7.3.	2686	м. Біла Церква	400	15.06. 1945	20.07. 1949	1.07.1948р. об'єднано з с/ш № 1035 та встановлено ліміт – 600. З 1.01.1949р. ліміт – 500. Контингент та штати передано с/ш № 2993
8. Львівська область						
8.1.	5895	м. Львів	400	15.06. 1945	22.09. 1945	
8.2.	5896	м. Львів	400	15.06. 1945	22.09. 1945	
8.3.	5897	м. Львів	200	15.06. 1945	22.09. 1945	

1	2	3	4	5	6	7
9. Миколаївська область						
9.1.	4564	м. Миколаїв	500	21.07. 1944	1.01. 1949	7.09.1944р. передислоковано з м. Коканд (Узбецької РСР)
10. Одеська область						
10.1.	3986	м. Одеса	600	21.07. 1944	31.01. 1951	7.09.1944р. передислоковано з м. Джамбул (Казахської РСР). з 1.01.1949р. ліміт – 500. з 1.04.1949р. ліміт – 300. з 30.01.1950р. ліміт – 200
10.2.	3896	м. Одеса	600	?	?	
11. Полтавська область						
11.1.	3780	сел. Кобеляки	550	12.10. 1944	22.06. 1948	з 19.02.1945р. ліміт – 500
11.2.	6063	сел. Білики Кобеляцького району	400	12.10. 1944	3.02. 1945	
11.3.	6006	м. Миргород	300	3.02. 1945	17.09. 1946	У наказі НКВС №0302 від 17.09.1946 р. йдеться про розформування с/ш №6066
12. Рівненська область						
12.1.	3715	м. Дубно	400	3.04. 1945	18.04. 1945	
13. Сталінська область						
13.1.	3006	сел. Дружківка	400	21.07. 1944	15.05. 1949	7.09.1944р. передислоковано з м. Атбасар

Продовж. додат. П

1	2	3	4	5	6	7
13.2.	1272	сел. Авдіївка	400	7.10. 1944	22.11. 1944	
13.3.	4451	сел. Чистяково	500	7.10. 1944	22.11. 1944	
13.4.	6031	сел. Селидівка сел. Курахівка	1000	7.10. 1944	17.10. 1945	Передислоковано до сел. Курахівка
13.5.	6047	сел. Селидівка ст. Цукуриха	500	7.10. 1944	20.02. 1949	
13.6.	6028	м. Держинськ	600	24.10. 1944	17.09. 1946	
13.7.	6027	м. Горлівка	400	24.10. 1944	12.01. 1949	
13.8.	6029	сел. Чистяково	1000	24.10. 1944	15.05. 1949	З 7.08.1947р. ліміт – 500. З 1.04.1949р. ліміт – 300
13.9.	987	м. Сталіно (сел. Гладківка)	500	30.11. 1944	1.09. 1949	З 28.05.1946р. ліміт – 400
13.10.	3081	м. Єнакієво	600	30.11. 1944	17.09. 1946	
13.11.	4937	м. Сталіно	?	1944	1945	

Продовж. додат. П

1	2	3	4	5	6	7
13.12.	2149	т/в № 5, таб. № 280 (сел. Щеглівка) м. Єнакієве м. Сталіно	200	15.11. 1947	30.01. 1950	15.11.1947р. передислоковано з м. Самбора Дрогобицької обл. З 1.01.1948р. ліміт – 500. 10.02.1948р. передислоковано до м. Єнакієве. 12.01.1949р. передислоковано до м. Горлівки на базу розформованого с/ш № 6027
13.13.	3099	т/в № 30, таб. № 280 (м. Макіївка)	300	15.11. 1947	29.06. 1950	15.11.1947р. передислоковано з сел. Косграмбо, Хабаровського краю РРФСР. З 1.01.1948р. ліміт – 500. 20.02.1949р. передислоковано на ст. Цукуриха в приміщення розформованого с/ш № 6047. З 15.10.1949р. – с/ш для туберкульозних хворих. З 31.05.1950р. – с/ш для засуджених в/п та інтернованих таб. №№ 144, 280; З 1.02.1950р. ліміт – 300
14. Станіславська область						
14.1.	1509	м. Станіслав	500	3.04. 1945	30.01. 1946	
14.2.	2796	м. Коломия	700	3.04. 1945	24.09. 1945	

Продовж. додат. П

1	2	3	4	5	6	7
14.3.	б/н	ст. Коломия, Лазарет відділення по репатріації УПВІ МВС УРСР	100	31.07. 1947		25.03.1948 р. передано до складу табору № 275
15. Харківська область						
15.1.	5984	м. Куп'янськ	900	7.10. 1944	1.07. 1949	з 1.10.1947р. ліміт – 300. з 1.01.1949р. ліміт – 200
15.2.	5366	м. Куп'янськ	1000	7.10. 1944	17.09. 1946	
15.3.	1233	сел. Буди	500	7.10. 1944	20.12. 1946	
15.4.	5987	м. Вовчанськ	400	24.10. 1944	22.11. 1944	
15.5.	5367	сел. Високе	400	30.11. 1944	30.12. 1949	з 30.10.1949р. ліміт – 200
15.6.	5993	м. Барвінкове	300	30.11. 1944	1.10. 1947	Контингент переведено до табірних лазаретів та інших с/ш УРСР
16. Чернігівська область						
16.1.	1706	м. Ніжин	1100	15.06. 1945	22.09. 1945	
16.2.	1707	м. Ніжин	?	1944	1945	
16.3.	2546	м. Ічня	400	28.09. 1945	30.01. 1946	
16.4.	6051	сел. Мена	500	28.09. 1945	17.09. 1946	

1	2	3	4	5	6	7
16.5.	1806	м. Ніжин	1100	?	12.10. 1945	

Примітка. Таблицю складено за матеріалами: ДА МВС України, ф. 83, оп. 1, спр. 228, арк. 5-6, 11, 12, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28-29, 41, 42-43, 46, 50; ф. 45, оп. 1, спр. 121, прим. 44, арк. 1-2; прим. 70, арк. 1; спр. 123, прим. 43, арк. 1-1зв.; прим. 79, арк. 1-2; прим. 88, арк. 1-1зв.; прим. 112, арк. 1-2; спр. 135, прим. 52, арк. 1-1зв.; прим. 58, арк. 1-1зв.; спр. 139, прим. 27, арк. 1; спр. 135, прим. 64, арк. 1; спр. 137, прим. 9, арк. 1-2зв.; прим. 10, арк. 1-1зв.; прим. 77, арк. 1; спр. 138, прим. 10, арк. 1-1зв.; спр. 156, прим. 2, арк. 1; прим. 32, арк. 1; прим. 58, арк. 1; прим. 71, арк. 1-2; прим. 81, арк. 1; прим. 86, арк.1-2; прим. 90, арк. 1; прим. 96, арк. 1-2; прим. 107, арк. 1-2; спр. 152, прим. 21, арк. 5-5зв.; прим. 84, арк.1; спр. 171, прим. 48, арк. 1; спр. 173, прим. 28, арк.1; прим. 39, арк. 1; прим. 75, арк. 1-2; прим. 80, арк. 1; прим. 90, арк. 1-2; спр. 174, прим. 11, арк. 1-2; прим. 15, арк. 1; прим. 31, арк. 1; прим. 47, арк. 1; прим. 62, арк.1-3; спр. 194, прим. 20, арк. 1; прим. 52, арк. 1-2; прим. 97, арк. 1-2; спр. 196, прим. 73, арк. 1-2; прим. 87, арк.1-2; прим. 91, арк. 1; прим. 92, арк. 1-2; спр. 216, прим. 2, арк. 1; прим. 37, арк. 1, прим. 54, арк. 1-2; прим. 55, арк. 1; прим. 67, арк. 1; спр. 218, прим. 26, арк. 1; прим. 29, арк. 1; спр. 219, прим. 10, арк. 1-2; прим. 29, арк. 1; прим. 48, арк. 1; прим. 49, Арк.1; спр. 220, прим. 8, арк. 1; прим. 44, арк. 1; прим. 45, арк. 1; спр. 237, прим. 7, арк. 1; спр. 238, прим. 4, арк. 1; прим. 11, Арк. 1; прим. 15, арк. 1; прим. 20, арк. 1-2; прим. 57, арк. 1; спр. 239, прим. 34, арк. 1; спр. 240, прим. 21, арк.1-3; спр. 254, прим. 55, арк. 1; спр.257, прим. 20, арк. 1.

Додаток У

Чисельність місць поховань військовополонених та інтернованих по профілям режимних установ на території Української РСР у 1944-1954 рр.

№пп	Область	Всього на території області		Із них, кладовищ і могил по профілю режимних установ:								Спільні поховальні комплекси	
				Таборів в/п		ОРБ в/п		ОРБ інтернованих		Спецшпиталів		Кладовищ	Могил
		Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Ворошиловградська	129	38555	71	20523	-	-	38	7715	19	10317	-	-
2.	Волинська	15	2960	1	19	13	2372	-	-	1	569	-	-
3.	Вінницька	8	556	5	250	-	-	2	232	1	74	-	-
4.	Дніпропетровська	34	~4981 ¹	10	507	-	-	21	2496	3	1729	1	249
5.	Дрогобицька	11	~1604 ¹	6	76	2	15+7 ²	-	-	1	662	2	851
6.	Житомирська	10	1447	6	166	-	-	-	-	3	1168	1	113
7.	Запорізька	18	~7440 ¹	13	4560	-	-	1	324	4	~2556 ¹	-	-
8.	Київська	25	~3712 ¹	23	~2845 ¹	-	-	-	-	2	867	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
9.	Кам'янець-Подільська (Хмельницька)	4	103	4	103	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	Кіровоградська	1	292	-	-	-	-	1	292	-	-	-	-
11.	Львівська	8	954	3	343	5	611	-	-	-	-	-	-
12.	Миколаївська	4	2549	3	1795	-	-	-	-	-	-	1	754
13.	Одеська	2	1300	1	531	-	-	-	-	1	769	-	-
14.	Полтавська	14	1426	10	292	-	-	1	431	3	703	-	-
15.	Рівненська	3	107	1	41	2	66	-	-	-	-	-	-
16.	Сумська	7	225	7	225	-	-	-	-	-	-	-	-
17.	Станіславська	2	834	2	834	-	-	-	-	-	-	-	-
18.	Сталінська	128	19874	53	5720	-	-	58	6725	17	7429	-	-
19.	Харківська	37	~5826 ¹	22	491	2	98	2	~117 ¹	5	4578	6	542
20.	Херсонська	2	780	2	780	-	-	-	-	-	-	-	-
21.	Чернігівська	8	577	7	495	-	-	-	-	1	82	-	-
Разом		470	96102	250	40596	24	3169	124	18332	61	31503	11	2509

Примітки:

1. Кількісні дані неповні.
2. Військовополонені ОРБ №466 поховані у 7-ми спільних ямах-могилах. Чисельність невідома. (За даними: ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 363, арк. 56).

3. Таблицю складено за матеріалами: ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 363, арк. 8-191; спр. 367, арк. 1-21; спр. 377, арк. 57, 82, 128, 133, 178-179, 180; ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 1-165; спр. 735, арк. 68; спр. 736, арк. 224; спр. 738, арк. 230-231, 273.

Додаток Ф

**Чисельність місць поховань військовополонених та інтернованих
і похованих на них осіб по регіонах Української УРСР,
що знаходилися на централізованому обліку МВС СРСР у 1955-1975 рр.**

№пп	Область	Всього на території області		Із них, знаходилося на централізованому обліку МВС СРСР, станом на:									
				1955 р.		1961 р.		1964 р.		1967 р.		1975 р.	
		Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил	Кладовищ	Могил
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Ворошиловградська	129	38555	91	19819 ¹	22	9203	-	-	-	-	-	-
2.	Волинська	15	2960	12	2588	5	1636	5	1636	5	1636	5	1636
3.	Вінницька	8	556	8	556	1	96	1	96	1	96	1	96
4.	Дніпропетровська	34	~4981 ²	13	3124	2	1723	2	1723	2	1723	2	1723
5.	Донецька (Сталінська)	128	19874	113	~19000 ²	40	9120	31	5018	4	1778	4	1778
6.	Дрогобицька	11	~1604 ²	8	1584	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	Житомирська	10	1447	5	1202	5	1181	5	1181	5	1176	5	1176
8.	Запорізька	18	~7440 ²	6	2696	3	7070	3	7070	3	7070	3	7070
9.	Київська	25	~3712 ²	10	764	2	484	2	484	2	484	2	484
10.	Кримська	53	6930	5	4565	3	1126	3	1126	2	1126	2	1126

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
11.	Кіровоградська	1	292	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	Львівська	8	954	4	746	5	1868	5	1868	5	1868	5	1868
13.	Миколаївська	4	2549	2	2010	1	679	1	679	1	679	1	679
14.	Одеська	2	1300	1	761	1	768	1	768	1	768	1	768
15.	Полтавська	14	1426	4	779	2	1022	2	1021	2	1022	2	1022
16.	Рівненська	3	107	2	53	2	53	2	53	2	94	2	94
17.	Сумська	7	225	6	222	2	107	2	107	2	107	2	107
19.	Станіславська (Івано-Франківська)	2	834	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18.	Харківська	37	~5826 ²	14	3168	5	4626	5	4613	5	4617	5	4617
19.	Херсонська	2	780	2	778	2	650	1	650	1	650	1	650
20.	Хмельницька (Кам'янець-Подільська)	4	103	4	103	2	45	2	45	2	45	2	45
21.	Чернігівська	8	577	1	288	1	278	1	270	1	278	1	278
Разом		523	~103032 ²	311	~64806 ²	107	41735	74	28408	46	25217	46	25217

Примітки. 1. Станом на 1 квітня 1957 р. (за даними УМВС Ворошиловградської області) на 92-х місцевих кладовищах, що перебували на централізованому обліку МВС СРСР, серед інших поховань знаходилося 30 спільних могил із невизначеною кількістю похованих у них військовополонених та інтернованих (За даними: ДА МВС України, ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк. 115-116). 2. Кількісні дані неповні. 3. Таблицю складено за матеріалами: ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 363, арк.8-22; спр. 367, арк. 1-21; спр. 377, арк. 57, 82, 128, 133, 178-179, 180.; ф. 7, оп. 1, спр. 571, арк.1-165; спр. 735, арк. 68; спр. 736, арк.224; спр. 738, арк. 230-231, 273.

Додаток Ц

**Дислокація і чисельність місць поховань військовополонених та інтернованих в УРСР,
що утримувалися та охоронялися за рахунок бюджетних коштів
у 1955-1975 рр.**

№пп	Область	Кількість кладовищ та суми виділених коштів (в тис. крб.) по рокам:													
		1955 р.		1960 р.		1961 р.		1967 р.		1970 р.		1971 р.		1975 р.	
		Кількість кладовищ	Сума	Кількість кладовищ	Сума	Кількість кладовищ	Сума	Кількість кладовищ	Сума	Кількість кладовищ	Сума	Кількість кладовищ	Сума	Кількість кладовищ	Сума
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Ворошиловградська (Луганська)	30	20,0	16	15,0	16	1,5	-	-	-		-	-	-	-
2.	Волинська	4	2,5	5	4,0	5	0,3	5	0,3	5	0,5	5	0,6	5	0,7
3.	Вінницька	2	2,0	1	?	1	0,15	1	0,1	1	0,2	1	0,5	1	0,3
4.	Дніпропетровська	4	3,0	2	5,0	2	0,5	2	0,7	2	0,8	2	1,0	2	0,8
5.	Дрогобицька	1	1,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	Житомирська	2	2,0	5	1,5	5	0,3	5	0,5	5	0,8	5	1,0	5	0,8
7.	Запорізька	4	4,0	3	7,0	3	0,45	3	0,3	3	0,5	3	0,6	3	0,6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
8.	Київська	2	2,5	2	5,0	2	0,45	2	0,2	2	1,2	2	1,8	2	0,7
9.	Кримська	-	-	3	3,0	3	0,3	2	0,3	2	0,3	2	0,3	2	0,4
10.	Львівська	1	1,0	5	6,0	5	0,4	5	0,5	5	1,4	5	1,4	5	0,8
11.	Миколаївська	1	1,0	1	1,0	1	0,1	1	0,1	1	0,5	1	0,5	1	0,2
12.	Одеська	1	2,0	1	3,0	1	0,4	1	0,1	1	0,3	1	0,3	1	0,3
13.	Полтавська	1	1,0	2	3,5	2	0,25	2	0,3	2	0,5	2	0,5	2	0,4
14.	Рівненська	-	-	2	1,5	2	0,1	2	0,1	2	0,5	2	0,5	2	0,4
15.	Сталінська (Донецька)	13	12,0	8	15,0	40	1,5	4	0,6	4	1,7	4	5,5	4	1,6
15.	Сумська	-	-	1	?	2	0,2	2	0,1	2	0,1	2	0,1	2	0,4
16.	Харківська	5	4,0	4	10	5	0,7	5	0,5	5	1,0	5	1,0	5	0,9
17.	Херсонська	1	1,0	1	1,5	1	0,15	1	0,1	1	0,1	1	0,1	1	0,2
	Кам'янець-Подільська (Хмельницька)	-	-	2	1,0	2	0,1	2	0,1	2	0,1	2	0,1	2	0,4
18.	Чернігівська	1	1,0	1	3,0	1	0,15	1	0,1	1	0,1	1	0,1	1	0,1
	Резерв	-	2,0	-	14,0	-	2,0	-	-	-	0,2	-	0,4	-	1,0
	Разом	70	62,0	66	100	99	10,0	46	5,0	46	10,8	46	17,4	46	11,0

Примітка. Таблицю складено за матеріалами: ДА МВС України, ф. 5, оп. 2, спр. 377, арк. 28-33, 37, 39, 133; ф. 7., оп. 1, спр. 734, арк. 90; спр. 736, арк. 1; спр. 738, арк. 16, 270, 273.

Додаток Ч

Режимні установи, об'єкти та управлінські структури системи радянського військового полону та інтернування в Українській РСР 1943-1954 рр.

Примітка. Схему складено автором на основі матеріалу узагальненого в дисертаційному дослідженні.